

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE	GUSTAF CEDERSCHIÖLD	HJALMAR FALK
MARIUS HÆGSTAD	FINNUR JÓNSSON	KRISTIAN KÅLUND
ADOLF NOREEN	LUDV. F. A. WIMMER	

GENOM

AXEL KOCK.

TJUGOFEMTE BANDET.

NY FÖLJD.
TJUGOFÖRSTA BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1909.

Innehåll.

Axel Kock, Anmärkningar om 1600-talets svenska verskonst . .	1
Amund B. Larsen, Hvor længe fandtes der i oldnorsk former uten <i>i</i> -omlyd i 1 pers. præs. sing. av stærke verber?	75
August Gebhardt, Skarbendingr	84
Finnur Jónsson, Anmälan av "Alex. Bugge: Die Wikinger. Autorisierte übertragung von Heinz Hungerland"	90
Hjalmar Lindroth, Anmälan av "Gamalnorsk ordbok med ny- norsk tyding ved Marius Hægstad og Alf Torp"	98
Verner Dahlerup, Anmälan av "Marius Kristensen: Fremmed- ordene i det ældste danske skriftsprog (för omtr. 1300)" . .	107
Amund B. Larsen, Anmälan av "T. E. Karsten: Österbottniska ortnamn. Språkhistorisk och etnografisk undersökning. I. Naturnamn"	114

Marius Kristensen, Bidrag til dansk sproghistorie. I—X . . .	119
I. "Halvemål" i Skåne? (s. 119). II. Skånsk <i>s > z</i> (s. 121). III. Vokalharmoni <i>a : æ</i> (s. 121). IV. Vokal- svækkelse i <i>levissimus</i> (s. 124). V. De omlydte person- navne (s. 125). VI. Dansk-svensk (s. 128). VII. <i>r</i> -for- bindelsers indvirkning på foregående vokal, især bryd- ning (s. 131). VIII. Til behandlingen af olddansk <i>iū</i> (s. 137) IX. Nogle brydningsformer (s. 140). X. Voka- lisationen af oldda. <i>gh</i> (s. 141).	
Roland Brieskorn, Isländska handskriftsstudier	147
Cod. A. M. 325 II 4:to (1. Täcktkritiska anmärkningar. S. 147. — 2. Tre äller två skrivare? S. 149. — 3. <i>æ</i> - typen. S. 154. — Väkslingen <i>z : þ</i> . S. 160). — Cod. A. M. 673 a 4:o. Täcktkritiska anmärkningar. (S. 166). — Tillägg: tre ställen i Larssons "Ordförrådet". (S. 176).	
J. Byskov, Dissimilation og ordet " <i>Nøgle</i> "	179
Rolf Nordenstreng, Ett förslag till texträttelse i Håvamål . .	190
Elof Hellquist, Anmälan av "Sverges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län på offentligt uppdrag utgivna av Kungl. ort- namnskommittén. Del XII, III, V, X"	192

Herman Söderbergh, Anmälan av "Otto Jespersen: Moders- målets fonetik"	209
Magnus Olsen, Anmälan av "Richard Loewe, Germanische sprach- wissenschaft"	211
H. Grüner Nielsen, Anmälan av "Das Markuskreuz vom Göt- tinger Leinebusch. Ein zeugnis und ein exkurs zur deutschen heldensage von Bruno Crome"	215
Marius Kristensen, Nogle bemærkninger til dosent V. Dahle- rups anmeldelse i Ark. XXV s. 179 fig.	218
Verner Dahlerup, En bemærkning	220

Axel Lindqvist, Studier över svenska verbaladjektiv	221
Inledningsord (s. 221). I. Om aktivitet och passivitet hos verbaladjektiv (s. 222). II. Om de med <i>ja</i> -suffix bildade verbaladjektiven i svenskan (s. 239).	
Björn M. Ólsen, Om nogle vers af Arnórr jarlaskáld	289
Kr. Kålund, Ordet " <i>lemæn</i> " i oldlitteraturen	302
Kr. Kålund, Codex Erfordensis af de Lundske annaler og de deri forekommende runetegn	303
Gudmund Schütte, Anmälan av "H. Munro Chadwick, The Origin of the English Nation"	310
Richard M. Meyer, Ymi—Tuisto	333
Adolf Noreen, Ortnamnskommitténs arbeten. Några antikriti- ska anmärkningar	334
Elof Hellquist, Svar på "Några antikritiska anmärkningar" . .	348
B. Erichsen, Bibliografi for 1907	360
Sven Grén Broberg, Rättelse till Ark. nf. XX, 60	387

Anmärkningar om 1600-talets svenska verskonst.

Såsom titeln på denna uppsats angiver, är det ingalunda min avsikt att i den söka giva en fullständig framställning av 1600-talets svenska metrik. Det är blott om en speciell fråga inom 1600-talets verskonst, som jag vill göra några anmärkningar, nämligen om vokalförlust, särskilt i ordslut; jag har emellertid trott detta spörsmål vara värt en behandling, då det, så vitt mig är bekant, är väsentligen outrett.

Alltjämt sjunges i våra kyrkor:

Gif trötta benen ro
I mina fäders graf,
När jag i *levand'* tro
Från verlden vandrat af (Sv. ps. 207: 7)

Eller — för att anföra ett exempel av en helt annan kategori —, i den Lutherska bearbetningen av en Davids psalm, intagen i den ännu gällande psalmboken under nr 402 finna vi

Högtlofvadt ware i all land
Ditt namn *båd'* när och fjerran

I dessa psalmverser hava *levande* och *både* förkortats till *levand'* och *båd'*. Men under det att former av typen *levand'* i st. f. *levande* numera äro obrukliga i våra dagars poesi, användes som bekant ännu av åtskilliga skalder den kortare formen *båd'*.

I 1600-talets poesi är emellertid förlusten av slutvokaler ofantligt mycket vanligare än hos vår tids skalder, och detta är fallet icke blott under den period, som inledes av Stiernhielm, utan även under 1600-talets fyra första decennier.

Så finner man t. ex. hos Forssius i hans 1620 tryckta *Speculum vitæ humanæ*

Hwar är nu min macht, hwar är mitt wåld

Min swänner, *min* raske hästar,
Min hundar, min Falck vppå min hand,

B 7 s. 1

med förlust av slutvokalen i det tre gånger förekommande *min* i st. f. *mine*. Och i Stiernhielms Harm-Skrift öfver den hängde Astrild läser man:

Hwem har någn-sinn' i werlden spordt
 At en så mechtig werdzlig Gud

Skull' komm' vthi een sådan nöd
 At han *måst' lijd'* en nesslig död.

Det är sedan gammalt känt, att den svenske metrikern Andreas Arvidi i sin 1651 utgivna *Manuductio ad Poesin svecanam* tillät, att en slutvokal apokoperades framför annan vokal, och att 1600-talets skalder ofta begagnade sig av denna frihet. Exempel därpå har man i de från Stiernhielm anförda verserna i orden *komm'* och *lijd'*.

Men dessutom förekommer förlust av ändelsevokal i ganska stor utsträckning hos 1600-talets skalder, utan att det hittills blivit utrett, under hvilka förhållanden denna förlust kan inträda.

Så nämner t. ex. Gunnar Castrén i sin 1907 utgivna skrift *Stormaktstidens diktning* s. 207, att förkortningar begagnas talrikt: "främst så, att slutljudande kort vokal, oftast *e*, bortlämnas", och han anför ett uttalande av Samuel Columbus i dennes *Ordeskötsel*, enligt hvilket det var tillåtet att allt efter versens behov dels "utlyckia en vokal", dels "inte utlyckian", men Castrén tillägger: "Några regler är det icke möjligt att uppställa".

Emellertid har jag redan i min skrift *Svensk akcent I* (1878) s. 128 framhållit, att den förkortade form på *-and'* i st. f. *-ande* (ex. *ett darrand' asplöf* Columbus), som stundom användes av äldre svenska skalder, talar för att ord, sådana som *darrand(e)* i äldre språket (i motsats till förhål-

landet i det nuvarande), hade levis på penultima. Här uppfattas alltså *darrand'* etc. hos äldre skalders såsom en uttalsform, framkallad av den äldre accentueringen.

Här må ock nämnas, att Hesselman i en i arbetet *Upland 1907* införd uppsats med titeln "Uppländskan som skriftspråk" yttrar i förbigående s. 527 några ord om elision. Efter att hava anfört nyssnämnda uttalande av Samuel Columbus säger Hesselman om elision hos skalderna av den av honom s. k. Uppsala-skolan (Stiernhielm och hans efterföljare): "Men ser man efter, skall man finna, att elision användes just i många fall, där den har motsvarighet i uppsvenskt talspråk, i hvars dialekter uteslutande af obetonade stafvelser fått särskildt stor användning icke minst i bergslagsmålet". Därefter nämnes, att bärghagsmålet brukar *mång gångur* "många gånger"; uppländskan och dalskan liksom Columbus, U. Hiärne, A. Wollimhaus och E. Wennæsius *vars* "varse", samt att *hvert* "hvarken" av äldre *hvarte* finnes hos Stiernhielm, Columbus och Hiärne. Hesselman inlåter sig ej på spørsmålet, i hvilka ordkategorier eller under hvilka förhållanden vokalförlust inträtt.

Efter dessa allmänna anmärkningar övergår jag till en mera detaljerad framställning av förlusten av vokal, särskilt slutvokaler i 1600-talets poesi.

Den litteratur, som jag för dessa undersökningar särskilt granskat, är: Svenska Psalmboken av 1536 (i Klemmings upplaga av 1862), Joh. Messenius dramer *Disa* och *Signill*, Forssius *Speculum vitæ humanæ* (1620), Wivallius *Dikter* (utg. av Schück i arbetet *Lars Wivallius hans lif och diktning* 1893), Stiernhielm *Musæ suethizantes* (1668)¹⁾, Lucidor *Helicons Blomster* (1688, dock ej Grafskrifter), Columbus

¹⁾ De i detta arbete ingående olika skrifterna förkortas på följande sätt: Herc. = Hercules; Fägne-S. = Fägne-Sång Öfwer ... Christinæ ... Födelses-Dag; Jub.-S. = Jubel-Sång Til then ... Dag ... På hwilken ... Christina ... fyller sitt Adertonde år; Cup. = Then fångne Cupido; FA. = Fredz-Af; PT. = Parnassus Triumphans; ÅP. = Lycksalighetenes Åhre-Pracht.

Odæ svecicæ (1674). Emellertid är det ej min avsikt att behandla alla diskutabla ställen i dessa skrifter, utan jag söker blott att väsentligen genom granskning av dessa arbeten framställa huvudreglerna för vokalförlusten hos 1600-talets skalder.

Redan här vill jag emellertid anföra det huvudsakliga resultat, hvartill man enligt min uppfattning kommer genom en granskning av dåtida poetisk litteratur.

1. I överensstämmelse med Tysklands och Danmarks teoretici, medgav såsom nämnt även Andreas Arvidi (1651), att en slutljudande infortis-vokal förlorades i flerstaviga ord framför annan vokal, och (åtminstone) från och med Stiernhielm tillåta sig 1600-talets skalder ofta denna frihet. De utesluta en slutvokal med infortis även framför ord börjande med *h* + vokal.

2. Dessutom förloras i stor utsträckning slutljudande infortis-vokaler även framför konsonantiskt börjande ord icke blott hos Stiernhielm och hans efterföljare, utan även under 1600-talets fyra första decennier under dessa förhållanden:

a) om ordet i satssammanhanget var relativt oakcentuerat (fick levissimus), t. ex. possess. pron. såsom *din'* i st. f. *dine*, hjälpverb såsom *kund'* i st. f. *kunde*. Dylika former användes även i det dåtida (dialektiskt färgade) samtalspråket.

b) i ultima av trestaviga ord med under fornsvensk tid levissimus på denna stavelse, t. ex. *leffvand'* i st. f. *leffvande*. I vissa bygdemål hade till följe av denna akcentuering ultima-vokalen iörlorats, eller åtminstone kunde den i vissa bygdemål förloras, och även i det dåtida samtalspråket torde dylika former hava åtminstone i någon mån använts.

3. Ytterligare förloras även midljudande vokal, om ock i mindre utsträckning än slutljudande, under de två nyss (under 2, a och b) angivna förhållandena, t. ex. i *thers* i st. f. *theras*, *aldels* i st. f. *aldeles*.

Som bekant framställer redan Ronsard i sin Abregé de

l'art poetique françois (1565) för sitt modersmåls versar följande regel: "Toutesfois et quantes que la voyelle e est rencontrée d'une autre voyelle ou, diphthongue, elle est tousjours mangée, se perdant en la voyelle qui la suit, sans faire syllabe par soy; je dy rencontrée d'une voyelle ou d'une diphthongue pure, autrement elle ne se peut manger, quand l'i et u voyelles se tournent en consonnes, comme *je, vive*. Exemple de e qui se mange. *Cruelle et fiere, et dure, et fascheuse amertume . . .*"¹⁾.

I 1500-talets tyska poesi användes apokopering av slutljudande *-e* i stor utsträckning så väl framför följande konsonant som framför följande vokal (*stet(e) gemuet; dein zung in*; jmf. Minor Neuhochdeutsche metrik s. 173). Detta förhållande förändrades dock åtminstone till god del genom Opitz.

Denne, som kände fransk poesi, och som utan tvivel även rönt påvärkan av de klassiska språkens metrik, giver i sin bekanta *Prosodia Germanica*, hvars första upplaga utkom 1624²⁾, den föreskriften, att inne i verser slutljudande *-e* apokoperas framför ord börjande på vokal (E 5 s. 2); emellertid gör han (E 6 s. 1) följande inskränkning av regeln: "Hiervon werden aussgeschlossen, wie auch Ernst Schwabe³⁾ in seinem Büchlein erinnert, die eigenen namen als: *Helene, Euphrosyne*; darnach alle einsilbige wörter als: *Schnee, See . . .*" I versslut kan man enligt Opitz (E 6 s. 1) efter behag låta *-e* kvarstå eller apokoperas, i fall första ordet i följande vers börjar med vokal. Beträffande behandlingen av *-e* framför ord börjande med *h* + vokal heter det

¹⁾ Bibl. Elzevirien, Œvres de Ronsard VII, 326.

²⁾ Jag har haft tillgång till upplagan av 1624.

³⁾ Denne Schwabe, som Opitz även annorstädes anför såsom sin auktoritet, hette Ernst Schwabe von der Heyde, men så väl hans dikter som hans teoretiska regler om verskonst hava gått förlorade; han hade 1616 utgivit ett i Frankfurt a. O. tryckt arbete. Se Goedeke Grundriss z. geschichte d. deutschen dichtung III², 31, Paul i GgPh. II² s. 90.

(E 7 s. 2): "Stehet das h zu anfangе eines wortes, so kan das e wol geduldet werden" (Exempel: Die ich *lobe*, hörst es nicht). Framför (andra) konsonanter anser Opitz (E 6 s. 2) -e böra kvarstå, men han anmärker, att alla poeter bryta mot denna regel.

Vid uppställandet av dessa regler för tyskan hava utan tvivel de klassiska språkens och franskans metriskas regler delvis spelat en roll. Men det är även antagligt, att vissa uttalsförhållanden i tyskan själv äro att taga med i räkningen. Härför talar, att redan hos Otfrid slutljudande vokal synnerligen ofta elideras framför vokalskt ord (*āz eine = āze eine*, Braune Althochdeutsche gramm.² § 61¹), och att man t. ex. i moderna svenska bygdemål, där ändelsevokalen *e* i regeln kvarstår, finner en tendens att mycket ofta vid sandhi särskilt framför vokal låta det förloras²).

De av Opitz uppställda reglerna hava betydelse även för svensk metrik, emedan Opitz' arbete till rätt god del utgjorde förebild för Andreas Arvidi vid avfattandet av hans *Manuductio ad Poesin Svecanam*. Såsom jag emellertid i *Svensk akcent II*, 250 f. visat, och Levertin i *Sammlaren* 1894 s. 79 ff. sedan vidare ådagalagt (jmf. även Wrangel *Det carolinska tidehvarfvets komiska diktning* s. 43 första noten), hade Arvidi till förebild även den danske metrikern Joh. Mich. Corvinus, och det torde därför vara riktigt att i detta sammanhang redogöra även för dennes regler för förlust av slutvokal. I sitt 1649, alltså två år före Arvidis *Manuductio*, utgivna arbete *Ex Rhythmologia danica msc. Epitome brevissima* föreskriver han, som också influerats av Opitz, att slutljudande -e bör apokoperas framför vokal, och detta, så väl när nästa ord i samma vers börjar med vokal,

¹) Om förlust av ändelsevokaler i fht. och mht. jmf. även Wilmanns *Deutsche gramm.* I, § 271 ff.

²) Så i målet i östra Värmland enligt Kallstenius i *Sv. lm.* XXI nr 1 s. 184.

som när det slutljudande *-e* skulle hava stått sist i versen, men tillika nästa vers börjar med vokal. Blott sällan får man bibehålla *-e* framför vokal, vare sig inne i eller i slutet av versen; dock böra i regeln ej flera än två apokoperingar förekomma i samma vers (s. 41). I enstaviga ord eller i enstaviga senare kompositionsleder av ord (således i ord av typen *Blee*, *Barnblee*) får *e* över huvud ej apokoperas, och ej heller i nomina propria (*Helene* etc.) (s. 42). Framför *h-*, menar han, kan man efter behov låta *-e* kvarstå eller förloras, och egendomligt nog tillåter han samma frihet framför *j*: "(E) Nihilominus ante H. et J. potest pro necessitate et tolli et pingi" (s. 42). Om Corvinus' regler för förlusten och bibehållandet av slutljudande *-e* i böjda adjektivformer se nedan s. 52 noten.

I sin nästföljande år (1650) utgivna *Synopsis prosodiæ danicæ* framställer Severin Paulsen Gotlender, hvilken författare Arvidi även känt¹⁾, i huvudsak samma regler. Så heter det s. 33: "Naar et Ord endis paa it stacked (e) oc det nestfølgende Ord, begyndis paa en vocal, helst (e) da maa samme (e) i enden udeluckis". När följande ord börjar "paa dend consonant (h)", anser han samma regel gälla, dock så, att apokopering i detta fall blott sällan bör förekomma. Blott i undantagsfall ("ganske meget sielden") tillåter han apokopering i versslut.

Väsentligen samma regler återfinnas i författarens stora prosodi, som 1671 efter hans död utgavs under titeln *Prosodia danica*.

Med Opitz och Corvinus såsom mönster uppställer Arvidi i sin *Manuctio* s. 116 följande regler för vokalapokopering:

"Then Vocalis eller sielfliindande Bookstafwen som effterst i Ordet står, skal vtshlutas, när thet nästföllliande Ordet och så begynnas aff een Vocali. . . . Såsom til Exempel:

¹⁾ Jmf. Levertin i *Samlaren* 1894 s. 84.

O Herre Christ, lät migh tin Pijn' och Dödh
Betänkia rätt, i thenn' älend och nödh.

Doch bör man weeta, at inge Monosyllaba, eller och the Ord som aff them komne äre, stympas medh någhon Apostropho, såsom thesse: Lee, spee . . . bijståå etc. Vthan Synalæphe eller Apostrophus gäller allenast vthi flerestafwelige Stamm-Ord, och slutas måst förmedelst Apostropho vth thesse twenne Vocales *a* och *e*: Men om the andre är vthi Swenske Poeterijt ingen noga Räkning: Och må man wäl vndertijden medh Vocalium *a* och *e* vthslutning hafwa fördragh, ehuruwäl the föliande Orden begynnas aff Vocalibus, doch måste man achta at thet icke föroffta skeer: vthan heller bör man så laga, at Orden sammanfogas i then Ordning, at then effterste Vocalis vti något Ord, icke lijder sådant meen aff then föliande främste Vocali vthi thet andra Ordet. Så bör icke heller Apostrophus alt för ofta brukas vthi någon Verss, medh mindre någon tacknemligh eller och wederstyggheligh och hård Saak bör förmålas vthi Heroiske Dickter." Och han tillägger: "Nec Vocalis a consonante excepta elidi debet, quemadmodum id concedit Rhythmologia prisca."

Arvidi, som vid uppställandet av dessa regler till god del följer Corvinus, menar alltså, att slutljudande *-e* och *-a* i stavelser med infortis i flerstaviga ord böra hålsta (men måste dock icke nödvändigt) uteslutas, när följande ord börjar med vokal. Apokoperingen bör dock ej allt för ofta användas i en och samma vers. Denna lilla anmärkning om Arvidis mening torde vara på sin plats, då hans ord synas hava blivit i någon mån mindre riktigt uppfattade av Levertin i Samlaren 1894 s. 94 ¹⁾).

Blott helt kort och utan att uppställa några regler uttalar sig Samuel Columbus om vokalförlust i vers i sin 1678 skrivna Ordeskötsel. S. 53 heter det nämligen: "Jag will säija med ett ord, at wij wäl ha mackt til at utlyckia en vocal som Grekerne i wers, när wij sij, at wersmåttet så fordrar, ok åter inte utlyckian, när wers'n fordrar, at wij inte utlyckian. Wille nu någon wara så accurat ok så grann-

¹⁾ Så vitt jag förstär, har Levertin inlagt en mindre riktig mening i Arvidis uttryck *hafwa fördragh*, och man behöver ej håller med Levertin anse, att Arvidi oriktigt översatt Corvinus' *gratiosa* (i uttrycket *res gratiosa*) med *tacknemligh*. Ordet *tacknemligh* kunde ju i det äldre språket betyda "*jucundus*" etc.

räknad, at han wille fly *concursum vocalium* så ok *consonantium* i svenskan, så at i Hexametriske verser aldrig hvarken två Lydingar (dvs. vokaler) råkades utan utlyckning ej heller två Consonanter utan position el. stafwelsens långgörande, blefwe wärcket så mycket fullkomligare. Men täd synes för stoort arbete, ok dess fågring inte swarar emoot swårheten." Ungefär samma tanke uttalas i den av Elieser Poppelman utgivna *Brevis introductio ad poesin svecanam* (1736), hvilken utgör ett parti av P. Lagerlöfs föreläsningar. Här heter det nämligen s. 15: "The Græker och Swenske äro ther uti like, at de icke tillåta *Ectlipsin* eller at utsluta bokstafwen *M.* ei heller giöra the någon *Elision* uti *concurso vocalium* om *versen* elljest flyter utan något stötande."

Naturligt är att en man sådan som Anders Nicander, hvilken hyllade den förunderliga uppfattningen, att svensk vers borde skrivas med iakttagande av de latinska positionsreglerna, även ansåg, att i vers två vokaler ej borde få sammanstöta. Denna orimliga fordran framställer han i sina 1737 tryckta Oförgripelige anmärkningar öfwer svenska skaldekonsten s. 7 och s. 28. Dessutom heter det s. 16 (Reg. 3): "Latinernes Synæresis, Metathesis, Antithesis, Apocope, Syncope med flere sätt äro ock i svenskan tillätelige . . . Dock måste man härwid ackta, at hwarken Versen der ige nom stöter eller ordet alt för mycket stympas." Också i Nicanders meningsfrände Palmfelts "Någre oförgriplige Reglor som til then Swenska Skalde-Konsten . . . synes mäst vara Nödige", intagna i hans skrift P. Virgilio Maronis *Ecloger* eller *Herdeqväden*, Öfwersatte på Svensk Vers (1740) finner man en liknande regel: "När twenne Vocaler uti särskilta ord stöta på hwarandra, blir then förra af then följande genom *Synaloephe* eller *elision* upsluken" (s. 55)¹).

¹) Såsom en kuriositet må nämnas, att Palmfelt t. o. m. rekommenderar att i svensk vers apokopera vokal + *m* i ordslut framför ett vokaliskt börjande ord, t. ex. i *Låt(om) oss* . . . (s. 61). Han kunde naturligtvis liksom vi använda dels singularis *låt (oss)*, dels pluralis *låt(om) (oss)*.

Dock hade redan 1734 Johannes Hermansson och Magnus Lönbohm i disputationen *Tentamina nonnulla de poësi Svecana* protesterat mot utelämnandet av en vokal framför annan vokal: "Vocalis ante vocalem non eliditur . . . Vocalium concursus duplici fit modo, in lingua nostra, vel in ipsa voce e. g. *fria* . . . Vel etiam extra vocem, e. g. *giöra ondt* . . . et licet, tali modo, concurrant vocales, non tamen elidatur alter" (s. 39).

Emellertid hava såsom nämnt 1600-talets skalder (åtminstone) från och med Stiernhielm, om ock i olika omfång, begagnat sig av friheten att apokopera en slutvokal framför ett på vokal eller på *h* + vokal börjande ord. Men då det (jmf. s. 4 och vidare s. 17 ff.) under vissa förhållanden var tillåtet att apokopera slutvokal även framför konsonantiskt begynnande ord, så finnas många enskilda fall av apokope, hvilka kunna uppfattas på två sätt. Jag skall emellertid här anföra några få exempel på apokope, som framkallats eller med sannolikhet framkallats därav, att följande ord börjar på vokal eller på *h* + vokal.

Under det att dylika exempel icke anträffas t. ex. i 1536 års svenska psalmbok och ej heller hos åtminstone vissa skalder från 1600-talets fyra första årtionden, använda andra 1600-talets skalder dem i rätt stor utsträckning.

I Forssius *Speculum vitæ* (1620) eller i Wivallius' poesi har jag ej anträffat fullt säkra exempel på vokal-apokopering framför vokal eller *h* + vokal (utom i sådana fall, där vokal-apokopering var tillätlig även framför konsonantiskt börjande ord).

Dylik vokal-apokopering är även i Messenius' dramer *Disa* (1611) och *Signill* (1612) i alla händelser ytterst sällsynt, och det kan t. o. m. vara tvivelaktigt, om exempel därpå finnas. Emellertid läser man där följande verser:

Norrbaggar är så tilsinne,
Sittia håller *heem* och spinne Signill s. 59

Ja: Jagh stodh *bort* vthi een wrå
 ib. s. 52
 Thetta Billwijs altsammans *wist*,
 Ogrundeligh är theras list
 ib. s. 57

Här har möjligen slutvokalen förlorats i *hema* och i *borta* (*borto*). Då emellertid Söderwall i sin ordbok anför ett exempel på att *hem* mot slutet av medeltiden (år 1511) förekommer i betydelsen 'hemma', så finnes den möjligheten, att i Messenius' språk, oberoende av apokope, *heem* kunde hava betydelsen 'hemma'. Detta skulle väl bero på en sammanblandning av orden *hema* och *hem*, och i så fall är ej häller den möjligheten alldeles utesluten, att också *bort* 'borta' i den anförda versen skulle kunna förklaras av sammanblandning av adverbena *bort* och *borta* ¹⁾. Om *wist* är preteritum, har dess slutvokal förlorats framför begynnelse-vokalen i första ordet i nästföljande vers, men det är kanske även möjligt, att *fatta wist* såsom supinum.

När det i Disa heter

Wij wele ingå och hålla wår fäst,
 Och plägha thenna *kiär* oss kommna Gäst
 s. 31,

så kan man misstänka, att *kiär oss kommna* utgör en av författaren avsiktligt eller en å tryckeriet oavsiktligt gjord omställning av *oss kiär-kommna*. I versen

I går min Fadher och min Modher *dogh*,
 I dagh — — — — —

Disa s. 8.

¹⁾ Härmed kan i så fall sammanställas följande vers hos Columbus:

Jag haar speelt ut, min wandring haar en ända,
 Mitt Glaas är *ut*, min Trå är af, min Slända
 Är spunnen full

Odæ F 2 s. 2

Här står *ut* i st. f. ett snarast väntat *ute*: mitt [tim-]glas är ute; jmf. dock "tim)glaset är *ut*-runnet". — Vidare kan erinras om att t. ex. isl. *inn* fsv. *in* betyder så väl 'inne' (betecknande varande på en plats) som 'in' (betecknande rörelse till en plats); exempel hos Fritzner och Söderwall. Från ä. nsv. må såsom ett exempel på *in i* i betydelsen 'inne i' anföras: "The skulle giffua sigh til fridz, och hålla sigh stilla vthi twå daghar, och bliffua *in i* husen . . ." (Petreius Regni muschovitici sciographia II, 184).

Hänger *heel'* hans Lijf och Lust
Vtaf Dianas Ögnblick

Cup. B 3 s. 1

Exempel från Lucidor på dylik apokopering av *-a* framför vokal:

Neij, neij, Jag will ej sådan Man;
Men en, som *skämt'* och leka kan

Rr 3 s. 1

Män älskar *tassl'* ok tissla

I 4 s. 2

Som bruks aff *Kwinn'* ok Mann

H. 3 s. 1.

Gråt, Klagan, hans Förackt, hans *usl'* Eländigheet

B. s. 2

Exempel på apokope av *-e* framför vokal hos Lucidor:

Långt *bättr'* är i wijn att simma
Än lijda heet Kärleeks Brand

Ss 2 s. 2

Wij warda allesammans, *Arm* ock Rijke

Ss s. 2

Af them som warit ha the *nämst'* och främste grannar

Xx s. 1

Ok som then Högste will, *Gubb'*, Änkling, eller Swänn

H. 3 s. 1

Exempel från Lucidor på vokal-apokopering framför *h*
+ vokal:

Handen *stödd'* han på et Bool

C 4 s. 2

Så *talt'* han sielff til sig

I 2 s. 1

Som *kumm'* ¹⁾ hon ur en Alruns-Ask

Qq 2 s. 1

Under det att Stiernhielm ganska ofta tillåter sig att utan någon särskild orsak (se vidare i den följande framställningen) apokopera vokal framför ett ord, som börjar med vokal eller med *h* + vokal, finner man dylik apokopering vida mera sällan hos Lucidor. Orsaken är utan tvivel den, att den mindre teoretiskt anlagde och mera naturlige Lucidor visserligen i stor utsträckning använde sådana vokal-

¹⁾ Preteritum konj.

apokoperingar, som hade stöd i det dåtida samtalsspråket, men ej tilltalades av att använda en konst-regel, som väsentligen stod i strid med det verkliga språket. Detta var däremot en betänklighet, som den teoretiserande Stiernhielm icke besvärades av.

Ej håller i Samuel Columbus Odæ svethicæ förekommer i fråga varande apokopering i nämnvärd utsträckning. Dock finner man där exempel sådana som dessa:

Ogripligt grijpa 'ti en *Hjern'* af ett Quarteer G s. 1
 Den *minst'* af alla Werlds-fångligheter
 Haar iag uthwaldt F 3 s. 1
 Dens Blod som du haar öfvergifwit,
 Är i sitt lijf fast *wärr'* än död D 2 s. 1

Bland de ovan anförda exemplen på apokopering är intet av den art, att det är nödvändigt att uppfatta det såsom exempel på apokopering av slutljudande *-o*. Emellertid finnes ett eller annat bland de uppräknade exemplen, som kan så uppfattas. Så vore det tänkbart att förstå det från Lucidor upptagna "Som bruks aff *Kwinn'* ok Man" på så sätt, att det är ett *-o* i den gamla oblika kasus *kwinnno*, som apokoperats, och ej det från nominatiyen inträngda *-a* i *kwinna*. Anledningen till att jämförelsevis blott få säkra exempel på apokopering av *-o* finnas, är naturligtvis den, att *-o* var en vida mindre vanlig slutvokal än vare sig *-a* eller *-e*. Detta är säkerligen även orsaken till att Arvidi vid framställningen av apokoperingsregeln visserligen nämner *-a* och *-e*, men däremot icke uttryckligen *-o*.

Att emellertid också slutvokalen *-o* kan apokoperas framför vokal, visa verserna:

Ther har *Apoll'* och Musæ ingen gång
Stiernhielm PT. E 2 s. 1.
 Picaro Picara, samt Pippa di *Pietr'* Aretino
Dens. Herc. 146

Visserligen var i sammanställningen *Pietro Aretino* det första namnet relativt oakcentuerat, men det är väl ovisst, om denna

omständighet spelat någon roll vid apokoperingen, efter som namnet *Pietro Aretino* knappast kan hava varit allmänt känt i Sverge. Dock bör nämnas, att italienskan jämte namnet *Pie(t)ro* även använder den enstaviga formen *Pier*.

Här kan ock erinras om verser sådana som

Byssor och Swärd *är'* här intet i bruk, för Slinger och Mörser
Herc. 204

Wijsdoms Fader och Moder *är'* Arbet, och Lärdom
Herc. 420,

där emellertid vokal-apokoperingen kan bero på att *äro* är ett i satsen relativt oakcentuerat ord; för övrigt användes i äldre nysvenskan jämte *äro* även *äre*.

Slutvokalen *-u* är ändå mycket ovanligare än *-o* och förekommer (utom i det ofta relativt oakcentuerade *hur[u]*) blott i några få enstaka ord: *stughu* etc. Det är därför naturligt, att jag icke funnit exempel på apokope i ord av typen *stughu*.

Då så väl Opitz som de danska metrikerna Corvinus och Paulsen förbjuda apokopering av *-e* i nomina propria (*Helene* etc.), men Andreas Arvidi ej vidrör detta spörsmål, har det sitt intresse beakta, att man i 1600-talets svenska poesi kan finna exempel på apokopering av slutvokal i nomina propria. Hit höra de nyss från Stiernhielm anförda *Apoll'* och *Musæ* och *Pietr' Aretino*, och här må dessutom nämnas t. ex.

Schäfer Amandus, kysk' *Amaranth'*, Eromena, Chariclia
Herc. 139

Ey fått på slijkt sätt, måst *Bellon'* ey honom mista
Bellon' åt hwilken han förr war så sät ok kiär

Lucidor G 2 s. 2

Man frågar sig emellertid, huruvida regeln om vokal-apokopering framför vokal och framför *h* + vokal hade något stöd i det dåtida uttalet av svenskan. Härpå kan väl svasras, att man naturligtvis vid hastigt tempo kunde hava en tendens att vid sammanträffande av två lika vokaler (som

t. ex. i *alla andra*) utesluta den förra. Det är också möjligt, att man i vissa trakter (i överensstämmelse med t. ex. det nuvarande uttalet i östra Värmlands bygdemål, jmf. ovan s. 6) lät ändelse-vokalen *e* (ə) vid sandhi ofta förloras framför vokal. Men härifrån är det ett ofantligt steg till den av Stiernhielm och hans efterföljare antagna praxis att vid behov utesluta slutvokal framför ord börjande med vokal och med *h* + vokal, och detta åtminstone delvis oberoende av huruvida orden i satsen hörde nära tillsammans eller skildes av en paus. Denna i svensk poesi tillämpade frihet beror i allt väsentligt på inflytande från främmande språks metrik.

Det kan emellertid i fråga sättas, huruvida icke den i vissa bland de ovan anförda exemplen med apokope även en annan omständighet spelat en roll än den, att nästföljande ord började med vokal. Hos äldre nysvenska författare användas förkortningar av typen *fri-* och *rättig-heter* i vida större utsträckning och med mycket större frihet än hos moderna skribenter — en art förkortningar, som lämpligen kanske kunde kallas *supplerings-förkortningar*. Särskilt Lucidor brukar i stor utsträckning och med stor frihet dylika ¹⁾. Hos honom finner man ej blott *Kysk ok Skönheet* (C 4 s. 2) utan ock t. ex.

Nidsk- Niugg- och Girug-hetens Feel Rr s. 1

— — — — — Sij Foebus gyl'ne Strål

Giör *Dagh- ok Tim- ok Ögnebleklik* Gifftermål A s. 1

Dem I med lärdom, Straff, *förman- ok tröst-rijk* Tunga

Oo 2 s. 2

För wild' ok spake Diur, för Foglar, *Orm- ok Maskar*

A s. 1

Och at med *Blomm- och Rosor* röd Pp 2 s. 2

Lilli- Nekk- ok Rosor med dem mången Mö elss kysser

Oo 3 s. 2

Seen *snuf- och snarkarn* som een Soo Rr 3 s. 1

Hur det *nigg- bug- och bocker* neer Qq 3 s. 1

¹⁾ Gunnar Castrén anför i sin Stormaktstidens diktning s. 209 några exempel härpå från Lucidor, och han anmärker, att dylika förkortningar äro efterbildningar efter sådana tyska mönster som *Au- und Gärten* etc.

Eer Stockholm giort emot, I wor ju *älsk ok ährrat*

Oo 3 s. 1

Från Stiernhielm må nämnas t. ex. "prydliga *form'* och *figurer'*" (Herc. 425).

Under dessa förhållanden kunna uttryck sådana som *wittr'* och *snälle Män* (Stiernhielm), *skämt'* och *leka* (Lucidor) fattas såsom suppleringsförkortningar, och de äro väl delvis att så uppfatta, dvs. att den omständigheten, att infinitiven *skämt(a)* efterföljdes av infinitiven (*och*) *leka*, bidrog till uteslutandet av *-a* i *skämt(a)*.

Vi övergå till sådana vokal-apokoperingar, som anträffas icke blott framför vokal och *h* + vokal, utan även framför konsonant. Dessutom är det av särskilt intresse, att dessa vokal-apokoperingar, till hvilka vi nu vända oss, möta även i sådana skrifter, där man ej anträffar de förut omtalade apokoperingarna.

Först behandlar jag apokope i ord, som i satsen voro relativt oakcentuerade (hade infortis). De ordklasser, som särskilt tillhöra denna kategori, äro pronomina, hjälperb, sammanställningar av verb och efterföljande partikel (av typen *ställa frám*), vissa partiklar; härtill komma även några färre ord av andra ordklasser.

När man i våra dagar säger t. ex. *mina vänner*, så ligger huvudakcenten (fortis) på *vänner*, och pronomenet *mina* är relativt oakcentuerat (har infortis). Ett dylikt förhållande i äldre samtalsspråket vållade, att slutvokalen i *mina* (*mine*) i uttryck sådana som *mina* (*mine*) *wänner* kunde i åtskilliga trakter förloras. Sedan emellertid *mina* (*mine*) på detta sätt förkortats till *min* i relativt oakcentuerad ställning, började den förkortade formen (*min*) att på analogisk väg stundom användas även, när ordet var fullt akcentuerat. Av denna vokal-förlust i samtalsspråket begagnade sig äldre dagars

skalder i ganska stor utsträckning för att lättare inpassa orden i versen. Förhållandet är ett väsentligen likartat i en mängd andra ord.

Redan i 1536 års psalmbok (där, såsom förut nämnts, det ej är en tillräcklig orsak till apokope, att följande ord börjar med vokal eller med *h* + vokal) finner man ett par exempel på dylik apokope:

Han fan strax en sin skyldener,
än doch then skuld war ringa,
på honom han *sijn* händer bår s. 16, 11–13
han lät oss *sijn* nåder få s. 64, 20.

Även i de två av mig genomgångna dramerna av *Messenius* möta enstaka, men blott helt få exempel på i fråga varande apokope. *Messenius* var östgöte; han föddes i närheten av Vadstena omkring 1579. Orsaken till att han blott i ringa utsträckning begagnar sig av denna apokope, är troligen, att den ej användes (åtminstone i större omfattning) i hans hembygds mål. Emellertid anträffas hos honom följande exempel:

Habor, Kongzson aff Nories Lan,
Som är *tin* Söners Baneman. s. 69
Norrbaggar är så tilsinne s. 59
Dogh är min Kropp så starck och feet,
Som han på Hoffisätt *ging* i beet s. 42.

Dessutom synes s. 68 *haa* i versen "Toor weet iagh thet gärna haa giordt" hava uppstått ur *hade*, ifall det icke möjligen beror på tryckfel; jmf. att *haa* upprepade gånger användes i st. f. *haffwa*.

I *Forssius Speculum vitæ* (1620) finnas däremot ganska många exempel på i fråga varande eller väsentligen likartade apokoperingar. Sigfrid Aron Forssius var finne. Född i Helsingfors på 1550-talet, prestvigdes han 1597 och tillträdde 1603 Kimito pastorat. Efter att ett par år hava förestått en professur i Uppsala och ytterligare ett par år hava varit

kyrkoherde i Stockholm, flyttade han 1621 till Ekenäs, där han dog 1627 såsom kyrkoherde ¹⁾).

Apokope i pronomina:

Jagh kan ey tänkia på Sathans list,
 Ey på *min* synder, ey på min brist A 5 s. 2
Min fötter blifwa sena, A 6 s. 2
Min händer skälfwa, stumt är mitt mål A 7 s. 1
Min Hosor wor rödh, min Hätta blå ib.
 Aff stoor wärck vthfälla *min* tänder A 8 s. 1
Min kinner, som förre woro rödh B s. 1
 Min Skott, *min* wänner the bästa B 7 s. 1
 Migh håppas thet för *min* synder står B 7 s. 2
Min lemmar äro heeta B 3 s. 1
 Mitt blodh skifftes, *min* ådror ey slå B 3 s. 2
 Förlåt migh *min* synder och all min skuld ib.
Min gerningar skal hon böta B 6 s. 1 ²⁾
Tin många swenner, som hoos tigh ståår A 3 s. 2

I hjälpverb:

Månghanda drägt *hadh* iagh at slijta A 7 s. 1
 Jagh *hadh* migh frå min Skapare wänt B 4 s. 1
 O *kund* iagh synden wäija A 6 s. 1
 Medh käppen *måst* iagh nu tiggia gå, A 7 s. 1
 Här *måst* iagh liggiande blifwa B 5 s. 2
 Jagh *skuld* i Kyrkian stånda A 8 s. 2
 Om iagh nw wore i lijfwē,
Wil (av *ville*) iagh håller krypa i Orma boo,
 Ån göra någon fattigh oroo, B 5 s. 2
 Almus *wild* iagh ey gifwa A 8 s. 2
 Min synd *wild* iagh ey böta ib.
 Hwadh iagh *wild* göra stodh i min hand B s. 2
 Min Hosor *wor* rödh, min Hätta blå A 7 s. 1

I verb, efterföljt av partikel:

Lät hennes jordfärd ey lijdhā nödh,
Kåst på henne thet mästa A 4 s. 2

I partiklar:

*Båd*h länge och korte och wijdhā A 7 s. 1
 Aff hiertans grund *båd*h stora och små B 4 s. 2
 Ingen wil migh nw skodha *ell* see B s. 1
Ell medh öpna öghon tijn C 4 s. 2

¹⁾ Nordisk Familjebok.

²⁾ Ett par andra exempel på *min* från Forssius s. 2.

Han bedz ey Penningar, silff *ell* guld A 3 s. 1
Ell matkar wäxa i kött och hwdh B 5 s. 2

Formen *ell* 'eller' är förkortad av det fsv. *ella*. Redan från sen fornsvensk tid finnas några exempel på apokopering av slutvokalen i konjunktionen *badhe*; Söderwall anför sju exempel på *bad(h)*, *bo(o)d(h)* från 1400- och särskilt från början av 1500-talet. Härtill kan ytterligare läggas *bodh* Didrik 293, 8. Den alltjämt fakultativt brukliga formen *hur* i st. f. äldre *huru* finnes även hos Forssius t. ex.

Hur myckit Gudh han är them godh A 3 s. 1
 Gudh nådhe *hur* thet wil gånga B 2 s. 1

Visserligen är skrivningen *hur* påvisad en gång redan i Codex bureanus, men möjligheten av skrivfel är här ej utesluten, då det onekligen är rätt överraskande att finna apokopering i en så gammal urkund (något efter 1350); också *huor* 'huru' finnes en gång i fornsvenskan.

I verserna

Fast tu än haffuer *all* Kistor fuld A 3 s. 1
 Herrer, Förster och högga Frugher,
 Jagh *allsamman* til min dantz trugher B 4 s. 2

kan formen *all* (*allsamman*) bero på att ordet i dessa förbindelser kunde vara relativt oakcentuerat. I det senare exemplet kan *all-* dock även vara neutrum pluralis såsom syftande på personer av olika kön, och hvad *all* i förra exemplet beträffar, kan jämföras den nedan behandlade, ofta mötande vokalförlusten speciellt i adjektiv.

Även *sadh* 'sade' i versraden

Thetta *sadh* iagh tigh arla och seent B 4 s. 2

har förlorat slutvokalen, emedan ordet ofta var relativt oakcentuerat i satsen. Detta är som bekant alltjämt fallet i sådana vanliga sammansättningar som *jó*, *sa(de) brodren* etc. Då man i dylika uttryck fått den förkortade formen *sadh*, kunde denna senare även användas i fullt akcentuerad satsställning, så t. ex. i den nyss från Forssius anförda versen.

Vi övergå till att från *Wivallius* anföra exempel på ord, som fått slutvokalen apokoperad, emedan de i sin ställning i satsen hade eller ofta hade infortis. Den bekante skalden och äventyraren Lars Wivallius var närking. Han var nämligen född 1605 på gården Vivalla i Närrike. Efter ett ytterst skiftande liv dog han såsom auditör vid gardet 1669.

Apokope i pronomina:

Ach Brödher och *min* Systrar kär s. 54 strof 14
Min tanckar ära altydh och stundh s. 64 str. 4
Min owänner samdräckteligh s. 64 str. 8
 Ach Herre min Gud, Hur ähr' *min'* fiender många
s. 78 str. 1
Min' fiender lät theras egin skam röya s. 78 str. 6
 Bleeck blij *min* Kinder rödh s. 89 str. 4
 Så är iagh fry för synder *min*, (: ewigh pyn) s. 92
Min Wänner migh förlåta s. 93 str. 6
 Ach Sool tu rödh medh strimmor *tin*, s. 53 str. 4
 Klappar på *tin* Kinner week s. 114

Hit kan ock versen

låter *eder* harpor siunga s. 64 str. 5

räknas. Vid akcentueringen *ēdrä härpor* med infortis på det förra och fortis på det senare ordet förlorades *-a* i *edra*, men i och med detsamma övergick *edr* till *eder*.

Demonstrativ-pronomenet *denne* har förlorat slutvokalen i

Ey monga ord mehr, på *then'* Jord
 Jagh taala fåår s. 111

och även denna apokopering beror på akcentueringen. Pronomenet *denne* har väl oftast fortis, men kan även akcentueras med infortis, och detta kan vara fallet just i ett uttryck sådant som på *denna jord*.

Hjälppverb:

Med hwad tig mer till ähr' *kund'* wara s. 75 str. 3
Lät' the blifva til valet s. 76 str. 8
 Plåghor migh *mon* beswära s. 53 str. 5
 Signil *mond* och förnimma s. 56 str. 9
 Thisbe *mond* och behagha s. 56 str. 10
 Then kärleek *mänd* vndfånga s. 56 str. 11

och allt hans folk *most* falla s. 76 str. 17
 [The] *most* spendera hwad the förtära s. 77 str. 25
 doch sielfwer *måst'* han
 med tiggerij gå, s. 100 str. 7
 sielf tridie *mot* ('måste') han gömma sig s. 76 str. 9
 Tin keysars Cron *mott'* med deran s. 77 str. 26
 Willbråd *skull'* han bekomma,
 Renar, harar, *skull'* ey sparas s. 75 str. 3
 män thet bekom them som thet *skull'* (: omkull) s. 76 str. 7
 Om du och *skulld'* med en käpp gå s. 77 str. 20
Skull' mång doch thet ogilla, och iag *skull'* hetas groff s. 98
 Een Arfwing kär *skull'* födas här s. 110
 Til Köönet rijk, *skull'* warda lijk s. 110
 Som wy *will'* ('vilja') bäst hans liff af iorden vtöda
 s. 78 str. 4
 För thet Wallsten mig *will'* ('ville') en gång
 sielf låta suspendera, s. 77 str. 27
 Migh tyckte iag *woor* bland änglaskaar s. 80 str. 2
 Ach Herre min Gud, Hur *ähr'* min' fiender många
 s. 78 str. 1
 Ty iorden tin pall och himblarnar *är'* tit säte s. 79 str. 11

Verb, efterföljda av partiklar:

att the *föll' kull* och *sompnad' in* s. 76 str. 8

Bestämda formen *lille* (*lilla*) brukas allttjämt eller kan allttjämt brukas relativt oakcentuerad i åtskilliga sammanställningar (*den lilla flickan* etc.). Detta är också fallet med pluralen *många* (t. ex. *många andra* etc.). Härigenom förklaras apokoperingen i

O Iungfrw *lill*,
 Om j så wil s. 55 str. 3
 Ther til *mång* andra Lister s. 93 str. 2
 mödho och twång,
 medh annor *mång*,
 Plåghor migh mon beswära s. 53 str. 5
 Buller och bång och klagor *mång* s. 112

Versen

[En] Crona aff *all'* Förstar s. 77 str. 25

belyses av det ovan s. 20 om *all* sagda.

Såsom redan framhållits, tillåter sig *Stiernhielm* att i ganska stor utsträckning apokopera slutvokaler framför ord

börjande med vokal eller med *h* + vokal. Därför kan i en sammanställning sådan som t. ex. *mijn' Hästar* (Cup. A 3 s. 2) hos Stiernhielm apokoperingen hava inträtt, så väl emedan *Hästar* började med *h* + vokal, som emedan *mina* var relativt oakcentuerat. Under dessa förhållanden anför jag i allmänhet icke från Stiernhielm apokoperingar i sammanställningar sådana som *mijn' Hästar*, eftersom de äro dubbeltydiga. Det här om Stiernhielms bruk av apokopering sagda gäller delvis även om apokopering hos Lucidor och Samuel Columbus, och ej håller från dessa senare skalder anför jag därför i större utsträckning exempel på apokopering av den nämnda typen.

Under det att Stiernhielm i sin *Hercules* använder apokopering i relativt oakcentuerade ord framför konsonant i relativt ringa omfång, är den jämförelsevis vanligare i vissa andra dikter i Musæ suethizantes. Som bekant var Stiernhielm dalkarl. Han föddes nämligen 1598 i närheten av Falun och besökte läroverk i Västerås.

Apokope i pronomina:

Lät mig ey aldeels

Gå blott och wär-lös,

För *mijn'* Fienders hoot Cup. B s. 1

Min hug, *miin'* tanckar, ja, mitt lijf, Harm-Skrift C 3 s. 1

Tijn' Pijlar stympte; Blosset släckt ib.

Tijn' band? *tijn'* pijlar? alt sin kooss ib.

Vp vp, Fama, nappa til Trompetten,

Spänn *dijn'* snälle Wingar an FA. D s. 1

Rätt som en Räf så kommer han an, then smijlande Skalcken

Sijn' Räncker at bedrijfwa Cup. A 4 s. 2

----- Doch sålunda,

At han blifr i *sijn'* Skranckor; icke kommer Cup. B 4 s. 1

At styra Rijke sitt i *sijn'* Förfäders ställe Jub.-s. E 2 s. 2

Wår Siäl, Tu som en Hälte,

Vr Döden hafwer frälst; *wår'* Tårar som wij fälte

Jub.-s. D 4 s. 2

Wår' Fötter ifrån fall; *wår'* hiertan från olåt ib.

Wår' kinner woro bleek; *wårt* blod i wåre leder

Jub.-s. E s. 1

Christina — — — — —
 Är worden ett Stort Trä; *wår'* Tjiders Skärm och Skydd
 Jub.-s. E 2 s. 1
Wår' Fiender ett bloss, en blix, en brännand' Stakel ib.
 Fullbordat; tig skee Lof, *wår'* Läppars offer, Prijs
 Jub.-s. E s. 2
 Och lägga Dygden ned *wår'* Spiror, och *wår'* Croner.
 PT. F s. 2

Hjälperb:

När wij *blef'* Faderlös', När wij, som Fåår förlätne,
 Jub.-s. D 4 s. 2

— — — — — att och wij
Fing' niuta eder ynnest i wår Land och Rijke: PT. D 4 s. 2
 Än sij, the Ädle fem, som — — — — —
Haf' ståt til Rools, och bracht wårt Skep i lugn, och stille:
 Jub.-s. E 2 s. 1

Och hwad *kund'* then wärlöse
 Lilla Drängen göra?
 Han lop af och til, och greet
 Meer *kund'* han ey göra Cup. B 2 s. 2
 Som mig ey *månd'* tilbedia Cup. A s. 2
 Men iag *mond'* betala them
 Rådt för illa sudit Cup. B 2 s. 2
 Min hug, miin' tanckar, ja, mitt lijf,

— — — — —
Mond' lefw' vthi ens annars barm. Harm-Skrift C 3 s. 1
 The gåfwor all', som Gud och Himmelen *mond'* gifwa,
 Fågne-s. D 2 s. 1
 Tå *måst'* Jupiter hämma sin Eeld, sitt Dunder och Åskia
 Cup. A 2 s. 2

Til sidst hon drabbat af tin pijl,
Måst' fölia Modrens sed och styl Harm-Skrift C 3 s. 1
 Så *måst'* wij doch bekänna PT. D 4 s. 1
 Så *måst'* iag wara stadd i Moren-Land PT. E 2 s. 2
Måst' iag Skrymslas huar iag far PT. E 3 s. 1
 Som *måst'* betala laget. PT. E 4 s. 1
 Och Mars han *måst'* gee swijga FA. D s. 1
 Skip, och Man, och Last — — — — —
Måst' göra luft språng: deels iag spränger, och säncker i diupet
 FA. C 3 s. 1

At the med gråt och suckan
Skol' lära och känn' en Herre Cup. A s. 2
 Och alt — — — — —
Skull' komm' vthi een sådan nöd Harm-Skrift C 2 s. 2
 Huart *wel'* wij fly? Kom, kom PT. E 4 s. 1

Om iag — — — — —
Will' gör' ett Stycke slätt, där hän, med en blå dunst
 PT. E s. 1

— — — — — sitt Skep, som låg i wrak,
 Och rankad' af och til, och synts *will'* gå i krak
 Jub.-s. E 2 s. 1

Af Swärd *är'* smidde Rist och Plogar PT. F 2 s. 1

Även *är'* i det sist anförda exemplet bör (i överensstämmelse med skrivningen med apostrof) uppfattas såsom förkortning av *äro* (*äre*), eftersom Stiernhielm ej, eller åtminstone ej ofta använder predikatet i singularis till två subjekter.

Såsom exempel från Stiernhielm på apokopering i förbindelsen oakcentuerat verb + fullt akcentuerad partikel må följande verser anföras, ehuru det efter verbalformen följande ordet börjar med vokal eller med *h* + vokal:

The Seger-sälle Hiältar,
 Som *komm'* igen med Frid, Cup. A 4 s. 1
 Så wijda mijne Strijmor
Sprijd' vth sin Klarheetz Liws Cup. A 4 s. 2
 Wij träd' här *in* med frögd vpfyld' och glädie
 PT. E 4 s. 2

Även i följande ord har ändelse-vokalen förlorats, emedan de ingå i en fras, hvare verbet är eller kan vara relativt oakcentuerat, eller emedan verbet av annan orsak är relativt oakcentuerat.

Hwad tu tå *förd'* för Regement Harm-Skrift C 2 s. 2
Bruk' nu dit hierte-tiufwerij ib. C 3 s. 1
 Ty för hwar tåår för theres skul vtgiuts,
Giut' tusend man för mig sitt hiertblod FA. C 4 s. 1
 Hwad tarf görs, här och där, *beställ'* de andre fyre
 Jub.-S. E s. 2

Partiklar:

Tig halp nu hwarken grååt *ell'* böön Harm-Skrift C 3 s. 1
 Och wändar hwarken tig *ell'* den ib.
 Mig vndrar om här finnes
 En eenig Man *äll'* Qwinna Cup. A s. 2
Hur' bistert thet såg vth, när Swea-Rijk' blef änkia:
 Jub.-S. D 4 s. 2

Klädd war hon i fjint Skijr; at hon synts *hwart* klädd, eller oklädd
Herc. 24

Hwar-te studera? tu blijr *hwart* Doctor, Präst, eller Abbot.
Herc. 162

— — — — — then sköne Proserpina måste
Moot sin wilia bli' Brud; Ther halp *hwart'* Bön eller vrsecht
Cup. A 3 s. 1

Jag talar *int'* om någre Cup. A s. 2
Jämt henne, kom där ock wältande fram en stinner en Sälle;
Herc. 39

Jämpt oss Liwsens Folck, klagar och kärer å dig,
Cup. A 3 s. 2

Att adjektiven *all* och *många* under vissa förhållanden
äro relativt oakcentuerade, har redan s. 20 och 22 framhål-
lits. Härmed harmonierar den förkortade formen i

Styr hennes Hierta Tu, som hafwer i tijn hand
All' theras Hierta, som tu hafwer Folck och Land
Jub.-S. E 2 s. 2

Och genom fångt *all* Skogar, Mark och Lundar: PT. E s. 1
Til *all* Laster ett Vphoff, Fostermoder i Odygd; ÄP. F 4 s. 2
? Ther med iag faller an *mång* tusend Man FA. C 3 s. 2
? Oc Folck til Häst, och Foot, *mång* tusend man ib.

När det heter

Heel' Nije Systrar, Pallas FA. D s. 2,

så överensstämmer även apokoperingen i *hel(a)* med den nu-
varande akcentueringen *hëlä nio* etc.

I våra dagar akcentueras utropet *Herre Gúd* ofta med
infortis på *Herre*, och med detta uttal överensstämmer vokal-
förlusten i

Herr' Gud! hwad lærer bli' för'n låät Harm-Skrift C 2 s. 2

Vi övergå till *Lucidor*, som i stor utsträckning använ-
der apokopering i relativt oakcentuerade ord. Lars Johansson
(Lucidor) var stockholmare och föddes troligen omkring 1640.
Någon tid vistades han i Uppsala. Åtminstone sina senaste
år bodde han i Stockholm, där han som bekant (1674) fick
en våldsamt död.

Då emellertid redan förut talrika exempel på apokope-

ring i possessiva pronomina anförts, må här från Lucidor endast ett par exempel upptagas:

Rees up mit Håår, *min* Tankar stigen neder Xx 3 s. 1
Eert Taal wäll ställen och *edr'* Ohl Qq s. 1

Hjälpverb:

Bör wij om Jungfrurs Klädedräkt

— — — — —
Med rätta tala några Ord Qq s. 2

— — — — — knapt knapt knapt

Hadd iag min Syn ther fäst förn såsom iag fek sij
C 4 s. 1

Mars *hadd'* nästan ingen Sysla C 4 s. 2

Så *had'* the ey behooff för Swältan til at träta E 4 s 2

Snart *had* iag uhr min Hug,

Bort glömt Eer Jomfru Malen F 3 s. 2

Det söta Barn *had* lust till leek Rr s. 2

För rätt ok wissa

Kunn wij ey gissa Oo 4 s. 2

At the *kunn'* trossa Skyn, hwem kan kullhugga Ss 2 s. 1

Så längi mig Beenen *kunn* bära Ss 2 s. 2

Hans Boga när han spänd, *kund* mäd en lijten Skäkta,

Thors Wigg mäd brinnand Eld bewäpnat, öwer-mäkta
D 4 s. 1

På thet at Hoon Bergs Brand *kund* någorlunda släkka
D 4 s. 2

Fördenskull at hon altför gran!

Eij *kund* bli gifft och få en Man! Qq 2 s. 1

Gud *lät'* (= låte) Them blifwa samman K s. 1

Then Högste — — — — —

— *lät* (= låte) utaff Eer Brand, sij många små Bergs Kullar;
D 4 s. 2

I *lär'* til Offer-Band ta Hierta mit emoot: N s. 2

Nu *lär'* wij begge ti god Ro Pp s. 1

Ja när jag *mond'* waken wara

Seer jag mig i samma Fara Yy s. 1

Then aldrig sade sant, *måst* nämpnas rätt upriktig B 2 s. 2

At iag *måst* willia thet som iag ey giöra kan N s. 2

När Jag ey länge seen *måst* Gudarne sam-ropa G s. 2

Ey fått på slijkt sätt, *måst* Bellon' ey honom mista
G 2 s. 2

Hwad näpelig war begynt *måst* strax sin Ända nå G 3 s. 1

Eert Taal och Skiäl, som I nu sagt,

Måst blifwa nämmar öfwerlagt Qq s. 1

Hon *måst*, fast är det, som man sijr,

Harm, wenta till hon tagen blier ib.

- Så *mått'* thet pråla högt, hwem skäms ey wara Took?
A 3 s. 2
- Hur' han förutan Roo *mått'* liwa uti Sorgen B s. 2
- En Ister-bukot, lång, *mått'* kallas lagom stoor ¹⁾ B 2 s. 2
- Nu råkat iag wist på, then then then *mått'* iag fånga
D s. 1
- Mått'* någon större Makt ha thetta Diuur i skyd D s. 1
- Paste *mått'* vara mäd ok allahanda arter
— — — — — Mandel-Tarter E 4 s. 2
- Skull* Posten ey ha Löhn? Thet woro nästan skam?
B 3 s. 2
- — — — — thet måste galit hända
- Om iag man råkar minst om ikki thet *skull'* tända D s. 1
- Om thet *skull* räknas op, så funs otalig fleer D 4 s. 1
- Ey weet Jag hwem som sae, *skull* Jupiter ey hålla
- På Friggas Sijda? — — — — — G s. 2
- Ok Themis swoor at Hon för Jupiter *skull* klaga G s. 2
- Om han thet någon Dag
- Mäd List *skull* kunna swijka I 2 s. 1
- Uhr Tyskland.
- Allestans förnims at ÖsterRijke
- Befruktar at the snart *tord'* bliwa Hålland lijke E s. 2
- Dy utan Hennes Hielp *tord'* Jag heel ynkligt giga G s. 1
- War* (= vare) hwem han will, sleppn honom in Rr 4 s. 2
- Sa'e thet *wor* skada throm Jag har ey slijk igän B 4 s. 1
- Jag som är ey tilstädz, iag gläder mig i Tankar,
- Ok sijr lijk *wor'* iag thär, hwad Lust hoos hwarion wankar,
E 3 s. 2
- Ok the 'ti Jovis Saal *woor* (= voro) komne all i hopa G s. 2
- — — — — ei weta rätt hwarmed
- Eer Stockholm giort emot, I *wor* ju älsk och ährat
Oo 3 s. 1
- Ach! at min Fader *wor* så klook
- At hielpa mig ifrån mit Ook Pp 3 s. 2
- Wor* jag hans Hierte-Korn och Siäl Qq 3 s. 1
- Wor'* wist på Jorderijk Mig ingen ingen lijk Ss 4 s. 2
- Fast ikke huar ok En *will'* huad han giort berömma
G 2 s. 1

Följande exempel på verb + partikel må nämnas, i hvilka dock det efter verbet följande ordet börjar vokaliskt eller med *h* + vokal:

- Jag (ty wärre) war Prestaff
Män *trädd'* ifrå Salen aff C 4 s. 2

¹⁾ Flera exempel på *mått* B 2 s. 2 och B 3 s. 1.

Lad' andra Skäktan *på* skiöt lijkwäl åter feelt: D s. 1
Strax spent han Bogen *op* ok skiöt så at thet Funka,

D 3 s. 1

Så *stält'* hon allan Fahra *fram*, Pp 2 s. 1

Hit hör väsentligen även

Dok weet iag intet wäl om Wädret eller Wind

Förd' Pijlen sidt *på snee* — — — — — D s. 1

Också i följande verbalformer har slutvokalen förlorats, emedan de i de i fråga varande eller i rätt likartade ställningar kunde vara relativt oakcentuerade:

Hwem som then samma will aff mig igen förstå

Giw' akt uppå mitt Tahl dy Majen Son sae så G s. 2

Jmf. det nuvarande *giva åkt*.

Gud som förra Bandet knööt

— — — — —
 Edla Frw *giord* Sorgen stoor C 2 s. 1

— — — — — Så giör iag Eer til Träll

För thet j *giord* mig frij (sad' Astrild) ok fahr wäll

D 3 s. 1

Dy *giord* de på sit Taal et Slut Rr 4 s. 2

Härmed äro att sammanställa sådana nu brukliga akcentueringar som *görä sórgen stór, görä frí* etc.

Det är väl den omständigheten, att slutvokalen kunde apokoperas i förbindelserna *höra på', sköta om* etc., som vållade, att Lucidor någon gång tillåter sig att apokopera slutvokalen i verser sådana som de följande

Ey *hörd* man något Frögde-Roop Pp 2 s. 2

Hwar dreef heelt stilla för sig kring,

Och *skiött'* de andra ingenting ib.

Dock har måhända i uttrycket *sköta ingenting* första ordet kunnat få infortis.

Partiklar:

I Almanak, Courant, Aviser, *ell* Gazett E s. 1

När the will haa een Knekt *ell'* Ryttare, the skakkan

E 2 s. 1

Därpå fins hwarken Frögd *ell* Frukt Pp 2 s. 2

Ell när een modig Piga får

Tri sex uti sin Ålders Åhr Pp 3 s. 2

Om denna förkortade form, som förekommer mycket ofta hos Lucidor (se t. ex. ytterligare A 3 s. 2, D 3 s. 2, D 4 s. 2, E 4 s. 2, F s. 2, F 4 s. 2, I 4 s. 1, I 4 s. 2, K 1 s. 2 etc.) jmf. ovan s. 20. Också i det lilla prosa-stycket Vv 4 s. 1 anträffas *et ell annat*.

Hwad Manligt är skal mig, *jempt* Themis Pallas ära
 G 4 s. 1
 Först allas Taal ok Wijss, *jempt* Sederne betrackta H 3 s. 1
 När som man rätt betäncker,
 Ok wijda Wårlden kring
 (*Jämt* Synen) Sinnen länker, K s. 2
Jempt Hierta stå Tt 2 s. 1

Åtskilliga andra exempel på *jempt* 'jämte' finnas hos Lucidor, som även ofta brukar den alltjämt använda förkortade formen *hur*. Såsom motsvarighet till den s. 20 nämnda formen *båd'* har han ofta det enstaviga *bå* (*båå*, *båe*); bland många exempel må blott följande anföras:

Herre som all Ting *båå* styrer ok råder E 2 s. 2
Båe (enstavigt) Gudar ok Gudinnor all i Raad G 4 s. 1
Båå Gubbar, Åncklingar, ok wåre kårste Swenner H 2 s. 1

I överensstämmelse med den ännu använda akcentueringen av *all*, *lille* (*lilla*), *många* (jmf. s. 20, 22) har apokope inträtt i

— — — — — *all* Gilliar' äre rijka,
 Then som minst pråla kan han måtte Segel stryka B 3 s. 2
 Dy frögdas alla Gudars hoop
 Ok *all* Gudinnor gifwa Glädie-roop Pp s. 1
 Siälff Pluto hawer ok *lill* Astrilds Wålde funni D 4 s. 1
 Then då, ok då en *lill* Astrild låter sij E 2 s. 1
Lill' Annika troon fritt ther på F 3 s. 2
 Då feck *lill* Astrild skåda I 2 s. 2
 Nu kan utslekka Signil-*lill* buhrs Glöd Pp s. 1
 Seen hörer Man ok så *mång'* Ungerswånner klaga H 2 s. 2
Mång Sårger ok Pust
 Et Äktenskap kwålia Vv 2 s. 2

I ett par av dessa exempel börjar dock det följande ordet med vokal.

Hit kan höra även

Hwad menar I *god* ¹⁾ Wänn? Hwad mond I Eer inbillä?

H 2 s. 2

och härmed är att sammanställa

Go Wänner weet I hwad? wist will I någo weta E s. 1,
där hela senare stavelsen förlorats i pluralen *goda*, liksom
ännu uttrycket *go vänner* användes. Jmf. även det alltjämt
någon gång förekommande *go hämplingen*.

Även i *Samuel Columbus'* Odæ finnas några exempel på
apokopering i relativt oakcentuerade ord. Som bekant var
Columbus dalkarl; han var född 1642 i Husby socken.

Apokope i pronomen:

Ock göra både två, *sijn* egne Länder Rijs G 2 s. 1

I hjälpverb:

Blijr seen mäd mig som iag *had'* aldrig warit F 2 s. 2

Bäst wij thermäd vmgå, så *måst* wij ther ifrå A 2 s. 2

Af min Nästa *måst* iag lijda,

Ondt förtaal ock alt förtreet C s. 2

Måst iag utstå Sorg ock qwijda C 2 s. 1

Du grymma död *skull* borto blij E 2 s. 2

Skull' jag mig sielf i Sorg ock oroo föra F 2 s. 2

Hwad *woor* thet meer, än mig i Lijfwet göra

Onödig nöd? F 2 s. 2

I partikel:

ell från oss kommer bort B 4 s. 2

I adjektiv:

mång Jordsens sköna Häfwor A 2 s. 2.

En granskning av Samuel Columbus år 1678 författade
arbete En svensk ordeskötsel visar, att de nu från 1600-
talets skalder anförda apokoperingarna i ord, som i satsen
ofta voro relativt oakcentuerade, överensstämde med det ut-
tal, som under 1600-talet i ledig samtalston användes eller
kunde användas av bildade personer åtminstone från vissa
bygder. Som bekant omtalar Columbus i detta arbete åt-

¹⁾ Jmf. dock även nedan s. 48.

skilliga på hans tid brukliga samtalsformer, och i själva sin text använder han avsiktligt åtskilliga dylika, som annars icke eller blott ytterst sällan anträffas i den samtida tryckta prosalitteraturen.

Så yttrar Columbus under *Ellipsis* s. 26, 9—10 ¹⁾: "Christierns tijd tycktes *will komm' i gån* för: tycktes at willja komm' igen", och även annars finner man hos honom exempel på apokope i hjälpverb såsom: at man skulle *kunn' lära* 43, 1 — som knapt någon främmande ska' *kunn' säij'*-ut 44, 38—39 — För däd köpet *kunni* (av *kunne I*) haa'n 65, 31 — *lät* blij . . . *lä* bli ä 13, 32 — så *måst* han vara den förste (citat av ett muntligt uttalande av Stiernhielm) 9, 24 — därför *måst* iag säija 59, 3 — Ni *måst* gå . . . 59, 29 — *Styln måst* ej wara eens 69, 32 — Hund-skall etc. *mått* skrifwas mäd tu ell 47, 13—14 — dä *skul* heta 20, 30 — *skull'* ha wägit 22, 32 — rätt *skull* dä' wäl heta 58, 30 — *skull* dä war någo skälmstycke 13, 26 — så länge däd inte bewijses *war* en owahne 50, 24—25 — om däd man *woor* en waane 50, 24.

Också i andra verb än hjälpverb förloras ofta slutvokalen, om nämligen verbet omedelbart efterföljes av en partikel eller väsentligen likartat ord med fortis, eller om verbet annars på så sätt ingår i en fras, att det självt är relativt oakcentuerat ²⁾, såsom: *betal' igen* 24, 9 — derföre wile de *drifw' utet* igen 50, 22—23 — ond te *gör* i lag 21, 34 — *häfw-opp*, *häfw-ut* 12, 24 — *håll* igen 32, 15 — *kom' igån* 38, 13 — *komm' til wäga* 4, 23 — *kom' i grötwrån* 19, 14 — *komm' öfwereens* 14, 23 — *känn* igen 55, 18 — *lät*

¹⁾ Citeras efter sida och rad i Noreens och Stiernströms upplaga (1881).

²⁾ I *Språk och Stil* I, 235 yttrar von Friesen: "I uppsvenskan (Mälardialekterna) har redan tidigt infinitivens m. fl. formers ändelse-*a* synkoperats i de fall, då hufvudtrycket ej hvilade på verbet utan på en med detta förbunden preposition eller predikatsfyllnad etc. Så möta vi t. ex. hos Columbus i hans *Svensk Ordeskötsel* *häf út* = *kasta út*, *håll tåf* = *hålla af*, *vind öpp* = *vinda öpp*."

illa ('bannas') 14, 34 — *löp i kapp* 14, 41 — *märk-åt* 50, 6 — *släpp'in* 66, 6—7 — *ställ-an en bygning* 58, 6 — *taal' åt* ('klandra') 5, 21 — *trill om* ('gyrari') 15, 26 — *wind-opp'n* ('hissa upp') 41, 24 — *wänd' om* 55, 3 i st. f. *betala igen, drifwa ut* etc. Han använder även *bruk-munn* 14, 34, "bruk munn på en" ib. (i överensstämmelse med vårt nu gängse *bruka mún* med *bruka* relativt oakcentuerat) och "rees t' Upsala" 11, 3 (jmf. att *resa* i dylika uttryck kan sakna fortis). Härmed är att sammanställa, att i Västmanlandsmålet infinitiven ofta förlorar *-a* vid något hastigare tal, då den icke slutar en sats (*ska tal'om dä, ja ska börj'på mä* etc. Leffler i Sv. fornminnesför:s tidskrift II, 54), och att man i Upplandsmålet (Fasterna) har apokopering i sammanställningar av typen *led[a] bort* etc. (Tiseliuss i Sv. Im. XVIII nr 5 s. 141) ¹⁾.

Även från sen fornsvensk tid kan man finna enstaka exempel på vokalförlust i likartad ställning. Så läser man i Didrik *sæth op eldh* 254, 29, *ræth han vt* 282, 16 i st. f. *sæthe . . .*, *ræthe*. I samma skrift anträffar man apokope i *bodh 'både'* 293, 8.

Såsom exempel på partiklar med apokoperad slutvokal från Ordeskötseln må nämnas *ell 'eller'* (< *ella*) 43, 27; *int ur vägen* 11, 21, *int' allstans* 11, 27 m. fl. ställen. Vokalförlusten i *heel* i uttrycket "heel staa'n gick ut . . ." 14, 37 överensstämmer med den akcentuering *hëlä stán*, som ännu kan förekomma; jmf. även ovan s. 26 om *hel* i 1600-

¹⁾ Columbus skriver *som wij tal' om* 11, 25 och "Här wil iag *taal' om* skrifwe-rättelsen" 49, 29—30, ehuru vi i det sammanhang, där uttrycken förekomma, skulle akcentuera *tála om* (ej *tala óm*). Detta kan bero därpå, att, sedan *tala óm* blivit till *tal' óm*, den kortare formen *tal* kunde brukas även i andra ställningar. Jmf. härmed "Elljest *säij wi . . .*" 63, 33; den kortare formen *säij 'säga'*, som alltjämt såsom infinitiv brukas i syd-Sverige, har väl utgått från sammanställningar sådana som *säij(a) till* etc. Att *göra* i satssammanhanget ofta får infortis, har framhållits s. 32. Härpå beror väl den förkortade formen *gör 'göra'* 28, 14.

talets poesi ¹⁾). Också apokoperingen i *lijk godt* 46, 31, "lijk långt som bredt" 44, 33 har framkallats av akcentueringen *likū godt* (så alltjämt) etc. ²⁾.

Att formen *ell* förekommer i prosa i Helicons blomster, har redan ovan s. 30 framhållits. Såsom Hjelmqvist nämner i Språk och Stil VII, 124 med noten, anträffas även annars *skull* 'skulle' i prosa, och så väl framför konsonant som framför vokal; han anför exempel från 1637, 1666 och c. 1687. Emellertid vill han (enligt min uppfattning oriktigt) förklara *skull* såsom uppkommet genom analogi efter *skall*. Under dessa förhållanden behöver ej det i prosa förekommande *most* 'måste' i Sparmans Sundhetzens speghel (1642) s. 148 uppfattas såsom tryckfel.

En bekräftelse på att i satsen relativt oakcentuerade ord kunde förlora sin slutvokal, ligger i viss mån även i följande omständighet. I sin *Manuctio* s. 31 yttrar Arvidi: "The Ord som fatta vthi Sigh twenne Stafwelser om the förmedelst Apostrophum blifwa Monosyllaba . . . så föllia the Monosyllabarum Art effter . . . så at the kunna sättias både korta och långa, såsom til Exempel: Mīnē Mīn', Tinē

¹⁾ Columbus har även *samm* 'oohl 'samma ord' 23, 26.

²⁾ I äldre nysvenskan förekommer pl. *all* i st. f. *alle* (*alla*) stundom även i prosa; så t. ex. "*all* thetas förderff" Girs c. 1630 (SAO.). I ledigt samtalsspråk kan man alltjämt få höra "kors i *all* min dar" etc., "från *all* världens kanter", och i SAO. anföras "*All* Sveriges kvinnor" (Lysander 1859) och "*all* riksens klenoder" (Tigerschiöld 1891). Även i de tre sistnämnda exemplen är *all* väl att fatta såsom pluralis (ej såsom singularis och hörande till det omedelbart följande substantivet). Till bruket av denna pl. *all* har bidragit, att ordet i flera uttryck hade infortis; detta är fallet i de tre senast anförda exemplen. Men härtill kom naturligtvis, att adjektiv i ä. nsv. över huvud ej sällan saknade ändelse, och dessutom inflytande från vissa sammanställningar med *all*-, i hvilka (delvis) av annan orsak *all* var eller kunde vara enstavigt: *allman alleman* (efter mnt. *alman alleman*), *allihop* (delvis efter nnt. *all to hope*), *all(e)samman* (sammanställt dels av sg. *all* + *samman*, dels av pl. *alle* + *samman*). För övrigt kan *allihop*, som är vanligt hos 1600-talets skaldar, delvis hava uppstått även av *alle* i *hóp* (Weste (1807) akcentuerar *allihóp*, ett uttal, som ännu brukas; jmf. SAO.) med *alle* akcentuerat med infortis. — I uttrycket "kors i *all* min dar" etc. har *all* fortis, men *min* infortis.

Tīn', Sīnē Sīn', thēnnē thēn', āre [så] ār', willē wīl etc.". Hvad som här har intresse är, att samtliga de ord, som Arvidi anför såsom exempel på apokopering, äro sådana, som i satsen ofta eller stundom äro relativt oakcentuerade. För övrigt åsyftar hans uttalande den bekanta regeln hos 1600-talets metrici (även i Tyskland), att hvilka enstaviga ord som hälst efter behov kunde i vers få användas vare sig såsom korta eller såsom långa. Denna för oss egendomliga regel beror åtminstone till god del därpå, att många i satsen ofta relativt oakcentuerade ord (partiklar, pronomina etc.) voro enstaviga. Då nu dylika ord (*iag, till* etc.) allt efter sin ställning i satsen kunde stå dels i arsis (vara långa), dels i tesis (vara korta), utsträcktes denna regel till alla enstaviga ord (jmf. Kock Svensk akcent II).

Genom traditionens makt kvarleva ännu i modern nysvensk poesi de ofta relativt oakcentuerade preteritiformerna *had'*, *lad'*, *månd'*, *sad'*, *skull'*, *vor'* och den relativt oakcentuerade partikeln *båd'* i st. f. *hade* etc. Formerna *lad'*, *sad'*, *båd'* motsvaras nu av talspråkets *la'*, *sa'*, *bå'*. Så väl i poesi som i prosa brukas *hur(u)*, i poesi även *ehur(u)*. Berg Den poetiska friheten i 1800-talets svenska diktning s. 20 an-tecknar *ell'* från Dahlgren, Börjesson och Wadman ¹⁾.

Vi övergå till en helt annan kategori av ord med vokal-apokopering, en ordkategori, som (i regeln) är fullt akcentuerad, men i hvilken akcentuerings-förhållandena dock varit avgörande för förlusten av slutvokalen. De hithörande orden äro i synnerhet maskulina substantiv på *-are* (såsom *skapar[e]*), komparativer på *-are* (såsom *ädlar[e]*), superlativer på *-aste* (såsom *tiockast[e]*), presens-participier (såsom *giliand[e]*). Innan jag ingår på förklaringen av vokalför-

¹⁾ Utan skäl fattar han det som en förkortning av *eller*. Det har utgått från fsv. *ella* (s. 20).

lusten, må från olika skrifter exempel anföras. Hos sådana författare, som tillåta sig vokal-apokopering framför vokal, äro strängt taget blott de exempel bevisande, som efterföljas av konsonantiskt börjande ord. Dock upptagas även från sådana författare några exempel med vokal-apokopering framför vokaliskt börjande ord.

Redan i *Svenska psalmboken av 1536* finner man

Wij bidie tich o *skapar* godh 62, 13
tu som är gud och *skapar* blijd 62, 25

Forssius använder i sin skrift *Speculum vitæ* (1620):

Rätt wijss *Domar* för tin pijna C 3 s. 2
En ewigh dödth, en *brinmand* lågha A 3 s. 1

Här må ock (jmf. fsv. *fræmanda*) nämnas

In i *fremmand* händer C 5 s. 1,

som förekommer i "Een gambel the Finskas Scholewijsa", intagen efter *Speculum vitæ*.

Från *Stiernhielm* må anföras:

Sudle sig *Skrifwar'* uti sitt Bleck; lät Clerker och Diäknar
Herc. 129

at han — — — — —

sig min *Tjänar'* nämner Cup. B 4 s. 1

Lutande; lätt til gångs; men bratt och *brattar'* (komparat. 'brantare') åt ändan,

Herc. 296

Sielfwer är Hon Ijs, och Sniö; men Mig är Hon *hetar'* än Elden
Öfwerskr. C s. 1

Älskogen i mit bröst; men sielf är Hon *stumpar'* än Hwätsteen
ib.

Ey måge lijknas emot; är *ädlar'* än dyrbare Stenar Herc. 410

I föllie med then *blomstrand'* Flora PT. F 2 s. 1

Christina, liten Eld, är worden oss een Fakel:

Wår Fiender ett bloss, en blix, en *brännand'* Stakel

Jub.-S. E 2 s. 1

Gilliand' i lönlige wijs, och puffande, pyste til älskog

Herc. 27

Glimmand' i Pärlor och Gull; och *gnistrand'* i dyrbare Stenar;

Herc. 7

Thet ligger, som een *glittran* (för *glittrand*) Spegel PT. E s. 2

Schildnaden är; at den ene, som glömbd, blir *liggiand'* i Stoftet

Herc. 423

Spridand' een liufwelig lucht, af blomor och hälsesam' örter
Herc. 269

Een *tilldrand'* gnista är Oss worden til een Sool,
Jub.-S. E 2 s. 1

Som medler tijd har tåkts, then lille *tindränd'* Gnista
Jub.-S. E s. 2

Här böra ock anföras några exempel på komposita, i hvilka ett trestavigt particip på *-and(e)* ingår såsom senare sammansättningsled, och detta så mycket snarare, som Stiernhielm i ganska stor utsträckning begagnar sig av dylika bildningar, särskilt såsom epitheta ornantia:

En stadig *ewig-blifwand* Roo; PT. F s. 1
Och Suada snäll i Ord' af *Suckerflödand'* mund'
Fägne-S. D s. 2

Fiendens öga til en skarp *eld-glimrand* Stråle
Jub.-S. E 2 s. 1

Tijn *Gyllen-gläntzand* Wagn, som skingrar tökn och dimma
Fägne-S. D 2 s. 1

Theras *olijk-lydand'* Röster FA. D s. 1
Affordrat genom Gud, til sitt *ä-warand'* Rijke
Jub.-S. D 4 s. 2

— — — — — Wårt Hierta, Mun och lind
Tig tacka gladelig *Alzwäldand'* Herre Gud:
Fägne-S. D 2 s. 2

Att beakta äro även "*regerand'* Folk och Land" (HP. H 3 s. 2) och "*hug-beweekand'* wijser" (FA. D s. 1). Icke sällan möter *anseend* (i st. f. *anseende*) såsom tvåstavigt, t. ex.

Tripplar ett artigt Wijff, doch lätt af later, och *anseend*,
Herc. 5

Hon war sedig uti sin gång, och wyrdig af *anseend*
Herc. 277

Så är' all' öfrige Dygder af intet lius, vtan *anseend*
Herc. 447

Också *fiende*, *hyende* förekomma utan slutljudande *-e*, t. ex.

At Hon sin *Fiend'* allstäds tumblar segerhaft:
Jub.-S. E 2 s. 2

Then wår *Fiend* har förskräckt FA. C 2 s. 1

Hon baar ett *hyend'* in-under en arm, och Kårt-spel i handen;
Herc. 18,

hvilka exempel samtligen dock efterföljas av vokal eller av *h* + vokal.

Apokope har inträtt även i t. ex. dessa trestaviga ord

Dygd står i fagert Mod, gott *Lefwern'*, och ährbare Seder,
 Herc. 391
 Ey käre sij, huru täcker är Ruus, när *Läpparn'*, och ögonen
 drypa Herc. 348
 På *sidston* tager intet lagh Ähre-Pracht G 2 s. 2

Med apokoperingen i *skrifwar'* etc. är att jämföra "wid rijke *Mälars Strand*" (FA. D s. 1).

Från *Lucidor* antecknar jag följande exempel:

— — ey i en botn-lös Korg,
 Som *Giliar'* räddes mäst. A 3 s. 1
 Ok likväl prunka will? all *Gilliar'* äre rijka B 3 s. 2
 Och mången *Frijar'* är så laat Qq s. 1
 När han i Diupet kom, lell gek han *famland* foort D 2 s. 2
 Måd *gielland* Liud ok Stämma I s. 2
 Hur hon en *gilliand* Suän å lykton så långt föör B s. 2
 En *gilliand* Swen är uti Twijk Qq 3 s. 1
 Om Pigor åt en *gilliand* Swen Rr s. 1
 Hwad Godz och Guld? En *glittrand* Mull och Treck
 Xx 2 s. 2
 Uppå vår önsklig *grönskand* skiöna Land Pp s. 1
 Migh tyckes Gästren all i lijka mätto drikka
 Ok önska thetta Paar, Siälff-önsklig *grönskand'* Lykka F s. 1
 At det, när Solen skeen därpå
 Et *gelland* Liud lät från sig gå Rr 3 s. 2
 Then sijr iag *huxand* mehr vplåga bägges Brand E 4 s. 1
 De [om änder] ropa med et *kwarrand* kwaak Pp 3 s. 1
 Fram kalla'na för Lag ok Gudlig *sittian'* Rätt G 2 s. 1
 Mig tykkes at iag här en *siungand* Röst får höra
 Oo 3 s. 2
 Thers innan-Deel är full
 Aff lättlig *slippand* Wäder K 2 s. 1
 En *stammand* Suada siälff, en halt Vulcans Gemähl B 2 s. 2
 Surrar ingen liufig Wäst
 Med et *swalkand* Sommar-Wäder Oo 4 s. 1
 När hon seer, at på Watne[t]s felt
 En Fisk sig *swäfwand* kastar snelt Pp 4 s. 2
 Han håller Siön i band, at ey thes *swälland* Wägar
 Sitt gränssmähl öfwergå; D 3 s. 2
 Hans Sorg och *ängsland'* Kwaal, Gråt, Klagan, Suck och Pust
 A 3 s. 1

Också Lucidor använder åtskilliga sammansättningar med particip på *-and* till senare kompositionsled, t. ex.

Klaar-glitränd Jaspis mäd Opal ok Topas Strålar
G s. 2

Sij här then sälle Dag, then mången så förlängtar
Ok mäd *Hiertkwäliand* Suk, tidt Tårar, eftertränktar
E 3 s. 2

Gladlynt *liuf-mysand* fram in för Apollos Stohl G 2 s. 2
Män innan kort uphofs ett *lönlig-sårland* Skrähl G s. 2

Jmf. vidare t. ex. *Ast-liungand'* Ögon A s. 2, *Kiärleeks-liungant* (läs *-liungand*) Syn E 4 s. 1, *sötqväliand'* Qwaal A s. 2, *Hiert-twingand'* Ook Tt 2 s. 2, *Dygdälskand* E 2 s. 2, och även "Modren . . . altijd *hawand-tiok* å nyo föda kan", D 2 s. 1. Också Lucidor använder såsom tvåstaviga *Fiend* (t. ex. Xx s. 1), *Hyend* (t. ex. I 4 s. 2).

Även av följande ord förekomma hos Lucidor tvåstaviga former:

Behöfwes den med Wettigheet
Eer i eert *Lefuern* styra wet Rr 3 s. 1
Åt *minston* mister det sin Ull Rr 2 s. 1

Jmf. med de nyss nämnda förkortade formerna *gilliar(e)* etc. "tidt är en *Gilliars* Håwor . . ." (B 3 s. 2).

Också *Columbus* har exempel på i fråga varande vokalförlust såsom:

Efter *tiockast* Regn ock Dimma Odæ C 2 s. 2
Män strax af stormen wredtt, af *fräsand* fradgan hwitt
ib. A 3 s. 2
sann *gnagand'* Hierte-Matk ib. B 3 s. 2
Du swalkar *hettand'* hierte-glöd ib. D 2 s. 1

Att beakta är även:

Stoor ting förståndet underbockar
Med en *sött-twingand* lämpligheet ib. D s. 1

Anledningen till vokalförlusten i de här diskuterade orden av typen *skapar[e]*, *ädlar[e]*, *tiockast[e]*, *giliand[e]* och i de anförda med dem i detta avseende väsentligen likställiga orden är följande.

I fornsvenskan akcentuerades trestaviga ord av denna typ med flerstavighets-akcentuering, med fortis på första, levis på andra och levissimus på tredje stavelsen; ord sådana som *giliande* hade t. o. m. i fornspråket semifortis på andra stavelsen och även då levissimus på tredje stavelsen. Denna akcentuering vållade, att ultima-vokalen i dylika former i svenska riksspråket försvagades till *-e* (*-ə*), t. ex. pl. fsv. *skaparar* > nsv. *skapare*, neutr. sg. fsv. *æðhlara* > nsv. *ädlare*, neutr. sg. fsv. *thiokkasta* > nsv. *tjockaste*. Först sedan denna försvagning av slutljudande *-a* till *e* (*ə*) inträtt, övergick i riksspråket accenten levis från penultima till ultima i ord sådana som *skapare*, *ädlare*, *tjockaste*, *giljande* etc., men det finnes ännu bygdemål (t. ex. i Uppland och i Skåne), som bibehålla den äldre akcentueringen med levis på penultima i åtminstone vissa dylika ord. Beträffande dessa frågor hänvisar jag till min utredning i Svensk akcent I, 122 ff., Alt- und neuschw. accentuierung s. 83 ff.

Emellertid visa de ovan från 1600-talets skalder anförda formerna av typen *skapar[e]*, *ädlar[e]*, *tiokkast[e]*, *giliand[e]*, att den i riksspråket mötande försvagningen av ändelse-vokalen *-a* till *-e* (*-ə*) i vissa trakter måste hava gått ett steg längre, så att det av *-a* försvagade *-ə* alldeles förlorades, innan levis överflyttades från penultima till ultima i dylika ord. Detta vinner en synnerligen god bekräftelse genom vissa nysvenska bygdemål. För målet i östra Värmland gäller regeln, att "obetonat *e* (*ə*) bortfaller efter bitonig stavelse, åtminstone i förbindelsen *-ene* (*-ənə*)", t. ex. *glupen* 'glupande', *främnen* 'främmande', *vifarn* 'vidfarande' (Kallstenius i Sv. lm. XXI nr 1, s. 183), och av s. 184 anm. 1 ib. framgår, att målets motsvarigheter till riksspråkets substantiv på *-are* (*klockare* etc.) och superlativer på *-aste* (*rikaste* etc.) fakultativt kunna sakna eller kunna bibehålla det slutljudande *-e* (*-ə*), t. ex. *klåkke(e)*, *rikest(e)*. I finländska bygdemål (i egentliga Finland och Nyland) har *-e* förlorats

i particip sådana som *roand* 'roende', och i de flästa finländska mål synes best. formen av superlativer ändas på *-ast* (ej *-aste*; Hultman i Finländska bidrag s. 145, s. 143).

Under det att vårt skriftspråk alltjämt uteslutande använder de fullare formerna *skapare*, *ädlare* etc., användes säkerligen under (1500- och) 1600-talet i åtminstone vissa traktors friare samtalspråk, som mer eller mindre var färgat av vissa dåtida bygdemål, de kortare formerna *skapar*, *ädlar* etc. Härav begagnade sig ofta de dåtida skalderna för att lättare kunna bygga sina verser.

Såsom även av de anförda exemplen i viss mån framgår, är apokopering i presens part. såsom *giliand(e)* särskilt vanlig. Detta beror kanske därpå, att, såsom nämnt, i det egentliga fornspråket semifortis (ej blott levis) föll på penultima av dylika ord (Kock Alt- und neuschw. accent. s. 166 f.), och att dialektiskt denna akcentuering länge kvarstod, hvarvid naturligtvis ultima erhöll levissimus. Under sådana förhållanden kan ultima hava fått levis senare i ord av typen *giliande* än i ord av typen *giliare*. Emellertid kan det förtjena nämnas, att Pfeif i sin *De habitu et instauratione sermonis svecani* (1713) icke längre godkänner apokoperingar sådana som *giliand'*. Efter att s. 225 hava nämnt, att enligt hans uppfattning particip av typerna *hafwandes*, *löpande*, *görandet* böra hava lång ultima, tillägger han nämligen: "Quosdam exiguae artis Poëtas novi qui abjectione litterarum finalium *e, es, et*, in versibus mutilare participia solent, sed pravum id & absurdum est."

När jag i de av mig granskade dramerna av Messenius ej har funnit exempel på i fråga varande vokal-apokope, beror det säkerligen på att en dylik vokalförlust icke förekom i hans hembygds mål, östgötskan.

Det i nysvensk poesi alltjämt brukliga *främmand'* (i uttryck sådana som i *främmand' land* etc.) lever genom traditionen kvar från äldre tid, då det uppstått ur *främmande*

liksom *giliand'* av *giliande* etc. När man även hos moderna skaldler möter former sådana som *skapar*, *torpar*, *läkar* — *mästar*, *byggmästar*, *borgar*, *medborgar*, *väktar*, *riddar*, *jägar*, *skomakar*, *kopparslagar*, *aptekar* i st. f. *skapare* etc. (Berg Den poetiska friheten s. 12), så äro dylika former delvis att så uppfatta, att, sedan ord sådana som *skapar(e)* förlorat slutvokalen på det ovan s. 40 framställda sättet, dylika former alltjämt genom traditionen leva kvar i poesi. Men delvis bero formerna på *-ar* även på andra omständigheter. Omedelbart framför namn användes nu också i prosa av (flera) dylika ord en form på *-ar* i relativt oakcentuerad ställning (*riddar Blåskägg* etc.), och åtskilliga sådana ord utgöra försvenskningar av tyska tvåstaviga substantiv på *-er*; jmf. mnt. *me(i)ster*, *ridder*, mht. *jeger*, mnt. *schomaker*, *koppersleger*, *apotheker*. Några av dessa ord hava redan i fsv. påvisats under en form på *-ar*: *mæstar*, *borghar*, *riddar*¹⁾, och flera under en form på *-er*: *mæster*, *ridder*, *skomaker*, *koperslagher*. Särskilt omedelbart framför namn förekommer i fsv. *mæstar*. Vid inlånandet till Sverge hava alltså ord, tillhörande i fråga varande ordgrupp, dels stundom bibehållit den tyska ändelsen *-er*, dels låtit denna efter gamla ord på *-are* ombildas till *-are*; men dessutom har man även stundom stannat så att säga på halva vägen och nöjt sig med en ombildning till *-ar*. Denna kortare form (på *-ar*, ej *-are*) användes gärna omedelbart före namn, emedan titeln i dylik ställning var relativt oakcentuerad; jmf. den fsv. förkortningen *kunung* > *kung*, *biskop* > *bisp* etc. omedelbart före namn. De i nysvenskan brukliga *mästar* etc. utgöra tydligen delvis reminiscenser av de till hälften försvenskade medeltida *mæstar* etc. För övrigt är det möjligt, att förkortning av inhemska ord på *-are* inträtt också på analogisk väg. När t. ex. *torparen*, best. form

¹⁾ Även andra ord hava redan i fsv. former både på *-are* och *-ar* såsom *kesar(e)* (jmf. mnt. *keiser*), *mortar(e)* (mnt. *mortär*), *väktar(e)* (mnt. *wechter*), *priar(e)* (ft. *præer*) m. fl.

av *torpare*, hade samma akcentuering (fortis på första, levisimus på andra och levis på tredje stavelsen) som *mästaren*, hvilket var bestämd form så väl till *mästar* som till *mästare*, så kunde till *torparen* den obestämda formen *torpar* nybildas.

Den här ovan påvisade, i det ä. nsv. poetiska språket mötande vokalförlusten i trestaviga ord av typerna *skapar*[e], *ädlar*[e], *tiockast*[e], *gilianä*[e] samt i ofta i satssammanhanget relativt oakcentuerade ord såsom possess. pron. *thin*(e), pres. konj. *war*(e) etc. har fullständig motsvarighet i fornjutskan. I Ark. nf. I, 66 ff. har jag nämligen haft tillfälle visa, att även i fornjutskan ändelse-vokalen förloras i alldeles likartade ord, alltså i trestaviga ord av typerna *morthær*[æ] etc., komparat. *rikær*[æ] etc., superlat. *sannæst*[æ] etc., partic. *hæriænd*[æ] etc., vidare i relativt oakcentuerade ord såsom *thin*[æ], pres. konj. *wær*[æ] etc. Anledningen till vokalförlusten är i ä. nysvenskan och i fornjutskan densamma — akcentueringen.

Här bör något tilläggas om ytterligare två ordkategorier, i hvilka man i 1600-talets poesi ofta finner apokopering, nämligen om preteriti-former av typen *ropad'*, *ropa* och *ropade* samt om adjektiver med verklig eller skenbar förlust av slutjudande vokal.

Om den förra ordgruppen kan jag uttala mig helt kort, då det är allbekant, att den i nysvenskt samtalspråk vanliga preteritiformen *ropa* även användes av 1600-talets skaldar. Åtskilliga exempel på preterita sådana som *swara*, *skåda* etc. anföras t. ex. av mig i Sv. landsm. XV nr 5 s. 20 från Lucidor. Även preteriti-former av typen *ropad'* förekomma hos Lucidor och andra skaldar. Det är givet, att i sådana trakter, där *skapare* etc. med levis på penultima ljudlagsenligt blev till *skapar* etc., också *ropade* etc. ljudlagsenligt blev till *ropad* (jmf. Beckman i Sv. landsm.

XIII nr 3 s. 5), och i vissa bygdemål såsom i Torsås i Kalmar län kunna alltjämt sådana former som *kallad* (jämte *kallada*) användas (Linder Allmogemålet i Södra Möre s. 19 § 170). Vidare är det självklart, att sammanställningar sådana som *ropade fram* etc. med fortis på *fram* böra hava blivit till *ropad fram* samtidigt med att *ställde* (*ställte*) *fram* blev till *ställd* (*ställt*) *fram* etc.

Men då preteritiformer av typen *ropa* brukas i de allra flesta nsv. bygdemål, vare sig att de även annars apokopera ändelsevokaler eller icke, så bör (i alla händelser i de flesta trakter) pret. *ropa* förklaras på annat sätt. Den av mig i Sv. landsm. XV nr 5 s. 19 ff. givna förklaringen är säkerligen den riktiga, enligt hvilken i de flesta trakter den förkortade formen *ropa* etc. ursprungligen uppstått i sammanställningar sådana som (*han*) *ropa[de]-det*, (*han*) *ropa[de]-den* etc. För övrigt kan naturligtvis den även i senare poesi stundom mötande preteriti-typen *ropad'* mången gång vara blott en något "uppsnyggad" skrivning av det vanliga *ropa'*.

I detta sammanhang kan det hava ett visst intresse att erinra om att Pfeif i sitt anf. arb. (1713) klandrar preteritiformen *samlad' jag*, men godkänner preteritum *samla jag* (s. 222—3).

Hos skalder från 1600-talet (och redan t. ex. i 1536 års psalmbok) finner man ganska ofta adjektiver med — såsom det kan förefalla — apokoperad ändelse-vokal. Emellertid är denna apokopering mycket ofta blott skenbar. Mången gång beror den skenbart apokoperade formen därpå, att adjektivet är oböjt, och detta åter är delvis att återföra på utländskt inflytande. För övrigt förekomma i 1600-talets och även i 1500-talets svenska oböjda adjektiv-former ej blott i poesi, utan stundom även i prosa, och förhållandet är till god del ett likartat i den samtida danskan.

Redan i Sv. landsm. XV nr 5 s. 30 ff. har jag havt tillfälle visa, att de oböjda adjektiven i åtskilliga stående

uttryck i yngre fsv. och i äldre nysvenska bero på att uttrycken omedelbart lånats från tyskan. Detta är fallet t. ex. med "alzmektog Gud giffwe", "Gwd alzmecktog . . . thess loff ware" (jmf. mnt. *Vnd ob der almechtig Got . . . ; Gode allemechtich . . .*), vidare med hövlighetsuttryck sådana som t. ex. *then ädle welboren Jungkar* hos Peder Swart (jmf. ty. *de hochgeboren fürste here Alff* etc.).

I äldre nysvensk poesi äro för övrigt adjektiv (och particip) rätt ofta oböjda såsom predikatsfyllnad. Detta är fallet redan i 1536 års psalmbok, t. ex.

så warde wij alle rene *giord* (: ord) 44, 16
Wij som äre aff syndom *swår*, (: går) 47, 26

Vidare må följande exempel nämnas:

At the må bliffua ååt Edher *kår* (: här)

Som gör rödhe kindher medh dödhen *bleek* (: kärleek)
Messenius Signill s. 55 ¹⁾
ib. s. 79

Låt oss gå in giöra oss *gladh* i dagh Messenius Disa s. 25
Min Hosor wor *röd*h, min Hätta blå

Forssius Spec. Vitæ A 7 s. 1
Min kinner, som förre woro *röd*h (: död)h) ib. B s. 1

At the sig sielff inbilla,

Til wara mechta *Klook* (: Book) Wivallius s. 98

Warer nu *glad*, mina fiender all! ib. s. 94 str. 1

— — — — — jungfruur,

som ära dock som ängla *puur* ib. s. 82 str. 4

drucko sig *full*, föllo omkull ib. s. 76 str. 7

Wår' kinner woro *bleek*; wårt blod i wåre leder

Stiernhielm Jud.-S. E s. 1

Wij wordo *stum* och *steel*: Wij fälte hand och mod ib.

Thess-lijk' i Werlden, sällan warde *sedd*, och *hörd*

Stiernh. FA. D 2 s. 1

Så äre wij lijkwål *förnögd* ib. D 2 s. 2

Strax rödna wij lijksom en Glöd

Ty Blygsamheten giör oss *röd* Lucidor Pp. 3 s. 1

All' ögons strålar woordo *stumm* (: rum) Columbus Odæ D s. 2

Når rosen-kinner *wissnad* stå ib. E 4 s. 2

¹⁾ Hellquist 1600-talets svenska s. 175 anmärker, att adjektivet såsom predikatsfyllnad, åtminstone hos Messenius, ganska ofta är oböjt.

Också i prosaskrifter från ä. nsv. tid finner man exempel på oböjda adjektiv i predikativ ställning såsom: Så at ock wij . . . icke kunde weta oss för them *säker* och *frij* (Kyrkoordningen 1571 Til Läsaren s. 2, r. 27); Historier, sådana som j *Scrifftenne* äro *författat* (ib. 11, 28); hustrur skola wara ährliga, icke förtalerskor, *nychter*, och trofasta j all ting (ib. 142, 16); hwilke . . . *löös* kommo (Petreius Regni muscovitici sciographia II, 19); lät han . . . Frwr och Jungfrwr spillersta *nakot* vthkläda (ib. II, 61); wille han göra them *ledigh* och *löös* (ib. II, 92); Furstinnans Swåger . . . samt Konungen i Pålens sändebudh . . ., som wore öffuer 700 man *starck* (ib. II, 184). Från Grubbs Penu proverbiale må nämnas: Hon gör snart röda Kinder *bleek* (s. 752), Tije spela sikh *arm* förr än en *rijk* (s. 802), och från samma källa i rim: Spatzeregång, gör laster *mång* (s. 755); Vthan Rijs blir Barn sällan *wijs* (s. 840).

Vid detta bruk av oböjda adjektiv och particip såsom predikatsfyllnad har väl tyskt inflytande åtminstone delwis spelat en roll.

I överensstämmelse med bruket i den äldre danskan (där uttryck sådana som *den jomfru ren* etc. förekomma) äro adjektiv vidare oböjda, när de såsom attribut stå efter sitt substantiv, t. ex.

Wij bidie tich o herre *käär* (: är) SPs s. 66, 9

Begynna nw min Jungfru *spak*,

Förkunna oss all thenna Saak ¹⁾ Messenius Disa s. 18

medh Gullet *rödh* (: snödh) Forssius Spec. Vitæ C 4 s. 2

Klappar på tin Kinner *week* (: Leek) Wivallius s. 114

När han hörer thee foglar *skön* (: grön) ib. s. 85 str. 2

The Nakne Gratier

Bekrönt' med Crantzar Stiernhielm PT. F s. 1

Alt hwad Gudinnor *all'* the hafwa i gemeen

Stiernhielm Fägne-S. D 2 s. 1

¹⁾ I dessa två exempel kan den oböjda adjektiv-formen kanske även bero på att uttrycket är vokativ (jmf. s. 48).

— — — — — then samma leer
 Åth andras *sorglig* Suck — — — — — ib. A 2 s. 2
 I Astrildz *Swaan-blöt* Duhn — — — — — ib.

Emellertid kunna adjektiv på *-ig*, *-lig* och sammansatta adjektiv (dvs. de anförda *keyserlig* etc.) uppfattas även enligt s. 40.

Stark adjektiv-böjning användes eller kunde användas i fornsvenskan i sådana vokativer som *o hælagh iomfru, o thu obarmhertoghîr mordhare*, och i isländskan brukas i tilltal *þu vesall!, úsæll ok aumr!* etc. I nuvarande svenskan är däremot svag adjektivform obligatorisk vid tilltal (dock ännu *gott folk!*). På 1600-talet kunde man emellertid även använda konstruktioner sådana som dessa:

Ach Sool tu *röd* med strimmor tin
Wivallius s. 53 str. 4
 O *Dygd-sell* Man som får en *Dygd-fullkommen* Qwinna
Lucidor A 2 s. 1
 Wälkommen hem från tingh *kiär* Fader min
Messenius Disa s. 13
 Hielp *Frigga* o *kiär* Fader min ib. s. 15
 Hwar blifwer nu tijn list? *kär'* kom;
Stiernhielm Harm-Skrift C 3 s. 1

Dock är att beakta, att *Dygd-sell* även kan uppfattas såsom apokoperat av *dygd-selle* enligt s. 40, och att *kiär* skulle kunna vara apokoperat av *kiäre*, emedan i dylik ställning pronomenet kan hava infortis (jmf. s. 30). Från ä. nsv. prosa må exempelvis anföras vokativerna "*godh Christen läsare*" (i de prosaiska inlednings-orden till 1536 års psalmb. s. 3 r. 2), "*Christen Läsare*" (Kyrkio Stadgar och Ceremonier 1587 bl. 88 s. 1 r. 1).

Obestämd form användes även i sammanställningar sådana som ¹⁾

O iagh *arm* och *eländigh* Man Messenius Signill s. 77
 Medh Habor iagh *äländigh* Möö,
 Haffuer loffuat leffua och döö. ib. s. 73

¹⁾ Andra dylika exempel hos Hellqvist 1600-talets svenska s. 175.

Jagh haffuer swåra sögt *fattigh* Quinna

Messenius Disa s. 25

Dock äro adjektiven på *-igh* även här tvetydiga, i det att i dem även apokopering kan föreligga (jmf. nedan s. 50).

Emellertid har även verklig apokopering under vissa förhållanden inträtt i adjektiver. Redan förut har jag framhållit (s. 22, 26), att vissa adjektiv, som i satsen voro relativt oakcentuerade, kunde få slutvokalen apokoperad (*lill[a]*, *all[a]*, *mång[a]*).

Här må erinras om sammanställningar sådana som *skön Sigrid*, *ung Axel* och dyl. förbindelser, som alltjämt kunna användas i poetiskt språk och särskilt i folkvisestil. Från 1600-talet må såsom exempel anföras

Skön Helena aff Grekelandh Messenius Disa s. 30

Så ware tig befalt then härlige Lärare Naso,

Keyser Octavian, Finck Riddare, *skön* Magelona

Stiernhielm Herc. 137

Här gåret an; *Kön* Astrild han fäller, och spanner, och skiuter
ib. 179

Och Pallas är then här har fäst sijn Spijras macht,

Och styrer Folck och Land, med Pax *sträng* Justitia,

Stiernhielm FA. D 2 s. 2

Det är möjligt, att danskt eller tyskt inflytande spelat en roll även vid stadgandet av dylika fraser särskilt i folkvisestil, men då i uttryck av typen *skön Sigrid* adjektivet är relativt oakcentuerat, kan också denna omständighet hava framkallat apokopering i *skön(a) Sigrid* etc. Även i uttryck sådana som dessa av Messenius och Stiernhielm använda kan adjektivet vara relativt oakcentuerat och kan till följe därav hava förlorat ändelsevokalen:

Ändlig har then *skön'* Diana

Bracht altsammans i sitt wäld Cup. C s. 1

Wil tu dig och belysta

Med *skön* Jungfrurs Beläte? ib. B 3 s. 1

Obetingat bör vokalapokopering ljudlagsenligt hava inträtt i adjektiv i åtskilliga bygder under samma förhållan-

den, under hvilka apokopering försiggick i ord av typen *skapar(e)* etc. (s. 40), alltså i flerstaviga adjektiv med slutvokalen i levissimus-stavelse i fornsvenskan. Hit höra icke blott adjektivformer sådana som *nådig(e)*, *sorglig(e)* etc., utan ock formellt sammansatta adjektiv sådana som *hälsesamm(e)* och i egentlig mening sammansatta adjektiv: *meenlös(e)* etc. I många dylika finner man också former utan slutvokal hos 1600-talets skalders, men mången gång kan det ej avgöras, huruvida verklig apokopering föreligger, eller huruvida adjektivet förblivit oböjt till följe av någon av de ovan framhållna omständigheterna. Emellertid kan apokopering föreligga i t. ex.

Wij gå til Slagz al-lustig' *oförsagd'*

Stiernhielm FA C 4 s. 1

Paste mått' wara mäd ok allahanda arter,

- Konstskurne, trind, *aflång* Prunell- ok Mandel-Tarter

Lucidor E 4 s. 2

At the med Sârg och Suck bedröfwad *ängslig* gå

ib. Xx s. 1

Ultima-vokalen har här (resp. kan här) hava förlorats i *oförsagd(e)*, akcentuerat med fortis på första, semifortis på tredje och levissimus på sista stavelsen, och även i *aflång(a)*, akcentuerat med fortis 2 på första, semifortis på andra och levissimus på tredje stavelsen (eller — såsom metern här angifver — med fortis 1 på andra och levissimus på tredje stavelsen). Ord sådana som *ängslig(e)* hade i det äldre språket semifortis på andra och levissimus på tredje stavelsen. Vokalförlusten i flera ovan, särskilt s. 47, anförda adjektiv kan även uppfattas på likartat sätt, så t. ex. i (trestaviga) adjektiv på *-ig* (*widrig[e]* etc.) och i adjektiv på *-lig* (*liuflig[e]* etc.).

Med denna fullständiga vokalförlust i dylika adjektiv är att sammanställa adjektivens böjning i skriften Den Durchleuchtiga Genuesiskan (1709). Här har *-a* bibehållits i tvåstaviga adjektiv med levis på ultima (*skiöna* etc.), men övergått till *-e* i trestaviga adjektiv (*widriga* > *widrige*), som

fordom hade levis på penultima (Kock i Sv. landsm. XI nr 8 s. 9 ff.). Vid den fullständiga vokalförlusten i *widrig*[a] etc. har reduktionen gått blott ett steg längre.

Över huvud äro i äldre nysvensk poesi former utan ändelsevokal rätt brukliga i adjektiv på *-ig* och *-lig*. Till de redan anförda exemplen lägger jag dessa.

Redan i 1536 års psalmbok finner man exempelvis:

hans *skadelig* act s. 28, 7

Helige *barmhertig* frelsare s. 47, 23; s. 48, 7; s. 48, 18

gudz ord then *erlig* spijs s. 87, 10

sade then *almazctig* gud s. 93, 8

Från Wivallius må här tilläggas blott:

Jagh klagar migh för alle ståndt,

för *fattigh* och för ryka s. 85 vers 9

för *åtsküllig* tanckar många s. 63 vers 3

Sedan genom den ovan framhållna akcentueringen ändelsevokalen ljudlagsenligt förlorats i adjektiv av typen *widrig(e)* etc., spred sig på analogisk väg den ändelse-lösa formen till vissa andra adjektiv på *-ig*, *-lig*, hvilka icke ljudlagsenligt skulle förlora slutvokalen. Emellertid kan naturligtvis frånvaron av ändelsevokal också i adjektiv på *-ig*, *-lig* stundom bero på att adjektiven under vissa förhållanden kunde vara oböjda, och dessutom kan även tyskt (och danskt) inflytande delvis hava gjort sig gällande; i äldre tyska apokoperades ofta adjektivens böjningsändelser, särskilt i ord på *-ig* (jmf. även ovan s. 45).

Till de redan anförda faktorerna, som vållade, att adjektiv kunde i ä. nysvenskan sakna ändelse, kommer naturligtvis även, att man vid den tiden ännu kunde (men ej måste) använda fornspråkets oböjda form i neutrum pluralis, t. ex.

— — — — — sin Kiärstas len Silkis Hår

Som öfwer *all skön* Skien ok guula Gullet går, Lucidor A s. 2

Då nu vidare analogi-inflytandet ofta spelade med, är det

lätt begripligt, att under 1600-talet användandet och frånvaron av ändelse-vokal hos adjektiven är rätt vacklande ¹⁾).

Redan hava åtskilliga former blivit anförda, i hvilka apokope blott skenbart inträtt. Åtskilliga andra ordkategorier eller enskilda ord äro att uppfatta på samma sätt, och detta även om de äldre skalderna genom utsättande av apostrof-tecken själva menat, att verklig apokopering föreligger. Ett härmed analogt förhållande finnes även i våra dagars poesi. När vi t. ex. i vår psalmbok läsa "O Helge *And'*, gif oss din nåd" (ps. 23, 3), så visar apostrofen, att man uppfattat *And* såsom förkortning av *ande*, under det att formen *And* i själva verket är direkt fortsättning av det fsv. *and* 'ande', som är identiskt med det feminina isl. *önd*.

¹⁾ Jmf. beträffande det ä. nsv. bruket av adjektiv utan slutvokal det motsvarande förhållandet i äldre danskan och Falk-Torps framställning och förklaring därav i Dansk-norskens syntax s. 80 ff.

När possessiva pronomina såsom *min(e)* etc. också i äldre danska oftare än andra adjektiva ord förlora ändelse-vokalen, så beror detta därpå, att de i satsen även i danskan hade levissimus, och ändelse-vokalens förlust i äldre danska fler-staviga adjektiv (*paltig[e]* etc.) förklaras (till god del) därav, att dylika (i motsats till de tvåstaviga) fordom saknade biakcent på ultima. Den äldre danska akcentureringsregeln, enligt hvilken tvåstaviga ord med akc. 2 hade en biakcent på ultima i motsats till trestaviga ord med akc. 2, hvilka hade biakcent på penultima och ultima fullt oakcentuerad (jmf. Kock i Ark. nf. I 66 ff. särskilt s. 73—75), har säkerligen spelat en roll, även när Corvinus i sitt ovan anf. arb. s. 39 uppställer regler för användning av ändelsevokalen *-e* i adjektiv. Han fordrar nämligen, att i poesi lika väl som i prosa enstaviga adjektiv skola hava *-e* efter orden *o, du, min, din, sin, hin, den, det, eders, voris, deris, hans, hendis* (*O brede Vey, min fine Mand* etc.), men han medgiver, att flerstaviga adjektiv i poesi (men ej i prosa) efter dessa ord få sakna *-e* (*O paltig[e] Mand, Din trofast[e] Ven* etc.).

När man nu i danska riksspråket har *-e* kvar i *rige*, men intet *-e* längre i *Frankrig, Österrig* (fordom *Franckerige, Österrige*) och använder *jorderig(e), himmerig(e)*, så skulle de kortare formerna *Frankrig* etc. kunna uppfattas såsom ljudlagsenligt utvecklade ur de längre, emedan i *Franckerige* etc. semifortis föll på penultima, och ultima hade levissimus (var fullt oakcentuerad). Men de kortare formerna *Frankrig* etc. äro väl snarare i danskan (liksom motsvarande former i äldre svenskan) att uppfatta såsom uppkomna genom utländsk påvärkan (jmf. nedan s. 54).

Bland exempel från 1600-talet må nämnas följande.
Icke sällan finner man jämte *ofta* formen *offt*, t. ex.

offt sökes och maat,
ther Kocken ey mins,
at twätta, diskar och hender Wivallius s. 102 str. 23
och ynkelig spister *offt* blifwa ib. s. 100 str. 7

Detta *offt* är identiskt med isl. fsv. *opt*.

Såsom motsvarigheter till fsv. *ledhse* nsv. *ledsen* och nsv. *varse* förekomma stundom *ledz*, *wars'*, t. ex.

En Ungerswen snart blifwer *leds*
Wed Pigan, som strax står till reds Lucidor Pp 4 s. 1
I är wist weed eer Mödom *ledz* (: tillfredz) ib. Pp 2 s. 2
Skull' han bli *ledz*? Ach Lapperi ib. Qq 3 s. 1
Ok blef på stunden *wars'* en liuwen Löwe-Saal ib. H s. 1

Eftersom dylika bildningar utgått från adjektiva eller substantiva genitiver på *-s* (jmf. *led* och *var*, *varsam*) och först senare fått på analogisk väg tillagt *-e* (Tamm Avledningsändelser hos svenska adjektiv s. 48), så har intet *-e* förlorats i *leds*, *wars*, utan dessa former äro tvärtom äldre än *ledse*, *varse* ¹⁾.

De i 1600-talets poesi ofta mötande formerna *sin*, *arbet*, *samvet*, *belät*, *ansikt* (jämte *sinne*, *arbete*, *samvete*, *beläte*, *ansikte*) finnas redan i fornsvenskan och bero således ej på godtycklig förkortning av skalderna; jmf. fsv. *sin sinne*, *arbete arbeide arbeyt* (mnt. *arbeit*), *samvit* (blott sällan *samviti*), *belæte* och någon gång *belæt*, *ansikte* n. och *ansikt* (f.?). Bildningar sådana som *sålund* 'sålunda', *sammalund* 'sammalunda', *hurulund* 'hurulunda' utgöra naturligtvis, hvad senare sammansättningsleden beträffar, en direkt fortsättning av fsv. *annor-*, *huru-*, *hwaria-*, *nokorlund*. När man finner uttryck sådana som *allrahand* 'allahanda' ('...igrafs *allrahand* prydlike form' och figurer' Stiernhielm Herc. 425), *eenahand* 'enahanda' (ib. 422), så är att beakta, att man även i 1600-

¹⁾ Hesselmanns mening i Uppland s. 527, att *wars* hos 1600-talets skalders skulle hava förlorat slutljudande *-e*, är således väl icke riktig.

talets prosa anträffar *allahand* (Petreius; citat i SAO. allahanda).

Redan i fsv. förekommer i rim *hymmerik* Rk. I, *hemmerijk* MD. i st. f. det vanliga *himerike* (se Söderwalls ordbok), och 1536 års psalmbok använder upprepade gånger i rim *himmelrijk*, *iorderijk*, t. ex. O Herre gud aff *himmelrijck* (s. 46, 1), Itt vnder här på *iorderijk* (s. 52, 7). Stiernhielm har även

— — — — — Ach Gud! Wil man på-tänkia,
Hur' bistert thet såg vth, när *Swea-Rijk'* blef änkia:
Jub.-S. D 4 s. 2

och Messenius

som wandrat haar länge i *Franckerijk* Signill s. 43

Man skulle kunna tänka på att här föreläge en apokopering i överensstämmelse med det s. 50 framställda förhållandet, men säkerligen bero *hymmerik* etc., *iordherijk* och *Franckerijk* på utländskt inflytande, jmf. nt. *himmelriik*, nht. *himmelreich*, *erdreich*, *Frankreich*, da. *himmerig*, *iorderig*, *Frankrig*. Efter *himmelrik*, *jorderik* etc. har sedan *Swea-Rijk* bildats.

Hos Wivallius finner man

Thenne *Gudhinn*,
som förde *pijn*,
I hennes sinn s. 56 str. 10

Gudhinn liksom andra likartade former från 1600-talet (*behärskarinn* U. Hiärne c. 1665 enligt SAO., *hoffmästerinn* Messenius etc.) beror på anslutning till tyska ord på *-in* (*beherrscherinn* etc.), och *pijn* är direkt lån från nedertyskan (mnt. *pīn*)¹). Då nht. har *schaar*, *herr* 'herre' (om Gud), äldre högtyskan fakultativt använder *eer* (jämte *ehre*), och holländskan brukar *leer* (jämte *leere*), *kroon*, *vlam*, så böra väl ä. nsv. *skaar*, *ähr*, *lähr* uppfattas i överensstämmelse härmed. Bland åtskilliga exempel må blott följande nämnas:

¹) Jmf. Hellquist 1600-talets svenska s. 102.

bland Swänskas *Skaar* (: war) Wivallius s. 107
 Inghen, *herr*, haar tith ordh och taall ib. s. 92
 Med hwad tig mer till *ähr'* kund' wara Wivallius s. 75 str. 3
 Att vtrota Lutheri *lähr'* (: har) ib. s. 76 str. 11
 När then, som war wår *Cron*, wårt Hufwud, Stöd och Staf
 Stiernhielm Jub.-S. D 4 s. 2
 aff kiärlezk *flam* och ynkelig smärta Wivallius s. 80 str. 8

Det i den dåtida poesien mötande *Hiält* (t. ex. Messenius s. 71), *Krijgzhieft* (det senare t. ex. hos Wivallius s. 56 str. 12) är tydligen att sammanställa med nht. *helt*.

Adverb på *-lig* sådana som *temlig*, *kortlig*, *rättlig*, *näp-
 lig*, *wisserlig* etc. äro mycket vanliga i 1600-talets poesi,
 men de äro naturligtvis ej förkortade av *temliga* etc., utan
 äro lånade från tyskan eller bildade efter tyska mönster (jmf.
 ty. *ziemlich*, *kürzlich* etc.).

I ett par önskeformler (i pres. konj. och imperat.) sak-
 nas ändelse-vokalen i strid med det vanliga eller vanligaste
 språkbruket:

Gudh tigh *bewar*, frisk och sund spaar Wivallius s. 57 str. 14
 — — — — — *bewar* mäj Gud thør frå Lucidor B s. 2
 Tigh nu *förbarm*, tagh migh i arm Wivallius s. 56 str. 13
 Tu migh *hughswal*, ende Corall ib. s. 55 str. 1
 Han tål min brott, så *nåd*h migh Gudh Forssius SV. B 2 s. 1

Med *bewar*[e] är att jämföra det alltjämt brukliga *Gu(d) bevar's*
 av *bevar* *oss*. Vid vokalförlusten i *bevar's* har den omstän-
 digheten väl spelat en roll, att *beväre* har enstavighetsakcen-
 tuering och alltså levisimus (ej den starkare akcenten levis)
 på ultima. Detta var ock fallet med *förbärma*, *hughswåla*.
 Emellertid förekomma de förkortade formerna *bewar*, *för-
 barm*, *hughswal* såsom rimord, och detta har möjligen för-
 anlett (godtycklig) apokopering. Det från Forssius anförda
*nåd*h[e] är möjligen att sammanställa med det ännu använda
Gu(d) nå's av *Gud nåde oss*. Ehuru *nå's* nu i detta uttryck
 har fortis, är det tänkbart, att konjunktionen *nåde* i det äldre
 språket i vissa satsställningar erhöill infortis. Möjligt är det
 kanske också, att i äldre språket *Gu(d) nåde (o)ss* kunde få

akc. 1 på *nåde* (o)ss (emedan det relativt oakcentuerade *Gud* föregick; jmf. Kock Alt- u. nschw. acc. § 122—124) och alltså levissimus på slutstavelsen (i *nåde's*), och att sedan *Gu nådes* blivit *Gu nåes* (Kock i Ark. nf. XX, 303 f.), detta övergick till *Gu nås*¹).

Självklart är, att 1600-talets poeter icke mindre än skalders i våra dagar undantagsvis kunde tillåta sig en mer eller mindre godtycklig apokopering av en vokal utan fast regel, men i själva verket äro exemplen härpå i de av mig från denna synpunkt granskade skrifterna ganska få. Blott ett par fall skall jag här exempelvis nämna. Hos Lucidor läser man

Jupiter han gieck allfrämst
 Seen them [så] andra til then *sämst*²) C 4 s. 1
 Thet är wist någon Skriff som Phoebus hafwer tapt
 Jag tog iag *löst'* iag *läst'it* men rätt knapt knapt knapt
 Hadd iag min Syn ther fäst förn — — — — — C 4 s. 1

I det förra exemplet har skalden tillåtit sig att för rimmets skull använda *sämst* i st. f. *sämste*. Det är väl ovisst, om den omständigheten, att *sämste* i nysvenskan kan få akc. 1 och alltså levissimus (ej levis) på ultima, härvid spelat någon roll. Till apokoperingen kan inflytande från adverbet *sämst* i någon mån hava medverkat. När Lucidor åter skriver *iag löst'*, så har säkerligen det omedelbart följande *iag läst'it* (i st. f. *iag läste it; it 'det'*) spelat en roll. Sammanställningen *iag löst' iag läst'it* har en viss likhet med sådana ovan s. 16 omtalade förbindelser hos Lucidor som *Orm- ok Maskar* etc.³).

Jag övergår till att göra några korta anmärkningar om vokalförluster *inne i ord* hos 1600-talets skalders. Även dy-

¹) Imperativen *dämp* 'dämpa' hos Wivallius (s. 106 str. 20, ib. str. 21) beror på att *dämpa* fordom (i fsv.) böjdes som *döma*.

²) Första ordet i följande versrad börjar med konsonant.

³) *Järp* 'järpe' hos Lucidor E 4 s. 2 är väl att uppfatta såsom en maskulin *a*-stam.

lika förekomma nämligen, men de äro betydligt mindre vanliga än apokoperingarna.

Emellertid kan man naturligtvis vänta vokal-synkope i ungefär samma ordgrupper, där apokopering inträder, och vi skola se, att även vokal-synkope förekommer — om också i vida mindre utsträckning än apokope — i vissa ordklasser, som i satsen ofta kunde vara relativt oakcentuerade.

I pronomina är dylik synkope rätt ovanlig, men den finnes hos Lucidor t. ex. i

— — — — — så kan Han

Og nu till *Henn's* Behag wildhug en will Dom fälla G 2 s. 1

Thers innan-Deel är full

Aff lättlig slippand Wäder K 2 s. 1

Emedan de fsv. genitiverna *hænnar* och *þera* (*theras*) i satsen ofta hade levissimus, försvagades deras ultima-vokal *a* till *e*, så att man i yngre fsv. fick *henne* (och med analogiskt tillägg av *-s* nsv. *hennes*) och i 1500-talets språk *theres* (Kock Svensk språkhist. 103 f., Alt- u. neuschw. accent. s. 259). I *Henn's*, *Thers* har ändelse-vokalens reduktion gått ett steg längre, så att den alldeles förlorats.

Åtskilliga ord, som brukas eller stundom kunna brukas såsom hjälpverb, visa en likartad vokalförlust, t. ex.

från Stiernhielm:

— — — — och rätter vp sitt Skep, som låg i wrak,

Och rankad' af och til, och *synts* will' gå i krak

Jub.-S. E 2 s. 1

Klädd war hon i fjnt Skjir; at hon *synts* hwart klädd, eller

oklädd Herc. 24

Hwar *tychts*, som thet rätt nu, will' vndergå, och stielpa

Jub.-S. E s. 1

från Lucidor:

Om thet skull räknas op, så *funs* ('funnes') otalig fleer

D 4 s 1

Neptun *synts* kall ok seen G 2 s. 1

Warn Kiärlig-niugg, och komn j Hug Qq 2 s. 2

Här må ock nämnas

Denne som för dig stod, den du *meentst* wara Gudinna
Stiernhielm Herc. 288,

där *meentst* uppstått av *mentest* (jmf. ty. *meintest*). I dylik satsställning kan *mena* alltjämt vara relativt oakcentuerat.

Också i verbal-former, som i satsen hava eller kunna hava infortis, emedan de efterföljas av partikel, objekt etc. med fortis, kan synkope inträda. Så t. ex.

hwad I *hafn'* (väl i st. f. *haf'n*) länge efterledt

Wivallius s. 76 str. 9

I Nattsens barn, *gifr rum* Stiernhielm Fägne-S. D s. 1

Hör'n på jagh eder säija will Lucidor Qq 2 s. 1

War hwem han will, *sleppn* honom in ib. Rr 4 s. 2

För Tijd-fördrijf *låtn* hwar blij frij ib. Qq 4 s. 2

Hit hör även det i en nyss från Lucidor anförd vers ingående *komn j Hug*.

Såsom exempel på synkope i relativt oakcentuerad partikel må anföras

See *hwadhn* tu komst Forssius SV. A 3 s. 1

Medn alt så gånger, som thet kommer

Stiernhielm FA. C 4 s. 1

Hit hör väl även den i 1600-talets poesi vanliga förkortade formen *elss* (*elst*) av fsv. *ællis* 'eljest' t. ex.

Catrinken som *elss* hwijt,

Haar swarta Säkker-Tänder Lucidor F 3 s. 1

— — — — — *elss* taag mig en Bööl ib. C s. 1

Elst måste Menskian ynkligt fort ib. Xx 2 s. 1

Ordet *eljest* kan ännu i vissa ställningar i satsen få infortis, och härtill kommer, att man åtminstone i fdanskan kunde använda formen *ællæs* i betydelsen "eller"; jmf. att ordet *eller* har normalt infortis i satsen.

Man möter också några exempel på, att infinitiv och pluralis presens av deponentia sakna *a* framför det slutljuddande *-s*; så t. ex.

At tu må *skyns* ('skönjas, synas') war' af adelig ätt, och meer
än en bonde Stiernhielm Herc. 187

Den som Eld har i sin Barm

Höfwer ei at *rädz* för Kiölden Lucidor Oo 3 s. 2

Ja tors full nästan *wäds* (= vädjas, hålla vad), han skiuter fleer
i Dag ib. E 4 s. 1

Begynning, Medel, Ända

The *fehls* — — — — — ib. F 4 s. 1

Liknande förkortade former användas alltjämt i vissa bygders friare samtalspråk och i vissa bygdemål, och de hava uppstått därigenom, att formen i 3. sg. pres. har på analogisk väg fått funktion av 3. pluralis och infinitiv; jmf. Kock i Ark. nf. III, 375 ff. Något påfallande är det däremot, att Lucidor någon enstaka gång såsom enstaviga använder preteriti-formerna *hörd(e)s*, *rädd(e)s*:

— — — — — då *hörd's* then liufwste Röst sålund H s. 2

Och efter alt Förtreet doch lijkwäl *rädd's* för Korgen B s. 2

Man skulle kunna tänka sig, att i prosa *e* i *hörd(e)s*, *rädd(e)s* uteslöts i analogi med pres. *hör(e)s*, *räd(e)s*, men formerna böra kanske uppfattas såsom poetiska friheter.

Ofta användas former utan *e* framför *-s* i *aldels*, *särdels*, *såleds*, *hurleds*. Bland många exempel må blott följande anföras:

gudz son aff himmelrijk,
som oss *aldeels* bewijste S. Ps. 1536 s. 87, 22

Lät mig ey *aldeels*

Gå blott och wär-lös Stiernhielm Cup. B s. 1

Nu ha wij Eder *aldels* teet Lucidor Pp s. 2

At hawa Rätt ok Lag *aldels* kränkt och förstört ib. G 2 s. 2

Apollo syntes strax at haa ett *särdeels* Nöije ib. G 3 s. 2

Hwar ok en är *såleds* fatt ib. Oo 3 s. 2

Hurleds hon börjar först, och seen bli'er trappwijs ökt
ib. B s. 2

Hit hör även

Des *inwertis* deel, ell hennes Siäl ib. Rr 4 s. 1

Aldels är, såsom SAO. anmärker, rätt vanligt i synnerhet i vers i ä. nsv., och det finnes även i Dalins Argus (1734). Då fsvenskan har *allaledhis*, *aldelis*, *særdelis* (dock *særdeels* Leg. 1 g.), *swaledhis*, *huruledhis*, *inværtis*, och då det nuvarande språket använder *alldeles*, *särdeles*, *således*, *huruledes*,

invärtes, så har säkerligen utvecklingen *aldelis* > *aldels* etc. åtminstone delvis framkallats av akcentueringen, så att vid akcentueringen av *aldelis* etc. med fortis på första, semifortis på andra och levissimus på tredje stavelsen ultima-vokalen i vissa trakter förlorades liksom i *skapar(e)* etc. Emellertid har fornsvenskan jämte normalformerna *endels* (lån från mnt. *ein dēls*), *mæstādels* även någon gång *endeles*, *mestedelis*, och ännu Arvidi använder i sin *Manuductio* (1651) *eendeles* s. 137, *mæstedeles* ib. Då *eendeles*, *mæstedeles* tydligen på analogisk väg ombildats av äldre *endels*, *mæstādels* genom inflytande från *aldeles* etc., så kunna omvänt *endels*, *mæstādels* även i någon mån hava spelat en roll vid framkallandet, resp. användandet av *aldels* etc.

Jämte *allastadh*s använder fsv. någon gång *allestædes*; nu *allestädes*, men i ä. nysvensk både prosa och poesi ofta *alstäds*, så t. ex. hos Stiernhielm PT. E 3 s. 1; flera andra exempel (även från Nya testamentet av 1526 och psalmboken av 1536) i SAO. Formen *alstäds* beror kanske snarast på danskt inflytande (da. *allesteds*), men kan ock utgöra en kompromiss av *allastadh*s och *allestædes*; dessutom skulle det kunna uppfattas i överensstämmelse med *skapar(e)* etc.

Här må ock följande ord nämnas:

Nu är Gud blidkat, *Helwits-Glöd*

Uthsläkt, neer-trampat Synd ok Död Lucidor Xx 2 s. 2

Fast Orpheus *Helwits Put* ok Pluto mäd bewekte ib. D 4 s. 1

At tu wårt *Fäderns Land* til Stöd och vppehålle

Stiernhielm Fågne-S. D 2 s. 2

Then som förmycket pockar

Uppå sin *uhrmins Ätt* Lucidor K 2 s. 1

Een *uhrmins gammal* Stamm haer iag från *utrijks Landen*

ib. G 3 s. 1

Även i fsv. finner man exempel på att i komposita, hvilkas förra kompositionsled är trestavig med fortis på första och levissimus på andra och på tredje stavelsen, tredje stavelsens vokal förlorats, såsom *stekara-hus* : *stekarhus* Bir. V bis, KL., VKR., *stekerhus* Bir. V etc. — *hadhuetis-ordh* : *hadhuetz ordh* Bo,

hatz witzord SMG. — *fæprine* : *fædhrinsland* Bir. I, 245; 324 ¹⁾ — *urminnis hæfp* : *wrmindz hæffid* MD. — och även *mariu-mæssa* (om detta hade fortis på första stavelsen) : *maare-mæssa* RK. III etc. I överensstämmelse härmed har vokalförlusten inträtt i de från Lucidor anförda *Fädern[e]s-Land*, *Helwit[e]s-Glöd* etc. och väl även i *uhrmin[ne]s-Ätt*, *-gammal*, *utrijk[e]s-Land*. Åtminstone dialektiskt har tredje stavelsens vokal redan i fsv. ljudlagsenligt förlorats i ord av denna typ ²⁾.

När Stiernhielm kan använda *förgäfs* 'förgäves' tvåstavigt (t. ex. PT. F s. 1), harmonierar detta med att fsv. *for-gæves* en gång har formen *förgæffz* (1507).

Rätt ofta finner man åtminstone hos Stiernhielm och Lucidor ord av typen *segl*, *mörkr*, *watn* använda såsom enstaviga i motsats till det nuvarande uttalet, t. ex.

hos Stiernhielm

Til *Segl* och Sköt; och hwad them Gud i handom gifwer
Jub.-S. E s. 2

Hin Store Gustafs Stam. Gustaf! then Werlden kände,
Bar vnder åt, och *rädzel*; och wyrdning; til sin ände
Fägne-S. D 2 s. 2

Ett *Skrymsl*, en Dröm, en Skugga FA. C 3 s. 2

Ett *Mörkr* och Moln, som *dundr*, och blix, och stråler sköt
Jub.-S. E s. 1

Säg som annar *sägr*; så blir tu allom täck. PT. E 3 s. 2

Jag tarf ther ringa *Wapn*, och rustning til: FA. C 3 s. 2

Snart skal thet sig yppa; hwem af thesse *Twå*

Achillis *wapn* har bäst förtiänt PT. E 2 s. 2

Och blanda böllior, himmel, grund, och *tökn* ihoop,
Jub.-S. E s. 1

Tijn Gyllen-gläntzand Wagn, som skingrar *tökn* och dimma,
Fägne-S. D 2 s. 1

At Luften, *Watn*, och Berg och Daal må märck' och achta,
ib.

Sitt Folk til ett stort Lius, och Swea til een Lykta,

Til *Lysn*, och *Ledsn* til wärn, them älendom förtrykta
Jub.-S. E s. 2

¹⁾ Däremot *fædnesrike* Leg. III bis, *fædnesland* Leg. III bis, *fernes ryke* BSH. IV, 279 (1501; jmf. Söderwall Tillägg I, 825 sp. 2).

²⁾ Numera anför Pipping i Gutalag inledn. s. 94 f. exempel på fgutn. ord med likartad vokalförlust.

hos Lucidor

Ok tänkt ('tänkte') at hissa *Seg'll*, män måste kasta *Ankar*
 G s. 2
 Så leeker Fisk i Siön, *Fogl* upå qwistar Ss 4 s. 2
 Doch mången håller vth och *si'r* i Benken fast F s. 1
 Man leter, passar, *sättr* i hoop Qq 4 s. 2
 Hur Gåårkoppas mäd *Watn* i runda Skiwor fältes: D 3 s. 1
 — — — — — och sofwer vthan Sorg
 Vthi en stolp-fast Säng ey i en *botn*-lös Korg A 2 s. 2

Här bör även erinras om stavningar sådana som dessa.
 hos Forssius

Smyghr Dödhen fram, talar ey mång ord A 3 s. 1
 Mitt hierta *wärkr*, hwadh mon thet mena B 2 s. 2
 Jagh *bedr* eer alla, i seen *edr* om ib.

Han synes hava menat, att dessa ord skulle läsas enstaviga, men då han ofta icke har regelbunden växling av arsis- och tesis-stavelser, äro från honom hämtade exempel mindre pålitliga ¹⁾.

Emellertid brukas de i fråga varande orden även såsom tvåstaviga, t. ex.

Thenne höge *Segers Prijs* Stiernhielm Cup. C s. 1
 Theriempte *sitter* then Lucidor F 3 s. 1
 Mehr *håller* og aff Brenwijn Stoop ib.
 Krut, Byssor, Stycken, *Wapen* Stiernhielm FA. C 3 s. 2
 Jag hawer *Wattn* fått i Magan ok Inälwer Lucidor D 2 s. 2

Denna poeternas frihet står delvis i strid med ett av Arvidi givet förbud, hvilket han i själva verket lånat från Corvinus. I denne senares *Ex rhythmologia dan. epitome* s. 40 mom. III heter det nämligen:

"Syncope seu Elisio mediana vulgo fit in locis planè ad Elisionem ineptis, adeoque tam absurdè, ut Elisione factâ, impossibile sit Danis syncopatam vocem posse pronunciare. Equis enim has voces relictas post syncopen unquam aut pronunciavit, aut pronunciare potuit? Ellr, formedlst, eftr, Frelsr, kommr, Hedningrs,

¹⁾ Forssius har även

Min Skep, som luppå *öfur* siö och sand B 7 s. 1,
 ehuru fsv. *yvir* var tvåstavigt. Den omständigheten, att *över* i satsen hade infortis, kan härvid hava spelat en roll.

Døbr, holdr, skinnr: qvalibus monstribus sanè numero plurimis, plurimi hodie Rhythmos suos sæpè deformant”.

Denna, såsom av Corvinus' ord framgår, av de danska skalderna icke åtlydda varning återgiver Arvidi i sin *Manu-ductio* s. 117 f. på så sätt, att han säger: ”man bör wachta sigh för en olijdeligh Syn[c]ope, så at man icke vtshluter the Bookstäfwer ifrån Orden, hwilka icke kunna mistas, med mindre Orden ther igenom bekomma een olämpeligh och swår Pronunciation . . . såsom: Ellr för eller, efftr för effter, kommr för kommer”. Såsom av exemplen synes framgå, tänkte Corvinus och Arvidi väsentligen eller blott på elision i ord på *-er*, men de av dem anförda exemplen äro dels sådana, som i fornspråket voro enstaviga (isl. *kømr* 'kommer' etc.), dels sådana, som i fornspråket voro tvåstaviga (flerstaviga) (isl. *eptir* fsv. *æptir* etc.).

Då som bekant ord av typen *segl*, *vavn*, *myrkr* voro enstaviga i det äldre fornspråket (och i isländskan), så frågar man sig, om möjligen användningen av dylika ord såsom enstaviga hos 1600-talets svenska skalder möjligen sammanhängde med ett ännu vid den tiden användbart prosa-uttal.

I fornsvenskan skrivas nästan alltid ord sådana som *myrkr* med vokaltecken framför *-r* (*myrker*, *myrkir* etc.), och orden voro därför utan tvivel tvåstaviga, när de stodo i pausa. När däremot i substantivens bestämda form ett vokaliskt börjande enklitiskt ord (element) följer efter, har man i fsv. alltjämt *myrkrít* och ännu *mörkret* etc., uttalade tvåstavigt. På likartat sätt anträffas någon gång fsv. former sådana som *bindran* 'binder han' (ÖGL. 1 gång).

Ord av typerna *segl*, *vavn* hava delvis utvecklats på annat sätt. I fornsvenskan skrivas de merendels (men ej alltid) utan vokaltecken framför slutkonsonanten. Vidare har, i alla händelser i vissa fsv. dialekter, den regeln tillämpats, att ord på *-l* blivit tvåstaviga, när framför *-l* går en tonande konsonant, men förblivit enstaviga, när framför *l* går en ton-

lös konsonant. Detta är fallet t. ex. i Medeltidsordspråk, där man har *fughil* etc. men *ræzl* (Kock i Medeltidsordspråk I Inledn. s. 46). Ännu i (vissa) skrifter från 1600-talet finner man denna regel tillämpad, t. ex. i registret till Comenius *Janua lingvarum* 1641 (*foghel, gaffwel, nagel, segel, soghel, teghel, wårtafwel* men *axl, gissl, hassl, hörssl, oxl*). Numera uttalas som bekant även *axel* etc. tvåstavigt.

Av orden på *-n* är det blott de med tonlös konsonant framför *-n* (*vatn*), som i nysvenskan blivit tvåstaviga (*vatten* etc.; Kock i Arkiv nf. V, 76 noten), under det att vi alltjämt hava *ugn, moln, namn* etc. såsom enstaviga. På 1600- och även på 1700-talet skrives ännu *vatn, tekn* etc.

Att emellertid orden under förra hälften av 1700-talet uttalades eller kunde uttalas tvåstavigt, framgår väl av Pfeifs yttrande i *De habitu et instauratione sermonis svecani* (1713) s. 99, där det påyrkas, att *watten* skall skrivas med *e* (ej *wat(t)n*), emedan *e* "har i utförandet sit rena liud oc gör en egen stafwelse". Hof anser i *Swänksa språkets rätta skriftsätt* (1753) s. 198, att *vatten, tecken, lösen* etc. böra skrivas med *e*, "alldenstund dess emotsvarande liudämne klart i dem utsäges".

Då man emellertid på 1600-talet alltjämt skrev *watn, tekn* etc. och åtminstone i vissa skrifter *axl* etc. trots *foghel* etc., så är det mycket möjligt, att ännu på den tiden *watn, axl* etc. i vissa trakter kunde uttalas enstavigt, och att således de dåtida skaldernas bruk av *watn, rädzl* etc. såsom enstaviga (delvis) hade stöd i ett dåtida uttal. Mera tvivelaktigt är det, om även bruket av *segl* etc. (med tonande konsonant framför *l*) såsom enstavigt motsvarade 1600-talets uttal i vissa bygder. Emellertid är att beakta, att en sammanställning sådan som Stiernhielms *segl och sköt* (med vokal efter *segl*) mycket väl kunnat uttalas trestavig, ehuru *segl* i pausa var tvåstavigt. Härmed är att jämföra ett uttalande ¹⁾ av

¹⁾ Orden anföras av Beckman i Ark. nf. VII, 222.

Hof i hans (handskrivna) Den Swänska Skaldekonsten (1777), där det heter om de "efter et allmänt uttal tvåstafwiga" *watten, wapen, töcken, lösen*: "när i werser på dem följa ord, som begynnas med en sjelflyding; kunna de hopdragas och göras enstafwiga; såsom: *watn är, wapn af, tekn at*, hwilket annars icke låter sig göra, utan at stöta öronen".

Att man på 1600-talet kunnat dialektiskt uttala *sägr* etc. (jmf. Stiernhielms "Säg som annar *sägr*; så . . .") enstavigt i pausa eller före konsonant, förefaller mycket osannolikt, och så väl Arvidi som Corvinus protesterar ju mot poeternas bruk av dylika ord såsom enstaviga. Däremot är det väl icke omöjligt, att i stående fraser ord på *-r* framför vokal fortfarande kunde uttalas enstaviga (jmf. Stiernhielms "Ett *Mörkr* och *Moln* . . ."). Härmed är i så fall att sammanställa fsv. *myrkr*: *myrker*, *bindran*: *binder* etc. samt ett yttrande av Hof a. st.: "*Ell'r* torde man dock [i poesi] i nödfall kunna bruka, då en sjelflyding följer" ¹⁾.

Måhända skulle en noggrann statistisk granskning av 1600-talets poesi i detta avseende kunna visa, att det är företrädesvis framför vokal, som ord sådana som *myrkr*, *sägr*, *segl* och kanske även ord av typen *rädzl*, *watn* brukas enstaviga.

I detta sammanhang är det på sin plats framhålla, att man hos Lucidor ofta finner synkope av *e* i verbens andra pers. pl. (*fäst[e]n* etc.), men att denna synkope (åtminstone från och med Oo 2 s. 2) mycket oftare förekommer, när denna verbal-form efterföljes av ett vokaliskt börjande ord (*fäst[e]n eij* etc.), än när den efterföljes av ett ord, som börjar på konsonant, t. ex.

¹⁾ Då ordet *eller* som bekant i satsen är relativt oakcentuerat, har väl denna omständighet bidragit till Hofs liberalitet vid bruket av särskilt detta ord såsom enstavigt i vers. Samma faktor är säkerligen orsaken till att ordet *ællr* i Upplandslagen ofta skrives utan *e* framför *r* i motsats till flertalet ord på *-r*. Såsom relativt oakcentuerat bibehöll det länge sin enstavighet.

Hwi *sitt'n* I så ok måwen? C s. 1
 Men I som willen Nyttan haa
 Af hwad i läsen här å Ra
Sökn inte fäfangt uthwägs-Swaar Pp 2 s. 1
 Förn I gå sta *betänkn* Eer wäl Pp 3 s. 1
Förhastn Eer ey: ty det är wist,
 Den sig mäst hastar, kommer sist Pp 4 s. 1
Lystn om han haer till eder Lust,
 Om eij, så *lefn* förutan Pust Qq s. 2
 I *fahrn* för hårt i detta Fall,
 Et slijkt förslag gör Älskog all Qq 2 s. 2
Säijn intet, effter jag nog klook Qq 4 s. 1
 Ty *börn* I märka detta feel Rr 2 s. 1
Tänkn at det är så med en Mö
 Som när Kastanier steks på Glö Rr 2 s. 2
 Så *rächn* eij åt en hiern-löös Hand,
 Och *fästn* eij med en Gloop eert Band Rr 3 s. 1

Hit höra även verbalformer med *n* eller *nn* framför det synkoperade *e* såsom

Hwad? *meen* I ('menen I') at et gekkot flaas Qq 4 s. 2
 Så *kunn* I trygg och säker gå Pp 4 s. 1
 Elss *brenn* I Tungan, ropen Weh Qq 4 s. 1

Vissa av dessa former äro ofta i satsen relativt oakcentuerade. Emellertid har man nog ej skäl betvivla, att i dåtidens lediga samtalspråk verbalformer även med fortis av typen *sitten* *I* etc. kunde så reduceras, att de blevo till *sittnn* *I* (med vokaliskt + konsonantiskt *n* och) med mellanstavelsen till god del reducerad och vid hastigt tempo t. o. m. till tvåstaviga *sittni* etc. Sedan man i dylika ställningar fått *sittn* etc., tillät man sig att använda dylika former även framför konsonantiskt börjande ord.

En förutsättning för den här påvisade utvecklingen från *sitten* *I* till *sittnn* *I* och *sittni*, är, att man redan på 1600-talet använde den inkorporerande akcentuering, som man i våra dagar brukar i sammanställningar av typen *sitten* *I*. I det nuvarande språket uttalas nämligen dylika förbindelser (*sitten*-*I*) med fortis på första, levissimus på andra och levis på tredje stavelsen (jmf. Kock Svensk akcent I, 69, Alt- u. nschw. accentuierung 267 f.).

Genom denna utveckling av andra pers. pl. sammanfaller i vissa verb formen för andra pl. + *I* med formen för andra sg. + *Ni* (*börn I* uttalat = *bör Ni*).

Ovan s. 58 hava exempel anförts på apokope av *e* i andra pl. på *-en*, emedan formen var relativt oakcentuerad. I flera ställningar kunde verbalformen fakultativt hava och sakna fortis, och de två kategorierna av exempel kunna därför ej säkert skiljas.

Blott relativt sällan finner man uteslutning av bestämda artikeln *e* i strid mot prosa-skrifterna. Dock t. ex.

The wille tå döo, men *Dödn* är fiärr

Forssius Spec. Vitæ C s. 1

Thär med iag så lönnelig

Tog *Sköldn* och gick min färde Stiernhielm Cup. B 3 s. 1

Sa haer ey Jag behoff från *Sannings-wägn* at swinka

Lucidor G 2 s. 1¹⁾

Nu mädan *Fredn* är oss hem-bracht Stiernhielm F.A. D s. 1

At *Sälskapt* ('sällskapet') hans ej står eer an

Lucidor Qq 3 s. 2

Bestämda former sådana som *Hunn* 'hunden' ("Hunn skåda efter Håret" Lucidor B 3 s. 2) brukas alltjämt i ledigt samtalsspråk; jmf. även t. ex. *wind* 'vinden' (: *blind*) ib. D s. 1, där uttalet väl varit *vinn* : *blinn*, *Husbondn* (Stiernhielm Herc. 515) 'husbonden', uttalat *husbonn*.

Ganska ofta anträffar man hos Lucidor superlativer på *-st* av adjektiv, som nu hava superlativer på *-ast*, och särskilt i böjd form (*-ste*, *-sta*) synas dylika superlativer vara brukliga, t. ex. *ringsta* 'ringaste', *snabsta* 'snabbaste', *liufst(e)*, *skönste* etc.

Vissa dylika superlativer kunna vara direkt lånade ur tyskan (t. ex. *skönste*), och detta är tydligen fallet med *ärgste* 'ärgaste' hos Stiernhielm Cup. A 3 s. 2. Andra kunna hava uppstått på analogisk väg efter *yngst*, *längst* etc. Men då fsv. ortnamn sådana som *Dräggista* blivit till nsv. *Dräggsta*

¹⁾ Lucidor har även "I *Hähl-Skep't* eller Rum. . ." (K. 3 s. 2).

etc., så kunna även i vissa bygder *ri'ngastå ri'ngestå* (*ringista*) etc. med akc. 1 samt fortis på första, levissimus på andra och levior på tredje stavelsen hava ljudlagsenligt blivit till *ringsta* etc. Se härom ävensom om superlativer av typen *täckeligste, hörsamste* etc. min framställning i Sv. landsm. XI nr 8 s. 11 noten 1 och XV nr 5 s. 15—17.

Annars äro i de av mig granskade skaldestyckena vokalsynkoperingar i "mellanstavelser" (dvs. i stavelser stående emellan en fortis- och en semifortis-, levis- eller levior-stavelse) tämligen sällsynta. Såsom exempel härpå må emellertid anföras

— — — — — ok törs ey med slätt Taal

Ok Ord-Roos, Jomfruns Dygd ok *maak-lös* Skönheet prijsa
Lucidor B 3 s. 1

— — — — ok är *maaklööss* plump ib. C s. 2

Må man rätt *bill'gen* kalla ib. K 2 s. 1

— — — sit Regn ok *mul'ge* Dimbe Wäder ib. N 2 s. 1

Så lyser Bruden ok emellan *Jord'ske* Stiernor ib. E 4 s. 1

Här må ock nämnas "Ack *ovthtahligh* Frögd" (ib. A s. 2). Jmf. nuvarande *makalös, billigen, jordisk(e), outtalelig*.

När Stiernhielm använder *hälsamt* (Cup. B 3 s. 2) trots nuvarande *hälsosam*, så föreligga olika bildningar; jmf. dels fsv. *helsamber* isl. *heilsamr* 'frisk', dels fsv. *helsosamber*. Det ä. nsv. *Lycksamt* (Stiernhielm FA. C 4 s. 2, Lucidor I 3 s. 2), som finnes kvar i det något dialektiska *lycksam resa*, har utgått från mnt. *lucksam*; fsv. *lykkosamber* nsv. *lykkosam* har däremot utgått från mnt. *luckesam* och anslutits till subst. *lykka*, obl. kas. *lykko*. Det ä. nsv. *mödsamt* (Lucidor A 2 s. 2, B 4 s. 1): fsv. *mødhosamber* nsv. *mödosam* kan måhända hava påverkats av mnt. *mösam*. Lucidors *Wreds-Mod* (G s. 2) 'vredes-mod' motsvarar, hvad första juxtapositionsleden beträffar, fsv. *vreps-hand, -vili, -værk*.

När man hos 1600-talets skalder stundom finner *sam-* i st. f. ett snarast väntat *samman-*, t. ex.

När Jag ey länge seen måst Gudarne *sam-ropa*

Lucidor G s. 2

Ey hawer iag mäd thet iag thetta Paar *sambunnit*
ib. G 3 s. 2,

så beror detta på ett analogiskt utbyte av *saman-* mot *sam-*; jmf. de nu brukliga *sammanmalen* : *sammalen*, *sammanvaro* : *samvaro*, *sammanlevnad* : *samliv*, *sammanbyggd* : *sambyggare*, *sammanhörande* : *samhörig* etc.

Hos Lucidor finner man upprepade gånger *galn* i st. f. *galen*, t. ex.

En Karl som wore *galn*, han kunde så blij will B 4 s. 1
The ropa mäd högt Liud, Jag troor at Karlen *galn*

H 2 s. 1

Är ikke dhen *ra-galn* som plågas af Swart-Soot? B 2 s. 1¹⁾

Detta *galn* behöver ej hava uppstått ur *galen* genom synkope, utan man kan till de böjda formerna *galne*, *galna* etc. hava nybildat *galn*, liksom man till pl. *alnar* nybildat *aln* etc.

Det är sedan länge väl bekant, att 1600-talets skalders gärna använda sådana alltjämt brukbara talspråks-former som *draa* 'draga', *blj* 'bliva', *ha* 'hava', *gie* 'giva', *nån* 'någon', *Faer* (enstavigt) 'fader', *eer* 'eder', (*en*) *ann* '(en) annan', *daglin* 'dagligen' av *daghlighin*, *sae* (enstavigt) 'sade' etc. etc. och även sådana former som *sör* 'söder', *floo'n* 'floden', *sku* (av *skulu*) 'skola' etc. med förlust av en hel stavelse²⁾. Jag inlåter mig därför icke på dylika bildningar.

Här må däremot framhållas, att i 1600-talets poesi vissa komposita stundom kunna förlora första stavelsens vokal. Detta är fallet med *uti*, som särskilt hos Lucidor möter un-

¹⁾ Karlfelt använder enligt Berg Den poetiska friheten s. 28 en gång *galn*.

²⁾ Hit hör även det hos poeterna vanliga *läll* 'likväl' (Lucidor D 2 s. 2; E 4 s. 2 etc. etc.), som i relativt oakcentuerad satsställning uppstått ur fsv. *likvæl*, *lekvæl*. Hos Wivallius anträffas *hom* 'honom' ett par gånger (s. 75 str. 3; str. 5), vare sig att detta var en uttalsform, uppkommen i infortis-ställning (jmf. da. *ham*), eller blott utgör en förkortad skrivform.

der formen *ti*, liksom man i st. f. *häruti* finner *här*t*i*; vidare med (*u*)*tur*, (*u*)*taff*, *th(e)rom*, t. ex.

At I will allom oåtsport
Ti eder Kiärleek fara fort Lucidor Pp 4 s. 1
 Then kan i all Olyks stund
 Ankar sänka *ti* fast Grund ib. D s. 2
 Ok the '*ti* Jovis Saal woor komne all i hopa ib. G s. 2
 Nu lär' wij begge *ti* god Roo ib. Pp s. 1
 Ogrijpligt grijpa '*ti* en Hjern' af ett Quarteer
 Columbus Odæ G s. 1
 Dy hwad som *här'ti* händt är aff Misstankar skett
 Lucidor G 3 s. 2
Härti misstaen I eder wist ib. Qq 2 s. 2
 — — — — — En ädell Ören kan
 Ey kläkka' *tur* sitt Ägg, en reddan Dufwa: Han
 ib. X 3 s. 2
 — — — — — — — mehr Skiöka *taff* sin Skam ib. Hh s. 2
 Dy låt han uthan Trug sigh leda '*taff* Guds Hand
 ib. Oo s. 2
 Då räddes han at hon i Stykker skulle springa,
 Sa'e thet wor skada *throm* Jag har ey slijk igän
 ib. B 4 s. 1
 Mehr höfs ey tala *throm* ib. D 2 s. 1
 Muscow.
 Bekymrar sig rätt föga litet *throm*
 Ok är aff Hiertat glad at Turken inte kom ib. E 2 s. 1

Det är säkerligen vid dessa ords användning med infortis i satssammanhanget, som vokalen synkoperats, och man har intet skäl betvivla, att formerna användes i ledigt samtalsspråk. Hwad *ti* och *taff* beträffar, bekräftas detta därav, att Columbus i sin Ordeskötsel använder *nappa ti* 7, 14, *ti* 34, 24 och *tåf* 'utav' 7, 34; 9, 12 etc. (liksom han har *ki* 'icke' 10, 36; 28, 39). Jmf. även det bekanta nsv. *på av uppå* etc.

Skrivningen med apostrof hos Lucidor i

Hwad Kwinlijkt thet skal först Diana taga '*moot* G 4 s. 1 visar, att man fattade *taga* '*moot* såsom förkortning av *taga emòt*. Jmf. att man nu använder både *mottaga* och *emottaga* etc., men nästan blott *taga emot* (knappast *taga mot*).

Ofta brukar Lucidor *sta(d)* i st. f. *å stad* t. ex.

Förn I *gå sta* betänkn Eer wäl Pp 3 s. 1

En modig Jägar' ey *går sta* Pp 4 s. 1

Lell den för hastigt plumpar *sta*,

Begråter seent sit snabba Ja Pp 4 s. 1

Men wågar han sig *sta*, iag swär wed Kåpan min E s. 1

Det är väl först i förbindelsen *gå (å)sta(d)*, som *å* förlorats, och sedan har formen *sta(d)* spritt sig till andra uttryck. Alltjämt höres *gå sta* jämte *gå åstad*.

Hos skalder från 1600-talet finner man stundom i vissa ord ett verkligt eller skenbart utelämnande av det med levissimus akcentuerade prefixet *be-*, såsom

Om han kan ha'a then grace, at hon wil en gång nikka

Åt honom, hwad hon gör måst *haga* honom wäl

Lucidor B 2 s. 1

— — — — — Om han wil hawa Hopp,

At *haga* Jomfrun wäl ib. B 3 s. 2

Då sittes neer på Stool, då *gyrna* the at snakka ib. F s. 2

Hwem Trätan *gynte* först om Lag, ok Giftermåhl ib. G s. 2

? Stjärten *gynnes* sammaless ib. H 4 s. 2

I *höff'* ey *gå* til Brunnen

At drikka Wijn ok Öhl C s. 1

— — — — — han *höwer* ey mehr räddas B 4 s. 1

Mehr *höfs* ey tala throm, I weet thet är i Swerge: D 2 s. 1

Den som Eld har i sin Barm

Höfwer ei at rädz för Kiölden Oo 3 s. 2

Och mången spricker mitt i tu

För Ondska förn som hon blier Brud,

Så *höfs* eij Krans, eij Jungfru-Skrud Br 2 s. 2

Härmed är att sammanställa Columbus' uttalande: "*be* utlyckt i *skärm* för *beskärm*, *haglig* för behaglig" (Ordeskötsel 18, 17).

Vid första ögonkastet skulle man möjligen vara benägen giva Columbus rätt i att i dessa ord *be-* är "utlyckt", dvs. att *be-* dialektiskt ljudlagsenligt förlorats, emedan det hade levissimus, och man skulle möjligen vilja erinra om sådana stavelseförluster som den i lat. *apostolus*: isl. *postoli* etc. Häremot talar dock redan den omständigheten att, när i sydsvenska bygdemål verbet *begynna* blivit tvåstavigt, det dock

bibehållit det börjande *l*-ljudet (*bynga* i Luggude-målet i Skåne, *bönga* i det skånska Åsbomålet), under det att 1600-talets språk har *gynna* utan *l*-ljud.

I själva verket hava vi åtminstone till väsentlig del att göra med olika bildningar, dels med enkla ord, dels med ord, sammansatta med prefixet *be*-.

Det enkla *hagha* 'gagna, passa, vara lämplig' finnes i fornsvenskan; i isländskan betyder *haga* 'være tjenlig eller tilpas', och dessutom har isländskan adjektivet *hagligr* 'saadan som man kan, maa være tilfreds med'. 1600-talets *haga*, *haglig* äro härmed identiska, men ordens betydelser hava väl påverkats av tyskan (jmf. mnt. *hagen* 'behaga'). Columbus *skärm* 'beskärm' återfinna vi i mnt. *scherm* (även fsv. har en gång detta låneord: *skærm* 'skärm, skans' jämte *skirmber*). Då mnt. använder *hoven* 'nöthig haben, brauchen' (väl uttalat *höven*), kan Columbus' *höffwa* vara direkt tyskt lån ¹⁾. På *ginnen* i st. f. *beginnen* 'begynna' anför Schiller-Lübbens ordbok ett par exempel, och det är därför möjligt, att också det tvåstaviga *gynna* hämtats från Tyskland. Emellertid är det naturligtvis också tänkbart, att man i poesi på analogisk väg tillät sig att förkorta *begynna* till *gynna* efter mönstren *be-haga* : *haga*, *behöffwa* : *höffwa*.

När man hos Wivallius läser

ey mindre konst är,
förswara en Stad,
än honom öfra och winna s. 103 str. 34,

så utgör ej håller *öfra* en av skalden gjord godtycklig förkortning av *eröfra*, utan *öfra* är säkerligen ett tyskt lån (jmf. mnt. *oberen* 'die oberhand haben, siegen über').

Även enstaviga ord, som i satsen ofta äro relativt oakcentuerade, kunna undantagsvis förlora sin vokal; så läser man hos Lucidor t. ex.

¹⁾ Enligt Kalkar upptager Moths ordbok ett *høve* 'behöva', men Kalkar betvivlar (väl knappt med rätta), att Moth känt ett dylikt ord.

Men gullets guhlheet och des Krop
 Swälgs af Kwick-Silfret aldeels op,
 Och tags emot med yppit Skööt
 Där alla *d'andra* (dvs. *de andra*) åfwanflööt Rr s. 1
 Men om det sist om sijder ju,

— — — — —
 Sig skulle slå på'n annan Bog Rr 4 s 1.

Med det här anförda *d'andra* äro att jämföra de av Columbus i hans Ordeskötsel anförda *t'Upsala, t'Arboga, t'Enköping* (11, 3) med *te* 'till' apokoperat till *t'* framför vokal. Med *på'n* av *på en* kan delvis jämföras det både i 1600-talets och i våra dagars poesi brukliga *förn* (*förrn*) 'förrän'.

Här må också erinras om den hos 1600-talets skalder ganska vanliga vokalförlusten i postpositiva personliga pronomina (hvilken vokalförlust däremot icke förekommer i 1536 års psalmbok, men däremot anträffas redan i fornsvensk tid). Då företeelsen redan är väl känd och även av mig behandlats i Ark. nf. VII, 124; XII, 277, anför jag blott exempelvis följande: *haden* 'hade han' (Stiernhielm Herc. 44), *knäp-ten* 'knäppte honom' (Stiernhielm Cup. B 2 s. 2), *göran* 'göra honom' (ib. B 3 s. 1) — *lyftern* 'lyfter han' (Lucidor Rr 3 s. 1) — *tro'na* 'tro henne' (ib. A 3 s. 2), Försmäda *the'na* (ib. Xx s. 2) — *wij't* 'vi det' (ib. D 4 s. 2), *I't* 'I det' (ib. F s. 1), *är't* 'är det' (ofta, t. ex. ib. E 4 s. 2), *togt* 'tog det' (B 4 s. 1), Sant *är't* när *iagt* 'besinner' (ib. C s. 2), Giff *mig't* hijt (ib. C 4 s. 2), Så *kyssert* 'kysser det' (ib. Qq 4 s. 2), Hon *grept* ('grep det'), hon *nöpt* ('nöp det') med *Knep* och *Prick* (ib. Rr s. 2).

I versen

Efter som Jupiter nyss *wänstert* dundra Lucidor Oo 4 s. 2

har *wänstert* 'åt vänster' väl vuxit tillsammans av *wänster* + (prepositionen) *at*; jmf. de i bygdemål brukliga *hit-et, dit-et* (av *hit-at, dit-at*; riksspråkets *hit-åt, dit-åt*), isl. *hingat* av *hinn-veg-at* etc.

Såsom en motsats till den i denna uppsats egentligen diskuterade frågan om ordförkortning i 1600-talets poesi må från Lucidor ett par exempel anföras på att ord på *-rn* av typen *barn* blivit tvåstaviga:

Wälsigna theras Huus, mäd *Baren* ('barn') ok mäd Bröd
H 3 s. 1

En *Biören* ('björn'), Loh ok Warg I s. 2

— — — — — En ädell *Ören* kan

Ey kläkka' tur sitt Ägg, en reddan Dufwa: Han X 3 s. 2

Denna användning av *baren* etc. såsom tvåstaviga ord harmonierar (jmf. Hesselman i *Språk och Stil* 1907 s. 234 f. och den där anförda literaturen) därmed, att dylika ord (*bar[e]n*) alltjämt kunna hava sonantiskt *n* i vissa bygder av Uppland och Gestrkland, och att ord av denna typ anträffas skrivna *baren* etc. också i andra äldre skrifter färgade av Stockholms-språk.

När man åter hos Stiernhielm anträffar "du förmätene Sälle" (Cup. A 4 s. 2), så är det väl mera tvivelaktigt, om detta varit en vanlig (ej blott individuell) uttalsform ¹⁾.

¹⁾ Till denna uppsats, som grundat sig på undersökningen av akcentförhållanden, må såsom en not fogas en anmärkning om spörsmålet "är Verners lag riktigt förklarad?", en fråga, som blivit diskuterad men, så vitt jag vet, ej på tillfredsställande sätt löst.

Som bekant antog Verner, att motsatsen *bröpar*: *fadar* berodde därpå, att vid stavelse-delningen och akcentueringen **fap-är*, *p* blev till *ä*. Stavelse-delningen **fap-är* är dock oantaglig, emedan en intervokalisk konsonant obetingat har tendens att föras till andra vokalen, när denna har fortis (jmf. sv. *in alles* > *i-nalles* etc.).

Jag uppfattar saken sålunda. När fortis flyttas från andra till första stavelsen t. ex. i svenskan, bibehåller andra stavelsen semifortis (såsom minne av den äldre fortis), t. ex. *sabbät* > *säbbät* etc. Vid akcentflyttningen i *fapär* var förhållandet detsamma: *fapär* > *fápär*. Då nu *fápär* hade starkare akcent på ultima än *bröpar*, och då som bekant en konsonant desto lättare vid stavelse-delning överföres till en följande vokal, ju starkare denna är akcentuerad, så avdelade man *bröp-ar* men *fá-pär*. Nu genomföres den Vernerska lagen, att *p* etc. i relativt oakcentuerad stavelse blev till *ä* etc., och därigenom blev *fá-pär* till *fá-äär* (*fadar*), under det att det till en fortis-stavelse hörande *p* i *bröp-ar* kvarstod. Jag hoppas återkomma till denna fråga.

Hvor længe fandtes der i oldnorsk former uten *i*-omlyd i 1 pers. præs. sing. av stærke verber?

I Ark. f. n. filol. XX s. 358 ff. omtalte prof. Hægstad et antal steder i gamle håndskrifter, hvor han mener at ha fundet eksempler som viser, at endnu i den literære tid forekom 1-personsformer av st. præs. uten *i*-omlyd i Norge, ialfald i faste formler. I det følgende bind (s. 253 ff.) opponerte Finnur Jónsson mot dette og søkte mer eller mindre at avsvække stedernes beviskraft. Hægstad fastholdt for de flestes vedkommende denne (Ark. XXII s. 283 ff.) og støttet den ved nogle nye eksempler.

Hægstad omtaler også forskjellige forhold i enkelte norske bygdemål som følger av den til sen tid fortsatte tilværelse sådanne præsensformer uten *i*-omlyd skulde ha hat. Disse anser jeg for størstedelen for meget litet bevisende. Vore dialekter fra Romerike og Smålenene i en kile indtil Kristiansand har former uten *i*-omlyd i præs. ind. likesom i infin., undtagen i verber som *skjóta* og *drjúpa*, hvor de har *y* både i præs. ind. og i infin.; det første må rettest og kan tilstrækkelig forklares ved overførelse av infinitivsvokal under en vis påvirkning fra svensk og dansk, det andet ved indvirkning fra præsensformer med *i*-omlyd på infinitivformer med den sildig indtrådte progressive omlyd fra *j* på *ó* eller *ú*. Jeg er tilbøielig til at tro, at disse vikske præsensformer uten *i*-omlyd her er så unge, at ikke alene 1-personsformerne, men også flertals- og konjunktivformerne kun spillet en ringe rolle for deres oprindelse; dog vil det sagtens bli vanskelig at komme til sikkerhet derom, endog ved eksempler fra diplomatariet, fordi man ikke kan vite, om ikke disse er rene svecismer eller danismer, eller, hos de mest uövede skribenter, selvlavede former. Former som inf. *fō* fra Tröndelagen

(hvor dets pr. ind. hetter *fē*), kan ikke netop antas at ha sit $\bar{o} < \phi$ fra 1 pers. præ. ind. sing.; 1 pers. plur. er fuldkommen tilstrækkelig, thi dialekter der har også *bō* for *báðir*, med vokal fra dat. *bóðum*, og *vōt* av *vátr*, hvor vokalen ϕ også må være hentet fra mere fjerntliggende former. Allermindst kan *slör* slår i sydøstnorske dialekter (hvor inf. hetter *slö*) benyttes, dels fordi dette ord neppe på noget sted har lukket \bar{o} -lyd (men heller omtrent det man her kalder åpen *o*-lyd), og dels fordi formen synes at være næsten likeså utbredt i Sverige som i Norge, og i svensk kan den dog ikke være opståt derved at en 1-pers. **slō* i 2:den pers. fik *i*-omlyd til **slör*. Kun i det væsentlig nordenfjeldske *šōt* eller *šōte* skyde finder jeg det sproglig sandsynligt, at et middelaldersk **skjōt ek* fra retsformler kan ha indvirket på de andre personer i præ. ind. sing., og dermed foranlediget at dette verbum nu for tiden har en böining som er eiendommelig for det, like fra Elverum og rimeligvis i al norsk bygd ¹⁾ like til Vatsö, nemlig f. eks. i Selbu *šōt* i inf., *šōt* i præ., *skaut*, ²⁾ i præet., og *skut,i* i pt. ptc., medens f. eks. *þjóta* hetter *týt*, *týt*, *taut*, *tyt,i*, hvortil alle andre verber med opr. *iu* slutter sig; kun i pt. ptc. synes den forskjel Selbygmålet har, ikke allesteds at være gennemført. Men det er også muligt, at forklare verbets særegne böining uten denne 1:ste personsform, nemlig som foranlediget bare ved den varierende beskaffenhet ved dets forlyd. Likesom det desværre ofte er tilfældet når man benytter nutidens dialektformer i den sproghistoriske literatur, så var der også her git for litet bakgrund fra den benyttede dialekt til at læseren rigtig kan bedømme dialektformernes betydning for spørgsmålet.

Imidlertid er jeg allikevel tilbøielig til at være enig med Hægstad i, at en 1-personsform uten *i*-omlyd har været i bruk indtil meget nær det literære sprogs tid, og da vel

¹⁾ Ialfald alternativt; forekommer især i indlandsbygder.

²⁾ Vokalen er egentlig usammensat, en meget labial \bar{o} -lyd.

også i formler ind i denne. Og mine grunde dertil ligger i to omstændigheter, som visselig var velkjendte for de herrer som førte diskussionen, men som de ikke drog med ind i den.

Den ene av disse er den, at *i*-omlyden mangler i 1:ste pers. sing. av stærke verbers reflexivformer, og den anden, at den mangler i 1:ste pers. sing. av stærke verber i færösk. Når hverken Hægstad eller F. Jónsson nævner disse ting, er det formodentlig av den grund, at den datering disse former gir, synes dem at ligge så langt tilbake for den literære sprogperiode, at de ikke vidner noget om sandsynligheten av 1-pers.-former uten *i*-omlyd under denne. I så fald er jeg heri av en anden mening.

For reflexivernes vedkommende synes det mig, at der i dem er et temmelig sikkert dateringspunkt: der kan ikke være gået lang tid hen efteråt *ek *fór, *bjóð, *hold* var blit ubrukelige, för *forumk* etc. begyndte som uforståeligt at fortrænges, i begyndelsen mest av 1 flertalsformer som *forumsk*, senere også av 2:den og 3:dje persons former, sådanne som *fersk* og *byðsk*. At anvendelsen av den förstnævnte av disse til erstatning allerede fra begyndelsen lå psykologisk nær, viser sig derpå, at i 1 pers. sing. præt. findes der ingen ældre former end de fra 1 plur. optagne, sådanne som *kómumk, bundumk, lukumk*. Men allikevel viser hds. som den isl. homiliebog, at der på dettes tid fandtes steder på Island, hvor man udelukkende brukte de lydrette 1 pers. præs. former *forumk, bjóðumk, holdumk*, smlgn Wisén i utgaven av dette skrift s. XIII.

For den færöske stærke 1 pers. præs. ind. sing. uten *i*-omlyd, *bjóð'i*¹⁾, *takj'i*, *slá'i*, *grát'i*, har jeg ikke hört nogen

¹⁾ For ikke at bebyrde fremstillingen med forskjel mellem færöske dialekter, bruker jeg i regelen omtrentlig den færöske normalortografi, idet jeg dog betegner uttalen litt tydeligere for nordiske læsere end det der er almindeligt. Aksenter som betegner tonelag, sættes efter stavelsen.

anden genetisk forklaring end den vistnok væsentlig populære, at de er overført fra præ. konj. Trods den store likhet opfattes denne forklaring neppe mer av nogen som nogen forklaring av formens oprindelse; den beror vel på den forestilling, at alt hvad man har at regne med i den nordiske sproghistorie, forefindes i det oldislandske literatursprog. Like- som de stærke verber ikke kunde ha fåt refleksivformer i 1:ste person uten omlyd, dersom 1:ste pers. ikke för hadde været uten *i*-omlyd, således vilde færösk heller ikke ha fåt sådan form i aktiv uten den samme betingelse. Der kunde ellers ikke bli trang til at skille 1:ste person fra 2:den og 3:dje i vokal. Den endevokal *i*, som er tilföiet, og som nu optræder som 1-personsmærke i al nogenlunde regelmæssig præsensböining (nemlig: med undtagelse av præteritopræsenterne), er utvilsomt lånt fra de svage verber av typerne *fóra* og *pola*, og den er tilföiet ved verber med enstavelses- præsens for at gi 1:ste person et tydeligt person- og præsens- mærke, medens denne verbalform hos dem för hadde manglet fælles endelse. En sådan overførelse av endelsen kunde ventes at forårsage også nogen anden sammenblanding av disse to præsensböininger, og det findes der da også. En del av de verber der historisk skulde böies som *fóra* eller *pola* har i større eller mindre dele av ögruppen antat enstavelses- tonelag, sjeldnere også svarabhaktivokal istedenfor stammens *i* foran endelsens *r* i 2 og 3 pers. f. eks. allesteds *e trig'vi* (< *ek trúi*), men *han truyr* (< *hann *trýr*), *e töl'i*, men *han töl'ur* på Skuvö, se ekskurs om tonelag på Færöerne.

Man kunde måske, om man end indrømmer, at det nuværende *e takji*, *e bjóði* nedstammer fra *ek *tak(u?)*, *ek biuð(u?)* ved Færöernes første bebyggelse av nordmænd, indvende at deri ligger der ingen grund til at tro, at formerne kunde forekomme uten *i*-omlyd i Norge 12—1500. Jeg holder dog for, at man ikke med rette kan sige dette. Formerne fra Færöerne viser, at ved utvandringens tid var 1 pers. præ.

uten omlyd, vi kan næsten sige, eneherskende i Norge; vi vet at utvandringen begyndte i en tidlig del av det 9:de århundrede, men vi vet ikke hvad tid den var avsluttet; dr. Jakobsen har meddelt mig, at der er sagn på öerne, som antyder, at befolkningen efter at være decimert ved en epidemi, blev fornyet ved en ny indvandring fra Norge. I hvert fald har der været en langvarig indvirkning fra Norge, og dersom denne indflydelse hadde besiddet udelukkende den *i*-omlydte 1 pers.-form så længe, at formen uten omlyd ikke engang fandtes i retslige formler i det historisk kjendte sprogs tid, vilde det være mærkeligt, at den hadde holdt sig i sådan livskraft på Færøerne.

Ekkurs. De to nordiske tonelag i færösk ¹⁾).

I artikkelen om *i*-omlyden i 1 pers. sing. av de stærke verber har jeg bl. a. benyttet det musikalske tonelag i færösk som tegn på hvilken böiningsklasse ordene der henhörer til, likesom vi gjør på fastlandet.

Almindeligvis regner man færösk med blandt de nordiske dialekter der mangler det adskillelsesmiddel i grammatisk og leksikalsk henseende, som tonelagene almindelig utgjör i nordisk; kun prof. G. Storm uttaler, vel mere som turist end som sprogmand, i "Minder fra en Islandsfærd" s. 22, at færösk har fulgt de norske dialekter bl. a. "i at udvikle den særegne Ordaccent, som Svenskerne kalde den "grava accenten". Dette benægtes derimot av Kock i Alt. u. neuschw. Acc. s. 25. Når tonelaget aldeles ikke nævnes i Hammershaimbs Færösk Anthologi, så er dette, efter meddelelse av dr. J. Jakobsen, ikke så at forstå, at man benægtet tilværelsen av to tonelag, men kun at man ved den anledning ikke vilde uttale sig bestemt om det.

¹⁾ Jeg benytter anledningen til at bemærke, at jeg Ark. XXII s. 289 feilagtig anførte *vevur* som nom. s. i færösk til oldn. *veðr* m.; det er *veðr* n. som hetter så, medens *veðr* m. hetter *vegri*.

Under omtr. 7 ukers ophold på Færøerne sommeren 1903 mente jeg i motsætning til den almindelige mening jævnlig at høre, at de to tonelag fandtes og i regelen forekom der hvor man fra fastlandets sprog skulde vente dem, og denne mening fik jeg i høsten 1906 anledning til at befæste ved samtaler med hr G. Páturson fra Kirkjubö, sydligst på Strömö. For at spørgsmålet ikke skal bli henlagt, men bli nöiere undersøkt, allerhelst av indfödde, vil jeg her fremstille hvad jeg mener at vite og ikke at vite om denne sak.

Jeg blev straks opmærksom på, at der ofte forekom den samme toneglidning som i norsk tostavelser-tonelag, og at de tilfælde, hvor vi har dette, som oftest viste sig også at ha det der. Da jeg forudsatte, at jeg ikke hadde tid til at lære tonelaget rigtig, lagde jeg aldeles ikke an på, at bestemme det og dets variasjoner musikalsk, men kun på at opöve mit norske sprogöre til at gjenkjende tonelagene i litt videre omfang, end jeg fra först av kunde gjöre, og derved også få nogen formening om tonelagenes grammatiske og leksikalske forekomst i de forskjellige dialekter på öerne.

Thi der forekom fra först av talrige, men stadig færre og færre tilfælde av uttaler som jeg ikke bestemt kunde henföre til noget av tonelagene, både i enkeltvis nævnte ord og end mer i den sammenhengende tale, især mændenes, og undertiden hændte det at min bestemmelse av et ords tonelag den ene gang blev motsat mot den jeg satte den anden. Jeg forundrer mig således ikke over at andre har avsluttet undersögelsen uten at finde nogen faste tonelag. Men jeg kom til det resultat, at tonelag er der; likesom man f. eks. i Nedenes (se N. Univ.- og skoleann. 1890 s. 275) kan uttale: *d' e'kje spø'g* med tostavelsestonelag på den sidste stavelse, hvor det aldeles ikke er lexikalsk, men kun retorisk begrundet, og på den første, hvor tonelaget skyldes dannelsen av en aksentgruppe med den påfølgende nægtelse, således er der

utvilsomt i færösk en for mig langt mer fremmetartet forvridning og forklædning av tonelagene av dermed beslægtede grunde, vistnok således at ordtonen følger sætningsmelodien i at bevæge sig snart op snart ned. At en ung (vel omtr. 18-årig) mand fra Stavanger på $\frac{1}{2}$ års tid hadde lært at tale færösk til sådan fuldkommenhet, at man ikke kunde höre, at han ikke var indfödt, tyder dog på, at reglerne er forholdsvis let tilgjengelige for nordmænd.

Angående dialekten på öen Vágar som jeg ikke selv har besøkt (men kun utspurgt en 3—4 mennesker derfra), kom jeg ikke til nogen sikkerhet om tonelagene. Men ellers var der flere fremgangsmåter som altid overbeviste mig om, at de musikalske aksenter var fordelt væsentlig som hos os i de likefremmeste tilfælde, ved tostavellesord. Jeg skal nævne et par av disse:

1. Jeg lot folk danne sætninger, hvori to ord indeholdende de samme sproglyd men av forskjelligt tonelag indehadde likeartet plads, f. eks. *han hev'ur sokk'jin* han har sokken, mot *han var sokk'jin* han var sunken; *fól'kjid*, folket, i nom., mot (*av góð'un*) *fól'kji*; *skot'id* skuddet, men *skot'id* skutt.

2. Jeg lot dem fremsige personböiningen av stærke verber i præsens, og fandt altid f. eks. *bin'di*, men *bin'dur*, *takj'i*, men *tek'ur*, *skjót'i*, men *skyt'ur*. Som foran s. 368 nævnt er enstavelsestonelaget (jeg vet ikke i hvor stort omfang) gåt over på 2 og 3 pers. også av sådanne verber hvor disse i oldn. hadde tostavellesformer på *-ir*; man skulde da vente, at disse verber fik svarabhaktivokalen *u* i endelsen, men dette kan sjeldnere iagttas, da der i næsten alle dialekter brukes eller kan brukes *-ir* for *-ur* i alle tilfælde, smlgn. Fær. Anthol. s. 443 f. Den eneste meddeler jeg har hat fra Skuvö, brukte kun *-ur* hvor han hadde enstavelsestonelag, og sa f. eks. *hoyr'ur* hörer, men *gjent'ir*, gjenter; den eksempelrykke

jeg gjennomgik, var dog noget kort, og jeg vet ikke om han fuldstændig representerte dialekten.

Likesom der i mange norske bygdemål er dannet nye former av dat. flertal med *i*-omlyd fra nom. og enstavelses-tonelag av konsonantstammerne, f. eks. *bøk'om* eller *bøk'ó* for det historiske rigtige *bøk'om* eller *bøk'o*, således findes der også i færøske dialekter et *bøk'rinun*, altid med enstavelses-tonelag, medens den gamle form hetter *bók'unun*.

3. Jeg fik dem til at fremsige noget av de i Fær. Anth:s lydskriftprøver optagne barnerim; de skarpt uthævede trokæer i verset blev ledsaget av toneglidninger, som med aldeles uventet nøiagtighet svaret til dem man kan få höre i Norge, f. eks.:

Reg'va út'til krabb'a skjel,
kví' man kjed'ling húk'a her?
Mist'i burt'ur ong'ul o stein,
ikk'ji fekk' eit fisk'a bein osv.

Den fælles årsak til, at jeg fik sikre resultater i slike tilfælde, lå vel deri, at der da ikke kom nogen følelses- eller mere personlig foredragsbetoning med.

Jeg vil også nævne nogle slags tilfælde, hvor jeg føler mig overbevist om, at tonelagene vil vise sig at stemme med dem hos os: Gamle fremmede mandnavne forholder sig som i vore dialekter — der rigtignok ikke altid stemmer overens —: *Jó'anis*, *Jog'van* eller *Jeg'van* (sedvanlig i skrift gjengit med *Jon*), *Já'kup*, *An'dras* (smlgn på Østlandet *Ann'ers*) eller *Andri'as*, "på Suderö *An'drias*", *Mar'tin*, *Mår'tan*, *Sör'in*, *La'rs*, utt. *læ'ars* (smlgn. på Østlandet *La'rs*).

Ialfald særdeles ofte stemmer sammensatte ord med vore, særlig de "uægte sammensatte" verbers participier som *fram'sloppin*, *att'urkomin*, *út'skotin*, (men *út'skot*, subst. ntr.); mindre sikkert er *mans'partur*, men *knivs'blað*, og lignende. Temmelig samstemmigt var også enstavelsestonelaget når visse ord der endte på vokal, var 1:ste sammensætningsled,

såsom i *kú'fóður*, *táliður*, *skóleistur* (men *skóband*); da hiatus så ofte hindres i færösk ved udvikling av adskillende konsonanter, skulde det synes sandsynligt, at denne på fastlandet så almindelige aksent (Kock l. c. s. 148 f.) i færösk kun hadde litet omfang.

Derimot var det åbenbart, at færösk ingenlunde, som det østlige Norge, har enstavelsestonelag i komparativ med omlyd som *yngr*, *betri*, *seidni* senere, *hægri* høiere osv.; heller ikke i Norge er dog enstavelsestonelaget allesteds herskende; i sætersdalsk er tostavelsestonelag kun litet mindre gjennemgående end i færösk i disse komparativer.

Men i en mængde tilfælde fik jeg ikke noget samstemt resultat; bestemt dat. m. (*garðinun*, *bátinun*) væsentlig tostavelsestonelag, men vaklende; dat. ntr. *seglinun*, *takjinun* vaklende, endog dat. fem. (*bygdini*) og nom. ntr. plur. (*húsin*) kunde synes vaklende, om det end måske kan ha været dialektforskjel hos meddelerne som hindret mig i at komme til noget resultat. Også i 2 og 3 pers. præs. av *e*-verber og lange *ja*-verber, såsom *dugir*, *torir*, *gloymir*, *hojrir* synes det tvilsomt, om usikkerheten ligger i det som blev uttalt overfor mig eller i min opfattelse derav. Det er jo, f. eks. fra stedsnavnstudier, tilstrækkelig bekjendt hvor vanskelig det er at få alle meddelelser korrekte i den musik. aksent i en dialekt som man ikke selv kan. Og endnu stærkere ser man vanskeligheten ved at fikser tone- og aksentlag deri, at det endnu i Kocks Alt. u. neuschw. Acc. (s. 28 f.) later til, at det ikke er bragt til absolut videnskabelig sikkerhet, om dansk riksprog har den samme toneglidning f. eks. i *drikker han?* og *hikker han?*, eller to forskjellige.

Amund B. Larsen.

Skarbendingr.

Hungrvaka (hrsgg. von B. Kahle, Halle a. d. S. 1905) Kap. 14 § 2 lesen wir: "Magnús biskup lét tjalda kirkju (o: í Skálaholti) borða þeim, er hann hafði út haft, ok váru þat enar mestu gersemar. Hann hafði ok út pell þat, er hokull sá var ór gorr, er skarmendingr heitir".

Dazu sagt der herausgeber in der anmerkung: "*skarmendingr*, so lesen die handschriften 379 und 380, während 205 *skarbendingr* hat. Die form mit *m* wird gestützt durch das Bp. I, 830, 16 vorkommende *skarmande*. In beiden fällen handelt es sich um ein messgewand (*hokull*). Der zweite teil des wortes erinnert an ein rom. *manto*, frz. *mante*, und in dem ersten wird wol ein *skarlak* oder *skarlat*, "scharlach", stecken. Es wird also wol ein scharlachenes messgewand gemeint sein. Gleichwol ist diese deutung nicht sicher. In dem *skarbendingr* von 205 liegt vielleicht volksetymologische anlehnung vor an *skarband*, "band, das man um die stirn legt", besonders wenn man festkleider anlegte. Vgl. Ark. f. nord. fil. XX, s. 241 f."

An dieser stelle im Arkiv teilt Kahle u. a. mit, dass Hægstad ihn auf die möglichkeit einer beziehung zu *manto mante* hingewiesen hatte, und dass er, Kahle, ebensowenig wie Hægstad und die gleichfalls um rat gefragten S. Bugge und Torp, ein fremdwort nachzuweisen vermag, von dem unsere nordischen herstammten, und Kahle fährt dann fort: 'Ich meine aber, man wird daran festhalten müssen, dass der 'scharlach' in irgend einer beziehung zu diesen wörtern steht, denn rote gewänder fanden ja vielfach verwendung im kirchlichen dienst'.

Um nun gleich hiemit anzufangen, so glaube ich nicht, dass zu der zeit, da die Hungrvaka entstand, im 13. jh., das wort *scharlach* schon den begriff rot in sich schloss,

wenn keine farbe besonders angegeben war. Wenigstens sind mir fürs deutsche keine beispiele hiefür aus so früher zeit bekannt.

Dagegen bezeichnete *scharlach* in der regel einen kostbaren wollenstoff, während ja an unserer stelle ausdrücklich von einem ebenfalls kostbaren seidenstoff die rede ist: *pell* = mhd. *phelle(l)*, entlehnt aus lat. *pallium*, *palliolum*.

Eine, wenn auch nur volksetymologische, verbindung mit *skarlak-* oder *skarlat* scheint mir daher trotz der gleichheit der ersten silbe *skar* ausgeschlossen.

Wenn wir nun weiter dem mutmasslichen ursprung unseres wortes nachgehen, so müssten wir zunächst das verhältnis der beiden lesarten *skarbendill* und *skarmendill* betrachten. Die erstere, 'sei es nun, dass diese, wie Vigfusson wollte, von Jón Gizurarson [dem schreiber der hs. 205] herührte, oder dass er sie, durch volksetymologie geschaffen, schon vorfand' (Kahle Arkiv 20, 242), stelle ich nun in das gleiche verhältnis zur anderen, wie etwa *marbendill*: *mar-mennill* 'meermännlein'.

Möglich ist ja immerhin eine beziehung zu *schar-* in mhd. *schartuoch* 'tuch das an arme leute verliehen wird', wohl zu *scheren* 'schneiden'. Das Wort lebt übrigens heute noch in Schwaben als *šārta* 'leichtentuch'.

Ich glaube aber, dass uns der wortlaut der stelle einen anhalt gibt, in welcher richtung wir zu suchen haben. Es heisst also *pell þat, er þokull sá var ór gorr, er skarmendingr heitir*, und zwar scheint mir des rätsels lösung zu liegen in den worten *þokull sá*, und ich übersetze '. . . den pfellel, aus dem das messgewand gefertigt wurde, das mit dem namen *skarbendingr* (vel *skarmendingr*) bezeichnet wird'. Es handelt sich m. e. um ein ganz bestimmtes, ein individuell bestimmtes messgewand, das einen eigenen namen hat. Und zwar einen namen, der wie eine art spitzname hergenommen sein dürfte von einer gewissen ähnlichkeit. Ich ver-

mute daher, dass jenes messgewand vielleicht von einem ungeschickten schneider hergestellt war und daher nicht so aussah, wie man es von messgewändern gewöhnt war, sondern eher einem gewande anderer art, anderer bestimmung gleich.

Was könnte nun das gewesen sein? Um ein nordisches wort scheint es sich nicht zu handeln, da uns eine zusammensetzung der einzelnen teile des wortes nach ihrer nordischen bedeutung keinen rechten sinn gibt, ausserdem weist der wechsel *rb* : *rm* der hss. geradezu auf ein schon früher nicht recht verstandenes wort hin.

Nun haben wir aber im älteren deutschen ein lehnwort aus dem lateinischen. Es erscheint mhd. als *scharmie*, früh nhd. als *scharmey* 'der Kriegsmantel' und ist entlehnt aus mlat. *scaramanga* oder *scaramangum*, das auch griechisch als *σκαραμάνιον* belegt ist. Aus den beispielen, die für das vorkommen dieser wörter in den wbb. gegeben werden, ergibt sich die richtigkeit der erklärung bei Du Cange: *Vestis quam viri militares gestant supra vestes alias interiores ad arcendas pluvias, nives, gelu, cætera denique aëris incommoda.*

Der lautwechsel *rm* : *rb* kommt sowohl im nordischen als in anderen germanischen sprachen gelegentlich vor bei etymologisch nicht oder wenig durchsichtigen wörtern, mögen sie nun zusammensetzungen seltener wörter oder aber entlehnungen aus fremden sprachen sein. Jenes ist der fall bei *marbendill* < *marmennill*, dieses bei engl. *marble* oder vielmehr franz. *marbre* < lat. *marmor*.

In oberdeutschen mundarten, wo *rb* > *rw* wird, entspricht diesem wechsel *rm* : *rb* der wechsel *rm* : *rw*, zb. *marw!* < *marmor* (vgl. u. a. Schmeller Bayer. Wb.² I, 1652) oder in der Nürnberger mundart *ærw!* für *ärmel*.

Bei einem fremdwort ist der wechsel belegt in einer urkunde Kaiser Heinrichs III von 1048 Okt. 2, abgedruckt Monumenta Boica band 29 München 1831 seite 94 f. Hein-

rich bestätigt darin der Peter- und Georgskirche zu Bamberg auf das ansuchen des bischofs Hartwig . . . *ut ea quae ab antecessore nostro imperatore Heinrico quoddam uidelicet praedictum Rotenmannun dictum in marchia Gotefridi et in ualle pagoque palta situm. slavonice etiam Cirminah nominatum. praefatae aecclesiae . . . sunt tradita atque concessa. nostra imperiali auctoritate confirmaremus* diesen besitz *ea uidelicet ratione. ut in eo dilectus Hartwigus episcopus. de praefato praedio Rotenmannun siue Cirminach dicto. suique successores. liberam potestatem habeant. obtinendi. tradendi. commutandi. precariandi. uel quicquid illis ad usum aecclesiae placuerit inde faciendi.*

Gemeint ist Rottenmann im Paltental.

Hier ist es nicht sicher zu erkennen, ob der wechsel *rm* : *rv* schon dem slavischen angehört hat oder erst im munde der Deutschen vorgegangen ist. Krones, Mitteilungen des hist. Vereins für Steiermark XXVII, 46 ¹⁾) hält den namen für 'offenbar fehlerhaft statt: *Cerwina, Cerwena* (slov. roth)', scheint also das versehen nur beim schreiber der urkunde zu sehen. Nun wechselt aber, wenigstens in diesem wort, *rm* : *rv* schon im slavischen: vgl. Miklosich, etymologisches wörterbuch der slav. sprachen Wien 1886 '*čermi* und mit *v* für *m červī*: asl. *črm- črvъ* wurm. *čerm-*: Die Bedeutung 'rot' beruht darauf, dass einst in allen ländern mit gewissen würmern roth gefärbt wurde: scharlachschildlaus':

Und unter den ableitungen davon führt er auf altsl. *črvenъ* roth.

Und in seiner Vergleichenden lautlehre der slavischen sprachen², Wien 1879 sagt Miklosich s. 235 vom altslovenischen kurz: *v* ist aus *m* entstanden: *črvъ* vermis: aind *krmī*.

¹⁾ Den nachweis dieser und der nächsten stelle verdanke ich der gütte des Herrn regierungsrates J. C. Poestion in Wien.

Doch ist es ja schliesslich ziemlich gleichgiltig, ob nun in diesem namen die Deutschen noch altes *rm* vorgefunden haben, oder aber bereits im slavischen zu *rv* gewordenenes früheres *rm* wieder in *rm* rückverwandelt haben. Jedenfalls beweist das nebeneinander von *čermъ* und *červ-*, dass auch im Osten der wechsel *rm* und *rv* nicht ungeläufig war.

Wir brauchen also nicht schulmeisterlich eine schreibung der handschriftlichen lesarten für richtig, die andere für falsch zu erklären, sondern können beide als möglich gelten lassen.

Nun aber zur bedeutung, wobei ich also wie oben ausgeführt die rote farbe infolge einer beziehung zu *scharlach* nicht als gegeben erachte.

Sprachlich bedarf vielleicht die entsprechung von *nd* für *ng* einer erklärung. Allein lateinischem *ng* entspricht im germanischen auch sonst gelegentlich *nd*: das lat. *manganum* kehrt im deutschen wieder als *mange*, *mangel* und *mandel*, im nordischen als *mondull*. Dieses *mondull* zeigt zugleich, wie im nordischen ein *l*-suffix irgend ein anderes lat. suffix des entlehnten wortes ersetzen konnte, und *mondull* verhält sich zu *mendill* wie formen mit suffixablaut zu einander.

Was nun die bedeutung des lateinischen *scaramanga* war, darüber vermag ich nichts zu sagen. Sollte in dem ersten bestandteil *scara-* etwa das germanische *skar-* 'scheren', 'schneiden' stecken? Dergestalt etwa dass eben die *scaramanga* kein sorgsam genähtes sondern bloss ein grob zugeschnittenes überkleid war, vielleicht vergleichbar der 'kotze' der gebirgskutscher, die aus einem viereckigen stück grobem loden besteht mit einem runden loch in der mitte um den kopf durchzustecken? Auch die Herren Wilhelm Meyer aus Speyer und Traube (inzwischen †), vermochten mir nichts zur etymologie von *scaramanga* zu sagen. Der letztere hat mich aber darauf aufmerksam gemacht, das mlt. militärwörter

grossen theils über Ostrom aus irgend einer barbarensprache gekommen sind.

Mag nun die etymologie von *scaramanga* sein welche sie wolle, ich glaube *skarmendingr* unserer stelle ist nichts weiter als *scaramanga*, dem nordischen munde gerecht gemacht.

Das messgewand, das aus dem von bischof Magnus mitgebrachten pfellel gemacht war, war eben so ungeschickt geschnitten, dass es eher einem wachmantel glich als einem ehrlichen messgewand, und gieng daher unter dem spottnamen '*Skarmendingr*', 'der Wachmantel'.

Und genau das gleiche war der fall mit demjenigen messgewande, das bischof Auðunn dem bischofstuhl zu Hólar verschaffte, und von dem es in der Laurentiussaga kap. 32 (Bisk. S. I, 830) heisst: "Hann fekk ok til góðan skrúða með hokli sœmiligum, er *Skarmande* var kallaðr". Hier haben wir es natürlich auch mit einer entlehnung des lat. *scaramanga* zu tun, und zwar in einer weniger stark durch nordisches suffix veränderten wortgestalt. Hier hat übrigens schon Guðbrandur Vigfússon die anwendung des wortes als eigennamen erkannt und es daher mit grossem anfangsbuchstaben und in anderer schrift gedruckt.

August Gebhardt.

Alex. Bugge: Die Wikinger. Autorisierte Übertragung . . von dr. phil. Heinz Hungerland. Halle 1906 (Niemeyer. Mk. 6).

Med ovennævnte titel betegnes A. Bugges *Vikingerne* 1. samling (1904). Hvorvidt en oversættelse af 2. samling skal følge, oplyses der intet om, ligesom der overhovedet ikke findes noget indledende forord af oversætteren. Det havde dog ikke været af vejen at give et sådant. Ved en sammenligning med originalen opdager man, at et helt afsnit, det 3., "Barn og olding", helt er udeladt. Hvorfor? Iøvrigt følges originalen meget nøje. Der findes dog i afsnit 2 en omflytning, der rimeligvis er gjort efter forf:s anvisning, foruden enkelte småændringer og tilføjelser hist og her; således har overs. tilføjet flere citater in extenso især fra Eddadigtene. Fra overs. hidrører endel på tyske læsere beregnede oplysende anmærkninger under teksten, der bestemt adskilles fra forf:s bemærkninger. Om disse er der ikke meget at sige. S. 19 burde det dog vist hedde, at Ynglingatal hidrører fra slutn. af det 9. (ikke beg. af det 10.) årh. Hvad spørgsmålstegnet efter *Hornklofi* s. 21 betyder, forstår jeg ikke; at "Haraldskvæði" er af Þorbjörn, kan dog ikke betvivles. S. 219 hævdes det kategorisk, at *Atlakvida* også er grønlandsk; jeg kan ikke komme ind på dette spørgsmål her, men så let lader det sig nu ikke afgøre. Ligeså kategorisk kan jeg hævde: det digt kan ikke være forfattet i Grønland. Som sagt, orig. følges nøje; endogså trykfejl i den genfindes i oversættelsen som "8. årh." s. 216 (= orig. 247) noten f. 9. årh. uden at være rettet.

Så vidt jeg kan skønne, er oversættelsen tro og dygtig gjort. Orig. fremtræder som foredrag og tilhøreren tiltales undertiden; i overs. er dette ændret.

Skönt der her egl. kun er tale om oversættelsen af Bugges arbejde, må jeg dog komme nærmere ind på dets indhold og de der hævdede meninger. Der kunde skrives overmåde meget om det hele; men jeg må her indskrænke mig til enkelte bemærkninger. Dette skrift af Al. Bugge fremtræder som et populært eller populariserende arbejde, der i meget beror på de til det rent videnskabelige arbejde *Vesterlandenes Indflydelse* osv. gjorte forstudier. På grund af det sidst nævnte arbejdes karakter og tilblivelse har *Vikingerne* det forud, at der her tages også hensyn til de åndelige berøringer mellem Nordboer og Vestlændere, til skjaldekunst og sagafortælling.

Vikingerne I består af følgende afsnit (jeg gengiver orig:s egne udtryk i reglen): 1, De nordiske folk i deres første fremtræden, 2, Kvinden i Vikingetiden, [3, Barn og olding, udeladt i overs.], 3, Livet i en vikingenbygd. Nordmænd og Dansker i Irland, 4, Vikingetids-minder fra øen Man, 5, Kulturens arnesteder i gammel tid, 6, Vikingetidens kultur, 7, Livssyn og dannelse ved overgangen fra vikingetid til middelalder.

Indholdet er meget omfattende og righoldigt. Hvad de første tider af vikingeperioden angår, er det ikke lykkedes forf. at fremlægge noget nyt stof. Interessantest af de nævnte afsnit er det 4. og 6., tildels også det 3. og 7. I det 5. findes der intet særligt nyt, men velbekendte ting (om Lejre, Bjarkø, Sigtuna, Hedeby, Gulland, Jæderen).

I det 3. afsnit (overs.) findes en god skildring af Kelternes historie og af Irland selv. En vis lyrisk tone anslås her — og forresten flere steder; der er en vis flugt i stilen, for ikke at sige svulst eller højtravenhed. Det er muligt, at dette gør et godt indtryk på mange læsere; på nærværende anmelder gør det dog ofte det modsatte indtryk, og jeg skal ikke nægte, at man ofte under læsningen uvilkårlig kommer til at tænke på ordet "sprogblomst". Dette gør nu imidlertid mindre til sagen. Populær og let læselig er bogen, det kan ikke nægtes, og den egner sig derfor godt til at få folk til at interessere sig for æmnet og bibringe dem på en behagelig måde indsigt i det hele vigtige spørgsmål. Så meget vigtigere og mere krævet er det da, at en sådan bogs indhold er korrekt i alt det faktiske — subjektiv opfattelse er noget andet. Desværre lader det sig ikke sige, at bogen er korrekt i den nævnte henseende. Der er mange unøjagtigheder og urigtigheder — i virkeligheden altfor mange; jeg skal straks anføre nogle.

S. 47 omtales en "Steinvør gyðja" i Vatnsdæla. Jeg ved ikke, hvortil der sigtes. I denne saga nævnes kun Þuríðr gyðja, identisk med Landnåmas ene. — S. 55 tales om Illuge *svarte*; det er I. den *røde* der menes; dette er uheldigt, da I. *svarte*, Gunnlaug ormstunges fader, er så bekendt. S. 233 hedder det om Egill Skallagrímsson, at han som dreng hug "nakken af en træ, fordi han stod godt til hug". Sligt fortælles ingen steder om Egill; derimod fortælles om Torgeir Hávarsson, at han engang slog en mand ihjæl, "fordi han stod så godt til hug".

S. 243 (jfr 263) siges Kormák at have brugt ordet *kerti* (kærte), og dette bruges som bevis for, at allerede dengang (o: ved midten af det 10. årh.) må begyndelsen til at oplyse kongshallen med vokslys være sket. Kun et løseligt blik på stedet hos Kormák ("dýrt verðr döggar kerti | Draupnis mart at kaup") måtte, skulde man tro, vise, at om ntr. *kerti* kan der her ikke være tale. Som jeg andensteds har oplyst, foreligger der her et nom. ag. *kertir* (til vb. *kerta*, dannet af *kortr*) i betydn. 'forminsker, bryder'. Denne opfattelse findes allerede i Lex. poet., så her er ingen undskyldning mulig. S. 267 hedder det, at kysset "omtales udenfor Helgedigtene kun en eneste gang i Eddakvadene og meget sjælden i skjaldedigtningen, således en enkelt gang hos Kormák". Jeg ved ikke, til hvilket sted der sigtes udenfor Helgedigtene; men kysset omtales både i Trymskvadet (lysti at kyssa), Hávamál (mey til kossa), Sigurdarkv. (né hann konu kyssa gerði), i Sigdrífumál (teygjat þér at kossi konur), samt endelig i Fjolsvinns-mál (fylgja

skal kvedju koss), altså betydelig oftere end forf. tror. Dette viser — hvis man overhovedet behøver at slutte noget deraf —, at kysset vistnok var temlig almindeligt hos vore forfædre, og jeg kan ikke tro andet end at forf. må gå for vidt i sine vesterlandske sympatier, når han mener, at Nordboerne har lært at kysse deres kvinder af Vestlænderne ("Det var, tror jeg, en skik, som først i vikingetiden og under indflydelse fra Vesterlandene var kommet i brug i Norden!"). Endnu skal m. h. t. dette bemærkes, at ordet "kys" er fællesgermansk (oht. *cus*, ags. *coss*, *cyss* osv.), hvilket burde have bragt forf. til besindelse på dette punkt.

Forf. omtaler Sigvat skjald med "negen sympati og forståelse. Der er ingen tvivl om, at Sigvat var en overmåde opvakt og begavet mand, som i fremmede lande brugte både øjne og øren. Det kan ikke nægtes, at han bruger endel fremmedord i sine vers. Alt det har nu alligevel ringe betydning for vikingetiden som sådan, då han lever ved og efter dens afslutning. Man kan også gøre ham uret. Og i hvert fald skal Sigvat befries for at have kendt, i det mindste brugt ordet *ljón* 'løve' (s. 275, jfr. 270). Atter her har forf. ufuldstændig forstået et skjaldvers eller brugt de dårligste kilder. Havde han benyttet den nyeste udgave af Heimskringla, vilde han have set, at i det pågældende vers af Sigvatr (Hkr. II, 489) findes intet *ljón* i teksten, således som den lyder i de to udmærkede håndskrifter (K, J); *lóns* — der er den eneste mulige læsemåde — findes desuden i Sth. 2, 4, — altså et par udmærkede og gamle hdskr.; *lions* (*leons*) findes i AM 61, 325 V, VII, Flatøbogen og Tómasskinna, eller i de yngste håndskr. og beror på en misforståelse og forvanskning. Heller ikke kan *api* (s. 273) have noget at gøre i den sammenhæng, hvor det omtales; det er ældgammelt ord i nordisk, findes også i Danmark.

S. 65 hedder det, at "selve den skik at forfatte elskovsvers hører vi fra gammel tid intet om i Norden udenfor Island, og selv der først i det 10. årh." (Der sigtes til Kormák og Tormod.) Her har forf. overset den oplysning som Egilssaga giver om Ólvir hnúfa, Harald hårfagres skjald; det hedder her i forbindelse med omtalen af Ólvirs hæftige elskov til Solveig den fagre, at han "orti mǫrg mansǫngskvæði" (orti mansǫng um hana v. l.; Egilss. 6). Jeg ved ikke, om der er nogen grund til at underkende denne oplysning. Ialfald er det klart, at det er fuldstændig urigtigt, når det hedder, at vi intet "hører om" osv.

S. 245 hedder det om skjaldene, at de "fremsiger — ofte til toner fra harpen [udhævet af mig], et instrument, som Nordboerne i vikingetiden havde lært at kende, især hos Kelterne [i parentes bemærket savnes der ethvert bevis for denne påstand] — de gamle kvæder om guder og helte". Hermed må der sigtes til Eddadigtene og lignende kvad; da forf. i forvejen har omtalt draperne, må det antages, at han ikke mener, at harpen blev brugt ved disses, men kun ved gude- og heltedigtene fremsigelse. Denne

forestilling om harpen i skjaldens hånd er gammel, men desværre fuldstændig uhjemlet; den dukker, som man ser, i ny og næ op, skönt den forlængst burde være skrinlagt for stedse. Jeg skal komme lidt nærmere ind på denne sag her. I og for sig vilde det være et tilstrækkeligt bevis — skönt et bevis e silentio —, at harpen aldrig en eneste gang omtales i forbindelse med en skjald; vi kender hundreder af fortællinger og anekdoter om hundreder af skjalde. Hvis harpen havde hørt til deres udstyr, vilde det i sandhed være mærkeligt, om der aldrig havde været anledning til at mindes den. Torbjorn hornklove beskriver udførlig skjaldenes udstyr i sit digt om kong Harald, men nævner ikke harpen. Men lad os se på den mere positive side af sagen, den måde, hvorpå harpen findes omtalt i litteraturen. Jeg har for længe siden samlet vistnok det meste af hvad der angår harpen fra den gamle litteratur, og skal nu fremlægge det så kort som muligt¹⁾. Først skal jeg bemærke, at *harpa* aldrig findes som tilnavn (kun *gígja* findes som tilnavn til Mørðr d. ældre i Njála — men at han var skjald antydes ikke med ét ord).

I Völuspá 42 omtales gygens glade hyrde, Eggþér, der sidder på højen "og slår harpe". Der antydes ikke at han synger selv — endmindre er det rimeligt, at denne hyrde er tænkt som skjald. Iøvrigt findes harpen i Eddadigtene kun omtalt i forbindelse med Gunnar i ormegården. I Atlakv. 31 hedder det således: "men ene Gunnar slog harpen med hånden", hvorimod han i Atlamál 66 siges at have "taget harpen og rørt (slået) den med tærne". Endeligt hedder det i Oddrgr. 29: "den kloge fyrste trykkede harpen (strængen)". Både i Atlamál og Oddrgr. forstættets på en højst interessant — og egenlig afgørende — måde. I Oddrgr. hedder det: "jeg hørte fra Læssø, hvorledes strængene talte der af (eller: om) sjælekummer" og i Atlam. "han forstod at slå, således at kvinderne græd og mændene jamred — han sagde hende [Gudrun] råd" (o: ved dette harpespil). Det er således harpens strænge, eller strængenes toner, der ene og alene forudsættes, men ingen ledsagende sang af Gunnars egne læber. Skjald var Gunnar naturligvis ikke. — I et prosastykke hedder det, at Gunnar "slog en harpe og dyssede ormene i sövn" — atter harpens sövnvirkende toner. Det samme genfindes Sn. E. I, 364.

I skjaldedigtningen findes "harpespil" kun én gang nævnet, nemlig i en lausavísa af Rögnvald jarl Kale (d. 1158), hvor han opregner alle sine idrætter. Han nævner sidst "harpespil og digtning" (*harpslátt ok bragþáttu*, Icel. sag. I, 95). Man kunde nu fristes til i denne sammenstilling at se en antydning af samhörighed. Det vilde dog være meget overilet eftersom R. i l. 4 sammenstiller *bók ok smíði* (at kunne læse og smede-arbejde) i l. 6, *skýtt ok ræk* (jeg kan skyde og ro). "Harpespil og digtning" be-

¹⁾ En særlig afhandl. herom vil nu blive offentliggjort på tysk.

høver ikke at være mere samhörige; der måtte da andre og evidente beviser til.

Hvad der ellers antydes eller fortælles om harpespil findes kun i sagnhistoriske og uhistoriske sagaer — bortset fra sådanne steder der findes i oversættelser fra fremmed, især religiøs litteratur (således f. eks. i *Stjórn* om Davids harpespil). Jfr hvad der fortælles om biskop Jón Ögmundsson; han fortalte kong Sven Estridsen sin dröm om David og harpen og mente at kunne huske melodien, og forlangte en harpe; han slog den, så at alle forbavsedes. (*Bisk.* I, 155, II, 220—21. Her er ikke et ord om ledsagende sang).

Nornagæst kan spille på harpe; han erklærer at han kan "lege harpe og fortælle, så at folk kunde mere sig derved", og han "slår" melodier, som kaldes Gunnarsslagir og Guðrúnarbrögð. Ikke et ord om ledsagende sang og som skjald optræder Nornagæst slet ikke (*Nornagæstsp.* k. 1 og 2). I *Bóasaga* omtales en Sigurd hos Gudmund på Glasisvold som en mester til at spille især på harpe. Bose slår Sigurd ihjæl, tager hans klæder og udgiver sig for at være den berømte harpespiller. Som sådan slår han i hallen sin harpe, der har en vidunderlig kraft til at sætte alt i den lystigste bevægelse; der nævnes særlige melodier som *Gýgjarslagr*, *Drömbuðr* og *Hjarrandahljóð*. De kraftigste var *Faldafeykir* og *Rammislagr*, der havde de mærkeligste virkninger. Det er strængenes overmægtige toner, der her atter fremtræder ligesom i *Eddadigtene*; om en ledsagende sang er der lige så lidt tale her, og som skjald optræder Bose aldrig. Den her omtalte harpe er så stor, at et menneske kan skjules deri, ligesom tilfældet også er med *Heimirs harpe* i *Völsungasaga*. Han skjuler den lille *Aslög* i sin harpe, og han siges at have slået harpen, når barnet græd. Heimir var ikke skjald.

M. h. t. harpespilleres stilling får vi oplysning derom i *Ynglingasaga* (*Hkr* I, 40); *Hugleik* havde i sin hird alle slags legere, *leikara*, *harpara* ok *gígjara* ok *fiðlara* — foruden sejdmænd og alt slags trolldkyndigt pak. Det er klart at skjalden Snorre ikke nævner "harpespillere" her med nogen særlig veneration; det viser sammenhængen klart nok. I *Tómáss. erkib.* 40 omtales "harpespillere" foragtelig som en del af "verdens tant", men et sådant sted har ingen betydning. Større betydning kan derimod tillægges et sted i *Didrikss.* (150—51), hvor Isung, "den berømte leger", siger om sig selv: "ek kann kveða, ek kann slá hörpu ok draga fiðlu ok gíju ok alls konar strengleika". *At kveða* bet. vel her at syng (recitere), men efter hele sammenhængen er det en kunst for sig, og harpespillet en anden; det sidste bruger Isung bagefter for at lade en björn danse til spillet; om sang tales der ikke i forbindelse hermed og skjald var Isung ikke.

I historiske sagaer omtales harpespillere kun hos Olaf d. svenske (*Hkr.* II, 187): "derefter kom der ind legere med harper

og giger og sanginstrumenter". I Laurentiussaga (Bisk. I, 866) omtales en præst Torleif, "som da var den største harpespiller [*harpuslagari*] på Island". Som skjald er han ganske ukendt.

Det er formentlig det vigtigste af hvad litteraturen giver os til oplysning. Jeg tror ikke der kan være nogen tvivl om, at litteraturen ingen som helst hjemmel indeholder til den af A. Bugge ovenfor omtalte udtalelse om skjaldenes brug af harpen. Lige det modsatte er tilfældet. Der antydes ikke engang at harpen nogensinde ledsagedes af sang. Det samme billede giver os den bekendte folkevisen (jfr S. Bugge: Harpens kraft i Arkiv VII).

Prof. A. Bugge ynder at generalisere, at udtale noget som almindeligt, der i virkeligheden ikke støttes ved mere end et eller nogle ganske få udtalelser eller antydninger, foruden at han ofte udtaler noget, som kun beror på hans egne formodninger uden noget virkeligt holdpunkt i traditionen. Således når han udtaler sig i det første afsnit så stærkt om den samfølelse, der skal have hersket mellem alle Nordboer (s. 32): "Den nordiske folkestamme var som ét legeme, der følte det i alle lemmer, om et af dem blev såret". Dette turde blive vanskeligt at bevise. S. 62 angives grunden til at der var så få ugifte ældre kvinder [hvad vi forresten slet ikke ved noget om; sagaernes tavshed om sådanne kan have helt andre og rimelige grunde], den, at så mange pigebørn blev udsatte som nyfødte. De sparsomme antydninger af børneudsættelse taler kraftig herimod, og folkemeningen var den netop meget ugunstig, hvad vi kan se f. eks. af Gunnlaugss. og Reykdælas. — S. 99 udtales at "muligvis" er de irske munke nåt "til det fjærne Grönland" — til støtte herfor anføres, at en syderøing var ombord på et skib til Grönland; han digtede Hafgerðinga-drápa, "som synes at vidne om, at han har været munk". Dette sluttet åbenbart af, at gud omskrives som "munkenes prøver". Her er der nu for det første et stort skridt til at slutte, at digteren — selvfølgelig en nordbo — selv har været munk, fordi han, som kristen, anvender en sådan kenning; men endnu langt større spring er der til at formode (ved hjælp af verset), at irske munke tidligere har nåt Grönland. Slikt er umuligt. — S. 123 siges det, at Magnus barfod må have kunnet irsk, især fordi han i et vers bruger ordet *ingjan* ɔ: inghen 'en pige'. Hvor vovet en sådan slutning er, skal jeg blot antyde ved at bemærke, at der behøver ikke at gå lang tid, inden en fremmed, der kommer til Island, lærer ordet *stúlka* at kende, uden at han nogensinde kommer videre i sin sproglige indsigt. — Om kysset har jeg for talt. Beslægtet med foris udtalelser om det er hans påvisning af en "interessant kulturhistorisk vandring" af en enkelt forestilling. For at udtrykke noget aldeles umuligt kan man naturligvis finde på forskellige midler. Skjalden Kormak siger et steds, at før han glemmer Steingerd, "skal alle floder løbe opover i landet" (s. 264). For en digter i et fjældland med mange elve måtte netop et så-

dant udtryk være særdeles nærliggende. Noget mere umuligt kan der ikke let tænkes end elvenes strømmen opad. Alligevel kan Kormak, skönt en digter ikke helt uden fantasi, ikke selvstændig have fundet på dette. Det må være et lån. "Hele udtryksmåden er ny og för ukendt" [hvor vides det nu fra?]. Udtrykket findes allerede på græsk. "Fra Grækenland er billedet vandret til Italien" (brugt af Ovid og Properts). Intet er lettere at forstå end det. Men så hedder det i al almindelighed, at "med Romerne er billedet vandret videre til Vest-Europa", og her "må Kormak eller en af hans landsmænd have lært det at kende". "I sandhed en lang og i kulturhistorisk henseende interessant vandring". Ja, tilvisse — hvis det var så sikkert, at denne vandring virkelig havde fundet sted, og hvis det "må", der så ofte dækker over en afgrund som en tynd forræderisk bro, virkelig var tvingende. Men dette kan ikke siges at være tilfældet. Således kunde jeg blive ved med at anføre eksempler (f. eks. den aldeles urimelige udtalelse om de irske kvinders øjnes lighed med de isl. kvinders s. 44 osv.) på altfor almindelige slutninger og udtalelser, der ikke bibringer læseren nogen tryghedsfølelse overfor bogen som en tilforladelig vejleder.

Den urimelige henførelse af alt, småt og stort, til irsk påvirkning (f. eks. lovretten på Island s. 160; for ikke at tale om de mildest talt overdrevne udtalelser om irsk indflydelse på nordisk digtning og sagafortælling rundtomkring, som det vilde føre for vidt at komme nærmere ind på her) gör samme virkning, netop fordi der søges en usandsynlig løsning på spørgsmål, hvis besvarelse lader sig let foretage på en langt simplere og naturligere måde.

Flere steder omtaler forf. hvad der først i vikingetiden er blevet skik eller sket. S. 65 elskes kvinden først da for hendes egen skyld, s. 244 siges, at kunsten at væve og sömme endog i vakre og kunstfærdige mønstre er ældgammel i norden; derimod skal det at væve eller brodere "billeder med scener fra menneskelivet" være ukendt för vikingetiden, og altså bero på veströn indflydelse. S. 25 skal navnet "Norge" (*Norvegr*) ikke være ældre end fra det 9. årh." osv. Man spørger uvilkårlig: hvorledes kan sådanne bestemte udtalelser göres og opretholdes med nogen som helst videnskabelig ret? Vi savner digte, vi savner materiale både for den materielle og åndelige kultur i en meget følelig grad for tiden för c. 800. Det højeste man kan sige, er at vi ikke er i stand til at forfølge disse ting længere tilbage på grund af overleveringens art. Men derfor kan de meget godt være ældre. Hvor tør man gå videre?

Der kunde være anledning til at komme nærmere ind på forskellige partier af bogen, som f. eks. forf:s antagelse af tidligere farter vesterpå, især fra Gulland. Nordboer skulde allerede i det 7. årh. være kommet vesterpå som fredelige mænd, købslåt og

handlet ja levet fredeligt side om side med den piktiske og keltiske befolkning (s. 112), ti "vikingetidens ånd var endnu ikke rigtig vågnet i dem", men straks efter fortælles der, hvorledes et kloster på Bigg blev brændt i året 617, abbeden med 52 fæller dræbt; noget senere blev Tory Island "fuldstændig hærget af en over havet kommende flåde" — dette antages nu at være en nordisk sørøverflåde. Men er det da ikke vikingeånden, der her rigtig viser sig? Er der ikke her en stærk modsigelse tilstede? Så høres der intet om sådanne farter i mere end halvandet hundred år. Her kommer vi fra den ene urimelighed ind i den anden. Det hele svæver ganske i luften.

Forf. taler om runestene og mindesmærker på Man og tillægger dem en stor betydning. Denne betydning har dog for den egenlige vikingetid intet at sige, da disse mindesmærker hidrører fra tiden ved og efter midten af det 11. årh. Forf. kommer nærmere ind på afbildningerne på disse stenmindesmærker, men hans fortolkning er ofte meget usikker og usandsynlig. Således fortolkningen af visse figurer med dyre- eller fuglehoveder. Et billede af en kvinde med hundehoved skal være "völven" [skal vel være jættekvinden] Hyndla (= "den lille tisse") (forf. stiller dette ganske vist som blot et spørgsmål). Grunden til denne — meget usandsynlige — opfattelse er at Hyndla i Hyndluljóð "fortæller om guden Heimdal" og billedet findes på bagsiden af en sten, hvor "Heimdal" ("synes at have bukkehoved") er afbildet. Jeg trode dog at det nu var fastslået, at det stykke af Hyndluljóð, der "fortæller" om Heimdal (o: Völuspá en skamma), var et senere indskud. Eller er det meningen, at dette indskud skal være så gammelt, at det skulde være ældre end c. 1050? Ikke sandsynligere er det, når forf. antager, at en lille skikkelse "med, som det synes, hundehoved" skulde være den hængte Randver, Jörmunrekks søn (s. 173) osv. Her er usikkerhed på mange punkter og så stor, at alt dette burde i et populært arbejde hellere helt være udeladt.

Der er mange andre ting, som der kunde være grund til at gøre bemærkninger til. Totalopfattelsen, helhedssynet er efter min opfattelse meget skævt, men det kan ikke nytte her at drøfte det. Som jeg før bemærkede, er bogen varmt og livlig skreven og i så henseende egner den sig fortrinlig til at blive populær og almindelig. Så meget mere beklageligt er det, at grundlaget på mange punkter ikke er sikrere eller korrekttere, hvad det rent faktiske og ikke-omdisputable angår.

Khavn i juni 1906.

Finnur Jónsson.

Gamalnorsk Ordbok med nynorsk tyding ved Marius Hægstad og Alf Torp. Utgjevi med statshjelp. Kristiania. Det norske samlaget. Hefte 1—3, 1905—1906.

Afsikten med denna ordbok, som utgifves på föranstaltande af 'det norske samlaget' i Kristiania och beräknas utkomma i 8 häften à 80 öre, betecknas i den anmälan som åtföljer det första häftet vara att tjäna som hjälprede för dem som önska lära sig läsa 'gamalnorske bokverk'. Ordboken afses icke, åtminstone icke närmast, att stå till tjänst vid vetenskapliga studier — för sådant ändamål hafva vi ju Fritzner och specialordböcker. Den har därför icke fått vara 'for stor og drjug; men endaa maa ein kunna finna der alle brukelege gamalnorske ord'. Utgifvarnas namn borga för, heter det, att ordboken kommer att gifva mycket mer än bara utdrag och afskrifter ur redan förut tillgängliga ordböcker; den skall blifva 'eit paalitande sjølvstøndigt verk, med ein rikdom av kunnskap og opplysning'.

Att ordboken i allt väsentligt beror af sina föregångare, är emellertid själfklart. Det har därför synts mig naturligt att anknyta en granskning af de föreliggande häftena till en jämförelse med dessa äldre ordböcker, särskildt Fritzners, Vígfussons och Egilssons. Några på måfå valda större partier¹⁾ har jag genomgått ord för ord med dem vid sidan, om de öfriga har jag mera flyktigt tagit kännedom.

I öfverensstämmelse med ordbokens egen plan ha af utrymmesskäl en hel del nödvändiga inskränknings vidtagits. Så saknas genomgående (jfr dock strax nedan) såväl utförda citat som angifvande af beläggställen. Af stående uttryckssätt och fraser har dock ganska mycket medtagits. Vid urvalet torde dels förbindelsens vanlighet och betydelse, dels behovet af en förklaring, dels kanske i några fall källans vikt hafva varit bestämmande. Att afgöra hvad som bör vara med och hvad som kan saknas, är ju — äfven med kännedom om och öfverensstämmelse beträffande de ledande principerna — en vanskligh sak. I vissa fall skulle jag dock hafva önskat större utförlighet. Åtskilligt, hvarom en läsare, blott för att förstå meningen af det lästa, kan önska att blifva upplyst, söker han förgäfv. Detta gäller äfven konstruktioner och någon gång betydelser. Då jag nu anför några valda exempel, vill jag på förhand göra den reservationen, att i enskilda fall meningarna om hvad som är svärbegripligt kunna vara olika, särskildt med hänsyn därtill, att boken företrädesvis riktar sig till en publik, för hvilken det språk, som skall tolkas, är mindre främmande än för anmälarens landsmän. Nu får ju dock svärbegrip-

¹⁾ S. 1—10, 51—60, 75—84, 110—119. Det tredje häftet, som först helt nyligen kommit mig tillhanda, har jag endast ansett mig behöfva taga hänsyn till för kontrollens skull, för att se till, huruvida jag borde modifiera mina uttalanden i någon af de allmänna punkterna.

lighetens synpunkt icke vara af alltför normerande betydelse i en ordbok som ätm. i vissa afseenden eftersträfvat fullständighet. Och det är konsekvensen af hvad som synes vara ordbokens egen praxis, som tyckes mig hafva bort medföra upptagandet af en del som nu saknas.

Vid prep. *á* saknar jag ett moment, hvarunder sådana fall som t. ex. *falla á sínum verkum, vera á bænum, komast undan á flóttu* (Fr.² á 2 a) låta hänföra sig; jag medger dock gärna, att de icke torde bereda en läsare några svårigheter. Detsamma gäller prepositionens användning i sådana icke berörda fall som: *konungr hafði þá á öðru hundræði skipa* (Fr.² á 9); *vera á lífi* (Fr.² á 14). Någon svårighet erbjuda kanske ej heller *dró hann mikinn aut á smíð sinni; vildi eigi alast á öðrum* (Fr.² á 15). Uttryck som *fara á fund e-s, á veidar* (Fr.² 2 b) synas icke heller gå rätt väl in under *á* B 1. Men jag skall hädanefter icke uppehålla mig vid dylika vidlyftiga artiklar, där det alltid måste vara svårt att samtidigt iakttaga fullständighet och koncentration. Vid *afbragð* hade det varit önskvärdt att få reda på konstruktionen, såväl vid fall som *nökkut er annars afbragð* som i uttrycket *afbragð er í e-u*, äfvensom den användning gen. har i *afbragðs vænleikr* o. d. Vid *afneita* saknar jag konstr. *afneita sér e-t*. Vidare borde kanske ha upptagits *akr* i bet. 'gröda' (Fr.² akr 3), samt uttrycken *ala e-m e-t* i bet. 'förskaffa ngn ngt' och *ala sér harm* o. d., hvilka icke synas gå in under ngn af de angifna öfversättningarna (de kunna väl knappast föras under 1, ty där afses väl blott den etymologiskt äldsta bet.); vid *auðtryggr* hade konstr. (*e-m*) varit önskvärd, likaså vid *daufheyrast, daufheyrar, vid dirfast och dyfa (e-u)*. Vid *fara með* (vid prepositionsuttrycken i artikeln slut) saknar jag uppgift om att det i bet. 'syssla med' äfven kan heta *fara með e-t* (jämte *e-u*). Vid *farflótti* hade det icke varit oviktigt att få kännedom om konstr. i fall som *farflótti fyrir e-m, farflótti ríkis*. *Gagnvart* borde ej heller hafva saknat konstr. (*e-u*; jfr att den är upptagen vid *gagnstaðligr*), icke heller *gáligr (e-s), gamna (e-m)*. Vid *gegn* saknas helt naturligt en del uttryck, som icke torde erbjuda någon svårighet för den som får kännedom om ordets allmänna bet. Dock synes mig uttr. *ganga í gegn e-u* i bet. 'tillstå ngt' knappast hafva bort uteslutas.

Om man kan vara oviss om huru mycket man har rätt att kräfvat på den punkt som nu berörs, så synes det som ordbokens anmälan (jfr ofvan) gifve mera rätt till anmärkning, ifall ord i sin helhet uteslutits. Detta har emellertid skett, dels efter vissa principer, dels i några få enskilda fall. Principiellt synas främst sådana ord ha utelämnats, som blott äro kända från Dipl. Norv., och dessa äro ingalunda få. Att detta verkligen skett med afsikt, därom har min jämförande granskning öfvertygat mig; antydtt är det ingenstades. Emellertid har denna princip långt ifrån följts konsekvent, hvartill jag icke förmår se anledningen. Finns det någon särskild

anledning, hvarför t. ex. *ábúðar-fall*, *afgreizla*, *afletust*, *ágongu-maðr*, *áhúsan*, *akr-deili*, *-vinna*, *akæri* äro med, under det att t. ex. *ábúða*, *ábyrgsla*, *áfang* (i bet. 3 hos Fr.¹), *afgyptu-vika*, *-þorsdagr*, *afhefð*, *afhegna*, *ágangalauss*, *ágangandi*, *dánardagr*, *daup*, *dulr* m. fl. m. fl. saknas? I åtminstone två fall har Dipl. Norv. uttryckligen angifvits som källa för ett hos öfriga lexikografer icke därifrån antecknad ord, näml. vid *blank*, subst. och *bundinn*; i båda fallen är det naturligtvis endast inkonsekvensen som framkallar en undran, i öfrigt har man ju endast skäl att vara tacksam för det framdragna nya.

Det andra fallet där en principiell uteslutning synes ha vidtagits är vid ord som blott anträffats som öknamn eller vedernamn. Så saknas t. ex. *délpr*, *dengir*, *densæri*, *dettir*, *digr-beinn*, *-hofði*, *drápustúfr*, *dráttarhamarr* osv. Kanske ha förf. gått litet väl långt, ehuru visserligen (eller kanske just emedan) gränsen mellan vanl. attribut och epitet eller vedernamn är så svår att uppdraga. Ett ord som *djúpaudigr* 'bottenrik' har nu icke fått plats i ordboken: det har endast mött i sammanställningen *Audr hinn djúpaudgi*. Mindre klar är förf:s ställning till *lånord* och *egennamn*. Af de förra upptages en ganska stor mängd. Det är egentligen endast de af latinskt (delvis kanske romanskt) ursprung som fått vidkännas en inskränkning. Så saknas *dekreta*, v. och sbst., *deponeran*, *diskorda*, *diskordera*, *dispensera(n)*, *disponera(n)*, *disputanargrein*, *divisera*. Å andra sidan finnas *degradera* och *deponera*. Beträffande *egennamn* har det naturligen endast kunnat blifva tal om att medtaga geografiska namn. Sådana finnas också i ganska stor utsträckning. En inskränkning har dock gjorts såtillvida som de ord ofta lämnats åsido, hvilkas ursprungliga appellativa betydelse är genomskinlig och kanske äfven gängse, men som faktiskt ej anträffats annat än såsom (eller i) *egennamn*. Dyliga äro t. ex. *eidar-eng*, *-tún*, *eiki-dalr*, *-hóll* m. fl., *eski-bekkr*, *-strönd* m. fl., *eyjarvát*, *eyraroddi*; i öfverensstämmelse härmed saknas *alr* 'al', däremot har *alri* upptagits (kanske ha förf. anträffat ordet utanför ortnamn?).

Enskilda ord som jag ej funnit upptagna äro *adal-skáli* (från Eyrbyggja saga!), som förtjänat plats likaväl som det analoga *adal-kirkja* (den allmänna öfversättningen af *adal-* är näml. för detta fall snarare vilseledande för läsaren), vidare *ágirndarlogi*, *dagsbréf* (kanske beroende på källan), *drítskeggjir* (kan i det belagda fallet icke likställas med vedernamn), *fangabrekka* (möjligen uppfattadt som ortnamn?), *féfótr* (i förbindelsen *undir féfót*; uteslutet af hänsyn till källan?), *gardleysi* (beroende på källan?), *garpaskuld* (dito?). Som synes, äro de ej många, och sannolikt hafva förf. i flera fall haft giltiga skäl för sitt förfaringssätt¹). I andra

¹) Huruvida Aslak Bolts och Biskop Eysteins jordböcker, hvarifrån flera af de nu anförda orden äro hämtade, konsekvent lämnats obeaktade, har jag icke undersökt.

fall än de nu anförda har jag insett att så varit förhållandet. Till de enskilda fallen kunna också lämpligen föras de fall, hvarest utslutning skett af en del af med samma och likabetydande förled bildade ord; så har t. ex. skett vid sammansättningarna på *al-* (hvilket också framgår af formuleringen under artikeln *al-*). Med afseende på ordförrådet måste emellertid tillerkännas ordboken en hög grad af fullständighet.

Om ordboken på vissa punkter måste bjuda mindre än sina föregångare, så innehåller den å andra sidan också åtskilligt nytt. Dit hör främst, att den upptager en afsevärd mängd ord, hvilka tillvaro blifvit påvisad först sedan Fritznerns ordbok utkommit, eller hvilka af äldre lexikografer förbisetts. Enligt uppgift å omslagets tredje sida skall källhänvisning finnas vid ord som icke äro upptagna hos Fritznern, Vígfusson och Egilsson. Är det meningen vid hvarje dylikt ord? Så fattar man det väl snarast, men i så fall stämmer det ej med verkliga förhållandet. En afsevärd mängd ord finnas, hvilka saknas i de nämnda ordböckerna, utan att dock källa angifvits. Så är t. ex. fallet med *áttalþollr*, *af-för* (säkerligen hämtadt från Hoffory i Arkiv 2: 9; hos Vígf. angifvet som blott förekommande i ssgr), *ákenningr*, *allþurr*, *augr*, *dúnsfullr*, *fasta* i förb. *fasta til jarns* (säkerligen antecknad från Gering i Ark. 13: 374), *galdrsfaðir* (säkerligen hämtadt från Vegt. 3, 3 i Eddan, hvarest förut ej komposition ansetts föreligga), *geitakugr* (Vígf. geitar-), *glýja* ("Edda" står dock här utsatt; möjligen beroende på ny tolkning af Hm. 7, 7). Särskildt fäster man sig därvid, att ord som blott äro anträffade i Norges Gamle Love (NGL) och icke upptagits hos Fr.² i de flesta fall sakna källuppgift; så vid *áaukan*, *alþingis-maðr*, *-sókn*, *búsalt*, *daga-skil*, *dagmjólk*, *-vordr*, *deildar-gerð*, *drápssótt*, *drykkju-sala*, *eldsbudr*, *farreiði*, *far-vatn* m. fl. Ett fåtal har beteckningen NGL; så: *árnæmi* (finns hos Fr.², men utan försök till öfvers.), *fellvara*, *gras* i bet. 'islandsmossa', *hálf-fylki*. Samtliga uppräknade utom *fellvara* (som därför också fått noggrann uppgift på beläggställe) återfinnas i Hertzbergs glossar.

Det stora flertalet nya ord har emellertid försetts med citat. Bland dylika ord, som således (utom redan nämnda) nu för första gången möta i en ordbok, kunna blott som ex. nämnas: *alenda*, f. 'omak, möda', *auðmunadr*, 'lätt att minnas', *auðnu-bragð*, n. 'lycka, tur', *banla*, v., hvars öfv. 'tulla samman' har försetts med ?, *barni*, m. 'broder'¹⁾, *barna-vipur*, f. pl. 'barnlek', *blót-ætr*, f. '(blod)åder', *borit-gogn* n. pl. 'bordbunad', *borgar-lið*, n. 'garnison', *brott-ganga*, f. 'bortgång', *flet-menningr*, m. 'smaamann, vesalmann', *for-kunnigr*, adj. 'som vet (ngt) på förhand', *gás-bjúgr* 'böjd som

¹⁾ Detta ord äger ett särskildt intresse såsom ett af de få säkra ex. på bortfall af prefixet *ga-*. Det återgår näml. (såsom redan Tamm under barm antar) på ett urgerm. **gabarmān*, eg. 'som hvilat eller diat vid samma bröst'.

(halsen på) en *gås'*, *gikk*, m. 'gäck, narr', *glafja*, f. 'spjut'. Stundom gäller citatet en förut ej uppvisad bet. af ett redan känt ord; så vid *gamans-ferd*¹⁾.

Till nyheterna hör vidare, att ordboken med hänsyn till sin påräknade publik i stor utsträckning till jämförelse andrager norska dialektord; se t. ex. vid *dær*, *áfelli*, *ágirnd*, *dál*, f., *dá*, v., *dag-stætt*, *dámgóðr*, *damma*, f., *damma-dúkr*, *dámnr*, *dasast*, *dauða-drep*, *daunsna*, *digna* osv.

Ordbokens förhållande till sina föregångare belyses kanske bäst genom en granskning af huru den behandlar det material som — sedan alla nu nämnda inskränkningar och tillägg frånräknas — kvarstår såsom gemensamt för dem alla. Det visar sig då, att den intar en synnerligen själfständig ställning. Bäst framträder detta naturligtvis vid angifvande af betydelseerna. Redan det, att det tolkande språket här är ett väsentligen annat än hos förebilderna, har nödvändiggjort noggrannt öfvervägande i hvarje enskildt fall. I hvad mån det lyckats förf. att därvid träffa det rätta, därom måste jag tyvärr i de flesta fall erkänna min oförmåga att döma, ätm. så snart det gäller finare nyanser. Jag får här nöja mig med att, i regel utan kritik, anföra en del exempel på fall, där uppenbarligen en från föregångarna mer eller mindre afvikande uppfattning framträder. I hvilka fall denna härrör från förf. själfva eller andra, är man ju endast i undantagsfall i tillfälle att konstatera. Exempel på dylik själfständighet i öfvers. äro: *afkærr*²⁾, *af-lag*, *af-nam* (i uttr. *at afnámi*)³⁾, *akr-deili*, *al-klæð-naðr*, *bann* (med ny tolkning af Hym. 37, 6, ehuru läsningen är densamma som Egilssons), *dag-rikt*, *dáligr* (ungefär samma betydelse som hos öfriga, men i annan ordning)⁴⁾, *datta*, *dorgar-skot* (Fr.² har blott ?, Vigf. afvikande öfversättning)⁵⁾, *dragast á* (afvikande såväl från den hos Fr.² under draga som den därstädes i 'Rettelser' gifna betydelsen), *dreif* (med uppdelning på två skilda ord af hvad som hos Fr.² sammanförts), *dúfl*, *dúfla*, *eitla* (i närmare öfverensstämmelse med Vigf. än med Fr.²), *flauta-sekt* (med utförligt utredd betydelse), *færiligr* (med ny öfversättning för Laxd. 63, dock ej särdeles afvikande från Vigf.), *gamli* (afvikelsen väl knappast reell). Vid *fyrir* uppföras för sig de adverbiala använd-

¹⁾ Mot denna bet. af 'elskhugsferd' opponerar sig Finnur Jónsson i Ark. 20: 209. — I enskilda fall rättas felaktiga citat hos Fr.². Så vid *frægðar-efni* och *full-frækn*.

²⁾ Denna nya öfversättnings företråde framför förut gifna framhållas af Lidén i IF. 19: 343 not. 1.

³⁾ Den bästa öfvers. här synes mig Fr.² gifva; men kanske saknas fullt motsvarande uttr. i 'maalet'.

⁴⁾ Denna omkastning i bet. kan ätm. icke sägas hafva blifvit påkallad genom utredningen af Celandier i Nord. studier 115 ff.; enl. honom kunna vi utgå såväl från bet. 'dödsbringande, fördärfvig', som från 'dödlig, som (snart) måste dö'.

⁵⁾ Ordets medtagande — det är blott känt från Dipl. Norv. — kanske förklaras just däraf, att förf. haft att framställa en egen öfvers.

ningarna; däribland är också upptaget uttr. *er fyrir ván komit at* 'det er ingen utsikt till att', egentligen, säges det, 'det er kome von i vegen for at'. Huru förf. tänkt sig detta, förstår jag ej; då det står *komit*, ej *komín*, är det endast under den förutsättningen möjligt att fatta *fyrir* som adv., att här föreligger något slags opersonl. konstr. och att *ván* således är ack. En sådan konstr. är emellertid här synnerligen osannolik; ordställningen vore för öfrigt ganska underlig. Fritzners tolkning (*fyrir* 7) torde nog träffa det rätta ¹⁾).

I icke så få fall hafva öfversättningar lämnats (med eller utan reservation, där Fr.² blott satt frågetecken eller uttryckt ovisshet (och där icke heller Vigf. eller Egilsson lämnat något besked). Så vid *biati*, *borð-faraskál*, *draka*, *dyrglast*, *fata*, *fel*, *felma*, *fingr* (i uttr. *leika við fingr sér*), *gesni*, *getfé*. I enskilda fall är den från de vanliga ordböckerna afvikande öfversättningen hämtad från Hertzbergs glossar; så vid *afsáð*, *árborinn* (den nya förklaringen på dessa ord först af H. framställd i Arkiv 5: 224, 225) och *dóm-festa*. För att äfven framhäfva ett par enskilda fall, där ordboken meddelar värdefulla upplysningar, vill jag nämna, att vid *es* själfständiga (ehuru naturligtvis synnerligen kortfattade) uppgifter meddelas om förhållandet mellan formerna *es*: *er*, samt att under *fingr* namnen på fingrarna uppräknas (dessa finnas dock äfven hos Fr.² såsom ingående i ett utfördt språkprof).

I samband med den föregående granskningen af ordbokens förhållande till dess föregångare har jag framställt en del anmärkningar. Dock kan jag icke betrakta dem såsom af någon större betydelse eller ägnade att ofördelaktigt inverka på totalomdömet. Kasta vi nu en blick på den schematiska uppställningen, blir resultatet icke lika gynnsamt. Dock beror det naturligtvis på hvilka anspråk man kommer med. Anlägger man blott den synpunkt som betingas af ordbokens ändamål att vara en uppslagsbok, där man utan större svårighet kan finna hvad man söker, så har man kanske icke så stort skäl till anmärkning. För den som önskar göra sig reda för de principer som följts vid uppställningen och väntar enhetlighet och följdriktighet i tillämpningen af dem han anser sig kunna konstatera, ställer sig saken emellertid annorlunda. Och det torde väl i fråga om en modern ordbok, författad af två framstående vetenskapsmän, icke vara obefogadt att ställa anspråk af senare slaget, äfven om det gäller ett i främsta rummet "populärt" verk.

En ordboks uppställning synes nog mången vara en synnerligen enkel sak, som knappast lämnar rum för några olika meningar. Men det finns dock flera punkter vid hvilka man måste bestämma sig för vissa principer. En sådan af genomgående betydelse är

¹⁾ Jfr äfven det på denna tolkning stödda antagande beträffande etymologien på sv. *förvånad*, som jag framställt i afhandlingen 'Adjektivering af particip' s. 169.

frågan om användningen af sammansättningsstreck (-). Nu vill jag visserligen icke påstå, att i denna punkt fullständig principlöshet är rådande i ordboken; men den princip, man verkligen tycker sig spåra, är synnerligen inkonsekvent följd. Den synes vara följande: Sammansättningsstreck emellan ett sammansatt ords båda leder utsättes icke vid hvarje sammansättning, utan endast då (i den genomgående alfabetiska ordningsföljden) flera sammansättningar med samma förled följa omedelbart på hvarandra. Därvid anföres förleden endast vid den första. Alltså t. ex. *átthagi* (nästa ord är *atti*), men *átt-konnr*, *-leri*. Sammansättningar med likalydande, men etymologiskt afvikande förled fördelas på olika serier; t. ex. *auð-rann*, *-raði*, *-salir*, hvarpå följer *auð-sénn*, *-skaddr* osv. Mot dessa grundsatser — som jag tror ätm. hafva föresväfvat förf. — äro emellertid brotten talrika. För det första möter bindestrecket stundom, äfven då blott en enda sammansättning (i följd) upptages; t. ex. *bú-finnr*, *bú-karl* (däremot *búkeyrsla* enl. regeln), *dóma-dagr*, *drag-reip*. Särskildt i tredje häftet tyckes detta vara vanligt: *greinar-klæði*, *gríð-bítr*, *gæku-engill*, *hag-jord* osv. Måhända tyder detta på att förf. efter arbetets påbörjande kommit till insikt om fördelen att öfverhufvud taget skilja lederna med -. Emellertid synes antalet hopskrifna ssg i tredje häftet vara ungefär lika stort; t. ex. *hagldropi*, *haldsmaðr*, *háatalaðr* (gent emot t. ex. *há-sæti*), *haugtekinn* (gent emot t. ex. *haug-staðr*) m. fl. Å andra sidan sker hopskrifning stundom vid den första ssgen i en serie, t. ex. *bjargvel*, hvarpå omedelbart följer: *-vætr*; *blóðsótt*, *-spýja*; *djarftæki*, *-tækr*; *endimark*, *-marka*.

Inom en följd af ord som tyckas hafva bort bilda en enhetlig serie har annat arrangemang mycket ofta vidtagits. Delvis så, att serien uppdelats på flere. Detta kan ju ofta hafva goda skäl för sig, t. ex. om serien eljest skulle bli för lång och oöfverskådlig. Ofta är det väl också den anledningen som varit bestämmande; dock afbrytes ofta äfven en synnerligen kort serie. Någon olägenhet vållas ju dock icke på minsta sätt af detta. Men undrande ställer man sig inför det ofta förekommande fallet, att serien afbrytes genom en enstaka med samma förled bildad sammansättning, hvilken icke uppdelats medelst streck; så t. ex. vid *bakverpast* (föregånget af serie på *bak-*), *burðarfullr* (föregånget af ett ensamstående *burðar-dagr* och efterföljdt af ny serie på *burðar-*)¹⁾, *djúplag* (föregånget af serie på *djúp-*)²⁾, *dreyrstafir* (föregånget af ett ensamstående *dreyr-rauðr*). Rätt ofta bildas, då sammansättningarna äro färre till antalet, alls ingen serie, utan orden följa ouppdelade på hvarandra; så skrives *árstraumr*, *árströnd* omedelbart i följd, *ástblindr*, *ástbundinn* likaså, vidare *dynhjalla* och *dyn-*

¹⁾ Kanske ha förf. här velat uttrycka tvekan om första ledens etymologiska identitet? Jfr *blæju-hvalr*, som utbrutits från föreg. serie på *blæju-*.

²⁾ Och likaledes efterföljdt af *djúp-leikr*. Hvarför ej allt i en serie?

fari, *eitrsvik* och *eitrtandraðr* osv. Att ifrågavarande ords vikt och betydelse orsakat utbrytningen, har jag icke kunnat finna. — Icke ens den befogade regeln, att ord med likalydande, men i etymologiskt hänseende skiljaktig förled skola fördelas på olika serier, har blifvit följd undantagslöst. Afvikelserna torde dock kunna anses som rena förbiseenden; af mig antecknade äro: *anda-kristr*, fördt tillsammans med *anda-gift*¹⁾; *bak-eldargerð*, *-eldr* med *bak-bit*, *-bitari* osv.; *eldi-gamall*, *-ligr* med *eldi-brandr*. Likartadt är, att *fullting*, *fulltingi* osv. uppföras såsom sammansatta under *full*-. Visserligen torde samma *full* ingå i de nämnda orden, men dessas bildning i öfrigt synes oviss (på ngt sätt stå de dock säkerl. i samband med det likbetydande ags. *fulltum*), och något *ting* som skulle kunna utgöra senare leden synes icke bekant. — I någon mån inkonsekvent äro också de dubbelt sammansatta orden behandlade. Jag håller mig här blott till det vanligare fallet, att förleden är sammansatt. Står ett sådant ord ensamt, utan möjlighet att införa i någon serie, utskrifves det, än utan bindestreck (t. ex. *almviðarskógr*, *forfallsbrún*, *háskerðingalyði*), än med sådant (t. ex. *dóms-uppsöguváttr*). Stundom sker utskrifning äfven där dylik möjlighet föreligger, t. ex. *farkonusótt* (föregånget af *farkona*; om ordbokens praxis i dylika fall se strax nedan); *fátækisdóm*²⁾ (föregånget af *fátæki*), *hásumarskeið* (föregånget af — isärskrifvet! — *há-sumar*). I sådana fall hafva ssgrna eljes dels förts in i den serie, dit (den sammansatta) förleden hör, dels har ny serie med denna senare såsom gemensam förled bildats. Det förra tillvägagångssättet tyckes därvid tämligen regelbundet hafva följts, då icke mer än en lika bildad dubbel ssg förelegat (i omedelbar följd), t. ex. (*af*)-*snidningarjarn*, (*akr*)-*skurðarmaðr*, (*eir*)-*blástrarhorn*, (*forn*)-*færingarblóð* osv. Då flera ssg komma i följd, ha båda sätten följts — så vidt jag kunnat finna, fullständigt på måfå. Så skrifves å ena sidan — för att välja exempel som äro att finna rätt nära hvarandra — (*for*)-*dæðumaðr*, *-dæðuskapr*, *-dæðuverk*, (*fót*)-*gonguherr*, *-gongulit*, *-gongumaðr*, (*fram*)-*burðarbók*, *-burðarmaðr*, (*frjá*)-*dagsaptann*, *-dagskveld*, *-dagsnátt*; å den andra *for-gongu-kona*, *-maðr*, *-sveinn*, *framfarar-embætti*, *-timi*, *framferðar-dagr*, *-hátt*, *-maðr*, *-timi*, *framferslu-bólkr*, *-kerling*, *-lauss*, *-maðr*.

Allt för länge har jag kanske dröjt vid ordbokens uppställning. För dem som komma att begagna boken, bli ju alltid de nu framhäfta synpunkterna till stor del af underordnad vikt. Men då å andra sidan uppställningen är en allt för väsentlig sak i en ordbok för att vid ett bedömande helt förbigås, har jag ansett riktigare att utförligt belysa de invändningar och anmärkningar, hvar till jag ansett fog finnas, än att blott afgifva ett generellt om-

¹⁾ Inkonsekvent skrifning; jfr *af-gipt*, *gipt*.

²⁾ Näst efter följer uppdeladt *fátækis-folk* m. fl. Hvarför ej då skriva *fátækis-dóm*, *-folk*? Inför dylika exempel på regellöshet står man verkligen frågande.

döme. Skulle jag uttala en önskan för de återstående häftena beträffande anordningen i den afhandlade punkten, så vore det den: att konsekvent använda ssgsstreck vid alla ssg. Särskildt med tanke på ordbokens populära syftemål är en sådan anordning att anbefalla: ssgrens bildning framstår därigenom klart ¹⁾ (i en mängd fall vore det visserligen onödigt, men de finge då följa med för konsekvensens skull). Ur denna synpunkt säger det sig också själft, att vid dubbla ssg af ofvan exemplifierad typ bindestrecket bör hafva sin plats framför den enkla slutleden, således t. ex. *dömsuppsogu-váttir*, icke (som nu står) *döms-uppsoguváttir* ²⁾.

Till slut antecknar jag blott en del smärre förbiseenden och felaktigheter. Till det förra slaget räknar jag sådant som att de refl. verben, hvilka i regel betecknats såsom 'v. r.', stundom blott efterföljas af 'v.'; så t. ex. *afþrást*, *afhugast*, *afkynjast*, *afkrækjast*, *ákafast*, *alþýðast*, *atferðast*. Starka verb betecknas samvetsgrannt med 'v. st.'; det har försummats vid *ál-bera* och *dóm-draga*. Pret. af svaga verb, som likaledes i regeln utsatts, har icke angifvits vid *afhöfða*, *alþýðast*, *axla*, *faðm-lagast*, *-leggjast*. Korrekturläsningen kunde hafva varit omsorgsfullare. Därigenom hade de icke så sällsynta genusfelen kunnat undvikas; dylika äro: *alri*, m. (för n.), *átan*, m. (för n.), *bjarnar-slátr*, m. (för n.), *blót-trygill*, n. (för m.), *bróka-vaðmal*, m. (för n.), *dauða-mark*, m. (för n.), *djúpsæi*, n. (för f.), *drauma-skrimsi*, m. (för n.), *dynfari*, n. (för m.), *ekkill*, n. (för m.), *frænd-barn*, m. (för n.), *geit-skinnsosur*, m. pl. (för f. pl.), *gesta-merki*, m. (för n.), *gíptar-*, *gíptingar-vitni*, m. (för n.). Liknande fel äro: *hafa áhöld við e-m* (för *e-n*; under *áhold*), *nema e-m aldri* (för *e-n*; under *aldr*), *sjá aumu á e-n* (för *e-m*; under *auma*). Stundom ha ord kommit i orätt ordning; så *al-ljóss*, *andlits-fegrð*, *anгр* 'ang, ange, lukt', *ástar-vekka*, *barlast*, *blót-drefjar* (efter Fr.²), *dauða-stofnan*, *fanginn*, *farnast*. Bland smärre felaktigheter eller onöjaktigheter, som hittills icke påpekats, kunna anmärkas: Vid *af-huga*, *-hugaðr* hafva konstr. *e-u* och *við e-t* anförts såsom gällande båda orden. Att döma af Fr.²:s uppgifter är den förra konstr. blott anträffad vid *af-huga*, den senare blott vid *-hugaðr*, hvarför det väl varit exaktare att äfven här dela på de båda orden ³⁾. *Aldin-tré* och *-viðr* hafva fått den gemensamma öfvers. 'aldret, frukttre'. Nu kan ju *viðr* användas äfven om enstaka träd, men på här ifrågavarande ställen tyckes *aldin-viðr* hafva kollektiv bet. (som också Fr.² o. Vigf. uppgifva); *átm*.

¹⁾ Nog skulle för en nybörjare sådana ord som *brjóstafl*, *eldsvimr*, *eldsvirki* ur den synpunkten kunna tariffa en uppdelning.

²⁾ Eller också, ehuru mindre gärna, skulle streck kunna sättas mellan alla tre lederna. Därigenom skulle det vinnas, att den dubbla ssg kunde stå i samma serie som den sammansatta förleden. — Vid sådana dubbla ssg där senare leden är sammansatt, bör naturligen bindestrecket stå efter den enkla förleden. Något brott häremot har jag heller ej funnit.

³⁾ För såvidt icke förf. anträffat några nya beläggställen som berättiga till en sammanslagning.

hade denna bet. ej bort saknas. *Auðsýnlig* står väl i stället för *auðsýnlig* (så Fr.²); eljes står ordet ej i rätt bokstafsföljd. Är frasen *eiga við ramman reip at draga* belagd just i den formen? Öfriga ordb. känna blott närstående uttryck. Ssgrna på *dramb*-synas ha blandats samman med sådana på *dramb*-. Ha öfriga ordböcker rätt, så äro de former som anträffats: *drambs-maðr*, *dramb-vísi*, *-viss*, *-yrði*. Här ha alla dessa uppförts under *dramb*-. Vid *dunhenda* har ett täml. inveckladt tryckfel insmugit sig; det skall väl stå: *dunhenda* = *dunhendr háttr*. Den bet. som lämnas på *elds-dagr*, tillkommer väl blott sammanställningen *eldsdagr jóla*. *Fagr-lími* är väl tryckfel för *-lími*. Huruvida *fíkjast eptir e—u* tillhör "gamalnorsk", kan vara tvifvelaktigt; Fr.² saknar frasen, och Vígf. anger intet citat för den. *Bónorðsfor* kan inte skrivas såsom nu skett; som det nu står: (*bón*)-*orðsferð*, *-for*, kan det inte bli annat än **bón-for*.

I det föregående har jag framställt en del anmärkningar mot det föreliggande arbetet, så vidt det hittills är tillgängligt. Kanhända hafva dessa fått för stort utrymme i denna anmälan. Emellertid tror jag mig äfven hafva tillbörligen framhaft ordbokens förtjänster. I själfva verket måste som totalomdöme sägas, att arbetet verkar omsorgsfullt — i allt reellt — och tillförlitligt. Såsom en lätthandterlig uppslagsbok bör det därför äfven för den nordiske filologen vara välkommet, så mycket mer som dess prisbillighet gör det möjligt för hvar och en att skaffa sig det.

Lund i oktober 1906.

Hjalmar Lindroth.

Marius Kristensen: Fremmedordene i det ældste danske skriftsprog (för omt. 1300). København 1906.

Næsten samtidig har dr. Marius Kristensen udsendt tre værker: 5te hæfte af "Kort over de danske folkemål med forklaringer af V. Bennike og M. Kristensen", "Nydansk, en kort sproglig-geografisk fremstilling" og den bog, hvis titel står over nærværende anmeldelse. — Kortet over folkemålene er kendt som et værk fuldt af værdifulde oplysninger, man forgæves vil søge andensteds, den lille bog "nydansk" giver en højst kærkommen udsigt over de vigtigste ejendommeligheder ved de nu levende danske folkemål, indledet med en udsigt over de øvrige nynordiske sprog, alt fremstillet med den sagkundskab, man efter for:s øvrige skrifter kunde vente at finde.

Skönt det i og for sig var en mere tiltalende opgave for en anmelder at omtale de førstnævnte fortrinlige værker, har jeg på-

taget mig at knytte nogle kritiske bemærkninger til det sidstnævnte værk, da det handler om et æmne, som trods sin store betydning for nordisk sproghistorie hidtil ikke har været udførlig behandlet.

Den opgave, forf. har stillet sig, er at give en udtømmende oversigt over låneordene i de ældste danske skrifter, det vil sige: de gamle provinslove med tilhørende kirkeretter, Flensborg stadsret, "Harpestreng", legendebrudstykkerne, som findes i Stockholmerhåndskriftet K 48 og det nyfundne fragment fra Cambridge (Transactions of the Cambridge Philological Society. Vol. V. Part. III, 1902), de glda. glosser i AM. 202, 8:vo, Valdemars jordebog, Ribe oldemoder og nogle få diplomer olg., altså litteraturen fra den periode, som ligger umiddelbart forud for den tid, som dr. Clara Holst har behandlet i sin lille bog om de "middelneder-tyske låneord i dansk i det 14. og 15. århundrede" (1903). — Angående låneordene fra tiden kort før og efter år 1300 har man hidtil i det væsentlige ladet sig nøje med det almindelige indtryk, at der ud over det lille antal af græsk-latinske ord, som er kommet ind med kirken, næsten ingen fremmedord forekommer, og at især de tyske låneord er meget fåtallige. Det er altså en taknemmelig opgave, forf. har stillet sig, og han har bl. a. ved at støtte sig til de nyere undersøgelser af Taranger (Den angelsaksiske kirkes indflydelse på den norske, 1890) og Alexander Bugge (Vesterlandenes indflydelse på nordboernes . . . kultur . . . i vikingetiden, 1905) haft mulighed for at behandle spørgsmål, hvis betydning for den danske sproghistorie næsten ikke har været berørt, f. ex. den oldengelske indflydelse.

Forf. har strengt holdt sig til de ord, som kan påvises i kildeskrifter, der foreligger i originaler fra tiden ca. 1300; men da kilderne fra denne tid ikke alene er fåtallige, men også af et meget ensartet indhold, er det en selvfølge, at hans bog ikke kan betragtes som en oversigt over de låneord, som virkelig har været til stede i sproget; det vilde derfor have været rigtigere, om han havde givet sin bog titlen: "Fremmedordene i de ældste danske skrifter". Selv de mest berettigede analogislutninger afholder han sig fra: af månedsnavnene opfører han kun *marz*, *april*, *agustæ*, *nouembær*; han fremhæver ikke, at man af sproghistoriske grunde undertiden kan bevise, at et fremmedord må have været optaget i dansk før år 1300¹⁾, ej heller omtaler han, at der fra ordvalget i latinske skrifter kan drages slutninger om, hvilke danske (danisere) ord der har været ment; når f. ex. Saxo (ed. Müller s. 633) lader Knud Lavard sige: *Herum me mei, non regem appellans*, ty-

¹⁾ Ordet *ørk* (af lat. *arca*), der endnu findes i danske dialekter (se Molbechs dialektlexikon) og lejlighedsvis bruges i rigssproglitteraturen (f. ex. Bauditz: Hjortholm 1896 s. 17), viser således ved sin *u*-omlyd (jvf. Kock i Arkiv V s. 95) hen til en förlitterær tid; derimod er det ubevisligt, hvad forf. siger s. 22, at den ikke-omlydte form *ark* har været brugt ved år 1300.

der det på, at han har tænkt på tilnavnet *lävarär*, om hvilket forf. siger (s. 22), at det kun kendes fra norrøne og tyske kilder; at ordet *lävarper* også findes i den ældre Västgötalag, nævner han ikke. Om forf. også henregner runesproget til det ældste danske skriftsprog, er ikke ganske klart; han anfører f. ex., at *kirkia* og *sial* findes på runestene; men ord som *kristen* og *ærkebiskop* dateres kun ved hjælp af deres forekomst i lovene.

Til trods for, at forf. således har begrænset sit materiale til det mindst mulige, drager han dog meget vidtrækkende slutninger angående ordenes alder ud fra deres forekomst eller mangel i de fåtallige skrifter, han behandler, ja endogså fra deres brug i de formentlig ældre eller yngre dele af lovene. Som indledning giver han nemlig en oversigt over sine kildeskrifter og søger at bestemme deres alder ikke alene som håndskrifter, men også som værker, ligesom han forsøger at påvise, at nogle afsnit af lovene er tilføjede i relativ sen tid. Men disse tekstkritiske forsøg er i alt væsentligt mislykkede, bl. a. fordi forf. ikke har brugt den nyere retshistoriske litteratur: Larsens retshistorie (fra 1861) er benyttet, men hverken Matzens fra 1897 eller P. J. Jörgensens fra 1905; han har derfor intet hensyn taget til de nyere undersøgelser om aldersforholdet mellem skånske og sjællandske kirkeret, uagtet de står i bestemt modstrid med hans egne resultater (s. 7 og 13). Højest overraskende virker forfs påstand s. 12, at Eriks lov 1. ⁴²⁻⁵⁰ "ser ligefræm ud som om det var oversat fra tysk", og denne i sproghistorisk og retshistorisk ¹⁾ henseende lige mærkelige "opdagelse" støttes ikke ved et eneste bevis; at der forekommer nogle tyske låneord (flere af dem, forf. regner for låneord, er endda mere end tvivlsomme), kan da umulig være bevis for, at stykket er oversat. Når forf. dernæst hævder, at det nævnte afsnit må være af senere oprindelse (s. 12 og 15), overser han, at bogstavet *þ*, som kun forekommer fem gange i Eriks lov (Wimmer: Navneordenes böjning s. 61), bruges to gange i 1. ⁴²⁻⁵⁰, hvilket snarest tyder på en gammel skriftlig original for dette afsnit.

Selv om forf. havde haft ret i sin bestemmelse af aldersforholdet mellem de benyttede kildeskrifter, vilde han dog have uret i de slutninger, han drager, angående de ældre og yngre lag af fremmedord, idet han idelig slutter ex silentio autorum, hvad der i disse tilfælde på grund af kildernes beskaffenhed bliver særlig utiladeligt. Verbet *døpæ* henregnes (s. 47) til de sene lån, fordi det først findes i jyske lov og Flensborg stadsret ²⁾, medens der i de ældre kilder kun skulde bruges *crístnæ* (s. 30). Men jyske lov 1, 2, hvor begge ordene bruges, viser, at *døpæ* og *crístnæ* ikke betyder det samme; *crístnæ* betyder "optage i den kristne kirke",

¹⁾ Da nogle af disse paragraffer er gået over i Kristian den femtes danske lov, skulde altså en del af den danske familie- og arveret hvile på tyske kilder!

²⁾ Det findes forresten også i overskriften til skånske lov I, 3 (Schlyter).

medens *døpæ* betyder "udføre en dåbshandling" (barn ma æi kallæs cristnæth vten thet warthær døptæ (læs *døpt*) i fathærs nafnæ oc suns [oc] hin hælghæ andæ æi skal barn oc døpæs i annæt en i watnæ; jvf. VGL II, KB I: Komber liuande barn fram tha skal thæt brimsigna oc kristna. oc optare ey döpa). Selve dåbshandlingen skildres ikke i andre glda. love end jyske lov, derfor bruges ordet *døpæ* der; men vi har ingen ret til at slutte, at ordet ikke har været kendt, da de ældre love blev optegnede.

De fremmedord, forf. behandler, ordner han i grupper efter de sprog, hvorfra de antages at være lånte, og inden for hver af disse grupper fordeler han ordene efter deres betydning (kirkelige ord, ord for retslige forhold, handel, håndværk osv.). At han ved disse inddelinger ofte kommer til at træffe et ret vilkårligt valg, kan ikke gøres gældende som nogen alvorlig anke mod ham. Derimod må det bebrejdes forf., at hans liste over fremmedordene ikke er ganske udtømmende. Følgende ord har jeg noteret som manglende: *kyndælmisæ* (sammenhæng med lat. *missa candelarum* er utvivlsom; påvirkning fra vb. *kynda* mulig) og *hælhanu missa* (osax. gen. *hêlaganô*), bægge i Sk. I., botløst mal; *forfangæ*, hindre, Jy. I. fortale (mnt. *vorvangen*); *withærsakæ*, modpart, Jy. I. 2, 12¹) (mnt. *weddersake*); *orsakæ sik* rensse sig for en beskyldning, Jy. I. 2, 69, Flensb. stadsret 14, 32 (rimeligvis af mnt. *orsaken*, excusare; se dog Falk og Torp: Etym. ordb. II, 479); *klif* (af skip liggær vtæn hauæn hwos klif, Flensb. stadsr. 90 = iuxta littus) må være = mnt. *klif* (jvf. eng. *cliff*), den danske form er *klev* (jysk *Svin-kløv*, bornholmsk *Randklev*); *gild(æ)*, Flensb. stadsret 113, er mnt. *gilde* (Wimmer i Danske Vidensk. Selsk. Forhandl. 1898 s. 141); *ængæl* (*angelus*) Leg. Cambr. 1, 2; *a wak*, o ve! Leg. Brandts læseb. 57¹³ (mnt. *wach*); *wactæ*, afvente, Harp. (Molb. s. 72) (mnt. *wachten*); *wildbrath*, vildt, Kogeb. (Harp. v. Molb. 156) (mnt. *wiltbråt*); *hwitmoos*, vælling eller grød, Kogeb. (Harp. v. Molb. 157) (mnt. *witmôs*). — For de fremmede personnavnes vedkommende henviser forf. til sin afhandling i Blandinger, udg. af universitets-jubilæets danske samf. II; derimod omtaler han ikke den måde, hvorpå fremmede geografiske navne gengives (thythesu, pærsis land, arabie land, brittanni land).

Af og til omtaler forf. "oversatte fremmedord", men forbigår en del vigtige ord; således burde ugedagenes navne have været nævnte (jvf. Taranger s. 350 f.), ligeledes *wærlæd* i betydningen *sæculum* (*wærlæz hæfthing*, principes sæculi, Jy. I. fortale); det omtales, at *rathman* er en gengivelse af tysk *rätman*, men ikke, at *gælkyræ* (Sk. kirkelov, Thorsen s. 77) ifølge Maurers (Nord-

¹) Sammesteds findes i Flensborgshåndskriftet den mærkelige form *mændæ* (tha fy han land innæn dagh oc mændæ; AM. 286 har *maneth*); det kan vel kun være mnt. *mānde*, monat; jvf. at Blasius Ekenberger gengiver "inden Dag oc maanit" i udg. 1590 ved "binnen einem Dage vnde Mānte".

germ. retskilder s. 9) af Bugge (Hertzbergs glossar til NGL) tiltrådte etymologi gengiver nty. *schultheite*, ags. *sculthêta*, exactor.

De positive fejl, som forf. ved sin gennemgang af de enkelte ord gör sig skyldig i, har især deres grund i, at han ikke har skænket ordenes betydninger tilbørlig opmærksomhed, og at han ikke har gjort tilstrækkelig brug af de andre nordiske sprog. Ganske forfejlet er derfor hans gennemgang af ordene med præfixet *for-* (s. 69 f.), hvilke han opfatter som lånte fra mnt. eller dannede efter mnt. mønster uden hensyn til, at en stor del af dem også findes f. ex. i de ældste svenske kilder, hvor de har samme betydning som i dansk, medens de for en stor del enten slet ikke findes i mnt. eller der har ganske andre betydninger; dette gælder f. ex. *forebiupa*, *foregaf* (= eftergav), *foregøræ*, *forehægþæ* (fsv. *frihægþa* omtaler forf. ikke); da. *forswæræ* bruges i forbindelse: *forswæræ boslot*, forbryde sin boslod som følge af en ed, d. v. s. ved embedsforsæelser af en sandemand; mnt. *vorsweren* betyder derimod falsch schwören, ab-, verschwören; *forkumæ*, Er. l. 2,⁴⁹ oversætter forf. "afvende, hjælpe mod noget" og sammenstiller det med mnt. *vorkommen*, abwenden, verhüten, helfen; men *forkumæ* betyder ødelægge, forulempe, har altså lignende betydninger som fsv. *frikoma*, vestnord. *fyrirkoma*. — S. 25 *kapæ* (Er. l. 2,⁴³) betyder ikke "kåbe", men ligesom mlat. *cāpa* (jvf. eng. *cap*, hue) en hovedbedækning, hættekappe ell. lgn.; fsv. *kapoløs*, barhovedet. — S. 31 citeres ved omtalen af ordet *nathæ*, nåde: "Leg. Br. 59,¹⁷?"; på det citerede sted læser Brandt (og Klemming) "nat"; men det kan ikke være: *nathæ*, nåde; stedet er meningsløst: "æk bithæ thik . . . at thu neet mæk æy syndigh männæsk thit hæligh likom oc thint hæligh blooth, num mæth thit hiælpæligh nat". Efter *num* må der være udfaldet en imperativ, der betegner en modsætning til "neet mæk", og "thit hiælpæligh nat" må være en forvanskning af ord, som betegnede det samme som "thit hæligh likom oc thint hæligh blooth"; den rette mening får man ved at læse: "at thu neet mæk æy syndigh männæsk thit hæligh likom oc thint hæligh blooth, num [mæt mæk] mæth thit hiælpæligh mat"; *mat* (mad, føde) bruges ofte som neutr. både i glda. (thet ewighe mat, Brandts læsebog 242¹⁵) og i nydansk, særlig jysk (se f. ex. Ussing i Danske studier I, 168)¹⁾. — S. 34:

¹⁾ Det stykke i Brandts læsebog, hvorefter de citerede ord er tagne, er i det hele meget fejlfuldt, hvad enten det nu skyldes skriveren eller udgiveren; således bör der s. 58¹⁷ i stedet for *wesæ* læses *nesæ*; s. 59³ læser Brandt: "alkyns synd oc alkyns fræstæls oc algenorh(?)"; for "algenorh" må læses: *al genwrh*, al genvordighed; *rh* for *rth* ligesom *iorh* for *iorth* (ofte i lovene) og *porh* = *porth* (Wimmer: Danske runemindesmærker IV, 52); *genwrh* = *genwurth*, jvf. huræ glath æk wrthæ Br. læseb. 59¹². Ordet *genwurth* = genvordighed, modgang (fsv. *genwærþa*) savnes hos Kalkar, men det findes i formen *genuærðhæ*, der måske er en svecisme, i den postil, Brandt har udgivet som tredje del af Dansk klosterlæsning (84²⁶): thessæ werldz genuærðhæ.

"*quartana*, fjerdedagsfeber (Harp.), lat. (*febris*) *quartana*"; sammenhængen viser, at *quartana* betyder tredjedagsfeber, ligesom *febris quartana* endnu i lægesproget. — S. 23 hedder det: "*gund* 'slim' findes også i østnorske mål (Aasens ordb.). Det kan vel kun være oldeng. *gund* 'pus, matter'." Det omtales ikke, at ordet også findes i jysk (Feilberg: *gund* "materie i øjet"), i oldht.: *gund*, *chund*, virus, venenum og i got.: *gunds*, *γάγγραινα*; ordet er altså fællesgermansk; der er intet, der tyder på, at det i dansk er låneord. — S. 34. "Harpestreng" (Molb. s. 56) har: "*Celidonia*. thæt ær surgunnæ ællær brænyrt"; forf. opfatter *surgunnæ* som opstået af *celidonia* (= *chelidonium*) og sammenligner dermed piemontesisk *siri-ögna*! Medens nynordiske former som *silledön*, *selledon*, *seladonner*, *sønnerdønner* utvivlsomt er fordrejelser af det latinske navn, gør *surgunnæ* et afgjort nordisk indtryk; jeg antager, at det er genetiv med underforstået *yrt*: *surgunnæ yrt* = urt, som hjælper mod "surflåd" af øjnene (jvf. at urten "dughær . . for myrk øghn"); *sur* altså = rådden, betændt; *gumnæ* < *gunda*, fordi fortis har hvilet på første led af sammensætningen. — S. 46 sidestilles for *guz skyld* med for *hennæ scyld* Er. l. 1, 46, men for *hennæ scyld* betyder: på grund af hendes forseelse. — S. 51. *ögnæ näst* gengives ved "øjnehule" og opfattes som et låneord (ty. *nest*). Ordet findes ikke alene — som forf. angiver — i smålandske folkemål, men også i andre svenske mål (*ögnanäste*, Rietz), i norsk (*augnest*, Ross) og i dansk (VSO har *Øienest*) og kan endnu bruges i dansk litteratur: En Taare vel perled i Øjenæst (NFS Grundtvig: Poetiske skrifter VI, 374); det samlede sig i Øjenæstet som to Taarer (Andersen Nexø: En moder (1900) s. 20). Ordet har overalt den samme betydning: *øjekrig*; det er beslægtet med gl. *nest*, spænde, *neste*, sy sammen (oldn. *nesta*); grundbetydning er "sammenhæftning" (af øjenlågene)¹). — S. 51 hedder det: "*doræ*, *doræn* (KHarp. u¹ 42, 43, SHarp. 78, 79) kunde man måske finde betydningen af, hvis det blot var muligt at finde noget lignende ord i andre sprog eller i senere dansk, men dette er hidtil ikke lykkedes". — Betydningen fremgår dog klart af de citerede steder; se f. ex.: "Thæn sic ma æi doræ. takæ af swalæ rethæ iorth oc blændæ with warmt watn oc drickæ", det er tydelig nok et afføringsmiddel; "fuult nættæ oc wandælyk doræn", stinkende urin og besværlig 'doræn'. Ordet er rent nordisk, jvf. norsk (Aasen) *döra seg*, "komme ud af huset; også forføje sig ud, pakke sig"; svensk (Rietz s. 105) *döra sej*, "gå utom dörren att göra sitt tarf." — S. 53 oversættes *actæ* ved "tænke på at gøre noget (Jy. l. 1, 20, Leg. Cambr. 4, 3)"; på begge steder betyder det: beregne, anslå, vurdere. — S. 54: om *alstæ*,

¹) I nutida lexikaliska arbeten öfver svenska riksspråket upptages ej det nysv. *ögonnäste* eller blott såsom ett bygdemålsord. Emellertid anför Weste *ögonnäste* 'le coin d'oeil' i sin fransk-svenska ordbok (1807) utan någon anmärkning om att det blott skulle vara ett bygdemålsord, och bland den bildade samhällsklassen i Skåne torde det alltjämt (under formen *ögonnäst*, även såsom simplex *näst*) vara fullt brukligt. A. K.

alt for (Er. l. 1,⁴³), hedder det, at det næppe kan være en forvanskning af *allæ til* eller af *holæti*, da "skrivemåden med *s* taler imod bægge disse forklaringer. Man kunde tænke på et mnt. **als to* ved siden af *al to*, *al te*". Forf. har oversat, at der i jyske lov 1,¹¹ og 2,²² står *alstæ* (= *elæti*)¹⁾, ligesom Er. l. 3,²⁶ har *the minstæ*; *alstæ* må sammenholdes med oldn. *helæti*, *mikilsti* m. m. (Noreen Altisl. gram.³ § 287, anm. 2). — S. 73 omtaler forf. vidtløftig ordet *thys* i Er. l., som han oversætter ved "således" og forklarer som et låneord: "mnt. *dus*, oldsaks. *thius*, oldeng. *þýs*, den gamle neutrale instrumentalis til det påpegende pronomen *thænna*", og hvis forekomst i "de yngre dele af sæll. ll." han tillægger "en særlig lovhistorisk betydning ved siden af den sproghistoriske vigtighed", idet den vidner "om en mærkelig stærk tysk indflydelse på visse dele af Eriks l.". Men *thys* betyder aldrig "således". Det bruges især (de fleste eksempler findes i Er. l.) i forbindelser som: *tha ma ængin man sin thræl ut for sic sændæ, thys enæ at han far styris manz lof til at . . .* (da må ingen mand sende sin træl ud i sit sted, med mindre han får styresmandens tilladelse til, at . . .) Er. l. 3,¹¹⁸. Det fuldstændige udtryk, hvoraf *thys enæ* er en forkortelse, findes i Er. l. 1,⁴⁴: *num thys enæ*, undtagen det ene, med den ene undtagelse (jvf. sjæll. kirkel. Thorsen s. 66: kyrki, of wigh warthær ma ey annæt sinnæ wighæ, num løs warthær altær sten . . ., num thys at hun warthær swa myklikæ spiællæt, at thær ma ey gutz thianæstæ i wethæ). I steden for *num thys (enæ)* kan bruges *num thy* (han dør af hænnæ, num thy at han drickær sit eiæt nættæ, Lægebogen AM. 187, Såbys udg. 70¹⁰), og *num thet enæ* (Er. l. 1,¹⁵), *num thes at enæ* (Er. l. 1,¹⁷) og *thes enæ* (Er. l. 1,¹⁹). Foran komparativer findes *thys* tre gange i forbindelsen *thys sithær* (ey, aldre thys sithær, ikke des mindre, Er. l. 1,³¹, 2,⁵⁵, 3,⁴⁸, hvad dr. Kr. opfatter som "skrivefej!") ved siden af *ey thes sithær* (Er. l. 3,⁴⁹); jvf. fsv. *egh þy* ell. *þæs sipær*, vestnord. *eigi at siðr* og *eigi þi siðr*. Endelig findes *thys bætræ* (swæræ oc the fleræ, tha ær oc thys bætræ, Er. l. 2,²⁶); rimeligvis hører også herhen: *tha skal kunæ thyz skytær fœthæ*, senere tilskrift til stenbogen (Harp. v. Molb. s. 153). — Til forklaring af ordet *thys* i forbindelsen *num thys* har prof. Axel Kock været så venlig at meddele mig følgende bemærkninger: "Jag utgår ifrån att det fullständiga uttrycket är (såsom Du menar) *num thys* 'utom för så vitt' (*num thys enæ* . . .). Detta uttyck stämmer med det fsv. *utan thy at* 'utom i den händelse att', 'utom för så vitt'. Nu användes ju isl. *því* i bet. 'i det tilfælde' (Fritzner² mom. 4), vidare fsv. *thy sum* 'i den mån som' (Söderwall s. 752 sp. 1). Vidare erinrar jag om att både i fsv. och i forndanskan den relativa partikeln *es* ingår t. ex. i förbindelsen fsv. *mæþans* (*mædhæns*), da. *medens* = isl. *mæþan er* 'under det att' (jmf. t. ex.

¹⁾ I Jy. l. 1,¹¹ har Flensb. hdskr. *hin ælsti æ*, ikke *hin ælstæ*, som Thorsen læser.

Kock i Arkiv n. f. III, 178). Jag fattar därför *thys* såsom uppkommet ur "dat." *thy* (*e*)*s*. Num *thy(e)s* betydde egentligen 'utom under det förhållande att'; jmf. fsv. *utan thy at* med samma betydelse samt att dels part. *es* (*er*) ofta växlar med part. *sum* (jmf. fsv. *thy sum*), dels part. *es* (*er*) ofta växlar med *at* (jmf. fsv. *utan thy at*)."

Der kan göres mange indvendinger mod dr. Kristensens bog; og des værre kan der kun anføres meget lidt, der på én gang er nyt og godt; s. 17—18 gives en oversigt over danske ord, som har fået *ln* ved metatesis af *nl*, s. 42 gives en sandsynlig etymologi til *horsæ tortæ*, og hist og her findes enkelte andre gode småbemærkninger¹⁾, men de er forsvindende få i forhold til det meget, der enten er gammelkendt eller urigtigt.

Den nytte, bogen vil kunne gøre, vil derfor egentlig kun bestå i, at man ved dens hjælp let vil kunne finde, om og hvor et fremmedord findes i de ældste danske skrifter.

København, maj 1906.

Verner Dahlerup.

T. E. Karsten: Österbottniska ortnamn. Språkhistorisk och etnografisk undersökning. Helsingfors 1906. I. Naturnamn. Inledning og Kap. 1: Namn på åar, bäckar, forsar (119 s.).

Det 19de århundredes sprogstrid imellem svensker og finner i Finland måtte naturlig före også til en videnskabelig strid mellem dem, nemlig om de to folks historiske fortjenester av det fælles fædreland, om hvilket av dem der egentlig har den bedste odelsret. Og selv om den virkelige drivfjær til polemiken således undertiden kan ha ligget litt utenfor videnskapen, må denne dog være taknemmelig for den livlige diskussjon, som medfører at meget nyt materiale og mange nye videnskabelige argumenter kommer frem, bægge dele under skarp opsigt fra den motsatte leir i hen-seende til opgavernes korrekthet og betydning.

Det første ord tilkommer jo arkæologien. Efterat her tidligere Aspelin og Montelius har uttalt opfatninger der lå noget længer ut til hver sin side, er utbyttet av det hittil foreliggende materiale fremstillet av A. Hackman²⁾. Arkæologien synes at utvise, at de sydlige og vestlige kystegne, Nyland, Egentlige Finland, Satakunta og Österbotten — omtrent de samme landsdele, som nu delvis (o: nærmest kysten) har svensk befolkning — i stenalderen og bronzealderen har stått i så nært forhold til den skan-

¹⁾ Bemærkningen om Johannes iutæ (s. 4) er allerede gjort af Weeke (Arkiv XXI, 197), hvad forf. mærkelig nok ikke omtaler.

²⁾ Die ältere Eisenzeit in Finland. I. Hfors 1905.

dinaviske kultur, at man må anta at befolkningen har været skandinaviske, og det nærmest svensk; de nordligere og østligere dele av landet synes at ha været omtrent uten faste beboere. På grund av mangel på gravfund fra jernalderen i Nyland, antar Hackman, at dette landskab i den tid er kommen i en lignende tilstand, medens i de øvrige landskaber kulturcentrerne har utvidet sig, navnlig østover, men også over de lave strækninger som ved landets her temmelig betydelige høining efterhånden trådte frem av havet. I løbet av jernalderen, ialfald så tidlig som fra 4de århundrede av, sættes finnernes indvandring. Disse kom fra Estland over den finske bugt; de medførte Östersöprovinsernes jernalderskultur og optog i Finland den dermed beslægtede skandinaviske. De forbandt disse og utviklet dem videre, så at i den yngre jernalder var oldsagtyperne blit så selvstændige overfor Sveriges, at Hackman mener, at svenskerne i vikingetiden i Finland var omtrentlig denationalisert, ialfald så innskærket i antal, at det ikke er dem, men nye svenske indvandrere ved begyndelsen av den historiske tid, som danner grundlaget for den befolkning i Finland som nu taler svensk.

Ved den sproglige undersøgelse av spørsmålet har man henvist på dialekternes vidnesbyrd: at Hultman finder sådan enhet mellem alle østsvenske dialekter (iberegnet Östersöprovinsernes), at de synes at være komne fra et sammenligningsvis trangt begrænset område i Sverige — og på de finske lånords behandling i disse dialekter: Saxén fandt kun et meget litet antal ord (stedsnavne), hvis behandling måske kunde tyde på at de var lånt i forhistorisk tid. Men fornemmelig har man søkt svaret i stedsnavnenes egen oprindelse. Freudenthal, Wiklund, Norrby og Karsten på den ene side, Setälä og Saxén på den anden har gåt utenfor den foran efter Hackman omtalte opfatning, indtil den sidstnævnte især i 1905 i "Språkliga bidrag till den svenska bosätningens historia i Finland" av sproglige grunde slutter sig temmelig nær till Hackmans mening. I Nyland er der nemlig finske stedsnavne i helt svensk-talende bygder, og i de tre andre landskaber hvorom her kan være tale, ikke alene det, men også nordiske, endog urnordiske, navne i nu rent finsktalende bygder.

I det nu foreliggende arbeide har hr Karsten tat sig den opgave, så utførlig som det for tiden er muligt, at behandle stedsnavnene i Österbotten, Finlands nordligste landskab. Dialekterne her står i nærmere forhold til dem like overfor, i Sverige, end det er almindeligt i Finland. I arkæologisk henseende viser landskabet det eiendommelige forhold, at der, især ved Kyro-elven, noget østenfor Vasa, findes en overordentlig mængde gravhauger av væsentlig skandinavisk karakter fra ældre jernalder, mens der kun er forholdsvis litet kjendt fra Vikingetiden i Österbotten. Hvad stedsnavnene angår, mente endog Freudenthal, vel på grund av ufuldstændigheden ved det dengang bekjendte navneforråd, at de viste at Österbottens nuværende svenske befolkning først var

indkommen der, efterat Kristendommen var indført i Finland og landet lagt under Sveriges herredømme. Også Saxén mener, endnu i det foran nævnte arbeide, at den nuværende svenske befolkning i Österbotten er invandret senere end i de andre kystlandskaber, hovedsagelig c.a 1100—1200. I modsætning hertil vil Karsten ved hjælp av undersøgelser i arkiver og på karter såvelsom ved egen lokal- og dialektkundskab søke at gjøre det indlysende, at den svenske befolkning i dele av Österbotten står i direkte forbindelse med den skandinaviske jernalderskultur i de samme og nærliggende bygder — om der end også senere er sket invandring fra Sverige. Han agter da først og fremst at behandle de svenske navne, enten de så findes i nu svensk- eller finsktalende bygder, og dernæst gi en oversigt over finske stedsnavne i landskabets svensktalende dele, og vil i modsætning til tidligere forskere forsøke at få "naturnavnene" ("beteckningar för naturtopografiska begrepp såsom öar, halföar, floder, vikar etc.") fylldig repræsenteret, da de i regelen indeholder de aller ældste navne. Arbeidets første del skal således omfatte de svenske naturnavne i Österbotten, og av denne foreligger hittil kap. 1, indeholdende navne på åer, bækker og forser.

I bedømmelsen av de her omtalte navne og det som bygges på dem, bevæger jeg mig tildels på meget uvant grund, idet navneskikken dels på grund av den blotte avstand fra Norge og dels på grund af finsk påvirkning åbenbarlig er temmelig forskjellig fra vor, og fordi det finske sprogstof og den finske lydbehandling er mig temmelig ukjendte. Et sådant tilfælde hvor denne min uvidenhed hindrer mig i at ta stilling er den her (s. 46) og principalt også av Saxén fremsatte identificering av navnene *Tjockån* og, om en anden del av samme elv, i finsk bygd, *Teuwanjoki*, nemlig bægge av stammen *pekw-* tyk. Saxén nævner nemlig som et andet alternativ, at *Teuwa* der skulde være finsk personnavn; Karsten har formentlig ret, når han tror, at i det tilfælde måtte *Teuwa* fra personnavn være blit gårdnavn (hvilket ingensteds forekommer) og derfra gåt over på elven. Hvad omfang har i det hele denne bruk af personnavne i nominativ som gårdnavne i Finland? Det synes at være tydeligt, at sådant forekommer. Saxén foreslår alternativt adskillige og muliggjør derved oftere at gården er brutt og benævnt av finner, uagtet dens navn er svensk. Hos os er ikke alene personnavne, men også andre benævnelser på personer først i meget sen tid og sjelden blit anvendt som gårdnavne (O. R. Indl. s. 36). At personnavne elliptisk sættes i genitiv som gårdnavne, brukes heller ikke synderlig hos os, eftersom vore bygdemål næsten ikke bruker genitiv av substantiver; at de forekommer i Finland og der kan ha en vis alder, er en naturlig følge derav, at egennavne der har genitiv.

Et andet interessant navn er *Heligån*, uttalt *håljåe*, s. 55, i Malaks; da der i de nordiske lande vel findes en mængde hellige kilder, hvis hellighet skriver sig fra kristelig tid, men de hellige

floder såvidt bekjendt alle er ældre, må dette navn antagelig hen- vise på hedenskab, og enten være oversat fra finsk eller også be- vise skandinavisk hedendom i Finland¹⁾. Og det sidste er jo til- fældet, dersom det, som forf. antar, ligger til grund for et gård- navn ved dens bred, et navn der skrives *Helenelund*, men uttales (med grov betegnelse) *Hällnelund*, hvortil hörer *Hällnemåsan* og *Hällneenje*. Forledet *Hällne-* anser han da for et ældre navn, sms. med *vin* f. græsgang [og som forled adjektivstammen *helg-* eller det nævnte elvenavn?], altså næsten eller helt identisk med *Hel- gini* (1398), nu skrevet *Helgen*, utt. *hælja* i Holden i Bratsberg amt. — Det forundrer mig forresten, at navnet *hæljåe* har alve- olar, ikke tyk, *l*; jeg kan ikke i den literatur hvortil jeg har ad- gang, finde noget om, at der i dialekten i Malaks ikke indtræder tyk *l* i sådan stilling. At der ikke er tyk *l* i *Hällne-*, hvor *g* er uttrængt, er mer forklarligt. Men hvorledes uttales *l* i *helg*, f., *elg*, m., *belg*, m.? — Forklaringen av navnet *Heligån* støtter forf. derav, at der ved den ligger en gård *Vias*, som han anser for opr. gen. pl. *via*, av *vī*, helligt sted.

Ved *Korslångbäckens*, utt. *kåsslångbättji* faldt det mig ind, at *kåsslång*, som desuten forekommer i sms. med *måsa*, også mu- ligens kunde have *lund* i den finsk-svenske form *lånd* som 2det led, og endekonsonanterne være assimileret foran labial. I sådant tilfælde kunde måske *kors* forståes som et opstillet kristeligt kors (jfr OR. Indl. s. 62). Denne tolkning ligger dog så nær, at når den ikke nævnes, er der formodentlig sproglige eller reale grun- der imot den i dette tilfælde.

En finsk lydforandring omtrent som den i *Teuva* av *pek-* antar forf. i *Jaurin luoma* i Storkyro, nemlig av **Japr-* og altså fra gammelsvensk tid, medens han gjenfinder den urnordiske form **Epra* med samme slags lydbehandling i navnene *Eurajoki* i Sata- kunta og *Eura* i Egtl. Finland²⁾.

En interessant sammenstilling gjøres s. 81, hvorved forf. søker at påvise at i *Vörå* første led svarer til oldn. *vör*, f. brygge, lan- dingsplads, og at i *Alastara* og *Ylistaro* er det sidste led *taro* (som også brukes som appellativ i finsk) av stammen *stardw*, oldn. *stōd* landingplads, hvorved man på steder, der nu ligger et par mil eller mer fra havet, får navne som nær svarer til (*fiski*)*ver* og

¹⁾ Saxén, som tidligere ikke har villet anerkjende nordiske gudenavne i noget finsk stedsnavn, stiller sig tilsidst i det foran nævnte værk ander- ledes med hensyn til *Turenki*, efter Pippings forslag for **Turaengi*, Tors eng (Sv. bosättn. historia s. 282 noten.

²⁾ Aldeles desorienteret föler jeg mig, både når Saxén sætter *Eura* i (tilsyneladende temmelig direkte) forhold til gammelsvensk ör m., isl. *eyrr*, *eyra*, f., og når Karsten opponerer mot denne forklaring på det grundlag, at de svenske dialekter i det vestlige Finland hverken har eller har hat no- gen diftong *ey*. Tænker den sidstnævnte sig, at Saxén eller i det hele nogen antar en overgang fra en diftong som (old)isl. *ey* til én som finsk *eu*? Jeg er forøvrigt også i tvil om, hvad slags *u* Karsten anvender i lydnoteringen for finsk *Räysinki*, når han s. 115 siger det uttales *Räus-*; det er måske det svenske korte *u* i *dumm*.

(*fiski*)støð, idet havet tidligere har stået høiere og en havarm gåt ind her.

Om forf., som han mener, har fundet et navn på *-heim* i *Värn* i Ö. Esse by (s. 105), når dette på stedet sedvanlig kaldes *Värnum*, og et navn på *-inge* i *Röringe* träsk og by i Vetil sogn, kan måske være usikkert, om jeg end indrømmer at den indfødte i visse måter kan dømme sikrere i sådant end den fremmede. Men jeg ser undertiden en iönefaldende unöiagtighet i forfs argumentasjon, og især ved det sidstnævnte navn. S. 114 siges nemlig, at *Röringe by* omtales 1548—1552, *Röringe träsk* tidligst 1557, *Röringe* åå 1562, men i en note på side 116, uttales mot Saxéns forklaring (< *Reyr-engi*), at navnet "ursprungligen betecknat Röringeträsk l. å". Dersom der er bevis for det, så er dette bevis ialfald ikke fremlagt. Der kan, for alt hvad jeg vet, være sådant bevis i navnets anvendelse i nutidens (især det dialektiske) talesprog, dersom sjöen (eller åen) pleier at benævnes bare *Röringe*, uten tillæg av appellativ; hvis ikke, kan jo *Röringe* + hvilket som helst av de tre appellativer være godt eiendomsgenitiv som definitiv (identitets-)genitiv. Det ser forövrigt av denne bok ut, som om elvenavnene i Finland ikke (som hos os) brukes således uten tilföiet appellativ, idet ingen av de opførte uttaleformer mangler appellativet; at ingen sådanne usammensatte elvenavne brukes med bestemt artikel synes mig indlysende på grund av denne forfs sedvaner. Men det kan ju være muligt, at det hele er bare indvirkning fra normalprosaen på forfatterens uttrycksmåte.

Ialfald bör her, som vel i flere henseender (jfr. foran om *Heligån*) dialektens vidnesbyrd bli bedre utnyttet. I det dannede talesprog er stedsnavnene ofte ikke levende, personen, særlig embedsmanden, fortolker det skrevne navn efter sin forstand, og det han skriftlig og mundtlig bærer videre ut om navnet, kan ofte være ret uheldigt. Dialekten er derimot et vidne, endskjönt den som andre vidner kan ta feil. Det kan endog de gamle skrivemåter. Og da de sidstnævnte ikke kan bli flere end de engang er, får man være glad over, at i to henseender kan man længe foröke materialet til onomatologien, i kundskab om lokaliteten og kundskab om dialekten.

Jeg håber, at det foreliggende arbeide, som fordelagtig stikker av i den finske navneforskning ved at ta meget med, også i de nævnte henseender vil bli et grundigt arbeide. Det er glædeligt at se, hvorledes forskjellen mellem de to partistandpunkter angående Finlands bebyggelse er blit mindre og mindre, eftersom der er kommet mer materiale frem. Efterhånden som videnskabsmændene i sin opfatning av kjendsgjeringerne lærer sig til at bortse fra den totalanskuelse de levde sig ind i under sine udviklingsår, vil også med tiden almenheten lære, at der intet blir vundet ved at procedere på de rent abstrakte muligheter.

Amund B. Larsen.

Bidrag til dansk sproghistorie. I—X.

I. "Halvemål" i Skåne?

Af Schlyters håndskriftbeskrivelse fræmgår det, at hans Codd. 4—6 af Skånske lov, o: AM. 41, 4:to og Sth. B 69 fra midten, og Sth. B 74 fra slutn. af 14. årh., ofte har et uoprindeligt *h* i forlyd foran vokal, de to sidstnævnte også foran *w*, *v*, ligesom de to første temmelig ofte fra først af har manglet et *h*, hvor et sådant fra gammel tid har været forlyd ¹⁾. Vi træffer (AM. 41) *haruæ*, *hatær*, *ha syn*, *hællær*, *for heldrum*, (B 69) *hathulkuna*, *hoc*, *hup*, *hyfwær*, *hæcki*, *hwarith*, *hwet*, *hwraka*, *hwranglica*, (B 74) *ha*, *hoc*, *hækki*, *haftni*, *høræs bot*, *hwigth*, alle med uoprindeligt *h*, medens på den anden side *h* mangler i (AM. 41) *æftær* (o: *hæftær*), *æftum* (*hæfthum*), *æscap*, *usatoft*, (B 69) *iælpa*, *ialdo* (holdt), *wath*, *wilkith*, og vi i B 69 kan finde omflytning som *ihalpa*, *ihona* for *hialpa*, *hiona* ²⁾.

Dette er for øvrigt ikke det eneste som knytter disse tre skånske håndskrifter fra det 14de årh. sammen. De synes alle i modsætning til de tre ældste (vel alle fra før 1300, om end Had. hdskr. er uhyre vanskeligt at tidfæste ³⁾) at have *a* i større omfang i endelserne, og de har alle i det væsentlige, i modsætning til Ledreb. 12 yngre del, E don. var. 136 og de andre hdskr. fra 15. årh., bevaret den gamle konsonantrække og ikke spor af sammenblanding af *a* og *o*, eller med andre ord, overgangen $\bar{a} > \hat{a}$ har endnu ikke fået skriftligt udtryk.

¹⁾ Se Företal til Skånelagen s. XVII fig.

²⁾ Sml. ruhalts for *Hröalds* på Snoldelev-stenen (Wimmer II, Øerne 3).

³⁾ V. A. Secher, Bland. I, 142: omtr. 1270, Palæografisk Atlas, Dansk afd. XXXI: 14. årh. begyndelse; adskilligt (se Machule, Lautl. verh. s. 3 fig.) kunde tyde på endnu senere tid.

Jeg kender ikke nogen skånsk dialekt der har tab af *h* i forlyd foran vokal, og dog kan en sådan usikkerhed ikke godt forstås på anden måde, end at en skånsk dialekt må have fulgt Roslagsmålet, Dalmålet og de vestnorske "Halvemål" i den henseende.

Muligvis har vi et endnu ældre vidnesbyrd om denne dialekt. Blandt de skånske runestene er der næmlig en, som har ganske lignende forhold som Roslags-runestenen, Sjörup-stenen (Ljunits h., Malmöhus l.), som i flg. Wimmers undersøgelse (De d. runem. I nr. 9 s. 91 flg.) har *huftia* (*øftia*) v. s. af *an*, *afpi* (*hann*, *havðr*).

Imidlertid må det fræmhæves, at Sjörup-stenen, trods det at den hører hjemme i en særlig runestensrig egn, i denne henseende er enestående. Indenfor en nymils afstand findes mindst tolv andre runestene (Bjersjöholm, Bjersjö I-II, Hunnestad I-II, Skårby I-II, Villie, Örsjö, Torsjö, Skivarp (+ 1 tabt?), Dybäck og Nöbbelev), men ingen af disse har mindste spor af lignende "fejl" som Sjörup-stenen, lige så lidt som nogen af dem synes at have formen *øftia*. Heller ikke på den nærmeste sten, som har denne form, Tulstorp-stenen (Wimmer, Skåne nr. 26) findes noget *h* i *auk*, *asa*, *uftia*, *ulf*.

Indtil *h*-bortfald er påvist i noget levende skånsk mål, må vi derfor sige, at tolkningen af disse sære skrivemåder i tre skånske håndskrifter fra det 14. årh. og på en skånsk runesten fra omkr. 990 er usikker. Men der er i og for sig ikke noget urimeligt i den tanke, at også dele af Skåne kan have haft *h*-bortfald foran vokal.

Anm. Anderledes må det opfattes, når vi i fru Gro Gunnesdatters testamente fra 1268 (Erslev, Testam. s. 14 flg.) finder den vildeste brug af *h*, som *Høstrlid*, *Høstrald* Østerild, *Hø* Økloster, *Hescønhbec* Essenbæk, *Hasmond* (*Hasmøld*) Asmild, *Høm* Øm, *Høtønsøn* (*Hotønsøn*) Odense — dog rigtigt *Arnwido*, *Iwari*, *Alburg*, *Arus*, *Alfing* (Alling), *Anduordskøh* og *Hafhesilh* (*Harthesilh*, *Harthæsyl*). Dette brev

giver næmlich en del af de danske stednavne i en så forvansket form, at de næppe er til at kende igen (duplikken af brevet kan undertiden hjælpe, da den har noget bedre former), som når Børglum bliver *Bøurlaund* eller Grinderslev *Grindesclof*. Under sådanne forhold kan man, især i et latinsk brev, ikke lægge nogen vægt på brugen af *h*.

II. Skånsk *s* > *z*.

I sydsånsk-bornholmsk er gammelt kort *s* mellem vokaler og (i alt fald delvis) i udlyd blevet stemt til *z* (se f. eks. min "Nydansk" s. 54). Denne overgang går sikkert tilbage til middelalderen, og kan påvises i alt fald i et af de skånske håndskrifter fra første halvdel af det 15. årh., Cod. Rantz. (E don. var. 136, 4:to). Af denne er dele udgivet af Schlyter og Thorsen, og ved granskning af disse dele træffer man adskillige steder et *z*, hvor man ikke venter det efter den almindelige skrivemåde. De eksempler jeg har fundet er følgende:

løza Schl. s. 447, Th. Vald. I. s. 75.

retløza Th. Sk. I. s. 230.

næzæ Th. Sk. I. s. 258 (men *næsa* s. 230. sml. *nosum* s. 231).

i eno huzæ Th. Sk. I. s. 220.

af andrum høze (ved gentagelsen stavet *hozi*) Th. Sk. I. s. 231 bis.

Eksemplerne taler tydeligt nok om, at denne codex må høre hjemme i det sydsånske område, som har overgangen *s* > *z*. Mærkes kan, at alle eksemplerne gælder indlyd.

III. Vokalharmoni *a* : *æ*.

Kock har (Ark. V, 75 flg.) påvist, at Had. hdskr. af Sk. I. har vokalharmoni *a* : *æ* på sådan måde, at *a* kan forekomme i endelsen efter *a*, *o*, *u*, *i* og *ē*, men ikke efter de omlydte vokaler *æ*, *ø*, *y* eller efter åbent *e*.

I den i forr. stykke omtalte codex E don. var. 136, 4to er der sikkert lignende forhold, og man kan ikke læse langt i den, inden man bliver opmærksom på det idelig forekommende *twigge manna*. Det kan ikke være en tilfældighed, at det altid er det første ord som har *e* og det sidste som har *a*.

En nøjere undersøgelse bekræfter fuldstændig denne opfattelse. Fordelingen af *a* og *æ* er en anden end i Had. hdskr., idet *æ* (*e*) er langt mindre almindeligt. Her bliver det snarest *a*, som er det normale, medens *æ* (*e*) kun forekommer under visse særlige betingelser. Vi skal se på nogle af disse rækker, for at finde reglen.

Efter *a* (kort el. langt) i roden finder vi *a* i *alla, andra, arwa, barnabarn, dagha, dana, fanga iorth, fara, galgha, ganga, hagma, hana, til handa, hawa, lada, manga, manna, marca, natha, palma, ratha, saka, samma, samman, sanna, sara, sara bot, standa, stangahug, taka (tagha), waghna, wara, wartha (wortha), wraka*. Undtagelser er meget sjældne, jeg har kun optegnet *laghfaste manne* v. s. af *laghfasta manna* Th. Sk. 1. s. 215.

Efter *o* (kort el. langt) har vi ligeledes *a*: *oruas, comma, cona, gothra, gotha, nokra, bonda(n), onda, iortha, til boda, follan*. Undtagelser ved bevaret *o* har jeg ikke fundet.

Efter *u* er regelen den samme: *vdan, tutta, tugha, skula, mugha, culla*; dog også *cullæ*; efter *iu* er forholdet ensartet hermed: *skiwda, siwka, liwsa, forbiwtha*.

Efter lukket *e* har vi *a* i *heda, mera, ena, repa, retha; æ* i *deldæ*.

For så vidt stemmer dette hdskr. altså godt med Had. hdskr., og det samme vil vise sig at være tilfældet ved fordelingen af *a*:*æ* efter *æ*, *y* og *ø*, som følgende eksempler viser.

Vi har efter *æ* (hvad enten det er gammelt *e* eller omlyd af *a*) snart *a*, snart *æ*, *e*, som *gewa ~ gewe, nefna*

(*newna*) ~ *newne*, *thretta(s)* ~ *thrættæ*, *bæsta* ~ *beste*, *afhenda* ~ *afhænde*, *sæktadhir* ~ *sæktæ(s)*, *herra* ~ *hærræ*, *sweria* ~ *sweriæ* (*swerie*), *wæriande* ~ *weriende*, *wæria* ~ *wæriæ*, *skæra* ~ *skæræ*, *mæla* ~ *mælæ*. Kun *a* har jeg optegnet i *frælsa*, *ærwa* (*erwa*), *weta*, *fellas*, *vphenga*, *bærga* (o: *bæria*); men til gengæld kun *æ* (*e*) i *rette* (*rættæ*), *sællie*, *sædiæ* (*sætte*), *dræpæ*, *hins dræpnæ*, *særæ*. Når man mindes, hvorledes der næsten ingen former på *-æ* fandtes i de foregående rækker, er den næsten ligelige fordeling ved *æ* stærkt iøjnefaldende.

Noget mindre fræmtrædende er *a* ved *ø* i roden, som *bødefestning*, *øre* v. s. af det hyppigere *bøda*, *bøtta*, *døtha*, *føtha*, *føra*, *forføra*, *høra*, *løza*, *følgha*, *løftan*. Ligeså ved *y*: *dyllie*, *hyllie* mod *skyfla*, *bryða*, *nyða*, *mynda*. Men selv her kan der næppe være tvivl om, at forholdet i virkeligheden stemmer med det i Had. hdskr.

Bestemt afvigende er det dærimod efter *i*. Her havde Had. hdskr. samme behandling som efter *ē*, men i dette hdskr. følger *i* de omlydte vokaler. Vi har ganske vist hyppigt udelukkende *a* (som *skifta*, *forwinna*, *innan*, *tima*, *sina*, *bitha*, *sigha*), men ofte forekommer dobbelt form, som *rihta* ~ *rithe*, *wita* (*weta*) ~ *witæ* (*wide*), *sidia* ~ *sidie* (*sedie*, *sedie*), *sidiende*, *wigha* ~ *wighe*, *willia* ~ *williæ* (*willie*), og vi finder også ord udelukkende med *æ* (*e*): *winne*, *windæ*, *witne*, *skil-lies*, *minne*, *quinne*, *twigge*.

Hvad der gör sagen ganske utvivlsom, er behandlingen af nogle former på opr. *-an*. Hdskr. har overalt *i* for svarabhaktisk *ə* foran *r*, *n* og *s*, og den med *æ* (*e*) skrevne lyd, som udgår fra ældre *a*, behandles på samme måde, som vi ser af det ofte forekommende *tyltir eth*. Denne regel forklarer også former som *mæthin*, *døthin* (akk. *hankön*) og *sithin*. Men ved denne sidste form er forbindelsen mellem *i* og omlydsvokalerne jo også klar nok.

Endnu mærkeligere er dog den anden afvigelse fra Had. hdskr.

I fig. Kocks undersøgelse har dette samme forhold efter *ia*, *iæ* som efter *a*, og Kock slutter deraf, at vokalharmonien er ældre end overgangen *ia* > *iæ*.

På dette punkt er vort hdskr. ganske afvigende, idet det ved siden af *gielda*, *iefna*, *til skiæla* har *hielpæ* (*hielppe*) og *skelniath* ~ *skelneth*, altså afgjort *iæ* med samme virkning som *æ*. Den af Kock givne forklaring kan da i alt fald ikke gælde dette håndskrifts dialekt, og det kan måske drages i tvivl, om ikke brugen af *a* efter *iæ* i Had. er overført fra et ældre hdskr., som endnu ikke (så lidt som f. eks. Run.) kendte overgangen *ia* > *iæ*. För denne overgang måtte naturligvis *ia* virke som *a* (sml. *iw* i vort hdskr.).

At harmoniloven i vort hdskr. er fuldt levende, vises også af *til lœda* ~ *lœdæ*, hvor den nyere overgang *o* > *ø* foran *d* ligger bag ved *æ*-forholdet. Hvor *c*-lyd er bevaret, fandtes jo altid *a*.

IV. Vokalsvækkelse i levissimus.

En undtagelse fra vokalharmonien i E don. var. 136 viser kun, at en anden af Kocks iagttagelser i Arkiv V passer lige så fuldt på skånsk som på jysk. Kock påviste a. st. s. 66 fig., at i jysk trestavelsesord med tryk på første stavelse mistede sidste stavelse (i alt fald om denne bestod af udækket vokal). Han drog også parallellen til svensk, hvor en sådan stavelses vokal regelmæssigt bliver *-ə* (*e*).

På dette punkt følger vor codex svensken, idet *a* bliver *e* også efter de vokaler der ellers kræver *a*. Vi træffer *callathe* (fem. plur.), *til halfnathe*, *børnane* (gen. plur.), *kunane* (gen. sing.).

Man kunde måske føle sig fristet til at forklare de i forrige afsnit omtalte former på *-in* som hørende her ind under (sml. Kock a. st. s. 70), men da et ord som *vdan* i så fald måtte gå med de andre, er den ovenfor givne forklaring sikkert den rigtige.

V. De omlydte personnavne.

En af forskellene mellem vestnordisk og østnordisk er som bekendt, at østnordisk har *i*-omlyd i forleddet i en del personnavne, hvor vestnordisk ikke har omlyd (Noreen Aschw. gr. § 61 med dær anført lit., sml. Kock PBB XXIII, Björkman Språkvet. sällsk. förh. 1898—1901 s. 26). Om forholdet er der dog ikke endnu fuld klarhed, men der kan ikke være tvivl om, at der må være mulighed for at komme i alt fald lidt nærmere til en forståelse.

Vi må her se bort fra ordene på *Ræghn-*, da disse ikke hører til samme gruppe som de øvrige. Alene et ord som *Ræghnarr* viser dette, da omlyden her findes foran et efterled som ikke har palatal vokal eller konsonant. Ligeledes må vi her udelukke ordene på *har-* ~ *hær(i)-* som *Haraldr* ~ *Hærufr* og på *brun-* ~ *bryn(i)* som oldsv. *Brunketill* ~ *Bryniulfr* (så meget mere, som i det sidste tilfælde værdien af *u* er ret tvivlsom)¹⁾. Det bliver væsentlig navne med forleddene *Ās-* ~ *Æs-*²⁾, *Guð-* ~ *Gyð-* og *Ǫǫr* (*Ǫǫr-*) ~ *Ǫǫr-* (*Ǫǫr-*), som vi skal betragte. Og for disses vedkommende kan der sikkert gives nogen udredning, da de er temmelig talrige.

Med hensyn til eksempler henvises til O. Nielsens Olddanske Personnavne³⁾, hvor intet særligt er bemærket. Denne samling må dog stadig kontrolleres, da meget usikkert stof dær er medtaget, ligesom også et og andet kan tilføjes. Hvor intet andet er bemærket, er de anførte ord olddanske.

1. Med *a* i efterleddet *Aslak*, *Thorlak* (bægge sj.); *Astrath* (*Asraþr*); *Guthbrand*, *Guthfast*, *Guthmar*, **Aswarth* i

¹⁾ *Holm-* er så sjældent i dansk, og intet eksempel med omlyd kendes, så også dette forled forbigås her.

²⁾ Anderledes Bugge Norges Indskr. Inledn. s. 73, men Bugges opfattelse forklarer ikke vekslingen af *Ās-* og *Æs-*.

³⁾ Lundgr. er M. F. Lundgrens samling i Sv. ldsn. X, 6.

Aswarthæbōthæ (Asserbo). Intet eksempel på omlyd, men kun *Astrath* og *Guthfast* er nogenlunde almindeligt ¹⁾).

2. Med *o*, *u* (opstået af fællesnord. *au*) i efterleddet. *Aslogh*; *Asgut* (*Asgutr*, *Asgautr*), *Thurgut-Thrugut*. Alm. navne, altid uden omlyd.

3. Med *o* i efterleddet *Asmoth*, *Thormoth*. Ikke omlyd.

4. Med *o* opstået ved *u*-omlyd: *Aswor*.

5. Med *u* i efterleddet *Asgunn*, *Thrugund-Thorond*; *Asmund*, *Guthmund*, *Thormund* (se 12); ?*Thorburg* (kun gen. *Thorbergæ* Lib. dat. Lund. 2. avgust, ældste hånd).

6. Med *e* (*æ*) i efterleddet *Guthserc*, ?*Thorberga*, se foran.

7. Med *ē* i efterleddet, se 12.

I modsætning til disse navne kan vi have omlyd i navne, hvor efterleddet har et konsonantisk eller vokalsk *i*.

8. Kvindenavne på *-(f)rīth*, *-nī*, *wī*. *Æstrīth* findes aldrig med *a*, *Gyrīth* (altid sål. i kilder, hvor man ikke kan bruge *u* for *y*) må vel være det samme som vestnord. *Guðrīðr* ²⁾), og det *Tøre*, som i nyere tid har været i brug på Als, synes at måtte gå tilbage til et *Thyrīth*, medens en form uden omlyd ikke kan påvises i dansk. På *-nī* har jeg ikke fundet noget navn med *Ās-* som forled, men *Gythni* findes i Lunds liber daticus (17 jan.) med ældste hånd, medens et *Gudine* (7 marts) fra omtr. samme tid (omtr. 1150), men ikke af de ældste indførsler, måske ikke hører herhen. *Thyrni* findes mig bekendt ikke i nogen dansk kilde, men nævnes som dansk kongedatter Hkr. F. Jónss. I s. 92, hvor kun Fris. har ændret det til den tilsvarende vestnord. form. *Þorný*. På *-wī* har vi næppe andre end Jællinge-stenenes og andre runestenes *Þurui*, *Þaurui*, Lundeboernes *Thuire*, *Thuri*, *Thyri*, *Thury* osv., hos islænderne *Þyri* (langt el. kort *y*?). Atter

¹⁾ Sml. nedenfor 12.

²⁾ At en sydnorsk kvinde i Grettis saga bærer navnet *Gyrīðr* beviser intet om denne forms forekomst i Norge, men nok at den var udenlandsk på Island.

her findes intet som tyder på former uden omlyd, da Lunde-bøgerne ofte har *u* og *iu* for sikkert *y*.

Hvor sidste led har langt *i* synes omlyd altså at være gennemført.

9. Med efterleddet *-biorn* (*-bærn*) har vi *Æsbern*, *Æsbiorn* mange gange; det eneste mig bekendte eksempel på *a* er Føvling-stenens *Asbiarn*, men da *as* danner samstavsrune, er jeg ikke vis på værdien af dette vidnesbyrd, især da det står i så bestemt modsætning til alle de andre. *Guthbyorn*, *Guthbiørn* anfører Lundgr. fra Skåne, medens han kun har omlydt form fra Dalarne (endda i en afskrift). Endelig træffer vi ved siden af hinanden *Thorbiorn* og *Thørbiorn* og andre lignende former, ligesom bægge disse former har efterladt sig spor i nydanske navne.

Hvor efterleddet har konsonantisk *i*, synes der altså at være vaklen.

10. I navnet *Æskil* har vi sekundært *i* i efterleddet, fræmkaldt af det foregående palatale *k*. I *Thurkil*, *Thørkil* finder vi samme efterled, men som i foreg. stykke vaklen i omlyden. Det samme er tilfældet i *Thurgils*, *Thrugils*: *Thiurgils*, *Thrygyllus*, hvor *i* er forkortet *ī*.

11. Ligeledes finder vi stadig omlyd i *Æsger* (og *Esgerd* Lunds yngre liber daticus 27 Juli), men *Thurgi*, *Thrughi* ved siden af *Thyrgerus*, *Thiurger* o. lign. I disse tilfælde skyldes dog vist (trods Kocks betæneligheder¹⁾) omlyden det palatale *g*, ligesom ved navnene på *-kil*.

12. Når vi har så stor vaklen ved navnene på *Thor-*, beror det sikkert på en stærk gensidig indflydelse mellem de mange navne på *Thor-*, så nogle har fået den uomlydte form fra dem som lydret manglede omlyd, ligesom omvendt den omlydte form forekommer imod al forvæntning i *Termen* v. s. af *Thormend*, i *Tøsten*, *Tersten* v. s. af *Thorstin*, *Thorstēn*,

¹⁾ Sv. Ljudhist. I s. 436.

og i kvindenavnet *Thyrckel*, *Terkel* findes kun former med omlyd. Dog er disse former med omlyd ikke kendte nær så langt tilbage som de omlydte former af *Thorger* og *Thorgils*, og kvindenavnet *Thyrckel* ser ud til at være en nydannet hunkönsform, som intet direkte har at gøre med det gamle **þorkatla*.

Det synes da sikkert, at denne omlyd er fræmkaldt af et *i* eller en palatal i efterleddet, og måske kan der til støtte for dette sidste anføres et andet navn, hvis oprindelse næppe er fuldt opredet.

Oldda. oldsv. *Birghir* er et rent østnordisk navn, men som østnordisk meget almindeligt. Det ligger nær at opfatte det som en sammensætning med *-gæikk*, og da i forleddet at se den ubrudte form af *Biorn*. Bortfaldet af *n* volder næppe alvorlig vanskelighed (sml. oldda. *Arlugh*, *Argerus*, *Arkil*, *Arvid*); men dersom denne forklaring er rigtig, taler mangelen af brydning stærkt for, at omlyden i sammensætninger med *-gēr* er gammel.

Anm. Det ser ud, som om oldda. har haft formen *þur-* (omlydt *þyr-*), hvor sidste led har haft *u* eller *i*, medens *þor-* har været gennemgående, hvor efterleddet havde *a* eller *o*. Udjævning mellem formerne har dog noget udvisket dette forhold.

VI. Dansk—Svensk.

I Altschw. gramm. § 3 giver Noreen en kort oversigt over de væsentligste skelnemærker mellem oldsvensk og olddansk. Af ret naturlige grunde må en dansk med særlig iver undersøge disse, da netop forskellen mellem olddansk og oldsvensk er så at sige umulig at fastslå. Men det kan ikke nægtes, at denne oversigt for en meget væsentlig del bliver en skuffelse. Kun den tredje af de fem afvigelser *kan* være gammel, d. v. s. gå tilbage til det 11. årh., og det er tvivl-

somt om den endda er en forskel mellem dansk og svensk, således som disse begreber almindelig opfattes.

Punkterne 4—5 er vigtige. Det er virkelig en afgørende forskel mellem dansk og svensk, at dansk får stemt (og i største delen af området åben) konsonant for gammel enkelt ustemt klusil efter vokal, og at *gh* efter *a* bliver *u*. Bæge disse overgange hører imidlertid hjemme så sent som sidst i det 13. årh., ja med fuld sikkerhed kan de måske ikke påstås at have fundet sted för i det 14. årh. Endvidere er de noget videre udbredte end det egentlige danske sprogområde, hvad nutidsdialekterne i Sydnorge ¹⁾ viser. Men overfor *svensk* danner de vist i *den senere middelalder* et godt skelnemærke.

Med hensyn til punkt 1 (bevarelsen af nom. *-r* i substantiver) er der blot tale om forskellig udviklingshastighed. Omkring 1200 synes *r* endnu at være bevaret i dansk. Omkr. 1300 findes kun sparsomme spor i hdskr. af Skånske lov, og udenfor disse næppe noget sikkert eksempel. For den senere middelalder må da også dette regnes for et godt skelnemiddel, men ikke för eller senere.

Punkt 2 — konjunktivens böjning — må vi desværre opgive at benytte i den tid, da dansk (skånsk) endnu har nogenlunde rigelig böjning, idet vi på grund af kildernes magerhed ingen eksempler finder.

Mærkeligst er punkt 3, fordi det på forhånd ser så usandsynligt ud. Dansk har i nytiden som bekendt ingen talböjning i verbernes indikativ, og i nogle af de vestlige mål er talböjningen tidlig mere eller mindre forsvunden. I østdansk fandtes dærimod en ret udpræget talböjning, og ved siden af denne også nogen personböjning. I imperativ har den gamle talböjning imidlertid holdt sig i et par syddanske områder. Sønderjylland, Ærø og Møn har flertal på *-r*, Skåne

¹⁾ Amund B. Larsen i Universitets- og skoleannaler 1891 s. 231 fig.

(hele?) og Bornholm på *-n*. Da Bornholm går sammen med det skånske fastland, kan *-n* ikke bero på svensk indflydelse, og dette har vi da også bevis for i brugen af den samme form hos Bertel Knudsen Aquilonius: *Kysen mig* (som parallel til græsk *κύσον με*) i *Interludia et diatribæ III* (1641) s. 44. I indikativ kender jeg intet eksempel på bevaret böjning i nyeste tid, men det kan næppe betvivles, at den kan have været til, så det overrasker os ikke at træffe den i "Tragædia Om Dyder oc Laster" (1634) *huad saeni?*¹⁾.

Men vi kan nok også påvise denne form i middelalderen. Runehåndskriftet af *Mariaklagen* har først Löffler erkendt som olddansk, og jeg tror med fuld ret. Men er det dansk, må det enten tilhøre en dansk dialekt der ikke har stemning af *p t k* (som blekingsk), eller det må være ældre end tidligere antaget. Af de Norenske kendetegn på dansk herkomst kan egentlig kun ét anvendes, overgangen *gh > u* i *lauh*, *fauhra*, *sauhpe*; noget stærkt hanköns-subst. forekommer lige så lidt som en konjunktivform i det lille brudstykke, og som nævnt er stemning af *p t k* ikke indtrådt. Men medens den almindelige danske imperativform på *-r* er gennemført (*sparer*, *kryzær*, *dræpær*), finder vi i ind. ved siden af *i uare* også *i kryzæn*, altså den form vi venter i skånsk, men som vi ellers ikke finder i middelalderlige skrifter.

Vi må da opgive at medregne Norens punkt 3 som en forskel mellem dansk og svensk, fordi skånsk på dette som på mange andre punkter står på den svenske side. Det bliver da herefter vanskeligt at sige, hvori forskellen mellem dansk og svensk har bestået för 1200, medens vi i det 13. årh. træffer den ene nyopståede forskel efter den anden. I middelalderens løb *bliver* altså dansk og svensk to sprog, ved reformationen *er* de det.

¹⁾ Dania II, 22.

VII. *r*-forbindelsers indvirkning på foregående vokal, især brydning.

I Dahlerups "Det danske Sprogs Historie" s. 61 gives en fræmstilling af skrivemåderne *iu* og *y* i forhold til hinanden, som i mere end én henseende er misvisende. At den i sin omtale af "Talesproget" som noget for hele landet fælles er forældet, er let at forklare, og behøver ingen undskyldning, om end Thorsens "Glidning og spring" i "Festskrift til Vilh. Thomsen" og mine "Bidrag til den jyske literaturs historie" i "Dania" II, som bægge citeres i Dahlerups værk, måske kunde have advaret forfatteren. Jeg skal i et følgende stykke vende tilbage til begyndelsen af Dahlerups fræmstilling, her vil jeg blot nævne slutningen af det pågældende stykke, at *iu*'s afløsning af *y* i talesproget bl. a. ses af "at *iu* ogsaa skrives paa Steder, hvor Lyden *iu* aldrig har været til Stede (*Erlig oc velbiurdig Mand, Indbiuggere* o. s. v.)".

Det kan ikke falde mig ind at nægte, at en sådan sammenblanding har fundet sted. Vi behøver blot at tage Kristoffer Göjes breve fra sidste halvdel af det 16de årh. ¹⁾ for at finde et eksempel herpå. Kr. Göje skriver ikke uden fasthed, men hans retskrivning har den ejendommelighed, at han næsten ikke bruger *ø* (men i stedet *o*), og at *y* er hans normale tegn for *i*-lyden, medens *y*-lyden skrives *yu* eller *u*, som *schyuldt*, *Rosschyuldt* (sæll. i nutiden *Roskyilde*) ²⁾ *begyunnde*, *tyll syun*, *nyuett* (nyt), *byug*, *byuu* (by), *byuugenn* (byen), *Fyuns*, *Gyuldennstyernn*, *Julanndt*, *Nyurup*, *wndschyuldyng*, *ryuutter* (også *rutter*), *tyuske*, *byuggytt* (byggen), *fyr byussen* — *stucker*, *hageschutter*, *luster*, *lucsalyg*, *brustdug*. Selv om man indrømmer, at *yu* i nogle af disse ord kan betegne *iu*, er det tydeligt, at vi her står over for en sammen-

¹⁾ Breve til og fra Kr. Gøje og Birgitte Belle udg. ved Gustav Bang, Kbh. 1898—99.

²⁾ Kort over de da. folkem. § 63.

blanding, som det er umuligt at rede ud. I Kr. Göjes sprog (som vel har været påvirket både af sællandsk og lålandsk) synes da *y* og *iu* at være faldne sammen. Men mere end synes tør jeg dog ikke sige, da der ingen grund er til at tro, at han ikke i talen har skelnet mellem *ø* og *o*, som han også regelret betegner ens i skrift.

Ganske det samme forhold møder vi i skræen for Hellig Trefoldigheds Gilde i Odense (1476)¹⁾ med *skyuld*, *forskyullet*; *suster*, *suschen*, *tunne* (*y* i betydning *y* kun i *uden byess*), og vi skal senere se, at det her sikkert hænger sammen med overgangen *iu* > *y*.

Også i andre skrifter skal vi senere finde spor af en sådan sammenblanding, men ikke så konsekvent gennemført.

Men det første af Dahlerups eksempler må jeg nægte beviskraft. Og Dahlerup havde her god grund til ikke at sige, at *velbiurdig* aldrig havde haft lyden *iu*, idet ikke blot Noreens afhandling i Arkiv VI, 333 fig. men også Kocks udførlige fræmstilling i Skandin. Archiv I, 20 fig. allerede forelå, för "Det danske Sprogs Historie" udkom. Imidlertid tror jeg, at selv om Kocks opfattelse også for Dansk er rigtigere end Dahlerups, er dog forholdene i Dansk anderledes, end de efter Kock synes at være i Svensk. For Svenskens vedkommende tror jeg mig ikke i stand til at sige noget nyt, og jeg skal i det følgende udelukkende holde mig til det danske.

På en måde kunde jeg nøjes med at henvise til "Kort over de danske folkemål" § 49, 52, 56, 57, 77—81, men dels er fræmstillingen dær af naturlige grunde temmelig spredt, dels har jeg senere optegnet adskilligt, som er belysende for spørgsmålene.

1. Jeg skal begynde med behandlingen af oldda. *y*

¹⁾ C. Nyrop: Danm. Gilde- og Lavsskræer fra Middelald. 1895—1904, I s. 136 fig.

foran *r* + dental, fordi dette punkt synes at være klarest ¹⁾. Her bliver følgende muligheder ved behandlingen:

- a) *y*-lyden bevares (muligvis forlænget).
- b) *y*-lyden sænkes (til *ø* el. lign.).
- c) *y*-lyden drages tilbage (på linjen *u-å*).

d) *y*-lyden *brydes*, idet kun den sidste del af den sænkes eller drages tilbage. Derved frækommer en tvelyd, hvis første led er et vokalsk eller konsonantisk *y* (som kan være delabialiseret til *ï, i*), og anden del er en mere åben eller bagtunge-vokal. Dersom første del af tvelyden er sonantisk, kan den være sænket til *ø* (*e*) foran det konsonantiske *u*.

Jeg er tilbøjelig til at ansætte udgangspunktet for alle de her nævnte brydningsformer til *iu* med ustadig ligevægt mellem de to vokaler, eller vilkårlig overvægt for den ene af dem. At *iu* kan udvikle sig til *iø* anser jeg for sikkert. Fra Kort osv. s. 50 flg. anfører jeg vestj. *sjøn* ²⁾, oldjy. *siūn*, vestjy. *tjōrr*, oldjy. *tiuthær*, vestjy. *djōnn*, *sjōnn*, *ljōn*, *dyng*, *syng*, *lyng*, bornh. *tjōkk* oldskånsk *thiukk*, *fōg* oldsk. *siūk*. Udviklingen *iu* > *iw*, *yw* er den almindelige i de danske mål, som endnu har rester af *iu*-lyden. Vanskeligst at forklare bliver *ow*, *ew*, som så vidt jeg ved aldrig svarer til olddansk *iū* i nogen nydansk dialekt. Nærmest ligger den forklaring, at *y*-lyden først er sænket foran *r* til *ø*, og at *ø* så er brudt til **oo*, som vel måtte give *ow*, *ew* ³⁾. Men i så fald vilde vi dog have en brydning af nær beslægtet art. De mulige (og faktisk forekommende) brydningstvelyd bliver altså

- a) *iu* (ældre skriftlige kilder), *ju*
- β) *jø*
- γ) *iw*, *yw*
- δ) *ow*, *ew*

¹⁾ Kort over de da. fm. § 52.

²⁾ ' betegner stød.

³⁾ Sml. nedenfor s. 136.

De ovenfor under a—c nævnte muligheder forekommer alle foran *r* + dental, sål. har vi foran *rn*¹⁾ dels *y* (Ærø, Sejro), dels *ö*, dels også *å*. Men sådanne overgange findes også foran *r* og foran andre *r*-forbindelser, medens de under *d*, *a*—*ð* nævnte brydningstvelyd mig bekendt ikke findes undtagen foran *r* + dental.

Det er næmlig urigtigt, når jeg (Kort osv. s. 54) har anført *sørgmodig* som eksempel på en sådan brydning, se rettelserne sst. s. 77²⁾). Ligeledes er det uden hjemmel i teksterne, når H. Bertelsen, Dansk sproghist. Læseb. II s. 87 har *thiur*, s. 132 *thywræ*; bægge disse former skyldes falsk overføring fra intetkönsformen *thiurt* og fortidsformen *thywrde*, som bægge har brydningen foran *r* + dental.

Foran *rdh* (*rth*) har vi brydning i følgende ord²⁾):

biyrth (?) Jy. 1., *biurd* Birg. Tott, *biurdt* Kbh. Remsmitteres skrå 1514 (Nyrop Gildeskr. II, s. 349 flg); *widnesbiurd*, se eksempler Kalkar IV, 813 flg.; *smörböw'r* ydelse af smör, vestjy., se Feilb. ordb. III, 414.

indbiurdis Birg. Thott, Laurenberg.

velbiurdig, *-biördo*, *-biördeligh*, se Kalkar IV, 788.

biurde Laurenberg.

fuldbiurde, se Kalkar I, 799.

gyurde DgF. I, 98 (Anne Munks hdskr.); sml. måske formerne fra Lönborg og Vens. i Feilbergs ordb. under *gjord* (I s. 447), da de næppe kan udgå fra gl. jy. *giorth*, men synes at bero på indvirkning fra **gyrthæ*.

möwær (störste delen af Jylland), myrde.

möw'r (vestjy.) mængde (af **myrth*?, vel snarere udgæet fra **mørth*, se senere).

-skyw'r, *-sköw'r* (i sms. *opskyrd*) = sv. *skörd*, alm. i vestjy., ligeså *skjuregilde* (Fyn), og af samme ord *skivrens-*

¹⁾ Se Kort osv. s. 58.

²⁾ Citat angives kun ved former, som ikke allerede er nævnte i Kort osv. § 52.

mand (skårsmænd, oldermandens medhjælper), Vantinge bylov, se Bjerger og Søegaard: Danske vider og vedtægter I, 422.

thiurthæ (törrede) St. Harpestr., Rimkr.; at denne form også findes i Mandev. s. 70 betyder mindre, da dette hdskr. ikke blot har *dyurffuæ*, som næppe har haft *iu*-brydning, men også *forgywt* og *dyugdælighæ* (s. 104, men *døyg* s. 25, *digder* oftere)¹).

Til denne gruppe slutter sig også

hiurde Laurenb., *hiördhen* Låle, jysk *hjør*, *hjöwr*, som næppe er uden påvirkning fra subst. *hjörd* (sml. gjörd : gyrde, mord : myrde).

Foran *rn* har vi brydning i nydansk rigssprog og en del dialekter, sål. har vi:

diörne Colding Etymol., gl. sv. *dyrne*.

hjørne alm. dansk, *jörna* Vemmenh. h., *järna* Åsbo h., *höwn* vestjy.

körne alm. da., viser intet, da *k* er faldet sammen med *kj*; *kjöwn* i vestjy. tyder dog på, at det har samme udvikling som foreg.

tjörn alm. dansk, *tjárnö* Åsbo h.

Foran *rt* har nydansk rigssprog brydning i *kjortel* og *skjorte*, men ellers ikke. Æ. da. og dialekterne viser også her langt videre udbredelse.

kjöw'l nörrejy., Lægebogen AM 187 *kiurtæl*, alm. da. *kjole*.

sgjöwwt nörrejy., alm. da. *skjorte*.

skjöwt nörrejy., alm. da. *skørt*.

stöwwt nörrejy., styrte; sydsamsisk *skjørt* viser brydning, da *skj* forudsætter *stj*; også Fyn (*stiurte*) og Ærø (*stiwte*) har brydning.

thiurt mange gange i bægge Harpestr.-hdskr., formen har efterladt sig spor op til vore dage, idet Dyrhund i syd-

¹) Dærimod er *skywt* s. 182 at læse i to stavelser, sml. isl. *skjótt*.

øernes mål har hørt *kört* (Udsigt ov. de da. Sprogarter s. 45), som forudsætter *tj*.

tōwt'las vestjy. < *thy* (*f*)*tlās*, unyttig.

ōwt norrrejy. urt (Harp. *yrt*), også Ærø har *iwter* med brydning.

Udenfor disse tre forbindelser finder vi endnu spor af brydning foran *rl*: *miørle* hos Palladius, Sværen oc banden a 4 (alm. *mylre*, med omflytning af konsonanterne), og foran *rst*: *fiurstæ* Sth. Harp. kap. 144, *thiurst* sst. kap. 49¹⁾.

Medens den tidlige forekomst af formerne *kiurtæl*, *thiurt*, *thiurthæ* tyder på gammel brydning, viser forekomsten af brydning i *tørfiløs*, hvor konsonantbortfald forudsættes, og i *styrte*, som vel er mnt. låneord, at der er yngre overgange også, uden at det nu er muligt at oprede forholdet i det enkelte. Så meget er imidlertid klart, at vi i alle ord, som er nogenlunde gamle i Dansk, finder brydning af *y* foran *r* + dental, og at en sådan brydning af *y* ikke mig bekendt findes i anden stilling i nogen nydansk dialekt eller i noget håndskrift, som med hensyn til brugen af *y* og *iu* ellers er pålideligt.

2. Dersom det forholder sig, som ovenfor formodet, at formerne på *øw* (*ew*) ikke udgår fra *y* men fra *ø*, har vi i alt fald én parallel dertil, idet *ø* foran *rth* i et par jyske områder har udviklet sig til *øw*, *æw*. Det ene af disse er Anholt, som (Kort osv., Kort no. 26) har *hæwr*, *kjæwr* af

¹⁾ Sth. Harp. er dog med hensyn til *iu* ~ *y* ikke nogen pålidelig kilde. Dette hdskr. har *siuk* ~ *syk* (eks. kap. 43), *siuknæth* ~ *syknæth* (eks. kap. 120), *sykdom* ~ *siukdom*, ofte *y* foran dental: *sythæ* 110, 118 (men ofte *siuthæ*), *forbythæ* 120, 125, *gytæs* 109, 116, *lysbrand* 123, både *liust* og *lyst*, *lyskæ* 139, *dyr* flere gg., *nyræ* og *niuræ* (bægge oftere), *fyrre* 104 ~ *fiura* 111. Alle disse former viser — sammen med andre ejendommeligheder — at Sth. Harp. sprogligt hører til det sydjyske område, som har overg. *iu* > *y* tidligt (se nedenfor s. 139). At *iu* i Sth. Harp. kan betegne *y* synes at fræmgå af *nysæ* 52 (men *nysæ* 90, 120), som i det pålidelige Kbh. Harp.-hdskr. altid har formen *nysæ* (u¹ 52, u² 21, 37). — Som følge deraf kan man ikke påstå, at formerne *fiurst*, *thiurst* er sikre, så lidt som *iniulfuæ*, *thiur* 72, 73, 100, 124, *thiurra* 70, *thiurræ* 70, 72, *thiurkæ* 67.

hørthæ, kørthæ ¹⁾. Det andet er Ribe-egnen, hvor de gamle iflg. Feilbergs Ordbog I s. V havde præet. partc. *höw'r, föw'r, röw'r* af *hørth, førth, rørth*.

Disse to områder ligger ved hver sin udkant af det store midtjyske område, som har $\sigma > 0$ foran *rth*, altså tilbage-
dragning af hele lyden. Atter her ser vi da, at brydning
kun synes at være en af de former, hvorunder *r*-lydens til-
bagedragende virkning ytrer sig, men atter her træffer vi
brydningen foran *r* + dental.

3. Ved behandlingen af *æ* (Kort osv. § 77 fig.) træffer
vi påny den samme gruppe, idet det kun er foran *r* + dental
at et *a*, som svarer til alm. da. *æ*, i Djurslandsmålene går
over til *å*. Men det viser sig desuden, at det ikke er foran
alle disse forbindelser, men kun foran gl. da. *rth* og *rt*, ikke
foran *rn*. Dette kan bero på, at *rn* har mistet *r*-lyden, før
denne yderligere overgang fandt sted, men jeg må tilstå, at
det ikke synes mig en helt fyldestgørende forklaring.

Det kan dog næppe være tvivlsomt, at vi virkelig har
haft, hvad Kock kalder "høje supradentaler", i disse *r*-forbin-
delser med dental, og at det netop er den høje supradental,
som har været afgørende med hensyn til de her omtalte
overgange, særlig brydningen af den forudgående vokal.

VIII. Til behandlingen af olddansk *iū*.

På det ovenfor nævnte sted (Sproghist. s. 61) skriver
Dahlerup: "i det 17. Aarhundrede bliver det almindeligt at
skrive *byde, Lys, synis, Tyv* o. s. v., hvilke Former sporadisk
forekomme i Skrift langt tilbage i Tiden og sikkert have
været eneraadende i Talesproget, længe før de bleve almin-
delige i Skrift . . ."

Da den dag idag sællandsk og et stort østjysk område

¹⁾ Anholt har altid $\sigma < 0$, idet de rundede fortungevokaler har mistet
løberundingen.

(Kort osv. s. 51) har *iu* (*iw, yw*), er der slet ingen mulighed for, at *y* kan have været "enerådende i talesproget" nogen- sinde, men da en stor del danske forfattere har hørt hjemme i egne, hvor *iu* var blevet *y* langt tidligere, er det en naturlig sag, at vi hos disse "sporadisk" finder dels de rigtige former med *y*, dels urigtig skrivemåde med *iu*, hvor *iu* aldrig har været til stede.

Som man vil se af fræmstillingen i Kort osv. s. 51, har vi i Sønderjylland, på Sydøerne, og delvis i skånsk-bornholmsk, fået en overgang *iū* > *iŷ*, som vi træffer fuldt udviklet i Flensb. bylov, dog ikke foran enkelt *l* i *iwl* § 127 (og i *iutland*, fortalen, hvor den alm. konservatisme over for navnes skrivemåde vel er årsag til, at *u* er bevaret. Måske også, som prof. Kock påpeger, en mere konsonantisk udtale af *ĭ* i forlyd kan have været medvirkende). På *u* foran enkelt *n* indeholder hværken Fl. byl. eller St. Knuds gildeskrå noget eksempel, og behandlingen er her noget uvis, idet vi i nutidens vestjysk ser *siun* udvikle sig til *sjön'*, medens fynsk-ærøsk har *sju'n, siwn*.

I de fynske gildeskråer, som er optrykte i Nyrops samling, kan vi vente at finde former, som hører her hen. Af skrårerne fra Odense er kun St. Knuds gildes fra o. 1425 og den ældste skrædderskrå fra 1451, de 9 andre fra 1476—1508. Ældst er skomagernes skrå (1406), men denne har former (*svønæ, sint*), som tyder på sønderjysk påvirkning; i smeddenes skrå fra 1496 (II s. 243) er der måske skånske ejendommeligheder. I de øvrige synes intet at pege på indvirkning fra andre landsdele.

Her træffer vi gennemgående *lys, lyss* (dog *lius* St. Knud, de to ovennævnte har også *iw*, men de er næppe bevisende for fynsk; at Hell. Trefold. 1476 også har *lyws* betyder i fig. det ovenfor ¹⁾ omtalte intet, da denne skrå regelret skri-

¹⁾ Se sid. 132.

ver *u* el. *yu* for *y*). Ligeledes finder vi gennemgående *skyde* (også skom. 1406), men *spiwdh spywd* ikke blot i skom. 1406, men også i Hell. Tref. 1496, som har både *skyde* og *lyss*. St. Knud har *Fyøn*¹⁾, Hell. Tref. 1496 *sionesmend*, hvad der tyder på lignende behandling af *iu* foran *n* som i vestjysk. Endelig har skom. 1406 *vlydh*, men om formen er fynsk eller sønderjysk kan ikke afgøres, St. Knud har *lyud*.

Af de 4 skræer fra Svendborg viser den ældste (St. Anna 1444) utvivlsomt sønderjysk påvirkning: *mandskop*, *ræticheit*, omlyd i *slær* (slår, vel også *iamling*. Den har *lyys*, *skyde*, men *bywde* (og *wor byw*, så skrivemåden med *yw* er ikke meget bevisende).

I de andre træffer vi også *skydhe*, *lyder*, men *biwder*, *bywde*.

Sammenligner vi så fynboen Hans Tavsens egenhændige håndskrifter²⁾, viser det sig, at han stadig har *lys(eth)*; *nydhæ*, *skiydhæ*; *lydelsæ*, *bydhæ*, men *hiul*, *skiwlæ*; *siun*, *siel-siwndt*.

Det synes altså, som om Fyn har overgangen *iu* > *y* i det 15de årh. foran oldda. *s*, *t* og *dh*, dvs. foran dental lyd, medens *iu* holder sig foran *l* og *n* (lav supradental).

Sammen med Fyn går vist Syd- og Vestjylland i det væsentlige. Vi træffer i Ivan¹ *lyse* 1894, *lys* 5308, *lyss* 4820 ved siden af det langt hyppigere *lyus*, og *kyse* 294, ligesom vi i samme finder *sydhæ* 4700 og *byde* (5 gg. mod *bywde* 6 gg.). Også Thomas a Kempis 1. hånd har en gang *syende* (sydende, s. 44)³⁾.

Det er da ikke underligt, om sådanne former "sporadisk" også kan findes i skrifter, der ellers har god rede på *iu* og *y*. Sål. har Peder Låle *gyss* 1134, *spydstagh* 5 (= *spywstagh*

¹⁾ Hermed kan sammenlignes *fønbo* i tilføjelserne til Roskilde skomageres skrå o. 1450 (Nyrop II nr. 26).

²⁾ H. Rørdam: Smaaskr. af H. T. 1870 (s. 165 fig.).

³⁾ Sml. Sth. Harp. foran s. 136 not. 1.

549), *tydhe* 160 (men *tywdher* 433, 1196). Formen *tyde* findes også i Bib. 1550 (Ps. 59: 15).

Hertil kommer, at *iū* gennemgående er blevet *y* efter supradental allerede før 1300 ¹⁾, at det foran labialer synes at være blevet (*i*)*y* før 1400 (endog Lucid., som med hens. t. *iu* er næsten olddansk, har *diypt* 37³³), at *iu* synes at være blevet *y* udenfor hovedtrykstavelsen, og at ved omlyd *iu* og *y* kan veksle inden for samme stamme, så det er let forståeligt, at former med *y* forekommer temmelig hyppigt.

Men herfra og til at sige, at *y* var "enerådende" i talesproget er et langt spring.

IX. Nogle brydningsformer.

I Arkiv XIV, 255 flg. har Kock bl. a. givet bidrag til forståelsen af forholdet mellem vestnord. *þiðorr* og oldsv. *þiæpur*. At bægge former må gå tilbage til et *e* i første stavelse, er sikkert, men hværken det vestnord. *i* eller det østnord. *ia* er helt klart med hensyn til sin oprindelse. Jeg skal dog ikke her indlade mig på en fornyet drøftelse af det indviklede spørgsmål om brydningsvokalerne, men blot fræmdrage endnu nogle paralleller til det her optrædende forhold.

Til vestnord. *biórr*, oldsv. *biūr* (af **biūr-*) svarer oldda. *biauær-* Vald. jb., *biævær* ²⁾ Mandev.-hdskr. (Sth. K. 46, udskilt fra Mand. i tidlig tid, men med samme hånd ³⁾). Formen må være ægte, da den dels i herredsnavnet Bjæverskov sikkert går tilbage til den grå oldtid, dels fortællingen i krøniken gør indtryk af at stamme fra en, som har været øjenvidne til bævernes færd. Det fortælles almindeligt, at rotterne fører æg bort på den måde, at en lægger sig på ryggen og holder ægget mellem benene, og to andre slæber

¹⁾ Undt. foran lav supradental?, sml. Kort osv. § 50 anm.

²⁾ Brandt, Glda. Læseb. s. 72.

³⁾ Kort ov. de da. fm. s. 75 og note 3.

den afsted ved halen, og jeg har truffet folk, som påstår at de har set en sådan transport. Men skildringen af "bjævertrællen" i krøn. svarer netop til denne fræmgangsmåde, og skönt jeg ikke har set noget om at bæverne bruger samme metode som deres frænder rotterne, anser jeg det for ganske rimeligt. Men er formen med *ia* ægte, hvad den må være, må *biar* forholde sig til **biafurr* på samme måde som oldsv. *iör-* forholder sig til *iafurr* (Noreen Aschw. gr. § 243) ¹⁾.

Herhen hører vel endnu formen *tjæl* fra Salling, som synes at udgå fra et oldda. **pianull* sv. t. vestnord. *pinull*, men gl. da. har også haft en form med *e* at dømme efter de nordligere og vestligere former uden *j* og glda. *telnæ* (Småst. Glda. gloser s. 27, 6) ²⁾.

Endelig har efter min mening Tamm (Etym. ordb. s. 381 fig.) ret i at opstille et tilsvarende par *igull* ~ **iaghull*, idet den sidstnævnte form må antages at ligge bag ved den glda. bibeloversættelses *iæwæl* eller *pinswin* (to gange). Det samme ord findes vist i H. J. Ranchs Samsons Fængsel (udg. s. 187) i sms. *iffuellplygg*. Kalkar (II s. 431 a) afviser rigtignok denne forklaring, men næppe med rette. Forbindelsen *vfrehorn oc iffuell plygg* må vel antages at indeholde to ensartede sammensatte ord, og det første af disse svarer nøjagtig til isl. *úrarhorn*; det ligger da afgjort nærmest også i det andet at søge betegnelsen for en udvækst på et dyr, og dette er netop en pindsvinepig. Men bornholmsk *jyikat*, hvis *jyl-* må være udviklet af et **ighul-* eller **iughul-*, viser, at formen med *ia* ikke har været enerådende i Dansk.

X. Vokalisationen af oldda. *gh*.

Overgangen *gh* > *w* (*u*) i *iæwæl* er mærkelig, fordi den er en af de ting, der viser at *gh* allerede tidlig har haft en

¹⁾ Og på samme måde forholder sig vel også oldsv. *stavur* til *stör* (isl. *staurr*), Tamm, Uppsalastud. s. 35.

²⁾ Om dansk *egæl* (se Kalkar under *is-*, *hus-e.*), oldsv. *ikil* forholder sig på samme måde til isl. *ipkull* er vel dærimod tvivlsomt.

ret forskellig værdi. Allerede omkring 1300 er *gh* efter vokal i dansk i færd med at afløses i skriften af *u*- eller *i*-betegnelser, og fordelingen af *u* og *i* beror gennemgående på den foregående vokal. Hvor denne har været palatal, er *gh* blevet *i*, hvor den har været guttural, er *gh* blevet *u*. Vi finder altså *i*-lyd i oldda. *thighiæ*, *wighiæ*, *kwichæ*, *sæghiæ*, *wægh*, *degh*, *eghæ* (*æghæ*); men *u*-lyd i *dagh*, *lagh*, *maghæ*, *maghær*, *plogh*, *skogh*, *dughæ*, *rugh*, *hugh*.

Dette gælder dog kun til dels efter de rundede fortungevokaler ¹⁾, og det er tvivlsomt, om vi ikke her må antage en dobbelt forklaring.

Da *u* er en rundet lyd, kunde det tænkes, at *gh* efter rundede vokaler blev *u*, selv om de var palatale. Dette vilde forklare behandlingen i nörrejysk, som får *u* overalt efter *y* og *ø*; men forklaringen er ikke tiltalende, da grunden ikke synes at være tilstrækkelig.

Går vi over til det sællandsk-sydsåkanske område, som har lignende forhold, finder vi, at *u* kun findes

1. i sæll. (med Møn og Sejrø) efter et *y*, som er opstået af *iū* efter supradental ²⁾);

2. i sæll. og sydsåkansk efter et *ø*, som er opstået af fællesnordisk *äu*, som sæll. (mønsk) *höw* isl. *haugr*, *flöw* fortid af oldda. *flūghæ*, *löw* fortid af oldda. *liūghæ*, *öwæ* isl. *auga*, *tröw* (Reersø og Stigsnæs), sv. *trög* sv. t. isl. *trauðr* ³⁾, *löv* (i P. Syvs ordsprog: Kast ikke barnet ud med løven) isl. *laug*, og sagtens også herredsnavnet *Løve* (Vald. jb. *Løghæ*); — ligeså bornh. *lëw* fortid af *liwa* lyve, *iwa* öje (*iwa* Bara h., *öven* Frosta h. ⁴⁾)).

Når vi hertil föjer, at i alle dialekter, også dem der tidligt har overgangen *iū* > *iy*, *gh* efter oldda. *iū* er blevet

¹⁾ Kort ov. de da. folkem. § 47 og 60, sml. § 119.

²⁾ Kort osv. s. 49.

³⁾ Noreen, Svenska Etymologier s. 40 flg.

⁴⁾ Sv. Ldsm. II, 9, 73, sml. I, 671.

u, mener jeg, at vi er berettigede til at tro, at *gh* har fået sin tilbagetrukne (og rundede) lyd, når den foregående vokal var bagtungevokal.

Glda. Bib. *iæwæl* viser da, at *gh* havde sin gutturale lyd, før *ia* blev *iæ*, hvad der da også stemmer godt med det foregående.

Men efter dette skulde jeg være tilbøjelig til at tro, at den samme forklaring, som gælder i østdansk, også må anvendes på jysk, og at de jyske former med *gh* > *w* efter et *ø*, som i oldnord. ikke var *åu* (men *øy* eller *ō*) skyldes sideindflydelser af en eller anden art.

At den tid ikke kan have været så fjærn en fortid, da **åu* havde en anden lyd end den af *øy* og *ō* opståede *ø*-lyd i nogle dialekter ¹⁾, viser også den omstændighed, at *åu* i svag (ikke hovedaksentueret) stavelse i nogle kilder regelret bliver *u* (*o*), som *mullogh* Eriks l. 2, 39 < **mulnogh*, isl. *mundlaug*, *windugh* Harp. stb. 62, Leg. Cambr. 1, 13, isl. *vindauga*, *ørtugh* (oftere) < **tåug-*, *walruf* Sk. l. 5, 27 o. fl. stt., Rökst. *ualraubar*. Men i andre kilder finder vi i disse ord i st. for *-ogh*, *-ugh* endelsen *-igh*, sål. i Flensborg bylov (også *hunigh* for det alm. *hunugh*) og i adskillige senere hdskr. Så vidt jeg kan skønne hører formerne med *i* i endelsen i disse ord, lige så vel som i adjektiverne på *-igh*, *-ugh* ²⁾, særlig hjemme i de samme egne, hvor *gh* efter rundet fortungevokal altid bliver *ǰ*, medens formerne med *u* hører hjemme dels i et sællandsk-skånsk område, dels i et jysk område.

Her synes nu atter at være en tilknytning til behandlingen af *gh* efter *r* og *l* ³⁾. Kbh. Harp., som har *windugh*

¹⁾ Også i adskillige gl. svenske dialekter er forskellen mellem et "bakre" og et "främre" *ø* tydelig, se Kock Fsv. ljudl. s. 54, 548.

²⁾ Se min Fremmedordene i det ældste da. skriftsprog § 48.

³⁾ Vist også efter *n*, sml. *manugh* Jy. l., men *manigh ænigh* Fl. byl. Julemærkerne (skånsk) i KHarp. (Brandts Læseb. s. 55) har både *mannuæ* og *manniæ*.

og *hunugh*, har også *talwh*, *swælugh* og *morughæn*; Fl. byl., som har *hunigh*, *windigh* og *ørtigh*, har også *tørigh* og *tæligh*. Imidlertid er der her endnu to andre behandlingsmåder; i nogle egne er *gh* vokaliseret til et neutralt *a* (skr. *æ* el. *e*), og ligesom *v* efter *l* i de fleste egne er bortfaldet, er det samme tilfældet med *gh* efter *l*, i hvert fald i nogle skånske egne. Vi får altså

1. *rgh* > a) *ru*, b) *ri*, c) *ræ*;
2. *lgh* > a) *lu*, b) *li*, c) *læ*, d) *l*.

En gennemgang af de former af herhen hørende ord, som jeg lejlighedsvis har noteret, vil vise, om den antydning, KHarp. og Fl. byl. gav os, peger i den rigtige retning.

1. *bjærg* kender jeg fra middelalderen kun med *gh* el. *i* (*biærigh* Vejv. for pilegr.), men hos Jakob Madsen Århus (østjysk, "De litteris", Basel 1586) findes *bjero* mons; det neutrale *eet biergæ* forekommer mindst to gg. i Mand.

bjæрге kender jeg kun med *gh*, *i* (*berie* Rimkr., sæll.), eller det neutrale *æ* (*bæræløn* fra 1499).

borg, alm. med *g(h)*; også *boriigstowæ* (jysk, år 1468).

dværg, oftere med *i*, som *dwerigehat*, *dwerigelin* (jysk, Rom. Digt. I—II), men også *duerue* DgF. II, 149 a (jysk, Svanings hdskr.) og det neutrale *duerge* DgF. II, 41 (Rentzels hdskr.).

farve findes allerede i SHarp. 69 skrevet *færghæ*, så formen med *gh* (sml. svensk) må være gammel. Registret til SHarp. har *færvæ*, og KHarp. stenb. 53 *færvæ*. Fra formen med *gh* må være udgået *faryæ* i Harp.-hdskr. C.

marv, den nydanske skrivemåde må være udgået fra en form med *u*; Harp.-hdskr. C har *oxæ maryæ*; bægge de ældste Harp.-hdskrr. har (*u*¹, 43 = S 79) *margh*. Det neutrale *marre* findes hos Henr. Smid.

morgen, former med *u* i KHarp. *morughæn* u² 21, *moruæn* stenb. 60, Mandev. s. 86 og Sagn-Krøniken K 46, *morwen* Vejviser for pilegr. og Odense St. Knuds gildeskrå;

former med *i*, som sikkert forekommer, har jeg ikke noteret. Den neutrale form *morænæn* findes i Sth. B 77 (Lorenzens udg. af Glda. krøniker s. 14).

Norge, form med *u*: *Norwæ* i Lucidarius og en enkelt gang i Sth. C 67 (mest Norghæ); *Norrighæ* alm. i Sth. B 77.

sorg, formen *sorua* (ental) findes i Mandev. s. 69, *sorigæ* sst. s. 117.

sörge, *syrwænda* Lucidarius hdskr. (Kirkehist. Saml. I, 429), *soruæda* Mandev. s. 71 (bægge østdanske), men *sorigh* Rom. Digt. I, 36 og ofte ellers.

torv, den nydanske skrivemåde må udgå fra en form med *u*, *tørigh* Flensb. bylov.

2. *bælg*, formen *bæluh* findes i Vald. sæll. l. 2, 18, *bellie* i gl. da. Bibel (jysk); med bortfald *bæl-* i Sk. arvebog; neutralt *belle* dokument fra 1537.

bølge, *byliæ* alm., også *bølle* findes.

følge, *u* i *fulwæ* Slagelse skomageres skrå 1450, *følwe* Malmø bødkeres skrå 1505, *føluæ* Mandev. s. 186, *fyllø* Randers Guds legems gildes skrå; *i* i Rimkr. *føliæ* og oftere. Neutral vokal *fyllæ* Hans Tausen (egenhænd.).

galge, *galien* alm., *galle* Suso (jysk).

helg, bortfald *hæl* Secher, Rettertingsdomme 489; sml. Harp. *hælghæbær* (bægge de ældste hdskr.).

helgen, *hæliæn* alm., *hellenæ* H. Tausen (egenhænd.).

malle (fisken 'siluris') har iflg. prof. E. Lidéns formodning opr. *lgh*, hvad der forklarer den skånske form *mäl* så vel som den sæll. *malle*. Gamle former af ordet kender jeg ikke ¹⁾.

skalle (fisken 'leuciscus') hører sammen med isl. *skalgi*. Skåningen Jon Tursens *skal* og enstavelsesaksenten i mange mål viser hen til et oldda. **skalghr*; *skallig* Kolding Vocab.

¹⁾ Falk og Torps sammenstilling af ordet med tysk *wels* kan ikke lydligt forsvares.

skel (isl. skjálgr), alm. med *i*, som *skelliæ* Fugledigtet i Sth. K 46; neutral vokal f. eks. *skælle* Bib. 1550, se Kal-kar III, 776 b.

svælg, *swellien* Lucid. s. 51.

svælge, *u* i imperat. *svælugh* KHarp. u¹ 24 (S 34 har *swælg hæ*), *swelæ* gl. da. gloser (Småst. 34, 19–20), *swæl-wendæt* AM 187; *i* alm., som *swæliæ* gl. da. Bib.; neutral vokal f. eks. *suellende* Henr. Smid.

talg, *u* i *talwh* KHarp. u¹ 75 (men *talgh* u² 15 bis og SHarp. bægge steder), *tali(gh)* gl. da. Bib., Harpestr.-hdskr. C og oftere, *tæligh*, Fl. byl.

Det er klart, at sådan en række ret tilfældigt optegnede eksempler, udfyldte efter Kalkars ordbog, som kun i ringe grad optager forskellige former af almindelige ord, ikke kan endeligt afgøre spørgsmålet. Men i det hele peger de bestemt på, at der indenfor et (øst)jysk og et sællandsk-syd-skånsk område har været en overgang til *u*-vokal, på andre områder til *i*-vokal eller neutral vokal, eller endelig bortfald.

Jeg for min del kan ikke anse det for tilfældigt, at behandlingen af *gh* 1) efter rundet fortungevokal, 2) i afleds-ender og svækkende sammensætningsled, og 3) efter likvida — synes at stå i geografisk sammenhæng med hinanden, selv om hverken områderne eller behandlingen i det enkelte dækker hinanden fuldstændig.

Under behandlingen af svage stavelsers lydforhold håber jeg med tiden at vende tilbage til noget af det her behandlede i et senere hæfte af "Kort over de danske folkemål".

Askov, August 1907.

Marius Kristensen.

Isländska handskriftsstudier.

Cod. A. M. 325 II 4:to.

1. Täckstkritiska anmärkningar.

Sp. 33, 19 (Dahlerups upplaga) *éit*: jag föreslår att ändra dätta till *eist*. Sammanhanget blir då:

Ok fór hann (= Olaf Tryggvason) hæpi á Eistlönd ok önnor lönd ok heriaþe.

Täckstens *la'nd* behöver sålunda icke anses felaktigt. Pluralen *Eistlönd* betyder *Estland med kringliggande trakter*, ungefär = *Östersjöprovinserna*. Fårmen förekommer på en västgötsk runsten, Alfared—Frugården (Torin n:o 90): *h[a]n uarp t[e]bin i estlatum*. En jämförlig pluralfärm skulle möjligen föreligga i (Bergsbokens) Geislis *Skáneyiar*, v. 35 (*Menn — — Skáneyium kunnir —*) = "*regnum Danorum insulare*". Wisén tillfogar ett frågetecken. Flateyiarboken har nämligen *Skánungum*, vilket ju också jer bättre mening, ock det är sålunda möjligt, att *Skáneyium* endast är en oriktig läsart, beroende på felavskrivning i Bergsboken.

Översättningen blir ju mycket naturligare jenom att ändra *eit* till *Eist*. Jmfr.: *Han drog både till ett land ock till andra land ock härjade* ock *Han drog både till Estland ock till andra land ock härjade*. På färden till Ryssland hade Olafs sjepp blivit överfallet av ester, hans fosterfar dödad ock han själv såld som träl. Vid tålv års ålder hade han lyckats dräpa sin fosterfars baneman. Hämdbejäret mot esterna var naturligtvis livligt, ock därför är det tydligt, att Olaf, när han fick manskap ock sjepp, först ock främst skulle härja Estland (ock så därefter andra länder i tur ock ård-

ning). *Historia Norvegiæ* har på motsvarande ställe: --- piraticam exercens *Baltica littora* perlustrando — (Storm, Monum. Hist. Norv. sid. 113), ock *Odd Munks saga*: för hann víða um *Austrveg* (Fms. X, 233).

För övrigt omnämner jag följande ställen:

sp. 7, 22: *óx* l. *óx?* ¹⁾

sp. 11, 15 (*e—þa*): det är inte *e*, utan det syns ganska tydligt, att det har stått *oc*. Något streck mellan *dätta* ock *þ* behövs icke.

sp. 16, 24 *coma*: jag kan inte förstå annat, än att *cod.* har *como* — fastän *o* är ovanligt långt ock smalt.

sp. 31, 16 *svíþior*: härom säger Noreen, Aisl. Gram. § 230, anm. 12: "Auf dissimilation beruht wol *ð > r* in *Suíþior* (Ágrip) statt *Suíðioð*". D. v. s. *Suíþioð > Suíðioð*, då tjänslan av sammansättning försvann, varpå dissimilatsjonen kunde inträda. *Dätta* är dock oriktigt. *Svíþior* är helt enkelt dittografi. Stället lyder nämligen: *Oc ór svíþior villdi hann fara*. — Jmfr. 72, 22: *Oc uar iarþar í kirkio þeirri*.

sp. 33, 15: det står antagligen *ælt*, d. v. s. *æ* är skrivet fel i st. f. *a*. Jmfr. *mælt* 57, 4.

sp. 45, 13 (marginalen) *aldri*: *cod.* har *aldre*.

sp. 51, 6 *uex*: *cod.* har *vex*.

sp. 52, 23 *atte*: *cod.* har *atti*.

sp. 64, 3: det uttraderade är *at ald*. Skrivaren tänkte således först skriva *at aldre*.

sp. 72, 24 (den yngre handen): det står inte *báin*, utan *háui*.

sp. 81, 17 *het*: *cod.* har *hæt*.

sp. 88, 17: *tvitygr* upptas i Aisl. Gram. § 450, anm. 1 som en särsjild färm. Det är dock tvivelaktigt, ty *y* användes i Ágrip stundom i st. f. *v*, såsom också Dahlerup nämner, sid. XVI.

sp. 89, 7 *uar*: *cod.* har *var*.

¹⁾ *ó* har tvärstreck.

2. Tre eller två skrivare?

Ágrip, XXVII f., vill Dahlerup visa, att spalt 89—92 är av annan hand än spalt 1—88. Det skulle således vara *tre* skrivare: en för spalt 1—88, en för spalt 89—92, ock en för spalt 93—96. Att de fyra sista spalterna äro av särskild skrivare, vill jag naturligtvis icke bestrida, men däremot tvivlar jag på, att spalt 89—92 är av annan hand än spalt 1—88.

Dahlerup har fyra själ för sin åsikt. Det andra ock tredje lyda:

”— bläckets farve er mere mørk og glinsende.”

”— linjernes antal, som på de foregående spalter (med nogle få, let forklarlige undtagelser) altid var 25 på hver spalte”, är här i sp. 89—92 ”23 på de to første, 22 på de to sidste spalter.”

Dessa båda själ ha ju ingen självständig beviskraft, utan deras värde beror naturligtvis på, om de andra äro övertygande.

Det första jäller skriftens utseende: ”— skönt den har en del lighed med den første hånds”, har den dåck, ”som man vil sé af faksimilet”, en ”noget forandret karakter”. Men det avjörande i en sådan fråga är ju typernas bildningsätt. Jag kan icke häri finna några olikheter, som berättiga till antagandet av olika skrivare. Dahlerup talar icke härom, utan fäster sig enbart vid stilarnas allmänna utseende. Men man kan ju inte vänta, att en skrivare skall kunna skriva precis likadant jämt. Antag t. äks., att han höll upp en tid med avskrivningen. Stilolikheten här är ingalunda större, än att det kan antas vara av samma hand. Dahlerup medjer ju själv, att det finns likhet. Stockh. Hom-boken — för att ta ett äksämpel —, där stilen oupphörligen växlar högst betydligt i utseende, har ju av både Rydqvist, Jón Sigurdsson ock Wisén rent av ansetts vara skriven av en enda pärson. Ock även Larsson vill ju inte anta en

skrivare för var stilolikhet, utan anser, att dylikt delvis kan "bero på, att de [olika avdelningarna] äro skrivna vid olika tillfällen." (Studier över Stockh. Hom.-boken, s. 5 f.). Ser man äfter på de blad, som han antar vara av samma hand, så finns där lika stora olikheter som i A. M. 325 II 4:to. Larsson förklarar det delvis helt änkelt så, att skrivaren ibland varit mer omsärjfull. (Stud. sid. 3 f.). Vidare torde det vara ett faktum, att ens stil ock skrivsätt till en del är beroende av den pänna man använder. Man får av Dahlerups ord den föreställningen, att stilen i sp. 1—88 skulle ha en viss, jenomgående enhetlig karaktär, ock likaså stilen i sp. 89—92 en hela tiden kånstant, men från det föregående avvikande, prägel. Men så är ju icke förhållandet, ock faksimilet, som Dahlerup hänvisar till, jer ingen upplysning om denna sak. Det finns nämligen sjiftningar ock olikheter i stilens utseende både inom sp. 1—88 ock sp. 89—92. Så har t. äks. sp. 91, 1-3 en något olika karaktär mot det föregående ock äfterföljande. Ock dessa rader likna fullständigt sp. 27, 1-14, både vad stilkaraktär ock bläckfärj beträffar. Inom sp. 1—88 förekommer åfta en väksling mellan tjäckare ock finare typer, ibland med tvär övergång. Det ser ut, som om dätta hade orsakats av ett uppehåll i avskrivningen, så att skrivaren, när han åter började, skrev mera fint ock hopträngt, ock först så småningom kām in i de vanliga skrivtagen. Kanske också han bytte om pänna ibland. Sådana ställen äro t. äks. sp. 7, 5-20 jmf. med sp. 7, 1-4; 27, 14-17 jmf. med 27, 1-14; 38, 7-17 jmf. med 38, 1-6. Men ju finare stilen är, dästo mera likhet har den, synes mig, med sp. 89—92; se t. äks. sp. 7, 5 ff. särsj. 5-7, l. 27, 14-17 (här anmärker Dahlerup, att skriften har "et lidt forandret udseende; der er dog ingen grund til at antage, at det ikke skulde være med tekstskriverens hånd". Varför jäller inte detsamma om sp. 89—92?) l. sp. 39, 1-2. Vidare förefaller det, som om t. äks. sp. 15, 3-14 l. 32, 8-18 l. 63, 1-12 skulle vara all-

deles lika sp. 89—92, om de vore skrivna med spetsigare pänna. Jag tror således, att olikheten mellan sp. 1—88 ock 89—92 beror på en smula väkslande skrivsätt ock olika pänna, snarare än på olika skrivare.

Det fjärde ock sista själet är, "at retskrivningen, skönt den stemmer så nöje med første hands, at jeg i det foregående har kunnet behandle dem under ét, og frembyder de samme ejendommeligheder som denne (ω ¹), $\bar{p} = z$, *ch m. m.*) dog udviser følgende afvigelser: *ao*, der aldrig bruges i første hånd, anvendes hère som tegn for ρ i *laogþo* 81, 1; det samme gælder tegnet [för *ok*], der ligeledes forekommer 89, 1; første hånd sætter aldrig aksent over et "band" som *mer*, hvilket hère forekommer: *mér* 90, 5". Här ertjänner ju Dahlerup, att rättskrivningen i sp. 89—92 stämmer så noga med det föregående, att han har kunnat behandla dem som ett ock samma, ock den till ock med har precis samma egendommeligheter som i det föregående. Men dätta är enligt min mening ett starkt själ just *mot* Dahlerups åsikt. Man kan sålunda kånstatera en viss bestämd rättskrivning i sp. 1—92. Oregelbundenheterna äro följande: *sperþi* 20, 19: *p* förekåmmer icke annars; *ok* 89, 1; *laogþo* = *lögþo* 89, 1; aksänten över bandet: *mér* 90, 5. Ser man åter i sp. 93—96, som utan något tvivel äro av annan skrivare, återfinner man där samma skrivsätt (utom aksänt över band), men åftare ock regelbundnare: *p* förekåmmer talrikt, likaså tecknet för *ok*; *ao* finns under färmen ω , alltså hopskrivet, ock står som tecken för ρ två gånger. När samma saker förekåmma hos två skrivare, som ha olika skrivvanor, ligger det ju nära till hands att anta, att dätta beror på det för båda jemensamma originalet. Jag tror således, att dätta hade *p*-typen (kanske jämte *v*), tecknet för *ok*, *ao* (förmodligen väkslande med ω), samt även aksänt över band. Den, som skrev sp. 93—96, följde originalet trognare, än vad som var fallet i sp. 1—92,

¹) med tvärstreck.

vars skrivare hade mera avvikande skrivvanor, ehuru han någon enstaka gång av någon anledning frånjick sin vanliga årtografi ock för ett ögonblick följde originalet helt. På dätta sätt menar jag, att de av Dahlerup påpekade oregelbundenheterna ha uppstått. *ok* ock *ao* i sp. 89 stå bredvid varandra i samma rad: *ok laogþo*. Det är således avskrivet åter originalet på en gång, i en enda distraksjon, ock är alltså i själva värdet att betrakta som en enda avvikelse. Det står i början av första raden i sp. 89: kanske skrivaren, när han började ett nytt parti, gav noggrannare akt på originalet ock alltså hade lättare att följa det mekaniskt, än när han hunnit kamma in i sina vanliga skrivvanor. Vad *ao* som tecken för *o* beträffar, har det för övrigt en motsvarighet på ett ställe i sp. 1—88, näml. 33, 19: *la^ond*. Dahlerup säger, att det "kan naturligtvis ikke regnes herhen, så meget mere som *o*'et er fejlaktig tilføjet: der må læses *land*". Men om *eit* ändras till *eist* (*Eistlond*), kan man bibehålla *ao* såsom det riktiga, ock då får man alltså *ao* som tecken för *o* på ett ställe i sp. 1—88 likaväl som i sp. 89—92, varför dätta bevis bårtfaller. Vad sedan aksänten över bandet: *mér*, 90, 5 beträffar, kan jag inte inse, att det bevisar mer än *p*-typens förekämst i sp. 20, 19.

Sålunda anser jag icke, att Dahlerups själ för att sp. 89—92 skulle vara av annan hand än sp. 1—88, äro bevisande, ock finner heller inga andra själ för ett dylikt antagande.

Tillägg:

Det finns andra likheter mellan sp. 1—92 ock sp. 93—96, som lämpligen kunna förklaras ur ett jemensamt original. Jag antar, att i dätta förekäm *ŋ* som tecken för *nn*. Det finns kvar i sp. 93—96, men icke i sp. 1—92, varest det emellertid kanske kan spåras på ett ställe: *prengt* 49, 2. Om nämligen dätta, som Dahlerup påstår (sid. XXVII) är = *örennt*, så har väl *ng* för *nn* uppstått just jenom missupp-

fattning av η -typen. Ordet hänföres då till *renna*. Däck förekommer *ng* även annorstädes (se läks.), ock man torde lika väl kunna tänka på *rengia*: betydelsen är ju 'osnott, ospunnet' (näml. *lin*). Det är således osäkert, om skrivningen med *ng* här verkligt är fel.

Vidare antar jag, att originalet hade ω -typen, kansje växslande med α . I sp. 93—96 förekomma dessa båda typer, men bestämt åtsjilda. Hur är det i sp. 1—92? Här om säger Dahlerup, sid. IX, not 3: "Undertiden kan ω komme til at sé ud ganske som α ; da det imidlertid altid ved nøjaktigt eftersyn vil vise sig, at ω 'et på de 92 første spalter er opstået ved, at blækket er løbet ud, eller ved andre lignende tilfældigheder, har jeg ikke betænkt mig på at trykke ω overalt på sådanne steder". Men det beror inte på, att bläcket flutit ut, eller någon dylik tillfällighet, att α närmar sig ω , utan det beror faktiskt på typens bildningssätt: *v*-stapeln dras upptill en smula åt vänster, vilket ibland sjer även med det änklade *v*. Men dässutom finns det andra ställen, där typen verkligt liknar ett ω mer än ett α , vilket blir ytterligare klart, då man jämför med α -typen i sp. 93—96, som även Dahlerup återjer med ω . I sådana fall kan man likaväl läsa ω som α , ock tveka, om inte den förra typen vore lika riktig i avtrycket. Se t. äks. *rapom* (= *röpom*) 9, 6; *far* (= *før*) 20, 7; *dagom* (= *døgom*) 27, 1; *savta nesi* (= *Sótanesi*) 30, 4; *viþ lagvr* (= *víplögur*) 33, 3; *ansvar* (= *andsvør*) 35, 22; *mavtti* (= *mótti*) 46, 9; *favri* (= *fóri*) 48, 13; *hrasa* (= *hrósa*) 52, 23-24; *sákia* (= *sókia*) 54, 4; *magnus* (= *Mognus*) 61, 5; *uapn* (= *vöpn*) 68, 12; *bá* (= *bó*) 72, 17; *lagþo* (= *leggþo*) 77, 16; *varþyniar* (= *Vorþyniar*) 79, 21; *allum* (= *ollum*) 90, 11; *magnus* (= *Mognus*) 91, 7; *hafþingiar* (= *hafþingiar*) 92, 20-21. Det är ju möjligt, att i dylika fall ett ω ligger till grund i originalet. Även Gíslason har tydligen ansett, att ω ibland är det rätta. Han har t. äks. *batþto* 85, 4 i st. f. Dahlerups *batþto* (Frump. sid. 99).

3. æ-typen ¹⁾.

hrærecr 3, 25; *slæri* 6, 24; *blætæx* 7, 22; *ragnfræþr* 8, 9-10; *fiáþi* 12, 21; *bløþæxar* 18, 5-6; *snárisc* 19, 1; *gopraþe* 19, 13-14; *ragn fræþi* 19, 14; *framstr* 19, 15-16; *bræþrom* 20, 8-9; *hláyer* 21, 16; *frændi* (l. *frændi*) 21, 18; *mærom* 22, 11; *bandi* 23, 11; *flæraþom* 23, 12; *sækia* 25, 2; *snári* 28, 7; *fláminjia* 34, 3-4; *uisvandum* 34, 18; *hiálpræþa* 34, 23; *færayiar* (icke *færayiar*) 37, 9; *snæreligastr* 37, 22; *uæri* (l. *uæri*) 41, 14; *sálo* 42, 19; *róri* 43, 9; *sónsca* 44, 23; *taмпisc* 48, 17; *lár* (l. *lár*) 48, 22; *saker* 50, 3; *þrænda* 52, 5; *sækia* 53, 19; *þrændi* 55, 7; *fóti* 55, 13; *mis hældi* (l. *mis hældi*) 57, 11; *slávo* 57, 14; *matosc* 59, 3-4; *snarisc* 59, 16; *snarusc* 59, 24; *swatti* 61, 19; *sákir* 62, 21-22; *stæþi* (icke *stæþi*) 65, 9; *mædr* 66, 23; *snarosc* 68, 13; *farsælo* 70, 18; *gátþsca* 71, 8; *þrændi* 73, 16; *bátti* 73, 18; *æfri* 77, 6; *gætzco* (icke *gætzco*) 89, 13-14; *Byandr* 90, 4; *sáker* 90, 14; *bráþr* 91, 2; *gær* 92, 2; *gærsimum* (icke *gærsimum*) 92, 5.

De jud, som betecknas med æ, äro följande:

æ:

Fræþi n. pr. 12, 21; *frændi* n. s. = frände 21, 18; *fláræþom* d. p. av *fláræþi*, n. = svek 23, 12; *Flémíngia(landi)* n. pr. i dat. 34, 3-4; *hiálpræþa* j. p. av *hiálpræþi*, n. = nyttigt råd 34, 23; *Færeyiar* n. pr 37, 9; *væri* 3 sik. av *vera* = vara 41, 14; *Sálo* n. pr. i dat. 42, 19; *lár* a. s. av *lær*, n. = lär 48, 22; *farsælo* d. s. av *farsæla*, f. = uppåtgående, blámstring 70, 18. æ är här uppkämnet ur ā jenom i-omjud (i *Færeyiar* ock *lær* jenom r-omjud).

¹⁾ Dahlerup avtrycker den som æ + tvärstreck. Det närmala är, att öglan är sluten upptill, ehuru det finns fall, där — i mer eller mindre grad — så icke är förhållandet. Jmfr. att det samma gäller æ:s bildning. Vad avtrycket här beträffar, så har icke tvärstreckket kunnat återjes. Icke håller jer æ-typen en fullt riktigt uppfattning av typens utseende för övrigt.

æ:

Blóþæx n. pr. *æx* (nårsk fårm) = *œx*, f. = *yksa* 7, 22; *Blóþæxar* jenit. av samma 18, 6-7; *fræmstr* superl. nsm. = främst 19, 15-16; *visændum*, dat. av *visendi*, n. pl. kunskaper, förstånd 34, 18; *mishældi* n. s. = dålig behandling 57, 11; *búændr* n. p. av *búande*, m. = bonde 90, 4; *gær* part. pret. npn. av *gera* = jöra 92, 2; *gærsimum* d. p. av *gærsimi*, f. = klenod 92, 5. I dessa fall är æ uppkåmmet ur a jenom i-omjud.

ó:

Hrórekr n. pr. av *hróþr*, m. = rykte 3, 25; *bróþrom* d. p. av *bróþer*, m. = broder 20, 8-9; *hlóger* 3 spi av *hlógia* = orsaka skratt, fröjda 21, 16; *Mórom* d. p. av *Móre* n. pr. 22, 11; *bóndi* 3 sii av *bóna* = ivrigt bedja 23, 11; *sókia* inf. = söka 25, 2; *snóreligast* superl. nsm. av *snóreligr* = rask, hurtig 37, 22; *sónska* best. fårm jsm. av *sónskr* = svänsk 44, 23; *tómþisk* 3 sii av *tómask* = tillfalla 48, 17; *sóker* 3 spi av *sókia* 50, 3; *þrónda* jenit. av *þrónder* = trönder(na) 52, 5; *sókia* inf. 53, 19; *þróndi* a. av *þróndir* 55, 7; *fóti* d. s. av *fótr*, m. = fot 55, 13; *móttosk* 3 pii av *móta* = möta 59, 3-4; *sótti* 3 sik. av *sókia* 61, 19; *sókir* 3 spi av *sókia* 62, 21-2; *stóþi* 3 sik. av *standa* = stå 65, 9; *móddr* part. pret. nsm. av *móþa* = trötta 66, 23; *gózka*, f. = godhet 71, 8; *þróndi*, a. av *þróndir* 73, 16; *bótti* 3 sii av *báta* = förbättra 73, 18; *gózko* a. s. av *gózka* 89, 13-14; *sóker* 3 spi av *sókia* 90, 14; *bróþr* d. s. av *bróþer* 91, 2. ó har här uppstått ur ö jenom i-omjud, utom i *sónskr*, där det är u-omjud av (u) é.

ø eller æ:

sløri 3 sii av *slá* = slå 6, 24; *Ragnfrøþr* n. pr. 8, 9-10; *snørisk* 3 sii av *snúa* = vända 19, 1; *Gopfrøþe* n. pr. i dat. 19, 13-14; *Ragnfrøþi* n. pr. i dat. 19, 14; *snøri* 3 sik. av *snúa* 28, 7; *røri* 3 sii av *róa* = ro 43, 9; *sløro* 3 pii av *slá* 57, 14;

snørisk 3 sii av *snúa* 59, 16; *snørusk* 3 pii av *snúa* 59, 24; *snørosk* 3 pii av *snúa* 68, 13; *øfri* kämp. n.p.m. = övre, överlägsen ('överlägsna') 77, 6.

(Dässutom kan ju även *óx* 7, 22 ock *gør* 92, 2 betyda *øx* ock *gør*).

I dessa ord växlar *ø*-jud med *e*-jud. Dätta *e*-juds kvalitet ock ursprung är emellertid icke fullt klart. Vad *øfri* beträffar, är det sekundärt, har uppstått ur *ø*-judet: *øfri* > *efri*. Försåvitt ur det *slutna ø* i *øfri*, endast kan antas uppstå ett *slutet e*, kan *efri* endast ha *sluten* stavvokal, ock *øfri* således endast betyda *øfri*, icke *æfri*. Detsamma gäller *Gopróþr* ock *Ragnfróþr*, om *e*-judet är sekundärt utvecklat ur det *slutna ø*-judet. Ock även om det är gammalt, alltså urjärmanskt *e* (som då på grund av svagtonighet icke har omjutt), måste det kanske anses vara *slutet* ock sålunda icke = *æ*. Ty *e* var ju *slutet* i nordiskan, i motsats mot tyskan, där det är bevisat vara *öppet*. Förhållandet är detsamma med pret. *sleri*, *sneri* ets.: sing. *sneri* har ursprungligen *e*; plur. *sneru* har *u*-omjud av *e* till *ø*, vilket då bör vara *slutet* ock, om det övergår till *e*-jud, je *slutet e*. *e* kan ju också stå kvar jenom analogi från singularis. Dässutom kan ju singularis jenom analogi från pluralis få *ø* (> *e*). På så sätt blir det här endast fråga om *slutna* jud, ock *ω* skulle då i alla dessa färmer endast kunna betyda *ø*.

Emellertid har det ursprungliga *e*s judvärde ibland försjutits, men en närmare utredning av frågan saknas. Noreen, Aisl. Gram. § 104, omnämner *e* > *æ* särsjilt mellan *v* ock *r*, i *nårskan*. Att samma judövergång äksisterar i *islänskan*, bevisas av förste grammatikerns äksämpel: Svá es mörq vip *ver* sinn *vér* ets. Ordet *verr*, m. (= man, lat. *vir*) skrivs på Glavendrup- ock Tryggevældestenarna *uar*, vilket väl visar, att övergången sjett redan i samnordisk tid. Även på svänkska runstenar förekommer skrivningen *uar*. Övergången *e* > *æ* tycks vara belagd företrädesvis mellan *v* ock *r*, men

fysiologiskt är det väl lika tänkbart, att den beror ensamt på det äfterföljande *r*. I så fall har *sleri*, *sneri* ets. judlagsenligt fått *öppen* stavvokal. Ock således skulle då ω åtminstone i några av de ävanstående färmerna kunna betyda ω .

ω kan sålunda betyda *é*, *æ*, *é*, *ø*. Hur har då typen uppkämnat?

Så vitt jag vet, är Dahlerup den ende, som uttalat sig i frågan. Han säger, Ágrip sid. X: "Et, så vidt jeg véd, for Ágrip ejendommeligt tegn er ω , et tegn, der, da det i og for sig ikke synes at give nogen mening, vist må være opstået ved misforståelse af et andet bogstav (man kunde i så fald mulig tænke på ω)".

På ett ställe i Egils saga (udg. for samf. til udg. af gam. nord. litt.), sid. 36, står *ωtryggt* (= *útryggt*). Men enligt benägen upplysning av Bibliotekarien Kålund är dätta endast tryckfel för *ωtryggt*, och något ω finns icke där i handskriften. Överhuvudtaget torde typen vara inskränkt till Ágrip, ock Dahlerups förmodan torde väl således vara riktig.

Att ω -typen endast förekämmer i en enda handskrift, gör det ju mera sannolikt, att den är en felskrivning. Jag tror således, att Dahlerups antagande om missuppfattning är riktigt. Frågan blir, vilken den missuppfattade bokstaven är.

Dahlerup föreslår ω . Men så vitt jag vet, förekämmer icke ω med utskriven nederdel av *e* i de isländska handskrifterna. Dessutom kan det icke finnas något tvivel om, att första hälften av ω -typen är ett *a*. Den kan då icke järna återgå på ett *o*, utan bör tydligen antas återgå på ett *a*. Den senare hälften däremot kan återgå på ett *e*. Alltså $a + e$. $a + e = \omega$. Är således ω ursprunget för ω -typen?

ω förekämmer många gånger i Ágrip, skrivet på vanligt sätt, ock var sålunda ett tecken, som skrivaren i ock för sig tjände väl till. Om han det oaktat kunde missförstå det så många gånger, måste det i förlagan haft en ovanlig

färm, som han äj kunde riktigt idäntifiera. I ock för sig är ju dätta ingen orimlighet, ur paleografisk synpunkt. Men ur fonolågisk synpunkt uppstår svårighet. Om ω är missuppfattning av \ae , måste i en hel del fall (se åvan) Ágrips original haft $\ae = \acute{\sigma}$. Dänna handskrift skulle således representerat ett uttal, där $\acute{\sigma}$ redan övergått till \acute{e} . Originallet behöver naturligen icke ha varit avsevärt äldre än Ágrip självt, men i alla fall kämmer övergången $\acute{\sigma} > \acute{e}$ att — visserligen dialektiskt — bli så tidig som omkr. 1200. Enstaka üksämpel finnas annorstädes från samma tid, t. äks. *sete = sôte*, f. = sötma Ph. I. Men när icke üksämpel i större mängd kunna anföras, torde man böra anse det för vågat att redan nu anta en allmän övergång $\acute{\sigma} > \acute{e}$. (Dässutom är ju dänna övergång en *islänsk* judlag. Man måste därför i sådant fall anta ett *islänskt* mellanled: Ágrip skulle sålunda visserligen vara författad i Norge, men A. M. 325 II 4:to skulle icke härstamma diräkt, utan jenom ett islänskt mellanled, från det nårska originalet. Dätta vore dåck i ock för sig icke orimligt). Följden blir således, att \ae icke, åtminstone icke enbart, kan ligga till grund för ω -typen.

Men å andra sidan kan man icke kamma ifrån ett samband mellan ω ock \ae . Det finns nämligen flera fall, där det är svårt att avjöra, om ett ω eller \ae föreligger. Sådana ställen äro: *frændi* 21, 18; *uæri* 41, 14; *lóv* 48, 22; *þrændi* 55, 7; *mis hald* 57, 11; *scókir* 62, 21–22 (jmf. åvan). Dahlerup avtrycker \ae på alla ställen utom två, men anmärker därvid, att stället är suddigt, att \ae har "en lidt sær form" ets. Men egenheterna kunna just bero på, att det icke är något riktigt \ae , utan ω . Det kan bli fråga, om icke ω vore lika riktigt i avtrycket. T. äks. *frændi* l. *frændi* 21, 18: det jör mera intryck av ω än \ae , men å andra sidan finns inget tvivel om, att senare delen är ett e . Jmf. e i *fell* 44, 13. Dässutom har skrivaren på två ställen: *hiulþræpa* 34, 23 ock *farayjar* 37, 9 först skrivit \ae ock så ändrat till

ω jenom att sätta till ett streck. Alltså är ω på två ställen bevisligen en ändring ock omfärmning av \ae .

Man torde därför kunna antaga, att \ae är en tjälla till ω -typen. Men i de fall, då den betyder \acute{o} , σ , måste den ha haft en annan tjälla.

ω har naturligtvis uppstått på det viset, att skrivaren sökte återbilda sitt original så noggrant han kunde, dock utan att riktigt förstå det. Om man frågar, vad han själv ansåg det vara, blir väl svaret, att han i de fall, då han reflekterade över saken, trodde det vara ett \ae . Dätta framgår ju av 34, 23 ock 37, 9, där han först skrev ett verkligt \ae , samt vidare av skrivningarna *stærsto* 47, 10; *prænda* 50, 25; *ohægyndi* 89, 17, där han skrivit ett vanligt \ae utan vidare. I dessa tre fall står \ae för σ . Alltså måste det ha funnits en typ med betydelse av σ , som var så lik \ae , att skrivaren kunde ta miste på dem. Vad var det för en typ? Första halvan, *a*-halvan, har jivetvis varit den samma; olikhetenlikheten har jällt senare halvan. Finns det då någon typ, som är så lik *e*, att förväksling är möjlig? Jag tjänner endast en, nämligen σ . I Stockh. Hom.-boken förekåmma dessa båda typer: *e* ock σ , skrivna ibland på ett sätt, så att, enligt min uppfattning, en förväksling är lätt jord. Se t. äks. Pal. Atlas, oldn.-isl. afd. blad 3. Beträffande *e*, se t. äks. *rélleþe* (det sista *e*) rad 5; *sem a himne* rad 12; *Panem* rad 13; *véizla* rad 14; *himne* rad 16; *þessa* rad 27; *þegar* rad 31. Beträffande σ , se t. äks. *fyr dōma* rad 5; *fózla* rad 20 ock 22; *fóper* rad 25; *bón* rad 32. I sådana fall förefaller det mig, att en förväksling av *e* ock σ kan ligga nära till hands, i synnerhet för en icke alltför omsärjfull skrivare. Stockh. Hom.-boken är icke den enda handskrift, där sådana typer finnas. Se t. äks. blad 1 i Pal. Atlas: *synesc* rad 2. Även här är *e* av dylik art.

Alltså skulle på dätta sätt den missuppfattade typens senare del ha varit σ . Den förra delen var *a*. Alltså *a* + σ

= ω ¹⁾). Den typ, som skrivaren hopblandade med denna, var $a + e = \omega$ ¹⁾).

Visserligen har jag aldrig sett $a + \emptyset$ hopbundet i någon handskrift. Men är det orimligt att tänka sig saken på följande sätt: $a + o$ förekommer ju ytterligt ofta hopbundet: ω . Denna typ har många judvärden, ock ett av dem är \emptyset . För att ytterligare markera detta \emptyset -värde ock särsjilja det från andra användningar av typen kan man ha lagt till tvärstrecket, så att av ω blev ω med streck, d. v. s. faktiskt $a + \emptyset$.

Min mening om ω -typen är alltså följande: den har uppstått jenom att skrivaren sökte återbilda två typer i sitt original: $\omega = \alpha$ ock $\omega = \emptyset$ ¹⁾), dåck utan att riktigt förstå dem, ock i tro, att de voro en ock samma typ. α ensam som tjälla för ω är icke tillräcklig, emedan judövergången $\emptyset > \alpha$ då skulle bli daterad för långt tillbaka i tiden.

Till sist bör nämnas, att Gíslason kanske uppfattade typen överhuvudtaget som ett ω med tillagt tvärstreck. Åtminstone återjer han *gótlpsca* 71, 8 på följande sätt: *gótlpsca* (*meþ stryk yfir um ω*), Frump. sid. 99.

4. Växlingen $z : p$.

betpt 19, 16; *beþt* 37, 23; *baþstra* 47, 24-25; *baþto* 53, 17; *baþtra* 54, 1; *baþtu* 57, 24; *uitþ'an* 62, 2; *gótlpsca* 71, 8; *clemetþkirkio* 73, 11-12; *baþto* 85, 4; *baþter* 90, 5.

Jmfr. härmed: *betzt* 1, 10; *allvalz konungr* 3, 6-7; *æltatalagi* 3, 14; *uitzco* 7, 8; *einualz konungr* 7, 14; *aytztv*²⁾ 12, 11; *islendzcr* 14, 16; *úitzco* 23, 6; *helzt* 44, 4; *uitzco* 45, 16; *úllzco* 50, 12; *helzt* 50, 14; *gwtzco* 56, 6; *criszskirkio* 64, 5-6; *uitzco* 65, 10; *krisckirkio* ($c = z$) 76, 7; *gwtzco* 89, 13-14; *helzt* 89, 20; *halvarzskirkio* 92, 6-7.

Är alltså de förra färmernas $p =$ de senares z ? De uttalanden, som finnas härom, äro otydliga.

¹⁾ Det ofullkomliga återjivandet i tryck vållar otydlighet.

²⁾ a ock y hopbundna.

Gíslason, Frump. 98 f., säger endast, att *þ* — ensamt l. jämte andra bokstäver — står i stället för *z*. Därpå räknar han upp äksämplerna (*beþt* 37, 23 är glömt), endast ur A. M. 325 II 4:to.

Dahlerup, Ágrip XXI f., yttrar helt kårt, att *þ* användes som sibilant (i motsats mot frikativan) ”på følgende steder = *z*” (varpå samma äksämpel anföras).

Specht, Acta germ. III, 11 f., talar om *tsc*, *zc* i passivändelser. ”Gelegentlich geht dieses *z* (= *ts*) in *tþ* und *þ* über.” Som äksämpel anføres bl. a. *betþt*, *baþtu* (bör vara *batþtu*; se åvan). Angående det fonetiska förläppet hänvisas till R. Lenz’ avhandling om palatalerna i K. Z. 29, 1 ff. Men vad som där sägs, s. 27, har icke med denna fråga att göra, ty där talas om ett av *k* genom palatalisering uppkämmet *t*-jud med frikativ ansats, vilket så kan vidare utveckla sig till affrikata eller ren frikativa.

Bugge, Aarbøger 1870, sid. 195, anför några äksämpel på olika slags hithörande företeelser, men utan inbördes sammanhang, ock utan någon förklaring.

Larsson, Stud. över Stockh. Hom.-boken, sid. 65, anser, att *þ* står i st. f. *z*, samt hänvisar till Ágrip.

Det är tydligt, att *þ*, därför att det står i en ställning, där man är van vid *z*, ingalunda också behöver betyda *z*. Icke håller kan man påstå, att det i dessa fall har ständigt en ock samma betydelse — det må nu vara *z* l. äj — utan betydelsen är naturligtvis olika, allt äfter olika ställningar ock olika handskrifter. Ett par äksämpel: *Gup miscun* i Stockh. Hom.-boken (t. äks. sid. 62, 10 hos Wisén) behöver icke anses vara = *Guz miscun*, emedan ändelsen *s* utelämnas ibland i jenitiv av pärsonnamn. *gøþlu epær* i Ög. L., Räfst. B. 16, är antagligen icke = *gøzlu epær*. Ordet skrivs nämligen för övrigt på följande sätt: *gøþzlu epa* Räfst. B. innehållsförteckningen, 16; *mæþ gøþzslu epe* Räfst. B. 16; i *gøzlu epum* Räfst. B. 16; ur *perra gøþzslu epum* Räfst. B. 17;

gøþslu epa Krist. B. 13. Jmfr. vidare t. äks. at *lep̄zsn̄um* ganga Vinsorþa B. innehållsförteckningen 2; at *lezsn̄um* ganga Vinsorþa B. 2; innan lagha *lep̄zsn̄um* Vinsorþa B. 6; *lezsn̄um* Vinsorþa B. 13; at *lep̄zsn̄um* ganga Vapa B. 30. När alltså *þzs*, *þs*, *þz*, *zs* växla med varandra i dylika ställningar, kan man ju inte dra någon annan slutsats, än att ett *s* l. *z* är glömt i *gøþlu*. I Ágrip, 38, 15-16: oc beip *lip̄* sins, samt 44, 13-14: mikil hlutr *lip̄ sveins*, är väl *s* helt änkelt glömt på grund av det följande *s* (i förra fallet kan man ju också anta ett *lip̄sins*).

De åvan anförda färmerna i Ágrip tyckas ha en särskild karaktär. Jag finner det änklast att uppfatta *þ* här som en *fonetisk* beteckning, emedan det står i en viss bestämd ställning, ur vilken det just kan förklaras fonetiskt. Tanken på något egendomligt skrivsätt är ju omöjlig, utom för en av färmerna: *gøtþsca*, där *þ* kan vara "etymologiskt", bero på assosiationsjon med *gøþr*. Men i t. äks. *betþt* kan inte järna *þ* bero på assosiationsjon med *gøþr*. En annan förklaring måste sålunda finnas.

Såsom åvan synes, står *þ* mellan *t* ock *t* äller mellan *t* ock *k*, alltså mellan två äksplosivor, av vilka den första är en dorso-gingival. Det närmala judet är *s*. Det är sålunda, noga taget, oriktigt att påstå, att *þ* = *z* här; det står ju i st. f. *s*. Samma anmärkning jäller vid det omvända förhållandet, när *z* står i st. f. *þ*, t. äks. Ög. L. *vighz* Gifta B. 7. Om Noreens förslag, Aschw. Gram. § 257, anm. 4, att *z* anjer ett tonlöst uttal av frikativan i slutjud, är riktigt, så är det klart, först ock främst att *s* vore en äksaktare beteckning — så som det ju också har använts på runstenar i dätta syfte (enl. Bugge, Aarbøger, 1870, sid. 195) — ock för det andra, att *z*, ett tecken för en *affrikata*, kammitt att användas som tecken för en *frikativa*, endast därijenom, att *affrikatan* värkligen övergått till *frikativa*, d. v. s. *ts* assi-

milerats till *ss*, *s*. Alltså står ju *z* här i st. f. *þ* icke i betydelsen *ts*, utan i egenskap av tecken för *s*.

I t. äks. *bezt* (*betst*) skall tungbladet vid (det första) *t* vara tryckt mot övre framtänderna, därpå lösas fullständigt ur kântakten ock inställas i en ränna för att åstadkamma förträngningen för frikativan *s*, ock så på nytt återta den förra ställningen för *t*. Om nu en tendäns att inskränka uppreparandet av samma artikulationsrörelse, här liksom i så många andra fall, jör sig gällande, kan dätta sje så, att tungbladet icke frijör sig fullständigt, utan endast så mycket som behövs för att bilda en ränna. När då luften passerar dätta trånga pass, uppstår ett svagt ock läspande *s*-jud, som just kan ha betecknats med *þ*. Sedan kan dässutom det första *t* artikuleras mer äller mindre tydligt, vilket kan ha fått sitt uttryck i det växlande skrivsättet *betþt* : *bept*. På samma sätt i t. äks. *gþzka* (*gþtska*): tungan skall först bilda kântakt, så frijöra sig, så åter bilda kântakt. Här kan samma tendäns som i föregående fall visa sig, så, att tungan glider över omedelbart från första till andra kântakten, utan att medjiva något mellanliggande momänt av full frijörelse. En partiell frijörelse sjer på samma sätt som i förra fallet ock har samma resultat till följd.

I Ög. L. förekämmer ett par skrivningar, som väl äro att jämföra med åvanstående i Ágrip: *syþkini* ock *samsyþkini* Edsöre B. 24. Jag antar, att även dätta är spår av en utveckling *tsk* > *tþk*, att de alltså äro en räst från någon föregående handskrift, ock att skrivaren kopierade dem utan att förstå dem. Härpå tyder ju också de båda felskrivningarna *samsyþini* Edsöre B. innehållsförteckningen 24, ock *samsyþini* Edsöre B. 24: skrivaren tjände troligen icke ijänn ordet i däss förändrade utseende, ock kunde därför så mycket lättare skriva av det felaktigt ¹⁾.

¹⁾ Jmfr. *uitþ'an* i Ágrip, 62, 2!

Jag menar alltså, att skrivningen (*t*)*þt*, (*t*)*þk* kan vara spår av ett (dialäktiskt) föränkladt uttal av förbindelsen *t + s + t*, resp. *t + s + k*. En annan föränkning förekommer i Ágrip: *síTsz* 13, 9; *sítz* 24, 3; *sítz* 67, 18, där *síts* < *sítst* enl. Aisl. Gram. § 293, 1. Ytterligare ett annat sätt omtalas i mom. 2 av samma paragraf. Äks.: *bosto*, *góska*. Jmfr. i Ágrip: *herlenscr* 49, 18; *útlenscr* 49, 18.

Samma utveckling bör sje i passivändelsen *-zc*, ock dessa fall äro anförda av Gíslason, Dahlerup, Specht ock Bugge på samma gång som de föregående. Den ojämförligt vanligaste ändelsen i Ágrip är naturligen *-sk*, som förekommer omkr. 150 ggr. *sk* + föregående *t* (ursprungligt l. äj) blir *zk*: *reþzc* 18, 21; *comitzc* 40, 9; *reþsc* 41, 5; *helzc* 49, 19; *getzc* 92, 14. Dessutom insjuts *t* mellan *nn* ock *s*: alltså *zk* i st. f. *sk* i *fanzc* 26, 18; *fanzc* 56, 2.

raþomsc 14, 20-21 kan kanske uppfattas som skrivfel för *raþomc*: *sc* tanklöst tillagt på grund av glömska vid linjesjiftet. I *sparþist* 41, 13 är *t* säkert, som Dahlerup påpekar, skrivfel för *c*.

zk kan nu föränklas på samma sätt som i det föregående. Vi har dels *quaþc* 29, 8; *baþc* 51, 17, dels enl. Aisl. Gram. § 293, 2 *comisc* 60, 12; *ottasc* 60, 16 (enl. Specht, sid. 13, skulle detta vara analogibildning från färmer med *-sk*, vilket är svårfattligt). Jmfr. enl. § 286 *tosc* 39, 4; *fesc* 92, 21 (det senare äksämplet är mera otydligt, åftersom det är en rättelse).

Jenom analogi intränger *z* i st. f. *s*. Där *sk* vore judlagsenligast, kämmer alltså att stå *zk*. Alltså t. äks. pret. *brázk* i st. f. *brásk*, *leynazk* i st. f. *leynask*, *gerazk* i st. f. *gerask*, pret. *gerþuzk* i st. f. *gerþusk*, *óróazk* i st. f. *óróask*. Ock med *tsk* > *tþk*: *leynaþk*, *geraþk* ets. *andaþesþc* 72, 19-20 är väl dittografi: oriktigt upprepande av *þ*.

Från både isl. ock nårska handskrifter är det känt, att *k* i *-sk*, *zk* ibland faller bårt. Man har ansett, att bl. a.

handskrifter även Rm. II haft att uppvisa äksämpel härpå. Dätta är däck, såsom Bibliotekarien Kålund för mig påpekat, orätt. Det rätta kan ses i Palæografisk Atlas. Stället lyder: Sa — skal *annaz* hafs land —. Men *z* beror på en jissning av Arne Magnusson, som emellertid själv förklarar, att sista bokstaven är oläslig, ock det är således omöjligt att avjöra, om där har stått *annas* l. *annasc*.

Dätta *k*-bårtfall har väl från början varit den vanliga trekånsonantismens förläpp, varifrån det sedan spritt sig även till andra ställningar. Dätta är väl också Larssons mening, Stud. sid. 75 f.: "Man finner på flera ställen *c* i refläksivändelsen utelämnat, när *sc* tillsammans med det följande ordets bejynnelsekånsonant skulle bildat en svåruttalbar judgrupp." Spechts färmulering, sid. 21, är mindre tillfredsställande: "Ansätze zu derselben Neigung, das *c* abzuwerfen, zeigen dann in denselben alten Handschriften die Medio-passivformen, denen mit *þ*, *t*, *s* oder *h* anlautende Enklitiken und ähnliche Worte folgen." Det jäller ju inte bara enklitika ock därmed jämställda ord.

Skrivaren av sp. 1—92 i Ágrip har tydligen i sitt uttal av judförbindelsen *t + s + k* i passivändelser varit van att låta *k* falla. Han skriver: *konungr braz* reiþr 4, 22; ef *dámi fvnðis* til 28, 25—29, 1; Alt *gecs* efter þessø sogo 36, 10—11; hafpi *callats* sendi *maþr* haralds 63, 1—2; oc *hann fanz* oc var mædr 66, 22—23; oc *coms hann* sva at gærsimum 92, 4—5. Även passivfärmer med *þ* i st. f. *z*, som han väl uttalade på vanligt sätt ock skrev av utan att begripa, varför *þ* stod där, förekomma utan slutande *k*: *mep þui* at eigi matti *leynasþ* ferþ heþar. oc mart *cvni* til svica *geraþ* þa sendi hon — 31, 6—8; oc *gerþusþ* þeir til er þetta mæltø 71, 13—14; — toc — hugr — at *óroasþ* er hann þottisc — 73, 20—22. Att *þ* i dessa färmer icke är någon slags felskrivning, tycks antydast därav, att skrivaren 31, 7 värkligen först skrev *leynasc*, men så ändrade *c* till *þ*. Dätta tyder ju på, att

originalet hade *þ*. Däremot är väl det onödiga *s* hans eget tillägg.

Att det har förefunnits en egenhet i uttalet av dántal äksplosiva + *s* + äksplosiva, antydes också av det sätt, varpå förbindelsen *t + s + l* skrives. *l* är ju, vad tungbladets artikulation beträffar, likställt med *t*. I Ágrip förekommer dels: *landzlvr* 6, 8; *lipuítzlo* 46, 10–11; *lipuítzlo* 68, 1; *landzgætzlo* 86, 23; *meizlor* 95, 14, men å andra sidan: *ucitlo* 1, 24; *iaritlave* 45, 3; *iaritlafs* 53, 25; *vetlor* 65, 19–20; *ueítlo* 72, 19. (Däremot är Storms läsning *vetlo* sid. 98, 5 en konstruktion: det finns inte mer än nätt ock jämt *lo* kvar i handskriften, det övriga är bårtskuret. Hur kan man då använda annat än närmaliserad rättskrivning vid utfyllningen?).

Förbindelsen *s + l* har här övergått till tonlöst *l*. *s*-judet har sålunda uppslukats av *l* judet, så att det icke uppfattades som ett jud, som behövde särskild beteckning. Detta förläpp underlättades naturligen, om *s*-judet självt var svagt ock läslande, d. v. s. om *tsl* > *tþl*, i vilket fall det lättare förlorades för hörseln i lateralartikulationsjonens jud.

Cod. A. M. 673 a 4:to.

Täktskritiska anmärkningar.

Av A. M. 673 a 4:to är en del, de båda Physiologus-fragmänten, A (= Ph. I) ock B (= Ph. II), utjiven af Dahlerup i Aarbøger, 1889, en annan del, stycket om sjeppet ock rängnbågen (= Ph. III), av Larsson i ZfdA, XXXV. — Jag följer dessa avtryck.

Ph. I.

I.

r. 4—5 *þa er hann deyr sik ok lifgar*: i stället för att ändra *deyr* till *deypir* är det änklare att ändra ordställ-

ningen, så: *deyr ok lifgar sik*, ock anse det åvanstående *brenner sik ok lifgar* ha influerat. Obs. att det står ett tecken framför *lifgar*, vilket kansje just avser en ändring i ordföljden.

II.

r. 3: *scyngne* är säkerligen icke skrivfel för *scygne*. Se Aisl. Gram. § 231, 2.

r. 3 *fro(vari)*: där sista bokstaven har stått, syns något upptill, som mindre liknar det översta av ett *i* än slutet av en *e*-släng, sådan som t. äks. sista *e* i *eþle* i st. I har (se faks.). Ordet skulle då kansje kunna läsas *fro(var)e*.

III.

r. 1—2: *Sirena iarteiner i fegrþ raddar sinar oc sete scrasa þera es men hafa* —

Dätta måste ha utvecklats sig ur det riktiga: *Sirena iarteiner i fegrþ raddar sinar sete crasa þera* —. Frågan är, hur det tillgått.

Faksimilet har förvanskats det tydliga *scrasa* i cod. ock satt ihop ett mellanting mellan *k* ock *sc*; som det ser ut, för att antyda, att *sc* är ett missuppfattat *k*¹⁾. Möbius, som ju endast hade faksimilet att tillgå, avtryckte också mycket riktigt *krasa*, på god tro. Originallet skulle alltså ha haft: — *fegrþ raddar sinar sete krasa þera* —

Dätta är också Dahlerups mening. När nu skrivaren återjivit det med *fegrþ raddar sinar oc sete scrasa þera*, så visar dätta, att han av tanklöshet läste: — *ok seti skarsa* —. Han såg alltså ett *ok* för mycket och tänkte på trällkvinnor (*skars*, n. = trällkvinna) med anledning av sirenen. *scrasa* betyder sålunda här ejäntligen inte *krasa* utan *skarsa*. Det

¹⁾ Den *s*-typ det är frågan om, är naturligtvis den *länga*, som just liknar en *k*-stapel något.

jick således med skrivaren liksom med "men" för övrigt "i heimi hér": han kom på avvägar för sirenens skull.

En annan möjlighet är, att originalet haft — *sinar sete kcrasa* ¹⁾ —. Dock är det väl osäkert, om *kc* verkligen använts som kapital i islänskan. Dessutom är väl likheten mellan *kc* ock *sc* (hopbundet äller äj) knappast så påtaglig. Det är lättare att förstå, att Sparfwenfelt kunde skriva *þiltia* för *þikcia* (se F. Jónssons Heimskringla, I, 8). En annan, nära till hands liggande, förväxling är den mellan *p* ock ags. *v*: dessa båda typer skrivas nämligen ibland alldeles lika. *sopna* i dätta stycke, Ph. I, III, är jivetvis en ren fel-skrivning för *sovna*. Man behöver således icke med Aisl. Gram. § 229, anm. 3 tänka på något särskilt uttal. Likaså kunna *k* ock *x* lätt förväxlas. Så är fallet i st. IV, där *Ack* enl. Dahlerup är en missuppfattning av ett *Acr*. Jmfr A. M. 325 II 4:to, 66, 8: *konor*, som är ändrat från *ronor*.

Vid förklaringen av det ifrågavarande skrivfelet torde man inte bara få tänka på *sc* i st. f. *c* (l. *k*), utan även böra ta hänsyn till det insjutna *oc*.

Det finns ett annat skrivfel i samma fragmänt, st. IV, rad 4: *þer* i st. f. *þat er*. Det beror tydligen på, att förskriften haft *þer*, med glömt förkärtningsstecken ock mycket smalt mellanrum. Man kan då jissa, att kanske skriften i allmänhet där varit hopträngd ock mellanrummen mellan orden små. Men om då en bokstav fogats in äfteråt, mellan två färdigskrivna ord, bör den ha fyllt ut hela mellanrummet, så att det försvann ock en sammanhängande följd uppstod för ögat. Då var det naturligtvis omöjligt att på grund av skriftens anordning se, om den tillsatta bokstaven varit ämnad till förra äller senare ordet, ock ett misstag blir sålunda tänkbart. Om det i originalet stått *sete crasa*, ock så av någon anledning ett *s* fogats emellan, så bör det ha sett

¹⁾ d. v. s. *k* ock *c* ihop.

ut så: *setescrasa*, ock det är möjligt, att härmed avsågs *setescrasa*. Varför har då *s* tillsatts? Kanske skrivaren fick för sig, att de båda orden omkring *oc* voro koördinerade, ock när det förra stod i jenitiv, borde också det senare stå i jenitiv. På så sätt blir det insjutandet av *oc*, som är det ejäntliga ock ursprungliga felet. Men detta fel torde kunna förklaras ganska naturligt.

Jag tänker mig, att det funnits två föregående redaktioner — häri ligger ju ingenting orimligt — a) ock b), av vilka a) låg till grund för b), som i sin tur är original till det nu bevarade fragmätet. Jag antar, att a) hade rätt: *fegrþ raddar sinar sete crasa þera* —. Men dätta är ju en i rytmiskt avseende ovanlig ock stötande period: säks ord — av vilka de fäm dässutom äro tvåstaviga — med unjefär samma betoning, utan omväxling i enfärmigheten. Det jör intryck av uppräknig, utan rytm: orden liksom stöta ihop utan organiskt samband. Men när rytmen är bårta, är bandet bårta, ock jag föreställer mig, att när skrivaren av b) kom till dätta ställe, jick det liksom isär för hans uppfattning. Han fick tjänsla av, att något var i olag, en föreställning om någonting uteglömt, samt ett behov att återställa dätta, som kunde förmedla det hela. Det låg nära till hands att förbättra både rytm ock mening jenom att insjuta ett *oc* på passande ställe. Så fick han ihop en period, som visserligen är felaktig, men som låter bättre, ock därför jör ett omedelbart intryck av att vara riktigare: — *fegrþ raddar sinar oc sete crasa þera* —. Sedermera kom han att fästa sig vid, att en jenitiv, *raddar sinar* stod framför *oc*, ock då fick han den föreställningen, att *oc* förenade två jenitiver här, varför också det senare ordet borde stå i jenitiv. Han satte då till ett *s* åfter dätta. — Så kom det nu bevarade fragmätets skrivare, ock skulle skriva av det. Han skrev helt ånkelt, som det stod: — *fegrþ raddar sinar oc* —. Nästa ord uppfattade han som *sete*. *s* hade han då ingen

annan stans att jöra av, än att föra till följande ord, som alltså blev *scrasa*.

Sóte är ju vanligen femininum, men det finns ingenting, som hindrar att anta, att det även funnits ett neutrum *sóte*. Alltså dels en *-in*-bildning, dels en *-ia*-bildning. Jmfr. *frópe* o. dyl.

Ett par äksämpel på analågt oriktigt insjutande av ett *ok* kan anföras. Heimskringla I, 18, 7-8 lyder: *þat kunni hann enn at gera með orðum einum at slækva eld ok kyrra síá ok snúa vindum* —. När Ásgeirr skrev av dätta, uppfattade han det tydligen mycket flyktigt, utan att tänka på innehållet, ock alla infinitiverna togo sig då samårnade ut. Han skrev den första: *at gera með orðum einum*; den följande blev naturligtvis *ok at slækva*. Sedan strök Arne Magnusson ut dätta *ok*.

Ett annat äksämpel är Hauksbók, 482, 33: *með viðsmiorvi mildi sinnar*. Cod. har *oc mildi*. Avskrivaren tyckte väl, att de båda substantiven sågo likadana ut till färmen, ock uppfattade dem som koårdinerade, ock skrev helt orefläkterat dit det koårdinerande *oc*. Han tänkte inte på jenitiven *sinnar*, som blev meningslös — alldeles som Physiologusskrivaren inte tänkte på jenitiven *crasa*, som också blev utan styreord.

IV.

r. 4: att ändra *nitt* till *rett* tycker jag är överdrivet lågiskt.

V.

r. 5 *gop[r]*: cod. har *gop*, ock något *r* behövs inte. Det är tydligen en sammansättning: *gópmaþr*. Jmfr. Fritzner, t. äks. *ungmaþr*, l. sammansättningar med *góp*-, såsom *gópgerningr*, *gópgrípr*, m. fl.

Ph. II.

I.

r. 1 *EiN fogl es i onne nil, sa heiter hidris*: Jag tror, att denna läsart är oriktig, ock vill i stället föreslå:

Es fogl i onne nil, sa es heiter hidris; av följande själ:

1) Stycket skulle äljes börja olikt alla andra. De stycken, som äro jämförbara, äro:

VI *Es fogl er heiter* — VIII *Es hualr i sø*¹⁾ *er heiter* — XIII *Es fogl es heiter* — XV *Es kycquende er a gricko heiter* — samt särsjilt: III *Annat kycquende þat es heiter* — VII *Es kycquende þat er heiter* — IX *Es fogl sa es heiter* — XIV *Es kycquende þat er heitir* —

Alltså: *sa es heiter*, *þat es heiter*, men inte: *sa heiter*, *þat heiter*. Man kan förmoda, att detsamma jäller även stycket I.

2) *EiN* som obestämd artikkel så här tidigt är — inte omöjligt, men — tvivelaktigt. För att godtjänna läsningen *EiN fogl* vill man ju ha någon säkerhet för, att det verkligt står så i handskriften. Men det kan man inte få, ty

3) läsningen *EiN fogl es i onne nil* är i hög grad osäker. *EiN* är osynligt, *fogl* synligt, det överskrivna *es* mycket skarpt ock tydligt, *i onne* svagt, ock *nil* osynligt. *EiN* är således allt annat än säkert, ock Dahlerup säger själv, att det är "i höjeste grad tvivlsomt". Men han godtjänner det i alla fall, ock antar dässutom, att något ord stått mellan *EiN* ock *fogl*, samt föreslår (med tre frågetecken) *litil*, alltså *EiN litil fogl*. Han anser nämligen, att "et hvert spor af rød farve er forsvundet" — det jäller alltså initialen — men att man för övrigt kan se "höjst utydelige rester af bogstaver". Emellertid kunna de otydliga rästerna av bokstaver lika bra vara streck ock fläckar i det utplånade ock förstörda pärgamäntet, men däremot ser man faktiskt, var init-

¹⁾ ø är försett med hake.

sialen har stått. Att den har varit *E*, är också troligt, fastän det nu är förstört ock vridet på sned. Man kan mäta avståndet mellan *Es*s vänsterkant ock *l* i *fogl* ock jämföra med andra stycken. *Es fogl* i st. VI ock *Es fogl* i st. IX uppta ett utrymme, som är något större än det för *Es fogl* i st. XIII. Utrymmet i st. I är något större än det i st. VI ock IX, så att det kan bli en liten smal plats för ett hopträngt *litil* jämte behöriga mellanrum mellan de båda omjivande orden, ock då är ändå inte medräknat, att *EiN* kanske tar större plats än *Es*. Faktiskt behöver det inte tänkas ha stått mer än ett *Es* där: *Es* i de olika styckena upptar olika utrymme, ibland större, ibland mindre, men platsen för *Es* i st. I blir jämförlig med motsvarande i st. XV. Jag anser således fullt antagligt, att inget ord har stått emellan, ock att det första ordet väl kan ha varit *Es*. Men blir man inte övertygad av dätta, så får man anta ett *litil* l. dylikt ord, onaturligt hopträngt mellan ett *EiN* ock *fogl*. Man blir alltså tvungen att behålla *EiN* då. Men just dätta ord är ju ytterligt osäkert ock har endast faksimilet att tacka för sin tillvaro, beror alltså på en jissning. Man ansåg sig tydligen se ett *E* — vilket också enligt min mening är riktigt — men sedan såg man helt säkert ingenting, utan jissade på *EiN*, som kunde passa bra som obestämd artikel till *fogl*: predikatet *es* fanns ju redan, så det var inte att tänka på. Men dätta *es* är att lägga märke till. — Först ock främst är det överskrivet, såsom syns på faksimilet. Men det är med svartare bläck ock dässutom bättre bibehållet än stycket för övrigt, ock dätta är så mycket märkligare, som det står på en plats, där allting är utplånat ock förstört. Man kan inte annat än tro, att om det hade skrivits med samma bläck ock samtidigt med det andra, så skulle det också ha varit utplånat. Man tvingas alltså att anta, att dätta *es* är senare tillsatt, då redan pärgamäntet var illa medfaret. Med dätta stämmer också, att ordet kanske

inte är av samma hand som det övriga. Man har alltså rätt att anta, att något *es* från början aldrig har stått där, ock då blir det ju troligt, att det första ordet har varit *Es* ock inte *Eän*. Emellertid är det ju stor likhet mellan de båda stilarna: bokstäverna i *es* äro skarpare, årdäntligare, omsärjsfullare, men däck av samma typ som de andra. Man kan därför vara hågad att anta, att de kanske äro en avsiktig ock noggrann återbildning, kanske uppfriskning, så att ett *es* värkligen har stått där överskrivet ursprungligen, men hållit på att utplånas, ock i senare tid räddats. Varför har det då skrivits över? Jag jissar, som sagt, att originalet hade *Es fogl i onne nil sa es heiter* — ¹⁾, men att skrivaren glömde det senare *es*, ock sedermera satte till det på oriktigt ställe, med tanke på den här i Physiologus så vanliga förbindelsen *Es fogl es* —, *Es kycquende es* —.

Man begår ingen orättvisa mot faksimilet, när man besjyller det för otrohet då ock då (tråts Dahlerup, sid. 252; jmf. för övrigt dätta). Det är odugligt för paleografiska undersökningar, ty typerna äro aldrig i detalj fårmade så som i handskriften. Det är också odugligt för grammattiska undersökningar. I fragm. A, st. III, r. 1 återjes *sc* på ett förvillande sätt; r. 2 står en bäge över *ei* i *eins*, som inte finns i cod.; st. V, r. 6 *lutti avalt*: bägge orden, men särskilt det första, äro avklippta ²⁾, så att endast det allra översta av bokstäverna är kvar. Däremot har man inte brytt sig om att skarva ut fåglarna på andra sidan. Vad fragm. B beträffar, så finns det nästan inget stycke, där inte Dahlerup själv anmärker, att faksimilet i en äller annan punkt är felaktigt. Överhuvud låtsas faksimilet högst sällan om hål äller trasigheter, ock följden blir, att där finns det just inga svårigheter alls, medan däremot handskriften själv "hörer til de allerutydeligste islandske membraner". När Dahlerup

¹⁾ l. — *sas heiter* —

²⁾ i handskriften.

i alla fall säger, att faksimilet "må i det hele siges at give et ret godt indtryk af håndskriftets udseende", så jäller dätta endast, om man icke vill använda det i vetenskapligt syfte.

r. 4 *kokodrillo*: cod. har *kocodrillo*, men faksimilet *kokodrillo*.

r. 7 (*frels*)*ti*: jissning av Dahlerup, "men kun *ti* er sikkert". Emellertid syns det tydligt, att *t* inte har varit hopbundet med något *s*. Dässutom ser man *tti*. Av värb med preteritum på *tt* är det endast två, som passa: *fletta* i bet. 4) hos Fritzner: 'skille en af med noget'; jmf. äks. 'hón fletti han ór himinríkis fegrþ'. Men ändå bättre passar *reyta*, ty då blir Guds handling jämförlig med fågelns: liksom hidris river ock sliter i krokodilens inre, så slet Gud sina vänner ur hälvetet undan jävulen. Jag anser alltså, att man bör läsa *reytti*.

III.

r. 1: *es* behöver icke anses uteglömt. Predikatet — ock särsjilt färmer av *vera* — utelämnas ju åfta, "när det skulde stå i en form og en forbindelse, der ligesom forstås af sig selv, hvor der altså ikke hviler nogen vægt derpå". (Lund, Oldnord. Ordföjn. 185, 1).

IV.

r. 5 *himnum*: bör vara *himnom*. Det, som syns av ordet, är *h*, sista stapeln av *n* ock första halvan av *o*.

r. 7 i *uphafi* *i*: av det senare *i* syns inget spår. Det har troligen aldrig stått där, utan glömts på grund av det slutande *i* i *uphafi*.

VI.

r. 2 (det senare) *eigi*: bör vara *eige*. Sista bokstaven är delvis bårta, men det syns dåck, att den har varit *e*.

VIII.

r. 10 *up*: bör vara *upp*. Första stapeln av *u* är synlig. Ett stycke därifrån står ett nästan alldeles bevarat *p*. Mellanrummet har naturligtvis upptagits av ett *p*.

XI.

r. 4 *saps*: om det har varit *saps* l. *soþs*, är nu omöjligt att avjöra.

XIII.

r. 5 *glíkisc*: hur kan man påstå, att det har varit *z* ock inte *s*, när alltihop är bårtrivet? Snarare finner man — genom mätning — att utrymmet bättre medjer ett *sc* än *zc*, ty dätta skulle snarare kamma i källisjon med det följande *epter* (som i alla fall syns tydligt, även om det är "ødelagt").

XVI.

r. 3 *oc*: otydligt. Palæografisk Atlas läser *sem er þet[t]a* i st. f. *sem oc þet[t]a*.

XIX.

r. 1 *Elefans*: "bestemte, men svage spor findes af de 5 første bogstaver; af *n* og *s* er kun lidt af det øverste bevarret". Men det är icke *f*, utan rästen av ett *p*, som syns. Det bör alltså vara *Elephans*. Vad Dahlerup har tagit för *a*, måste alltså ha varit den böjda *h*-stapeln. Men om det är riktigt, att det översta av "*n* og *s*" är bevarat, så måste man tydligen läsa *Elephas*; det är då något av *a*, icke av *n*, som syns. För min del har jag däck icke kunnat se dätta.

r. 3 (X): säkert. Men det syns spår av något mera, ock även utrymmet tycks kräva dätta. Det är då möjligt, att man bör läsa *XII*.

r. 3—4: vad har stått där? Dahlerup finner det tilltalande att läsa *ber þa*, men tror det knappast gå an. Jag

kan inte finna det så tilltalande, jag tycker det är en smula tautolågiskt. Mitt förslag är följande: jag antar, liksom Dahlerup, fåm bokstäver, ock behåller *a* som den sista (Dahlerup säger dock själv, att "det sidste er helt ulæseligt"); den näst sista läser jag varken som *þ* l. som *o* ("det følgende er måske *o*"), utan som *g*; de två föregående läser jag som *ra* i st. f. *er*, som jag inte kan finna så säkert ("de to næste ere temmelig sikkert *er*"); "det første [bogstav er] helt ulæseligt": på däss plats har jag tyckt mig möjligen slymta ett *d*. Det hela blir ett ord *draga*, som skulle vara dat. av *dragi*, m. = 'hvad man har at føre, transportere med sig under veis' (Fritzner). Tankegangen är följande: elefanten är så stark, att den kan bära 1) krigarna, 2) deras bagasj, packning — ock därav särsjilt framhållet de tunga vapnen, 3) deras slyddsvärn.

r. 5 *er*: *r* bör vara nerdraget.

r. 5 *or* (*r*-stapeln lång ock nerdragen): icke *af*.

Ph. III.

sid. 17, rad. 6 *varn*: bör vara ags. *v*-typ.

sid. 17, rad. 9: det i noten omnämnda *tva* är tryckfel för *þvi*.

sid. 19, rad. 5 *himinrikis*: bör vara *himinrikes*.

sid. 20, rad. 7 [*** regn*]: bör vara *r[egn]*. *r* är synligt, ock ingenting har, äller behöver ha, stått framför.

Tillägg: tre ställen i Larssons "Ordförrådet".

áftr.

Ph. I, st. V, r. 2 har *aftr* med aksänten över *t*, ock det är oriktigt att återje dätta med *áftr*, äftersom en *t*-typ med aksänt värkligen äksisterar. Den finns *t*. äks. i Stockh. Hom.-boken ock, med något varierande utseende, i fragm. 1 B i Kristiania riksarkiv. Se *t*. äks. Norges gamle love,

IV, faks. XIII, XIV, XV a, XV b. Här i *aftr* har aksänten för övrigt en så ovanlig färm, den är så hård ock tjäck; att det syns, att skrivaren omöjligt kan ha uppfattat den som en vanlig aksänt.

heito.

Stock. Hom.-boken, sid. 104, 30 ff. (Wiséns uppl.) står: *þa er su þjóþ er guþs þíonosto gætte. oc gypingar heito. hæfþo veret i anaup* etc. Larsson uppger färmen *heito* vara 3:dje pærs. pres. ind. "Stud. över Stockh. Hom.-boken", sid. 86, förklaras den nämligen som dittografi, för *heita*, orsakad av följande *hæfþo*. För det första är dätta onödigt, när färmen lika bra kan vara preteritum, såsom gotiskan utvisar. För det andra blir det mindre sannolikt, när man ser på sammanhanget. Subj. *su þjóþ* är ju sing., predikatet borde alltså vara *heit*, men har blivit *heito* tydligen jenom attraktion av plur. *gypingar*. Sedan har det andra värbet, som ju också borde vara sing., i sin tur attraherats av *heito* ock blivit *hæfþo* i st. f. *hæfþe*. Jag tror således, att *hæfþo* förutsätter *heito*, ock icke tvärtom. Då blir det ju också naturligare att fatta *heito* som pret. ock icke som ett felskrivet presens.

sihuerbol.

Färmen är tagen ur Gl. I ock uppjes vara *adjektiv*. Men det är ju översättning av *Rotunditas* ock måste alltså tydligen fattas som *substantiv*, ock då lämpligen som en nominalt bildad neutralfärm, i enlighet med Aisl. Gram. § 415, anm. 2.

Vad betydelsen beträffar, står det i en grupp ord, som alla syfta på hantverk: *Officina* = *smiþar hus* = *värkstad*; *Serra* = *sog* = *såg*; *Terebrum* = *navar* = *bårr*; *Runcina* = *grevpiarn* = *hyvel*; *Tornus* = *kringiiarn* = *svarvjärn*; *Lima* = *þel* = *fil* etc. Mellan *Tornus* ock *Lima* står *orbita* = *kringla*

samt *Rotunditas* = *sihuerbol*. Dessa båda ord säger Larsson ("Cod. 1812", sid. 45) visserligen inte syfta på hantvärk, men dock på ett annat sätt vara till betydelsen besläktade med det föregående *Tornus*. Är det alldeles säkert? *Rotunditas* översattes hos du Cange med *forma rotunda* ock kan bl. a. användas rent kånkret "pro candelabro orbiculari et circulari, in quo cerei ponuntur et accenduntur in ecclesiis". Den betydelsen passar kanske inte här, men kan man inte förmoda något annat, runt, redskap l. hantvärksprodukt? *Orbita* betyder *via publica* enl. du Cange, *vestigium rotæ, strata* enl. Diefenbach. *Kringla* betyder *kreds, ring, cirkel* enl. Fritzner. En jemensam betydelse, som däck tillhör det klassiska latinet, är *omläpp*, t. äks. *årsins kringla* — *orbita lunæ*. Men hos Forcellini, *Totius Latinitatis Lexicon*, lyder fämte momäntet av artickeln *orbita*: "Orbita — duas res significat. nam orbita et *rota ipsa* intelligitur, et *vestigium in molli solo*". Det är ju tänkbart, att även här i glossariet betydelsen är rent kånkret, ock att således något runt föremål l. redskap avses.

Roland Brieskorn.

Dissimilation og Ordet "*Nögle*".

Nögle hörer til de vanskelige Ord i etymologisk Henseende. Den oldnordiske Form er *lykill*, dannet af Verbet *lúka* (at lukke), og i jydsk og norske Dialekter har man endnu de deraf normalt udviklede Former *Lögel* og *Lykel*. *Nögle* affinder man sig da med ved at sige, at det har faaet *n* for *l* ved Dissimilation¹⁾, men derved er intet vundet i Retning af Forklaring. "Un mot n'est qu'une étiquette, ce n'est pas une explication", siger Grammont i nedenanførte Skrift, og selv om dette ikke kan siges i alle Tilfælde, er det her meget træffende.

Dissimilation er en i Sprogvidenskaben meget brugt Betegnelse, alt for meget brugt; man henfører derunder særdeles mange og mange ganske heterogene Fænomener. Den udførligste Behandling af Emnet har man i *Maurice Grammont: La dissimilation consonantique dans les langues indo-européennes et dans les langues romanes. Dijon 1895*. Han siger der (S. 9): "Le sujet n'est pas nouveau: tout le monde a parlé de la dissimilation; chacun en a rencontré des exemples et cité des cas, mais personne n'a jamais établi ce que c'est que la dissimilation, dans quelles conditions elle se produit et quelles en sont les lois. Il semble qu'il y ait là une contradiction: si le phénomène de la dissimilation n'est pas connu, comment peut-on en citer des exemples? C'est que sans savoir exactement ce qu'est la dissimilation, on en a un vague sentiment: on sait par exemple que c'est le contraire de *l'assimilation*. Quand on rencontre dans un mot deux phonèmes qui présentent quelque caractère commun et que l'un d'eux vient à subir une modification, on dit qu'il y a assimilation lorsque le phonème modifié paraît être de-

¹⁾ Saaledes Jessen: *Etymologisk Ordbog 1893*, O. Jespersen i *Art. Dissimilation* i *Salmonsens Leksikon 1896*, Noreen: *Vårt språk Bd. III S. 59, 1905*, Falk og Torp: *Etymologisk Ordbog 1906*.

venu semblable à l'autre, et quand il est devenu (ou resté) différent on déclare qu'il y a eu dissimilation. On possède ainsi, avec ces deux mots *assimilation* et *dissimilation*, un moyen infaillible d'écartier quantité de faits dont ne rend compte aucune loi connue?

Denne Skildring svarer nogenlunde til Virkeligheden; den kunde f. Eks. meget vel være skrevet med Henblik paa Artiklen *Dissimilation* i Salmonsens Leksikon, hvis denne ikke havde været af nyere Dato. Prof. O. Jespersen siger der: "*Dissimilation* kalder man et Lydskifte, hvorved der i Modsætning til de hyppigere indtrædende Assimilationer, i Stedet for to ensartede Lyd, der følge tæt efter hinanden, komme to uensartede". — Efter denne Definition vil det danske Ord *Krage* være et godt Eksempel paa Dissimilation; det har oven i Købet baade Vokal- og Konsonantdissimilation: $kraka > Krage$, $k-k > k-g$ og $a-a > a-e$.

I saadanne Tilfælde vil nu dog vistnok ingen tale om Dissimilation, da Forandringerne i Ordet skyldes 2 bekendte Lydlove, der i dette Ord *tilfældigvis* har faaet til Resultat, at der i Stedet for de 2 Par ens Lyd er kommen 2 Par forskellige. Der er nogenlunde Enighed om at tillægge det nogen Betydning, *hvorledes* Forandringen er foregaaet, og de fleste bruger kun, eller i Hovedsagen, denne Etikette, naar der er Tale om Lydforandringer, der er foregaaede i Spring [Springender Lautwechsel, *Sievers* og *Brugmann*], og navnlig, som *Grammont* siger, om saadanne, som ikke kan finde Forklaring paa anden Maade. Endelig synes de fleste ogsaa derefter at ville udelukke de Tilfælde, hvor de 2 Lyds Afvigelse fra hinanden antages at skyldes en Tilfældighed; man tænker sig, at Forandringen i den ene Lyd (Lydgruppe) skal være frembragt af den anden, altsaa omtrent som man forklarer sig de almindelige Assimilationer. Saaledes mener i alt Fald Kluge; han siger i sin Ordbog om *Knoblauch*: "das *kn* des mhd. nhd. Wortes ist durch Dissimilierung zu er-

klären, d. h. das *l* der folgenden Silbe *bewirkte* den Übergang des ersten *l* in *n*". Det er kun mærkeligt, at man i Lydlovenes Tid kan forsone sig med at se denne *Virkning* frembragt i ganske enkelte og enkeltstaaende Tilfælde, medens et ganske lignende Naboskab af de samme Lyd i alle andre Ord ikke frembringer Spor af Virkning.

Man har som Forklaring holdt sig til Forsnakkelsestheorien og har søgt og givet psykologisk Forklaring af, at Forsnakkelse kan resultere i Dissimilation (navnlig *Wundt* i *Völkerpsychologie I. Die Sprache 1. Theil 440 ff.*). Dette har imidlertid væsentligst psykologisk Interesse; det sproglige Problem er et ganske andet, nemlig dette: hvorledes kan saadanne Forsnakkelser blive til Ord i Sproget; hvorfor rettes de ikke af Omgivelserne som alle de andre Ordforvanskninger, vi hører mellem Aar og Dag, og som vi aldrig har set blive til regulære Ord i Sproget?

At det er der, Problemet ligger, har E. Wechssler med megen Klarhed paapeget i sin Bog: *Giebt es Lautgesetze?* Halle 1900. Han siger f. Eks. om et beslægtet Fænomen, den saakaldte *Fjernassimilation* (lat. *pinque* > *quinque*, germ. **finhwi* > **finfi*): "Wenn wir auch hier unsere Frage stellen, wie es kommt, dass diese höchst ungenauen, verwirrenden Reproduktionen nicht blosse Sprechfehler geblieben sind, sondern allgemeine Geltung erlangt haben, so weiss ich vorläufig keine Antwort darauf zu geben".

Naar en jævn Almuesmand hører et *Fremmedord*, navnlig naar det er et længere Ord eller har en i de hjemlige Ord ukendt Lydfølge, er det en rimelig Ting, at han ikke faar helt fat i det, og at han altsaa gengiver det unøjagtigt. Naar der da ikke blandt hans Omgivelser er nogen, der kan korrigere ham, faar vi det fremmede Ord ind i Sproget i en forvansket Skikkelse. I hvilken Retning en saadan For-

vanskning vil gaa, lader sig i det enkelte Tilfælde ikke med nogen Sikkerhed forudsige, og at sætte de forskellige Forvanskninger i System eller søge at henhøre dem til de brugte Lydændringkategorier er næppe görligt og vilde heller ikke være til stor Nytte. Saadanne Kategorier er jo kun til Nytte, hvis de er Vidnesbyrd om bestemte Tendenser i vedkommende Sprog. Man kan f. Eks. gerne sige, at ital. *tartufo* er blevet til *Kartoffel* ved *Dissimilation* ($t-t > k-t$), og at ö'et i Dialektformen *Kantöffel* er opstaaet af *o* ved *Vokalkonvergens* under Paavirkning af det efterfølgende *e*, der saa til Gengæld kan være fremkommen af det oprindelige *o* ved *Vokaldivergens*; og naar de handlende her i Landsbyen siger og skriver *Savulatpölse* i Stedet for *Cervelat*, eller naar der siges *økonomisk* i Stedet for *ökonomisk*, kan man jo gerne sige *Vokalharmoni*. Det er imidlertid bedre ikke at gøre det, da det slet ikke er Vidnesbyrd om Tendenser i disse Retninger, det, vi træffer der. — Det er kun mærkeligt, at de samme moderne Sprogmand, som saa stærkt fremhæver det urimelige i, at vi i Bøjningslære og Syntaks benytter de fra fremmede Sprog laante Kategorier, synes at være af de ivrigste til at lede efter noget dansk, der kan svare til disse fremmede Lydændringskategorier.

At der altsaa kan opstaa Forvanskninger, naar et Fremmedord kommer ind i Sproget, er rimeligt og forstaaeligt, ligesom at det meget lettere kunde ske i tidligere Tid end nu, hvor Skriftsproget benyttes saa meget og har en overvaaget Retskrivning til at korrigere; Fremmedord er i denne Forbindelse ethvert Ord, der kommer ind i Sproget, enten det saa kommer fra et helt fremmed Sprog, fra en anden Dialekt eller optages paa ny efter en Tid at have været ude af Brug.

Et helt andet Spørgsmaal er, om saadanne pludselige Forandringer (Forvanskninger) kan opstaa i de hjemlige, almindeligt brugte Ord. At der kan foregaa *glidende* For-

andringer, d. v. s. saadanne, der fremkommer gennem en Række Smaaforandringer, der hver for sig er for ubetydelige til at kunne mærkes af dem, der hører til Sprogsamfundet, er der ikke i og for sig noget ubegribeligt i; men kan man ogsaa foretage en for alle iøjnefaldende Forandring? Er det tænkeligt, at vi nu pludselig kunde begynde at sige *Haander* for *Hænder*, *novlig* for *lovlig*, *raks* for *rask*, for derpaa efter en Tids Forløb at have de forvanskede Former som de eneste brugte?

Det forekommer mig, at de fleste Sprogmand kommer for let over dette Spørgsmaal. De siger, at da Sproget (Sprogene) faktisk viser en hel Del Forandringer af den Slags, maa de kunne foregaa; man er berettiget til at slutte *ab esse ad posse*. Dette er ikke saa rigtigt, som det ser ud til. Det er ligesaa berettiget at slutte *a non posse ad non esse*. Kan vi først ved Betragtning af de (det) Talesprog, vi kender, og deres Vilkaar lade os belære om, at sligt ikke *kan ske*, saa er vi med det samme paa det rene med, at det *ikke er sket*, og at man altsaa maa søge andre Forklaringer af de herhenhørende Fænomener. Spørger man en Naturvidenskabsmand, om der kan eksistere Afstandskræfter, nøjes han ikke med at sige, at Magnetisme, Elektricitet og almindelig Tiltrækning virker paa Afstand, og at saadant altsaa kan forekomme. De fleste vil derimod sige, at en saadan Paa-virkning er utænkelig og derfor ikke eksisterer; de omtalte Fænomener er altsaa kun tilsyneladende, men mangler endnu Forklaring.

P. K. Thorsen har for adskillige Aar siden fremsat den Tanke, at hjemlige, almindeligt brugte Ord ikke kan forandre sig i Spring. Det er væsentligst i Foredrag og i Samtaler, han har fremsat sin Anskuelse og sine Undersøgelser desangaaende; han har desværre ikke offentliggjort nogen færdig og samlet Fremstilling. Hvad her kan henvises til, er Afhandlingen *Glidning og Spring* i Festskriftet til Vilh.

Thomsen og Artikelen *Omstilling* i Salmonsens Leksikon. Den første, udførligere Afhandling synes ikke at være bleven forstaaet (se Noreen Vårt språk, Bd. III, S. 58, Note 2), og hvad han siger i *Omstilling*, vil rimeligvis snarest styrke hans Modstandere. Han nævner der Udtalen *Snasp* for *Snaps* og siger, at hvis *Snasp* kan naa at blive almindelig Tale, er dermed leveret Bevis for, at springende Lydændring kan finde Sted i almindeligt brugte Ord. Dette Eksempel er uheldigt, de fleste har vist Følelsen af, at det meget vel kunde hænde, at *Snasp* blev et ordinært Ord i Sproget. Der gör sig imidlertid her noget særligt gældende, i det vi træffer en *bevidst, villet* Ændring af Ordet. Saadant finder nemlig Sted og nutildags endda i temmelig stor Udstrækning. Ord, som ikke er "pæne", forandrer man vilkaarligt, f. Eks. ved at indsætte en ny Begyndelseslyd. Kælenavne har det paa samme Maade; *Snasp* er et Kælenavn og kan som saadant meget vel blive et almindeligt Ord i Sproget. I Dansk har *Bög* været udtalt, som det skrives; det er derefter ved glide Lydovergang blevet til *Böj*, hvilket igen *bevidst* er blevet ændret til *Bög*. Denne Ændring er foregaaet i Spring og ikke umærkeligt, men den rettes ikke som en Fejl af Omgivelserne, da den har sin stærke Forsvarer i Skriftsproget.

Angaaende Forklaringen af de mange springende Lydændringer i almindelige danske Ord, navnlig Analogidannelse i Bøjningen, er der meget at gøre endnu. Thorsen har i de nævnte Artikler behandlet nogle af de vigtigste. Naar vi f. Eks. er kommen til at sige *tungere* i Stedet for *tyngre*, er Grunden den, at den sidste Form helt har været ude af det talte Sprog; *tung* har man stadig sagt, men har aldrig brugt Komparativform dertil; den Slags er meget almindeligere, end de fleste tænker ¹⁾. Naar man saa siden fik Trang

¹⁾ *Passivformen* paa *s* regnes vel nu for en ganske regulær Bøjningsform; men man undersøge blot, hvor meget den virkelig bruges i alminde-

til at benytte en Komparativform til *tung*, kunde man jo ikke lade sig vejlede af den oprindelige, glemte Form, men maatte selv danne en, og da benyttede man naturligvis det almindeligste Bøjningsskema, ganske som naar man optager et Fremmedord i Sproget og skal have det forsynet med Bøjningsendelser.

Wechssler har vistnok den samme Mening om hjemlige Ords lydlige Forandring; han udtaler sig vel ikke direkte og afgjort derom, men synes paa den anden Side at være tilbøjelig til at gaa meget videre endnu, idet han ytrer Tvivl om, hvorvidt ogsaa glidende Forandringer, Lydlove, kan fremkomme uden som Følge af Sprogs Overførelse fra et Folk til et andet. Særlig interessant er det Afsnit i hans Bog, der handler om Latinens Overførelse til de Folk, der nu taler romanske Sprog. De mange Eksempler paa Dissimilation og Metathesis i disse Sprog har naturligvis deres Forklaring i denne Overførelse, hvor Latinen er bleven lært som et fremmed Sprog (se ogsaa A. Kock: Om språkets förändring, S. 160 ff.).

Naar man altsaa paahæfter et rent hjemligt Ord Etiketten Dissimilation, maa man være klar over, at man ikke derved har givet en Forklaring, men kun har sat et Problem, nemlig det at faa oplyst, hvilken mærkelig Skæbne det Ord har haft, hvilket Liv det har ført i Sproget; thi at det ikke har levet deri som *Sten* og *Hund* nu lever og har levet, d. v. s. stadig har hørt til Sprogets almindelige Ord, er sikkert; saa længe det lever saaledes, sker der ingen springende Forandring med det.

Efter denne Opfattelse af Lovene for Lydændringer er *Nögle* jo et overmaade vanskeligt Ord. Det kan ikke være

lig daglig Tale, altsaa ikke i Prædikener og Foredrag, hvor man taler Skriftsprog; man vil se, at den næsten slet ikke eksisterer uden for *Infinitiv*. Lægen *træffes* Kl. 10; Tøjet *hentes* og *bringes*; Ilden *slukkedes* ved Hjælp af en Haandsprøjte, er jo meget almindelige i Skrift; men ingen danner disse Sætninger i jævnt Talesprog.

kommen fra et fremmed Sprog, ligesom man heller ikke tænker sig, at det nogen Sinde skulde have været ude af Tale-sproget. Skriftsproget kan ikke have givet Anledning til Forandringen, og en af andre Grunde med Bevidsthed og Forsæt foretagen Ændring er heller ikke tænkelig.

Og selv om man nu mener, at *Dissimilation* er et Begreb, man kan regne med ganske som med de *glidende* Lyd-
overgange, er *Nögle* endda vanskeligt. *Grammont* sammenfatter Resultatet af sine Undersøgelser i Sætningen: "La dissimilation c'est la loi du plus fort", og *Wechsler* siger (a. St. S. 156), at alle Eksempler viser, "dass von zwei identischen Lauten stets der innerhalb der Gliederung stärkere bleibt, der andere aber durch einen nächstverwandten ersetzt wird", og han giver følgende Forklaring deraf: "Wir können dies [Dissimilation] beim Volk allerwärts beobachten, wenn es Fremdwörter auszusprechen versucht. Stets macht, wovon wir bisher schon beweiskräftige Belege gefunden haben, die fremde Gliederung besondere Schwierigkeit: denn hier kann man sich nicht wie bei der Artikulationsbasis mit einfacher Substitution der eigenen begnügen, sondern man muss wenigstens den Versuch genauer Reproduktion wagen. So richtet man denn seine Aufmerksamkeit besonders auf die Symbol-silben, und erfahrungsgemäss haben diese am ehesten Aussicht, richtig nachgeahmet zu werden. Anders die Schwach-silben: mit dem geringeren Symbolwert nimmt naturgemäss auch die dafür übrige Aufmerksamkeit ab. Besondere Mühe kosten aber Worte, deren Haupt- und Schwachsilben phonetisch gleich oder ähnlich lauten. Da kann es nun nicht ausbleiben, dass nur die Haupt- oder Nebensilben genau reproduziert, in den Schwachsilben aber ähnliche Laute substituirt werden. So erklärt sich die Erscheinung der Dissimilation und ihre grosse Häufigkeit gerade in dem vom Volksmund geschaffenen romanischen Sprachen".

Altsaa *Lögel* kunde blive til **Lögen*, ikke til *Nögel*.

Det gaar naturligtvis ikke an ved et Ord som *Nögle* uden videre at regne med den Betydning, det nu har. Det har til at begynde med haft Betydningen en *Lukker* eller en *Oplukker* og kunde altsaa lige saa godt betegne en *Slaa*, en *Skyder*, et *Skud*, et *Fald*, en *Klinke* som det, vi nu forstaar ved en *Nögle*. Det har i Tidens Løb kunnet betegne alt lige fra den simpleste Stang eller Pind til den kunstigste *Nögle* med Pibe og Udskæringer. Kunstige *Nögler* i Lighed med dem, vi bruger, er ganske vist meget gamle, i det mindste paa sine Steder; men selv om saadanne *Nögler* har været i Brug i et Land, betyder dette jo ikke, at de har været de eneste brugte *Lukkere* eller *Oplukkere* i alle Tilfælde og hos alle Samfundsklasser. Fra min Barndom i Vestjylland mindes jeg flere Hjem, hvor der ikke fandtes en *Nögle*.

Grækerne kendte vistnok *Nögler* som vore, maaske dog kun til smaa *Skrin* og *Gemmer*. Romerne brugte kunstige *Nögler*, saa vel til *Porte* som til *Skatoller* og *Smykkeskrin* (*Guhl und Koner: Das Leben der Griechen und Römer*, Berlin 1860 I, S. 146, II, S. 207). Paa Græsk betyder $\kappa\lambda\epsilon\iota\varsigma$ "Nögle af Malm til at skyde Skodden fra med" og desuden *Portstang*, *Dörskodde*, *Spændehage*. Latinsk *clavis* betyder [*Georges*] "ein *Kloben* I als Schlüssel, II als Riegel", og *clavus*, der er af samme Rod, betyder *Nagle*. *Brugmann* har Ligningen (Gramm. I, S. 572 — 2. Udg.): $\kappa\lambda\eta\varsigma$ "Schlüssel": lat. *clavis*, *clavus*, air. *clöi*, mkymr. *cloeu* Pl. "Nägel" + lit. *klivuti* "anhaken, hängen bleiben", aksl. *ključъ* "Haken, Schlüssel".

Vort *Nögle* er et helt andet Ord end *Lögel* (*lykill*). *Nögle* er en Aflydsform til *Nagle*, mens *lykill* naturligvis er afledt af *luka*. *Lukkeren* (eller *Oplukkeren*) har man altsaa kunnet kalde en *lykill*, i det man tænkte paa Hensigten med Anvendelsen af den, men en *Nögle* (*nagli*, **nygla*), naar man

tænkte paa Tingen selv, paa dens Udseende eller Maade at haandteres paa.

Forholdet i de ovenfor nævnte Sprog viser i alt Fald tydeligt nok den nære Forbindelse mellem Nögler og Nagler. At der ogsaa hos os har eksisteret en saadan, kan paavises. Der staar i Folkevisen "*Hr. Bösmer i Elvehjem*" (Grundtvig Folkeviser III N:o 45):

"Saa smaa daa haade hun finger med lieste...
fuldwell hun dy *naffler* west.
Fuorlig [Var. fauffuerlig] haffde hun finger och smaa,
och seeleff thuog hun dy laase fraa".

I *Molbechs Et Hundrede udvalgte Danske Folkeviser* 1ste Hæfte 1847 lyder samme Vers:

"Saa smaa da havde hun Fingre, med Liste...
fuld vel hun de Nagler i Dören vidste.
Favrlige havde hun Fingre og smaa,
Og selver tog hun de Laase fra".

Selv om det nu ikke er aldeles klart, hvorledes Visen vil lade Elvefruen bære sig ad med at komme ind, er det dog tydeligt nok, at de Nagler, der er Tale om, ikke er dem, hvormed Dören er slaaet sammen. Kunde hun tage dem ud med Fingrene, vilde man ikke beskrive disse som *favre* og *smaa*; det er jo desuden poetisk set ganske uforeneligt med Situationen, at hun bryder Dören i Stykker for at komme ind. Der maa ved Nagler være tænkt paa Lukkere eller Oplukkere. *Moth* har: "*Bedre er liden nagle for hus end ingen*", hvor *nagle* jo er brugt i Betydning *Lukker*; andre af hans Eksempler tyder paa, at Ordet ogsaa har været brugt i Betydning *Oplukker*. "*Du kand aldrig göre det hul, jeg kand jo finde en nagle dertil, fallacias tuas fallaciis eludere*". "At slaa en falsk Nagle" kan heller ikke let give Mening, med mindre *Nagle* betyder *Nögle*. Et afgørende Eksempel er P. Lolles Ordsprog: "*Onth quinne ær helwedz dörs nafflæ*" (Kock og Petersens' Udg. N:o 1067).

At der endelig har eksisteret 2 Aflydsformer *Nagle* og *Nögle* med samme Betydning ¹⁾, er jo meget rimeligt, og det er da desuden bevisligt: 1. se *Torp* og *Falk Etymologisk Ordbog* under *Nögle III*. — 2. *Aasens Ordbog* har "Nygla: Tap, Prop i Bunden af en Baad", "Nyglehø: Taphul i en Baad". Dette Ord anvendes af Jonas Lie i *Den Fremsynte* 3. Opl. 1871 S. 74. — 3. *Rietz: Sv. Dialekt-Lexikon* "Nögäl f. 1) tapp, svicka i en drickestunna", "Nögla f. tapp i et kar", "tapp i hålet på botten af bakstammen uti en båt, hvarigenom vattnet aftappas, när båten sättes på land".

Maaske har vi i denne Naglens Anvendelse som Oplukker en Forklaring af det ellers saa mærkelige Fænomen, at Ordet i vestgermanske Sprog er det samme som *Negl* (Fingernegl) eller særdeles nær beslægtet dermed. Man har kunnet stikke en Finger ind og med Neglen skubbe Slaaen bort, har saa fundet paa at gøre dette Neglehul saa lille, at en Mand ikke kunde faa en Finger igennem, men maatte have et Redskab dertil, der saa blev kaldt en *nagl*, *nagli* eller *nögla*. En Elvefrue, der havde særdeles "favre og smaa" Fingre kunde jo nok endnu undvære et saadant Redskab, idet hun kunde faa Fingeren ind gennem Hullet. For 20 — 30 Aar siden var det almindelige Lukke til Husets Indgangsdør i Vestjylland et Fald, der sad indvendigt; Døren aabnedes udvendig fra med en *Klinke*, som gik ind gennem et Hul i Døren, og hvormed man kunde løfte Faldet. Naar alle forlod Huset, var det almindeligt at tage Klinken af og stikke den op i Straataget eller tage den med i Lommen. Dermed ansaas Døren for tilstrækkeligt aflaaet.

Hvorvel jeg nu mener, at der herved er givet en tilfredsstillende Forklaring af de 2 nulevende Ord *Lögel* og *Nögle* som normalt udviklede Former af to helt forskellige

¹⁾ ligesom *magle* og *mögle*. Forklaringen i Salmonsens Leksikon af *magle* som en ubetonet Form af *mögle* har ingenting med Virkeligheden at gøre.

Ord, maa der dog tillige have været noget uregelmæssigt i disse Ords Liv i Sproget. Vi har nemlig fra Middelalderen Former med *n* og *k* sammen (*nykil*, *mökil*, *nykla*, *nichum*, *niklum*) baade i Dansk, Norsk og Svensk, og saadanne Former kunde jo ikke fremkomme af *nagll*, *nagli* eller *nygla*. Der maa altsaa være sket en Sammenblanding af *lykill* og *nygla*. Dette er nu heller ikke mærkeligt, naar man tænker paa de Betydninger, disse Ord har haft. Man har i visse Egne brugt en Oplukker (eller Lukker), man har kaldt *lykill*; saa har man fra Naboegne gjort Bekendtskab med de noget forskellige Redskaber, man der havde til omtrent samme Brug, og som man der kaldte *nyglur*. Ved Overførelse af Navnet har man da, paavirket af det hjemlige Ord, faaet *k* i dette Ord, der jo kom ind i Dialekten som et Fremmedord. Naturligvis kan det ogsaa være gaaet den omvendte Vej, saa det er *l*, der er blevet erstattet med *n* og *nykill* altsaa fremkommet af *lykill*, paavirket af det hjemlige *nygla*. Hvorledes Sammenblandingen end er foregaaet, er det imidlertid jo lige misvisende eller lidet oplysende at tale om Dissimilation.

Gjedved pr Horsens d. 7 Maj 1907.

J. Byskov.

Ett förslag till texträttelse i Hávamál.

"Bú er betra,
þótt lítit sé,
halr er heima huerr".

Denna halvvisa (Hávamál 36—37 Bugges numrering) anses allmänt föreligga i förvanskat skiök, emedan första och andra raden icke äro förbundna medels stavrim. Men huru påtagligt felaktig handskriftens text på detta ställe än är, har något antagligt förslag till återställande av den ursprung-

liga ännu ej blivit framställt. Den textändring, som Bugge i sin Eddaupplaga bland "Tillæg og Rettelser" föreslagit, nämligen att läsa "búkot" i stället för "lítit", synes mig mindre lämpligt, eftersom meningen därigenom förändras och t. o. m. något försämras, i det att det allmännare begreppet utbytes mot ett ytterst speciellt. Meningen är emellertid bra som den är och bör helst icke ändras, såvitt det kan undvikas; och det anser jag det kan. Därför måste Finnur Jónssons förslag att ändra andra raden till "enn biðia sé" alldeles avgjort förkastas såsom alltför våldsamt. Denna ändring drabbar både texten och tanken så hårt, att föga blir kvar av dem. Helst bör man väl tvärtom bibehålla så mycket som möjligt av båda, och idealet bör vara en lindrig rättelse av formen, som lämnar tanken oförändrad, men återställer det förlorade stavrimmet. En sådan innebär mitt förslag: jag utbyter "lítit" mot "breitt" och negerar "sé", varigenom jag erhåller ett i allo tillfredsställande resultat. Att adjektivet "breiðr" kan nyttjas i betydelsen *stor* om ett hus, framgår väl bäst av det isländska ortnamnet Breiðibólstaðr (som f. ö. har sin fullkomliga motsvarighet på finländskt område: Bredbollsta i Nyland). Har texten ursprungligen lytt:

Bú er betra
þótt breitt sé",

så kan handskriftens läsart lätt förklaras: den, som först nedskrivit Hávamál, har nog kommit ihåg tanken i denna halvstrof, men hans minne har klickat, då det gällt dess språkliga uttryck, och så har han insatt det närmast till hands liggande ordet: i stället för "icke stort" har han skrivit "litet", som ur betydelsesympunkt är likvärdigt; och sålunda har stavrimmet gått förlorat. Genom mitt rättelseförslag blir det återställt utan att innehållet förändras.

Rolf Nordenstreng.

Sverges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län på offentligt uppdrag utgivna av Kungl. ortnamnskommittén. Del XII Vänerhärad, 180 s., Del III Bjärke härad 67 s., Del V Flundre härad 73 s., Del X Redvägs härad 288 s. Aktiebolaget Ljus, Stockholm 1906—1908.

Man har såsom ett framträdande drag i den nyare svenska vetenskapens allmänna fysiologi framhållit den rikedom på vidt-famnande, ja storslagna uppgifter, åt hvilkas lösning den för närvarande ägnar sina krafter. Och att det numera icke — såsom kanske ej så sällan var fallet i vår äldre odlingshistoria — kommer att stanna vid blotta ansatsen, därför borgar soliditeten hos de grundvalar, på hvilka dessa stora vetenskapliga företag uppbyggts, och den sega och målmedvetna energi, med hvilken de föras framåt. Endast från den nordiska språkvetenskapens område kunna vi erinra om åtskilliga dylika verk, såsom Noreens Vårt språk och Kocks Svensk ljudhistoria samt de stora kollektiva företagen: Svenska Akademiens Ordbok, det svenska runverket, landsmålsundersökningen och slutligen det yngsta: Ortnamnskommitténs arbete, af hvilket nu fyra häften utkommit.

Om ortnamnskommitténs och dess arbetes förhistoria kan jag här fatta mig mycket kort. Vår närmaste föregångare är den kommitté, som i afsikt att revidera Norges riksjordbok år 1878 till-sattes i Norge och hvars arbete afslutades år 1892. Fruktarna af kommitténs undersökningar beträffande namnens historia och ursprung föreligga i det storartade ännu ofullbordade arbetet "Norske gaardnavne", utgifvet af prof. Olof Rygh och efter dennes död af K. Rygh, A. Kjær och Amund B. Larsen samt i ett par andra utmärkta publikationer af den förstnämnde.

Den svenska ortnamnskommittén, som af K. Maj:t erhöi sitt uppdrag i maj 1902, består af riksantikvarien H. Hildebrand, professor Adolf Noreen och kammarrådet G. Thulin. Dess sekreterare är fil. dr S. Lampas. Till utgångspunkt för undersökningarna bestämdes Älvsborgs län. Härifrån har nu ett tiotal personer på uppdrag af kommittén insamlat uppgifter om de ännu lefvande ortnamnen, dessas uttal och annat af värde för undersökningen, såsom fornminnen o. d., hvarjämte kommittén tillgodogjort sig de upplysningar, som tryckta och otryckta källor, framför allt jordböckerna, erbjuda, från 800-talets runskrifter till generalstabens sist utkomna kartblad. Bland öfriga förarbeten må nämnas de af biblioteksamanuensen V. Gödel utarbetade bibliografierna öfver svensk ortnamnsforskning och topografisk litteratur.

De nu utkomna fyra första häftena utgöra delarna XII, III, V och X af "Ortnamnen i Älvsborgs län" (180, 67, 73 o. 288 s.

stor oktav) och omfatta ortnamnen i resp. Väne, Bjärke, Flundre och Redvägs härad¹⁾.

Utstyrelsen gör i det stora hela ett tilltalande intryck. Anordningen förefaller emellertid alltför spatiös och så till vida opraktisk, som af de tre¹⁾ häftenas 900 spalter (i rundt tal räknadt) öfver 50 stå alldeles och omkr. 130 nästan tomma (ett par rader). Det är med de föreliggande häftena för ögonen lätt att beräkna, huru kolossalt omfångsrikt — och dyrbart — arbetet med en dylik anordning skall blifva. Om man beräknar, att hvarje härad i genomsnitt behandlas på, lågt tilltaget, 100 sidor — hittills ha 608 sidor utkommit — och vi veta, att häradernas antal uppgår till nästan 200, få vi ett verk på 20,000 sidor med ett pris af ungefär 300 kronor. Men så dyra specialarbeten öfverstiga betydligt våra förhållanden. Det synes mig nödvändigt, att en afsevärd inskränkning i utrymmet viddages, eller också på ett eller annat sätt genom tomrummens reducerande plats beredes för åtskilligt af värde, som nu saknas. Särskildt tänker jag på den säkerligen för många kända bristen, att etymologiska förklaringar af de i sjätte kolumnen anförda namnen på afsöndringar icke meddelas. Åtskilliga af dessa hade nog bättre behöft förklaring än många af hufvudnamnen. Sådana äro t. ex. *Tippekkulla*, *Råsen*, *Holken*, *Trökan*, *Tuten*, *Skyttla*, *Juta*, *Hulingen*, *Snippen*, *Rugga*, *Skrücklan*. Bland dessa förekommer äfven ett exempel på den intressanta imperativiska namntyp, som har motsvarigheter på andra ställen i Sverige samt i Norge; se Rygh NG Indl. s. 19 och jfr västg. *Vändom*, en liten lägenhet i Vg., som att döma af kartan synes belägen vid yttersta kanten af en stor mosse²⁾. Troligen kommer emellertid sedermera en öfversikt af de i dylika namn följda namngifningsprinciperna. Ett par andra önskemål uttalas nedan.

Första hufvuddelen af de utkomna häftena behandlar häradets s. k. territoriala namn (d. v. s. namn på härad, socken, by, hemman o. d.), den andra naturnamnen (d. v. s. namn på vattendrag, berg, skogar, dalar o. d.).

I den första afdelningen redogöres först för hufvudindelningarna. I fråga om häradet lämnas upplysning om dess forna omfattning, antalet socknar och deras öden samt naturligtvis namnformer och härledning. Analogt behandlas socknen. Socknarna i Väne, Bjärke och Flundre härad ha, som man väntar sig, i regel uppkallats efter den nuvarande eller forna kyrkbyn. Tunhem har fått sitt namn efter gården T., som nu är prästgård, Lagmansered och Åsbräcka efter gårdarna af samma namn och Upphärad undantagsvis på grund af lokala förhållanden.

Det öfriga materialet uppdelas i sex parallella spalter: det officiellt godkända namnet, stafvadt efter gällande ortografi, samt

¹⁾ Till den sist utkomna delen har här af vissa skäl mycket liten hänsyn kunnat tagas.

²⁾ Förf. Ark. 19: 258.

dialektuttalet: ljudskrift; namnformer före 1550 — tiden för de första jordeböckernas uppträdande; namnformer enligt jordebokshandlingar från och med 1550; öfriga namnformer ur tryckta eller otryckta källor; i orten brukliga binamn; namn å tillhörande afsöndringar, verk och inrättningar. Så komma i noterna upplysningar om orternas ålder och fornlämningar, om diverse kamerala förhållanden, om namnets härledning m. m. — De s. k. naturnamnen behandlas i blott tre kolumner.

Lämpligheten af den i arbetet gjorda uppdelningen af namnformerna torde — ur rent språkhistorisk synpunkt — kunna ifrågasättas; men sannolikt är det kameralistiska hänsyn, som vållat att de ej anförts i kronologisk ordning.

Åt redogörelsen för gårdarnas kamerala historia har ägnats stor omsorg. Äfven upplysningarna om lokala naturförhållanden o. d. äro ganska talrika.

För den öfvervägande delen af läsekretsen intressantast äro nog namnförklaringarna, hvilka emellertid i ett arbete af detta slag helt naturligt måste träda i skymundan.

I rent etymologiskt hänseende synas ej ortnamnen i de fyra nu behandlade häraderna ha varit så gifvande som säkerligen kommer att bli fallet med åtskilliga kommande häraders — de flesta namnen äro med de gamla formerna för ögonen etymologiskt genomskinliga. Men hvad som icke innehåller något nytt för språkmännen, kan bereda mången lekman en så mycket angenämare öfverraskning — det har man redan sett många prof på i tidningarnas recensioner. I alla händelser får man på intet vis skatta värdet af ett dylikt etymologiskt arbete efter antalet mer eller mindre sinnrika och bländande och mer eller mindre osäkra namnförklaringar — dess betydelse, om det är samvetsgrannt utfördt, är naturligtvis af en helt annan och mycket mera djupgående art.

Med de gamla formerna för ögonen blir ofta namnets tydning mycket enkel och påtaglig. Väne härad själf hette äldst *Vinia hæradh*, af gen. plur. till fsv. *vin* 'betesmark, ängsmark'. *Hårrum* (Tunhem) kallades 1546 *Hårem* och innehåller adj. *hå* (fsv. *hå*) 'hög', som ingår i många svenska ortnamn t. ex. *Håtuna*. och det likaledes i svenskan och norskan vanliga *rem* 'ås, sträckning'. De flesta andra västgötanamn på *-um* utgå däremot från former på *-hem*. *Börsle* (Väne-Åsaka) visar sig vara sammansatt med det gamla fsv. ordet *lef* 'lämning' i betydelsen 'det en man tilldelade området'; första leden är naturligtvis ett personnamn.

Andra ur högen tagna exempel på tolkningar, som kunnat bli mycket vanskliga utan kännedom om namnens äldre form, äro: *Anstorp* af *Anstenstorp*; *Finngårdsred* (!) af *Fingulsrydh*, som innehåller mansnamnet *Fingul*; *Fågelsberg* af *Fåg(e)läseberg*; *Genneved* af *Gännaväg*; *Mjölsered* af *Miöllösa*; *Onsjö* af *Odenshög*; *Prässe* af *Prästarydh* > *Prästere*; *Rommele* af *Romundalef*, till personn. *Ro-*

mund och det nyss nämnda *lef*; *Skinmno af Skidmo*, till *skid* 'klufvet gärdslé'.

Åtskilliga namn hade ej med någon säkerhet kunnat tydas utan kännedom om ortens lokala och historiska förhållanden. *Poss-tomten* (XII, 28) innehåller släktnamnet *Posse*, hvars ägare innehaft gårdar inom socknen. Härledningen af *Vittene* i N. Björke socken, Väne hd (1550 *Hwitenne*) styrkes medelst angifvande af att på platsen ymnigt med hvita blommor förekomma. Ett intressant minne af medeltida sedvänjor gömmer namnet *Kanteborg*, äldre *Kantelberg* (1540, XII, 86), om det riktigt förklaras ur fsv. *kanterlena* 'andlig sång'. Sådana sånger skulle då ha utförts å det berg, hvarå det gamla kyrkohemmanet legat.

Såvidt recensenten vågar dömma, har kommittén på det etymologiska området förfarit med en i det stora hela prisvärd försiktighet¹⁾. Naturligtvis är det otänkbart att vid tolkningen af stundom flertusenåriga språkföreteelser undgå att beträda konstruktionernas och hypotesernas gungande mark: det är helt enkelt nödvändigt, om man vill komma ur fläcken; och i dylika fall kan det tydligtvis ingalunda utan vidare betraktas som en förtjänstfullare och "försiktigare" metod, om vid förklaringsförsöken företrädesvis unga — och sålunda ofta rätt sekundära — utvecklingsprodukter anlitas. Å andra sidan böra naturligtvis i ett arbete som kommitténs, där så mycket viktigare saker trängas om utrymmet, alltför lösa och luftiga gissningar så mycket som möjligt undvikas. En och annan fundering hade lämpligast bort undertryckas, men oftare hade man väntat åtminstone en liten vink, där härledningen varit "oviss" eller "obekant".

Mycket önskligt hade varit, om kommittén, såsom Rygh gjort i sina "Norske Gaardnavne", mera än hvad som skett, på lämpliga ställen försett mera osäkra namnförklaringar, som nu på en och annan måste verka som lösa hugskott, med någon slående parallell från det ännu ej publicerade förrådet. Bristen kan ju visserligen afhjälpas af läsaren själf, när hela arbetet föreligger färdigt — men det är långt dit och kräfver i alla händelser mången gång en ansträngning från dennes sida, som lätt kunnat göras öfverflödig och som för öfrigt de flesta ej torde underkasta sig.

När t. ex. kommittén XII, 52 säger, att *Härstad* (1540 *Héristada*) "otvifvelaktigt" till första led har fsv. namnet *Häreld*, blir den något kunnige läsaren utan tvifvel rätt förvånad, då han vet, att namnformen tillåter andra i sig själf lika möjliga förklaringar; jfr t. ex. *Härestadha* (1404) Ög. Först i ett kommande häfte (V, 29) blir han upplyst om att *Härstorp* (1550 *Herristorp*) vid midten af 1500-talet äfven skrivits *Harilstorp* och inser då anledningen till den förra tolkningen, som i denna belysning blir möjligare, om också ingalunda så säker, då ju *stad-* och *torp-*namnen upp-

¹⁾ Undantag se nedan.

kommit på vidt skilda tider och man för öfrigt ju har sådana fsv. former som *Hærestadha* ofvan. Här hade en korshänvisning varit af nöden.

Ett annat icke oviktigt önskemål, som jag tillåter mig uttrycka, vore det, att en fsv. normalform anfördes af de namn, som kommittén anser gå tillbaka till fornsvensk tid. Härigenom vunnas bland annat, att kommittén sluppe ifrån att anföras, hur den i detalj tänkt sig namnets bildning, om t. ex. första leden innehåller stammen, gen. sing. eller gen. plur. och mycket sådant, som kan vara af nytta och intresse att veta. Detta har för öfrigt i de nu föreliggande häftena skett alldeles för litet.

I samband med den etymologiska undersökningen ha naturligtvis åtskilliga iakttagelser gjorts, som äga intresse från ljud-, betydelse- eller ordbildningslärans synpunkt. Ett par strödda exempel må här anföras.

I *Gårdhem* (XII, 14) ingår ett *gærdh-*, den särskilt i Vgl. förekommande biformen till *gardh-*; jfr t. ex. got. *gards* (*i*-stam) och lit. *zardis* 'håstbage, stor kringhågnad gräsmark'. Kommittén förmodar här den gamla betydelsen 'inhägnad' och anser, att namnet kunnat känneteckna nejden som en sådan, där gärdesgårdar begagnats i motsats mot steninhägnader, jfr *Murum* af *Murhem* Ås hd.

I fsv. *Biärklanda* (III, 28) har *k* framför *l* öfvergått till *t* (*Biertlanda*), som sedan bortfallit; nu *Bjärlanda*.

Fsv. *Miöllösa* (III, 7) blef genom bortfall af *ö* *Miölse*, hvars *-ls-* i uttalet öfvergått till *sj*-ljud. Men härigenom kom namnet att sammanfalla med vissa namn på *-red*, t. ex. *Torse* af *Torsred*, och så bildades formen *Mjölsered*, *Mjölsered*.

I namn på *-red* har ofta ett *e* inskjutits mellan första ledens slut-*s* och den senares *r*, t. ex. *Ballsered* (af *Ballersered*, *Ballersred*), *Dromsered*, *Kungsered*, *Lagmansered*, *Bliksered*, *Mjölsered*.

Analogiska ombildningar efter namn, hvilkas första led ändas på *-are*, synas föreligga i *Brudarebacken*, väl af *Brudhar-*, och *Runnarebo* af *Runnbo*.

Intressanta namnbildningar äro, om de riktigt tolkats, *Forstena* (Tunhem), som väl betyder 'stenarna framför', *Genneved*, fsv. *Gännavegh*, af *genne*, kompar. till *gen*, och *väg*.

Slutligen några randanmärkningar och frågetecken¹).

Fsv. **Räppisbodha*, senare *Reppisbo* (1566 o. s. v.), börjar år 1645 att uppvisa former med *-l* (*Räppelssbo*), hvilket XII, 6 förklaras såsom beroende på, att ett *Räplingsbodha* af ett släktnamn *Räpling* skulle ha förekommit vid sidan af det med personnamnet *Räppir* sammansatta *Räppisbodha*, men först då dykt upp i skriften. Då enellertid det blott är *l*-et, som skiljer de yngre från de äldre formerna, synes det vida troligare, att de senare på ett eller

¹) De ha anförts i den ordning, i hvilken resp. namn förekomma i det recenserade arbetet.

annat sätt ligga till grund för de förra. Förändringen är ju icke större än den, genom hvilken *Gunniletorp* blifvit *Gunnarstorp*. Kan det icke helt enkelt vara så, att *Räppels-* uppstått ur ett *Räpperstorp* (jfr *Repers-* 1593, med *r-* från nom. *Räppir*) genom dissimilation, eller också att *Räppers-* skrifvits *Räppels-* af samma grunder som *Orstorp* kommit att gå under formen *Olstorp*. I senare fallet hade *l-*et inträngt i uttalet alldeles så som enligt kommitténs egen åsikt uttalet med *e* kan bero på oriktiga jordebokskrifningar.

Kakeliden (XII, 20) tolkas såsom 'liden som ger kaka' eller som innehållande vgt. *kaka* i bet. 'flat (ler)klump'. Hur kommittén tänkt sig den första betydelsen är jag ej viss på, men det synes, som om man äfven borde taga i öfvervägande, huruvida ej namnet har ungetär samma betydelse som *Matkull*, fsv. *Mat[h]kulla*, nu namn på en mycket högt belägen gästgifvaregård i Norrvinge hd Smål., hvilket utan tvifvel uppkommit däraf, att platsen varit ett rastställe, där reskosten tagits fram och hästarna fodrats. Jfr isl. *Dögurðará* och se mina Sjön. under *Madkroken* (s. 386).

Kätene (XII, 21) anses möjligen vara sammansatt med dial. *kåt* i betydelsen 'frodig, kraftig'. Men då namnet är sammansatt med det urgamla *-vini* 'betesmark', kan man icke antaga, att den nämnda betydelsen af adj. *käter* 'glad, upprymd', af hvilket för öfrigt mig veterligen alla spår i fornspråken saknas, skulle kunna ha varit utvecklad i de aflägsna tider, då namnet bildades.

Sylte (XII, 30) har släktingar icke blott i no. ortnamn, utan sannolikt också i svenska; se Sjön. s. 587.

Björndalen, 1584 *Biördellera* (XII, 40) säges utgå från ett "urspr. *däll*, som torde vara en nordisk motsvarighet till eng. *dell* 'däld' och lågty. *delle* 'fördjupning'". Men dessa senare förutsätta ju jämte fht. *tellia* ett urgerm. **daljō* = nord. **däl* såsom **haljō* = *hæl* (isl. *hel*) o. s. v. Möjligen har *ll* uppkommit i svagtonig ställning.

I fråga om härledningen af *Läppesås* (XII, 62), hvars första led lemnas oförklarad, hade bort hänvisas till Rygh Personn. s. 174 och Elven. 144, där en stam *Lepp-* omtalas. Männe ett personnamn *Läppir* eller ett likalydande sjönamn (om terrängens beskaffenhet tillåter detta senare antagande)? I den senare utkomna 6te delen af Ryghs Norske Gaardn. s. 28 anföres ett *Leppestad*, fno. **Leppastadir*, som härledes ur ett mansnamn *Leppi*.

Immeråsen (XII, 65) lemnas alldeles oförklaradt. Vore det männe för djärft att — i betraktande af de många namn på *-ås*, som innehålla vattendragsnamn — här se ett fsv. **Īmarās*: ett älfnamn *Īm*, gen. *Īmar*, af samma stam *im-*, som ingår i en mängd nordiska älf- och sjönamn (se Sjön. s. 263 f., Rygh Elven. s. 117)? Med afseende på utvecklingen af första leden jfr t. ex. *Rottneros* < **Rotnar-ös*. En liten å flyter i närheten och har väl i forna tider

kunnat ha större omfång. På samma sätt innehåller möjligen fsv. *Ryttieraas*, nu *Rytterås*, ett älfnamn **Ryt*, gen. **Rytjar* (se Sjön. Sv. lm. XX. 3: 67) och fsv. *Illeraas* ett **Ill*, gen. **Illar* (se Sjön. Sv. lm. XX. 4: 101)¹.

Vid *Tunhem* (XII, 70) ges den upplysningen, att första leden här — lika litet som i det likalydande namnet i Skaraborgs län och *Tanum* (*Tunæim*) i Bohuslän — kan återföras på fsv. *tun* 'inhängnad plats'. Dialekternas uttal förutsätta nämligen kort *u*. Är det emellertid alldeles omöjligt att tänka sig, att vokalkvantiteten här beror på gammal förkortning i relativt svagt betonade sammansättningsled eller i betraktande af namnets höga ålder rent af afjund (jfr å ena sidan fsv. *brulöp* till *brüp* och å den andra isl. *pumall*: ags. *puma* 'tumme')?²) Om man ej får göra ett dylikt antagande, synes namnet trotsa alla förklaringsförsök.

Den XII, 75 framkastade förmodan, att *Naglum* skulle vara sammansatt med ett ord, motsvarande vårt *nasle* i en betydelse 'centrum' och syfta på bygdens centrala läge, synes mig af inre grunder mycket osannolik.

Då de gamla fornerna af gårdnamnet *Poxen* (XII, 94): *Pu-keröd* (jämte *Puksröd*) och *Puxen* (l. *Poxen*) uppträda ungefär samtidigt, får man väl antaga, att den senare är en elliptisk form af den förra (*Puksröd*) med tillagd slutartikel?

Gundlebo (XII, 108), äldre *Gunnellebo*, *Gunnillebo* o. s. v., anses innehålla namnet "*Gundla*, *Gunnla*, biform till *Gunhild(a)*". Men efter namnformslistan att döma är gårdnamnet sammansatt just med den fullare formen, och *Gundle-* beror då på en inom gårdnamnet försiggången utveckling.

Huvudnäs (XII, 142) tolkas på grund af den 1413 uppvisade formen *Hughanäs* som innehållande mansnamnet *Hughi*. Men äro ej personnamn rätt sällsynta i dylika namn? Rimbegla anger i stället formen *Hufunes*. Om denna är äldst, har man en direkt motsvarighet i fno. *Húfunes* (Rygh 3: 210) och i det nutida uttalet.

Är det då alldeles säkert, att *Jutemossen* (XII, 148, N. Björke sn, Väne hd) innehåller vgt. *juta* 'tranbär'? Jag vågar visst ej söka bestrida riktigheten af denna härledning — som ju t. o. m. blir mycket sannolik, om mossen är rik på tranbär och ordet brukas i trakten (hvilket i så fall bort anföras) — men ville endast erinra om, att flera svenska ortnamn på *Jute-*, *Juta-* tydligen äro sammansatta med folkslagsnamnet *Jutar*, hvilket i äldre tid som bekant ofta nyttjades om danskarna. Så t. ex. *Juteberget* i Jösse härad Vrml. och *Jutabråten* Skatelöfs sn, Smål., hvilka båda lära vara förknippade med traditioner om strider med danskarna. På samma sätt uppträder fsv. *garper*, hvilket under medeltiden var ett gängse smådenamn på tyskar, i åtskilliga ortnamn såsom *Garpa mos(s)*e

¹) Ej såsom under *Illern* förmodats ett sjönamn.

²) Samma förmodan har, sedan detta nedskrefs, framställts i Norske Gaardn. 6: 397.

(Ol. Magni), där "garpar" omkommit under striderna mot svensarna (Lidén Ark. 13: 34), kanske samma som *Garpekärret* i Vists sn Ög., om hvilket samma sägen går, *Garptjärnarna* Vstml. m. fl., hvarom se mina Sjön. s. 167. *Garpa mosse* kallas hos Ol. Magni för öfrigt äfven *Dhena* eller *Dana keer* (d. v. s. *kärr*), af folkslagsnamnet *daner*.

Den XII, 149 framställda härledningen af *Göta älf* kan ju vara riktig, men fullt säker är den ingalunda — trots de många svenska och norska parallellerna. Just på landgränser framstrykande vattendrag ha icke sällan fått namn af folkslag o. d. Jag erinrar om *dama syo*, *dana bæc* (Valdem. II jordeb.) på gränsen mellan Vgl. och Hall., om de två danska ortnamnen *Jydebæk* i Sønderjylland samt vidare om hvad som yttrats i fråga om sjönamnen *Svensken* och *Dalkarissjön* i Sjön. s. 595. Häremot kan ej invändas, att om namnet bildats af Götarnas namn det äldst bort heta *Gauta* — dylika "äkta" sammansättningar ha som bekant äfven i ortnamn urgamla anor, och typen har länge tjänat som mönster för nybildningar.

I sin förklaring af sjönamnet *Vänern* (XII, s. 157) har kommittén anslutit sig till en af recensenten 1893 framställd härledning, enligt hvilken namnet skulle (liksom t. ex. *Unnen* och *Vättern*) betyda 'vattnet' och sammanhänga med åtskilliga indoeuropeiska ord af en rot *van* 'vatten'. Men denna rot, som äfvenledes ansatts af Lidén PBB 15: 522, är ganska dubitativ. Sskr. *vānatorde*, som Lidén meddelar, knappast existera i betydelsen 'vatten', *n-et* i lit. *vandū* måste väl anses ha "infixal" karaktär — huru nu dessa infix för öfrigt skola förklaras —, härledningen af lat. *venenum*, som af kommittén äfven föres hit, bör helt säkert sökas å annat håll. I Sjön. s. 739 f. (dit också hänvisas) har jag därför föredragit att härleda namnet ur det gamla ordet *vän*, möjligen i en ursprunglig betydelse af 'strålande, skön'; jfr t. ex. sjönamnen *Fagersjön*, *Blanken*, *Glan*, *Glimmingen*, *Skiren* o. s. v.

Kroppsjön (XII, s. 157) tolkas med tvekan såsom innehållande ett mot no. *krupp* 'sammanböjd' svarande dialektord *kropp*. Skulle det ej kunna förklaras ur västgötska och smäländska *kroppa*, ett namn på rudan, hvilken, såsom jag iakttagit, åtminstone i Jönköpings län talrikt förekommer i vissa små skogssjöar?

Hunneberg, af äldre *Hundabärgh*, anses (XII, 162) innehålla gen. plür. af djurnamnet *hund*. En stam *hund-* är emellertid så vanlig i svenska berg- och höjdnamn och på sådana baserade gårdnamn (se Sjön. s. 238 f.), att man har svårt att hålla fast vid denna härledning. På grund häraf synes min i ofvannämnda arbete framställda — och för öfrigt icke heller af kommittén afvisade — mening, att vi här ha ett urgammalt bärgnamn af annan betydelse, förtjäna något företräde.

Vid *Häckleklint*, *Häcklan* och *Häckleberg* (XII, s. 163), som anses möjligen komma från ett fsv. **häkla* 'liten haka', vill man

gärna tänka på det isl. bergnamnet *Hekla*, hvilket väl allmänt härledes ur *hekla* 'mantel'. Med det västgötska berget äro mytologiska föreställningar förenade. Högsta branten heter *Attestupan*, och nedanför denna ligger *Odens damm*, hvilken — hvad som är viktigare — äfven burit den folkligare benämningen *Onskälla*, ett namn, som efter alla analogier att döma är uråldrigt. Det är onekligen frestande att ställa detta förhållande i samband med bergets namn. Att Oden som bekant i isländska källor benämnes *heklumaðr* och i Westfalen *Hackelberg* eller ursprungligen *Hackelberend*¹⁾, får kanske betraktas som en tillfällighet. Men som en mera misstänkt omständighet må anföras, att i Hessen finnes ett berg *Hechelberg*, dit häxorna på vissa tider af året bruka församla sig²⁾. Men häxorna äro säkerligen — såsom också allmänt antages — vind- och själademoner, som deltaga i den vilda jakten, hvars anförare är vind- och dödsguden Odin³⁾.

Om, såsom Tamm väl med rätta antager, vårt (fara åt) *häckelfjäll* har sin upprinnelse i melt. *na Hekvelde (varen)* 'ät hälvete', så ha vi äfven i detta ord med all sannolikhet ett spår af liknande föreställningar om en mytisk ort, hvars namn sammanhängar med de ofvan nämnda. I Norden har i alla händelser uttrycket anslutit sig till isl. *Hekla*, dit också danska folksagor förlägga häxornas samlingsplats; jfr *Häkla ta then som först swijker* (Messenius) och se mina Stud. i 1600-talets svenska s. 49. Någon närmare utredning är jag ej i tillfälle att bjuda, men hvad som anförts, tyckes mig tala för, att man ej bör behandla det västgötska bergnamnet som en isolerad företeelse. Ett aktgifvande på dessa och andra liknande nordiska namn kunde för öfrigt vara så mycket viktigare, som man på senaste tiden velat bestrida, att här i Norden Oden någonsin varit känd som vind- eller dödsgud, en åsikt som icke synes slutgiltigt bevisad⁴⁾.

Det XII, 169 ansatta sjönamnet *Yxne* har sin direkta motsvarighet i det **Yxne*, som på grund af fsv. *Yxnarum* väl bör anses vara ett äldre namn på sjön *Yxningen*; se för öfrigt Sjön. s. 749 f.

Härledningen af *Raholmen* (XII, 176) säges vara "oviss". Man väntar sig här åtminstone en erinran om det i nordiska ortnamn så vanliga och äfven i Västgötanamn förekommande *rad* 'grusbänk' (se Sjön. under *Radkalfven*) eller, om ej naturförhållandena skulle passa in på denna tolkning, en upplysning härom.

¹⁾ Se Grimm² 2: 873, Meyer Germ. Myth. s. 244, Mogk Germ. Myth. s. 105.

²⁾ Mogk Germ. Myth. s. 48.

³⁾ Det är för öfrigt just i denna sin egenskap, som han i Tyskland bär namnet *Hackelberg*, *Hackelbernd*, *Hackelblock* o. s. v., om han också där i folktron degraderats till en kättersk jägmästare, som på dödsbädden ej ville lyssna till prästens ord och därför dömdes att jaga till den yttersta dagen.

⁴⁾ Jfr äfven förf. Ark. 21: 138.

Om näsnamnet *Skräcklan* (XII, 177) verkligen, såsom kommittén tveksamt förmodar, skulle sammanhänga med fågelnamnet *skrake*, hade dettas biform *skräcka* bort anföras.

Erska (III, 2), fsv. *Irska*, säges "utan tvifvel" vara en adjektivbildning på *-sk* till fsv. mansnamnet *Iring*. Den parallell kommittén anför synes mig emellertid högst osäker, nämligen *Nårska skogsbygd* i Kullings härad. Nog förefaller det åtminstone mig mycket naturligare, att detta *Nårska* helt enkelt är en sammandragning af *Nårunga skoga* (1540, Styffe Un.² s. 119), den enda äldre form jag känner. Möjligen beror den starka synkoperingen på att ordet åtföljts af ett *bygd*, alltså *Nårungskoga bygd*. I hvilket fall som helst har detta af *Nårunga skoga* uppkomna *Nårska* sedermera ytterligare utvidgats med tillägget *skogsbygd* — en tautologi af ett slag, som har många motsvarigheter bland våra ortnamn, *Flundre härad* är ju bl. a. en sådan (se nedan). Men faller detta stöd, så blir ju härledningen af *Irska* högst betänklig.

Vid sjönamnet *Tannevallen* (*Tannevattnet*) (III, 63), hvars härledning anges vara obekant, borde ha anförts, att en dylik stam alls ej står isolerad i nordiska vattendragsnamn. Jfr t. ex. *Tannsjön* Smål., Vrml. och Uppl. samt *Tannsen* Dalarna och från Norge *Tandaaen* några ggr (Rygh Elven. s. 263). Möjligen hör denna rätt vanliga stam, såsom också Rygh gissar, på ett eller annat sätt tillsamman med den germ. rot, som vi ha i isl. *tandre* 'eld', sv. dial. *tanne* 'brinnande fackla af tjärved' m. m.

Flundre härad (V, 1 f.) tolkas som utgående från ett fsv. *Flotnä-härädh*, hvilket skulle innehålla gen. pl. *flotna* till isl. och runsv. *flotnar* (*flutnar*) 'sjökrigare' och hvars *-tn-* öfvergått till (*-dn-* och sedan) *-nn-* såsom t. ex. i *Ronneby* af *Rotn-* och *Spada-bon* af *-botn*. Ett *Flennära* har gifvit *Flunnre* > *Flundre*, hvar-efter *härad* ånyo tillagts, såsom skett i flera norrländska ortnamn. Den senare delen af härledningen är naturligtvis riktig. Men där- emot får ej tolkningen af den förra betraktas som vetenskapens sista ord. *Flotnar* är ju nästan uteslutande känt från det isländska skaldespråket och i fsv. blott en gång uppvisadt — nämligen från Rökstenens poetiska del. Att ordet någonsin förekommit i vanligt prosaspråk är obevisadt och i sig själf på grund af sin egentliga betydelse ganska osannolikt. Men härtill kommer, att *t*-formen är synnerligen klen belagd. Den uppdyker nämligen blott en enda gång och så sent som vid midten af 1400-talet — alltså två hundra år senare än *Floðnä-* — i den från Styffe hämtade, okontrollerade och redan på grund af sitt slutjudande o något misstänkta formen *Flötno*. Icke håller i gårdsnamnet *Flundervalla* (s. 4) är något *t* uppvisadt. Detta kallas äldst *Flodhowal* (1413). Med tanke på t. ex. *Glavall* (: *Gla*), *Gladhæwal* (: *Glaen*) och *Östewalskog* (: *Östen*)¹⁾ synes det icke ur vägen att här misstänka ett vattendragsnamn,

¹⁾ Se mina Sjön., Sv. lm. XX. 4: 100.

kanske på grund af formen *Flodho-* snarast ett älfnamn. Ett här-af i urgammal tid bildadt sjönamn bör äfven innehålla grundordets stamkonsonant *n*; se Sjön., Sv. lm. XX. 2: 19. I yngre tid har *Flodhowal* ombildats i anslutning till *Flodhna-*. Att, såsom kommittén gjort, alldeles negligera den förra formen går ej an: ur ett *Flodhowal* kommer man i alla händelser ej till betydelsen 'sjökrigarnes grässlätt'. Emellertid lägger jag ingen vikt på att just ett älfnamn skulle vara grundordet för det sjönamn, som jag här snarast vill finna. Vi få i alla händelser goda paralleller för ett **Flodhne* i de likaledes fvästg. sjönamnen *Loðne* och *Strukne* (se mina Sjön. under *Lönern* och *Stråkern*). Att döma af kartan har sannolikt en sjö gått fram nedanför Flundervalla. Jag känner ej, huru kommittén tänkt sig tydningen af *Barkna hæradh*, nu *Barne*, men kanske man här skulle våga antaga en liknande upprinnelse; jfr fno. *Barknafjördr* (se Rygh Stud. s. 57) och Sjön. under *Barken*. I detta sammanhang kan nämnas, att Bjärke härad anses ha kunnat få sitt namn från ett älfnamn **Bierka*.

I fråga om vokalväxlingen *o—u—y—ö*, som kommittén jämför med den i fsv. *floti*, *fluti*, *flöti*, uppträda *y-* och *u-*vokalerna alldeles för sent för att kunna äga etymologisk betydelse. *Flumna* har uppstått ur *Flöpna-* af samma anledning, som gjort, att t. ex. **bröplunge* blifvit *brullunge*, *Ärüs* *Ärus* o. s. v. (Kock Ark. 4: 176 f., Noreen Aschw. gr. § 112).

Lipered (V, 10) hör väl på ett eller annat sätt tillsammans med den personnamnsstam, som omtalas i mina Ortnamn på *-inge* s. 90. Gården ligger visserligen vid en sjö, men jag känner icke något vattendragsnamn, som här skulle kunna ingå.

Sjuntorp (V, 11), äldre *Siunenmetörp*, *Siunne-*, härledes ur fsv. mansnamnet *Siunde*, i hvilket fall den 1413 nämnda *Syundafors*, såsom också af kommittén antages, måste ha sitt namn efter gården. Man finge emellertid då skilja förnamnet från namnet på det bekanta *Sjunnefallet* i Ämän, Skede sn, Östbo hd Smäl., hvilket af Wieselgren 3: 203 äfven kallas *Sjunden*. I Sjön. s. 533 har jag föreslagit att härleda *Sjunnefallets* namn och med tvekan äfven *Syundafors* ur ett fsv. **Siudhande*; jfr fsv. sjönamnet *Lyniendi*, fno. forsnamnet *Dynjandi* m. fl. likartade bildningar å anf. st. Sammandragningen skulle bero på att i ett **Siudhandafors* tonvikten legat på sista ordet; jfr — dock icke fullt analoga fall — hos Kock Sv. lm. XV. 5: 25. Detta försök till härledning är emellertid, hvad *Syundafors* beträffar, naturligtvis ganska osäker; men man vill i alla händelser ej gärna skilja de båda forsnamnen åt. Kanske dock kommittén i sina samlingar har tillgång till äldre former af *Sjunnefallets* namn, som göra en sammanställning af dem osannolik eller omöjlig.

Tokebäcken (V, 15) bör sammanhållas icke blott med no. vattendragsnamnet *Toke*, utan äfven med sjönamnet *Token* Ydre; se närmare Sjön. s. 627.

Fuxerna (V, 19), fsv. *Foxerni*, anses möjligen kunna innehålla ett sbst. *fox*, *fox* 'dimma, sjörök' och ett fsv. **ärne* 'platå', afledning af *arinn* 'förhöjning, stenaltare, eldstad'. Kommittén stödjer sig på det värml. sjönamnet *Foxen*, men detta synes mig i första hand böra förklaras som innehållande *-sjön*¹⁾, jfr t. ex. *Alsen* (: *Alstorum*), *Bjärsen*, *Gisen* (fsv. *Gisio*), *Ramsen* eller *Ramensjön* och flera andra liknande, som jag samlat i Sjön., Sv. Im. XX. 2: 36. *Foxen* skulle enligt uppgift uttalas med akc. 1, men en dylik accentförändring hör — om till mig inkomna akcentuppgifter äro riktiga — ingalunda till ovanligheterna. — Härledningen af *Fuxerna* ur två uppkonstruerade ord förefaller högst osäker och hade säkert lämpligare utelämnats. Snarast är väl *-erni* i *Foxerni* helt enkelt en afledningsändelse eller rättare: innehåller en hopning af suffix, såsom t. ex. sv. dial. *dyrne*, isl. *léne* n. (Ark. 7: 35) eller got. *hlairwasnôs*, *arhwazna* o. d. Ordet får icke bedömas isolerad, utan bör naturligtvis sammanställas med fno. *Borderna skippreiða*, efter hvilken sjön Bullaren fått namn (Sv. sjönamn s. 75, jfr Rygh Norske Gaardn. 6: 248), fno. *Staferni* (sista. arb. 6: 397), väl ock fsv. *Beterne* och (?) *Hallerne* Vg. (Styffe Un. s. 136, 137).

Tösslanda (V, 20), *Thösslanda* 1372, *Tyslanda* 1550 anses möjligen kunna vara sammansatt med fsv. *thut*, *thot* n. 'tjut' eller isl. *þytr* m. Det sista kan genast afskiljas, då det är en gammal *i*-stam och sålunda icke haft *s* i genitiven. Men i hvilket fall som helst är härledningen, så vidt jag förstår, från ordbildningslärans synpunkt antaglig endast under den här ej användbara förutsättning, att första leden vore t. ex. ett ord, egennamn eller apellativ, som betecknade den lokalitet l. dyl., vid hvilken stället är beläget (t. ex. vattendrag), eller också uttryckte något annat 'possessivt' förhållande. Om däremot — hvilket måste vara kommitténs mening — namnet skulle betyda 'ställe där det hviner, blåser', kan intet *s* tänkas: namnet borde då lyda *Thutlanda* (eller möjligen *Thytlanda*). Jfr å ena sidan bland de många exempel, som här kunde framdragas, no. **Drevjuland*: älfnamnet *Drevja* (Rygh NG 16: 83), *Sortuland*, väl af älfnamnet *Sorta* (ibid. s. 393) s. m. a. samt å andra sidan *Steinland* (Rygh ibid. s. 387) 'stenig mark', fsv. *Hvetelanda* (: *hveite* n.), *Rughlanda* (: *rugh* 'råg') o. s. v. Denna viktiga skillnad har också iakttagits i Ryghs NG, då t. ex. *Steinland* tolkas som nyss nämnts, men däremot *Steinsland* afledts af personnamnet *Steinn* eller i ett fall (16: 164) förklarats som syftande på en stor rullsten, som ligger på gårdens ägor. På samma sätt förhåller det sig med analoga namn, såsom de på *-berga* o. s. v., jfr fsv. *Rughbärgha*, nsv. *Stenberga* o. d.

Hvad nu *Tösslanda* beträffar, kan det bättre härledas ur stammen i isl. *þysja* 'larma', *þyss* 'larm' o. s. v.

Hanaström, nu *Hanström* (V, 21), numera gårdnamn, miss-

¹⁾ Se Sjön. under *Foxen*.

tänker jag starkt innehålla ett gammalt namn på den förbifytande bäcken och bör då förklaras ur ordet *hane* 'tupp' och ej ur mansnamnet. Stammen *han-* är rätt vanlig i svenska vattendragsnamn (se Sjön. under *Höningen*) och förekommer äfven i norska (Elven. s. 90); jfr äfven no. älfnamnet *Høna* m. fl.

Ålstad (V, 34), i *Ardestade* (1486), förklaras med tvekan ur partic. *ardher* af *ärja* 'plöja' och *stad* i bet. 'ställe, plats'. Med hänsyn till, att de flesta *stad*-namnen beteckna boplatz och innehålla personnamn, kunde man väl också här förmoda ett sådant; hvarvid må erinras om den stam *ardh-*, som uppträder i ags. *Eard-nöd* (o. s. v.) samt i vissa af de forntyska namnen på *Ård*-, som anföras af Förstemann 1: 752 f.

Fräcksjön (V, 66), som lämnas oförklaradt, hör väl till isl. *frekr* 'glupsk o. d.', på samma sätt som den enl. Rygh Elven. s. 70 i Norge icke ovanliga älfnamnsstammen *Gjer-* (fno. *Ger-*) antagligen utgår från det likbetydande no. *gjer*. Jfr de isl. mytiska namnen *Freki* och *Geri*. Stammen *fräck-* har för öfrigt, af mina samlingar att döma, ingen motsvarighet i svenska vattendragsnamn; däremot förekomma i Vstml. ett *Fräkentjärn* (: *fräkne* 'ormbunke').

Namnet *Smörsämlingen* med kartformen *Smörsjön* (V, 66) anses till sin förklaring vara ovisst. *Smör-* är emellertid rätt vanligt i norska vattendragsnamn och har väl afseende på vattnets färg. Jfr för öfrigt t. ex. *Kötttsjön*. En hänvisning till Rygh Elven. s. 236 hade varit på sin plats. — Att *-sämlingen* sannolikt har samma betydelse som 'vattensamling' hade kunnat påpekas; besläktade och likbetydande vattendragsnamn se mina Sjön. under *Sommen* och *Summeln*.

Häggsjön (V, 71) härledes med tvekan ur ett uppkonstrueradt *häg* 'hög' (jfr v. Friesen Språk och stil 1: 230), sannolikt därför, att det med *Häggsjön* sammanhängande namnet *Häggån* stundom uppträder skrifvet med ett *g* (t. ex. 1578, se V, 46), och dessutom i slutet af 1600-talet samt senare äfven skrifningen *Högsjö-* förekommer. Men ungefär samtidig med det enkla *g*-et är skrifningen *-gg-* (1587), och på de relativt unga formerna på *Hög-* kan intet byggas, icke ens på den för *Häggån* en gång — midt ibland alla *ä*-formerna — uppvisade skrifningen *Högan* (1611). I fråga om enkelskrifningen kan jämföras t. ex. *Kålåss*, *Kålås* jämte *Kollaas*, till *holle* 'kulle' (V, 22), *Baka* (1590, 1602) jämte *Backa* (1549), till *backe* (III, 38); *Finetorp* (1608) jämte *Finnetorp* (1611), till *Finne* (III, 40). Den närmast till hands liggande härledningen ur trädnamnet *hägg* hade därför icke bort förtigas; analogier i mängd se Sjön. Sv. Im. XX 3: 53 och Rygh Elven. s. 96, där bl. a. en no. älf *Hegga*, som kommer från en *Heggsjö* omtalas.

Vågsjön (V, 72) har för många motsvarigheter inom landet, för att man här kunde ha anledning att förmoda västg. *våg* i bet.

'var, varig vätska'. Om *våg* i svenska och norska vattendragsnamn se Sjön. under *Vångaren*.

Åtran (X, 268). Om härledningen se redan Rygh No. fjordn., NG. 2: 315 samt rec. Sjön. under *Ettern*.

Fsv. *Lyniendi* (X, 270). Den anförda härledningen finnes redan i mina Sjön. s. 354. Sjön identifieras af Schlyter med Hornbergasjön; se anf. st., där jag dock påpekar, att det formellt sedt ligger närmare till hands att sammanställa *Lyniendi* o. *Lönern*.

Tidan (X, 274) härledes ur fsv. adj. *tidher*, isl. *tíðr* 'som är på färde, vanlig, snabb' i denna ordets senare betydelse. Men denna är ju af mycket sekundär natur och har i alla händelser säkerligen icke varit utvecklad vid den tid, då älfnamnet uppstod. I fisl. märker man, att döma af Fr.², intet däraf, och ehuru i Sdw. under *tidher* en betydelse (af adv. *tít*), 'snabbt' upptages, visa exemplen, att denna står mycket nära den likaledes anförda synonymen 'i täta repriser'. Alldeles detsamma synes gälla om de fall, där ordet i sv. och no. dialekter närmar sig betydelsen 'snabb': t. ex. no. *slaa tíðt*, 'slaa med hurtige, tæt paa hinanden följende Slag' Aas.; sv. *kvarnstenen går titt omkring* Vg. Rz o. s. v. Det är här alls ej fråga om det slags snabbhet, som kan tänkas utmärka en älf. Under sådana omständigheter måste den framställda härledningen betraktas som förfelad, så mycket mer som icke heller det ponerade grundordets etymologi tillåter antagandet af att det i förhistorisk tid kunnat uppträda i någon likartad betydelse. — Namnet bör för öfrigt sammanhållas med t. ex. fsv. sjönamnet *Tipir*, som bl. a. uppträder i Vg. och i Ög., där det döljer sig i sockennamnet *Tidhisrum*, nu *Tirserum*; se recens. Sjönamn s. 617. Ett älfnamn *Tiða* har också funnits i Norge, se Rygh Elven. s. 337. I Sjön. s. 618 har jag framställt den förmodan, att detta säkerligen mycket gamla vattendragsnamn är en *to*-bildning af ieur. *dí* 'skina', som med *r*-afledning synes uppträda i isl. *tírr* 'ära'.

Vi avsluta vår granskning med att uttala de bästa välgångsönskningar till en lyckosam fortsättning af kommitténs mycket viktiga och oerhördt mödosamma arbete — önskningar, i hvilka icke minst denna tidskrifts läsare säkerligen af hjärtat instämma.

Göteborg 7. 2. 1907 (o. 27. 2. 1908¹)).

Tillägg.

Till denna recension fogar jag härmed några anmärkningar rörande den etymologiska afdelningen af den nyss utkomna 13:de delen af arbetet, Vättle härad. De utgöra blott en liten axplockning af hvad jag där funnit mera anmärkningsvärdt.

S. 131 behandlas sjönamnet *Sävelången*. Detta anses "troligen" innehålla fsv. gen. sing. *sæva(r)* af *sæ(r)* 'sjö' och en sub-

¹) Jfr noten s. 198.

stantiverad (snarast urspr. neutral, senare till mask. öfvergången) form af adj. *lång*. Namnet skulle alltså betyda 'sjölängd'.

Denna härledning är orimlig. Någon motsvarighet till betydelsen 'sjölängd' saknas mig veterligen alldeles bland öfriga sjönamn, och senare leden kan icke vara ett abstrakt substantiv.

Namnet har rec. behandlat — på två hela sidor — i Sv. sjön. s. 604; denna framställning hade väl åtminstone kraft en hänvisning. Enligt min där uttalade uppfattning är namnet, fsv. *Sævulanger* (eller *-langi*), sammansatt med benämningen på den genom sjön flytande ån *Sæva*. Det betyder alltså "Säfvans eller Säfveåns längsjö", den långa sjö, som bildas af eller genomflytes af Säfvån.

På samma sätt förhåller det sig, såsom jag i mitt citerade arbete visat, med t. ex.:

Veselången, fsv. *Visulanger*: älfnamnet **Visa*, senare *Vesan*, annat namn på Viskan, som flyter genom sjön (Sjön. s. 701),

Asplången Nke: fsv. *Aspa* (jämte *Aspaa*), nu *Aspaströmmen*, (Sjön s. 47),

Selången, fsv. *Sidholanger*, i *Sidholangsænda* 1349: älfnamnet **Sidha* (Sjön. s. 525),

Stro- l. *Strålången* Ringarums sn, Ög.; fsv. älfnamnet *Stro*, kvar i *Stro kvarn* (Sjön. s. 582),

Åmmelången Nke: fsv. älfnamnet **Āma* i *Amoqværn* (Sjön. s. 767).

För närmare motivering — om sådan skulle anses nödig — hänvisar jag läsaren till mina utredningar å cit. st. i Sv. Sjön. Jag vågar tro, att ingen befogad anmärkning kan göras mot de förklaringar jag där lemnat. I alla händelser bör den läsare, som icke kan ansluta sig till en så vidunderlig tolkning, som den kommittén lemnat, genom ett citat underrättas om, att ordet annorstädes blifvit på annat sätt förklaradt.

Man frågar sig nu, huru kommittén förklarar namnet på den å, Säfveån, som flyter genom Säfvelången och hvilket namn kommittén, trots de paralleller, som rec. i sin sjönamnsbok anført, finner skäl att skilja från sjöns namn.

Säfveån, fsv. **Sæva*, innehåller enl. kommittén s. 123 antingen fsv. adj. *sæver* 'lugn' eller 'snarare' gen. pl. *sæva* af *sæ(r)* 'sjö'.

Äfven om detta namn har jag yttrat mig, ehuru ingen hänvisning beståtts. Jag härleder det just från adj. *sæver* och styrker detta antagande med två litteraturcitater, där det talas om åns i allmänhet lugna lopp.

Ordet är enl. kommittén snarast en sammansättning med *ā* 'å'. *Sævu* i häradsnamnet *Sævudal* skulle alltså bero på en (tidig) ombildning i anslutning till fem. af typen *gata*.

Men denna förklaring är alldeles onödig. I betraktande af de synnerligen många sjönamn, som innehålla adjektiviska mask. *n*-stammar (Sjön., Sv. lm. XX. 2: 22 f.), ligger det ju närmast till hands att här se en motsvarande feminin adjektivform. Man slip-

per då också att antaga ombildning i det säkert mycket gamla namnet *Sevudal*.

Mjörn (s. 127) för kommittén med tvekan till en rot *mer*(s) i isl. *merja* 'krossa' m. fl. Sjön är nämligen uppfylld af större eller mindre öar, som ge den ett splittradt utseende. Men mellan begreppen söndersmula = krossa och splittra i denna mening är ett mycket stort svalg befast. Denna etymologiska hypotes är af den art, att den icke kan försvara sin plats ens som en lös gissning och i alla händelser icke bort föredragas framför de tolkningsförslag, rec. framställt s. 406 och som ej ens i en hänvisning antydts.

I öfrigt har vid behandlingen af de former, som finnas i VGL IV hufvudhandskr., ingen uppmärksamhet fästs vid det af mig Sjön. flerst. (under just *Mjörn*! och dessutom under *Brängen*, *Stråken*, *Säfvälången* och *Oken*) påpekade förhållandet, att vissa af dem äro synnerligen osäkra, några bevisligen felaktiga. Jfr t. ex. *Brangiri* mot andra handskr. *Brængir*, som är den riktiga formen (= nsv. *Brängen* med acc. 2 och fsv. *Brængisasa*) — något som naturligtvis bort framhållas X, 280, där *Brangiri* lemnas utan försök till förklaring. På formen *Miors* kan alltså inte mycket byggas. Samtliga öfriga äldre former äfvensom namnets uttal hänvisa på ett fsv. *Mior*.

Vittensjön (s. 128). Hänvisningen till verbet *hvitna* (!) hade såsom vilseledande ej bort anföras; att detta här kan ingå är ju ej blott "ovisst" utan omöjligt. Men väl kan *n*-et vara afledningsändelse af samma art som i de Sjön. XX. 2: 34 af rec. meddelade sjönamnen. Samma möjlighet antydtes ju ock å det citerade stället hos Rygh.

Ömmern (s. 132) förklaras ur *imma*, af *im-* (med långt *i*!). Att detta *im-* skulle ha kunnat utveckla sig till *ym-* > *öm-* liksom *brims* till *bryms* återstår att bevisa. För min del bestrider jag denna möjlighet. I mina icke citerade art. *Ömmeln* och *Ömmern* har jag omtalat ett nordiskt vattendragsnamn *Aum-*. Nog hade väl den möjligheten åtminstone förtjänat en hänvisning.

I detta sammanhang kan jag ej underlåta att nämna ett par ord om de citeringsgrundsatser, som kommittén synes ha följt.

Tydligtvis har kommittén icke velat taga sitt utrymme i anspråk för polemik. Den har därför i regel nöjt sig med att framställa sina egna meningar utan att diskutera andras.

Detta må nu så vara. Särskildt onödigt är det naturligtvis att besvara läsaren med diskussion eller hänvisning i de fall, då andra förf:s — t. ex. mina egna — förut framställda meningar, på grund af äldre former eller yngre uttalsformer, som stått kommittén till buds, visa sig icke kräva någon vederläggning.

Men i många fall kan jag ej se, att kommitténs förslag äga något som helst företräde framför dem, som ratats. I vissa fall

äro de sämre, ja mycket sämre. Man hade här haft anledning att vänta sig åtminstone en hänvisning.

Sådan saknas dessutom mångenstädes, där andra förf., och särskildt undertecknad, tidigare framställt just den härledning, som kommittén gjort sig till målsman för.

I sig själf betydde ju detta föga, om ej å dessa af kommittén förtegnade litteraturställen läsaren i allmänhet kunnat erhålla ytterligare upplysningar om namnet eller utförligare motive-ring af den framställda härledningen.

Ofvan har redan påpekats, hurusom hänvisning saknats i fråga om *Säfvelången*, *Säfveån*, *Mjörn* och *Ömmern*. Här må till-läggas:

Lärje (s. 10). Redan Sjön. XX. 3: 66 har jag förklarat *Lerje-ån* ur **Lérigha* (*ā*). Kommittén använder samma förklaring för by-namnet *Lärje*, hvilket dock sannolikt har sin rot i ånamnet.

Sturfsven (s. 123). Sjönamnet sammanställles med isl. *stirfinn* 'styfsinnad, trotsig'. Härledningen finnes redan i mina Sjön. s. 123 (jämte betydelseparalleller). Att det i gammal tid fanns en form med *ö*, som var mig obekant, förändrar intet i saken.

Torskabotten (s. 131). Att kvarnamnet *Torska* innehåller ett gammalt sjönamn, har jag antagit i Sjön. s. 634.

Äfven i hufvudrecensionen har jag påpekat flera fall, som tyda på att denna underlåtenhet att citera den egentlige upphofs-mannen till härledningen rent af satts i system.

Härpå kan inte svaras, att dylik citering ej ingår i arbetets plan. Ty när det gäller så godt som själfklara saker sparas ej på citat. Så får man s. 120 veta, att sjönamnet *Aspen* kommer af trädnamnet *asp* — enl. Sjön. s. 44!

Jag kan inte gärna förutsätta, att ej kommittén studerat det enda arbete öfver de svenska sjönamnen, som finnes.

De här och ofvan framställda anmärkningarna behöfde ej an-ses så synnerligen graverande, då det gäller ett så omfångsrikt arbete som detta, på hvilket till på köpet så ofantligt mycket duk-tigt arbete nedlagts och där — icke minst i fråga om namnens härledning — så många verkligt värdefulla upplysningar lemnats. Men procenten af etymologiska svårare felaktigheter eller smaklös-heter synes väl stor i förhållande till de etymologiskt svårförklar-liga namnens antal i hvarje häfte. Härtill kommer, att det af-undsvärdt rika förråd af gamla och unga namnformer, som stått kommittén till buds, kunnat berättiga till förhoppningar på ett något gedignare arbetsresultat.

Flera af de begångna misstagen äga emellertid hufvudsak-ligen betydelse som oroväckande symtom af hvad framtiden kan bära i sitt sköte. Den behandling, som t. ex. namnen *Säfvelången*, *Mjörn*, *Flundre*, *Tidan*, *Erska* m. fl. rönt, är sådan, att den hos den något sakkunnige läsaren väcker farhågor för att i arbetets

fortsättning allehanda oberäknliga och obehagliga öfverraskningar kunna komma att möta honom.

Det vore mig emellertid mer än kärt, om jag vid en eventuell kommande granskning finge anledning att konstatera, att mina farhågor varit ogrundade. Jag skulle i så fall icke dröja att erkänna det.

Göteborg i Maj 1908.

Elof Hellquist.

Otto Jespersen: Modersmålets fonetik. Köbenhavn 1906.

Med denna bok vänder sig Otto Jespersen närmast till dem, för vilka den breda framställningen i hans stora *Fonetik* är en något svårsmält föda. All kritisk diskussion av olika teorier, liksom över huvud all historik, är lämnad å sido. Som av titeln synes, gäller det här dessutom danskans ljudlära, vadan analys av frammande språkljud blott förekommer, när intressanta jämförelser ligga nära till hands. Bokens elementära syfte har vidare haft till följd, att Jespersens visserligen prövande, men dock så eleganta och smidiga analfabetsystem fått stryka på foten. Men den fyndige författaren reder sig i alla fall utan att behöva tillgripa den förvirrade fonetiska terminologien.

Framställningens gång är i huvudsak den samma som i *Fonetik*. Vi få först ljuddelar, så enstaka ljud och sist kombinationer av ljud, vartill på naturligt sätt sluter sig en utredning av tryckaksent och melodisk aksent. I sammanhang med aksentläran lämnas en utförligare redogörelse för danskans "stød". Till sist komma åtskilliga danska texter i fonetisk transskription.

Det är uppställningen och det av densamma betingade behandlingssättet, som göra Jespersens fonetiska böcker alldes olika den traditionella typen. Ur den allmänna akustiken lämnas på vederbörligt ställe de upplysningar, som verkligen krävas — och dessa äro högst få — för en elementär framställning av deskriptiv ljudlära. Anatomien blir utförligare behandlad, men blott i naturligt samband med vederbörande organs artikulationer. Framskridandet från ljudelementer till ljud innebär naturligtvis, att ett och samma ljud behandlas på flera ställen; långt ifrån att medföra någon olägenhet ställer tvärtom ett sådant behandlingssätt likartade företeelser vid sidan av varandra — märk t. ex. hur klart det organiska sambandet mellan vokaler och konsonanter här belyses; vidare inskärpes på detta sätt hos nybörjaren, att det enskilda ljudet ej är en färdig enhet, utan en produkt av samverkande artikulationer, och slutligen kommer syntesens upprepanande av de redan behandlade detaljerna som en nyttig repetition.

Beträffande enskildheter i framställningen skall jag inskränka

mig till några få ställen. För egen del är jag fullt ense med Jespersen i hans här liksom i *Fonetik* klara och övertygande behandling av "lukkelyd": "det væsentlige blir ikke bevægelsen til eller fra — den afhænger af omgivelserne — men stillingen, selve "lukket"" (sid. 16). — Synnerligen lärorik och intressant är analysen av de danska klusilerna (b, d, g). Man märke särskilt, att Jespersen här icke så obetingat som i *Fonetik* avvisar möjligheten av stämbandsverksamhet vid deras bildning. "Hvad stemmebåndenes forhold ved disse (b, d, g) angår, da er man ikke helt klar herover. De svinger ikke som ved stemte lyd, men er dog sikkert nærmede stærkt til hinanden; i alt fald indtræder svingningerne (senest) i samme øjeblik som mundlukket åbnes, så at der icke er det mindste pust eller ånde mellem (b, d, g) og den følgende lyd" (ss. 63, 64). Hur förhåller det sig med våra svenska s. k. klingande klusiler? De förtjäna en grundlig undersökning. Jag tror för min del, att stämbandsverksamheten i anljud är ytterst ringa, likaså i utljud, där klusilen ju ofta rent av har försvunnit; i ställningen mellan två vokaler ha vi helt visst ett ögonblick, då stämbanden antingen vibrera ytterst svagt eller kanske blott äro närmade intill varandra utan att vibrera (särskilt gäller detta geminata). — Vid behandlingen av (h) i sådana ord som *alkohol, uharmonisk* (ss. 64, 65) har Jespersen bibehållit sin mening från *Fonetik*: "stemmedannelsen svækkes blot et lille øjeblik, uden at måske svingningerne holder helt op, meden stemmebåndene fjernes ubetydligt fra hinanden". Vore icke här ett strykande av ordet *måske* en billig hänsyn till *Meyers* klara uppvisande av "stimmhaftes h"? Självt har jag på experimentell väg (skrivkapsel och cylinder) iakttagit tydlig stämbandsverksamhet t. o. m. i en sådan förbindelse som *Sven Herner*. — Träffande och klar är här som i *Fonetik* utredningen av stavelsebegreppet. "Hvad det ved stavelsesdanningen kommer an på er den relative klangfylde — at der er et punkt, der i forhold til sine omgivelser står højt" (sid. 100). Då sonoritetsprincipen sålunda uppställes som den allena avgörande, kan det ej bliva tal om någon skillnad mellan tryckstavelse och ljudstavelse. Man kan dela Jespersens syn på saken utan att dock vilja gå med på följande starka uttalande (sid. 104) (*Fonetik* 542): "Fonetikken gir ingen vejledning til at afgøre, om man i skrift skal dele *he-ste*, *hest-e* eller *hes-te*. Det eneste, der her foreligger, er to toppe med en mellemliggende sænkning, men det er ligeså ørkesløst at strides om denne sænkning hører helt til første top eller helt til anden eller halvt til begge, som det er i en dal i naturen at lede efter et bestemt skel mellem to bjerge". Vad exemplet *heste* angår, så må satsen gälla, men så fullständigt kan man väl näppeligen avvisa stavelsegränsens fonetiska betydelse. Åtskilliga fall av kvantitativa och därmed sammanhängande kvalitativa vokalförändringar måste väl ses i sammanhang med en förskjutning av stavelsegränsen. Jfr riksspråksuttalet *hårnål* med dialektiskt *hornål*.

Modersmålets fonetik rekommenderas nu varmt till alla för danskan intresserade. Särskilt bör denna bok vara välkommen för våra lärare i svenska på högstadiet, vilka ju reglementsenligt ha att undervisa även i danska och alltså i danskt uttal. En mera sakkunnig ledning kan icke tänkas än den, som här lämnas av en bland den moderna fonetikens mästare. Det är därjämte ett synnerligen stort nöje att göra bekantskap med ett framställningsätt, som i klarhet, reda och överskådlighet står över allt beröm, liksom formens enkelhet söker sin like i elegans.

Herman Söderbergh.

Richard Loewe, Germanische Sprachwissenschaft (Sammlung Göschen nr. 238). Leipzig, G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, 1905. 148 sider, liden oktav. Pris 0,80 Mark.

Ovennævnte lille bog af professor Richard Loewe i Berlin kan anbefales som en fortrinlig ledetraad ved universitetsøvelser over germansk lyd- og formlære og som en passende repetitionsbog for eksamensstuderende. Derimod turde den være for knapt affattet og ikke righoldig nok paa eksempler til, at den kan bruges som eneste lærebog, og den gjør ikke de velkjendte udførligere fremstillinger af Noreen, Streitberg, Kluge (og Brugmann's Vergleichende Grammatik) overflødige.

Loewe's "German. Sprachwiss." slutter sig i anlæg til Meringers "Indogermanische Sprachwissenschaft", som er udkommet paa samme forlag. Efter en indledning paa 30 sider, hvor i 5 kapitler behandles I. Begriff und Aufgabe der german. Sprachwissenschaft, II. Die indogerm. Sprachen und die german. Dialekte, III. Die Sprachveränderungen und ihre Ursachen, IV. Das German. im Kreise der indogerm. Sprachen, V. Gliederung des German., følger lydlæren (I. Betonung s. 31-36, II. Vokalismus s. 36-48, III. Konsonantismus s. 48-68, IV. Auslautgesetze s. 68-74) og formlæren (I. Nomen s. 75-113, II. Verbum s. 113-148). At ikke ogsaa orddannelseslæren og syntaksen har faaet plads, maa man finde naturligt, naar hensyn tages til det sterkt begrænsede rum, som stod til forfatterens raadighed. Kanske tør man gjøre sig haab om en 2:den del af "German. Sprachwiss.", saa at arbeidet med rette kan gjøre krav paa denne omfattende titel.

I behandlingen af flere afsnit merker man tydelig den forfattereiendommelighed og de arbejdsmaal, som man har lært at sætte pris paa i Loewe's tidligere arbejder. Under de sproghistoriske undersøgelser taber L. aldrig den ydre historiske baggrund af syne, men han benytter gjerne hver anledning, som frembyder

sig, til ud fra den germanske sproghistorie at kaste streiflys over vigtige kapitler af de germanske folks historie og ethnologi. Saaledes ogsaa i nærværende bog. I afsnittet "Gliederung des German." giver han en let adgang til at stifte bekendtskab med de interessante teorier om "die ethnische und sprachliche Gliederung der Germanen", som han i 1899 har fremsat i sin bog med anførte titel. Med tilfredshed vil man se, at han nu ikke længer vover at bygge paa flere af de sproglige kriterier, som han i 1899 saa tillidsfuldt støttede sig til.

L. er en tilhænger af Kossinna's paa arkæologiske og sagnhistoriske forhold grundede teori om goternes indvandring fra Skandinavien til egnene i syd for Østersøen (ved overgangen fra bronze- til jernalder), og han søger at bringe de sproglige forhold i sammenhæng hermed. De nordiske sprog viser en speciel overensstemmelse med gotisk i behandlingen af urgerm. *-jj-* og *-ww-* (som repræsenteres henholdsvis af nord. *-ggj-*, got. *-ddj-* og af nord. got. *-ggw*)¹⁾. Denne nydannelse maa efter L. være opstaaet paa en tid, da goterne før den af Jordanes omtalte udvandring fra "Scandza" endnu boede nordenfor Østersøen. Et minde om goternes naboskab med østnordiske folk finder L. i den østnordiske overgang af *ū* til *ō* (i ord som *būa*, vestnord. *būa*), hvor østnordisk afviger fra vestnordisk, men stemmer overens med gotisk (*bauan*). "Man hat", siger L. (s. 23), "wenn man von den ältesten Verhältnissen ausgeht, das Germanische zunächst in Goto-nordisch und Westgermanisch zu gliedern".

Heri har L. uden tvil til en vis grad ret. Det maa dog udtrykkelig betones, at hvad der i de ældste tider har forenet gotisk og nordisk i modsætning til vestgermansk, kun behøver at have været det første lille tilløb til en forskyvning af stavelsegrænsen ved *-jj-* og *-ww-*; den følgende udvikling (som først giver os lov til at tale om dialekt-karakteriserende nydannelser) kan saa med en indre nødvendighed uafhængig være foregaaet i begge sprog, selv om forbindelsen mellem dem saagodtsom ganske var afbrudt.

Jeg tænker mig, at forholdet mellem nordisk og gotisk kan have udviklet sig omtrent paa samme maade som forholdet mellem de vestnorske maalfører og den dermed nær sammenhørende dialekt paa Færøerne, hvis befolkning i vikingetiden er kommen fra Vest-Norge. Den ensartede diftongisering af de lange vokaler, som er eiendommelig for færøsk og for flere vestnorske dialekter (navnlige sæterdalsk), skyldes sikkert ikke indvirkning fra den ene eller den anden af kanterne, men har sin grund i "fælles indre, for vor iagttagelse skjulte tendenser i den fælles sprogform, hvormed de begyndte sin særudvikling. Denne skjulte tendens antages i hovedsagen at bestaa i udaandingstrykkets art og fordeling over

¹⁾ Synderlig vægt tør man derimod ikke med L. tillægge den omstændighed, at gotisk og nordisk (i modsætning til vestgermansk) har inchoative *-na-*verber, afledede af adjektiver (got. *paursnan* = oldn. *borna*).

talens dele og i det specielle "mundlag" [artikulationsbasis]" (Amund B. Larsen ¹)).

Oplysende er ogsaa den overgang fra *k, t, p* efter vokal til en stemt lyd, som foruden for dansk (hvor udviklingen har gaaet videst, til spiranter) er fælles for sydvest-norsk og for maalførerne paa Orknøerne, Shetlandsøerne og (Syd-)Færøerne. Denne lydovergang er i Norge tidligst paavist ved midten af 14de aarh. (Hægstad, Upphavet til det norske folkemaal s. 7). Omtrent fra samme tid kan den paavises i orknöske diplomer. Spirerne til denne lydovergang maa være fælles og maa have været tilstede, da de nævnte øer fik sin (syd)vestnorske befolkning; men udviklingen heraf synes først aarhundreder efter at have skudt fart, og den har foregaaet parallelt, men uafhængig i maalfører, som var adskilte fra hverandre ved bredere havstrækninger, end gotisk og nordisk var ved folkevandringens begyndelse.

Efter goternes indvandring fra Skandinavien til egne i syd for Østersøen blev ifølge L. goterne vestgermanernes naboer og var da, ligesom disse, ved havet adskilte fra nordboerne. Til denne periode (som gaar til goternes vandring sydover i 150–200 e. Kr.) henfører L. de nydannelser, som han tillægger goter og vestgermaner i fællesskab, men hvortil intet tilsvarende findes i nordisk ("die Schöpfung des Abstraktsuffixes *-assus*, das nur wg. in etwas veränderter Gestalt erscheint, sowie die Schaffung der Möglichkeit, von den Zahlwörtern 4–19 Genetive und Dative nach der *i*-Deklination zu bilden"). Her maa jeg dog give Hirt (Zeitschr. f. deutsche Philol. XXXII s. 503) ret i, at der mulig kan foreligge selvstændig udvikling. Desuden er det vel ikke utænkeligt, at *-assus* eller en dermed væsentlig identisk afledningsendelse ogsaa har forekommet i urnordisk.

Et tredje afsnit i germanernes historie, den tid, da vestgermanerne efter goternes vandring sydover kun havde nordiske stammer til naboer, finder L. endelig repræsenteret i de nydannelser, som nord- og vestgermansk (i modsætning til gotisk) har tilfælles (*æ > r; þl > fl; -si -se* tilføiet demonstrativer; overensstemmelser i de vokaliske udlydslove, s. 74 f.).

Som man ser, har L. med stor dygtighed formaaet at gennemføre sit forsøg paa at kombinere de germanske stammers ældste historie med de sproglige kriteriers udbredelse. Desværre kan dog disse kriterier anvendes paa mere end én maade, og deres bevisevne er forskjellig og trænger til grundig prøvelse. Men vi skylder L. tak for, hvad han har givet os i sin i høi grad vækkende fremstilling, som ialfald har godtgjort, at de sproglige forhold ikke taler imod Kossinna's i flere henseender tiltalende teori.

L.'s bog er saaledes ikke blot en bog for nybegyndere i germansk filologi. Studiefæller vil i den kunne finde adskilligt nyt

¹) "Om de norske dialekters forhold til nabosprogene" (i Sproglig-historiske Studier tilegnede C. R. Unger, Kra. 1896) s. 7 f.

og ikke faa gode impulser, hvad man ikke havde lov til at vente af denne lille oversigt. Jeg skal saaledes minde om hans forklaring af den gl.saks. og gl.höityske genetivendelse *-es*, som hverken lydret kan gaa tilbage paa idg. *-o-so* eller *-e-so* (dette sidste maatte nemlig være blevet til *-is*). Her anvendes et nyt forklaringsprincip, som navnlig fortjener vore dialektforskeres opmærksomhed, og hvis tilstedelighed for de ældre sprogtrins vedkommende for en væsentlig del afhænger af, om princippet i større udstrækning kan anvendes paa de levende sprog. Den lydrette genetivendelse *-is* er ved indvirkning fra sideformen paa *-as* igjen blevet til *e*, "indem *a* und *i* zum mittleren *e* verschmolzen. Ähnliche Vorgänge kommen in lebenden Mundarten vor: so ist in Soest der unter dem Ton gedehnte *i*-Umlaut des *a* zu einem *i*-Diphthong geworden; überall aber, wo eine verwandte Form mit *a* oder *ā* noch daneben lag, ist *e*-Diphthong eingetreten; daher z. B. *iæzl* "Esel" (got. *asilus*), aber *feata* "Fässer", weil *fat* "Fass" noch daneben vorhanden war" (s. 78). Dette princip er ogsaa anvendt s. 91 ved forklaringen af de gl.mellemtyske og gl.saksiske endelser *-en* gen. dat. sg. og *-on* akk. sg. og nom. pl. i de svage hankjønssords deklination; jfr. ogsaa forklaringen af gl.höitysk *beret* s. 116.

I det hele taget maa L. siges at være gaaet vel rustet til sit arbejde. Fremstillingen er knap, men desuagtet gennemgaaende særdeles klar; stoffet er oversigtlig ordnet, og eksemplerne fra de gamle litteratursprog med omhu valgte. Navnlig fortjener L. ros for sin fremstilling af den germanske lydflytning og af det vanskelige kapitel om udlydslovene. I lyd- og formlæren er dog paa mange punkter endnu ikke det sidste ord sagt (jfr den detaljerede gennemgaaelse af disse afsnit i Josef Janko's anmeldelse af L.'s bog i "Anzeiger für indogerm. Sprach- und Altertumskunde XIX s. 38-41).

Adskillige indvendinger kan gjøres mod L.'s "urnordiske" eksempler. Ved urnordisk forstaar L. nordisk indtil omkr. 700 (s. 10). Men da er det ikke rigtigt at udelade stjernen ved "urn. *sunux*" (s. 36²¹, derimod s. 86²¹ "altschwed. *sunux*"), "urn. *sa-si*" s. 21²³, gen. "urn. *sunax*" s. 39¹⁵, nom. pl. "urn. *sunix*" s. 87²⁵, urn. *wir* s. 96²³. Formerne fra Rök-indskriften sitir s. 73²² og *karun* s. 74⁵ kan ikke kaldes "urnordiske". Tolkningen af *wilir* paa Vimose-hövlen = got. *wileis* (s. 42⁵) er meget usikker, og dette ord bør endnu ikke finde plads i lærebøgerne. *gibu* paa brakteat nr. 57 er neppe substantiv = got. *giba* (s. 71¹⁸, 81¹⁶), men snarere verbum "(jeg) giver" (jfr S. Bugge Aarbøger 1905 s. 285, M. Olsen smst. 1907 s. 34 ff.). "Urn. *mir*" dat. s. 96⁹ er kanske trykfeil for *mer* (Opedal). [En anden slem trykfeil er "aisl. *nefa*" s. 51¹ for *nefi*.]

Kristiania, februar 1907.

Magnus Olsen.

Das Markuskreuz vom Göttinger Leinebusch. Ein Zeugnis und ein Exkurs zur deutschen Heldensage von Bruno Crome. Strassburg 1906 (49 Sd).

Afhandlingen gaar ud paa at forklare Betydningen af Indskriften paa et Stenkors, der oprindeligt stod opstillet ved Udkanten af en Skov i Nærheden af Göttingen. Paa Korsets Forside (hvoraf der i Afhandlingen gives en fotografisk Gengivelse) staar efter Cromes Læsning: WILLEHELM E[X] WYL[A]E[N]DIS ¹⁾ o: "Wilhelm af Wielændernes Slægt" eller "W. af Wielands Slægt". Paa Bagsiden læses: an(n)o d(omi)no M^o(CC^o)LXI. crastino bti. Marci [ewn]. Som Forklaring af Korset opstiller Crome to Hovedmuligheder:

Vi kan først tænke os, at en Mand ved Navn Wilhelm har rejst Korset paa den Dato, som Indskriften angiver, altsaa vel i Anledning af St. Markusfesten. Ti paa Markusdagen — eller hvis denne faldt paa en Søndag (hvad netop var Tilfældet i 1261) da paa den følgende Dag — drog Gejstligheden med foranbaarne Kors i Procession rundt paa Markerne for at indivi dem og bønfulde Himlen om rigelig Afgrøde. Naar Korsets Opretter, Wilhelm, nærmere betegner sig som værende ex Wylaendis, vil han da hermed kun antyde, at han paa Grund af fælles Livsbeskæftigelse kan regne sig i Slægt med Sagnets Wieland Smed. Til ydermere Lettelse af Forstaaelsen er der paa Korsarmene anbragt Afrids af Smederedskaber: Hammer og Tang samt en Figur, der af Crome tydes som en Fuglevinge.

At antage denne rimelige Forklaring for rigtig vil imidlertid efter Cromes Anskuelse være det samme som "sich Scheuklappen verbindend, damit man die hier sich bergenden Rätsel in ihrer Wirklichkeit nicht sehe". Crome har nemlig i Baghaanden en langt interessantere, men rigtignok ogsaa i tilsvarende Grad dristig Hypothese, hvis Indhold i Korthed er følgende:

Vi kan antage, at Korset er rejst, ganske vist i Anledning af Markusfesten og i Tilknytning til dens Indvielsesceremonier, men samtidig ogsaa til Ære for den i Indskriften nævnte Wilhelm, en sagnagtig mythisk Skikkelse, hørende til Wielands slægt. Men hvorfra kender vi ellers en saadan Wilhelm? Nu ved vi heldigvis (fra Didrikssaga og Runeæsken fra Clermont), at Egilssagnet og Wielandssagnet fra gammel Tid af findes sammenknyttet. I den engelske Ballade "William af Cloudesly" der er afledt af dette Wieland-Egilssagn, kaldes Bueskytten imidlertid ikke Egil men William. Og William (Wilhelm) er tydeligt nok et oprindeligere Navn end Egil, fordi derved de to Brødre, Smeden og Bueskytten, faar alittererende Navne. Der er da ingen Tvivl om, at Markusstenens Willehelm ex Wylaendis er den samme som Bue-

¹⁾ Ved Bogstaverne der er sat i [] er Læsemaaden usikker.

skytten Egil—Wilhelm, Wielands Broder. Det kristne Kors var ikke mægtig nok til alene at forjage de onde Aander, man maatte ogsaa indridse Navnet paa den sikkert rammende Bueskytte Wilhelm, for at han skulde komme med sin Bue og forjage dem. Hermed kastes samtidigt et nyt Lys over Tell-sagnet. Wilhelm Tell er egentlig et halvt guddommeligt Væsen, en god Skytsaand, der kom for at befri Svejtserfolket fra Undertrykkelse. Den Tell-kultus, der vitterlig fandt Sted i Slutningen af det 16:de Aarhundrede og senere, er altsaa kun en Levning af den ældgamle Dyrkelse af Skytsaanden Wilhelm.

Det er ikke uden Grund, at Crome slutter med at udtrykke sin Forundring over den mærkelige Blanding af Hedenskab og Kristendom, som Korset, saaledes fortolket, bliver Vidnesbyrd om. Men i Stedet for at henfalde i lyrisk Begejstring over den formodede kristne Præst, der har foretaget denne Sammensmeltning ("wüsztan wir mehr von ihm, er wäre vielleicht als eine der merkwürdigsten Gestalten des deutschen Mittelalters zu erkennen!"), havde det været bedre, om Crome havde underkastet sin Hypothese en kritisk Prøvelse; han vilde da have fundet, at denne sævner ethvert fast Holdepunkt:

1) Navnet Wilhelm er et saa almindeligt Navn, at dets Forekomst paa Markuskorset ikke paa Forhaand berettiger til at identificere den der nævnte Person med nogen Sagnfigur af samme Navn.

2) Heller ikke findes der nogen Antydning af, at Korset er rejst til Ære for en sagnagtig Bueskytte Wilhelm. I saa Tilfælde maatte vi vente at finde Bue og Pile afridsede paa Stenen, medens den da mindre betydende Oplysning om Slægtskabet med Wieland maatte synes tilstrækkelig pointeret i selve Indskriften og ikke behøvedes at understreges yderligere ved Afbildning af de Wilhelm ivedkommende Smederedskaber. Det kan heller ikke indses, at vi fra Svejts kan hente nogen Støtte i Antagelsen af en gammel Bueskyttedyrkelse. De af Crome givne Oplysninger bevise kun, at en Helgen, Wilhelm, i Slutningen af det 16:de Aarhundrede blendedes sammen med Wilhelm Tell; saaledes f. Eks. naar der paa en Kirkeklokke, indviet 1581 "in der ehr dess heiligen ritters s. Wilhelm" (o: Sarazenerkæmperen W. magnus?), findes fremstillet Tells Skud efter Æblet. Betragter vi endelig selve Bueskyttesagnet, idet vi ser bort fra den patriotiske Tendens, der har sat sit Stempel paa det sene Tellsagn, øjne vi ikke nogensomhelst Grund til at opfatte Bueskytten som et mythisk Væsen, der har været Genstand for Kultus; tværtimod er der ikke det mindste overnaturlige ved ham. Hvad vi maa anse for Sagnets Kærne er af Andreas Heusler¹⁾ nylig træffende karakteriseret saaledes: ". die Meisterschuszsage [ist] in ihrem bescheidenen Teile das, was man der germanischen Heroendichtung zur Überschrift geben

¹⁾ A. Heusler: "Der Meisterschütze" i Festschrift für Theodor Plüss.

kann: eine Verherrlichung der heidnischen Kriegerehre. Die Stellung des Gefolgsmanne zum Gefolgherrn gibt dem Konflikte die tiefere Resonanz, erklärt den Gehorsam des Helden und verstärkt für das Gefühl des Hörers das ausserordentliche an der Antwort."

3) Crome gør sig megen Umage for ¹⁾ at bevise, at Didriks-sagas Sammenknytning af Bueskytte- og Wielandssagnet har sin Rod i gammel Tradition, og heri falder hans Anskuelse ganske sammen med Heuslers i hans ovennævnte Afhandling. Men selv om nu denne Formodning er rigtig, er dermed ikke bevist noget om, at Tellsagnet nødvendigt maa udledes af det sammenknyttede Sagn (dette antages da heller ikke af Heusler); ti længe før Tellsagnet blev til, kendtes Bueskyttesagnet som et selvstændigt Sagn (Saxo, Hemingssaga osv.). Ogsaa Tells Navne, den skotske Bueskytte William, har jo tabt ethvert Spor af sin tidligere hypotetiske Forbindelse med Wieland. — Ifølge Didrikssaga er Bueskytten Wielands Broder, men paa Markuskorsets Indskrift staar der ikke noget om, at dets Wilhelm staar i dette nære Slægtskabsforhold til Wieland, derimod bruges det ubestemte Udtryk "ex", hvormed vi maa tænke paa et Nedstammingsforhold i egentlig eller overført Betydning. Der er altsaa intet der tyder paa Identitet.

Saaledes ser vi, at hverken selve Korsets Indskrift eller ydre Grunde giver nogen Anledning til at formode, at Korsets "Willehelm" har det mindste at gøre med den sagnagtige Bueskytte. Tilbage staar da den Mulighed, at "Willehelm" er en historisk Person. Vi kan nu enten tænke os, som før nævnt, at Wilhelm ex Wylaendis har rejst Korset i Anledning af Markusfesten, eller ogsaa er Sammenhængen blot den, saaledes som et af de stedlige Sagn antyder, at Wilhelm paa den angivne Dag blev myrdet, dér hvor nu Korset staar.

Vi er hidtil gaaet ud fra den Forudsætning, at Cromes Læsning af Korsets Indskrift er rigtig. Vi maa dog vel erindre, at vi her ikke helt har sikker Grund under Fødderne. Læsningen af Indskriftens første Ord: Willehelm er sikker nok, og at denne Willehelm har været Smed, derom vidner tilstrækkeligt de indhugne Afrids af Smederedskaberne Hammer og Tang. Meget vanskelig at læse er derimod de to følgende Ord, der af Crome tydes som ex Wylaendis, og det er ikke umuligt, at det sidste Navn maa læses anderledes og saaledes slet ikke har noget med Wieland at gøre. En Støtte for Rigtigheden af Cromes Læsning vilde det ganske vist være, om Figuren paa den ene Korsarm virkelig, saaledes som Crome mener, forestiller en Fuglevinge (!), ti heri kunde ses en Hentydning til Wielands Flugt; men det ligger dog vist nærmest (i Tilknytning til de andre afridsede Smederedskaber) at antage Figuren for en Ambolt.

Det vilde i høj Grad være ønskeligt, om Markuskorsets Ind-

¹⁾ i Tilknytning til Wadsteins Afhandling "The Clermont runic caseket" Upsala 1900.

skrift maatte blive undersøgt af kyndige, saaledes at der kunde opnaas Sikkerhed for, om vi her virkelig har et Vidnesbyrd om Wielandssagnets Yndethed i Nedertyskland, eller om Korset maaske ganske er uden Interesse for Sagnforskerne.

København, April 1907.

H. Grüner Nielsen.

Nogle bemærkninger til dosent V. Dahlerups anmeldelse i Ark. XXV s. 179 flg.

Det er meget langt fra, at jeg anser min lille bog om fremmedordene i det ældste danske skriftsprog for noget udmærket værk. Jeg havde langt hellere set en anden med større lexikaliske kundskaber og lettere adgang til biblioteksstudier udføre dette arbejde; men jeg var træt af at vente, og en gang måtte det — måske kedelige, men nødvendige — arbejde gøres at gennemgå selve kilderne og fastslå, hvad dæri faktisk fandtes. Når dosent Dahlerup til sidst finder, at "den nytte, bogen vil kunne gøre" egentlig kun består i, at "man ved dens hjælp let vil kunne finde, om og hvor et fremmedord findes i de ældste danske skrifter", så synes jeg, at kan den det, er der ikke nogen grund til at skrive egentlig kun. Det var nemlig mit egentligste formål med bogen. At den også indeholder en del betragtninger af forskellig art, som D. væsentlig anser for urigtige, medens jeg selv er tilbøjelig til at tillægge dem nogen værdi, er kun biting. Det vil dog forhåbentlig i framtiden være umuligt at forfatte sådanne lister over låneord, som dem Dahlerup har i sin Danske Sprog-historie s. 24 og 36-37, hvor en fjærdedel af ordene er urigtigt tidfæstede. Kan min lille bog virke dette, har jeg egentlig kun grund til at være tilfreds.

Da jeg fra først af har været klar over, at min bog ikke var fejlfri, men kun begyndelsen til en fyldigere viden, må jeg også med tak tage mod enhver tilføjelse og rettelse, og Dahlerups anmeldelse rummer en del virkelig værdifulde sådanne, skönt færre, end man efter omfanget skulde tro. Jeg havde helst set, at Dahlerup, som jeg bad ham om, også havde optaget, hvad mine to ordinære opponenter, professorerne Wimmer og F. Jónsson, havde fundet af faktiske fejl, og hvad jeg selv senere havde fundet. Jeg havde ønsket, at hele stoffet var blevet samlet på ét sted; men da Dahlerup ikke fandt dette rigtigt, skal jeg her straks meddele det, jeg har at føje til.

Først nogle fejl. Bemærkningen om *kölna* s. 18 er ikke helt rigtig, da *y* er blevet *ø* foran *nd*, og vokalsænkningen kan være ældre end metatesen; sml. Kock, Arkiv X, 249 og Kort over de da. folkemål § 48. — *sapæ* s. 24 betyder næppe sæbe (hvis det ikke er en urigtigt oversættelse), da det latinske grundskrift har

sapa, ikke *sapo*. — Forbindelsen *Kalk og disk* er allerede oldengelsk, se Ellen Jørgensen, Vid. Selsk. Skr. 7 R. Hist. afd. I, 2 s. 210. — Det er ikke *mangæræ*, men verbet *manga*, som forekommer hos Kormak (prof. F. Jónsson). — *skald* s. 29 er ikke det opr. i Harp., hvad grundskriftet viser. — *clericus* s. 30 er ikke "ejendomsfolk", men "lodtagende", sml. Josvas bog, 21 kap. — Formen *almysse* s. 31 henfører E. Jørgensen, måske med rette, til mnt. (a. st. s. 212). — *frua* s. 31, også Bjersjö døbefont (prof. Wimmer). — Med hensyn til *hethæn* s. 31 henviser prof. E. Lidén til Sitzungsberichte der preuss. Akad. der Wissensch. 1905, XXXVI, som indeholder vigtige bidrag til forståelse af ordets ældre historie. — *kærtæ* s. 31 findes ikke hos Kormak (prof. F. Jónsson). — *salnappicum* s. 32 er ikke *salinaticum*, men *sal nauticum*; fejlen *p* for *u* leder tanken hen mod det oldengelske *w-tegn*. — *palm* s. 34 findes i betydn. palme på Bjersjö-fonten (prof. Wimmer). — *dialte* s. 36 har intet at gøre med romansk, men stammer fra græske recepter. — Ono. *stoppa* s. 42 er urigtigt (prof. F. Jónsson). — *brætæ* s. 46; det burde have været bemærket, at betydningen "straf" endnu er sønderjysk (Feibergs ordbog). — Ved *døpa* s. 47 burde tilføjes *dop* Bjersjö-fonten (prof. Wimmer; også Hell. Kv. 45, 53). — *stralæ* sst. forekommer også SHarp. 129.

Dærnæst nogle manglende ord. *Walkemølla* (Erslevs Repert. 20); ordet *walkæ* er nordisk, men denne betydning skyldes vist engelsk. — *gufþapur*, *gufmofur* (Sk. l. 1, 3) oldeng. *godfæder*, *godmōdor*; *hælægh dom* (Sk. kl.) oldengl. *hælidom*, E. Jørgensen s. 210. — *kopær* forekommer også usammensat SHarp. 69 og i *kopær kar* Harp. u¹ 21. — *port* (Erslevs Rep. 398 påskrift, 902), snarest oldeng. *port* fra lat. *porta*. — *biskopsdom* Jy. l. 3. 8, oldeng. *biscopdome* E. Jørgensen s. 210. — *tithær* horæ canonicæ (Leg. Cambr. 4. 20) i denne betydn. fra oldengl. *tīd*. — *uīia* (Sk. kl.), *wigh* (Jy. l. 2. 86) henfører E. Jørgensen s. 211 til oldsaks. *wihian*; dette kan dog højst gælde betydningen, da ordet findes på Glavendrup-, Virring- og Falster-runestenene. — *font* forekommer vist på Selde-døbefonten (Wimmer IV, 96); dette, så vel som *sihnn* (Ulbølle-røgelekar, Wimmer IV, 116, og Fåborg-røg-, Wimmer IV, 127), *primsine* (Odense-runeplade, AnO 1885), mener E. Jørgensen er direkte lån fra latin, Falk og Torp antyder engelsk el. tysk mellemed. — *most* (Harp. u¹ 71), mnt. *most*, *must* lat. *mustum*. — *mæssing* (SHarp. 69), sml. H. Pedersen. Arkiv XXIV, 301. — *fræt* morsionem (SHarp. 77), sml. Tamm, Etym. ordb. s. 178 a.

Endvidere burde nogle ord have været nævnte, skönt jeg ikke tror på, at de er låneord, da andre har antaget dem derfor. Dette gælder de af Dahlerup nævnte *gild* (for ægte nordisk anses ordet af Falk og Torp, Tamm og Björkman), *orsakæ sik* og *klif*. Det gælder også *skurf* (Harp. u¹ 1), sml. Björkman, Scand. loanwords s. 134, og *strith* (Harp. stb. 2, 46, 49), som af Dahlerup (Sproghist. s. 37) regnes for sent middelald. lån fra mnt., men

som norrønt forekommer i Reginsmål og hos Þórðr Kolbeinsson (o. 1017), Fms. I, 164.

Endelig burde naturligvis "Botløst mal" også have været benyttet, og runeindskriftene mere indgående udnyttede, som Dahlerup med rette gør opmærksom på. For så vidt har jeg egentlig kun grund til at være dosent Dahlerup taknæmmelig, både for de tillæg han selv giver, og for dem han giver mig lejlighed til at tilføje. Der skal nok være mere, som mangler endnu, og desværre kunde jeg hertil godt føje nogle tryk- og skrivefejl, men særlig slemme er de næppe, så jeg skal forsååne "Arkiv" for dem. Men der er enkelte ting i tonen i dosent Dahlerups anmeldelse, som jeg ikke synes så godt om. Det er rigtigt, når D. retter "fjærdedagsfeber" til "tredjedagsfeber" s. 112, men når D. skriver "ligesom *febris quartana* endnu i lægesproget", er det ikke rigtig hel besked. Overalt hvor jeg har læst om Holbergs feber (sål. hos N. M. Petersen og i Winkel Horns oversættelse af Epistlerne), kaldes hans kvartanfeber *fjærdedagsfeber*, i Rosings og andre ordbøger findes samme oversættelse, så min fejltagelse vel snarest skyldes en ændret sprogbrug blandt danske læger. Nu ser jeg, at nyere ordbøger har det rigtige; men jeg havde ingen grund til at mistænke N. M. Petersen og de andre. Og Dahlerups insinuation s. 114 note I kan kun bero på overfladisk læsning. Så dum er jeg ikke, at jeg ikke skulde have medtaget Weekes nægtelse af Jon Jydes andel i Erfurt-hdskr., hvis jeg havde kendt den, da dærvæd min bevisførelse § 4 slutn. vilde have vundet ikke så lidt. Det er meget muligt, skönt jeg ikke tror det, at jeg skylder Weeke min kundskab om stedet i Sorøbogen; men i så fald må han have meddelt mig det muntlig, ti ialfald 1899 vidste jeg, at det var til. At drøfte enkeltheder i anmeldelsen vil være gavnløst arbejde, da hvær kan dømme for sig; på nogle steder er jeg overbevist om at Dahlerup har ret, på andre tvivler jeg stærkt. Men hans virkelige rettelsers takker jeg for, som for hvært bidrag til oplysning om vort modersmåls historie.

Askov, sept. 1908.

Marius Kristensen.

En bemærkning.

Til ovenstående antikritik skal jeg kun føje følgende lille bemærkning. Det er mig umuligt at finde nogen "insinuation" i min note på side 114. Hvad jeg vilde udtrykke, var blot dette, at jeg ikke kunde forstå, at dr. Kristensen havde oversat Weekes undersøgelse om Johannes iutæ, eller at han allerede skulde have glemt en oplysning, der så nylig havde været fremsat i "Arkivet". At beskyldte dr. Kristensen for plagiat eller at antage ham for "dum" kunde aldrig falde mig ind.

Verner Dahlerup.

Studier över svenska verbaladjektiv.

Inledningsord.

Föreliggande uppsats innehåller dels en kortare framställning rörande aktivitet och passivitet hos verbaladjektiv i allmänhet, dels en något utförligare historik över de med *-ia*-suffix bildade verbaladjektiven i svenskan.

I den förra åsyftar jag icke på något sätt någon uttömmande behandling av ämnet, utan söker endast framställa några enligt mitt förmenande ej oviktiga synpunkter, som synas mig hittills ha förbisetts, i den senare har det varit min avsikt att giva en kortfattad framställning av nämnda ordgrupps öden i svenskan, särskilt med hänsyn till adjektivens verbalitet, genus verbi, betydelseutveckling i allmänhet, frekvens och motsvarigheter i yngre språk.

För fornsvenskans vidkommande har mitt material i de flesta fall varit begränsat till vad Schlyter och Söderwall ha att bjuda i sina ordböcker. För den nsv. tiden äro en del språkprov hämtade ur Sv. Akademiens Ordboks samlingar, som välvilligt ställts till mitt förfogande.

Förkortningar.

Schl. = Schlyter Ordbok till Samlingen af Sveriges gamla lagar, Sw., Söderwall = Söderwall Ordbok öfver Svenska Medeltidsspråket, Karsten = Karsten Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning i Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk. LIX s. 1 ff., Falk = Falk Die nomina agentis der altnordischen Sprache PBB XIV s. 1 ff., Lindroth = Hj. Lindroth Om adjektivering af particip (Lund 1906), Tamm Sv. adj. = Tamm Om avledningsändelser hos svenska adjektiv (Upsala 1899).

I.

Om aktivitet och passivitet hos verbaladjektiv.

Fördelningen av aktiv och passiv betydelse hos de nsv. verbaladjektiven är, som bekant, i det stora hela klart och konsekvent genomförd: verbaladjektiv på *-sam* och *-ig* äro aktiva, de på *-bar* och *-lig* och de som verbaladjektiv använda part. perf. äro aktiva, ifall de ansluta sig till intransitiva eller deponenta verba, passiva om de associeras med transitiva, och alla äro reflexiva, om de ansluta sig till reflexiva verba o. s. v. Så äro t. ex. *strävsam* och *stridig* aktiva, *läsbar* och *böjlig* passiva, *lämplig* reflexivt o. s. v.

Dubbelt genus verbi förklaras oftast därigenom, att det verb, varmed adj. associeras, uppträder både som trans. och intrans.: så refererar sig exempelvis den aktiva betydelsen hos *gångbar* (*g. mynt*) till den intransitiva betydelsen hos verbet *gå*, den passiva (*g. stig*) till verbets — i viss mån — transitiva betydelse i användningen *gå en väg*. Emellertid förekomma en del förskjutningar, utjämnningar och avvikelser från dessa som normala betecknade förhållanden, vilka till största delen föga uppmärksammas, men som synas mig vara av ett ej obetydligt intresse. Följande sidor innehålla några små försök till förklaring av dessa ofta rätt svårtydda företeelser.

1. En faktor av stor betydelse för denna fråga är det bekanta förhållandet, att ett adj. ofta som attribut tillägges ett substantiv av annan kategori än de, varmed det i allmänhet förenas ¹⁾. Den förändring av adjektivets betydelse, som blir en följd härav, kan även träffa verbaladjektivets genus verbi. Det dominerande i ett verbaladjektivs betydelse är den föreställning om en viss verksamhet, som det aktualiserar; först i andra hand framträder resp. utövandet av (akti-

¹⁾ Se Paul Principien der Sprachgeschichte³ s. 142 f. Jfr. även Lindroth s. 130 f.

vitet) eller mottaglighet för verksamheten (passivitet). Det ligger i sakens natur, att denna ologiska överföring av verbaladjektiv på subst., som icke kunna bestämmas av verbaladjektivets hela betydelseinnehåll, företrädesvis tillhör det mera oreflekterade talspråket. Den har nämligen sin grund i den talandes oförmåga att i en hastig vändning finna ett till alla delar adekvat ord eller i bristen på ett sådant. Man tillgriper ett, som utsäger det väsentliga: sin närmare begränsning får ordet genom assimilation med substantivet, som det bestämmer, genom det ljus, som hela meningen, sammanhanget, situationen kastar över det. På detta sätt användes ofta ett passivt verbaladj. i stället för ett aktivt och vice versa, ifall det rätta fattas eller är mindre gängse eller ej inställer sig i det ögonblick, då man griper efter det. — Några exempel ur talspråket må anföras.

Själv har jag hört: *de' börja' se allt för misstänksamt ut* i stället för ett felande **misstänkligt* eller *misstänkt*. Så vanligen i svensk-amerikanskan (enligt R. G. Berg i *Språk och Stil* IV s. 18), där det heter exempelvis: *hustrun avled under misstänksamma omständigheter* ¹⁾. — *hyresgästerna di är så flyttbara* (= flytta så ofta), i st. f. ett felande **flytt-samma* ²⁾. — *det va' så rörligt och hans predikan va' så rörlig* (vanligt i blek.) ³⁾.

Som ex. på sådan överföring i allmänhet vill jag anför följ. i talspråket gängse uttryck. *de' är sånt nervöst arbete* i st. f. *enerverande*, och den i tidningsspråk stereotypa frasen

¹⁾ En jämförelse med det da. *tvivlsom* i uttryck som *det kan näppe være tvivlsomt* är icke på sin plats. Ty det da. *tvivlsom* är ett denominativt adj., som ännu icke verbaliserats, utan som är att jämföra med sv. *försåttlig* och dylika, och som betyder 'förenad med tvivel', under det att det sv. *miss-tänksam* måste vara deverbalt (ty annars **misstänksam!*) och verbalt.

²⁾ Detta *flyttbar* kan dock även betraktas som en regelbunden nybildning till det intrans. *flytta* (migrare) liksom ex. *stridbar* till intrans. *strida*.

³⁾ Andra sådana ex. på bristande känsla för verbaladjektivens genus verbi hämtade ur folkskolebarns kriaböcker finnas hos Cederschiöld-Olander *Vinkar och råd* — s. 71, 73. Jfr även s. 109, 116.

den förhoppningsfulle unge mannen skulle just — — i st. f. hoppgivande, lovande. Härmed kan jämföras följ. Res till den mest tillitsfulla af läkare doktor E. Westerlund i Enköping (Idun 1906 nr 42) i st. f. tillits-, förtroendeingivande. Jf. även den dubbla betydelsen hos tacksam (och lat. gratus) o. s. v.

Skriftspråket med sitt större krav på logisk korrekthet godkänner mera sällan så oförmedlade nödfallssubstitutioner; däremot skola vi finna många ex., där en passiv användning — ockasionell eller usuell — av ett ursprungligen och "egentligen" aktivt adj. eller vice versa beror på en — ofta lång — serie successiva öfverföringar och utjämningar med därav följande förändring i betydelsen.

Några ex. skola klargöra det sagda.

För modern sv. språkkänsla är *betänksam* — liksom adj. på *-sam* över huvud — ett aktivt (reflexivt) verbaladj. och betyder 'som brukar betänka sig, som tänker sig för' o. d. Motsvarande passiva verbaladj. är *betänklig* 'som bör betänkas, plägar öfvervägas' e. d. Till betydelsen närmast motsvarande passiva particip är *övertänkt*. Denna fullt verbala aktiva betydelse hos *betänksam*, som möter oss exempelvis i sådana uttryck som *gammalt folk är ofta litet betänksamt av sig*, uppfatta vi gärna som adjektivets "egentliga", och den kommer klarast fram, när adjektivet som i det anförda ex. står som bestämning till ett substantiv av genus animatum (ett nomen agentis i vidsträckt betydelse). En lätt öfverföring ut över det egentliga området föreligger redan i ex. *Ivar Benlös var af ett långmodigt och betänksamt sinne*. Dalin Hist. I 476. Ytterligare ett steg från det ursprungliga området betecknar ordets användning i följ. ex. *våra dagars betänksamma och grannsynpta kritik*. Rydqvist i Svenska språkets lagar, och *en betänksam eklekticism*. Claëson skrifter I 363. Ex. på fortsatt öfverföring äro: *Contrahenternas frivillige betenksame och uppriktige samtycke*. Bjurman Brest.

49, *en mindre betänksam efterföljd af de utländska författningar*. v. Höpken Skrifter utg. av Silfverstolpe 1: 271, *Men det han sade var moget, redbart, betänksamt*. H. Wieselgren Bilder och Minnen 8, *Tanken är aldrig för djerf, utförandet aldrig för betänksamt*. Tegnér (Jubelfestupplagan) 6: 88 (1827).

Vad försiggår härunder med adjektivets ursprungliga aktivt verbala betydelse? Jo, i samma mån som adjektivet genom den fortsatta överföringen avlägsnas från den substantivkategori, som är dess egentliga sfär, och varpå det först anförda subst. (*folk*) var ett ex., i samma mån fördunklas den verbala föreställningen hos verbaladjektivet, d. ä. i samma mån adjektiveras det. Som bestämning till *sinne*, *kritik* och *eklekticism* associerades det ännu, fast med avtagande klarhet med verbet *tänka*. I den från Wieselgren citerade frasen *det han sade var moget, redbart, betänksamt* åter har det, åtminstone för mig, förlorat associationen och är helt enkelt = 'förståndigt'. Detta kan också vara fallet i det anförda *en mindre betänksam efterföljd af de utländska författningar*, där *betänksam* helt säkert för mången är = 'förständig', — men här väckes dock gärna associationen med verbet åter till livs: men i följd av substantivets olika beskaffenhet mot de av adjektivet i allmänhet bestämda inställer sig nu en passivt verbal betydelse närmast = part. perf:s 'övertänkt, överlagd'. Klart framträder denna (negerad) i följande sammanhang: *En politiker måste framför allt tänka innan han talar. Några få obetänksamma ord i ett viktigt ögonblick kunna hava ödesdigra följder*.

Det säger sig självt, att de givna ex. äro rent schematiska och förloppet av överföringen och betydelseförändringen blott grovt skisserad. I själva verket äro mellanleden oerhört många fler och övergångarna mycket finare.

Vidare är det tydligt, att en sådan utveckling hos olika verbaladj. är olika långt hunnen: överföringen kan gå mer eller mindre långt, adjektiveringens framträda mer eller

mindre ofta och vara mer eller mindre genomförd, ett nytt genus verbi kan framträda vid sidan om det gamla eller med undanträngande av det gamla, mer eller mindre klart och påtagligt o. s. v.

En förändring i motsatt riktning mot den nu diskuterade har fsv. *oforthænker* genomgått. Detta betyder enligt Söderwall 1. 'som icke förut betänkt, som icke förut betänker, obetänksam', 2. 'icke väntande', 3. 'icke förut betänkt, förhastad, oförmodad'.

Eftersom ordet är perf. part. till ett trans. verb — sammansatt med præfixet *o-* — måste vi utgå från, att den älsta och "egentliga" betydelsen är den under 3., och betydelsen under 1. kan ha och har helt säkert delvis utvecklats på samma sätt som det för *betänksam* skisserade. Emellertid kan ett nytt genus verbi utvecklas även utefter andra linjer, och jag vill här i korthet antyda ett annat synnerligen vanligt förlopp.

Den äldre betydelsen finnes i följ. av Söderwall citerade ex. *vm hon* — — — *nakat oforthænkt ordh taladhe VKR XVIII*, 'oöverlagt', och adverbialt använt hava vi den i *sloo han mz sin pilagrims staff oførtænkt en thera* Lg. 3: 692. I en dylik adverbial användning mötes det aktiva och passiva verbaladjektivet: här vore i nsv. *obetänksamt* lika gott som det mot fsv. *oforthænkt* svarande *förhastat*.

Från detta adverbialt använda neutrum, där den aktiva och den passiva betydelsen mötas, utgår en dubbel betydelseutjämnning, som dels giver *oforthænker* den aktiva betydelsen under 1. ovan (ex. *kombir dödhin owir them bradhelika ofortænka oc illa redda* Su. 232), dels kan giva upphov till den passiva användningen av *obetänksam* i det ovan omtalade *några få obetänksamma ord*.

Alldeles på samma sätt har den aktiva betydelsen hos *othænker* uppkommit i det av Söderwall anförda ex. *man skal ey othænker ganga til the sacrament* MB. 1: 310.

I en stor mängd fall, där ett verbaladj. uppvisar dubbelt eller ett från det normala avvikande genus verbi, beror detta på en sådan successivt försiggående överföring och en sådan adverbial användning av adjektivet, som nu skildrats. Oftast härflyter nog den nya betydelsen ur båda dessa källor, stundom har den utvecklats blott utåt den ena linjen.

Jag vill som ex. nämna det eng. *outspoken*. *An outspoken man* betyder, som bekant, 'en frispråkig man'. Här har den urspr. passiva (participiala) betydelsen 'fritt uttalad' över sådana mellanstadier som ex. *the most outspoken criticism* (antecknat ur Times) där den aktiva och passiva betydelsen mötas (jf. det förut från Rydqvist citerade *våra dagars betänksamma och granntyckta kritik*) utvecklats till den usuellt aktiva 'frispråkig'. På samma sätt förhåller det sig med *pleasant-spoken* och *smooth-spoken*.

Anm. Ej till alla delar jämförliga synas mig sådana ex. som lat. *tres libros absolverat subtiles et diligentes* C. Plinius, *elegantissima scripta Terentii* Quintilianus. Ty visserligen beror adjektivens (*diligentes*, *elegantissima*) användning som attribut till dessa subst. på en — först i senare latin gängse — överföring, analog med den nyss omtalade (*outspoken man*, *obetänksamma ord*), men även om *elegans* möjligen i äldre latin har kvar associationen med verbet (*lego*) i sådana uttryck som *homo in dicendo elegans* Cicero, där det betyder 'wählerisch, geschmackvoll, granntyckt', håller jag för avgjort, att det som attribut till *scripta* hos Quintilianus varit rent adjektiviskt, under det att *outspoken* även efter överföringen som bestämning till *man* har kvar, eller rättare återfår sin verbala betydelse ('en man, som säger sin mening rent ut') och *obetänksam* i förbindelsen *några få obetänksamma ord* ovan åtminstone till en viss grad är verbalt. *Elegantissima* åter synes mig stå på samma punkt som *betänksamt* i det från Wieselgren citerade exemplet.

Det är anmärkningsvärt, att de med ett adv. samman-

satta passiva verbaladjektiven och participen oftare utveckla sig till aktiva verbaladj. än de enkla. Jag vill som ex. nämna *nogräknad*. Detta har i modern sv. avgjort betydelsen av ett aktivt verbaladj. ex. [Messenius var] *ej så synnerligen nogräknad om de medel, genom hvilka han hoppades nå* — — Schück och Warburg Sv. Litteratur-Historia I: 201. Då verbet emellertid är transitivt, måste man utgå från en passiv betydelse såsom den älsta. Denna var ej ovanlig i äldre nsv. ex. *Det första, som Han förebrädde dem, war en nogräknad tionde Bælter Jesu Hist. V. 361 (1759)*. Den successiva övergången kan belysas med följ. ex. *Ouktadt mitt mindre nogräknade handlingssätt* — — Hedborn Skr. 1: 25, *Ej heller torde det aldehles förnöja en nogräknad eftertancka at* — — v. Höpken II: 79. *Första året skiftade konungen nogräknadt sin tid Crusenstolpe Morianen II: 5, des interesse, som ingen del har ther vti, som intet är girig och nog-granreknad*. Swedberg Schibboleth 264, *En soldat bör intet wara nogräknad om sin gemaklighet Karl XII:s ord (1701) hos Nordberg 1: 190: (1740)*.

Det som gör utvecklandet av en aktiv betydelse lättare hos ett sådant kompositum än hos de enkla orden, är, att hos komposita den verbala betydelsen lättare undanskymmes och försvinner därigenom, att adverbets begrepp, som från början blott innebär ett närmare bestämmande av adjektivets verbala betydelse, blir det dominerande. I flera av de anförda övergångsexemplen tör *nogräknad* ha varit likvärdigt med de rent adjektiviska *noga, noggrann*, vadan verbaladjektivets överförande som attribut till sådana subst., som det med sin passivt verbala betydelse ej skulle kunnat bestämma, ej stött på några hinder. Sedan det på detta sätt nått fram till att bestämma sådana subst. som ex. *soldat* i citatet ovan, ligger det nära till hands, att den verbala föreställningen åter aktualiseras — men nu en aktivt verbal —, även om det icke alltid sker. Utpräglad aktivt verbal är

betydelsen i ett sådant ex. som följ. *Han är alltid så nogräknad, när det är fråga om ett litet bidrag* ¹⁾).

I detta ord är den sekundära aktiva betydelsen den enda som är gängse i modernt språk.

På samma sätt som *nogräknad* anser jag, att man bör förklara den aktiva betydelsen hos *kortfattad* i ex. som *Författaren är på denna punkt alldeles för kortfattad för att man skulle kunna få någon föreställning om* — —. Tidigast har adjektivet använts i uttryck av följande beskaffenhet: *Därefter övergår förf. till en kortfattad framställning av den moderna appendicitis-therapien* o. s. v.

På denna utveckling beror även den aktiva betydelsen hos *djuptänkt*. Och även *korttänkt* som aktivum och *genomtänkt*, när detta sporadiskt uppträder med aktiv betydelse ex. *en i högsta grad genomtänkt och ovanlig man* Hels. Dagbl. 1906 nr 341 b, synas mig jämförliga med *outspoken*. Vad det senare beträffar är det dock troligt, att det är på analogisk väg nybildat efter *djuptänkt*.

2. I många fall beror ett "oregelbundet" genus verbi på följande förhållande.

¹⁾ Det vore lätt att anföra många andra ex. på sådan fördunkling av betydelsen hos ena komponenten i (även inverbala) sammansatta adj. Jag vill blott påminna om följande användning av *rättsinnig* i nu gällande övers. av Nya Test. *behålla det i ett rättsinnigt och godt hjärta* (Luc. 8: 15), där associationen med *sinne* gått förlorad och adj. helt enkelt är = 'rätt, rätt-skaffens'. Liknande är Heidenstams *med darrhändt finger*. Man kunde även erinra sig det isl. *auðveldr* 'lätt', där den ursprungliga speciellare betydelsen 'lätt att behärska' i följd av förlorad association med verbet *valda* förallmänligats. Så bör man väl även förklara det f. ö. något oklara *trångbodd* i följande citat: *Svenska seglareförbundet kan ännu ej sägas vara någon representant för den svenska seglarvärlden; därtill äro dess arbetsprinciper och stadgar allt för mycket trångboda*. Ny Tidning för Idrott 1907 s. 17. — Några träffande anmärkningar om denna språkliga företeelse finnas hos K. O. Erdmann Die Bedeutung des Wortes s. 191 ff., särskilt s. 194. — F. ö. vill jag nämna, att redan Columbus har *grannräknad* i samma betydelse som det modernt sv. *nogräknad*. *Wille nu någon wara så acurat ok så grannräknat han wille fly concursum vocalium* — —. Ordaskötsel s. 78 i Hesselmans uppl.

Många adj., som för språkkänslan under en viss period äro fullt verbala, äro denominativa bildningar och beteckna ursprungligen egenskapen att vara försedd med en viss förmögenhet. Är den tillagda egenskapen av abstrakt natur, ligger association med ett stambesläktat verb nära till hands, ifall ett sådant finnes ¹⁾. Efter hand som denna gör sig gällande, aktualiserar adjektivet mer och mer tydligt föreställningen om den med verbet betecknade handlingen (verbaliseras). Denna verbalisering av ursprungligen denominativa adj. är i själva verket en företeelse, som ständigt upprepas i språket parallelt med den även ständigt fortgående motsatta rörelsen, adjektivering av ursprungligen verbala eller tidigare verbaliserade adjektiv. Vid en sådan verbalisering kan det emellertid inträffa, att det med verbet nyassocierade adjektivet till sin skapnad synes fullkomligt likartat med de primära verbaladjektiven — eller verbaladj. som tidigare verbaliserats — men i följd av sin olika förhistoria har en från dessa väsentligt, t. ex. i fråga om genus verbi, skild betydelse. Några ex. skola belysa det sagda.

Ett suffix — från modernt sv. synpunkt har man skäl att kalla det så — som i yngre sv. i stor utsträckning ersatt den älsta svenskans *-ja*-suffix vid bildningen av passiva verbaladj., som uttrycka möjlighet ("possibilitatis") ²⁾, är *-lig*. På grund av detta suffix' etymologi ³⁾ har man skäl att antaga, att de älsta därmed bildade adj. voro denominativa ⁴⁾.

Tidigt associerades dock vissa av dem på det sätt, som ovan antytts, med stambesläktade verba och gävo per analogiam anledning till uppkomsten av direkt deverbativa adj. med samma suffix. Mängden av dessa verbaladj. antogo — om de anslöto sig till transitiva verba — tidigt passiv be-

¹⁾ Se härom Paul Princ.³ s. 222 f.

²⁾ Tamm: möjlighetsparticip.

³⁾ Se härom Tamm Sv. adj. s. 35.

⁴⁾ Ännu i dag hava vi kvar massor av dylika till subst. och adj. bildade adj. på *-lig* (*kunlig*, *fredlig*, *riktig*) och nybildade dagligen sådana.

tydelse, och för modern svensk språkkänsla är detta en regel, som gör sig gällande vid varje nybildning av slikt adj., om ej nybildarens språkkänsla är anmärkningsvärt slapp. Här-om kan var och en övertyga sig genom att på försök bilda ett adj. på *-lig* till ett trans. verb, som förut saknat sådant¹⁾).

Det nämnda förhållandet har alltså karaktären av en för nsv. gällande betydelselag²⁾. Granskar man emellertid vårt förråd av dylika adjektiv, skall man dock bland dem finna åtskilliga allmänt gängse sådana, som i strid mot

¹⁾ Ett intressant exempel på en försyndelse mot denna regel och på en vaken språkkänslas reaktion mot den därigenom skapade anomalien skall jag tillåta mig att anföra. I Karlstadstidningen nr 3365 (s. 4 sp. 2) läses följ. *Genomsläppande bågolv, genomsläppande urinrännor och genomsläppande gödselstadsbottnar medvärka ännu att samlas* — — I en not till detta anmärker redaktionen: "*Förf.*" (Direktör Nils Larsson) "*begagnar överallt det språkvidriga uttrycket 'genomsläpplig' (= som kan genomsläppas) vilket vi tillåta oss rätta*". Ett dylikt missägande ord kan väl i ett tanklöst ögonblick smyga sig över läppen eller nästla sig in i kriaboken (se s. 223), men sällan hinner det väl så nära sättarens hand som i det anförda fallet. Där- emot vore det lätt att med många ex. från de ideligen i litteraturen uppdykande nybildade verbaladjektiven på *-lig* styrka regelns giltighet. Ett par ex. tagna ur högen må anföras. I Sv. Dagbl. ¹⁵/₄ 07 läses: *de primitivaste instinkternas ofrånkomliga betydelse* och i Svea årg. 1895 s. 45 skriver Bondeson *det var justamänt vid den tiden, som poteterna började bli tageliga*.

²⁾ Danskans synes i detta avseende ej överensstämma med svenskan. I da. heter det t. ex. *Jeg er dog noget betænkelig ved at antage et med Old-islandsk stæmmende svensk* — — Wimmer De da. Runemindes. III s. 11, där svenskan skulle haft *betänksam*, *Men han blev snart betænkelig* Kielland Jakob 54 o. d. Också yttrar Dahlerup i sin bok *Det danske sprogs Historie* s. 102: "*Af endnu nyere Oprindelse er Adskillelsen mellem mistænkelig og mistænksom, selv i sidste Halvdel af det 19 Aarhundrede kan mistænkelig bruges i Betydningen mistænksom ('Bare det ikke er et Kneb' — Nei, De er ogsaa altfor mistænkelig" Hertz 1853).*" I Molbechs *Dansk Ordbog* (1859) læses "*betænkelig* adj. 1. som giver Een noget at betænke. En meget betænkelig Sag. Et betænkeligt (vanskeligt, voveligt) Skridt. Det seer betænkeligt ud. 2. som gjør sig Betænkning over noget. Han blev ganske betænkelig ved at erfare dette. Han fik med eet en b. Mine. — *mistænkelig*, adj. 1. som giver Aarsag til Mistanke, som man har Grund til at mistroe. En mistænkelig Omstændighed; mistænkelige Personer. 2. d. s. s. *mistænksom*. Gamle Folk ere mistænkelige".

det nu sagda ha aktiv betydelse. Sådana äro t. ex. *sviklig*, *eftertrycklig*, *bedräglig* ¹⁾).

En tillfredsställande förklaring av dessas aktiva betydelse vinner man på följande väg. *Sviklig* är ursprungligen denominativt. Det är bildat till fsv. subst. *svik* liksom t. ex. *vådlig* till subst. *våda*. Då det först bildades, betydde det helt allmänt 'behäftad med svek, i förbindelse med svek' d. v. s. suffixet hade ungefär samma betydelse som *-aktig* har i nsv. *lögnaktig* eller som da. har bevarat i vissa med *-som* avledda ord t. ex. *tvivlsom*. Denna betydelse hos fsv. *svikliker* kunde i början innebära både 'sveckfull, falsk, försåtlig' och 'utsatt för svek, tillgänglig för svek' etc.

Emellertid har betydelsen tidigt specialiserats och fixerats i den förra riktningen: 'sveckfull, falsk'. Denna betydelse har ordet i alla de av Söderwall anförda exemplen. Att specialiseringen kommit att gå i den riktningen, måste ha berott på beskaffenheten av de subst., som adjektivet först bestämde, de adj. varmed det tidigast koordinerades, över huvud det fraseologiska sammanhang, vari det tidigast förekom ²⁾. I sådana förbindelser som *wærlidinna snille ær swiklikin ok stingande* Bir. 1: 275, *fly hans swiklico falsklikhet* Bo. 101, *mz swiklicom sötma* Bir. 3: 294 måste betydelsen med nödvändighet bli den förra 'sveckfull, falsk'. Sedan denna till en början ockasionella betydelse så småningom blivit

¹⁾ Det förtjänar kanske anmärkas, att verbet *svika*, vars användning i modernt sv. riksspråk är tämligen begränsad, väl knappt har kvar den betydelseskiftning, som närmast motsvarar adjektivets. Vad *bedräglig* beträffar, ansluter sig detta numera till *bedraga*, sedan den i äldre nsv. gängse formen *bedråga* dött ut. Något verb **eftertrycka*, **trycka efter*, alltså en direkt motsvarighet till adjektivet, existerar ej, utan adjektivets verbalitet beror på association med verbet *trycka* över huvud.

²⁾ Det kan icke nog starkt betonas, att det icke går an, att resonnera om ett visst ords betydelse i och för sig. Ett ord har icke någon betydelse utom sitt sammanhang, det har blott en obestämd betydelsekärna, som närmare bestämmas av de syntaktiskt samhöriga orden, av satsen i dess helhet, av sammanhanget.

usuell, bevarades den även, då adjektivet stod som bestämning till sådana subst., där den andra betydelsen skulle varit möjlig ex. *swikeligt synne* RK 2: 5211.

Denna tidigare period i adjektivets utveckling vill jag söka belysa genom att anföra några andra från litteraturen kända exempel på samma dubbelhet i betydelsen.

Isl. *herskár* betyder både 'tilbøielig til herferð' (Fritzner²) ex. Flat. I: 224³⁸ och 'udsat for, hjemsoegt af hernað' ex. Flat. II: 182⁶. Hos detta ord äro sålunda båda betydelseerna gängse vid sidan om varandra. Det isl. *skeinuhættir* åter betyder i allm. 'saadan at man udsættes for at faa *skeinur* (skråmor)', och blott undantagsvis t. ex. Grett. XII, 11 förekommer den andra betydelsen 'gefährlich dadurch, dass man leicht jemand verwunden kann' (Boer's övers. i kommentaren till nämnda ställe, Altnord. Saga-Bibliothek). Åt bägge hållen utvecklade betydelse företer det nsv. *löjlig*, både 'utsatt för löje' och 'spridande löje över', det senare väl mera sällan t. ex. *männen skulle för det första göra sig mycket löjlige öfver din idé* Idun 1907 s. 303 sp. 1. Det isl. *öfundsamr* har fått betydelsen 'avindsyg' (= *öfund(ar)-fullr* och *öfundsjúkr*), och den andra betydelsen 'forhad, misundt' är mera sällsynt, ex. Eb. 65 *Snorri goði bjó í Tungu 20 vetr ok hafði hann fyrst heldr öfundsamr settr*. Det got. *mahteigs* företer en dubbel betydelse 1. 'mäktig', d. ä. 'innehavande makt' 2. 'möjlig' d. ä. 'tillgänglig för makt', den senare betydelsen t. ex. Mc. 10: 27. *allata auk mahteig ist fram guda*. Det nsv. *hälsosam* är i riksspråket = 'som befordrar, skänker hälsa', men betyder i vissa dial. (sm., bl.) 'som har god hälsa', 'frisk, sund'. *Kännspak* betyder i finländskan 'lätt igenkännelig', men är i sk. dial. = 'som lätt känner igen (människor)', en betydelse, som f. ö. enligt Columbus' vittnesbörd fanns även i äldre nsv.: *kännspaak den som känner igen en efter lång frånvaro* Ordas. s. 29. Jf. även s. 223 f.

Efter hand började emellertid adjektivet att associeras med det stambesläktade verbet, bliva verbalt. Betydelsen 'falsk, svekfull' > (till en början blott i vissa förbindelser t. ex. *han* [djävulen] *ær suiklîken* MP 1: 13)¹) 'bedräglig, förledande'. Denna verbalisering inträdde, om icke förr, så när subst. *svik* blev till *svæk*, och associationen med detta fjärmades, under det att associationen med verbet, som fortfarande hette *svika*, nu blev den naturliga. Enligt den nyss framställda betydelselagen skulle adjektivet därvid ha utvecklats en passiv betydelse (possibilitatis) 'som kan, (är värd att) svikas', och då vi finna, att utvecklingen gått den motsatta vägen, beror detta därpå, att en utveckling till passiv betydelse ej mera var möjlig, sedan adjektivet genom assimilerings med de substantiv, som det oftast bestämde, och det meningssammanhang, vari det oftast uppträdde, på ovan nämnda sätt specialicerats till 'falsk, svekfull'.

På liknande sätt förhåller det sig, menar jag, med den aktiva betydelsen hos exempelvis *uttrycklig*, *begärlig*, *hånlig*, *förmädlig*.

Anm. 1. När *föraktlig* av Olavus Petri användes på följande sätt: *Christus är nu så föraktelig worden*, så visar detta, att *föraktlig* på hans tid ännu ej genom anslutning till verbet blivit ett passivt verbaladj. (possibilitatis) 'som kan, är värd att föraktas' utan för honom var ett inverbalt adj., som förhöll sig till subst. *förakt* liksom *sviklig* tidigast förhöllit sig till subst. *svik*, fastän dess betydelse utvecklats sig åt motsatt håll mot *sviklig*.

Å andra sidan visa t. ex. *rådhlîgast att göra, för Gudi svarlîgast* (i Swen Elofssons Paralip.) dessa båda adj. redan i fullt samma verbala användning, som de ha i modernt språk.

Anm. 2. Emellertid är det tydligt, att dessa fåtaliga aktiva verbaladjektiv på *-lig* ha svårt att upphålla sin aktiva

¹) Kan också vara inverbalt.

betydelse i strid mot betydelselagen ¹⁾). Den betydelselagsenliga passiva betydelsen uppträder då och då hos några av dessa avvikande adj. Så är t. ex. den passiva betydelsen ej ovanlig hos *begärlig*. Ett par ex., som jag antecknat, må anföras. *Ett 50-tal illustrationer — — skola säkert bidra till att göra boken begärlig* Dag. Nyh. 12965 — Jf. ty. *ein sehr begehrt artikel! — Luxpatentet, hvilket ju är synnerligen begärligt på grund af de fördelar — —* Sydsv. Dagbl. ¹²/₄, 1907. *Butikerna voro mycket begärliga och spekulanter infunno sig i så stort antal att köbildning rådde.* Sk. Dagbl. ¹/₆, 1907.

Gången av de första denominativa *-lig*-adjektivens verbalisering har, föreställer jag mig, varit alldeles densamma, som det nu skildrade förloppet vid *sviklig*'s verbalisering, blott så, att utvecklingen hos de för gruppen i dess helhet bestämmande älsta adjektiven gått i motsatt riktning: till passiv betydelse.

En utveckling analog med *-lig*-verbaladjektivens, vars gång jag nu sökt i korthet framställa, erbjuda verbaladjektiven på *-sam*, *-ig*, *-bar* o. s. v. Detta ämne tarvar emellertid en djupgående historisk undersökning, varvid man bör söka utröna de denominativa adjektivens frekvens i förhållande till de deverbativa under olika perioder, tidpunkten för varje i senare tid verbalt adjektivs verbalisering, vilka adj. som varit bestämmande för utvecklingen till det nu i gruppen förhärskande genus verbi, anledningen till de befintliga inkongruenserna o. s. v. Härpå kan jag icke inlåta mig nu. Däremot vill jag med ett par ord beröra en annan grupp verbaladj., gemenligen, men falskligen benämnda perfektparticip, hörande till trans. verb, vars ofta diskuterade aktiva betydelse även beror på en likartad utveckling.

I isl. finnes ett ord *mæltr* i Grett. LXXII: 16 *mælt barn*

¹⁾ Jag talar fortfarande blott om dem, som ansluta sig till trans. verb.

moður kallar, vars aktiva betydelse 'som talar, kan tala' är ägnad att väcka förvåning, då ordet ju ej vid ett flyktigare påseende tyckes kunna — eller på klassisk isl. tid kunde — fattas annorlunda än som ett i egenskap av verbaladj. använt part. perf. till vb. *mæla*. Att återföra denna "aktiva användning av participet" på den urgamla långt förlitterära tid, då enligt den gängse uppfattningen ¹⁾ dentalparticipen ännu som ett till genus verbi och tempus obestämt verbaladj. blott stod i ett lösligt förhållande till verbet, vore emellertid avgjort oriktigt.

I stället beror den aktiva betydelsen hos *mælt* därpå, att det i denna användning, 'som kan tala, talar', (aktivt verbaladj.), ursprungligen ej är identiskt med perfekt-participet till verbet *mæla*, utan en avledning med samma suffix direkt till subst. *mál*, alltså ett exempel på den även i våra dagar i de nord. språken så ofantligt produktiva bildningstypen *skodd, långbent, storsint* etc. Ordet betydde därför i äldsta tid 'som är utrustad med *mál*, med talförmåga'. Den verbalisering, vartill adjektivet redan från början genom sin betydelse var disponerat, blev en naturlig och nödvändig följd av dess formella sammanfall med verbets perf. part.

På verbal betydelse hos adjektivet pekar måhända en sådan sammansättning som *hraðmælt* (*h. tunga* Hav.). Där- emot förskriver sig sammansättningen *blestmæltr* av *blestr* 'läsp' helt säkert från ordets rent adjektiviska period: *blestmæltr* är en bildning fullt jämförlig med t. ex. nsv. *vindögd, skevbent*. I ssg. ha vi motsvarande ord även i nsv. *fåmælt, lågmælt* m. fl. Att dessa för modern språkkänsla associera sig med vb. *mæla* och uppfattas som perf.-part. till detta, därom vittnar den ofta förekommande formen *fåmæld* ²⁾ och skrivningar sådana som t. ex. *lågmældt* ³⁾.

¹⁾ Se t. ex. Brugmann I. F. V s. 90 ff.

²⁾ Av mig antecknat från Forsslund Göran Delling I: s. 35 och Levertin Lifvets fiender (Sthlm 1907) s. 66 *Men Otto blef allt mer fåmæld och förströdd.*

³⁾ *De samtalade ifrigt men så lågmældt att Wiwalt ej hörde* — — Molander En lyckoriddare.

I följd av den här i korthet antydda utvecklingen stå vid sidan om varandra hos det isl. *almæltr* betydelseerna 1. 'som har fuldkomment Mæle, kan tale rent og forstaaeligt', som ursprungligen tillhör det till subst. *mál* bildade, tidigast rent adjektiviska, sedermera verbaliserade adjektivet *mæltr* och 2. 'hvad alle taler om, hvad der er i alles Munde' (Fritzner²), vari *mæltr* är perf.-part. till vb. *mæla*.

Ett bevis för riktigheten av den givna förklaringen är, att isl. *alræmðr* och *alsagðr* i motsats till *almæltr* blott ha betydelsen 2. — givetvis därför, att något med *mál* till form och betydelse analogt subst., varav de kunnat vara avledda, ej funnits.

På liknande sätt bör den aktiva betydelsen hos ett stort antal aktiva verbaladj., som till synes äro adjektiverade perf.-part., ej blott i de nord. utan i de germ. språken överhuvud förklaras, t. ex. isl. *talaðr* i [Baldr] *hann er vitrastr ásanna ok fegrst talaðr ok líknsamastr* Snorra Edda Gylfag. 21, *vel talaðr (veltalaðr)* 'vältalig', sv. *slötalt* O. Östergren i Sv. Dagbl. 1906 nr 128, eng. *badtasted* 'illasmakande' (*b. medicine*), eng. *heavyscented* 'starkt luktande' (*h. broom*), eng. *hardworked* t. ex. *the family were too poor and too hardworked to make many acquaintances*, da. *stakaandet*, sv. *kortandad*, som ej kan vara ssg. med urspr. perf. part. till *andas*, enär detta såsom kursivt intransitivum ej kan bilda något dylikt, sv. *jämnspelet*, *samspelet*.

Anm. Det är självklart, att ej alla de adj., som här komma i fråga, själva genomlupit den nu antydda utvecklingen. Här som annorstädes har analogien spelat en roll, som säkert är betydlig, men också säkert mycket svår att fastställa. Dock synes det mig tydligt, att exempelvis sv. *lomhörd*, *finhörd* (omnämnt som nybildning av Olof Östergren i Nord. Tidskr. 1905 s. 584), *lösglävt* bero på en rent analogisk anslutning till *trångbröstad*, *kortlivad*, *torrskodd*; en

analogibildning är säkerligen också det i talspråket stundom förekommande *lätt-trod* = *lätt-trogen*.

De eng. *shortlived*, *longlived* (ex. *what a longlived thing*) kunna även bero på en ursprunglig substantivavledning. Som relativt unga analogibildningar uppfattar jag *wellbehaved* t. ex. *wellbehaved children* till *to behave* 'uppföra sig', *welldined* t. ex. *the welldined man* = *who has dined well* Jerome K. Jerome.

Till slut några ord om *studerad* i uttrycket *en studerad karl* o. d. och om det med *trång-* sammansatta "participet"-*bodd*, vilka visserligen ej falla inom vårt ämne, men som stundom diskuterats i samband med vissa av de föreg.

Det som med hänsyn till dessa intresserar oss, är ej deras genus verbi, ty då de verb, varmed de associeras, äro intrans., äro de helt naturligt aktiva, utan frågan är, hur det kommer sig, att dessa ord över huvud finnas till ¹⁾. Ty som bekant bilda intrans. verb med kursivt aktions sätt eljest intet perf.-part.

Vad då först *trångbodd* beträffar, så anser jag, att det helt enkelt är en bekväm analogibildning efter mönstret av de förut nämnda *djuq-* och *korttänkt*, *lätt-trod*, det i det följ. förklarade *sannspådd* o. d. i st. f. det obekvämare "regelrätta" *trångboende* ²⁾.

Studerad åter kräver en särskild förklaring.

I fht. och mht. användes vb. *lernen* (fht. *lirnen*, *lirnen*) omväxlande med *lehren* (fht. *l̄r(r)en*, mht. *l̄ren*) utan åtskillnad i betydelsen ('docere'). Detta bruk är numera föråldrat "ausser in der Volkssprache und in dem Ton derselben" (Sander). Det i medeltidens folkspråk så vanliga *lärd*

¹⁾ Hur Lindroth i sin uppsats om adj. på *-söfd* (Språk och Stil II: 85) kan uppräknat *trångbodd* bland dem, rörande vilka "problemet, hur part. præet. kan ha aktiv betydelse kvarstår", förstår jag ej.

²⁾ Om perf.-part. använda i st. f. præsens-part. såsom mera lätthanterliga se Mjöberg i Språk och Stil I: 215.

(*man*) 'person, som kunde läsa och skriva' och särskilt i motsats mot *lekmän* 'person, som tillhörde det andliga ståndet' (fsv. *lærþer*, motsats *leker*, *lærde mæn ok lekmæn*) hette därför i mht. både *ein gelërter (gelehrter) man* och *ein gelernter man*, och ännu i dag heter det i folkligt tal *ein gelernter Jurist* o. s. v.; *gelernt* användes i folkspråket över huvud om "Personen die ein Fach (ein Handtwerk, eine Kunst etc.) vorschriftsmässig (zunftmässig) erlernt haben (Sander). Nu brukades emellertid det från romanska språk lånta *studieren* jämsides med *lernen* i betydelsen 'discere'. I följd därav fick man förutom uttrycken (*ein gelehrter* och) *ein gelernter (Mann)* även *ein studierter (Mann)* — — och även *ein gemeiner ungestudierter Mann* (Zinkgräf 1: 165), *unstudierte Bürgermeister* o. s. v.

Sannolikt har *studierter* lånats in i sv. med den nämnda betydelsen under reformationstiden. Det äldsta belägg, jag känner, är *een skickeligh och wäll studerat man* Växjö domkapitels akter 1651 nr 156. Columbus har både *studerad* och *ostuderad* i sin Ordas. s. 96 i Hesselmanns ed. och flerstädes.

Anm. I viss mån jämförlig med hopblandningen av ty. *lehren* och *lernen* är förväxlingen av *kunna* och *kænna* i fsv., känd från KS. *mæstara the wæl moghu thera barnum kunna mz ordhum ok athæwum digdh oc snille* KS. Fragm. 11. *then som konunga ok hæfdkinga barnum skal kunna wisdom* — — ib.

II.

Om de med *-ia*-suffix bildade verbaladjektiven i svenskan.

Den grupp verbaladjektiv, varmed vi i det följande skola sysselsätta oss, tillhör en bildningstyp, som redan i den äldsta

fsv. befann sig i upplösning ¹⁾). Genom den av den sømnord. synkopen vållade förlusten av avledningssuffixet (-*ia-*) blev den redan tidigt steril, och vad vi ha kvar av gruppen, in-skränker sig redan i den älsta fsv. litteraturen till blott ringa spillror. Emellertid ha vi anledning att antaga, att den en gång utgjort en rikt utbildad, verbet nära stående klass verbaladjektiv, som varit gemensam för de idg. språken

Frekvens. Adjektiven uppgå i fsv. — frånsatt deras sammansättningar — till ett antal av 27. Medräknas sammansättningarna, få vi ett antal av några och 80. Emellertid äro några av dessa ytterst sparsamt belagda: ej mindre än ungefär 30 äro *ἀπαξ λεγ.* och många äro blott kända från två eller tre ställen. Ett 30-tal av dem synes ej sträcka sig ut över landskapslagarnas tid. I modernt sv. riksspråk äro blott ett 20-tal bevarade — häribland äro ett par nya sammansättningar — och av dessa tillhöra somliga blott arkaiserande eller poetisk stil (*helbrügda, gäv, vän*), somliga blott lagspråk (*ogill, laggill*), somliga hava stelnat i en viss stereotyp, ytterst begränsad användning ²⁾ (*reda penningar, gå sin gilla gång*). Däremot kvarleva många, som sedan länge saknas i riksspråket, i dialekterna. Därmed kan jag dock endast i förbigående sysselsätta mig.

Det är en bekant sak, att fno.-isl. har bevarat ojämförligt många fler av dessa adj. än fsv. Man har därför a priori skäl att antaga, att de äro rikligare representerade i de fsv. skrifter, vilkas språk står fno.-isl. närmast. Detta är i själva verket också fallet.

Ej få (*aldinbær, gømmulæggher, utlæggher, øker, eþgænger, farför, iamriver, folgilder*) äro blott belagda i någondera av VGL, H, BjR ³⁾, och en noggrannare undersökning, än vad

¹⁾ Se ang. dessa verbaladjektivs bildning Karsten s. 88 ff., s. 454. Falk P. B. B. XIV s. 48 ff. Falk Arkiv XIII 196 ff., 390 f. Karsten ib. 382.

²⁾ Detta är f. ö. redan i fsv. fallet med somliga.

³⁾ *eþsbær* även i SD 5: 378 i en stadga av — den också norske — konung Magnus.

jag för tillfället är i stånd att prestera, skulle helt säkert kunna ådagalägga, att även vissa andra blott tillhört västsv. dial. — samt å andra sidan möjligen kunna bidra till bestämmandet av vissa skrifers språk.

Motsvarighet i nsv. I nsv. är det företrädesvis verbaladjektiven på *-lig*, *-bar*, *-ig* och i mindre utsträckning *-aktig*, som hava samma funktion som den äldsta fornsvenskans *-ia*-adj. Så motsvaras t. ex. fsv. *gænger* av (*gængse* och) *gångbar*, *bøgher* av *bøjlig*, *kønn* av *kunnig*, *næmber* av *läv-aktig*. Stundom har dock ett particip ersatt det forna *-ia*-adjektivet t. ex. nsv. *fruktbärande* = ä. fsv. *aldinbær*. — Här om i detalj under de särskilda orden.

I synnerligen många fall saknar emellertid nsv. ett motsvarande adjektiv. Så nödgas t. ex. det nsv. riksspråket uttrycka samma begrepp, som i den äldre fsv. uppbars av *pingsbær*, med det långrandiga, oviga *behörig att föra annans talan inför rätta*.

Över huvud måste *-ia*-adjektivens utdöende betraktas som en betydlig förlust för språket, och man erinrar sig lätt Columbus' ord att "våre förfäder äktade meer sitt språk än de främmandes, utsade mycket med ett kort ok fyndigt ord".

Analogisk ombildning. I vissa fall ha *-ia*-adjektiven varken bevarats intakta eller utträngts av bildningar av annat slag, utan omdanats genom analogisk anslutning till talrikare företrädda, betydelsebesläktade bildningar. Härom vill jag orda något utförligare.

Det är en bekant språklig företeelse, att ord tillhörande en utdöende och sparsamt företrädd bildningstyp ofta omdanas efter mönstret av livskraftigare bildningar, tillhörande samma betydelsekategori. För *-ia*-adjektivens ombildning är det företrädesvis det med dental bildade perf.-participiet, som varit bestämmande, och den formella anknytningspunkten har varit neutrum sing. Från n. sg. *eldfångt* till masc.-fem. sg.

eldfång utgår den nya masc.-fem.-formen *eldfångd*, från n. sg. *laggillt* har det nya masc.-fem. *laggilld* utvecklats sig. — Härom utförligare under de ifrågavarande adjektiven ¹⁾.

I detta sammanhang må det dock vara mig tillåtet att anföra några ex. på det attraherande och formassimilerande inflytande, som dentalparticipet utövat på adj. även av annan bildningstyp än den nu nämnda.

I nsv. finns ett vbadj. *sannspådd*, vars aktiva betydelse illa stämmer med dess bildning: det är ju till synes sammansatt av adjektivet *sann* och perf. part. till vb. *spå*, *spådd*. I denna form uppträder emellertid ordet i vår litteratur först mot slutet av 1700-talet. Den finns hos Adlerbeth Horatii od. och epod. 167, och flerstädes senare. I det äldre språket ha vi i stället i samma betydelse ett verbaladj., bildat med *-a*-suffix: fsv. *sanspā(r)*, hos Söderwall belagt 1 g. *opta var han sanspa em manga manna hierta* Bil. 801. I isl. motsvaras det av *sannspár*. Som simplex är ordet vanligt både i isl. (*spár*) och fsv. (*spar*, *spaa*). Fsv. har dessutom sammansättningen *forespar* (*firi spa*, *fore spa*). Detta verbaladjektiv har liksom de på detta sätt bildade i allm. aktiv betydelse 'spående, spåkunnig'.

Nu utgör enligt min mening *sannspådd* en ombildning av det äldre *sannspå*. Anknytningspunkten är n. sg. *sannspått*, där båda orden sammanfalla, och detta bildar utgångspunkten för användningen av perf.-participets masc. *-spådd* i verbaladjektivets aktiva betydelse.

Det gamla *sannspå* förekommer åtminstone sporadiskt även i nsv. litteratur, och det ännu så sent som år 1762. I Göt. Mag. 4:de årg. nr 40 s. 317 läses nämligen: *jag hop-*

¹⁾ Ett bekant ex. på, hur en gemensam n. sg. av ett particip kan giva upphov åt en ny analogiskt bildad masc. sg., erbjuder förhållandet med part. præt. av 2:dra svaga konjugationsklassen i isl., där ekvationen m. sg. *malet*: m. sg. *malenn* = n. sg. *valet*: m. sg. *x* givit resultatet m. sg. *valenn*. Se Noreen Aisl. Gram.³ § 504.

pades at blifwa sanspå, och enligt Rietz' Lexikon tillhör det ännu Västergötlands folkspråk.

Anm. I förbigående vill jag nämna ett par ord om det nsv. *andfådd*. Sista komponenten av detta ord har av Rydqvist (i Svenska Språkets Lagar I 254 och III 274) förklarats vara perf. part. till vb. *få*, en uppfattning, som gil-lats av Axel Kock (i Från Filologiska Föreningen i Lund I, s. 4). Däremot framkastas i Svenska Akademiens Ordbok (I sp. 1346) den tanken, att *andfådd* "möjligen vore en nybildad maskulinform till neutralformen **andfått*, äldre **and(a)-fat(t)* av ett adj. **and(a)far* 'andtruten'", varvid åberopas ett i Frykdalsmålet förekommande *annfått*, 'andfådd'.

Det förefaller mig, som skulle den ovan påvisade utvecklingen *sannspå(r)* > *sannspådd* kunna till full evidens styrka det i Ordboken framkastade förklaringsförsöket av *andfådd*.

Hur det någon gång i nsv. förekommande *sanndrömd* bör förklaras är ej fullt säkert. Jag känner ordet från Geijerstam Det yttersta skäret (Ljus 1906) s. 13¹⁾. Närmast till hands ligger väl den förklaringen, att ordet helt enkelt är en analogisk nybildning, skapad efter mönstret av det vanliga *sannspådd*. Emellertid har isl. ett *berdreymr*, 'som har saadanne Drømme, hvis Betydning er aabenbar'. Detta kan, så vitt jag ser, svårligen fattas annorlunda än som en bildning med *-ia*-suffix till stammen i subst. *draumr* och vb. *dreyma* (eller möjligen som en bahuvrithi-bildning).

Det vore därför tänkbart, att även i sv. — om än ej i riksspråket — funnits ett fsv. **sandrømber*, nsv. **sann-drömm*, som undergått en liknande omgestaltning som det nyss nämnda *sannspådd*. — Ett *sanndrömmad* nämnes av Öster-

¹⁾ Enligt vad jag funnit i SAOB:s språkprovksamlingar användes det även av Hultin, Hagberg och Lysander.

gren i Nord. Tidskr. 1905 s. 588 som prov på språklig nyskapelse.

Av synnerligt intresse — även för frågan om växlingen mellan aktiv och passiv betydelse — är förhållandet mellan fsv. *ospar* och *osparðher*. Förhållandet är följande.

I fsv. har man dels ett verbaladj. *ospar* (= isl. *úsparr*) en bildning med *-a*-suffix (< urno. **un-sparax*), som betyder 1. 'osparð, rikligen given' t. ex. *læt sina mædho wara ospara*, 'sparade icke sin möda' Bil. 855, — — *ther thera hesta oospara tilhafua* VKR 32 o. s. v. (Se Söderwall) — använt i denna betydelse särskilt som objektiv predikatsfyllnad vid *hava* är ordet mycket vanligt i fsv. 2. 'icke sparsam, icke dragande sig undan, angelägen om, icke skonsam', t. ex. *war wenus ther til ospar ath paris skulde thz læra* MD 449. Denna senare betydelse tycks att döma efter Söderwall ej vara så talrikt företrädd i den fsv. litteraturen som den förra. — Alla Söderwalls belägg för den senare betydelsen äro hämtade ur MD, RK 2, RK 3.

Dels har man ett med *o-* negerat perf.-part. till vb. *spara* (som är denominativt, bildat till *spar*) *osparðher*. Detta betyder i fsv. 1. 'osparð, rikligen given' — liksom *ospar* 1. — t. ex. *loot hon vara sina thænist osparðh* Iv. 4722. 2. 'icke sparande, icke sparsam, icke hållande sig tillbaka, icke skonsam' — liksom *ospar* 2. Vi finna sålunda, att båda orden ha samma betydelser, både den aktiva 'icke sparsam' och den passiva 'icke sparad' ¹⁾.

Men nu är det tydligt, att detta ej kan ha varit det ursprungliga förhållandet. Ty perf.-participet *osparðher* har givetvis i äldre nord. tid blott haft den passiva betydelsen och verbaladjektivet *ospar* helt säkert blott den aktiva, och den dubbla betydelseöverflyttningen beror ytterst på attraktionen mellan participet och verbaladjektivet och utgår när-

¹⁾ Exempel på ordens användning i y. fsv. äro RK II vv. 2155, 2463, 3837, 3863, 4165, 4640, 4975, 5686, 6149, 6171, 6965, 7809.

mast från n. sg. (särskilt i dess adverbiala användning). I denna form sammanföll participet och verbaladjektivet, och den betydde alltså både 'icke sparsamt' och 'icke sparat'. Härifrån spred sig dubbelheten i betydelsen till mask.-fem. sg. och sedan vidare till plur. av båda orden: *ospar* fick på detta sätt jämte sin forna betydelse 'icke sparsam' även den av 'icke sparat', och *osparðher* fick jämte sin gamla betydelse 'icke sparat' även den av 'icke sparsam'.

n. *ospart* förekommer ännu under 16:de och 17:de årh. mycket ofta, utan att man kan avgöra, om den bör föras till en mask.-form *ospar* eller *osparðh*, t. ex. *Hon tiänar sin nesta — och hafuer ospart för honom alt thet hon haffuer*. O. Petri 1 Post. 115 a. Under den äldsta nsv. tiden råder ännu samma fulla duplicism som i fsv. Så skriver t. ex. Verelius och then hållom wij för allom osparan som thess äro tarfvande Götriks och Rolfs s. 118 (1664). Å andra sidan kan man i Växjö domkapitels akter (1691 nr 90) finna följande uttryck — — *att han, som härtill alltijd warit ospard och oförtruten*. Denna sistnämnda användning av *ospard(h)* i aktiv betydelse blir dock rätt tidigt sällsynt. Där emot förekommer *ospar* passivt ännu hän emot slutet av 17:de årh. t. ex. [drottningen har] — — *hafft ospar all mödho, arbethe och wakande omsörg* RARP 4: 612 (1651). Under århundradets lopp blir emellertid *ospard* det vanliga i passiv betydelse, men förlorar sin aktiva betydelse; *ospar* åter behåller längst sin passiva betydelse, men råkar under århundradets lopp ur bruk.

Att participet till slut segrar, är ju blott, vad man kunde vänta, och vad man i en mängd fall ser upprepas.

I både sv. och no. dialekter och i da.-no. riksspråk finns ett ord *ör*, som betyder 'fortumlet, svimmel' (Falk och Torp), 'yr', i vissa no. mål även 'gal efter noget', och som ingår i fsv. *halfføer* MB 1: 17, 'halvgalen'. Detta ord har i skå. folkmål formen *örd(er)*, som, så vitt jag kan se, icke kan

förklaras annorlunda än som en omgestaltning efter perf.-participen, *skrämder* o. d.

I sv. finnas vid sidan om varandra och med väsentligen samma betydelse *vand* perf.-part. till vb. *vänja* och *van* ett utanför konjugationssystemet stående stambesläktat adjektiv. I da.-no. riksspråk har motsvarande adj. *van* utträngts av participet *vant* och en likartad tendens synes mig understundom göra sig gällande även i sv. Ett uttryck för denna tendens ser jag i sådana former som *affürsvand* för *affürsvan* Sv. Dagbl. 1906 nr 157.

Det kan måhända vara värt att erinra om, att det nht. *gewohnt* uppkommit på samma sätt. Det mht. adjektivet *gewon* (som vi ännu ha kvar i *Gewohnheit*, *gewöhnlich*) har nämligen under inflytande av mht. *gewent*, perf.-part. till *wenen* 'gewöhnnen', ombildats och givit det nht. *gewohnt* Paul Princ.³ s. 145 f.

Det nsv. adjektivet *grannlaga*, sammansättning av adj. fsv. *grander*, *grann*, 'fin, tunn, noggrann' och adj. indecl. fsv. *lagha*, 'laglig, riktig', har i ä. nsv. särskilt i 1600-talets språk ofta formen *grannlagad*. Denna, som användes av Hjärne, Spegel, Lindschöld, L. Paulinus Gothus, vidare av Dalin, Den sv. Mercurius och flerstädes¹⁾, har helt säkert huvudsakligen uppkommit därigenom, att ordets senare del fattades som perf.-part. till vb. *laga*.

Dessutom har omdaningen säkerligen även understötts av associationen med *granntyckt* och liknande adj. Dock har troligen utom den av frändskapen i betydelsen framkallade anslutningen till verbet och perf.-participets förut påvisade attraktion på stambesläktade adj. av annan sparsamt företrädd bildningstyp även en annan omständighet bidragit till denna formförändring.

Det var, som bekant, en synnerligen vanlig företeelse i

¹⁾ Betydelsen var i äldre språk något allmännare: 'noga, accuratus' Syllabus 1649.

äldre nsv. talspråk — framför allt i 1600-talets — att utljudande *-dh* (*ð*) bortföll ¹). Gängse former i den tidens talspråk voro t. ex. *bedröfwa'*, *beröfwa'* som perf. part. Börk Darius, *förwåna* likaledes hos Columbus (Ordas. s. 21) *måna* för *månadh*, *ronna* (*rönna*) t. ex. i Verelius Index för *rodnad*, *marckna* Putzdrummel för *marknad* o. s. v. Fastän mera tolererade av den tidens talspråk än av vårt, vunno dessa former dock aldrig burskap i skriftspråket. Detta icke blott uppehöll formerna med *-d(h)*, utan införde även genom falsk analogi *-d(h)* i sådana ord, där det ej var etymologiskt berättigat ²).

Nu beror, föreställer jag mig, det utljudande *d* i *grannlagad* delvis också på sådan falsk analogi. Formen är sålunda en överdriven riksspråksform.

Andra sporadiskt förekommande ombildningar av *grannlaga* äro *grannlagen* t. ex. *grannlagna anmärkningar* Göt. Mag. nr 16 s. 132, *grannlagnaste uppmärksamhet* Gustaf III skr. I: 192 och *grannlagande* Stiernhielm Arch. Ref. c. 14.

Vidare tillåter jag mig att erinra om förhållandet mellan adjektiven på *-se* och *-sen*. Enligt ett av Tamm Sv. adj. s. 48 framställt antagande, som synes mig högst sannolikt, bör den yngre avledningsvarianten *-sen*, som närmast framkallats av behovet av en böjlig form, tänkas hava uppkommit — först i ä. nsv. tid — efter mönstret av "participialadjektiven" på *-en*.

Verbalitet. Synnerligen svårt, ja ofta omöjligt är att avgöra, om något av dessa verbaladj. i en viss betydelse, i ett visst sammanhang bevarat associationen med verbet eller adjektiverats. Mellan ren inverbalitet och tydlig association med verbet ligga en mängd övergångspunkter, där associationen är mer eller mindre klar och med-

¹) Se Hellqvist Studier i 1600-talets svenska s. 75 ff. och där citerad litteratur.

²) Ex. hos Hellqvist o. a. a. s. 76 och hos Kock Sv. Ldsm. XV: 5 s. 23.

veten. Dessutom bör man komma ihåg, att i vårt moderna språk uppfattningen av ett adj. såsom verbalt eller inverbalt eller mer eller mindre verbalt är i hög grad subjektiv, och man har ingen anledning att antaga, att förhållandet varit annorlunda under äldre språkperioder.

Men det är tydligt, att avgörandet måste vara mycket svårare, när det är fråga om en förfluten periods blott litterärt tillgängliga språk. Härtill kommer, att många av våra *-ia*-adj. äro ytterst sparsamt belagda, ej få äro *ἀπαξ λεγ.* I följd därav lämna även de objektiva kännetecknen oss ofta i sticket, i synnerhet som de, så vitt jag ser, äro tämligen få. Jag vill dock anföra följande hållpunkter vid avgörandet.

I. Kännetecken på förlorad verbalitet.

1. I de fall, då det stambesläktade verbet gått förlorat, företer adjektivet givetvis en rent inverbal betydelse. Så är exempelvis händelsen med *vän* redan i ä. fsv. tid, *helbrügda* i nsv., *nämm* i nsv. dial.

2. Då en betydligare ljudlig olikhet uppstått mellan verbaladjektivet och det besläktade verbet, ligger det nära till hands att förmoda, att associationen upphört. Detta är oss välbekant från modern sv. Nsv. *ynklig* (< *ynkelig* < *ömkelig*) associeras i följd av den uppkomna ljudliga differensen ej mera med verbet *ömka* och dess rent adjektiviska betydelse har specialiserats i en särskild riktning. I stället har i senare tid till verbet bildats ett nytt verbaladj. *ömkelig*. Nsv. *ofantlig*, som enligt Kock Från Filologiska Föreningen i Lund s. 12 f. är bildat till vb. **famnta*, har för länge sedan förlorat anslutningen till detta. Nsv. *trevlig*, 'amusant' associeras ej mera med vb. *trivas*. Den danska betydelsen på ordet *trivelig* 'korpulent, fet, frodig' står den ursprungliga 'som trives', "trivsamt" närmare, låt vara att associationen med verbet även där är mindre sannolik. Nsv. *trilsk*, enligt Kock Sv. ljudhistoria § 225 av fsv. *þrēsker*, ä. nsv. *treesk* genom

påverkan av *ilsk* associeras ej längre med vb. *tredska*s. Skån. dial. *rälig* (= ä. da. *ræ(de)lig*) 'ful, obehaglig' associeras lika litet med vb. *rådas*, vartill det ursprungligen bildats, som det ty. *hässlich* med *hassen* o. s. v.

Man har sålunda, synes det mig, skäl att antaga, att t. ex. *vigher*, ursprungligen verbaladj., 'stridbar', bildat till ett verb, motsvarande fsv. *vægha*, redan i följd av den ljudliga olikheten ej associerats med verbet. Avståndet mellan *vigher* och *vægha* är väl minst lika stort som mellan *trevlig* och *trivas*. Likaså synes mig redan den fonetiska skillnaden mellan *fåfænger* och vb. *få* utesluta all tanke på association, och den ljudliga förändring, som det ä. fsv. *fatøker* genomgår (> nsv. *fattig*), förutsätter givetvis förlorat samband med verbet *taka*.

3. Vidare har man skäl att misstänka genomförd adjektivering, när man finner ett ursprungligen verbalt adj. omedelbart koordinerat med ett ungefär synonymt inverbalt eller satt i motsatsförhållande till ett sådant. Så synes mig t. ex. fsv. *gilder* i den ofta mötande förbindelsen *godher ok gilder* vara lösgjort från verbet och helt enkelt synonymt med *godher*.

4. Understundom förete ursprungligen verbala adjektiv en konstant betydelse, så avlägsen från verbet, att varje tanke på verbalitet är utesluten. Detta är t. ex. fallet med fsv. *river* 'frikostig': vb. *riva* 'rycka, sönderslita', och med det skån.-dial. *kønn* 'beskedlig, medgörlig': vb. *kunna* o. s. v.

5. Det kriterium, man i de flesta fall har att hålla sig till, är dock förhållandet mellan verbaladjektivets betydelse och betydelsen hos det subst., som det bestämmer, eller det verb, varmed det är förbundet. Om man t. ex. ännu kan förmoda association med verbet hos fsv. *gæver* i uttrycket *swa dana peninga som nu æra genge oc gewe her i landeno*. SD NS I: 147, är det däremot tydligen omöjligt i uttrycket *skøøn ord ok gæff* RK I: 1075, jf. vidare t. ex. *gilt korn, nøt*

under *gilder*, *garper vigher* o. s. v. Förlorad association med verbet *fara* och modifierad betydelse ('som kan fara' > 'duktig, i stånd att') visar tydligen även *för* i förbindelserna *för gunga*, *för folkvapn bera* o. d.

6. Endast undantagsvis röjer ortografien förlust av associationen. Som exempel erinrar jag om den nedan nämnda skrivningen *jäf* (jf. fsv. *gæver* till *giva*). Att man dock får vara ytterst försiktig vid användandet av detta kriterium, särskilt när det är fråga om äldre tid, är ju tydligt.

II. Kännetecken på bevarad verbalitet.

1. Vissa adj. ha så nära anslutit sig till sitt verb, att de fått sin verbala betydelse temporalt bestämd (blivit particip). Så är t. ex. fallet med *gnomlæggher*, som till betydelsen alldeles överensstämmer med — och senare ersättes av — *gnomlaggher*.

2. Den så ofta förekommande analogiska omgestaltningen efter perf.-participet (*eldfäng* > *eldfängd* etc.) utgör icke, som man vid första påseendet möjligen skulle vara böjd att tro, något bevis för, att adjektivet vid tiden för denna omgestaltning varit verbalt. Denna ombildning försiggår nämligen helt mekaniskt — om jag så får säga — ja, det närmast attraherande perf.-participet tillhör stundom ett annat verb än det, varmed adjektivet associerades, medan det ännu var verbalt. Så är t. ex. mask.-fem. *menförd* abstraherat ur neutr. *menfört* närmast efter mönstret av t. ex. *utförd*: *utfört*, men under inflytande av hela den stora gruppen neutrala particip på *-t* med mask.-fem. på *-d*. Men medan adjektivet ännu var verbalt, associerades det med *fara* och ej med *föra*. Associationen med *föra* är rent formell, och ordens föreställningsinnehåll tör väl ej ha haft mycket gemensamt.

Genus verbi. Den svåraste punkten i fråga om dessa verbaladj. är deras genus verbi. Då de sedan urgammal

tid utgjort en fullt utbildad och i intim rapport med verbet stående grupp, hade man väntat sig, att de uppvisat ett enhetligt genus verbi eller en lagbunden fördelning därav, en sådan, som gjort sig gällande hos de verbaladjektivgrupper, som i det senare språket ersatt *-ia*-adjektiven, efter hand som dessa nya adjektivs association med verben blev allt livligare och livligare. En sådan står emellertid icke att upptäcka.

Somliga *-ia*-adjektiv äro aktiva, andra passiva, som det tyckes oberoende av, huruvida de höra till trans. eller till intrans. verb; somliga äro i olika sammansättningar än aktiva än passiva, och i de fall, då ett fsv. adj. möjligen genomgående uppvisar en passiv betydelse, kan den isl. motsvarigheten förete en aktiv jämte eller med uteslutande av den passiva och vice versa.

Jag vågar därför icke uttala mig om, huruvida dessa adjektivs älsta betydelse varit aktiv — som Falk menar — eller passiv, eller om den i fsv. existerande splittringen till äventyrs är urgammal.

Under alla förhållanden är det säkert, att, även om t. ex. den passiva har sin grund i en överföring av den art, som jag förut omtalat, ligger dock denna överföring så långt tillbaka i tiden, att den i synnerhet i betraktande av det ringa material, som står oss till buds för den älsta perioden, torde vara oåtkomlig.

Det är därför blott sällan, som jag vågat statuera ett visst genus verbi som sekundärt och sökt påvisa dess uppkomst hos ett adj. — i de flesta fall har jag nödgats som det "ursprungliga" antaga det genus verbi, varpå den fsv. betydelsen närmast pekar.

Jag övergår nu till behandlingen av de särskilda adjektiven.

fsv. *-brighper* (< urg. **brigðia-*, isl. *brigðr* 'foranderlig,

ustadig', till vb. fsv. *bregþa*, *brighþa* ¹⁾) 'förvandla, hastigt röra, svänga') i fsv. blott i sammansättningarna:

helbrighþer (*helbryghdher*, *helbrægdher*, *helbrughdher* ²⁾), — den senare formen genom ombildning efter perf.-participet *brughþin*, se Falk Arkiv XIII 198, Karsten ib. 383 — 'helbrägda, frisk', allmänt i fsv.

Betydelsen, som förbjuder antagandet av association med det f. ö. blott sparsamt belagda verbet, är till sin upprinnelse dunkel. Bäst synes det mig att med Tamm (Etym. ordb.) förklara ordet som en tautologisk sammansättning av *hel* 'frisk' och *brighþer* i en ursprungligen passivt verbal (possibilitatis) användning 'som kan hastigt röras, röra sig', ('oskadd i avseende på förmågan att röra lemmarna' Tamm). En liknande tautologisk sammansättning är t. ex. *redobogen*, där *bogen* är = *redo*.

Tamm jämför f. ö. ordet med *färdig* i *frisk och färdig*; man kan även jämföra fsv. (isl.) *før*, urspr. 'som kan fara' > 'frisk, stark', skån.-dial. *rask* = 'frisk, vid god hälsa', *rask och rörlig* detsamma.

En annan förklaring, som dock synes mig mindre trolig, hos Falk och Torp Etym. Ordbog.

Adjektivet uppträder i fsv. även indeklinabelt under formen *helbrygþo*, -a m. fl. varianter (se Noreen Aschwed. Gram. § 460, 4, Tamm Etym. Ordb. s. 296). *Helbrägda* är den i modern sv. gängse formen. Ordet har numera en ålderdomlig klang.

obrichþer 'orubblig, säker för klander' U., VM. associerades troligen med verbet *brighþa* 'ändra, klandra'. Betydelsen var passivt verbal (possibilitatis). Adjektivet sammanföll formellt med en negerad form av perf.-participet. De citerade beläggen äro de enda kända. — Nsv. har intet direkt motsvarande.

¹⁾ Se ang. denna form Noreen Aschwed. Gram. § 164.

²⁾ Se ang. de olika formerna Kock Svensk Ijudhist. § 554.

fsv. *-bær* (< urg. **bæria-*, isl. *bærr*, till vb. fsv. *bæra*) blott i ssg.:

aldinhær, 'frukt bärande' förekommer blott i VGL. I, II, IV. I MELL är ordet utbytt mot *bärande*: *eek ællæ book þet sum bärande træ ær* BgB. XVII § 6, även i þiuva B. XXV och flerstädes. Därjämte i lag. *bæranz træ* och *bæru træ*. Olavus Petri talar om *allahanda fruchtsam trää, och trää som fröö haffua i sich sielff* (Mänskans skap. — — s. 6.). Nysv. *fruktträäd* motsvarar endast delvis det gamla *træ aldinbært*.

epsbær (*edh-*) 'berättigad att gå ed i rättegångsmål' MELL. Chr., av Söderwall citerat en g. från år 1344 (SD 5: 378).

vitnisbær 'som lagligen kan vittna i rättegångsmål', U., MELL, Chr. Det från Växjö domkapitels akter 1662 nr 131 antecknade *wetnesbärj* (= *vittnesbärjig*) är helt säkert en ombildning efter adj. på *-ig* av detta gamla adj., liksom fht. jämte det äldre *skînbâri* även uppvisar en yngre ombildning därav *skînbârîg* (Notker), bägge med bet. 'glänsande, synlig', och jämte *unbâri* 'ofruktbar' även ett *unbârîg* (Williram). — Se ang. bortfallet av ζ Hellquist Studier i 1600-talets sv. s. 79.

þingsbær 'den, åt vilken på tinget någon offentlig förättning kan uppdragas, och som har röst i allmänna angelägenheter'. Här har väl *þing* betydelsen 'rättssak'; adjektivets betydelse i detta fall 'som bör, kan bära fram en sak, ett mål'. Belagt från MELL, Chr. samt med formen *þingbær* SD 5: 378 (samma diplom, som har *epsbær*). Ingenting synes mig tala emot, att alla dessa adj. associerats med vb. *bæra*. Betydelsen är, som framgår, aktiv, i de tre sista är den possibilitatis, i det första kan den vara det.

Ett fsv. *bøgher* (< urg. **bøggia-*, no. dial. *bøyg* (Aasen) till vb., motsvarande isl. **biuga*, **baug*, *bugom*, *bogenn*) föreligger troligen med betydelsen 'böjd, lutad' i Leg. 3: 74: *ærona konunger [staar] bøgher oc lwother for fyskarena føther* (jf. Noreen Aschwed. Gram. § 569: 3).

Om så är, har den postulerade, äldre, passivt verbaladjektiviska (possibilitatis) betydelsen 'böjlig' övergått till den av perf.-part. 'böjd'. (Jf. *gønomlægher* s. 273). Upphovet till denna betydelseförändring kan vara det formella sammanfallet av dessa båda i n. sg. *bøg(h)t*. Och denna gemensamma n. sg. är helt säkert också anledningen till, att verbaladjektivet ombildats till — eller rättare — utträngts av perf.-part. även i mask.-fem. sg. och i plur.

Alldeles uteslutet är ej, att det n. sg. *bøgt*, som möter oss t. ex. i *Ther till är ey mitt hierta bøgt* Chronander Surge s. 24, hänför sig till ett mask.-fem. sg. *bøg(h)*. Detta finner jag dock mindre sannolikt, då verbaladjektivet redan i fsv. tid tycks ha varit mycket sällsynt, och då ett adjektiverat perf.-part. lätt giver den föreliggande betydelsen 'benägen'. Man kunde, vad betydelsen angår, jämföra det ty. *geneigt* och det nämnda *benägen* självt. — Belysande för betydelsen hos vb. *böja* i äldre tid är följande exempel från Kolmodin Biblisk qwinnospegel I (1732) sid. 148: *Som jag på intet sätt såg honom stå at böja, at sittia på min säng.*

fsv. **drøgher* (< urg. **örōgja-*, isl. *drægr*, till vb. fsv. *dragha*)¹⁾.

Från fsv. känner jag intet belägg för detta ord som simplex och från nsv. endast det av Tamm i Nord. Studier, tillägnade Adolf Noreen s. 25 från Grubb Penu Proverb. 160 (1665) anförda *Drøgt i giärning är icke wärdt en Penning*. F. ö. är ordet blott känt från ssg.:

framdrøgher av Söderwall antecknat blott en gång (från Su. 89) *framdrøgh lænktan*. Här måste det ha haft — den rent adjektiviska — betydelsen 'lång' < 'utdragen'. Jag förutsätter nämligen en sedermera adjektiverad, participial användning av det ursprungligen passivt verbala adjektivet (jf. *gønomlægher* och vårt — visserligen från tyskan lånta — *ut-*

¹⁾ Se ang. bildningen även Tamm i Nord. Stud. s. 25.

förlig i en *utförlig framställning*). Man torde erinra sig betydelsen hos vb. *framdraga* bl. a. 'draga ut på tiden med, uppskjuta, fördröja'. Jf. Tamm i nyssnämnda arbete s. 25.

Anm. I fskån. (SK) förekommer en annan ssg. med detta adjektiv *rep drøgher* använt om *land, jorþ* i betydelsen 'som är underkastad mätning' (om gränstvist uppstår). I denna ssg. har *drøgher* en gång haft betydelsen av ett passivt verbaladj. (necessitatis). I yngre hdskr. har det ersatts med *rebdraghen*.

Anm. 2. Troligen har *drøgher* i fsv. utträngts av det ungefär liktydiga *drygher* (< urg. **dreuǵa-*). Detta har måhända delvis sin grund däri, att neutrum sg. *drøght* > **drykt* (Noreen Aschwed. Gram. § 106, 2 a) redan före 1350, och sålunda sammanföll med n. sg. av *drygher*.

fsv. *frægher* (< urg. **frægja-*, isl. *frægr*, till vb. fsv. *fræghna* 'spörja, erfara, få veta') 'känd, ryktbar, fräjdad, berömd'.

Ordets betydelser grunda sig på en passivt verbal användning 'den som blir spord, om vilken man får höra talas'. Till betydelsen kunde man jämföra gr. *κλυτός*, lat. *in-clutus*, 'von dem man hört, der gerühmt wird, berömd, fräjdad' till roten idg. **kley* 'höra'.

Av de hos Söderwall anförda ex. framgår icke, så vitt jag kan se, om adjektivet bevarat associationen med verbet. Alla Söderwalls belägg äro hämtade ur Bil. MB. I KL. Iv. (c. 15 st.).

Ordet synes mig främmande för nsv. Denna har i st. det redan i fsv. vanliga perf.-part. *fräjdad*, fsv. *fræghdhadher* till denominativet *fräjda*, fsv. *fræghdha*.

Man har velat finna ack. sg. mask. *frægh(i)an* på Skilstad-stenen. (Rv. 149 s. 332). Läsningen är dock osäker.

ssg. *nammfrægher* till betydelsen = *frægher*. Hos Söderwall två belägg: MB. I: 220, Lg 3: 64. I nsv. ersatt av

sitt redan i fsv. vida vanligare synonymon *namnkunnig*, fsv. *namnkunnogher*.

vidhfrægher 'vida bekant, vida berömd'. Dess frekvens i fsv. är mig obekant. Vid sidan om detta hade fsv. perf-part. *vidhfræghdhadher* (och *vidhfræghdher*), och den närmaste motsvarigheten i nsv. *vittfräjdad* överensstämmer med detta.

fsv. *-fænger* (< urg. **fangia-*, isl. *fengr*, till vb. fsv. *fā*) blott i ssg.:

fa-fænger 'som föga uträttar, sysslolös, overksam'. Någon association med verbet *fā* synes mig ingenstädes för handen och är redan av ljudliga skäl föga trolig.

Närmast en äldre aktivt verbal betydelse 'som föga får (kan få), föga förvärvar' står ordet i ex. *hafdhe hon gangit fafæng oc haft ænkte göra* Bo. 14. Men även här är ordet helt enkelt = 'sysslolös' och utan tvivel lika litet verbalt som i det nsv. bibelspråkets *stå fåfäng på torget*. Användningen i förbindelser sådana som *mange fafænge tima* Bir. 2: 203 och *sak oc tilfælle til fafænga glædhi* Bo. 17 visar ett ytterligare avlägsnande från den äldre betyd. (= resp. 'i overksamhet tillbragta' och 'onyttig, tom, levis').

Adjektivet förekommer allmänt i fsv. skrifter, tillhörande olika stilarter. Med växlande betydelser 'sysslolös, onyttig, onödig, utan resultat, utan grund, tom' o. d. är det bevarat under hela nsv. tiden. Av dessa betydelser är 'sysslolös' den, som i modern sv. minst ofta förekommer — nästan blott i bibelspråk och arkaiserande stil.

A nm. Det hos Runius Dudaim II, 76 förekommande *det är fåfängdt* med *-dt* behöver ej tvinga till antagandet av ett mask.-fem. *fåfängd*, ehuru en sådan form ingalunda vore osannolik i betraktande av no. *faafengd* (Aasen) jämte *faafeng* och det nedan omtalade sv. *eldfängd* < *eldfäng*.

nsv. *eldfäng*. Ordet är ej känt från fsv., och det nsv.

riksspråket ¹⁾ har blott sparsamma otvetydiga belägg. Jag känner följande: *Skrif-arten är nog Sereniensk, hefftig och eldfäng* v. Höpken I 442.

Den form, man möter i nsv. efter mitten av 1700-talet, är *eldfängd*. Denna anser jag vara en ombildning av den förra: *-d* är oorganiskt tillkommet genom anslutning till dentalparticipen (se s. 241 ff.) ²⁾. Den formella anknytningspunkten har som vanligt varit n. sg. *eldfängt*. I ex. *Godt sällskap och det täcka könet kåla krutet och göra det eldfängt* Tessin Bref till en ung Prins 1: 58 (1756) och i *Jag har — — — utforskat alt hwad eldfängt i Dess sinne och hog wara kunnat* ib. 2: 200 och flerstädes är det ovisst, om man bör ansätta mask.-formen som *eldfäng* eller *eldfängd*.

En fullständig parallel i fråga om bildningen utgör det isl. *eldnæmr* 'let antændelig', sv. dial. *illnemm* detsamma (se s. 277). Att beakta är även det i 1700-talets språk förekommande substantivet *eldfänge* 'brinnande fnöske eller dylikt tändmedel'. Vidare bör man påminna sig, att no. har *faafengd* jämte *faafeng*.

Om man antager, att *eldfängd* uppkommit på det nu nämnda sättet, blir det helt naturligt, att den förhärskande betydelsen både i modern och äldre sv. är 'som lätt fattar eld' ³⁾, utgående från samma aktivt verbala betyd. hos *-fäng*, som vi postulerat för *fåfäng*. Den någon sällsynt gång mötande betydelsen 'som fattat eld, brinnande' är sekundär och en följd av ordets formella omgestaltning. Likaledes antager jag, att vb. *fänga*, varav man känner ett par belägg, är en

¹⁾ Enligt Rietz förekommer det i Hs. (Bj.) under formen *el(d)fäng* = 1. 'som lätt fattar eld, eldfarlig' 2. 'häftig till sinnet'.

²⁾ Annorlunda, men enligt min mening oriktigt förklarad av Lindroth s. 110.

³⁾ *Vissa materier, såsom oljor, kådor, svafvel, m. m. sättas mycket lätt i eld eller äro eldfängda* S. Duræus Naturk. s. 75 (1759). *Somliga ting behöfva ej uppvärmas mycket, innan de börja brinna, och de kallas eldfängda.* Berlin Lärobok i Naturläran (1880) s. 136.

nybildning efter *eldfängd*, sedan detta fått utseendet av ett particip ¹⁾.

Modern språkkänsla associerar ej *eldfängd* med något verb.

Det någon gång förekommande *eldfängig* (till betydelsen = *eldfängd* t. ex. hos Arnell Anm. vid Sw. Stadz-Lagh s. 452 (1730), Nordenschöld i Vet. A. H. vol. XXVII s. 121 (1766) och flerstädes på 1700-talet) är produkten av en annan ombildningstendens hos *eldfäng*: efter adj. på *-ig*. Jf. *vetnesbärj* ovan. Att den förra segrat, bör icke förväna. Det är, som vi i det föreg. påpekat, i själva verket den oftast förekommande utvecklingen.

Använt om *sinne*, *håg*, *hjärta* o. d. subst. — särskilt ofta på 1700-talet, men ännu hos Snoilsky (1903) — är ordet synonymt med *eldig*. Genom användning parallellt med detta t. ex. *Men den obegripliga, förunderliga, eldfängda kyssten, huru kom han med i spelet?* Dahlgren SA V: 30 kommer man till en betydelse, som skenbart beror på en aktivt verbal betydelse 'som tänder eld'. T. ex. i *De modigaste hjeltar hafva af henne blifvit slagna med ett enda ögonkast; huru mycket mera eldfängdt, då tvenne skönheter träda hvarannan till mötes* Dahlgren SA V: 140. Liknande är förhållandet i förbindelsen *eldfängda gnistor*.

fsv. *før* (< urg. **fōria-*, isl. *færr*, till vb. fsv. *fara*).

De betydelser, detta ord uppvisar i vår äldsta fsv., äro: 'duglig, i gott stånd', om människor 'vid goda krafter, i stånd att — —'. Till grund för dessa ligger en äldre aktivt verbal användning 'som kan fara, gå'. Det är ovisst, om denna verbala användning kan påvisas i litterär tid. Den finns kanske i Da. Kr. 6 § 1, där det heter *Sæghia swa guzziuiu. wi ærum æi før mæþ þæssu barnni ywi scoghin. þy at*

¹⁾ Man kunde möjligen även tänka på lån av det ht. *fengen* 'incendere' *fänken* 'accendere' (mhd. *venken*) Grimms Wörterb. III sp. 1315 och 1318.

æfni ær æi i. barnninu och MELL SVI XI *han ær ei før til þings*, och den kunde visserligen tänkas ännu finnas kvar även i ex. *æn barn waaro ey hælder før før æn nw* MB 1: 113, och möjligen någon annorstädes, men å andra sidan visa redan landskapslagarna ordet i en fullt adjektiverad användning 'duglig, i stånd att', t. ex. *før ganga*, ett uttryck, som i fall adjektivet vore verbalt, skulle innebära en — väl olidlig — tautologi. Likartat är förhållandet med ssg. *farför* i Bj. 'som (man) kan fara (med)'; om fartyg), *før folkvavn bæra, før þola saþul* etc.

Vittnesbörd om ordets adjektivering och betydelsens förallmänligande (> 'i gott stånd') bär även ett ställe i MELL (B XXVII § 2), där vissa hdskr. (N etc.) hava *før* som variant till texthandskriftens *gild* som bestämning till *bro*. Här kunde dock *før* möjligen vara en äldre läsart och en gång — kanske långt innan lagen nedskrevs — ha haft en passivt verbal betydelse 'farbar'. En dylik passivt verbal användning — som dock icke behöver vara primär — kommer till synes i GO. 282 *man skal fara som forþ ær*¹⁾.

Med *för bro* kunde man, ifall antagandet av en gammal passivt verbal betydelse vore riktigt, jämföra uttrycket *brøt reþ* ÖGL (se s. 278).

Adjektivet, som i y. nsv. huvudsakligen företer betydelserna 'frisk, vid goda krafter, vid sina lemmars fulla bruk', tillhör knappt riksspråket numera. — Den passivt verbala betydelsen, som nu återges av *farbar*, uppbars i äldre nsv. även av *befarlig*. Angående detta hänvisar jag till Svenska Akademiens Ordbok (och Språk och Stil IV s. 238).

Anm. 1. Ordet är allm. i dialekterna med betydelserna 1. 'duglig till arbete'. 2. 'stark, grovlemmad, tjock, fet'. I vissa skå. och bl. dialekter betyder ordet 'gravida'. Utveck-

¹⁾ Märkligt nog har den da. versionen av samma ordspråk (D 316) *før* i aktiv användning *Ee far hver som han ær før*, se Kocks anmärkingar i Östno. och lat. Medeltidsordspråk II s. 148.

lingen har väl varit 'stark, grov' > 'fyllig, korpulent' > 'gravida'. Da. har även ordet i betydelsen 2. t. ex. *En høi og før Karl. Hun er bleven meget før i de sidste Aar.* Troligen har *før* i betydelsen 'gravida' först använts eufemistiskt liksom det fsv. *digher* i samma betydelse t. ex. ÖG Kr. XV pr. ¹). Det finns, som bekant, en mängd euphemismer för detta begrepp i äldre och yngre språk. Ett bekant exempel är ags. *eacen*, as. *ókan*.

Anm. 2. Mot samma utveckling, som betydelsen hos *før* genomlupit, vilken ifrån en fullare, handlingsbetecknande reducerats till enbart uttryck för possibilitet 'duglig, möjlig, i stånd att' (t. ex.: *farför*) tenderar det nsv. *ogörlig*. Belysande är ett sådant ex. som [Kyrkvaktaren] *hade förklarad hans vederfäende vara ogörligt* Molander En lyckoriddare 265 (1907). Här är *ogörligt* helt enkelt = 'omöjligt'. Verbet 'göra' kan varken i aktiv eller passiv användning utsägas om *vederfäende*. (Jf. även lat. *facilis*.) — Denna betydelse-reducering hos *før* har i da. gått längre än i sv. Da. har — åtminstone dialektiskt, i själländskan — ej blott i överensstämmelse med sv. sådana sammansättningar som *arbeidsfør*, *vaabenfør*, utan även *qvindefør* 'manbar' och *spisefør* 'stor nok til at spises' t. ex. *en spisefør Kylling*. I det sista ex. har adjektivet fullständigt karaktären av ett avlednings-suffix. Samma utveckling möter oss också hos det isl. *bærr*, som helt enkelt är = 'berettiget': *bærr er hverr at ráða sinu* Høns. 7. Jf. *ätbar* och *gångmjölig* sid. 268.

Anm. 3. Påtaglig association med vb. *fara* synes mig det isl. motsvarande adjektivet förete i följ. ex. *En þá er mjök var komit at stefnudegi þeim, er Þórólfr skyldi heiman fara ok brúðmenn váro komnir, þa tók Egill sótt svá at han var eigi ferr.* — Det isl. *haffærandi* (*skip*) 'saadan som kan bruges til Fart over Havet' utgör troligen en ombildning av ett äldre *haffærr*.

¹) Förekommer f. ö. ännu hos Lind 1749 och Sahlstedt 1773 i ssg. *grisdiger*: *grisdeg sugga*.

før uppvisar ett stort antal ssg. i sv., som dock till större delen äro sparsamt företrädda i litteraturen och i det hela taget erbjuda föga intresse. Endast en gång antecknade äro följande:

arvodhisfør (*ærvades før*) = *værknaða før* St. enl. Schl.

flutfør 'färdig att giva sig ut til sjøs' BSH 5: 147 enl. Söderwall.

iæmfør 'lika duglig eller skicklig' ÖG enl. Schl.

kirkiøfør 'i stånd att gå i kyrka' SGG 130 enl. Sw.

sjøfør 'i stånd att färdas på sjön, sjöduglig' SR i VAH 25: 286 enl. Söderwall.

skipsfør 'i stånd att färdas på skepp eller til sjøs' GO 630. Jfr Kock i Östno. och lat. Medeltidsordspråk II s. 266.

Endast lagarnas språk synas följ. tillhöra:

epført (*edhsført*) n. 'då det är tillåtet att avlägga ed i rättegångsmål' VG, St (jf. *epsørt!*).

farfør 'i gott stånd, duglig att göra resa med' Bj.

Dessutom förekomma i fsv. följande:

fulfør 'i fullt stånd, fullt duglig, fullt tillräcklig' MB VKR.

ofør 'svag, vanför, oförmögen till arbete, obrukbar' är allmänt i H, MELL, Chr., ej i gott stånd ÖG, U. Om *ofør* som bestämning till *bro* (t. ex. MELL By. B. XXVII § 2) gäller detsamma, som jag ovan yttrat om *før bro*. I den senare fsv. huvudsakligen i betydelsen 'ur stånd att röra sig, ofärdig'. Dock citerar Söderwall ordet en gång med den ålderdomliga (urspr. passivt verbala) betydelsen 'ofarbar' (Bil. 216). I yngre riksspråk är ordet till största delen ersatt av *vanför* och *ofärdig*.

thungfør 'tung i sina rörelser, havande'. (Jf. Anm. 1 sid. 259). Lg. ST. Mecht. Upp. 13, känt även från 1600-talets språk. Wallenius Westmannus skriver i sitt Project — — A 4 a *Såsom Svenska är et tungfördt Språk* — —.

menfør (isl. *meinfærr*) 'skröplig, svag'. Söderwall har blott ett belägg för ordet, hämtat ur Bo. 77. Från nsv. tid känner jag några få ex. med samma betydelse. Så finns

det t. ex. hos Johan Celsius Disa (1687) s. 27 *odugeligt folk och menfört*. Columbus nämner det i sin Ordaskötsel (sid. 35 i Hesselmans uppl.) bland gamla ord, som borde upptagas i skriften, men under formen *meenförđ*. Han säger: *Meenförđ, bräckt. Disa rådde at alt meenförđt folk skulle slås ihjel*. Att döma härav var ordet ej mera i bruk i riksspråket på hans tid. Den form, vari han vill återuppliva det, visar, att han fattar sista komponenten som part. perf. till *föra*.

Trots ett par andra, mera tillfälliga belägg — som antagligen bero på dialektinflytande — kan man väl säga, att ordet i nsv. tid ej tillhör riksspråket.

I lagarna förekomma vidare:

vælfør (= *vigher*) ME, Chr.

værknapafør och *yrknapafør* 'arbetsför'.

Några underrättelser om dessa tre adjektivs frekvens i yngre språk har jag icke. Likaledes är det mig obekant, om det hos Söderwall nämnda och i nsv. gängse *vapenfør* varit i bruk oavbrutet i vårt språk.

Till dessa sammansättningar komma i yngre språk:

arbetsför, *beslutför* (Tamm Sv. adj. s. 44) och *talför*.

Den sparsamhet, varmed flertalet av dessa adj. äro belagda i litteraturen, utesluter naturligtvis icke, att de kunna ha varit i allmänt bruk i äldre och yngre folkspråk. Hos Rietz finner man några upplysningar om vissa av dem.

ä. fsv. *gilder*, y. fsv. *gill(er)* ¹⁾ (< urg. **ǵelðia-*, isl. *gildir*, till vb. fsv. *gjalda*) = 1. 'för vilken skall bötas, som skall ersättas', 2. '(full)god, i gott stånd, giltig'.

Dessa betydelse bero på en äldre passivt verbal användning av adjektivet: dels *necessitatis* 'som skall gäldas, ersättas', närmast motsvarande fornsvenskans former under 1., dels *possibilitatis* 'som kan, är värd att gäldas', motsvarande fornsvenskans betydelse under 2.

¹⁾ Noreen Aschwed. Gram. § 292: 1.

Ex. på betydelsen 1. äro följ. i lagarna allmänt gängse uttryck: *kan ær gilder at þrim markum, klokka, bro ær gild mæþ XIII markum* etc. 'skall ersättas med — —' (nämligen ifall den fördärvas). I sådana uttryck tör väl adjektivet ha associerats med vb. *gjalda, gjælda*.

Däremot är det uppenbart, att *gilder* i sådana förbindelser som *gilt korn, gilt nøt* o. d. varit rent adjektiviskt. Betydelsen 'god, fullgod' beror, som sagt, på en äldre passiv possibilitatisbetydelse 'antaglig, som är värd, kan gäldas, ersättas' — nämligen med annan vara, vid byteshandel. När skiljemynt ersatte ena partens vara överfördes *gilder* även som bestämning till dessa: *i — — gildom och lagligom werd-ørom* FH 5: 145 (1490), *gyllð myntt oc giængæssæ* SD 4: 585 (Orig. fr. 1337, nyare avskr. fr. slutet av 1400-talet) o. s. v. Se Söderwall *gilder* 1. Denna användning är särskilt gängse under den senare fsv. tiden.

Emellertid kan betydelsen 'god, fullgod' även vara sekundär i förhållande till betydelsen 1. 'som skall ersättas'. *garþer gilder* var en sådan gärdesgård, som, ifall den förstördes, skulle ersättas (huvudföreställning!), detta därför, att den var utan klander, fyllde alla fordringar, var fullgod (biföreställning!). Från att ursprungligen ha använts om slika föremål, där tanken på ett eventuellt förstörande med följande ersättning låg nära till hands, kan *gilder* sedan ha förallmänligats och utsagts om vilket gott och fullt användbart föremål som helst — därigenom att biföreställningen blev dominerande, blev huvudföreställning.

Ordet fortlever under hela fsv. tiden. Relativt sena belägg äro: *X gilda køer* SD NS 1: 167 (1402), *en gylder oxse* BSH 3: 145 (1463), *gilt (vare) alt þætt þom giørþes* SD 5: 376 (1344, nyare avskr.). Den i det sista ex. förekommande betydelsen (betydelsen 1) tyckes dock att döma efter Söderwall vara sparsamt företrädd i y. fsv. tid.

Ordet är ej heller främmande för nsv. *Dygdh är ledsa-*

garen gilla heter det hos Gustaf Adolf. Swedberg har det upprepade gånger i sin Schibboleth och Columbus skriver *Gulle-nyckeln gillan gång går åt låås ock dörar alla* (1676). I yngre nsv. är det egentligen blott i den nämnda frasen *gå sin gilla gång* som ordet förekommer, fränsett lagspråket, där det ännu är gängse med sin gamla betydelse 'fullgod, antaglig'. F. ö. är det ersatt med det från mlt. lånta, rotbesläktade *giltig* (hos Serenius 1741). — I dial. är ordet allmänt med betydelsen 'stark, snäll, grann'.

Genom formell anslutning till — det av *gilder* avledda — verbet fsv. *gilda* nsv. *gilla* har adjektivet ofta uppfattats som perf. part. till detta. Anknypningspunkten tör som vanligt ha varit n. sg. På sådan uppfattning tyder t. ex. Columbus' skrivning *at holla gildt ok gåft huad åldermannen sluter* (Ordas. s. 106).

Det sv. lagspråket känner följ. ssg. med *gilder*:

epgilder Da. 'berättigad att gå ed';

folgilder VG 'i fullgott tillstånd', om *garper*;

færugilder Chr. 'gångbar i köp, kurant', om *mark*;

iamgilder VG, ÖG, U, SM 'för vilken (t. ex. ifall han säras) skall bötas lika mycket som — —';

karlgilder U om *mark* = 'vägen' (Se Schl. Ordb.)

køpgilder 'gångbar i köp' U, 'berättigad att avsluta köp' ÖG.

laghgilder VG, ÖG 'gill, lagligen gällande'.

ogilder allmänt, med negerade betydelser svarande mot dem hos *gilder*.

skatgilder ME, dessutom Iv. LXXV 'skattskyldig'.

tvægilder, allmänt 1. 'för vilken skall bötas dubbelt', t. ex. *man t. 2.* 'dubbel' *tvægilda bøter*.

þing(g)ilder Da. 'behörig att själv vid tinget kära, svara och gå ed'.

vitnisgilder Da. 'behörig att gå ed'.

Av dessa är endast *ogilder* 'ogiltig' o. s. v. vanligt även

i icke juridisk ä. och y. fsv. litteratur. Dess betydelser svara nära emot den hos *gilder*, och även i fråga om dess verbalitet gäller i huvudsak, vad jag nyss yttrat om *gilder*. I y. nsv. har det utom i juridisk stil ersatts av *ogiltig*.

För ssg. *ep-*, *fol-*, *færu-*, *karl-*, *pinggilder* anför Schlytter blott ett citat och Söderwall känner inga belägg för dem. Nsv. saknar direkta motsvarigheter och uttrycker i flera fall samma begrepp med obekväma omskrivningar.

iamgilder citeras av Schl. från flera representativa lagar. Dess betydelse svarar nära mot det enkla ordets. Söderwall känner ej ordet och för nsv. tör det vara främmande.

køpgilder har haft betydelsen 'god, giltig i köp', d. ä. utsagt om person: 'med vilken köp kan avslutas', om sak: 'som kan säljas'. Ordet synes ej gå utanför landskapslagarnas tid. Detta gäller ej om

laghgilder. Från y. fsv. tid är det visserligen icke belagt, men däremot förekommer det i nsv. Stundom är det, liksom det enkla *gill* i anslutning till vb. *gilla* omdanat efter participen. Så t. ex. i *Taggig stängseltråd är ej laggild*. Lunds Dagbl. 1906 nr 120.

tvægilder har en betydelse, som svarar emot betydelsen 1 hos *gilder*, och tillkom ursprungligen sådana ord som *man*, *sak* som attribut, = resp. 'man, brott, som skall sonas med dubbel bot'. Emellertid finns det även använt om *bøter* = 'dubbla'. Överföringen utgår, föreställer jag mig, från den dubbla betydelsen hos *sak* = 1. 'brott', 2. 'böter'. *sak tvægild* blev därför 1. 'brott, som skulle sonas med dubbla böter', 2. 'dubbla böter'. Söderwall har ett belägg: PfN 137 (1354). — Ej i nsv.

För *skatgilder* 'skattskyldig' låge det ju nära till hands att antaga en äldre aktivt verbal betydelse 'som skall, kan betala skatt'. Förklaringen vore bekväm, men helt säkert oriktig. Ordet tör ha haft den allmänna betydelsen 'skattegod', 'god i fråga om skatt' (jf. *køpgilder*). Därav 'som kan,

skall betala skatt'. Således fullkomligt inverbalt. Främmande för nsv.

korngilder, ej i lagarna, av Söderwall citerat 2 ggr (SD NS 1: 297 (1403) och FM 40 (1420)), menar jag tidigast hava betytt 'som skall gäldas (vid köp eller arrende) med korn (säd)' och naturligt ha tillagts *jord* som attribut. Så i citatet ur FM. *witnesgilt* n. sg. möter ännu hos O. Rudbeck Atland (1679). Dock måhända arkaistiskt.

För nsv. tillkommer *omdömesgill*. Ordet är ungt. Det är belagt tidigast vid mitten av det gångna århundradet. Av intresse är skrivningen [det är] *från omdömesgildt håll intygadt* — — Paulson Minnestal (över Viktor Rydberg) s. 48. Det tillägges personligt subst. som attribut. Ex. *han är icke omdömesgill i den saken*. Detta uttryckssätt förutsätter antingen ett — åtminstone i tanken existerande — mera logiskt **hans omdöme i den saken är ej gillt* eller ett **han är ej gill* ('giltig, värd att taga hänsyn till') *i fråga om omdöme i den saken*. Förhållandet mellan tanke och uttryck vore i förra fallet likartat med det vid *handfallen* (se Lindroth s. 134 f.) och det i Skånes och Blekinges folkmål förekommande *Han är så frå(n)fallen* = 'hans föräldrar, släktingar äro döda, han är så ensam'; i det senare fallet vore *skatgilder* att jämföra.

fsv. *gængher* (*gænger*) (< urg. **gungia-*, isl. *gengr*, till vb. fsv. *ganga, ga*) 'gångbar, giltig'.

Ordet tycks enligt Schlyter Ordb. ej förekomma i lagarne som simplex. I alla de av Söderwall anförda ex. står adjektivet som attribut till subst., som betyda 'mynt'. Att ordet stelnat i denna förbindelse tyder på, att det liksom det y. fsv.-nsv. *gængse* förlorat sin verbala karaktär och blott betyder 'äkta, fullgod, giltig, vanlig'. Detta antagande behöver ej motsägas därav, att övers. till Bir. återgiver lat. *monetæ currentis* med *thz mynt som gænkt ær*. Ordet förutsätter givetvis en

äldre aktivt verbal användning med betydelsen 'som kan gå' (possibilitatis). Några spår av en passiv betydelse hos ordet som simplex (såsom i isl.) finnes ej i fsv.

Adjektivet tycks redan under 1400-talets lopp undanträngas av *gængse*¹⁾ (*giængæse* etc., se Sw.). Av alla Söderwalls belägg för *gænger* är intet yngre än 1447 (FH 3: 97), men av hans rätt talrika ex. på *gængse* är det äldsta daterat 1442. (SJ 224). Från nsv. tid känner jag blott få säkra belägg för *gæng*. I Sv. Traktater 4: 155 (1534) talas om *warur eller kiöpmannskap szom falle eller gengh äre vdi rikerne*. Här är ordet visserligen icke använt om mynt, men om det till samma betydelsesfär hörande *wara*. Vidare finnes det hos L. Möller och i neutrum, använt som adverb, tämligen säkert hos Peder Swart Krön. s. 6 och O. Petri Krön. s. 64, 68, 117²⁾.

F. ö. är det fsv. *gænger* i nsv. ersatt med *gængse* och *gængbar*. Det förra förekommer rätt allmänt under hela nsv. perioden. I allmänhet bör man ej antaga verbal betydelse. Ett uttryck sådant som *Politisch Regering — — — haffwer warit Gængse vthi alla Werldenes tidher*, L. Paulinus Gothus Mon. pac. 447 (1628) visar ordet rent adjektiviskt i betydelsen 'vanlig'.

Å andra sidan hava de båda ssg. *åkergängse* hos Hülphers Norrl. 4: 308 (1779): *Släppes swinen ut Lucii dag få de ohyra, likaså sägas de bli åkergängse om de komma ut Påskafton och jordgängse* i det från Växjö domkapitels protokoll 1661 s. 394 citerade *iag miste 7 jordgängzse nöött, samma sommar avgjort verbal karaktär*. Bägge torde dock vara dialektala. På åtminstone tillfällig association med vb. tyder kanske också den en gång belagda efter part. perf. ombildade formen *gängsen: det . . . gängsna tomma och pedantiska*

¹⁾ Se ang. denna forms förklaring Noreen IF. IV 324 och Tamm Et. Ordb. s. 263.

²⁾ Se Tamm Nord. Stud. tillagn. Adolf Noreen s. 33 f.

kompositionsmaneret Euterpe 1: 4 (1823). Särskilt ofta står även *gångse* som bestämning till *mynt, vara*.

Dessutom uppbäres det forna *gænger's* betydelse i nsv. av *gångbar*, som understundom förekommer redan på 1600-talet, men särskilt tycks tillhöra 1700- och 1800-talets språk. De äldsta ställen, som belagts, visa även detta som attribut till *mynt, mått* o. d., t. ex. Reyncke Foss 218 (1621), Risingh Kiöp-Handelen s. 22 (1669), Columbus Ordas. s. 106: *Med handel ok wandel med fremmande folk manges et språk. Som myntet så orden: skroot, wickt, gångbart*. Tiällman Gram. Suec. s. 31 (1696). I den förtunnade, rent adjektiviska betydelsen 'vanlig' finns det hos Dijkman Kyrkie-Handl. 237 (1703) *de tjiders gångbara Gudztienst* och flerstädes.

På avledning med suffixet *-bar* beror det ett par gånger påträffade *gångbar* (*giångbar, genngbar*) — jf. t. ex. *dyr: dyrbar* o. d. —, använt som attribut till *mynt* i Växjö Råd-stuvurätts protok. 1630 s. 408 och i ett köpebrev i Växjö Domkapitels protok. 1675.

Ett nytt försök att uttrycka samma begrepp, som icke är utan sitt intresse, utgör det av P. Hallman i Bonniers Månadshäften 1907 s. 200 använda *gångmöjlig*. [Gatan skall vara] *ömsom omväxlande, pittoresk, gångmöjlig*. Detta ord skulle kunna tänkas vara ett första ex. på en kanske en gång i framtiden allmän användning av *möjlig* som suffix vid bildning av verbaladjektiv possibilitatis. *gångmöjlig* påminner f. ö. till sin bildning i viss mån om sitt äldre synonymon *gångbar*. Avledningsändelsen *-bar* är som bekant inkommen i sv. från mlt. (mlt. *-bar* = mht. *-bære* och *-bar*)¹⁾. Men detta *-bar* är etymologiskt identiskt med det fsv. *-bær* med grundbetydelsen 'som kan bära' och är alltså i grunden självt ett verbaladj. possibilitatis.

Tillfälle till jämförelse erbjuder även det förut nämnda

¹⁾ Se t. ex. Tamm Sv. adj. s. 14 f.

farfør. I denna ssg. har *før* ingått med betydelsen 'duglig, möjlig': *skip farført* är ett "färddugligt", "resmöjligt" fartyg. Historiskt sett utgör ssg. *farfør*, som sagt, en tautologi.

fsv. *ogængher* tycks att döma efter Schlyter Ordb. endast vara anträffat en gång i en hdskr. till St. som variant till texthandskriftens *ogæver*, alltså i betydelsen 'ogiltig, oanstaglig'. Det vanliga ordet härför är fsv. *ogilder*.

ä. nsv. visar sporadiskt ett *ogängse*, i modern sv. uttryckes begreppet med *icke gångbar, ogiltig* o. d.

[**epgænger*] blott i n. sg. *epgænct* VGL II K 49 i en opersonlig användning, som får betecknas som passiv: *ælla adra dagha. þa ey ær eth gænct a*. 'då ed ej får gås' (= *epført*).

En äldre form för uttrycket är helt säkert: * — — *þa eper ey ær gængher*. Jf. *sør* s. 283.

Anm. Det av Söderwall en gång citerade *ganger* SD NS 1: 367 (1404) *minth som gungt oc gængth ær i rikeno* och Upplandslagens *epganger* 'berättigad att gå ed' ha enl. Noreen Aschwed. Gram. § 455, 3 sitt *a* i st. *f. æ* genom anslutning till presensformerna av *gangu*. Denna förklaring förutsätter levande association med verbet. Man bör emellertid även besinna den möjligheten, att *ganger* kan vara en bildning med *a*-suffix (< urg. **ganza-*), varjämte åtminstone det enkla *ganger* även kan vara lån från mlt., där *gange* växlar med *genge, ginge*, eller påverkat av detta. Upplandslagens *epganger* åter kan också helt enkelt vara skrivfel för *epgænger*. — I förbigående må f. ö. anmärkas, att även i nht. växla *gang* och *gäny(e)*; man möter både uttrycket *gang und gäbe* och *gäng und gäbe*.

fsv. *gæver* (< urg. **gæbin-*, isl. *gæfr*, till vb. fsv. *giva*) 'antaglig, gångbar, fullgod, värdefull, ädel'. Ordets betydelse i fsv. grunda sig på en äldre, passivt verbal användning (possibilitatis) 'som kan givas'. Till frågan om tiden för adjektiveringens är följande att märka. I uttryck sådana som

swa dana peninga som nu æra genge oc gewe her i landeno SD NS 1: 147 (1402) vore den ursprungliga verbala betydelsen ej oförenlig med substantivets. Men å andra sidan är ordet i ex. *skøen ord ok gæff* RK 1: 1075 tydligt rent adjektiviskt, likaså i *manga hælada gæwa* ib. 3193, (jfr. vidare Sw. under 2). Man har därför, synes det mig, skäl att antaga, att ordet redan i förlitterär tid adjektiverats, i synnerhet som det isl. *gæfr* synes vara rent adjektiviskt. Däremot är det tydligt, att fsv. *gæfpræl* förskriver sig från den tid, då *gæver* var verbalt (= 'träla, som själv givit sig i träl-dom').

F. ö. är betydelseutvecklingen fullkomligt densamma som hos fsv. *gilder*.

I den allittererande förbindelsen *gäff och gängse* återfinns man ordet hos förf., tillhörande hela den nsv. tiden. I denna förbindelse, liksom ofta eljest, betyder ordet 'gångbar, vanlig', *courant, gångbart, gäff* Swedberg Schib. s. 261. Det förefaller mig högst sannolikt, att betydelseförändringen i riktning mot 'vanlig' gynnats, om ej rent av framkallats av denna synnerligen vanliga förbindelse *gäff och gängse*, i vilken betydelsen hos *gäff* färgats av betydelsen hos *gängse*, något som lätt kunnat ske på en tid, då etymologien för *gäff* ej mera stod klar för det språkliga medvetandet ¹⁾. Från denna betydelse utgår även den adverbiala användningen av neutr. *gäff(f)t* 'ofta' Quensel Almanach 1723 och flerstädes. Redan fsv. använder superl. *gævast* i betydelsen 'oftast'.

I sin andra betydelse 'fullgod, ädel' förekommer ordet sparsamt hos reformations- och renaissancetidens förf. ²⁾. Fri-

¹⁾ Jfr. Marius Kristensen Betydningsövergång på grund af omgivelserne Da. stud. I s. 232 ff.

²⁾ Ej utan intresse för förhållandet mellan de olika betydelseerna är följande citat: *Ogäfwer är det samma som oduglig. Ty hwad som ey är gäff(!) och gängse det dåger intet.* Arnell Anm. vid Sveriges Stadz-Lag s. 431. — *gääf* 'dugelig, uppriktig', *ogäff* inhabilis hos Spegel Register och Förklaring öfwer några gamla ord som äro uti thenna Skriften införde. Gudtz Werk och Hwila. Dial. förekommer ordet allmänt i betydelsen 'ypperlig, stor, lycklig, vacker; stolt, stark; bruklig'.

hetstidens och den gustavianska periodens skribenter tyckas ej bruka det, och i modernt språk förekommer det blott i poesi och i arkaiserande stil, över huvud sällan. Tydligt vittnesbörd om förlorad association med verbet bär skrivningen *jäf*, som finns hos Fryxell, F. Hedberg, Ling m. fl.

ssg. fsv. *ogæver* 'ej fullgod, oantaglig, dålig, usel'. Hos Schl. ett citat från St. och hos Sw. endast belagt i ST (bis).

fsv. *ofgæver* 'för mycket bruklig eller vanlig'. Hos Sw. ett enda citat. Su. 423.

fsv. *iæmgæver* 'av lika god beskaffenhet'. Av Schl. citerat en gång från Chr. Sw. känner ej ordet från y. fsv.

Gemensamt för dessa tre sammansättningar är, att deras betydelser bero på samma tidigare passivt verbala användning som betydelsen hos det enkla *gæver*, att de äro inverbala, att deras frekvens i fsv. är ringa, och att de synas vara främmande för nsv.

I motsats mot vad fallet varit med de nu behandlade sammansättningarna, synes närmast en äldre aktivt verbal användning ligga till grund för betydelsen hos

fsv. *rumgæver* (-*giäuir* Bu. 18) 'frikostig, slösande' (= *rumgavul*)¹⁾. I isl. har *gæfr* aktiv betydelse i åtskilliga sammansättningar. Emellertid kan den äldsta betydelsen även ha varit passiv, 'gärna, i rikt mått given', och genom överföring och därvid genomförd adjektivering kan den belagda betydelsen 'frikostig' ha uppkommit. Jämför nsv. *nogi äknad*, *kortfattad* (s. 228 f.) och särskilt neng. *dissipated* 'slösaktig', där den äldsta betydelsen måste ha varit passiv.

fsv. *hæver* (< urg. **hæbia-*, isl. *hæfr*, till vb. fsv. *hava*) 'duktig'.

Det äldsta mig bekanta belägget är Liljegren, Runurk.

¹⁾ Söderwalls frågetecken efter övers. synes mig överflödigt.

424, där en viss död man betecknas som *trink hifan*¹⁾. Sw. känner adjektivet endast från ett ställe: MD 318. Betydelsen röjer genomförd adjektivering. Till grund ligger en äldre passivt verbal användning av adjektivet (possibilitatis), 'som kan (är värd att) havas'.

I nsv. riksspråk tycks ordet vara ytterst sparsamt företrätt. Jag känner det från L. Petri Oecon. 44 *forstondigha och häffua männ* och Spegel Gudz W. o. Hw. 231²⁾ samt Tornæus (1672) i Sv. Ldm. XVII, 3, 49, ib. 50. Betydelsen där 'stätlig, förnäm'.

Det citeras dessutom av Axel Kock Sv. Ljudhistoria s. 283 från Schroderus (*heef* 'conspicuous') och Aurivillius (*heef*).

Anm. I dialekterna är ordet allmänt — i betydelserna 'duktig, rask, modig; hygglig; verksam; stolt, högfärdig' och — med den vanliga utvecklingen — 'duglig, i stånd till', ssg. *fröhäv* 'frönyttig' (Hs.) *fähäv* 'oduglig; fåfång, dum' (Hs.)

fsv. *køn* (< urg. **kōnīa-*, isl. *kænn* till vb. fsv. *kunna*)
1. 'kunnig, skicklig, klok', 2. 'skicklig till strid, tapper, modig'. Ordet är allmänt i fsv. Något verbaladjektiv i strängare mening kan det i följd av sin betydelse aldrig ha varit, och för fornsvenskans vidkommande synes mig association med verbet *kunna* mindre sannolik i fråga om betydelsen 1., utesluten i fråga om 2. Den förra betydelsen är givetvis den primära. Om specialiseringen till 'tapper, modig' beror på påverkan av mlt. *kone* eller försiggått oberoende av denna, kan jag ej avgöra. Men en sådan specialisering vore naturlig för en tid, då striden var en så vanlig och så viktig sysselsättning, som tog klokheden liksom andra förmögenheter i anspråk. Att jämföra är den likartade utvecklingen hos

¹⁾ Bugge vill finna ordet i den starkt förkortade och svårlästa Ekebyinskriften (Rv. 54 s. 143 ff.). Detta belägg får dock tillsvidare anses osäkert.

²⁾ *hääf* o: 'stätelig, förnäm' — hinc *förhäfwa sig*, 'giöra sig alt för stoar' ib. Register och Förklaring öfwer några gamla Ord — —.

før, och hos isl. *snjallr*, som förutom 'dygtig' även betyder 'modig'.

I äldre nsv. tid möter oss ordet hos Astheropherus' Tisbe Prolog v. 13, Stiernhielm Herkules (21, 109, 198 m. fl.) i betydelsen 'djärv, tapper', vidare hos Fors och Kolmodin 'Qvinnospegel.

Numera förekommer ordet i åtskilliga dialekter (sk., ul.) i betydelsen 'vacker, behaglig, beskedlig'. Vad betydelseutvecklingen angår, kan man jämföra da. *køn* 'vacker', sv. *snäll*, som i ä. fsv. betydde 'klyftig, flink', och som fått betydelsen 'beskedlig, medgörlig' — i skå. dial. ännu skicklig, rask — och det hos Stiernhielm Herk. 112 mötande *fraak* 'snäll, godmodig', som enligt Tamm undergått samma betydelseförändring 'duktig' > 'bra, god, snäll' som det nära besläktade *fräk* i Elfdalsmålet, varom Bugge Sv. Ldm. IV: 2 s. 54 not. 2.

ssg. *fulkøn* 'mycket tapper, modig' Al. 1269.

fsv. *-lægher* (< urg. **lægia-*, isl. *lægr*, till vb. fsv. *læggja*, *liggja*) blott i ssg.

gønumlægher, som endast är anträffat i VGL I (VS 1 pr) 'genomstungen'. Detta adj. har i motsats till flertalet långt ifrån att förlora sin verbala karaktär fått denna skärpt därhän, att dess handling blivit tidligt begränsad. Ur ett postulerat passivt verbaladj. med betydelsen 'genomstinglig' har en perfekt-participial betydelse 'genomstungen' utvecklat sig. (Jf. *obetänksam* i ex. *några få obetänksamma ord* ovan s. 225. Den motsatta gången representeras av *kortfattad* ovan s. 229. Jf. även da.-no. *forhadt* i ex. *denne Mand, der paa en ejendommelig Maade var bleven ham saa forhadt*: sv. *förhatlig*). Men i följd av denna förändring i betydelsen kan det ej hålla sig uppe vid sidan om det normalt, d. ä. med dentalsuffix bildade perf.-participet. Andra landskapslagar (U. SM.) ha i samma betydelse *gønumlagheter*, perf.-part. till vb. *gønum*

læggia, och senare lagredaktioner (ME, Chr.) uttrycka samma begrepp med ett annat ord *ginum stungin*.

Huruvida detta *gønumlægher* även i Västergötlands språk ersatt det forna *gønomlægher*, är man ej i stånd att avgöra. Det synes dock troligt, särskilt därför, att motsvarande utveckling där försiggått med

utlægher 'landsflyktig, fredlös', är känt från VGL IV, 19: 1 samt dessutom antecknat från ett gammalt diplom från år 1285 (SD 1: 668). Här gör man rättast i att utgå från en aktivt intransitiv betydelse 'som ligger ute' (jf. isl. *graslægr* 'liggende, hvilende paa Græset', *kerlægr* 'sengeliggende' etc.). Ingenting synes mig tala emot, att adjektivet varit verbalt. Men det tyckes redan vid den tid, då VGL IV författades, ha varit statt i utdöende. Följande paragraf i samma flock återgiver samma begrepp med *utlæghder* perf.-participet till *ut læggja*. För detta har Sw. flera belägg under den följande tiden. Utbytet är analogt med det vid *gønomlægher*.

Nsv. saknar direkt motsvarighet. Det vanliga uttrycket i fsv. var *biltogher*.

fsv. *-løper* (< urg. **hlaupia-*, isl. *-hleypr*, till vb. fsv. *löpa*), blott i ssg.

enløper 'ensam, ogift'. Ordet finns blott belagt som bestämning till *kona* VGL (SK). Jag vågar ej yttra mig om, huruvida adjektivet på landskapslagarnas tid associerades med verbet eller ej. Under alla förhållanden har det en gång varit ett verbaladjektiv med aktiv betydelse.

Det kvarlever dialektiskt (Klm. Rietz), ombildat till *enløpare* i samma betydelse. Ifråga om ombildningen erinrar jag om, vad jag vid ett annat tillfälle (Arkiv XXIV, s. 365 ff.) yttrat om *bunkabrytæri* i VGL II.

Anm. Identiskt härmed är väl Gutalagens *einloyptr*: *þa en mandr verþr innj takin miþ gutnjscrj cunu einloyptri* I: 20 § 15. Pipping i Glossaret till sin edition av lagen

(Köpenhamn 1905): **ainloypr* adj. 'ensam, ogift' *dsf. einloyptri*. Men hur det i ordet förekommande *t* bör förklaras, inser jag icke.

fsv. *mæter* (< urg. **mætija-*, isl. *mætr*, till vb. fsv. *mæta*, 'mäta, värdera') 'värdig, ansedd'.

Det enda belägg, jag känner för ordet i fsv., är Rockelstadsstenen (Rv. 30, s. 100). Där står: *ristu merki at man metan sunir alkopir*.

Betydelsen förutsätter en passivt verbal användning av adjektivet = 'värderlig'. Huruvida adj. i det anförda citatet ännu var verbalt, kan jag ej avgöra. Nsv. har ingen direkt motsvarighet.

fsv. *nyter, nytter* (< urg. **neutija-*, isl. *nytr*, till vb. fsv. *niuta*) 'brukbar, nyttig, duglig'.

De ex., som anföras av Schl., synas mig ej tyda på en verbal användning av adjektivet, men röja väl ett äldre bruk av ordet som passivt verbaladj. *possibilitatis* 'som kan brukas, njutas'. Med de ovan angivna betydelserna är ordet rätt allmänt i fsv. tid. Emellertid utvecklar det redan i fsv. (t. ex. GO. 305) den något avlägsnare, men till sin uppkomst lättförklarliga betydelsen 'duktig, hurtig', som leder över till den i modernt sv. riksspråk gängse betydelsen 'pigg, munter, gemytlig, fryntlig'.

Det förefaller, som om ordet kommit ur bruk i skriftspråket vid medeltidens slut. Jag känner åtminstone intet belägg för ordet från 1500-talet och från 1600-talet blott ett, nämligen Börk Darius (s. 36 i Karlssons ed.), som ju avsiktligt använder talspråkets ord och former. Columbus omnämner det i sin Ordaskötsel (s. 21 i Hesselmans utg.) vid uppräknning av i talspråket vanliga ord, som borde upptagas i litteraturen (*nyyt; sij huru nytyter han är*). Mot slutet av 1700-talet dyker det emellertid åter upp i litteraturen, betecknande nog hos Bellman, Hallman, Envallsson, författare, vil-

kas språk står talspråket nära. Senare finner man det hos Almqvist, Hagberg, Braun, Sehlstedt, Strindberg, Öberg. — F. ö. ha dess betydelse i nsv. övertagits av *nyttig* (*brukbar, duglig*).

Anm. 1. I nsv. växla formen med det gamla nominativändelsens *-r* och formen utan detta (*nyt*). Den senare möter oss hos Onkel Adam, Törneros, Atterbom m. fl.

Anm. 2. Dialektiskt är ordet allmänt över hela språkområdet i betydelsen 'förlöjlig, glad, trevlig' (Rietz). Dial. avledningarna äro *nytelig* blek. 'roande' och *nytsam* 'nyttig' G.

Med den ovan nämnda äldre betydelsen 'brukbar, duglig' ingår ordet i ssg.

fsv. *fanyter* 'onyttig, värdelös, fåfång, kraftlös, ogiltig, värnlös'. Ordet förekommer ej i laglitteraturen, men är eljest vanligt i fsv. tid. Från den nsv. perioden känner jag det däremot ej. 1541 års bibelövers. har t. ex. (A. G. 4: 25) — — *taghet sigh före thet fåfengt är* motsvarande följande passus i Actus Apostolorum (1385) [*folkit*] *thänkte fanyt thing (inania)*.

fsv. *matnyter* (*matnytter* Lg. 3, 368) i lagspråk (Chr.) och av Sw. citerat från Bo. 123, Lg. 3, 368 — nsv. *matnyttig*.

fsv. *onyter* (*onytter* etc.) vanligt i fsv. med betydelsen 'oduglig, onyttig, vanmäktig, vanför, ofärdig'.

fsv. *næmber* (< urg. **nēmia-*, isl. *næmr*, till vb. fsv. *nima* 'discere, inhämta, lära' bl. a.) 'som har god fattningsförmåga, läraktig'.

Ordet citeras av Sw. från MP 1: 55, 82, Bir 2: 307, KL 204. Då betydelsen 'lära' är mycket vanlig hos *nima* i den äldre fsv. och någon större ljudlig olikhet icke synes lägga hinder i vägen, tyckes det mig antagligt, att *næmber* associerats med verbet. Detta antagande motsäges ej heller, så vitt jag kan se, av någon av de förbindelser, vari ordet av Sw. anföres. Betydelsen är aktiv.

Emellertid tycks ordet icke ha haft någon större frekvens

i fsv., och redan den äldre nsv. synes ha förlorat det. Detta sammanhänger uppenbarligen därmed, att verbet *nima* under den y. fsv. tiden efter hand undantränges av *læra* i den ifrågasvarande betydelsen. Adjektivets betydelse uppbäres i y. nsv. riksspråk av det i anslutning till *læra* bildade *læraktig*.

Det hos Stiernhielm Her. Fägne Spel (Tamms ed.² s. 26) förekommande *annäm*, *The liufwe Charites* [hava] *ey welat här förmena | Wår Ädle Konungin, sijn Gåfwor och Præsent | Ther med hon gör annämt, och liuft sitt Regement* — — är ej någon utbildning av det fsv. *næmber*, utan lån från mlt. *anname*, *anneme* 'lieb, angenehm'.

Anm. Dialektiskt förekommer ordet under växlande former och i en mängd ssg. över hela området. I sk. och hl. — där f. ö. även formen *nimm* förekommer¹⁾ — betyder det ofta 'eldfängd' genom förkortning av det i sk. smål. och bl. ävenledes vanliga, sammansatta *eldnimm*, *illnemm*. Ög. har ssg. *fisknämnd* 'som är bra att taga fisk med'; samma betydelse har även det enkla *nämnd* ög. *nimm* bhl. sk., även sagt om fiskkrokar. Formen *nämnd*, som även förekommer eljest t. ex. i *fressnämnd* (hs.) om ställe, som är blottställt för frost — jämte *frostnäm* u., mp. — visar ett genom anslutning till dentalparticipen uppkommet sekundärt *-d*.

fsv. *quæm(b)er* (< urg. **kuæmia-*, isl. *kuæmr*²⁾) till vb. fsv. *koma*) 'skicklig, lämplig, passande', förekommer ej i laglitteraturen, men finns hos Sw. citerat från rätt många håll, ännu så sent som PM. Ordet förekommer i sådana uttryck som *æst thu ey quæm til lærdom* Bo. 130, *vita quæman tima at göra miracula* ib. 61, *thz ær quæmth hawa reent kaar i sinne miølk* GO 840.

I intet av dessa ex. har adjektivet kvar någon av de betydelser, som måste förutsättas för en äldre tid, 'som kan

¹⁾ Om förhållandet *nimm*: fsv. *næmber* se Kock Sv. Ljudhist. § 134.

²⁾ Blott i detopers. uttrycket *e-m er kvæmt*.

komma', 'sådan att man där kan komma fram', resp. aktivt och passivt verbal betydelse (possibilitatis). De anförda beläggen visa ordet i en förallmänligad betydelse 'passande', som helst bör tänkas hava uppkommit ur den aktivt verbala, men som ej mera associeras med verbet. Adjektiveringen har väl befordrats av den tidigt uppkomna, rätt avsevärda ljudliga olikheten.

En negerad form av detta adj. *oquæmber* har Söderwall med tvekan antecknat från trenne ställen, dels i uttrycket *oqwemss ord* 'okvädinsord' SGG. 127, 133, dels på ett ställe SO (294) *hwilken som annan kallar oqwædins ordh eller oqwæm*. Betydelsen skulle vara 'otillbörlig'.

Vida vanligare än *quæmber* är under hela fsv. tiden dess synonymon *quæmeliker*. Detta är en avledning till *quæmber* möjligen i anslutning till det från mlt. inlånta *beqvæmeliker* (mlt. *bequemelik*) med samma betydelse. I den senare fsv. är även det från mlt. lånta *beqvæm(b)er* (mlt. *bequeme*) rätt gängse. I ä. nsv. förekomma *bekväm* och *bekvämlig*, i modern sv. huvudsakligen *bekväm* med delvis förändrad betydelse.

Enligt Rietz kvarleva i gutn. *kvembårr* 1. 'bekvämlig', 2. 'böjlig, mjuk' (om tyger) och *okvembårr* 'obekvämlig'.

fsv. *rēper* (< urg. **raiðja-*, isl. *reiðr* till vb. fsv. *ripa*).

I en gammal passivt verbal användning (possibilitatis) möter oss ordet i ÖGL *bro ælla reþ brøt* B 5 pr., där man uppenbarligen inte, som Schlyter gör, kan uppfatta *reþer* som part. perf. till *repa*, vilken form ju heter *redder* —. *brøt reþ* är en "ridbar" väg, en väg, på vilken man kan komma fram ridande. Att jämföra är användningen av det motsv. isl. *reiðr* i ex. *var flæðr sjófar ok eigi reitt* (o: man kunde ikke ride) *yfir vöðla* Sturl. II 38³⁵ eller av det negerade isl. *oreiðr* i *gjörði ána óreiða* (o: ufremkommelig til Hest eller for ridende) Bp. I 138²⁵. I denna betydelse tycks ordet emellertid förekomma endast på det anförda stället i fsv. Man kan därför ha skäl

att misstänka, att denna betydelse redan på landskapslagarnes tid varit stadd i utdöende.

Likväl dyker den upp i litteraturen ännu en gång. I Peder Swarts Krönika s. 70 talas det om *een Latinesk oration, then alt gick på then grunden, att the Swenske motte kohra sigh en Konung, att thetta weldige berömelige Konungariket, icke nu lenger skulle hollas för någens ladugård eller red kyrckia*. Tvivelsutan har Tamm riktigt översatt detta med 'avlägsen kyrka, till hvilken man måste färdas ridande'¹⁾. Ordet har förmodligen hållit sig kvar i folkspråket i någon trakt — kanske blott stereotypt denna förbindelsen — och tillfälligtvis kommit med i skriften.

Nsv. har knappt något motsvarande, möjligen *ridbar*.

Däremot förekommer allmänt både i lagarna och i senare fsv. och i nsv. som bestämning till *þænning(ar)*, *gods* o. d. ett adj. (indekl.) *reþa*, *reþo* etc. (se Sw.). På frågan, i vilken mån detta beror på det äldre *reþer*, och till hur stor del det har andra källor, kan jag ej ingå här, utan nöjer mig med att hänvisa till Noreen Arkiv VI 312 noten, Aschwed. Gram. § 460, 4, Hellquist Studier i 1600-talets svenska s. 165, Kock Arkiv XI s. 128, Söderwall i Ordb. under ordet och Tamm Sv. adj. s. 18.

fsv. *river*²⁾ (< urg. **rīðia-*, isl. *rífr* till vb. fsv. *riva*) 'frikostig'. Möter oss VGL IV: 15, 2 i uttrycket *river i ræffstum*. Hos Sw. blott ett belägg (J. P. 106). Betydelsen utesluter varje tanke på association med verbet. Den pekar närmast på en ursprunglig aktivt verbal användning av adjektivet 'som sönderstyckar, utdelar'. Jf. de isl. *hringbroti*, *hringdrifi* o. s. v. som namn på den frikostige hövdingen. Utan anslutning till verbet äro även:

¹⁾ I brev till Vendell, anført i dennes arbete om Språket i Peder Swarts Krönika s. 331.

²⁾ Se ang. bildningen Falk Arkiv XIII s. 196 jf. Karsten s. 39.

ssg. *iamrift* n. (VGL I R 5, 5) 'lige sterkt fremträdande' (Bugge i No. Tidskrift for Filologi N. R. III: 265). Ordet blev tidigt obegripligt och ersattes redan i VGL II med *æmrikt. ofriver* 'för frikostig' Bir. 4: 104.

taluriver (tala-) 'talträngd, pratsam'. Bo 158, LfK 143. — De anförda beläggen äro alla från den fsv. litteraturen kända. I nsv. litteraturspråk torde de ej förekomma.

Anm. Identiskt med fsv. *river* är väl det i Helsingedial. gängse *riv* 'rask, driftig, hurtig i arbete'.

sløgher (< urg. **slōgja-*, isl. *slægr*, till vb. fsv. *slā*) 'skicklig, kunnig; skickligt utförd'.

Ordet är tidigast belagt på Örby-stenen (Rv. 14 s. 53) med superlativformen *sluiastr*¹⁾ d. ä. *slø(g)jastr*. Bugge översätter 'kunstfærdigst' och menar — helt säkert med rätta — att adjektivet "egentlig" sagts om den "som kan slaa d. e. hamre, smede". Ordet vore sålunda att fatta som ett ursprungligt aktivt verbaladj. (possibilitatis) 'som kan slå'. Denna betydelse har uppenbarligen tidigt genom förlust av associationen med verbet förallmänligats till 'skicklig, kunnig, förfaren', tidigast i användande av verktyg som hantverkare; sedan över huvud²⁾. För denna utveckling tala efter mitt förmenande de sv. dialektala ssg. *handslög* 'som är fallen för handslöjd' (vm. sdm. vg.), *oslög* 'som gör dåligt handarbete' (*oslög handtverkar, snikkar* vb.), i vilka *slög*'s betydelse står den ursprungliga mycket nära, och vidare den omständigheten, att det enkla *slög* allmänt i sv. folkspråk (vb. mp. dl. ul. fl. vg.) användes i betydelsen 'händig, som kan slöjda', samt betydelsen hos

¹⁾ Se ang. formen Kock Arkiv XI 328 ff. och Noreen Aschwed. Gram. § 270 Anm. 2.

²⁾ Betydelsens förallmänligande har kanske understötts därav, att *småber*, vartill ordet i äldre tid helt säkert ofta fogades, hade en rätt vidsträckt betydelse, sades om den, som utövade även sådan verksamhet, där släendet ej var det väsentliga. — Jf. de många nsv. yrkesnamnen på *-slagare*: *bleck-, hof-, koppar-, plåt-, rep-, tegel-*.

riksspråkets — väl från dialekterna upptagna — *slöjd* (*slögd*). i. *wärck som görs med handen, manufactura*. Stiernhielm i Uttydning opå någre gamble och sälsynt brukade ord effter ABC (hos Tamm² s. 20). Man kunde även anföra, att ordet i tvänne av Kalkars fåtaliga belägg från den ä. da. står som attribut till *hand* (2 *hennder saa slöffue* DgF I 112 a, ib. I 224 b).

När adjektivet i senare fsv. betyder 'skicklig, kunnig' i allmänhet t. ex. *Konung cristoffer war — — j ondom radow slögh* RK 2: 7355, är detta ju en för oss välbekant utveckling. Den innebär samma förlust av det handlingsbetecknande elementet i betydelsen och betydelsens reducering till enbart uttryck för possibilitet, som vi mött flerstädes (t. ex. hos *för* s. 260). Denna allmänna betydelse 'skicklig' förete Söderwalls talrika ex. jämte den på överföring beroende 'skickligt utförd' (i Söderwalls 2 sista ex. ¹) — I laglitteraturen saknas ordet.

Att man dock får räkna även med en gammal passiv betydelse (possibilitatis), visa isl. *harðslægr* 'vanskelig at afmeje' och no. dial. *slög* 'skicket til at slaaes' om gräs etc.

För att visa, att ordet ej varit främmande för det äldre nsv. riksspråket vill jag anföra några belägg från 1600-talet. *den konstigaste och slögaste af alla Dwergar*. Verelius i övers. från isl. (som har *hagastr*). *Om iag med Hundrade rät slöge Händer skrefwe* Spegel Gudz W. o. Hw. 75. *med slög Pensel*. Runius Dud. II: 89. *Hon hadhe två hender så slögha*. Polit. vis. 30 (1638). *Behändig: slög, beqväm til at giöra något*. Spegel Glos. 39 och sporadiskt *en slög Domare* Nehrman (1759), Liljestråle (1796) (yngst). Från 1800-talets litteratur känner jag icke ordet.

¹) Jag anser sålunda den av Falk-Torp Etym. Ordb. s. 282 framställda förklaringen av *slögh* oriktig. Enligt den skulle ordet icke vara att förbinda med vb. *slå*, utan sammanhånga med (det f. ö. till sin etymologi dunkla) adjektivet *klok*. Den idg. grundformen skulle vara *(s)glōko-. Dessa författares påstående, att "analogier for en saadan betydningsudvikling ('som kan slå, hamra > skicklig') mangler i nordisk", är, som vi ovan sett, oriktigt.

Detta *slög*'s försvinnande ur det svenska riksspråket mot slutet av 1600-talet bör måhända sättas i förbindelse med uppdykandet av ett nytt adjektiv, till form och betydelse likt *slög*, nämligen *slug*. Detta har jag först funnit hos Lucidor Hel. II 2 b 1673. *Lell kund å inte sätt man sluga Döden swijka*. Det finns vidare hos Verelius Index s. 128 (1681) *Huggin, sapiens, prudens, klook, slug, försichtig*. Vidare hos Reenhielm i hans övers. av Olaf Tryggvasons saga s. 25 (1691), där det återgiver det isl. *kiœenn*, i Tiällmans Gram. (jämte *slög*) s. 197 (1696), Runius Dudaim II (1715), Hjärne Celadon och Stratonice etc.

Till detta ord knyta sig flera intressanta spörsmål. För det första, ifall ordet, som man väl i allmänhet antager, är inlånt från lt. (lt. *slū*), så frågar man sig, varifrån det fått sitt utljudande *-g* i sv. En förklaring, som låge nära till hands, vore att förklara formen *slug* som kontaminationsprodukt av *slög* och *slu*. En annan möjlighet vore följande. Man kunde tänka sig, att ordet inkommit i sv. närmast från da., och att formen *slug* vore en hypersuecism, föranledd av sådana förhållanden som t. ex. da. (komme i) *hu* : sv. *hug*, ä. da. *drug*, *dru* : sv. *dryg* o. d.

Eller bör man anse *-g* ljudlagsenligt, och utgående från den ndl. formen *sluw* antaga att *w* intersonantiskt (t. ex. i svag böjning *sluwa*) övergått till *z* på samma sätt som i fsv. det ur mlt. lånta *vrūwe* > *frugha* o. s. v.?

Man kan även erinra sig det hos Peder Swart Krön. mötande *twgh* ('två', neutrum) där "gh är slutljudande tilllagdt" (Vendell Språket i Peder Swarts Krön. s. 26) och det från Laurentius Petris Krön. s. 83, 88, 90 kända *Oslog* (= Oslo, stadens namn).

Ett annat spörsmål, som, noga taget, ligger utanför vårt ämne, är det, huru det lt. *slū*, ht. *schlau* självt skall förklaras. Detta uppträder enl. Paul Wörterbuch först på 1500-talet, tidigast i Nordtyskland, och man har, så vitt jag vet,

icke kunnat enas om någon etymologi för detsamma. Kluge framkastar (Etym. Wörterbuch) den tanken, att anord. *slægr* vore "die letzte Quelle" för alla de nämnda formerna lt. *slū*, ndl. *sluw*, ht. *schlau* och me. *sleigh*, ne. *sly* utan att bestämt våga påstå detta. — En annan förklaring hos Falk-Torp Etym. Ordbog.

fsv. *søker* (*søkir*) (< urg. **sōkia-*, jf. got. *un-and-sōks*, till vb. motsv. got. *sakan* 'tvista') 'skyldig, saker' ¹⁾).

Ordet förekommer i Vml. II "åtminstone 2 ggr C: Kp XII 3 och þ XV" enl. Siljestrand Ordböjningen i Västmannalagen II, s. 4 noten. Troligen inverbalt, men kan möjligen hava associerats med vb. *sōkia*. — Nsv. har med samma betyd. *saker* (= fsv. *saker*).

fsv. *sør* (< urg. **sōria-*, isl. *særr* till vb. fsv. *suæria*) i fsv. blott i ÖGL som bestämning till *dagher*, 'på vilken det är tillåtet att gå ed i rättegångsmål'. Användningen synes mig avgjort tyda på verbalt begrepp hos adj.

Dess användning som attribut till *dagher* anser jag bero på överföring och dess egentliga användning ha varit som bestämning till *eper*: *eper sør* 'en ed, som får, kan svärjas' ²⁾. — Jf. *epgænct* s. 269.

ssg. *epsørt* (blott i neutr.) är allmän i landskapslagarna i sådana uttryck som *nu æn egh ær epsørt a þøm dagh* ÖGL.

Denna fras är, föreställer jag mig, en ombildning av ett äldre **Nu æn egh eper ær sør a þøm dagh*, varom jag nyss talat. Ordet går ej ut över landskapslagarnas tid.

Ett fsv. **søver* torde vara att förutsätta för de i nsv. gängse adjektiven på *-sövd*, såsom redan framhållits av Lindroth i Språk och Stil II: 85 ff. Men att, som Lindroth gör,

¹⁾ Se ang. bildningen dessutom Karsten s. 454, Noreen Aschw. Gram. § 174, Kock Sv. Ljudhist. s. 296.

²⁾ Så i isl. *eiðr vel særr, eiðar úsærir* Fritzner².

antaga, att detta skulle gå tillbaka på ett äldre **suæfer*, synes mig oriktigt. Det rätta torde vara att antaga en avljudsform med *ō* (gm *i*-omljud *ō*), en vokalisation, som ju dock, för så vitt jag kan se, nödvändigtvis måste antagas för det trans. *sōva*. Noreen Aschwed. Gram. § 172 Anm. 2.

Ombildningen efter dentalpart. är den vanliga. Att märka är det formella sammanfallet av nom. sg. neutr. av detta adj. och motsvarande kasus af perf.-participet till trans. *sōva*. — F. ö. hänvisas till Lindroths uppsats.

fsv. *tøker* (< urg. **tōkia-*, isl. *tækr*, till vb. fsv. *taka*).

Vittnesbörd om en gammal, passivt verbal användning av adjektivet bär följande sats ur TB 74 *see tøkt alt thet han far medh*. Här är *tøkt* = 'som kan tagas, förbrutet'; jf. ib. 75, 76, 77, 80 och Gutalagens *En hann sielfr sitr a baki þa en hann hafr rus i tughi. eþa lajþir miþ byrþi þa ir byrþ þawn tyc schielum*. I 6 § 3). Vidare möter oss ordet, helt säkert med försvagad verbalitet i *hundradha mark svenska i thydhiskom peningom, som nw tøkt ok gænkt ær i østergødhland* SD NS 1: 597 (1406). Här är *tøker* = 'giltig, gängse', synonymt med det koordinerade *gænkt*, < 'antaglig' ¹).

I en användning som följande *at hans bøne ok hans almusa waro gupi tōka* Bu. 4 anser jag, att man har skäl att antaga, att ordet är rent adjektiviskt (= 'behaglig'), liksom det ty. *angenehm*, varmed det både till sin etymologi och betydelseutveckling kan jämföras.

Märkligt är, att ordet ej är belagt i någon svensk landskapslag. Däremot finns det med samma betydelse som i det ovan anförda citatet i SK — och som nämnt i G.

I Språkprovksamlingarna för Svenska Akademiens Ordbok finnas ett par enstaka belägg för ordet från nsv. tid

¹) Det är anmärkningsvärt, att ej mindre än fem adjektiv av denna bildning *gilder*, *gænger*, *gæver*, *reper* och *tøker* med en och samma betydelse 'gångbar, fullgod' användas som bestämning till *penning*, *mynt* i fsv.

t. ex. *sådan säd* — — är *tøk til at så*. Boije, Den förf. sv. Lanthush. 277. Eljest synes ordet ej förekomma i nsv. litteraturen. I dialekterna är det däremot ännu vanligt under formen, *tøk*, *tyker*, och med tämligen skiftande betydelse: 'tjänlig att sås, frodig; vacker, stark'.

Tidigt uppträder i fsv. vid sidan om *tøker* avledningen *tøkeliker* med snarlik betydelse 'välbehaglig', och nsv. har — dock blott dialektiskt — *taglig*.

ssg. *arftøker* (isl. *arftækr*) 'berättigad att taga arv' är blott känt från ÖGL. Association med verbet är väl ej utesluten. Betydelsen är aktiv (possibilitatis).

Allmänt både i ä. och y. fsv. och i nsv. är

fatøker. Den successivt försiggående övergången ä. fsv. *fatøker* > nsv. *fattig*¹⁾ förutsätter givetvis förlorad association med verbet. VGL (I, II, IV) har kvar den gamla formen *fatøker*, men MET har *fatøgher* och redan H. *fatugher* (med *u* genom anslutning till adjektiven på *-ugher*). Det är därför osannolikt redan med hänsyn härtill, att adjektivet överhuvud någonsin i litterär tid associerats med *taka*. Härtill kommer betydelsen. Redan i VGL I betyder det detsamma som nsv. *fattig*, och ingenting i dess användning tyder på någon verbal föreställning²⁾. Med Tamm Etym. Ordbok förklarar jag betydelsen som utgången från en tidigare aktivt verbal användning av adjektivet (possibilitatis) 'som kan taga (skaffa sig) litet'. Jf. fsv. *fafængher*. Denna verbala föreställning synes dock, som sagt, tidigt fördunklad. — En intressant parallell utgör det lat. *pauper*, se Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch under detta ord.

ssg. *iæmfatøker* 'lika fattig' Bu. 153.

muntøker 'behaglig för munnen, smaklig'; hos Sw. två belägg (från MB 1 och Bil.). Ordet är en sammansättning

¹⁾ Se Kock Sv. Ljudhistoria § 531, 613, 620, 622.

²⁾ Jag erinrar dock om betydelsen på det omstridda stället ÖGL Eps. 23 pr.

av subst. *munder* och *tøker* i den sist nämnda rent adjektiviska betydelsen 'behaglig'. De anförda beläggen äro de enda kända.

Ett *otøker* med betyd. 'ond' antager Söderwall föreligga i KS 45: *ibland flikrarom ok otøkkom mannom*. Det dubbla *k* skulle enligt Noreen Aschwed. Gram. § 298 bero på den bekanta konsonantförlängningen i semifortistavelse. Emellertid må det anmärkas, att *k* ej förlängts i de former av *muntøker*, som vi känna, och av *fatøker* citeras hos Sw. ingen form med *kk* från KS — men däremot *fatekr*, *fatughr*.

Vidare må påpekas, att ordet, så vitt jag kunnat finna, ej är känt från de andra nord. språken. Det skulle sålunda vara ett *ἀπαç λει*. i den nord. litteraturen. Med tanke på allt detta kan jag ej annat än finna formen något misstänkt. Jag förmodar, att den beror på felläsning av Bure (eventuellt tryckfel), och att hdskr. haft *otækkom* d. v. s. motsvarande form av adj. *othækker*, 'misshaglig, vedervärdig'.

Detta skrives med *t*, ej *th-* i KS (24 bis, 33). En felläsning av *æ* för *ø* vore väl ej otänkbar, och vad betydelsen angår, är den just den, som man här väntar sig, och ordet *othækker* är i motsats mot *otøker* väl känd både från fsv. i allmänhet och från denna skrift.

Anm. Söderwall citerar från TB 79 ett neutr. *aftækt* 'som får eller bör tagas, förbrutet' och framkastar den tanken, att *æ* möjligen kunde vara fel för *ø*. Om så är — och det anser jag för min del sannolikt ¹⁾ — hava vi ett annat ex. på förväxling av *æ* och *ø* och därjämte belägg för ytterligare en ssg. med *-tøker*.

fsv. *vigher* (< urg. **uigja-*, isl. *vigr*, till vb. fsv. *vægha*).

Ordet betyder i ä. fsv. 'stridbar, frisk, i gott stånd'. Den första betydelsen är den äldsta och utgår från en tidigare aktivt verbal användning av adj. 'som kan strida' (possibili-

¹⁾ Jf. isl. *aftækr* 'som kan komme til Afdrag, bør fradrages'.

tatis). Sådana uttryck som *garper stop vigher ok væl boin SM, kirkia ær vigh ok valdogh* ib., där ordet har den sist nämnda betydelsen 'i gott stånd' (= *gilder, gæver, fôr*), visa dock en redan på landskapslagarnas tid fullt genomförd adjektivering. Att ordet så tidigt förlorat associationen med verbet, beror väl delvis på den ej obetydliga ljudliga olikhet, som uppstått, men framför allt därpå, att verbet i fsv. förlorat betydelsen 'kämpa'.

Betydelsen 'stridbar' försvinner efter hand, och ur betydelsen 'frisk, i gott stånd', utveckla sig de i den ä. nsv. gängse betydelseerna 'skicklig, bekväm' *vig på harpan* Düben Boileau skr. (1721), *viga båtar* etc. I y. nsv. betyder ordet gemenligen 'smidig, kvick, gracilis'.

ssg. *ovigher* U. SM. citeras av Schlyter blott som bestämning till *bro, garper*, 'i dåligt stånd, oduglig'. Söderwall har intet belägg. I nsv. har ordet en mot *vig* svarande negerad betydelse.

En särställning för sig intaga följande tvänne adjektiv, som redan i den älsta fsv. sakna anknytning till något verb:

fsv. *væn* (< urg. **uēniā-*, isl. *vænn*) 'vacker, älsklig', är ursprungligen bildat till en verbalrot idg. **uen-* (bl. a. i sskr. *vānati* 'gern haben, begehren') och har tidigare haft funktionen av ett passivt verbaladjektiv 'eftersträvansvärd, älsklig'. Det citeras av Rydqvist från Bu. Bil. och KS. Om dess frekvens i fsv. för övrigt saknar jag uppgifter. Det tycks emellertid så småningom ha kommit ur bruk i skriftspråket, att döma därav, att Stiernhielm nämner det i sin Vt-tydning opå någre gamble och sälsynt brukade Ord effter ABC. *Wän, i. tück, älsklig, Wänista mö, amabilis puella*. Att det ännu var i bruk i talspråket, synes framgå därav, att Columbus, när han talar om *swenske ord som wij ännu kunne bringa på bahnen i böckren*, nämner *vän* i den första gruppen *algemeene swenske oohl: vän venustus; min wäne wänn, en wänan mö* Ordas. s. 32.

Att ordet förekommer i Bröms Gyllenmärs visbok (1500- och 1600-talets visböcker utg. av Noreen och Schüek s. 109) *iagh sågh i dansen trådha | så vent itt vif*, förklaras lätt ur folkvisornas på en gång ålderdomliga och talspråket nära stående språk. Men när vi finna det hos Lindschöld (*vänan mö*) och Eurelius Giöta Kiämpa-Visa om Konungen å Herr Päder v. 1: *Herr Päder han drömde en dröm om a Natt, Dä war alt om så veener ena Möja*, är det möjligt, att dessa båda förf. efter Stiernhielms föredöme upptagit ordet i sitt skrivna språk. I nsv. tillhör ordet blott högre, särskildt poetisk stil.

Vid sidan om *væn* förekommer tidigt i fsv. *vænliker*.

ssg. *fulvæn* 'fullkomligt skön, mycket vacker'. Av Sw. citerat från MB 1. Al.

fsv. *øker* (< urg. **iaukia-*, substantiverat fsv. *øker*, isl. *øykr* m. 'dragare', till roten idg. **ioug-* 'anschirren, verbinden' ¹⁾). Som adj. blott i

ssg. fsv. *oøker* 'oförmögen att draga plog eller vagn'. Association med det rotbesläktade verbet *øka* är uppenbarligen otänkbar. Betydelsen grundar sig på en äldre passivt verbal användning av adjektivet (possibilitatis) 'som kan sättas till, spännas för'. Ordet är blott känt från H.

¹⁾ Bugge Tidsskrift for Filologi N. R. III: 274.

Lund i Dec. 1907.

Axel Lindqvist.

Om nogle vers af Arnórr jarlaskáld.

I.

Et vers af Arnórr jarlaskáld, overleveret i Icel. Sagas I s. 29 = Orkn. (udg. 1780) s. 28, Flat. II s. 404, Óh. 1853 s. 92, Fms. IV s. 214, Hkr. Óh. FJ. k. 96 s. 199 (Unger s. 323), bör vistnok skrives således:

*Hilmir rauð í hjalma
hreggi skilfings eggjar
fár, áðr fimtán væri
fetrjóðr Hugins vetra.*

*Görr lézk grund at verja
geðfrækn ok til sækja
æri Einars hlýra
engr mannr und skýranni.*

Fár er rettelse for udgavernes *fór*. I stedet for *skilfings* har Icel. Sagas *skelkvings*, hvilket med hensyn til meningen kommer ud på et. I stedet for *geðfrækn* har Icel. Sagas det her mindre naturlige *gunnfrækn*.

Prosaisk ordfølge: *Fár hilmir rauð í hjalma hreggi skilfings (skelkvings?) eggjar, áðr fetrjóðr Hugins væri fimtán vetra. Engr mannr und skýranni æri Einars hlýra lézk görr at verja grund geðfrækn ok til sækja.*

Når man retter *fór* til *fár*, får bægge halvvers, som så ofte, det samme tankeindhold; kun er tanken nærmere udført i sidste halvvers; desuden er *fór* her fuldstændig meningsløst, idet halvverset, når man beholder denne læsemåde, ikke giver nogen oplysning om, hvorhen kongen "gik".

Med hensyn til tolkningen af sidste halvvers er jeg enig med Konr. Gíslason (Helrim s. 48 og 52) og Finnur Jónsson (Hkr. IV s. 138); kun tror jeg ikke at *geðfrækn* bör opfattes som attribut til *mannr* (KG.) eller som et selvstændigt prædikatsled, parallelt med *görr* og forbundet dermed ved *ok* (FJ.), men at det er en bibestemmelse til verberne

verja og *sækja* (som bægge styres af *gorr* og forbindes ved *ok* — således også KG.). Det har samme betydning som om der stod (*með*) *geði fræknu*. I den prosaiske ordfølge burde det måske stilles enten foran *at verja* eller allersidst, efter *sækja*, da det hører til bægge verber.

II.

Et andet vers af Arnórr — Icel. Sagas I s. 31, Orkn. s. 32—33, Flat. II s. 405 — lyder i Icel. Sagas som følger:

<p><i>"Endr hygg ek Karli kendu kyndum jöfur brynju, land vara lofðungs kundar laust, fyrir Dyrnes austan:</i></p>	<p><i>fimm snekkjum rétt frammi flugstyggr við hug dyggvan rausnarmaðr at ræsis reiðr ellefu skeiðum".</i></p>
--	--

Det sidste halvvers er gennemsigtigt og giver ikke anledning til bemærkninger. Det første halvvers er derimod i denne form åbenbart forvansket. Det falder straks i øjnene, at der mangler et objekt til *kendu*, at *brynju* ligesom svæver i luften, og endelig, at *kyndum* er uforståeligt i denne forbindelse. I erkendelse heraf har Konr. Gíslason, som behandler verset i Nj. II s. 200 fgg., foreslået at optage Svb. Egilssons rettelse *kynjum* for *kyndum* samt at skrive *alf at* for *jöfur*. Med hensyn til *kynjum* henviser han til et sted hos Óttarr svartí (Fms. XI s. 186) og tilføjer: "Ti kunde det ikke nok vække forbauselse, at Torfinn angriber 11 *skeiðr* med 5 *snekkjur* og dog vinder en afgørende sejr?" Ved rettelsen *alf at* slår han to fluer med et smæk, idet han dels vinder et objekt til *kendu* — nemlig sætningen *at land lofðungs kundar* (eller *kindar*, som det står i andre håndskrifter) *vasa laust* — dels et hovedord til bestemmelsesordet *brynju*. Han forbinder: *Hykk brynju alf* (o: Þórfinn) *kendu Karli kynjum, endr fyrir austan Dyrnes, at land lofðungs kindar* (el. *kundar*, o: Þórfinns) *vasa laust*".

Det må indrømmes, at halvverset, således fortolket, giver en fortræffelig mening. Og dog står det klart for mig, at

KG. her undtagelsesvis ikke har truffet det rette. Rettelserne er for voldsomme, og desuden er ordstillingen *at brynju land*, som KG. selv bemærker, ikke fri for at være betænkelig.

Lad os se på, hvad der står i håndskrifterne. På det anf. sted giver KG. oplysning om, hvorledes de to første verslinjer er overleverede i 9 håndskrifter. Af disse er 7 enten afskrifter af Flat. eller nærbeslægtede med den. Et håndskrift er derimod uafhængigt af de øvrige. Flat. og de håndskrifter, der slutter sig til den, har — bortset fra enkelte fuldstændig betydningsløse varianter — følgende tekst:

Andr ¹⁾ *hykk Karli kendu
kyndum lofuð brynju.*

Derimod har det uafhængige håndskrift (AM. 332, 4:0):

*"Endr hyg ec Karli kendu
kyndō jofur brynio".*

Af disse tekster er den første åbenbart forvansket. Den sidste er derimod fuldstændig klar og gennemsigtig, når man kun har forstået, at "*kyndō*" ikke bør læses *kyndom* (= *kyndum*), men *kyndóm*, hvilket også fremgår af versemålet (verslinjen hører til typen Sievers A 2 k). Følger man denne tekst, ordner halvverset sig som af sig selv på følgende måde:

Endr hykk jofur kendu Karli kyndóm brynju fyr Dyrnes austan. Land lofðungs kindar (kundar?) vasa laust.

Kyndóm er på en gang det savnede objekt till *kendu* og hovedordet i den kending, hvortil genetiven *brynju* hører.

Brynju dómr, 'kamp', kan sammenlignes på den ene side med *dómr vápna*, *darra*, *Svölnis* &c. (Lex. poët. under *dómr* γ), og på den anden side med *brynþing*, *brynhríð*, *brynmót*.

Kyndómr brynju betyder 'en vidunderlig kamp', 'en kamp, hvori der forefalder vidunderlige ting'; jfr. *kynbirtr*,

¹⁾ I Flat. udg. fejlagtig gengivet: "*Endr*".

"mire politus" (Lex. poët.) i Sig. kv. skamma v. 22 og *kynjavetr*, *kynjamein* o. fl. sammensætninger med *kynja-* i Fritzner².

Kenna står her i sin ældgamle (vistnok ordets oprindelige?) betydning 'at give en noget at føle' (Fritzner² under *kenna* 1.) Den samme betydning fremtræder vistnok i *egg at kenna* Rígsþ. v. 48¹), og i *Hvar skal ek Hínum hervíg kenna* Fornaldars. I s. 501, måske også i nomen agentis *kennir* i forbindelserne: *morðkennir* (Icel. Sagas I s. 35, Orkn. s. 42 hos selve Arnórr) og *kennir málmþings, odda frosts, styrjar* (i forbindelserne *bragsmíðar kennir, engla k., þinga k.* betyder *kennir* derimod sikkert 'den der forstår sig på'). Overgangen til betydningen 'at lære' viser sig i udtryk som: *stála kendi stökkvilundum styrjar valdi rauðu falda* Fms. IX s. 311. Sn. E. I s. 676 (Háttatal v. 63) og *es þeim flýja kendi* Hornklofi i Hkr. Hhárf. FJ. k. 18 (Unger 19), 3. vers²).

III.

I det påfølgende vers — Icel. Sagas I s. 31, Orkn. s. 34, Flat. II s. 405 — skildrer den samme skjald kampen med stor virtuositet. Teksten i Icel. Sagas er vistnok i det væsentlige rigtig:

*At lögðu skip skatnar
skilit, fell herr á þiljur,
svómu járn i ámu
óðhörð Skota blóði:*

*stall drapa, strengir gullu
stál beit, en rann sveiti,
broddr fló, bifðusk oddar
bjartir, þengils hjarta".*

Her er det egentlig kun *skilit*, som ikke er ganske klart og derfor har været genstand for forskellige tolkninger. En af disse, fremsat i udgaven 1780, i følge hvilken ordet er

¹) Således Fritzner² anf. st. Gerings Wörterbuch oversætter, vistnok med urette, "prüfen, erproben".

²) Det var været mig en stor tilfredsstillelse at erfare, at min ven, professor Finnur Jónsson, uafhængig af mig er kommen til det resultat, at der bør læses *kyndóm*, og i øvrigt synes at opfatte verset på samme måde som jeg.

2. pers. plur. præ. ind. af *skilja* og her udgør en sætning for sig ("intelligitis"), kan trygt forbigås. Sv. Egilsson opfatter det som neutr. af adj. *skilinn* brugt som adv. og oversætter "accurate, diligenter, magno studio". Men det er tvivlsomt om *skilit* nogensinde har haft denne betydning; på andre steder, hvor det forekommer, betegner det omtrent det samme som *glöggliga*, *glöggt* (klart, tydelig, forståelig) og bruges i regelen som bibestemmelse til et verbum af betydningen 'at tale' eller 'høre', 'få efterretning om'. I nyisl. bruges *skilmerkilega* omtrent i samme betydning. I denne forbindelse, hvor der er tale om et angreb, synes et adverbium *skilit* ikke at passe.

I sin afhandling om helrim s. 50—51 behandler Konr. Gíslason et andet (halv)vers af Arnórr, opbevaret i Skáldskaparmál (Sn. E. I s. 316. II s. 313 og 526), som begynder således:

*Ungr skjöldungr stígr aldri
jafnmíldr á víð skíldan.*

Læsemåden *skíldan* er med rette indsat af KG. i overensstemmelse med Upsala-håndskriftet, som har: "*iammíldr a víþ skílldan*". Men når han tror, at *skíldan* er partic. præet. af *skilja* (altså = *skíldan*), tror jeg ikke, han har ret. For det første plejer Upsala-håndskriftet at gengive lydforbindelsen *lð* ved *lp* og ikke ved *ld* (f. eks. Sn. E. II s. 251¹³ og 251²⁴: *skilpo*; 251⁶: *tolpu*; 250¹⁵: *fiolpinn* o. s. v.), hvorimod *lld* er den sædvanlige gengivelse af *ld* (Sn. E. II s. 252¹⁸ og 252³⁵: *skiollð*, 258¹: *holldi*, 260²⁰: *mollðv*, 260¹⁷: *avlld*, 260¹⁷: *gvllalldr* o. s. v.). Og for det andet synes *skíliðr*, partic. af *skilja*, ikke at være noget naturligt epitet til *víðr*, der her sikkert, som KG. mener, betyder 'et skib'. Det skal i følge KG. betegne skibet som "(ikke dannet af et enkelt hele, som f. eks. en eneste træstamme, men) bestående af skarpt adskilte = skarpt begrænsede (endskönt sammenføjede) dele". Denne tolkning er, forekommer det mig, altfor søgt.

Skibets adskillelse i dets enkelte dele eksisterer kun for tanken. For anskuelsen fremtræder det som et hele. En digter vil næppe lade en af sine personer gå ombord i "et adskilt" skib, medmindre det virkelig er hans mening, at skibet er løsnet i sine fuger. Derimod falder et epitete som *negldr*, *sinbundinn*, *rongum studdr* naturligt, når talen er om et skib. Der kan efter min mening ikke være tvivl om, at *skildan* her er partic. præet., ikke af *skilja*, men af *skilda*, "clipeis munire" (Lex. poët.). Dette verbum forekommer også, sikret ved stavelserim, hos Þjóðólfr i Hkr. Hhardr. FJ. k. 61 (Unger 63) s. 160 (v. 129)¹⁾, og forudsættes af det afledede *-skildir* i *hlýrskildir*²⁾ hos Einarr Skúlason Sn. E. I s. 404²⁰. Finnur Jónsson skriver også *skildan* i sin udg. af Sn. E. (ikke *skilðan*), hvoraf jeg slutter, at han må være enig med mig i min opfattelse.

Når vi nu igen vender tilbage til vort sted i Orkn., synes det unægtelig at ligge nærmest at opfatte det overleverede *skilit* som stående for *skilið*, idet *d* og *t* ofte forveksles med hinanden, navnlig i ubetonede stavelser (Konr. Gíslason, Frumpartar s. 91—92. Wimmers Fornnord. form-lära § 25 b. Noreen Altisl. gramm.² § 183 f.). Dette *skilið* måtte da være acc. plur. neutr. af *skiliðr*, svarende til *skip* i 1. verslinje, og da der her er tale om flere skibe, kunde *skilið* betegne skibene som "adskilte", dog, vel at mærke, ikke 'hvert skib adskilt i sine dele', men 'adskilte fra hinanden, modsat *tengð* eller *i tengslum*. Denne tolkning strider dog imod den prosaiske tekst, som udtrykkelig fremhæver, at

¹⁾ Det bemærkes i forbigående, at jeg ikke er enig med den af FJ. for dette vers i Hkr. IV s. 227 opstillede ordfølge, men tror, at hvert af de to første linjepar udgør en sætning for sig.

²⁾ Jeg benytter lejligheden til at udtale, at *hilmir*, konge, efter min mening oprindelig betyder, ikke 'en der bruger en hjælm' eller 'en, der står til rors' (KG. Efterl. skr. I s. 76 og 113), men 'en, der beklæder (sine krigere) med hjælm'. Ligesom *-skildir* forudsætter *skilda*, 'forsyne med skjold', således forudsætter *hilmir* et verbum *hilma*, 'forsyne med hjælm'.

bægge parter ved denne lejlighed bandt deres skibe sammen, og det er derfor givet, at forfatteren til Jarla saga ikke har opfattet "*skilit*" på denne måde.

Når man betænker, at Arnórr på et andet sted bruger *skilðr*, partic. af *skilda*, som epitete til et skib, vil man være tilbøjelig til at antage, at det samme epitete også foreligger her, med andre ord, at "*skilit*" er en fejl for *skild*. Forvanskningen er let forklarlig. En afskriver har i det ham foreliggende *skild* ment at se en participialform af *skilja* — nom. og acc. plur. neutr. af participiet skrives jo snart *skilið* (*skilit*), snart *skilð* (eller endogså *skild*) — og i god tro ombyttet det med den form af participiet, som han ellers plejede at bruge (*skilit*).

Med hensyn til linjerimet bemærkes, at det her som så ofte ellers ikke medtager rimstavelsens hele udlyd (jfr KG. Efterl. skr. II s. 60. Oldn. verslære § 58, 1). Denne omstændighed har måske været medvirkende ved forvanskningen af *skild* til "*skilit*".

Guðbr. Vigfússon har gjort ret i at foretrække læsemåderne *ámu* i 3. og *óðhørð* i 4. verslinje for de tilsvarende åbenbart forvanskede læsemåder i Flat. ("*aumu*" og "*od bord*"). Med hensyn til *ámu* bemærkes, at adjektivet *ámr*, 'mørk (blålig?) af farve' forekommer ikke blot her og på det af GV. anf. st. (Bisk. I 411), men også Heiðarv. Kálunds udg. s. 83¹⁰ (= Ísl. II s. 351) i et vers af Þorbjörn Brúnason, og vistnok også i det opbevarede fragment af Hafgerðinga drápa Ísl. I s. 320 (*ámra fjalla*). Jættenævnelserne *Ámr* (Sn. E. I s. 550) — hvortil femin. *Ámu*, jættekvinde, og det afledede *Ámgerðr*, d. s. — er vist ikke andet end det substantiverede adjektiv (jfr. også *Ámsvartnir*).

Det sidste halvvers — som skildrer fjærnkampen med buer (*strengir gullu*) og pile (*broddr fló*) — giver ikke anledning til nogen bemærkning.

IV.

I det næste vers — Icel. Sagas I s. 32, Orkn. s. 36. Flat. II s. 406 — fortsætter Arnórr skildringen af kampen. Icel. Sagas opstiller i væsentlig overensstemmelse med AM. 332, 4:o følgende tekst:

*Þrima var þvígít skemri,
þat var skjótt at spjótum
mætr við minna neyti
minn dróttinn rak flóttu:*

*gól áðr grams menn fæli
gunnmár um her sárum,
hann vá sigr fyrir sunnan
Sandvík, ruðu branda”.*

De afvigelser fra denne tekst, der findes i Orkn. og Flat., synes at være uden betydning.

Det første halvvers er helt igennem klart. Dog hører *spjótum* sikkert til sætningen *þrima vas* &c. og interpunktionen bør forandres i henhold dertil. Ordfølgen bliver: *Þrima vas þvígít skemri spjótum; þat vas skjótt, at minn mætr dróttinn rak flóttu við minna neyti.* *Þvígít* betyder egentlig: 'ikke (-gi) så meget (*þvi-*) desto (-t = at med komparativ)'. Tanken i den første sætning synes at være: "Kampen med spyd var ikke så meget desto kortere" (o: som den i foregående halvvers skildrede fjærnkamp med bue og pile havde været hæftig). Dertil slutter så den følgende sætning sig: "(Dog) varede det ikke længe, indtil min elskede herre, uagtet han havde færre folk, drev fjenden på flugt".

Det sidste halvvers er også klart, kun med undtagelse af "*ruðu*", som er mig uforståeligt. Hvis det kunde betyde 'sværdskede', vilde det passe udmærket. Da sværdsmeden vistnok i regelen var overtrukket med læder eller skind (jfr. d. *balg*), er det måske ikke for dristigt at antage, at der har eksisteret et hunkönsord *ruða*, beslægtet med *roð*, 'skind' (i ældre og nyere islandsk brugt om skind af fisk, i færøisk også om "fåreskind, hvoraf ulden er aftagen", se glossaret til Færøsk antologi). I nyisl. bruges *ruður*, fem. plur., om lævninger af törfisk, når det meste af kødet er spist og der næsten kun er finner, brusk og skind tilbage.

Hvis vi forudsætter, at *ruða* kan betyde (egentlig 'skind', deraf) 'balg', ordner halvverset sig af sig selv på følgende måde: "*Gunnmár gól of her sárum, áðr grams menn fæli branda ruðu. Hann vá sigr fyrir sunnan Sandvík.*"

Med hensyn til konstruktionen kan man sammenligne Snorris Háttatal 2. vers: *Holt febr hildigelti heila bæs.* Jfr. også Heilagra m. s. I s. 232³⁵: *þá bað hann hann fela sverðit í slíðrum.*

V.

I Icel. Sagas I s. 49, Orkn. s. 68, Flat. II s. 415 anføres et vers af Arnórr, der synes at være digtet kort efter slaget ved Raudabjörg, hvor Þorfinnr jarl, i hvis følge skjalden befandt sig, efter en hård kamp sejrede over Rögnvaldr jarl. Verset synes at måtte skrives således:

*Gramr mundi sá gomlu
gunnbráðr und sik láði
(hann fekk miklu minna
mannspjall) koma öllu,*

*ef ilendra Endils
ættstafr hafa knætti
(vélti herr um Hjalta)
hjaln-Þrótta lið (dróttins).*

I stedet for *-spjall* i 4. versl. synes alle håndskrifter at have *spjóll* (el. *-spioll*); men da de alle enstemmig har *minna* (ikke *minni*), må *spjall* (sing.) være det oprindelige, tilmed da enkelttallet her falder naturligere end flertallet.

I sidste halvvers er det kun indskudssætningen, som volder vanskeligheder. Hvis man holder sig til den i alle hdskrr. overleverede læsemåde *dróttins*, synes den at måtte ordnes således: *Herr dróttins vélti um Hjalta.* '*Véla um*' betyder da som så ofte 'beskæftige sig med', 'give sig i kast med', og hele sætningen må oversættes: "Fyrstens hær gav sig i kast med (o: tugtede) Hjalterne" (som holdt med Rögnvaldr, jfr. Icel. sagas. I s. 46, Orkn. s. 64, Flat. I s. 414).

Imidlertid synes den absolute brug af *dróttinn* uden tilføjelse af en *viðkenning* (som f. eks. netop *Hjalta*) ikke at være uden betænkeligheder, tilmed da den logiske forbindelse

mellem indskudssætningen, således forstået, og den omslutende sætning, ikke er rigtig klar.

Jeg er derfor tilbøjelig til at antage, at *dróttins* er forvansket for *dróttin*. Derved får man den skønneste sammenhæng i hele verset, som nu ordner sig således:

*Sá gunnbráðr gramr mundi koma und sik gomlu láði
ollu — hann fekk miklu minna mannsþjall — ef ættstafr
Endils knætti hafa ílendra hjalm-Þróttu lið; herr vélti of
Hjalta dróttin.*

Den krigerske fyrste vilde underkaste sig hele det gamle land — mandefaldet på hans side var meget mindre (end på Rögnvalds side) — hvis søkonge-ætlingen kunde få tilslutning hos de indenlandske krigere (hövdinger); en mængde (o: af disse) sveg Hjalternes herre".

Med hensyn til *véla of* i betydningen 'svige' henvises til Grímnismál v. 52: *of þik véla vinir*.

Med *ílendir hjalm-Þróttar* og *herr* menes ganske sikkert særlig Hjalterne. Netop med hensyn til dem vælger skjalden betegnelsen *Hjalta dróttinn* for Þórfinnr jarl. Deres forræderi stilles i et grelt lys ved fremhævelsen af, at Þórfinnr er deres retmæssige herre.

VI.

Et andet vers af samme digter om kampen ved Raudabjörg findes i Icel. Sagas I s. 59, Orkn. s. 88, Flat. II s. 439. I Icel. Sagas opstilles følgende tekst:

*Em ek síst ýtar hnekðu
jarla sætt — er ek vætti
jöfn fengusk hrae hröfnum —
hegju trauðr at seþja:*

*Sleit fyrir Eyjar útan
allvaldr blá tjaldi
hafði hreggsvöl dífu
hrími fastum líma".*

I 4. verslinje er *hegju trauðr*, og i 8. versl. *fastum* konjunktur, henholdsvis for *hægin truðr* og *fast um*.

Den første af disse rettelser har sikkert truffet det rigtige. Derved får det første halvvers en klar og naturlig mening.

Da *ek* i første verslinje bærer stavelserimet, bör det rimeligvis stilles foran *em*.

Ordfølgen i første halvvers synes at være: *Ek em traudr at segja hegju, síz ýtar knekðu jarla sætt (jöfn hræ fengusk hrofnum, er ek vætti)*.

Oversættelse: "Kun nødig fortæller jeg om forholdene (o: hvad der er sket), siden folk (visse personer?) forstyrrede jarlernes forlig (til ravnene blev der, efter hvad jeg tror, [af bægge parter] uddelt ådsler i ligelig mængde).

Ordet *jöfn* må vistnok ikke tages altfor bogstavelig. Ellers kommer man i kollision med det vers om den samme kamp, der er behandlet lige i forvejen, hvor det siges, at mandefaldet var mindre på þorfinns side. Meningen er vist kun at fremhæve, at bægge parter kæmpede med lige stor forbitrelse, og at der var mandefald på bægge sider ¹⁾.

I det sidste halvvers synes *Sleit fyrir Eyjar útan allvaldr* at udgøre en sætning for sig, hvor objektet *sætt* underforstås fra første halvvers. I denne sætning udtaler digteren netop, hvad han i det første halvvers erklærer helst at ville tie om, nemlig at det var Rögnavaldr, som "brød forliget" (*sleit sætt*), og som bevis tilføjer han: *fyr Eyjar útan*, "udenfor Øerne", fjærnt fra sit egentlige magtområde. Hvis kampen havde stået inde mellem Orknøerne, mener digteren, kunde man have kastet skylden for fredsbrudet på þorfinnr. I virkeligheden stod kampen i nærheden af Dunnet Head på Skotlands nordkyst, hvor man har stedsnavnet Rattar Brough, der menes at være identisk med Raudabjörg, og i følge sagaen var Rögnavaldr den angribende part (The Orkneyinga Saga, transl. by Hjaltalin and Goudie, ed. by Anderson, Edinb. 1873 s. 33 n. u. t.). Det er altså denne, der menes med *allvaldr*.

¹⁾ Jfr. Arnórs vers (Icel. Sagas I s. 48. Orkn. s. 68. Flat. II s. 415) *Hvárntveggja* &c., hvor Arnórr udtaler sig således (i prosaisk ordfølge): *Hvárntveggja mín auðgjafa sák höggva hirð sína á Petlandsfirði*.

Resten af halvverset synes at udgøre en sætning for sig, men som den foreligger, synes den ikke at give nogen mening. Nøglen til den rigtige forståelse ligger efter min mening i en rigtig forklaring af ordet *líma*. Det bemærkes, at Orkn. har læsemåderne *hríma* for *hrími* og *lími* for *líma*. Med disse læsemåder for øje søgte Sv. Eg. at fortolke verset, men hans tolkning, i følge hvilken *lími* står for *lími*, acc. plur. af *límr* (for det sædv. *límu*) er allerede af metriske grunde umulig. Jeg holder mig til Flat.'s læsemåde *líma*, som jeg tror er acc. (sing. eller plur.?) af *lími*, der er et synonym til *vöndr*, og da der er tale om et *tjald* (skibsteltet, jfr. Grundriss der germ. philol.² III s. 467), formoder jeg, at *lími* her har samme betydning som *vöndr*, når det oversættes ved "striben i et sejl" (Fritzner² III *vöndr* 2.). For resten tror jeg ikke, at "striben" er en fuldt ud korrekt oversættelse. Fritzner har sikkert ret, når han oversætter *stafaðr* (i forbindelsen *stafat segl*) med "sammensat af forskellige farvede bredder", idet han sammenligner den træffende beskrivelse i Danmarks gamle folkeviser II 92 n. 4: "Seglet var af silke små, hveranden dug var gul, hveranden var blå". Ordet *stafaðr* synes at forudsætte, at *stafur* var det egentlige navn for "striben" i sejlet. Et meget oplysende sted er Hkr. FJ. II s. 378²² (jfr. Óh. 1853 s. 170³⁵): *var seglit hvítt sem dript ok stafat rauðu ok blá með vendi*. Heraf ser man, at sejlets hovedfarve var hvidt med afvekslende røde og blå striber, d. v. s. det bestod afvekslende af en bred hvid dug, som strakte sig gennem sejlets hele længde, og en smalle strimmel farvet dug, også på langs af sejlet, som meget passende, på grund af sin længde og smalhed, kunde kaldes *stafur* (jfr. *dreyrstafir* om blodrøde striber i solen *Sólarljóð* v. 40). Tilføjelsen *með vendi* ved siden af dativerne *rauðu ok blá* viser, at *vöndr* er noget andet end *stafur*, og efter min mening kan der ikke være tvivl om, at det betegner 'et i sejlets stribe indvævet eller indsyet planteornament'. Den

samme betydning synes *lími* at have i vort vers. At skibsteltet ligesom sejlet kunde være *stafat*, følger af sig selv, og fremgår desuden af Flat. I s. 359²³, hvor der tales om et telt (rigtignok ikke et skibstelt), der var *stafat með ymsum litum*.

Når vi nu, efter at betydningen af *lími* er slået fast, betragter teksten, således som den er os overleveret, synes den at være fuldstændig meningsløs. En rettelse er derfor nødvendig. Dog hjælper det ikke med Gudbr. Vigfússon at skrive *fastum* for *fast um*. Tværtimod bringes vi herved fjærnere fra målet. Men ved en ganske lille rettelse af Orkn.'s *hríma* (Flat.'s *hrími*) bliver alt klart. Der skal stå *hrímat*, neutr. ptc. af verbet *hríma*, som sammen med *hafði* i 7. versl. danner et plusqpf. ind. Selvfølgelig bør man også af metriske grunde skrive *bláu* for *blá*.

Ordfølgen i halvversets sidste sætning bliver nu: *Hafði hreggsvöl dúfa hrímat fast um líma bláu tjaldi*.

Om dativen *bláu tjaldi* jfr. Nygård, Norrøn syntaks § 100 anm. 3. Adverbiet *fast* oversættes bedst ved 'tæt' (jfr. Fritznér² *fast* 4).

Oversættelse: "Den stormkolde bølge havde belagt det blå telts sribemønstre med tæt rim".

Verset i sin helhed udtrykker, ligesom flere andre udtalelser af Arnórr, skjaldens store sorg over brudet mellem jarlerne. Han var en god ven af dem bægge to og havde digtet om bægge. I det første halvvers tillægger han jarlernes rådgivere skylden for fredsbrudet og siger, at han kun nødvendig udtaler sig om deres mellemværende, ligesom han også indrømmer, at bægge kæmpede med lige forbitrelse. I andet halvvers udtaler han først så kort som muligt, hvad han helst vilde have fortiet, at det nemlig var Rögnavaldr, som brød forliget. Derpå afbryder han sig selv pludselig, som om han allerede havde sagt for meget, og går

med beregnet kunst over til at beskrive — det kolde og stormfulde vejr den dag, da jarlerne mødtes!

Björn M. Ólsen.

Ordet "*lemæn*" i oldlitteraturen.

Lemæn er som bekendt det dansk-norske skriftsprogs betegnelsen for den polarbæltet tilhørende studsmus "myodes lemnus", berømt for sine periodiske vandringer i umådelige skarer. I de norske dialekter forekommer ordet ifølge I. Åsen i formerne *lemend(e)*, *lemand*, *lomund*, *lemming* o. fl. Fra oldsproget anføres i ordbøgerne *læmingr*, der dog kun kendes fra tekstens prosaforklaring til et misforstået vers i *Gísla saga Súrssonar*, hvor tilmed "læmingar" forklares som "fugle større end ryper", så at dette sted helt må udgå, og *lómundr*, som i en i membranen AM. 310, 4to indeholdt opregning af Ægyptens 10 vidundere (trykt i K. Gislasons 44 Prøver) gengiver "locuste" ¹⁾. Derimod er det ikke bemærket, at to gange i oldsproget — henholdsvis i en norsk og en islandsk tekst — forekommer flertalsformen *lemendr* som betegnelse for dette dyr. I *Hauksbók* bl. 6^r, hvor der berettes om de plager gud sendte over filisterne, fordi de havde opstillet pagtens ark i deres tempel, har skriveren over de sidste to ord i "mys oc maðkar" anbragt "ok lemenðr", sandsynligvis som berigtigelse af det først brugte udtryk (*Vulgata* har her kun "mures"). Den ældre udgave af *Hauksbók* bl. 1—14 (Rkv. 1865, s. 18²⁹) bemærker til dette sted, at der over ordene "oc maðkar" er skrevet nogle ulæselige ord; ved anvendelse af garvesyre er dog senere ordene trådt tydelig frem og er aldeles utvivlsomme ²⁾. Ved siden af dette

¹⁾ "Þá komo kvievendi þar er locuste heita oc sumir kalla lomundi" lyder teksten (islandsk 13. årh.).

²⁾ Sml. udg. Kbh. 1892—96. Sprogformen i dette parti af *Hauksbók*

sted kan der påvises en islandsk tekst, hvor lemænen utvivlsomt omtales, med kendskab til dyrets levevis og med samme benævnelse. Et sådant kildested foreligger i membranen AM. 764, 4to, bl. 6^r, et håndskrift, som er udarbejdet i augustinerklosteret Möðruvellir i det nordlige Island c. 1360—70, og som bl. a. indeholder en bibelsk verdenshistorie inddelt i de sædvanlige verdensaldere. Her berettes om Assyriens konge Nabogodonosor, at han udsendte sin feltherre Holofernes med en utallig hær for at erobre alle omliggende lande, og den beskrives på følgende måde: "Sva var herr sa mikill, ath allt lannd þotti vognum ok hestum ok bogmonnum þakit, sem þa er lemendr falla þykvaz aa iorp" (Vulgata har på det tilsvarende sted "sicut locustæ"). Ved denne sammenligning sigtes tydelig nok til den fra senere tid kendte overtro, at lemænerne ved deres pludselige massevise tilsynekomst regnede ned fra himlen, en forestilling, som altså viser sig at gå tilbage til middelalderen. Pluralisformen *lemendr* forudsætter en singularis **lemandi* med kort vokal, og kort stavokal må vel således også forudsættes i "lomundr", medens "læmingr" næppe hører hid. Det to helt forskellige steder forekommende "lemendr" giver vistnok ordets grundform, hvortil også de nynorske former viser hen.

Kr. Kålund.

Codex Erfordensis af de Lundske annaler og de deri forekommende runetegn.

I fortalen til Palæografisk Atlas, Dansk afdeling (Kbh. 1903), hvor jeg påpegede, at kong Valdemars jordebog

er som bekendt norsk (c. 1300); interessant er det — som F. Jónsson i indledningen til Hb. s. XIII fremhæver —, at også blækkets påvirkelighed af reagens vidner om bladenes norske herkomst, da islandsk blæk ikke reagerer.

(Stockh. A. 41, et pergament-håndskrift fra c. 1270) var skreven med samme hånd som lovhåndskriftet AM. 455, 12mo, hvis skriver nævner sig "frater Johannes Jutæ", har jeg tillige — på grundlag af det i MGH. foreliggende faksimile af to af membranens sider — udtalt, at Erfurt-håndskriftet af Annales Lundenses vistnok delvis var skrevet med samme hånd, og som følge heraf henført alle tre håndskrifter til Lund, da annalens hjemsted sandsynligvis er her. Afd. bibliotekar Weeke har i en anmeldelse af denne afdeling af Palæografisk Atlas (Arkiv f. n. fil. 1905) imødegået sidstnævnte formodning og har tillige påpeget, at den skriver, som i AM. 455, 12mo nævner sig frater Johannes Jutæ, rimeligvis er samme mand som en "frater Johannes dictus Jude", som ifg. et i *Scriptores rer. Dan. IV*, 523 aftrykt aktstykke (efter afskrift fra 15. årh.) år 1298 i København optræder på Sorø klostres vegne ved en ejendoms-skødning, og at de af ham skrevne håndskrifter, således også kong Valdemars jordebog, derfor sandsynligvis måtte henføres til Sælland og da snarest til Sorø. Efter at have haft lejlighed til personlig at undersøge Erfurt-håndskriftet fastholder jeg ikke min i Palæografisk Atlas fremsatte opfattelse af her at genfinde jordebogens hånd, og jeg kan tiltræde bibliotekar Weekes formodning om identiteten af munken Johannes Jutæ og den 1298 optrædende munk Johannes Jude med den hertil knyttede stedfæstning af jordebogen.

Da imidlertid skriften i Erfurt-håndskriftet frembyder flere ejendommeligheder og håndskriftet også i andre henseender har sin interesse, skal formentlig en nærmere redegørelse for dette ikke findes ubetimelig. Den Erfurt kgl. bibliotek (stadsbibliotek) tilhørende membran 23,8vo, måler $16,8 \times 12$ cm. Bogen, som i alt udgør 238 blade (c. 5 cm. tyk), er indbundet i et middelalderligt bind, bestående af træplader betrukne med ufarvet skind, som tillige dækker ryggen, hvor de læggene sammenholdende, svære snore ses

under skindet. Endvidere ses mærke efter en spænderem, der har været fæstet til en torn på bindets forside. Bindets indersider er betrukne med beskrevet pergament, som dog på den forreste af disse dækkes af et påklæbet papirsblad, som med en hånd fra 15. årh. bærer en indholdsfortegnelse til det hele volumen, som ifølge denne omfatter 22 stykker, samtlige på latin og alle af medicinsk indhold med undtagelse af de to sidste, som udgøres af nævnte annal samt et polemisk skrift mod jødedommen. Håndskriftet har tidligere tilhørt Cartheuserklosteret i Erfurt, som det fremgår af følgende overskrift til indholdsfortegnelsen "*Carthufiorum est hic liber prope Erfordiam et continentur hic*", og en forsiden påklæbet papirsstrimmel bærer med middelalderlig fraktur "*Anthidotari[us] Nicolai metric[us]*" (efterfulgt af nogle ord med mindre skrift), som er titlen på en af de i bogen indeholdte medicinske afhandlinger; øverst på bindet er påklæbet en pergamentstrimmel med mærket "B 12" i temlig gammel skrift. Bortset fra annalen er det øvrige indhold skrevet med forskellige hænder i løbet af 14. og 15. årh. Brugen af bogen er lettet ved opslagsmærker, små skinddopper, som er påklæbet bladene ved de enkelte afhandlingers eller lægs begyndelse.

Efter at håndskriftet var fremdraget 1841 af G. Waitz, udgav han den deri indeholdte, hidtil ukendte danske annal-recension først i "*Nordalbingische Studien*" V (Kiel 1850), dernæst (med forbigåelse af de annalen forudskikkede "*ætates mundi*") i "*Monumenta Germaniæ historica*", Script. XXIX (Hann. 1892), under titlen *Annales Lundenses*, da annalen, som går til 1265 (med to tillægsnotitser for de to følgende år), indeholder for 12. og 13. årh. adskillige optegnelser, som bestemt henviser på Skåne som hjemsted og da sandsynligvis Lund. Af Erfurt-håndskriftets 238 blade optager annalen bl. 184—221, fordelt på 4 tospaltede læg henholdsvis på 12-10-10-6 blade. Opslagsmærker er påklæbede bl. 184,

195, 221. Overskrifter og de romerske marginaltal for årene er røde, ligeledes anvendes rød gennemstrygning af enkelte bogstaver og i ætates mundi rød understregning af årstallene. De nævnte 38 blade kunde synes skrevne af forskellige mænd, men dog foreligger vistnok en og samme, stærkt skiftende hånd. 1ste læg, hvis oprindelig røde overskrift senere er sort opfrisket, begynder med en temlig lille, noget diplomarttet skrift, som dog efterhånden mere nærmer sig sædvanlig bogskrift; 2det læg begynder med en stor og regelmæssig, meget anselig skrift (ikke ulig AM. 37, 4to; Pal. Atlas, D. afd. XIV), men dens nøjagtighed og anselighed taber sig efterhånden; en enkelt side (bl. 218^v, som tillige med 216^v er faksimileret i MGH.) gör et helt forskelligt indtryk ved sin karakter af löbeskrift, idet en art afrundet diplomskrift anvendes, af ikke ringe lighed med skriften i kong Valdemars jordebog. At dog også denne side skyldes samme skriver, bestyrkes ved, at denne bogstavform genfindes i nedre margen bl. 203^v på en annalnotits for 888, som skriveren har anbragt her samtidig med at udradere en tilsvarende i teksten for 887 indsat. Fra 2det lægs begyndelse anvendes *d* ved siden af *ð* og *&* ved siden af *z*; i 1ste læg falder *&* i form tilsyneladende sammen med betegnelsen for "que" (qz). Trods disse forskelligheder synes dog den gradvise overgang i bogstavformerne og visse overensstemmelser (således formen af *z*) at tale for, at den hele tekst er nedskreven af samme mand. 2det lægs første side, som indeholder begyndelsen af den danske sagnhistorie (MGH. s. 192⁴⁸), er noget slidt og fordunklet, som om denne en tid havde udgjort håndskriftets begyndelse. Dette kan dog næppe være tilfældet, da sagnhistorien begynder midt på første spalte og der forud for den går årstallene *dccx-dccxvii*, af hvilke kun *dccxii* har en årsnotits (*hoc anno hyems maxima fuit*), ligesom også skriftens normale fordeling ved 1ste lægs udgang tyder på regelmæssig overgang til et følgende ark. At skriveren til-

lige har været illuminator, fremgår af, at han flere steder med rødt blæk har foretaget rettelser og udfyldning af oprindelig åbne pladser for tvivlsomme ord. Annalen er afskrift efter en ældre original, men er utvivlsomt omtrent samtidig med optegnelsernes afslutning år 1265, da for hvert af de to følgende år (1266—67) en notits er tilføjet vel af samme hånd, men uden årstal og ikke i umiddelbar sammenhæng med den forangående tekst, linierne står lidt skævt i forhold til de andre, med nogen afstand mellem de to notitser. Også skriftens karakter henfører håndskriftet til 13. årh. At annalen er nedskreven i Danmark, er udenfor al tvivl, og at nedskrivningsstedet har været Lund, ligger det på forhånd nærmest at formode. Af optegnelser fra c. 1400 eller senere, som den oprindelig ubeskrevne bagside (221^v) bærer, fremgår, at annalen temlig længe har befundet sig i hjemlandet (og vel på sit tilblivelsessted); men kort efter sin overførelse til Tyskland, uvist ad hvilken vej, må den være bleven indbunden sammen med Erfurt-membranens øvrige indhold, som hører hjemme i Tyskland, til hvilket land de medicinske afhandlinger ved tyske gloser og marginalia henviser.

Annalens bagside, som vistnok næsten helt igennem er beskrevet med samme hånd, bærer dels en række penneprøver på tværs af bladet, dels nogle lignende överst på siden, dels endelig en enkelt pennepröve og en runelinje på sidens nedre del. På tværs af bladet, begyndende nærmest ved ryggen, står "*omnibus precenf scriptum cernentibus magnus olavi talí | omnibus | Fulget honorificabilitudinitabus(!) ifte (særlig hånd?) | hoolbo ¹⁾ d dominus est i (o: immor?) talif | omnia dat dominus non habet ergo minus | scribere cum penna doceat me sancta fufanna | scribe di seu lege di fi víf vrbanus haberi ²⁾ | dominus est etcetera*". Omvendt af disse

¹⁾ I bærer en lille tværstreg (hoolmbo?).

²⁾ Efter velvillig oplysning af overbibliotekar dr. S. Larsen må "di"

linjer står nærmest bladkanten "primo(?) | placo fortel *et* placo curam | pronomen *deferre* (?) facit". Nærmest bladets overkant er fra venstre til højre skrevet "virgo dei genitrix stella uite (særlig hånd?) | virgo | pura parit pura | placabo (?) placo". Bladets nedre del bærer, foruden påskriften "valde

bona", runelinjen : $\overset{1}{\Psi} \overset{2}{\uparrow} \overset{3}{\uparrow} \overset{4}{\uparrow} \overset{5}{\uparrow} : * \overset{6}{\uparrow} \overset{7}{\uparrow} \overset{8}{\uparrow} : \overset{9}{\mathfrak{B}} \overset{10}{\uparrow} \overset{11}{\uparrow} \overset{12}{\uparrow} \overset{13}{\uparrow} \overset{14}{\uparrow} \overset{15}{\uparrow} \overset{16}{\uparrow} \overset{17}{\uparrow} \overset{18}{\uparrow} :$

Af runetegnene er 2—4 udtrykte ved en enkelt binde-rune og ligeledes 10—11, på rune 12 er hovedstaven forsynet med en lille tværstreg fra venstre til højre oven fra nedefter, der egentlig skulde antyde et *n*, men i nærv. gengivelse er udeladt som formentlig betydningsløs; rune 16 når ikke fuldt så langt ned som de øvrige runetegn. Ordene er adskilte ved 3 lodret stående prikker, som også begynder og afslutter indskriften. De to første ord står temlig svagt, og navnlig er rune 5—6 utydelige og skæringslinjerne i 5 og øverste sidekvist i 6 kun svagt fremtrædende. At indskriften er senere end pennenprøverne på tværs af bladet, fremgår af, at rune 11 og 12 er skilte ved slutningsordet i linjen *scribe—haberi*. Runerne indeholder en latinsk ejernotits og må vistnok gengives "Mons høet possidæt me", hvor rune 18 da ved en uregelmæssighed har formen \uparrow . Ejerens tilnavn ser noget besynderlig ud, og personnavnet har en påfaldende moderne form; skulde denne Mons være den samme som Magnus Olavi i den oven anførte pennenprøve?

Mærkeligere end denne runelinje er, at runer forekommer i selve annalen, brugte i flæng med de latinske bogstaver; dette er tilfældet med runetegnene \uparrow (y) og \uparrow (ø), nemlig \uparrow pper MGH. 193², \uparrow rfam 194⁹, \uparrow rfe 194¹⁶ og \uparrow kæk \uparrow -píng 193³². Af andre besynderligheder kan fremhæves ll og llf for Læ og Læs (194²⁶, 195⁵) uden vokal, men med to sammenslyngede l, således at det førstes nedre skråstreg

betegne "dei", til hvilket ords korrekte udtale sætningen altså indeholder en versificeret anvisning.

skærer det andets hovedstav; derimod forekommer i det følgende flere gange Læ. Gennemstreget *u* (for *y*, med stærkt svunget skrånstreg) anvendes i trügeri (201²³), rüciam (205⁹) og ülfthatha (208¹⁵), hvor initialen er skrevet som W.

Muligvis kan disse runetegn fra 13. og 15. årh. bestyrke formodningen om, at der i det middelalderlige Skåne har udviklet sig en særlig interesse for runeskrift. Det største og mærkeligste monument, som vidner herom, er som bekendt Codex runicus (A.M. 28vo) fra c. 1300, indeholdende Skånske lov, danske kongerækker m. v., skreven med mindst 2 (måske 4) forskellige hænder. Desuden foreligger fra Sverige et med runer skrevet fragment (6 bl., 15. årh.?) af en Marieklage, i hvilket svenske forskere har formodet skånsk sprogform¹). Er denne antagelse rigtig, vilde sandsynligheden forøges.

Sluttelig medfølger de, i det hele uvæsenlige, berigtigelser, som er fremgåede af en kollation af Erfurt-håndskriftet med den i Nordalb. Studien og Monumenta Germ. Hist. aftrykte tekst: NS. 7¹⁴ et terra l. ex terra, 8¹⁰ Zoroastras l. Zoroastres, 9⁴ Jonadab l. Yonadab, 9²² Arthercerses l. Artharcerses, 10¹⁸ quinta l. quinto, 10²³ septima l. septimo; MGH. 191³⁶ obiit l. &!, 191⁴⁴ apparuerunt l. aparuerut!, 192¹⁰ Heradio l. Heraclio, 192¹⁵ tenuit tilf. XVIII, 195³ "peressumdavit" l. "peressundavit", 198¹³ Godafrido l. Godæfrido, 198¹⁶ Godafridus l. Godæfridus, 199¹⁰ regerentur l. tegerentur (!), 201²³ Normanniam l. Normannia, 201⁴⁸ Orcadas l. Oreadas (!), 202⁵ quoniam l. quomodo, 202⁶ inserere l. miserere (!), 207²² Borwienhofoth l. Børwenhofoth (e over linjen med nedvisningstegn), 208¹⁶⁻¹⁹ Wan Gunna l. Wangunna.

¹) Se Fr. Löffler, Sv. Landsmålen VI (1885—89), s. CI—CIII; sml. Fornsvensk bibliografi (1903), n:o 149.

Kr. Kålund.

H. Munro Chadwick, The Origin of the English Nation. Cambridge Archaeological and Ethnological Series. The University Press. C. F. Clay. (London: Fetter Lane, E. C.). 1907. — Contents: I. England in the sixth century. II. The West Saxon invasion. III. The invasion of Kent. IV. The Saxons, Angles and Jutes in Britain. V. The Saxons, Angles and Jutes on the Continent. VI. The Kings of Angel. Note. The early kings of the Danes. VII. The age of national migrations. VIII. The Saxons and Angles in Roman times. IX. The classification of the ancient Germani. X. The cult of Nerthus. XI. King Aethelwulf's mythical ancestors. XII. Social conditions of the Roman period. — Index. Maps: England at the end of the sixth century (p. 11); N. W. Germany, Holland, etc. at the beginning of the sixth century (p. 112); The northern part of Ptolemy's Germania (p. 194); N. W. Germany etc. in the first century (p. 205). — 351 S. 7 Shill. 6 Pence net. (indb.).

Den blotte Indholdsliste vil allerede have givet Læseren en Forestilling om, hvor vidt nærværende Værk spænder. Det er mig ikke muligt indenfor en Recensions Ramme at give en Forestilling om alle de almen-etnologiske Spørgsmål, som Mr. Chadwick underkaster Drøftelse; jeg må indskrænke mig til at sammenstille, hvad der tykkes mig særlig vigtigt til Oplysning om den mere geografiske Side af Spørgsmålet. For Oversigts Skyld paragraferer jeg og giver markerende Overskrifter. Om de refererede Opfattelser skyldes Mr. Chadwick selv eller er overtagne fra hans Forgængere, noterer jeg ikke, idet jeg henviser Læseren til Mr. Chadwicks Værk. Hvad der står i Parentes, er Referat. Egne Tilføjelser markerer jeg ved Klammer og G. S.

A. Samfærds-kresen og Synskresen som Helhed.

[Herom jfr. min udførlige Afh. "Über die alte politische Geographie der nicht-klassischen Völker Europas", Indogermanische Forschungen XV, 211—336. Samfærds-kres, Synskres samt Inddelingerne Inder-, Mid-, Yder- og Ukendtzonen kan på græsk-latinsk Kunstprog gengives ved Symporia, Synskopia, Intra-, Medi-, Ultra-, Ignoto-zona].

§ 1. *Den romerske Synskres i Almindelighed.* 153. Det er naturligt, at Romernes Meddelelser vedrører især Stammerne ved Rin og Donau, med hvem Romerne selv kom i Kast. Anglernes Forbindelser må imidlertid have gået ad Søvejen nordpå til den

Del af den teutonske Verden, hvorom Romerne havde liden direkte Kundskab eller slet ingen.

§ 2. *Den romerske Synskreses Midzone ved Vesterhavet mod Ø: mellem Rin og Elben.* 195. Ved de Stammer, som Ptolemaios nævner mellem Rin og Elben, stemmer han væsentlig med Tacitus' Germania. Fælles er 7. Af Tac.s Navne mangler Ptol. kun Fosi. Af Ptol.s mangler Tac. kun Chaimai [sikkert Dublet for Ptol.s og Tac.s Chamavi. G. S.], Nikriones, Sygambri. [Dette er statistisk Udtryk for Midzonen, dvs. relativ regelmæssig og sammenhængende Afhjemling. G. S.]. Vi hører her tit om Felttog under Drusus, Tiberius, Germanicus, og heri deltog *mindre* Stammer, f. Ex. Angrivarii, Cherusci, Longobardi. Når nu Ptol. strækker den svebiske Stamme Anglerne fra Elben til Emsfloden og udtrykkelig kalder den *stor*, da er dette meget påfaldende; snarere end hine Småstammer måtte Anglerne spille en Rolle. [Ptol. strider mod alt, hvad den hist. geogr. Statistik lader vente. G. S.], 200—201. Dubletter som *Ἀναρνοὶ Φρουγονδιῶνες, Τεύτονες Ἀδαροὶ [Βουγούντες], Τευτονοᾶροι Οὐλρουννοὶ, Λαγγοβάροδοι Λακκοβάροδοι* synes at vise, at Ptol. øste Navne af forskellige Kilder. Hans Mistag med Langbarder og Angler kan skyldes en Samkludring af to Kilder: den ene, måske Strabon p. 290, fremstillede Sveberne som spændende fra Rin til Elben, den anden fremstillede Langb. som de vestligste af Sv. og satte Angl. N. Ø. for dem.

§ 3. *Den romerske Synskreses Yderzone ved Vesterhavet mod Ø: hinsides Elben.* 198. Tacitus går ud fra Rinen. Ved Elben giver han ingen nøjere Stedfæste. De eneste af hans 7 Nerthus-Stammer, der med Sikkerhed genfindes andensteds, er Angler og Varner. [I Oldtiden afhjemles de endda kun hos Ptol. Dette er statist. Udtr. for Yderzonen, dvs. rent tilfældig og spredt Afhjemling. G. S.]. De indledende Ord c. 41: "denne Del af Sveberne strækker sig ind i de mere ukendte (secretiora) Dele af Germanien", kan mene, at han savnede nøjere Viden om disse Stammers Stilling; dog måske nøjere; "østenfor Elben", særlig da de lige forud nævnte (Semnoner, Langb.) synes at bo i selve Elbens Bassin.

§ 4. *Den romerske Synskreses Ydergrænse ved Vesterhavet mod Ø: Kimbrer.* 201. Når Strabon p. 294 udtrykkelig hævder, at Kimbrerne bo *vestenfor* Elbmundingen, og at Landet ø. f. denne er *fuldstændig* ukendt for Romerne, synes han hildet i en Vildfarelse. [Udtrykkelig Stræben efter at gøre alle Pytheas' Ord til Løgn. G. S.]. Meget taler for, at d. kimbr. Halvø virkelig var Jylland. 214. Ptol.s Jyllandskort stadfæstes af senere Vidner. Hans 3 Øer Alokiai N. f. Kimbrerne genfindes 900 Aar senere hos Adam af Bremen IV, 16 som de 3 Øer Wendila, Morse, Thud = Vendsyssel, Mors, Ty, ældre Thythesyssel. Kimbrerne, "de nordligste på Fastlandet", genf. i Himmerland, ældre Himbersyssel, (Tentoner i Ty?), Charuder i Harsyssel, oldn. Hørd, omend med nogen Forskydning vestpå. 202. Ptol.s 3 saxiske Øer V. f. den

kimbr. Halvø og Ptol.s Saxer på selve Halvøen synes stedfæstede uafhængig af hinanden; alligevel stemmer de to Stedfæst overmåde vel. [Alt dette er Observationer, udførte på den romerske Flådes store Vesterhavstogt, der omtales på Ankyra-Mindesmærket. G. S.].

§ 5. *Den romerske Synskreses Ukendtzone mod N: Norge.* 210. Plinius, *Naturalis Historia* IV, 96, omtaler den uhyre Bugt Kodan, hvis Yderpunkter er på den ene Side Mons Saevo, p. d. a. "Kimbrernes Landtunge"; den indeslutter bl. a. Øen Skadinavia, som er så stor, at Folket Hilleviones med 400 Fylker (pagi) kun fylder en *Del* af den. 212. Saevo = Rygens Klinte? 213. Hilleviones sikkert = Ptol.s Ailouaiones [Tacitus' Helvaeones]. Skulde en slig Konfusion ej kunne ske ved et mangelfuldt konstrueret Kort? Efter alt at dømme er der ej Grund til at tro, at et Nord-europas-Kort efter videnskabelige Grundsæt fandtes før Marinus' Tid [dog jfr. mine Noter s. 325! G. S.]. Man har sat Saevo = Højderne på Norges Sydkyst [og Säfve Herred i Sverrig, G. S.], så at Kodan skulde svare til hele Østersøen. Men herved ignorerer man helt Plin.s Sprogbrug og tiltroer de Gamle en geogr. Opdagelse, der næppe var kendt i Vesteuropa før Alfred d. Stores Tid. Faktisk fremgår af Plin.s Ord og af Udtrykket "Øen Skadinavia", at de Gamle var helt uvidende om, at Østersøen er et Indhav.

§ 6. *Den hjemlige Synskres i Tid og Sted.* 144. M. h. t. Socialforhold etc. bør vi mærke os den Overlegenhed, hvormed de hjemlige Sagn affærdiges af dem, der skriver om Forfatnings-Historie (vedr. Spørgsmålet, om Anglerne havde Konger før Landnamstiden). Merkja's Dynasti kan fra den ældste hist. Tid med få Afbrydelser følges tilbage til første Del af 4. Årh. 153. Ved Undersøgelsen (af Socialforhold i den ags. Landnamstid) må vor bedste Vejledning klarlig findes i de ags. Sagn, der rører denne Tid. Disse må dog udfyldes fra det langt rigere Forråd, der findes i oldskandinav. Kilder; for det er klart fra Beovulf og Vidsid, at Anglerne var i intimt Samkvem med Folkene ved Østersøen. Slige Vidner bør (vedr. d. ags. Landnamstid) utvivlsonst foretrækkes for Tacitus og andre tidligere Romere. Disses Tidcentrum ligger nemlig flere Århundreder forud for den ags. Landnamstid, og deres Stedcentrum ligger langt udenfor det ags. Hjemland, [som i romersk Synskres tilhører Yderzonen, jfr. § 3].

§ 7. *Den fastlandsaxiske og angelsaxiske Synskres i ældre Tid.* Samfærdnelsen sker under primitive Forhold i Reglen lettere ad Søvej end ad Landvej. 93. År 286 noteres det første saxiske Indfald i Gallien; kort efter År 300 hærger Eruler i samme Egne (114 = Nordsvæber?). 91. I 4. 5. Årh. ses Saxer stadig som Vikinger, foruroligende de vestlige Have (95 tit sammen m. Eruler), og i første Del af 5. Årh. kaldtes de særlig udsatte Kyster af Gallien og Britannien ligefrem "litora Saxonica". 19. Iflg. Prokop gjorde en stor angliisk Flåde fra Britannien Angreb på

Varnerne ved Rinen c. 540. 68. Om Forbindelse m. Gallien i denne Tid vidner Omlyden i ags. *Persa, Embenum* = Paris, Amiens; dog er dens Indtræden vel næppe ældre end 6. Årh. 18. Fastlandske Personer fra før Midten af 6. Årh. optræder ret tit i ags. Digte, [Vidsid: 3. Årh. Eastgota, Unven, 4. Årh. Eormanric, Gifical], 5. Årh. *Ætla, Guphere* etc., [og Vids. kender de førslaviske Kyststammer uden Afbrydelse helt hen til Østersøens Østhjørner samt skandinaviske Stammer helt op til Trønderne. G. S.]. Personer fra Danmark—Sverrig er såre stærkt afhjemlede; muligt er dog, at den os foreliggende Statistik er vildledende, da en uforholdsmæssig stor Del indeholdes i det ene Digt Beovulf.

§ 8. *Den fastlandsaxiske og angelsaxiske Synskres i yngre Tid.* 91. Hos Beda og mere end 200 År forud høres ej mere om Fastlandsaxerne som Søfarere, 19. efter 6. Årh. do. ej mere om Angelsaxerne. Edvin erobrer Øerne Angelsej og Man (Beda II, 9); hans Familie flyer til søs til Kent (II, 20); Ecgfrid gør Indfald i Irland (IV, 24). Men det synes rene Undtagelser. Beda, Komment. t. 4. Kongernes Bog XX. 9, omtaler Midnatssolen på Øen Thyle hins. Britannien, i Skytiens yderste Udkant, der stadfæstes rigelig "både ved de Gamle og ved Hjemmelsmænd fra vor egen Tid, der kommer fra hine Egne"; men disse Hjemmelsmænd kan ligeså godt være Friser el. Pikter som Ags. 18. I ags. Digte optræder ingen nord. Konger efter Hrolf Krake og Adils, dvs. eft. første Del af 6. Årh. 213. Først d. 9. Årh. udvider atter den ags. Synskres til nord. Egne, idet det bringer Kundskaben om, at Østersøen er et Indhav. 19. Det ags. Hovedsamkvem eft. 6. Årh. gik over Kanalen; talrige Rejser til Fastlandet ské ad denne Vej. 17. Talrige Smykker af frank. Type er fundne i England, især mod Syd, mærk særlig Diskus-Formen, Fugle-Formen og Stråle-Hovedet; talrige små frank. Guldmønter, men næsten alle af et Præg, som først indførtes efter År 576. En Hovedkilde til Samkvem mel. England og Fastlandet var utvivlsomt Slavehandlen. Den velkendte Historie om Pave Gregor (Beda II, 1) viser, at Slaver fra England var tilfals i Rom før 592. Beda II, 3 omtaler London som en stor Stævneplads for Købmænd, der kom did fra Land og Sø; og at de ialfald delvis diddroges af Slavehandlen, sés af Historien om den frisiske Købmand IV, 22. Slaveudførsel til Fastlandet forbødes i Ines Lov c. II; det galdt dog vel kun Slaver af Ejerens egen Nationalitet. Vihtreds Love omtaler Slaveri som Tyvestraf. Handlen var meget lønnende, for en Slave kostede i England på Ines tid kun 60 Shilling, dvs. vel 1 Pund Sølv, men på Fastlandet fra 20 til 30—36 Guld-Solidi, dvs. vel fra 3 til 6 Pund Sølv. — Ret langt sydpå udstraktes den ags. Synskres dog ikke. I ags. Digte er der meget få Minder om Personer eller Tildragelser fra Fastlandet i 6. Årh. (Vids.: *Ælfvine* i Italien, *Þeodric* i Frankrig).

§ 9. *Friserne som Fastlandsaxernes Arvetagere i Sø-Sam-*

færdselen. [Friser tjente i den romerske Marine. G. S.]. 95. Friser omtales mærkelig nok aldrig bl. de Stammer, der angreb Romerriget til Søs og Lands i 4. 5. Årh., omtales overh. sjældnen i Tiden næst efter 2. Årh. Derimod fra Enden af 6. Årh. omtales de stadig, og afløser siden 7. Årh. Fastlandsaxerne som Søfarere. 98. Deres Konge Radbod hersker fra Helgoland til Rinen om ej længer. Friserkøbmænd nævnes i England i Forb. m. Slavehandlen; de var sagtens Hovedkanalen for Samkvæmmet mel. Nord- og Vesteuropa i den Tid. Endnu i 9. Årh. er Friserne Foregangsmand på Søvejen; Kong Alfred bruger dem i sin Marine. — Da Friserne forsvinder under den saxiske Sø-Æra, og da den sax. Sø-Æra hører op, så såre den frisiske tager fat, — da endvidere Prokop nævner Friser i England i st. f. Saxer, og da Friserne taler det Mål, der af alle står nærmest ved Angelsaxisk, er det troligt, at der foreligger en Slags Forvexling mellem de to Folk. 102. Østfriserne langs den sax. Kyst er måske simpelthen Saxer og andre Stammer, der politisk har sluttet sig til det fris. Samfund.

B. *Klassificeringen af de gamle Germani.*

[I B og C ordner jeg de forskellige Klasser Vidnesbyrd således: a) Historie & gammel Geografi, b) Sagn, c) nuværende Stedfæste, d) Sprog, e) Kultur, Religion etc.].

§ 10. *Ingve-Sønner.*

a) 207 ff. Tacitus, Germ. c. 2: Inguæones "nærmest Oceanet". Plinius, Nat. Hist. IV, 96: Ingu. = Kimbrer, Teutoner, Chauker; (Teutoner sættes af Mela III, 31 på Scadinavia). 296. Har vi Ret i at Kimbrer-Teutoner levede ved Limfjorden, skulde vi vente, at deres Forbindelse gik mod de danske Øer, (260 der hos Ptol. kaldes Skandia). Chauker bo derimod ganske isoleret herfra. 233. En geogr. Fraspregning af Chaukerne kan naturligvis tænkes skét ved Udvandring, — faktisk er det troligt, at en god Del Stød mod Vest skete i Århundrederne lige før Kristus —; men her kan ej nås udover Gisninger. 296 (forts.). Overh. synes det troligt, at Medregningen af Kimbr. Teut. Chauker blandt Ingu. skyldes en Gisning af Plin., grundet på en Ytring som den hos Tac., at Ingu. var Stammer ved Havet. 221. Frank. Folkestamtavle: Ingos Sønner = de tyske Indlandsstammer. Dette er rent misforstået; Forf., der menes at have været en Franker, erindrede rigtig sit eget Folks Afstamning fra Istio, men Nabogruppernes Stamfædre Ingo og Ermin blandede han sammen.

b) 230. Ags. Runeqvad: Ing blev først sét hos Østdaner, gik derefter østpå over Voven. Beovulf: Ingvine helt enstydigt med Daner alias Skjoldunger. Saxe: Unguinus dvs. Yngvin, Konge over Gøter [N.B. Ættestamfader! G. S.]; den svenske Kongeæt kaldtes Ynglinger og hvert enkelt Medlem Yngve el. Ingune; den norske Kongeæt hævdede at stamme fra Ynglingerne. 296. Derimod hos Chauker og andre Vesterhavsstammer ikke Spor af Ing.

233. Det vigtige Punkt er, at i indfødt Overlevering, — sikkert den mest troværdige Klasse Vidnesbyrd, som vi ejer i slige Sager —, er Navnet *Inguaeones* knyttet til Folkene ved Østersøen og dem alene.

d) 222. Nogle moderne Forfattere har søgt at identificere de pliniske Stamme-Grupper med de af os kendte Dialekt-Grupper: *Vandiler* = den gotiske Gruppe, *Inguaeones* = den anglofrisiske, *Hermiones* og *Istiones* = den tyske. M. Hens. til *Vandili* kan det passe, men *Ligningen Inguaeones* = Anglofrisisk hviler på den Forudsætning, at Sprog af denne Type éngang taltes i [alle] de vestlige Østersølande, en Gisning, for hvilken der ikke er fremført noget holdbart Vidnesbyrd. Hele denne Bygning synes opført på en Grundvildfarelse. De Lydændringer, der adskilte de skandinav., anglofris. og tyske Dialektgrupper fra hinanden, synes først at have virket i 5., 6., 7. Årh. På den anden Side synes de etniske Grupper *Ist.*, *Ingn.*, *Herm.* at have været fordunklede og rimeligvis forældede allerede i d. 1. Årh.

e) 244. Dyrkelsen af den med *Inguaeones* sammenhængende *Yngve-Frey* er nær forbunden med Dyrkelsen af *Njörd*, det mandlige Sidestykke til *Anglernes Nerthus*. 226. Derimod *Saxerne* dyrkede den med *Hermiones* sammenhængende *Irmin*, se § 11. 296. Ved *Historiens Daggry* er alle teutoniske Folk ved *Østersøens Vestkyst* medindfattede blandt *Danerne*. Vor Drøftelse fører til den Slutning, at d. 6. Årh.s *Ingvine* var *Éfterkommerne* af d. 1. Årh.s *Inguaeones*, hvad enten de to Ord er virkelig identiske eller ej. Det er sandt nok, at *Anglerne* i *Britannien* aldrig synes at have medindfattet sig blandt *Danerne*; men *Grunden* dertil kan være den, at Navnet *Dene* ikke har kommet i almen Brug som *Samlingsnavn* før *Udvandringen* til *England*. Der kan ikke være nogen *Tvivl* om, at de tilbageblivende senere blev kendte som *Dene*; faktisk må Navnet *Angler* på *Fastlandet* være forsvundet meget rask. *Indb. på Østersøens Sydkyst* havde en noget forskellig *Skæbne*. Dels vandrede de vestpå ligesom *Anglerne*, dels blev de tilbage og slugtes af *Slaverne*. Med disse *Indskrænkninger* kan vi imidlertid rimeligvis identificere *Middelalderens Daner* med d. 1. Årh.s *Inguaeones*.

§ 11. *Ermin-Sønner.*

a) 207 ff. *Tac.*: *Hermi(n)ones "medii"*; *Plin.*: "*mediterranei*" = *Sveber*, *Ermundurer*, *Chatter*, *Cherusker*. 218. *Sveberne* danner klarlig et geogr. Hele: *Indb. af Elb-Bassinets*. De ikke-sveb. *Stammer Chatter* og *Cherusker* indtager *Weser-Bassinets indre Del*, medens *Kyststrækningen (Chauker)* ikke hører med. 229. Man har villet sætte *Herm.* = *Sveber*, men det strider mod *Plin.*; de to Grupper dækker ikke hinanden. 222. De fleste *Hss.* af den frank. *Folkestamtavle* henregner til *Ermin-Sønnerne Saxer* samt (fejlagtig) den gotiske Gruppe = *Plinius' Vandili*.

d) *Jfr.* § 10 d).

e) 227. Widukind: Saxerne dyrkede Mars under Navnet Hirmin og ved "Herkules-Søjler"; derved sigtes til de velkendte "Irmin-Søjler". Nu har imidlertid Tac. Germ. c. 34 figd. mærkelige Historie: "Drusus den ældre hørte under sit Felttog i Germanien tale om "Herkules-Søjler", men han blev hindret fra at efterforske dem, da han ikke havde Fartøjer til at passere Søen med". Da Drusus nåede så langt som til Elben, må det omtalte Rygte henføres til Landene nordenfor dennes Munding; højst sandsynligt drejer det sig netop om de saxiske "Irmin-Søjler". Det vil m. a. O. sige, at Saxerne regnede sig ikke til Ingves men til Ermins Sønner.

C. Geografisk-etniske Enkeltheder i Angelsaxernes Hjemland og dets Nabolag.

§ 12. *Daner.*

a) Danernavnets geografiske Forgænger er Inguaeones, se § 10. (260. Skandia hos Ptol. = de danske Øer og Skandinavien, senere > Skåne). 151. Daner nævnes i romerske Kilder først c. Midten af d. 6. Årh. 140. If. Prokop, Goterkrigen II, 15 vandrede nogle Eruler i første Del af 6. Årh. fra Donau nordpå, passerede Varnerne og "Danernes Stammer", fra hvilke de indskibede sig til "Thule" = Skandinavien. Heraf ses, at Danerne ved denne Tid havde Fodfæste på det jyske Fastland. Geatekongen Hygelac, som c. År 520 gjorde Indfald i Rinegnene, kaldes af Gregor af Tours Konge over Daner. Heraf ses, at Danernes Navn allerede c. År 500 var velkendt vestpå. 87. I Historia de S. Cuthberto kaldes Danerne Scaldingi = Skjoldunger. 291. Det er meget muligt, at Danernavnet først kom i Brug forholdsvis sent ligesom Navnet Franker. Men der er ingen Grund til at tro, at Folket var et andet end det, der havde været knyttet til Sagnet om Scyld og Ing.

b) 139. If. Lejrekrøniken lå den danske Magts første Centrum på Øerne Sjælland, Falster, Låland, Møen, der tilsammen kaldtes Withesleth [bedre Witheslef. G. S.]. Brugen af Dene om Hnæfs Mænd i Episoden om Hengest, Beovulf 1090, viser dog, at de Danske havde noget Fodfæste på det jyske Fastland allerede c. År 500, jfr. Prokops eruliske Meddelelser.

d) 140. Der er ganske vist lidet eller intet Vidnesbyrd om Brugen af specielt dansk Sprog i Eider-Egnene ved denne Tid. Hvis vi, som vi sikkert må, indrømmer, at den danske Form af Offa-Sagnet skyldes lokalt fortsat Overlevering, er det klart, at Sproget i disse Egne ikke var dansk (se under § 14, d). Den bedste, måske den eneste, Udjævning af disse tilsyneladende Vanskeligheder synes at være den, at de første Daner, som bosatte sig i Eider-Bassinet, optog de Indfødtes Sprog uden dog at miste Føling med deres egen Nationalitet.

e) 234 ff. Hovedsædet for Nerthus-Dyrkelsen må søges på Sjælland; 289 her findes Stednavnet Nærum, ældre Niartharum dvs. Niardar heimr [2 Nærå på Fyn = Niardar á; i Valdemars Jordebog 1 Niærdholm ved Skånes Kyst. G. S.].

§ 13. *Jyder.*

a) 107. Eutii nævnes af Frankerkongen Theudeberht c. År 540 i Forb. m. Saxones. Venantius Fortunatus c. År 580 nævner Danus, Euthio, Saxo, Britannus. Her synes efter Pladsen i Navnerækken Eutierne nærmest at måtte tænkes på den kimbr. Halvø.

b) 106. Vidsid nævner Yter [v. S. af Eover, Verner = Anglernes Naboer Aviones, Varini hos Tac. G. S.]. Oldnordisk Digtning har "ýtar" i den vage Mening "Mænd". If. Beda drog Iutæ under Ledelse af Hengest og Horsa til Kent. 4. Af samme Stamme var if. Beda Landnamsmændene på Øen Wight og den overforliggende Kyst af Hampshire, hvor senere nævnes en Skov Ytene (the New Forest; af *Ytena land = Bedas Intarum provincia IV, 16). 41. Nennius: Hengest og Horsa kom fra Oghgul = Bedas Angulus.

c) 106. Eutier genfindes den Dag idag i Jyder. Man har hævdet, at den danske Sprogform kræver opr. *Jeut-; men man glemmer at forklare, hvorfor opr. *j* undtagelsesvis skulde have holdt sig i dette ene Tilfælde, da det ellers under lignende Vilkår altid tabes i Nordisk. Langt bedre forstås den danske Sprogform som en Analogidannelse. Iutæ > Jótar; Eutii > Ytir; deraf ved Udjævning *Jytir > Jyder. [Analogidannelse måske ikke engang nødvendig. Jfr. Personnavnet Yde v. S. af Jyde, nordsamsøisk Iwd v. S. af sydsamøisk Jiw, "en Jyde"; det skriftdanske Yver hedder i jyske og fynske Mål også Jywer etc. G. S.].

d) 67. Hyppig hævdes, at det iutiske Mål i Kent står nærmere ved Frisisk end ved noget andet teutonisk Sprog, hvilket vilde tale imod Ligningen Iutæ-Jyder. Men den fælles Overgang *y* > *e* indtræder i Kentisk ikke før c. 400 År *efter* Landnammet; de ældste kentiske Mindesmærker har endnu *y*. Hvis der skal være nogen Forbindelse, vilde den langt rimeligere forklares fra det livlige Samkvem mellem Kent og Nederlandene i en senere Periode, jfr. § 8 & 9. — 52. Det iutiske Navn Hengest genfindes kun hos en Fyrste, som i Beovulf siges at komme fra *Danmark*, og som i Virkeligheden vel er samme Person. (52. De til Beov.s Hengest knyttede Personer Ordla, Guþla og *Hunla genfindes i Arngrims Skioldunga Saga som Oddleifus, Gunnleifus og Hunleifus, Sønner af en dansk Konge Leif [og Navne-Elementet -leif optræder ingensteds så hyppig som i Norden. G. S.]. Navne-Elementet Hors- genfindes kun i Norden (Hrossbiqrn, Hrosskell etc.).

e) 85. Medens de saxiske (og dermed assimilerede engelske) Riger i Britannien har et særskilt Socialsystem, der ikke kender nogen Klasse "Frigivne" under Frimændene, har Kent et Social-

system, der slutter sig til det på Fastlandet kendte: det har en Klasse *latus* o: "Frigivne", og *ceorl* o: "Frimanden" har en henved 3 Gange så stor Mandebød som i Wessex, Merkja etc. (jfr. s. 77 ff.). Dette Vidnesbyrd stadfæster på en slående Måde Bedas Ord, at Indb. i Kent var af anden Nationalitet end deres Naboer.

§ 14. *Angler.*

a) 107. Anglerne sættes af Ptol. mellem Weseren og Elben; dette forsvares af Zeuss og Erdmann, dog uden Føje, jfr. § 2 om Synskresen. Det eneste, vi får ud af Ptol., er, at Anglerne bo N. Ø. f. Langbarderne, og da disse if. Dubletten Lakkobardoi bo på Nedreelbens venstre Bred (hvor nu Bardengau), kommer Anglerne altså over på den højre. Hermed stemmer Tac.s Ord, at Anglerne og de øvrige Nerthus-Dyrkere bo i "secretoria Germaniæ" dvs. i den romerske Synskreses Yderzone. 199. Anglernes Naboer Varini if. Tac. genfindes hos Ptol. som Viruni = Avarpi i samme Nabolag som den senere slaviske Stamme Varnabi (ved Warnow; Anglernes Naboer Eudoses Tac. måske = Fundusii Ptol. 200. 257). Nerthus' hellige Lund lå if. Tac. på en Ø i Oceanet. Det kan næppe være Helgoland, thi her fandtes der allerede på Adam af Bremens Tid ikke Spor af Træer, og efter denne Øs Nærhed ved Chauker og Friser kan den næppe have været Centrum for et religiøst Samlag, hvori de nævnte Stammer ikke havde Del; det så meget mindre, som den faktisk senere var en Helligdom for Friserne. Nerthus-Øen må søges i Østersøen.

b) 192. Alle oldengelske Hjemmelsmænd (Beda, Ædelverd, Vilhelm af Malmesbury, Alfred den Store) er enige om, at Anglerne kom fra Angel mellem Jyder og Saxer. [Hertil Quedlinburg-Årbøgerne MG. SS. III, 31: Anglerne udvandrede under Kong Angling til Britannien fra Danernes Land. G. S.] Jfr. Oghgul som Hjem for Britanniens Jyder. 124. Grænseværneren Offa, Konge over Ongel (Vidsid) = Grænseværneren Offa, Konge over Vest-Angler (Vitæ duorum Offarum) = Uffe, der værger Danmarks Grænse ved Eideren. 132. Offas Forgængere Værmund, Vihtlæg = Uffes Forgængere Vermund, Viglet. På den Plads, der i Tid svarer til Anglernes Værmund, Offa, står i den vestsaxiske Kongestamtavle Freavine, Vig; hos Saxe er Vermund, Uffes Fader, samtidig med Frovin og dennes Søn Vige, som er Indehavere af Jarledømmet i Sønderjylland.

c) 205. Angler kan genfindes i Angel. 199. Varner måske i Varnæs ved Flensborg Fjord (promuntorium Varinorum i et Dokument fra 13. Årh.) samt Floden Warnow i Mecklenburg, Suariner måske i Schwerin (middelalderl. Latin Swerinum). 299. Herhen sætter nogle Forskere også Helge-Hundingsbane-Kvidens Varinsfjodr og Svarinshaugr. — 112. Navnene Engilin og Werenefeld v. S. af Frisonofeld [og Schwabengau] i Tyringen må hidrøre fra sekundære Bosættelser ligesom de Spor, vi finder af Varner og Svaber i Nederlandene.

d) 142. Torsbjærg-Runeindskriften, der af nogle sættes i 3. Årh., af andre i 1:ste Hæft af 5. Årh., har (Waj?)emåriz med Lydændringen $\hat{a} > \hat{a}$, der skér tidlig i Ags. og meget senere i Frankisk (samt slet ikke i Gotisk). Den tidligere Afhjemling viser altså, at Sproget ikke er frank. el. gotisk; men om det er Anglofrisisk el. Nordisk, afgøres ej. Overhovedet kan vi ej vente noget klart Svar så tidlig, da de særlig anglofris. Lydmærker først udvikler sig siden 6—7. Årh. — 124. Derimod dansk Uffe-Vermund (der sikkert ej er sildig indført udenfra), giver virkelig Svar: nord. Sprogpræg vilde kræve [Ubbe], Vårmund, jfr. Vårmundr i Langfedgatal; Vermund er typisk anglofris. — 63. Af det Anglofrisiskes to Hovedgrupper, Angelsaxisk og Frisisk, står den førstnævnte nærmest ved Nordisk (hertil Oversigtstavle). 33. I Navne-Elementerne røber de gamle merkiske Kongenavne såvel som de vestsaxiske en arkaisk Type. [Dvs. de afviger fra den i England alm. herskende Navnetype, som er mere i Slægt med den saxisk-tyske. Danekongen Alevihs Navn optages blandt Merkja-Fyrsterne (jfr. 151). Med Freavine jfr. Skjoldung-Prinsessen Freavaru. Med Lindisfarernes Queldgils jfr. nord. Kveldulfr, med østangl. Hrod-mund jfr. det hos Skjoldunger og Geater yndede Element hrod-. G. S.]. Jfr. ovenfor om de iutiske Navne Hengest og Hors.

e) 301. Intet peger på, at der udover det geogr. Naboskab var noget nært Bånd mel. Angler og Saxer. De sax. Tilknytninger går mod V, de angl. mod Ø. Sagn og Religion knytter klarlig Anglerne til Stammerne ved Østersøen. 108. Den hos Tac. fremtrædende nære Forbindelse mel. Angler og Varner stadfæstes næsten 1000 År senere ved deres fælles Lovbog. 302. Særlig nær knyttes Anglerne til Sjælland. I England synes Anglerne at have gjort sig til Herskere over et mangefold talrigere Element af Saxer. Kun i Essex synes der at have holdt sig et indfødt saxisk Fyrstehus. Men Følgen af Saxernes numeriske Overvægt var, at Landets Hovedpræg blev saxisk (jfr. 86 om det saxiske Socialsystem, der hersker også i de engelske Riger), medens Anglerne skrumpede ind til et militært Aristokrati.

§ 15. Saxer.

a) 203. Ptol. sætter Saxerne "på Nakken af den kimbriske Halvø". Det sættes sædv. = Holsten, dog næppe med Rette. At Saxer senere bo i Holsten, er sandt nok, men næppe afgørende. (90. Hos Beda og Widukind ses Saxerne historisk i Fremtrængen mod S og V over Nordtyskland). Holsten må på Ptol.s Tid have været indtaget af Nordsvaber, se § 16. Ptol. nævner 3 saxiske Øer, som må være de såkaldt nordfrisiske Øer vestenfor Sønderjylland; herindenfor må Saxerne tænkes (jfr. d).

b) 202. Saxe I, p. 51: en dansk Konge Helge udjog Saxerne af Jylland [og indsatte Jarlerne Eyr, Ler og Heska; Eyr repræsenterer if. Bugge Eidergrænsen. G. S.].

c) 100. Siebs mener, at Amrum (en af ovennævnte saxiske

Øer, ældre Ambrum) er koloniseret fra det østfrisiske Ammerland ved Weseren, ældre Ambria. Snarere er Ambria en saxisk Koloni fra Amrum. [Jfr. Ambronerne, der ledsagede Kimbrer og Teutoner, endvidere Ombrones v. S. af Varini og Frugundiones Ptol., Ymbrer v. S. af Sycger Vidsid, endelig Ambrones? = Aldsaxones hos Nennius. G. S. Chadwick 56 tyder Ambrones som Hymbro-nenses = (Nord)humbrier].

d) 99. Indbyggerne på Øerne Amrum, Föhr, Sild taler et Mål, som af Sprogforskningen kaldes "frisisk", men som af dem selv ikke kaldes således, medens derimod Indb. på den overforliggende Kyst faktisk kalder sig og deres Sprog frisiske. Der er ej heller historiske Vidnesbyrd om nøje Forbindelse mellem de nævnte Øer og Friserne. Efter den alm. Mening hos de Forskere, der har drøftet Sagen, må dette Mål gå direkte tilbage til Saxerne. 98. Fastlandsaxernes Mål er ganske vist i sin historiske Fremtræden afgjort tysk, men på deres Østgrænse i Schwabengau levede endnu i historisk Tid et anglofris. Mål, og i det oldsax. Digt He-liand samt andensteds ses talrige Spor af et tilbagevigende anglofris. Element [ligesom Holsten og Østhannover har talrige Stednavne med anglofris. Sprogform, f. Ex. Celle, ældre Kielle = Kilde. G. S.]. Uden Tvivl er Saxernes opr. anglofris. Sprog blevet opløst, idet de erobrende spredte sig over et vidt Område og således kom i Mindretal overfor de undervungne tyske Indbyggere.

e) 298. Saxe siger efter Fortællingen om, hvordan Helge udjog Saxerne af Jylland: "Han gav den Lov, at i Saxland Fri-manden og den Frigivne skulde have samme Mandebod". Dette er netop det typiske Grundtræk, hvormed Britanniens angelsax. Socialsystem adskilte sig fra det fastlandske og NB. også fra det kentisk-jyske. Således bliver det sandsynligt, at det omtalte Sagn virkelig grunder sig på historiske Minder. 102. Hos de i Historien kendte Fastlandsaxer findes dette System ikke længer. Derimod findes den Særegenhed, at de ikke havde Konger. Herved adskiller de sig fra Daner, Jyder, Angler, Varner, såvelsom fra Nordsveber og Friser, 308 derimod genfindes den kongeløse Regeringsform if. romerske Kilder hos en hel Del nordvesttyske Stammer, 319 muligvis som Følge af gallisk Indflydelse. [NB. Vesttyskernes Stammenavne adskiller sig i Bygningsmåden skarpt fra deres nærmeste Frænders og slutter sig nøje til den galliske Type. G. S.]. 102. If. Hucbald, Vita S. Lebuini, styredes Saxerne af et kåret Tolvmandsråd, som mødtes årlig i Marklo ved Weseren. 59. Østsaxerne i England afleder ikke som Anglerne og de kentiske Jyder deres Fyrsteæt fra Voden, men derimod fra Seaxneat = den fastlandsax. Gud Saxnot. 60. Når den vestsax. Fyrsteæt afleder sig fra Voden, synes det at modsige det hos Østsaxerne fremtrædende Forhold; men Modsigelsen opløser sig, idet vi sér, at den vestsax. Fyrsteæt (hvoriblandt Freavine, Vig) faktisk hævdede at høre sammen med den engelske i Bernikja. 174. Hos

Goter og Skandinaver sér vi talrige Exempler på, at Høvdinger, der indvandrer fra nordligere eller østligere Egne, opkaster sig til Herskere. Det er ikke nødvendigt at forudsætte, at Grundlæggelsen af sådant Herredømme altid skyldtes Erobring; fredelig Grundlæggelse ved Indgiftning etc. iagttager vi f. Ex. hos Ynglingerne i Norge. 227. At Fastlandsaxerne dyrker Irmin, medens Daner, Angler, Varner dyrker Nerthus, det kvindelige Sidestykke til Njörd og Ingve-Frey, har vi sét ovenfor i § 11. [Om Frisernes Forsete og Mars Tingsus se § 17 e].

§ 16. *Sveber.*

a) 223. Fra først af fremtræder Sveber som etnisk Gruppenavn. 216. Det udvides til politisk Gruppenavn af Tacitus. Strabon skelner indenfor Marbods svebiske Storstat udtrykkelig svebiske og ikke-svebiske Elementer. Af Tac. overdrives Svebernavnets Omfang, [så det også omfatter Goter og Sveer]. 203. Mod Nord må Sveber ved Elben have nået Vesterhavskysten, thi nogle Usipier, der if. Tac. Agricola c. 28 deserterer fra romersk Krigstjeneste i Britannien og lider Skibbrud på Germaniens Kyst, falder i Hænderne på Sveber og Friser. [Jfr. Ankyra-Mindesmærket: blandt de Kystboer, der føler sig truede af den romerske Flåde i Vesterhavet og derfor skikker Sendemænd, er ikke blot Kimbrer og Charuder, men også Semnoner = Svebernes Kærnefolk. G. S.]. 217. Blandt de nordligste Sveber i Elbegnene nævner både Tac. og Ptol. Semnoner og Angler; Tac. tilføjer desuden Anglernes 6 Nabostammer, der fæller med dem om Nerthus-Dyrkelsen. [Da disse Egne ligger i den romerske Synskreses Yderzone (jfr. § 3), bør vi ikke tage de nævnte Meddelelser særlig bogstavelig; vi kan gå ud fra, at Anglerne sikkert var *Naboer* til Sveberne (jfr. under b), men om de nogensinde virkelig selv har *tilhørt* Sveber-Gruppen, må regnes for tvivlsomt, da ingen andre Vidnesbyrd mælder derom.

b) 100. If. Sveber-Vandringen kommer Sveberne fra Landet Swevia i det nordlige Hav og lander ved Slesvig i Danernes Land; deres videre Stationer er Holsten, Schwabengau (ved Merseburg) og Endemålet det sydtyske Schwaben. I Fortællingen om Svebernes Deltagelse i Kampen mod Tyringerne spiller Sveberne Saxernes Rolle [med udtrykkelig Henvisning til en "Hystoria Saxonum". G. S.]. 128. If. Vidsid fastsætter Anglerkongen Offa i en Kamp ved Fifeldor Grænsen mellem Angler og Myrginger, og den fastholdes siden af Angler og Sveber. Det er fristende at knytte Fifeldor sammen med Eideren, hvor if. det danske Sagn Uffes Grænseværing finder Sted. Det er ikke klart, om Sveberne tænkes som Anglernes Forbundsfæller eller Fjender; 217 ialfald står de to Navne sideordnede (ligesom i den figd. Rejseskildring), så at Anglerne ikke tænkes medindfattede under Sveber. 128. I det danske Sagn er Anglernes Modstandere Myrgingerne afløste af Saxer el. Alemanner.

c) 137. Stednavnet Schwabstedt i Sydvestslesvig nær Eideren kan måske minde om Svebernes gamle Nordgrænse. 115. Schwabengau v. S. af Engilin, Werenofeld og Frisonofeld nær Merseburg er utvivlsomt en sekundær Bosættelse, 6. Årh. [jfr. Sveber-Vandringen. G. S.], 100. Ligeså Sveberne nær Antwerpen v. S. af Friser.

d) 96. De Sveber, der boede ved Kysten, må have talt en Kystdialekt = Anglofrisisk, og denne Forhåndsslutning stadfæstes fuldkommen af Sprogrester fra Schwabengaus Omegn (Navne hos Krønikeskriveren Thietmar af Merseburg og i Merseburg Dødebog).

e) 97. At der her længe holdt sig en særskilt Nationalitet, fremgår af Widukinds Ord I, 14, if. hvilke Indbyggerne af Schwabengau endnu på hans Tid havde andre Love end Saxerne.

§ 17. *Friser.*

a) 95. Romerske Kilder sætter Friserne i Kystlandet mellem Rin og Ems, Chaukerne østenfor Ems (mellem Friserne og Sveber-Saxer). 93. I Frisernes Lov (c. 9. Årh.) er deres Folk delt i tre Grupper. Den vestlige kuedes af Frankerne under Pipin 689, den midterste af Karl Martel 734; den østlige holdt sig uafhængig til Karl den Stores Tid. 256. En stor frisisk Nationalhelligdom findes i 8. Årh. på Øen Helgoland. 94. Fra 12. Årh. finder vi Friser i Vestslesvig. Det formodes i Almindelighed, at denne Bosættelse skete mellem 9. og 11. Årh. Men det er neppe troligt, at den skete i 9. Årh., mens Danerne herskede på Søen, og var den skét senere, vilde vel Saxe have vidst derom. Endvidere omtaler Kejser Hlothar c. 850 et Blandingsfolk af Saxer og Friser ved Grænsen mellem Normanner og Obotriter, dvs. i Holstens Nabolag. Derfor synes det, som om den frisiske Vandring østpå ej skete senere end 8. Årh.; sandsynligvis skete den, efterat Saxerne havde ophørt at være et søfarende Folk. 102. Det er ej utænkeligt, at Østfriserne langs Saxlands Kyst simpelthen er Saxer [og Chauker. G. S.], der politisk har sluttet sig til det frisiske Samfund. 95. Samtidig med deres Vandring østpå spredte Friserne sig sydpå i Marskegnene indenfor det gamle romerske Rige lige indtil Schelde, hvor der endnu findes frisiske Spor i Stedsnavnene.

b) 94. Saxe p. 249 fortæller, at Jyllands Kyster hærgedes af en frisisk Høvding Ubbe, som senere trådte i Harald Hildetands Tjeneste. Det synes at tyde på en Vandring af Friser nordpå ikke senere end 8. Årh.

c) 101. 115. Om det sekundære Frisonofeld ved Tyingen se § 16 c).

d) 63. Frisisk er Angelsaxiskens nærmeste Frænde. Det står noget fjærnere fra Nordisk, end Ags. gør. 67. Den påfaldende Overensstemmelse mellem Frisisk og det kentiske "Jysk" skriver sig først fra Tiden c. 400 År efter det ags. Landnam i Britannien; hvis der er nogen Sammenhæng, skyldes den det livlige Samkvem mellem Kent og Nederlandene i en senere Periode.

e) 102. Friserne stod fra gammel Tid under Konger, modsat

Saxerne. 296. Hos Friser og Chauker findes ikke Spor af Nerthus-Dyrkelse. 256. Friserne dyrkede på Helgoland en Gud Fosite. [nøjagtigere Forsete, "Præsidenten" ved Rets-Tinget. Jfr. Mars Tingsus hos Tvianterne fra det frisiske Landskab Twente. Friser-nes udprægede Sans for Retslivet er velkendt. Tacitus, Germania c. 35, fremhæver Retssans som et Særkende for Frisernes Naboer Chaukerne. G. S.J.]

Allerede næsten tre Kwartsekler har den hjemlige Etnologi været Genstand for mere eller mindre udtrykkeligt Fagstudium hos Englændernes Stammefrænder på Fastlandet. Den hjemlige Synskres drøftedes 1834 af N. M. Petersen i hans "Haandbog i den gammelnordiske Geographi". Det historisk-geografiske Kildemateriale samledes af Zeuss 1837 og undersøgtes siden videre af Müllenhoff, Wietersheim, Dahn, Bremer, Much, Herman Møller o. a. Sagnetes etniske Indhold drøftedes af Wilhelm Müller, Heinzel, Matthæi, V. Rydberg, Axel Kock, Fahlbeck, Knut Stjerna, Gudbrandr Vigfússon, P. A. Munch, Sophus Bugge, Axel Olrik o. a. Resultaterne fra Arkæologien søgtes frugtbargjort af Kossina samt søgtes ved Resultater fra Geologi, Plantegeografi, Antropologi og Stednavneforskning yderligere kontrolleret af Andreas Hansen.

Under alt dette Arbejde, der endda hyppig har taget Sigte på angelsaxiske Forhold, har man så at sige intet hørt fra England. Hvor passiv den engelske Forskning har forholdt sig på den hjemlige Etnologis Felt, fremgår tydelig nok af Mr. Chadwicks Værk, thi blandt lange Rækker af citerede Værker søger man næsten forgæves efter et engelsk, og Mr. Chadwick må selv påpege den "neglect", som de engelske Forfatningshistorikere har vist overfor den gamle Sagnoverleverings Vidnesbyrd.

Så meget des mærkeligere og prisværdigere er det derfor, når Mr. Chadwick har kunnet præstere et Værk som nærværende. Har den engelske Forskning i dette Kapitel ladet vente længe på sig, så har den nu til Gengæld vist, at når den for Alvor vilde, var den alligevel ikke tabt bag af en Vogn. Faktisk er nemlig Englands nationale Etnologi gennem dette Værk i ét Spring kommen op på Højde med det bedste, der præsteres i Nabolandene.

Mr. Chadwicks Værk indeholder egentlig langt mere, end det på Titlen lover. Det lover at fortælle os om den engelske Nation, men Størstedelen af dets Kapitler kan mere eller mindre direkte indgå i en Etnologi for vor samlede Folkegruppe. Jfr. *Axel Olrik*, "Episke love i Gote-ættens oldsagn", Danske Studier 1907, S. 193; Olrik fremhæver Chadwicks Grundighed og Ædruelighed i Kritiken af de engelske Overleveringer, men finder hans Kritik mindre tilfredsstillende ved de fastlandske.

Samfærds-kresens og Synskresens Vigtighed som Ramme for etnologisk Forskning har Mr. Chadwick klart Øje for, således som

det vil fremgå af mit Referat. Ganske vist indgår de hidhørende Iagttagelser i hans Fremstilling noget spredt og uoverskuelig, så at Læseren uden den af mig givne Sammenstilling næppe vil få rigtig fat i dem. Men det er dog ganske tydeligt, at Mr. Chadwick altid har disse Forhold i Minde og så at sige altid træffer Sømmet på Hovedet. Han danner herved en velgørende Modsætning til Bremer, i hvis Etnografi der aldeles ikke spores nogen gennemført Hensyntagen af denne Art.

Klassificeringen af de gamle Germani viser Mr. Chadwicks Fortrin endnu klarere. De tidligere Forskere fra Zeuss til Bremer, — når alene bortsees fra enkelte såsom Rieger, Kossinna, Herman Møller —, har på de gamle Folketavlers Ruin-Tomter opført et sandt Babelstårn af Konstruktion, der topper i Kögels forbløffende kategoriske Syllogisme: "1. Danerne og de øvrige Nordboer er udelukkede fra Ingve-Gruppen; 2. Beovulf kalder Danerne for Ingviner; 3. ergo kan Beovulfs Daner ikke være virkelige (nordiske) Daner". Mr. Chadwick skærer ubarmhjertig gennem disse Konstruktioner og levner ikke Sten på Sten deraf. Han viser, hvorledes Ingve-Gruppens Identificering med den anglofrisiske Sproggruppe er et rent Fantasifoster, og hvorledes der indenfor Hovedmassen af Ingve-Gruppens såkaldte Område — fra Vestslesvig til Rinen — ikke findes Spor af gyldig Afhjemling for den. Han viser, hvorledes Ingve-Gruppens Centrum ligger netop hos det Folk, som den gængse Lære vilde udelukke, nemlig Danerne. Meget af dette fremstiller Mr. Chadwick ganske kort, næsten som en selvfølgelig Sag. Han spiller ikke mange Ord på sine Forgængeres Konstruktioner. Og med Rette. Thi det er jo mest Fantasier, som ikke er nogen Gendrivelse værd. Disse Fantasier vil nu, som Tyskerne siger, være gjorte "gegenstandslos", og Drøftelsen af den gamle Stammegruppering vil have at gå ud fra Mr. Chadwicks Værk.

Aller klarest viser imidlertid Mr. Chadwicks Fortrin sig ved de sociale Realiteter. Ved sin Fordybelse i dem giver han sin Opfatning en Ballast, som vist de fleste Forgængere har savnet. I Modsætning til Bremer, der på Grundlag af halvanden Runeindskrift og en formodet Sproggrænse ved Storebælt eller Øresund erklærer hele Danmarks Område for oprindelig anglofrisisk, erklærer Chadwick de sproglige Vidnesbyrd for aldeles uvæsentlige i Sammenligning med de sociale, og han fremdrager her Forhold, som ingen tidligere har anet, og som sikkert vil få afgørende Indflydelse på Opfatningen af Oldtidens etniske Forhold. Vigtig er her især Modsætningen mellem Kents Jyder og de øvrige Angelsaxer.

Iøvrigt ligger det i Sagens Natur, at et så stort og delvis så ganske uopdyrket Område ikke med ét Slag kan inddrages under Dyrkning, uden at der hist og her må blive nogle Mistag eller Brist. Jeg skal nu kritisere enkelte Punkter samt give nogle

Vink om Områder, der endnu må opdyrkes, før det hele kan komme i god Vexeldrift.

Mr. Chadwick kalder Vendsyssel, Ty, Himmerland og Harsyssel "forhenværende" Navne. Heri tager han fejl: de lever alle til den Dag idag i bedste Velgående; f. Ex. udkommer der Dagblade med Undertitlen "Himmerlands Tidende", "Vendsyssels Tidende", og til Landskabsnavnene slutter sig Indbyggernavnene Vendelboer, Tyboer, Himmerboer og Harboer (el. Hasselboer). Mr. Chadwick er dog her sagesløs; Skylden ligger ene og alene hos vor officielle Korttegnning, der har fundet på at undertrykke alle vore uofficielle Landdelingsnavne, når de ikke tilhører Øer (!) eller ganske små Halvøer (!). Man finder her istedenfor Vendsyssel, Ty, Himmerland sat Hjørring Amt, Tisted Amt, Ålborg Amt, eller også Ålborg Stift og Viborg Stift; vel at mærke: Hjørring og Tisted Amt ligger i Ålborg Stift, og Ålborg Amt væsentlig i Viborg Stift! Hvad Grunden til dette "System" er, må Guderne vide; det er vel nærmest et Udslag af den samme bureaukratiske Foragt for al Filologi og Historie, der har gjort, at vore Myndigheder på den tankeløseste Måde har ødelagt den folkelig danske Personnavnegivning. Sæmeget er ialfald sikkert, at "Systemet" gennemføres hårdnakket lige fra de fineste Generalstabskort til de tarveligste Skolekort, og vi sér nu hos Mr. Chadwick Følgerne: Navnenes officielle Undlivelse ophøjes allerede hos det intetanende Udland til "videnskabelig Kendsgærning!"

Mr. Chadwick hævder, at Mons Saevo må være søndenfor Østersøen og ikke godt kan tænkes i Norge; thi, siger han, 1) det norske Område lå ganske udenfor Romernes Synskres, 2) Kundskaben om Skandinaviens Landfasthed erhvervedes i Vesteuropa først langt senere, 3) et videnskabelig gennearbejdet Kort over Nordeuropa fremkom først på Marinos' Tid. Denne Slutningsmådes Gyldighed er dog ikke hævet over enhver Tvivl. Vi kan let blive enige om, at en nøjere Viden om den nordlige Udkant af Europa ikke fandtes hos de gamle Romere, og at selve vor hjemlige Folkeoverlevering endnu længe efter forestillede sig Skandinavien som en Ø. Men deri ligger dog ikke med Nødvendighed, at en nøjere Viden aldeles ikke fandtes på Romernes Tid. Når i 9. Årh. den norske Lægmand Ottar af eget Initiativ kunde drage ud på Opdagerfærd og iagttage Skandinaviens Landfasthed med Bjarmeland, hvorfor skulde så ikke f. Ex. en Svensker kunne have gjort en lignende Iagttagelse et Årtusende tidligere? Fra Sverrigs gamle Centrum Upland er der jo dog ikke særlig langt ad Kystvejen til Finland, og vi véd jo fra Tacitus, at Svenskerne allerede i gammel Tid var store Søfarere. Forudsat nu, at en sådan lokal Viden fandtes hos Svenskerne i 1. Årh. e. Kr., så kunde den også sporadisk forplantes til Svenskernes Genboer Goterne søndenfor Østersøen, og der bliver da den Mulighed, at den herfra videre — naturligtvis endnu mere sporadisk — kunde nå til Romerne. Faktisk

er en sådan Mulighed slet ikke så fjærntliggende, som det måske ved første Øjekast kunde synes; netop hos Plinius er den endog ret nærliggende. Thi Plinius fortæller, Nat. Hist. XXXVII, 45, udtrykkelig, at Kejser Nero sendte en romersk Købmand til Gøtternes Kyst med det officielle Hverv at indlede en regelmæssig Forbindelse med det derværende Centrum for Ravhandelen. Denne Pioner for den romerske Synskres er det åbenbart, fra hvem Plinius har sine forskellige delvis ret detaljerede Meddelelser om Skandinavien og Nabolande.

Det førstehånds Grundlag skinner endnu tydelig nok igenem Plinius' Ord, når han siger, at Skandinavien har en så umådelig Størrelse, at Indbyggerne kalder det "en egen Verdensdel", og når han tilføjer, at Nabooen Ainingia (*Finingia, Finland?) menes at være ikke mindre. Vi har her det direkte Citat fra indfødte Hjemmelsmænd, og den lokale Førstehånds-Viden røber sig yderligere derigennem, at den aldeles sprænger Rammerne for Datidens gængse romerske Jordbillede. Thi indenfor dette var der nordenfor Europas ved Okeanos afgrænsede Fastland ikke Tale om noget, der kunde medbejle til den Udmærkelse at kaldes "en egen Verdensdel". Man sammenligne Ptolemaios' Kort, hvor den største Skandia-Ø fremtræder som — en Tiendedel af den jyske Halvø! Og fæster vi nu Opmærksomheden ved Ptolemaios, vil vi hos ham på en anden Måde iagttage nøjagtig samme Forhold som hos Plinius: Ptol.s Meddelelser fra Skandia sprænger fuldstændig Rammerne for det gængse romerske Jordbillede, først og fremmest således som det fremtræder ved hans eget Kort over Skandia. Thi på denne Ø med en Tiendedel af Jyllands Areal sammenstøver han nøjagtig ligeså mange Folkestammer som i Jylland. Føj hertil, at Jylland ligger i den romerske Yderzones inderste Del, der nåedes ved den romerske Flådes Opdagelsestogt under August, medens Skandia ligger i den aller yderste Yderrand, der aldrig nåedes af noget romersk Opdagelsestogt, — det vil efter Statistikkens Perspektiv-Lov sige det samme som, at de 7 sammenstuede Folkestammer på Skandia tæller for måske ti Gange så mange. M. a. O.: Ptolemaios slår sig selv på Munden, og hans lille Skandia-Ø viser sig at voxe op til netop det, den kaldes af Plinius' indfødte Hjemmelsmænd: "en hel Verdensdel". Denne Overensstemmelse er så mærkelig, at jeg skulde være tilbøjelig til at tro, at Meddelelserne hos Ptolemaios går tilbage netop til samme Kilde som de tilsvarende Meddelelser hos Plinius, altså den af Kejser Neros Kommissær sammenstillede og udarbejdede officielle Rapport. Selv om nu dette måske vil blive regnet for tvivlsomt, så er det ialfald sikkert, at Ptol.s Skandia-Kort — bortset fra de Navne-Radbræk, der aldrig kan undgås hos Ptol. — er så fortrinligt, at det går langt over det Mål af Nøjagtighed, som den fjærnt boende Stuelærde Marinos kunde nå op til selv med hele sit teoretisk-geografiske Måle-Apparat. Dette Kort røber en afgjort Første-

hånds-Viden, og, da den romerske Hjemmelsmand næppe personlig har gennemrejst Skandinavien, må det m. a. O. regnes for et Stykke original-skandinavisk Geografi, som er kommet til os i temmelig uforfalsket Form, fordi Marinus-Ptolemaios & Co. her heldigvis kun har haft én Kilde at øse af. Det kan stilles ved Siden af Nordmanden Hrodvulfs Meddelelser til Kong Theuderik i Italien (hos Jordanis), samt Nordmanden Ottars og (Englænderen?) Vulfstans Meddelelser til Kong Alfred i England. Hvad nu Kundskaben om Østersøen vedrører, så mener jeg, at når Hjemmelsmanden for det formodede urskandinaviske Aktstykke var så velunderrettet om Folkestammernes indbyrdes Stilling, som han faktisk er, da vilde det være underligt, om han skulde have været uvidende om Skandinavians Landfasthed. Men dét vil jo ingenlunde sige det samme som, at han evnede at udtrykke sin Viden på en sådan Måde, at den kunde opfattes rigtig af Romerne og således omstøde de fejlagtige Forestillinger, som i deres indarbejdede geografiske System nåedes om Nordeuropas Udseende. Med slige sporadiske Meddelelser fra den yderste Yderzone gik det vel således, at de indordnedes af Romerne på må og få. Mons Saevo sættes ved Siden af Scadinavia, istedenfor på Scadinavias egen Grund, og det sammenlignedes med Nordeuropas andet traditionelle Storfjæld, Ripærkæden, istedenfor at identificeres dermed. (Ripær-kæden er ingenlunde, som Mr. Chadwick efter gængs Opfattelse troer (213), Valdai-Højene, men derimod Norges Fjælde; det fremgår tydelig af Mela III, 5, hvor de sættes i Midnatssolens Land i det yderste Nord ovenover "det skytiske Folk Belkerne" = Belgerne, der af Pytheas henregnedes til Skyterne ligesom alle andre Folk østenfor Gallerne). Ligningen Hilleviones = Ailouaiones Ptol. = Helvaeones Tac. tager sig meget tiltalende ud for *Øret*, derimod mindre for *Øjet*, som i denne Sammenhæng er det vigtigste, da Navnene fra den romerske Yderzone næsten udelukkende overleveredes ad boglig Vej; det tykkes mig ret vanskeligt at forstå, hvordan Forbindelsen LV grafisk skulde kunne blive til LLEV, dertil kommer de oven omtalte saglige Grunde. Jeg skulde være tilbøjelig til at læse "illa Svionum gente", som jeg har udtalt i Salmonsens Konversationslexikon. Faktisk passer de 400 Fylker ene og alene på "Svionum civitates", der jo hos Tacitus fremtræder som et stort og mægtigt Samfund, ganske svarende til Sveberne med de 100 Fylker.

Et Område, som endnu ikke er tilstrækkelig opdyrket, er Personnavnegivningen. Medens denne siden d. 7—8. Årh. fremtræder som et Kaos, hvor Opnævning efter Forfædre og efter yndede Sagnhelte gør det vanskeligt at nå ned til fast Bund, er Forholdene i den foregående Tid ganske anderledes. Der lader sig opstille en hel Række mere eller mindre ubrødelige Love for Navneskikken, hvis Iagttagelse giver os yderst værdifulde Vink til Identificering af Sagnpersoner og til Fastsættelse af etnisk Afgrænsning og historisk Tidfølge.

1. *Guders Navne indgå meget sjældent i almindelige Personnavne.* Allerede iagttaget af Kossinna, Indogermanische Forschungen VII, 299. Følgeslutning: Stammegruppernes Opnævner (Eponymer) Irmin og Ingvo kan ikke, som Müllenhoff vil, være oprindelige Guddomme, da de indgår i talrige gamle Personnavne.

2. *Eponyme Navne-Elementer, der udtrykker et Folks egen Nationalitet, kan ikke indgå i dette Folks Personnavne.* Denne Lov synes først afskaffet af Østgoterkongen Theudemer og hans Efterfølgere. (Jfr. min Diss. "Oldsagn om Godtjod" 152.) Fra dem breder den national-eponyme Navnegivning sig siden nordpå. Følgeslutninger: a) Ermin hos Goterne viser, at de *ikke* regnede sig for Ermin-Sønner; Ingviomer hos Cherusker, Ingeld hos Heapbearder etc. viser, at de *ikke* regnede sig for Ingve-Sønner. (Arminius er vel ikke nødvendig = Ermin; hvis det var det, måtte vi slutte, at Cheruskerne på Arminius' Tid ikke regnede sig for Ermin-Sønner, trods Plinius' Ord; Navnet Halvdan er vanskeligere at forklare, men kan dog måske tænkes at have dannet en Undtagelsesrubrik sammen med Navne som Halb-During, Halb-Swab etc.) b) Amal, Ostrogota, Æsc, Angelpeov, Icel, Beornec, Ingvio, Ingebrand, Gevis, Yngve etc. er ikke virkelige Personnavne (som Mr. Chadwick mener, bortset fra Beornec og Gevis), men digteriske Indskud i Stamtavlen. De rører sig ved næsten altid at optræde enten i Toppen eller midt inde i Stamtavlen på et Sted, der skiller Sagnpersonerne fra Hjemlandet (deriblandt også Landnamsmændene) fra de historiske Grundlæggere af et fast Statsamfund i Nybygden. Jfr. min Diss. S. 150 ff. c) Ved den ovenfor omtalte Iagttagelse får Navne som Ingvio en uanet etnisk vægt. Hidtil mentes jo Ingvio som Vidnesbyrd for Bernikjernes Tilhør til Ingve-Gruppen at være ret underordnet, og Mr. Chadwick noterer S. 226, at Navne på Ing i England ellers først optræder siden 7. Årh. og endda ret sjældent, hvad der åbenbart synes ham påfaldende. Nu viser det sig, hvis jeg har Ret, at alting er i den skønneste Orden: Navnet Ingvio må ikke opfattes som "unormalt svag Afhjemling for Tilhør til Ingve-Gruppen", men tværtimod som den udtrykkelige Tilkendegivelse af, at Bernikja-Ætten regnede sig did.

3. *Fuld Opkalding efter Ætte-Medlemmer er ikke tilladt.* Denne Lov synes først afskaffet af Vestgoterkongen Theuderik, Attilas Overvinder i Folkekampen ved Châlons. Fra Goterne breder den nye Skik sig siden nordpå. Følgeslutning: når Mr. Chadwick S. 146 opgiver Håbet om at hitte rede i de dusinsvis optrædende Skjoldkonger ved Navn Frode, da kan han nu trøste sig, — de er nemlig alle til Hobe Gengangere af én og samme Ur-Frode. At der har eksisteret to Danekonger Helge, som Mr. Chadwick mener, kan heller ikke godt tænkes, thi Helge *a* er Modstander af Heapbearderne og Helge *b* er Modstander af Hod-

brodd (= Heapobearderne), så jeg må med Bugge regne de to Sagnkonger for identiske.

4. *Kælenavne er yndede og bruges navnlig til Udmærkelse af fremragende Helte.* Kejser Maximian, af Byrd en Goter, kaldes af sine Krigere "Micca". Blandt Hunnernes Majestæter træffer vi Navnene Attila, Bleda, Kreka, Hildiko; Attilas mest yndede Søn hedder Ernak, mens de øvrige mest har Navne som Ultjindur (Sagnets Ortwin el. Ortlieb), Emnetjur; blandt de underordnede Høvdinge træffer vi Navne som Huni-gez, Ufta-hari etc. Den her omtalte Skik synes først afskaffet af Østgoterne, thi allerede før Ermanrik bærer deres Konger sjælden Kælenavne (eneste Exp. Kniva), og efter ham findes ikke et eneste, når bortset fra lavbårne Opkomlinge som Tejas i det østgotiske Riges allersidste Tid. Fra Østgoterne breder den nye Skik sig først til Burgunderne og siden videre nordpå. Følgeslutning: når en Sagnkreses Hovedpersoner overvejende har Kælenavne, er den gammel; når de derimod overvejende har Fuldnavne, er den yngre. Den ovenomtalte historiske Hunnerkres fra 5. Årh. genfindes i Sagnet som Etzel, Etzelin, Atle, Bledla-Bloedelin, Herkja, Helche, Erpf; Frankerkongen Hlodjo fra 5. Årh. genfindes som Hilde, Hlød forbunden med Humle, der svarer til Attila. Derimod Frankerkongerne Theuderik og Theuderth fra 6. Årh. genfindes som Hug-Dietrich og Wolf-Dietrich (altså: Navnene udmærkes her ved at forlænges istedenfor ved at forkortes!). Omvendt: når vi finder en frankisk Sagnkres med Personerne Sigmund, Sigfrid af Rinfranken, Brynhild af Burgund, Gunther af Burgund, Dankward, Ortwin af Metz etc., kan den umulig gå tilbage til d. 5. Årh. eller til endnu ældre Tid; den må henhøre til d. 6—7. Årh., hvor vi faktisk også finder en samvørende historisk Kres Sigismund, Sigeberth af Rinfranken, Brunehild af Rinfranken og Burgund, Gundehrann af Burgund, Dageberht, Arnulf af Metz. Jfr. min Afh. Ark. n. f. XXIV, 16.

5. *De enkelte Stammegrupper har et temmelig snævert afgrænset Udvalg af Navne-Elementer.* Da Personnavnene ikke tør indeholde nationale Opnævner, synes man at have trøstet sig ved fortrinsvis at vælge de Navnestave, der er stærkest afhjæmlede indenfor pågældende Stammegruppe. Nerthus-Dyrkernes Område med Nabolag indeholder særlig hyppig Stavene *H* & *V*: Haruder, Himmerboer, Haler (= Hælsinger), Heapobearder, Holmryger, Vendelboer (samt Vendelfolk), Varner, Vinniler (= Langharder), Vederas (= Geater), Voinger, Ge-Visser. Dertil svarer den overvældende Masse Personnavne på *H* & *V*. Ældre Runeindskrifter: Hlevagastiz, Holtingaz, Hariso, Hariwulafar. Skjoldunger: fast Ættstavrim *H*, især *Hrod* (Undtagelse danner kun enkelte Kvindenavne; med *Freavaru* jfr. Gevissernes *Fripugar*, *Freavine*). Skjoldungernes *Forgænger*: Heremod. Sjællændere (?): Hamunds Sønner *Hagbard*, *Hake*, *Helvin*; i deres Følge en *Hake* Sjællænder og en tredje *Hake*. Eruler: (*H*)arud, (*H*)ochon = *Hauhkon*, *Halarik*,

Hrodvulf. Jyder: Hengest, Hors (samt (H)rowena?). Østangler: Hrodmund, Hryp. Ældre Runeindskrifter: Wolpupewaz, (Waj?)e-mariz. Bornholmsk Stamfader Vesete. Skånsk Kæmpe Vesete = Visti, endnu et yndet Navn i Jylland. Eruler: Visund kaldet Vandalhari. Amleds Fader: Ør-Vendel. Vendler: Vulfgar. Jyder: Vitta, Vecta, Vihtgils, Vihtæd; dito på Wight: Vihtgar. Jysk Jarl: Vøttr (Ynglinga Saga; jfr. sjællandsk Stednavn Vetterlev). Voinger: Vald. Lindisfarer: Vinta. Ge-Visser: Vig. Mærker: Vapolgeat, Vaga, Vihtlæg, Værmund. Det saxisk-nordvesttyske Område med Nabolag indeholder særlig hyppig Staven S: Saxer, Suariner, Sigulones (= Secger, Sycger), Sabalingier (dog måske Fejl-læsning for Sigulones Abalingioi), Sveber, Semnoner, Silinger, Sidiner, Sugambrer, Salier, Sturier. Dertil svarer den overvældende Masse Personnavne på S. Østsaxer: efter Landnavnet fast Ættestavrim S, især Sæ og Sig. Hos Saxe bærer Saxerne overvejende Navne på S: Sverting, Sigvar(d), Sigerik, Sigfrid; hertil Alemanneren Skate. Sycger: Sæferd (vel = Secger: Sigeferd). Moerer (= Maurunger): Sigfrid. Ymbrer: Sceaþhere (vel = Ambrones = Nordhumbre, hvis Fyrsteæt åbenbart oprindeligt har samme Top som Østsaxernes, og desuden indeholder Navnet Sverting). Ripvarjer: Sigeberht, Siggo, Sigvald etc. Salier: Sigeberht (= Sigurd Fafnesbane). — Navneleddet Sig er også hyppigt i Sverrig. Jfr. hos Saxe Kongerne Sigtrygg og Sigvard Ring og en anden Sigvard VI, 199, samt Menigmænd Sigmund fra Sigtun, Si(g)mon(d), Sibbe, endelig Gøterkongen Sigvard og en gotisk Prinsesse Signe. Navne på Sig- optræder ikke i en eneste gammel engelsk eller jysk Æt. Derimod er Sig det herskende Element i den danske Konge Sigars Æt, de såkaldte Siklinger, samt optræder også i Danekongen Gøtriks Æt. Men disse to Tilfælde hører til de Undtagelser, der kun stadfæster Reglen, thi Siklingerne afledes af Saxe fra Gøtland, og Gøtriks Æt afledes af Saxe fra Norge. — Den her meddelte Iagttagelse kan maaske bidrage til at afgøre Striden om, hvorvidt Beovulfs Geater er Gøter eller Jyder. Chadwick mener det første, men det viser sig ved deres Navnetype, at de passer mindst ligeså godt til Jylland som til Gøtland, thi de savner absolut Sig-Navnene og vrimler af Navne på H (deriblandt Hrod) og V. (Hvor skulde også Gøterne kunne have frygtet en Hjem søgelse fra Frankerne, jfr. Beovulf 2922. Derimod viser Historien atter og atter, hvorledes Jylland var udsat for Fremstød fra Frankerne eller Romerne, og hvorledes dets Indbyggere derfor atter og atter troede at måtte hytte sig ved frivillig at sende Til-sagn om Underkastelse. Endelig kan alle de geatiske Hovedpersoner genfindes hos Saxe i Kresen om Frode: Roller, Haquin, Huglet, Egther = Hredel, Hædcyn, Hygelac, Ecgþeov).

6. *Fortløbende Ættestavrim er hyppigt i Folkevandringsstiden.* Allerede iagttaget af Axel Olrik, Danmarks Heltedigtning 18. Følgeslutning: når Saxe hensætter Huglet til Irland, mens Ynglingatal gør den samme Person Hugleik til Sveakonge, ligger

Vildfarelsen ikke, som Chadwick mener (147) hos Saxe, men tværtimod hos Ynglingatal. En Hagleik er nemlig umulig i den svenske Kongeæt på daværende Tid, af den simple Grund, at denne Æt dengang havde gennemført vokalisisk Ættestavrim. Den nævnte Person er ingen anden end den historiske "Geatekonge", Hygelac, der jo netop omkommer i "Irland", dvs. det nederlandske Eijerland. Samme Forskydning fra det nederlandske til det britanniske Irland iagttager vi hos Holmrygerkongen Hagen a i det tyske Digt Kudrun.

7. *Fyrstelige Navne lyder andre Love end borgerlige.* Når Chadwick af Sprogformer som Iclingernes Vermund, Uffe slutter, at Anglerne i Hjemlandet talte Anglofrisisk, er det endnu noget for rask. Thi efter samme Slutningsmåde måtte vi udstrække det anglofrisiske Sprogområde til Sverrig, hvor vi jo træffer de ntvivlsomt anglofrisiske Sprogformer An (Flatøbogen: "som vi kalder Aun") og Adils (= *Audils). Vi kan foreløbig højest slutte dette, at "anglofrisisk" Sprogpræg herskede hos den engelske Fyrstæt Iclingerne; hvorvidt det herskede også hos det menige Anglerfolk, er en Sag for sig og står endnu tilbage at undersøge.

Et Område, der ligesom Personnavnegivningen endnu ikke er tilstrækkelig opdyrket, er Stednavnegivningen. Adskilligt er bleven gjort i den nyere Tid, således især af Johannes Steenstrup og Sigurd Nygård, der på en meget frugtbringende Måde har eftersporet Stednavnegivningens Forhold til Gudsdyrkelsen og til de sociale Realiteter. Det er bl. a. blevet fastslået, at i det ældste Lag indgår almindelige Personnavne aldeles ikke, og Gude- navne kun, hvor der er Tale om virkelige Pladser for Gudsdyrkelse. Meget står dog endnu tilbage at gøre, og det særlig netop vedrørende Spørgsmålet om Angelsaxernes etniske Stilling. I min Afhandling "Var Anglerne Tyskere?" (Sønderjyske Aarbøger 1900) kom jeg flygtig ind på det Problem, der ligger her. Medens jeg i Hovedsagen var nået til samme Resultat som Mr. Chadwick, at Angelsaxernes kulturelle Forbindelser pegede ikke vestpå men østpå, kunde det ikke undgå at slå mig, hvor ringe Samstem der i Stednavnene var mellem den angelsaxiske og den særskilt nordiske Type. Jeg kunde kun påvise et eneste vigtigt Fælles-Element, nemlig *-tun*; iøvrigt måtte jeg erklære, at Angelsaxernes Forbindelser her mærkelig nok pegede afgjort mod Syd og Vest. Ved nærmere Eftersyn har imidlertid det påfaldende Undtagelses-Forhold opløst sig til intet. Allerede Director H. Jellinghaus har gjort opmærksom på væsentlige Fælles-Træk mellem Angelsaxer og Fastlandssaxer på den ene Side, Danske, særlig Jyder, på den anden Side (eng. dansk "ore", eng. sax. "sike" = jysk "sig" etc.)¹⁾. Det synes mig nu at vise sig, at Fællesskabet går langt videre,

¹⁾ "Über die Ortsnamen zwischen Unterelbe und Unterweser". Jahres-Bericht der Männer vom Morgenstern. Heft 3. "Englische und niederdeutsche Ortsnamen". Anglia. N. F. VIII, 257.

end han har tænkt sig; navnlig er der ikke blot en Del sax. ags. Elementer, der griber over på dansk Grund, men også omvendt en Række nordiske Elementer, der griber over på sax. ags. Grund, således at vi i alle Måder får Billedet af et Overgangsled mellem Nord og Syd. Jeg skal nu kortelig meddele en Liste over mere el. mindre sikre Fælles-Elementer i etnisk-geografisk Navnegivning. -tjod (brugt i Egennavne), -folk, -far, Herred, -fold, -feld, -tun, -gård, -ore, -løse, -værd (Bags-værd, Tox-værd), -holm, -hulle ("Høj", Othinshulle, Vonsild), -klint, Mærn (holstensk Marne = Ptol. Marionis?), -mar (Vestmar, Sturmarii), -sig, -fard (Medelfar, Skiffard = eng. ford?), -vedel, -pyt, -væld, Vældhoved, -elv (= Elben), -flod (ældre -fljót), -ved (gotisk Mirq-uidu, Vidi-varii), -ho (Skov), -lo (Skov). Særlig vigtige tykkes mig de etniske Inddelingsnavne. Med Angelpeod jfr. Sviþiód, Gautþiód, Liothida, gotisk Gut-piuda; på tysk Grund kun Appellativet irmindiot. Med Norfolk, Sufolc i Øst-Angel jfr. Vendelfolk (nu Vandfuld Herred) i Jylland samt det norske -fylke. Med Lindisfarer v. S. af Øst-Angel jfr. Sjællandsfar, Hallandsfar samt "farones", Navnet på de burgundiske Frimænd, endvidere Personnavne burg. Fara, Burgundofaro, Sendefara, erulisk Fara. Engelsk Hired = Herred. De engelske Navne på -set og -ge = tysk -sass og -gau skriver sig vel fra Saxerne? Dog jfr. norsk Bostednavn -set. Andre hidhørende Elementer, der er fremmede for Nordboer og Angler er langbardisk-mellemtysk -aib, f. Ex. i Wetterau = Wedreiba, nordtysk-vesttysk-frisisk -bant, f. Ex. alemann. Bukino-bantes, frank. Tubantes, Brahbant, frisisk Ø Bant, nordtysk By Banteln ved Weser. (Det nord- og vesttyske Område kendemærker sig desuden ved Strømnavne på -lår og -apa). Overensstemmelsen i etniske Inddelingsnavne fører os hen til de af Mr. Chadwick så stærkt understregede sociale Realiteter, men den nærmere Undersøgelse heraf må jeg overlade til andre.

En Undersøgelse af Person- og Stednavne er sikkert påtrængende nødvendig, hvis vi virkelig skal nå tilbunds i Spørgsmålet om Anglernes Oprindelse, ja overhovedet i Spørgsmålet om de gamle Folkegrupperinger. Men allerede nu kan vi skønne, at denne Undersøgelse ikke på noget væsentligt Punkt vil omstøde eller blot stærkt ændre de Resultater, hvortil Mr. Chadwick foreløbig er nået. Det Suppleringsstof, jeg har fremdraget, synes overalt på det fortrinligste at passe ind i de af Mr. Chadwick opstillede Rammer. Ja selv hvor jeg har måttet tage Afstand fra Enkeltheder i hans Fremstilling, således som f. Ex. ved Opfattelsen af den formentlig historiske Person Ingvio, viser det sig undertiden, at Mr. Chadwicks Hovedresultat derved så langt fra røkes, at det tværtimod snarere får den allerkræftigste Støtte. Det tør da med Sikkerhed forventes, at Mr. Chadwicks Værk vil blive stående som grundlæggende i engelsk Etnologi.

Gudmund Schütte.

Ymi—Tuisto.

Ich habe an dieser Stelle (23, 247) die Vermutung ausgesprochen, dass bei Tacitus' Darstellung der altgerm. Anthropogonie nicht alles in Ordnung sei. Die Vermutung, dass Twisto der Sohn und nicht der Vater des Mannus war, erhält nun eine unerwartete Bekräftigung.

In einer weitgreifenden Besprechung von Hirts "Indogermanen" kommt Fick (Zs. f. vgl. Sprachforschung, 41, 347) auch auf die Mythologie der Phryger zu reden. Er erwähnt deren Anthropogonie: Manes hat zwei Söhne, Akmon und Doias, was Fick selbst mit "Zwilling" übersetzt und mit Yama und Tuisko zusammenstellt! Wir hätten also ganz dieselbe Gruppe: Manes—Mannus Vater, Tuisto—Doias Sohn. Die Stellung Akmons allerdings würde abweichen. Dass aber die germ. Anordnung uralte sein muss, hat soeben Olrik (Danske Studier 1907, 197) im Anschluss an Schüttes "Episke Love i Gote-Ættens Oldsagn" erwiesen: der Aufbau des Stammbaums bei Tacitus entspricht der besten alten Technik. (Analoge Gebilde bei den Skythen: Fick a. a. o. S. 350).

Es wäre also Tac. Germ. 2, 10 (Schweizer-Sidler) nur zu lesen: "Tuistonem . . . filium Manni" und 2, 11 "Tuistoni", und alles wäre in schönster Ordnung.

Berlin 5. 2. 08.

Richard M. Meyer.

Ortnamnskommitténs arbeten.

Några antikritiska anmärkningar.

Den anmälan av de hittills utgivna fem delarna av "Sverges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län, på offentligt uppdrag utgivna av Kungl. ortnamnskommittén", som i föregående häfte av denna tidskrift, s. 192 ff., presterats, vittnar om så mycket missförstånd och innehåller så många vilseledande eller rent oriktiga uppgifter, att det för både fosterlandet och vetenskapen så viktiga arbetets intresse synes med nödvändighet kräva, att de av tidskriftens läsare, som ej redan själva tagit kännedom om ifrågasvarande arbete, sättas i tillfälle att bilda sig ett omdöme om halten av nämnda anmälan. Undertecknad skall därför här i största möjliga korthet lämna en förteckning å Rec:s viktigare "errata" och, så vitt möjligt avhållande sig från alla omdömen, lämna åt läsaren att med ledning av de meddelade upplysningarna själv draga sina slutsatser, såvida icke rentav konklusioneraa göra sig själva.

S. 193 talar Rec. om "den säkerligen för många kännbara bristen, att etymologiska förklaringar af de i sjätte kolumnen anförda namnen på afsöndringar icke meddelas". Härtill är att anmärka: 1) Att K. Maj:ts 1902 givna uppdrag blott omfattar "undersökning av namnen å byar och gårdar" (samt berg, skogar, sjöar o. d.) och först 1905 på förslag av kommittén utvidgats därhän, att även avsöndringar o. d. må, utan att därmed åsyftas "någon fullständighet, som svårigen kan uppnås", i det tryckta arbetet upptagas till förteckning, icke förklaring. 2) Att ett ytterligare utvidgande av planen därhän, att även för namn på avsöndringar o. d. lämnades förklaringar, skulle utan motsvarande gagn mångdubbla arbetet och den för dess utgivande erforderliga tiden, enär, såsom man genom en blott flyktig blick i det redan utgivna kan övertyga sig om, avsöndringar o. d. äro till antalet — som dagligen växer — ojämförligt överlägsna byar och gårdar, så att t. ex. ensamt egendomen Koberg har 45 torp med särskilda namn, Floda 43 torp, Ulricehamns stad 80 lägenheter, Stora Lundby socken mot 87 byar och gårdar 178 avsöndringar, Lerum mot 97 byar och gårdar ej mindre än 287 (en i denna stund för låg siffra) avsöndringar osv. 3) Att dessa i de allra flesta fall nya namn i regeln äro omöjliga att tillfredsställande tolka, enär de i allmänhet bero på godtyckliga eller tillfälliga hugskott hos förste namngivaren, vilka icke numera kunna utrönas. 4) Att de i dylika namn ingående dialektorden komma att i arbetets inledningsdel förtecknas och förses med översättning (eventuellt även andra upplysningar), varmed väl det väsentliga av den nämnda "bristen" torde vara avhjälpt och detta t. o. m. fullständigare än Rec. väntar sig,

då han håller troligt att vi framdeles komma att lämna "en öfversikt af de i dylika namn följda namngifningsprinciperna".

S. 194 uppger Rec. helt generellt att arbetets andra spalt upptar "namnformer före 1550 — tiden för de första jordeböckernas uppträdande". En blick på den över spalten stående rubriken visar, att 1550 endast är riktigt för vissa häraders (t. ex. Flundre, Väne, Vättle) vidkommande. För andra börja våra jordebokscitater dels tidigare, t. e. för Redväg (och det nyutkomna Ås) 1542 (för det snart utkommande Bollebygd 1546), dels senare, t. e. för Bjärke 1567.

S. 194 läses: "sannolikt är det kameralistiska hänsyn, som vållat, att de [= namnformerna] ej anförts i kronologisk ordning". Bör väl heta: ". . . som vållat, att jordeboksformerna uppförts i en särskild spalt". Namnformerna äro nämligen ordnade i det allra närmaste kronologiskt: först alla från tiden före jordeböckernas uppträdande, inom sig kronologiskt ordnade; sedan yngre former, dock så att delvis av "kameralistiska hänsyn" jordeboksformerna uppförts särskildt, men väsentligen kronologiskt ordnade, och övriga yngre former för sig, men ordnade parallellt med jordeboksformerna.

S. 195 yttras (tydligt för att ägna erkännande åt ett av kommitténs forskningsresultater): "Härledningen af *Vittene* (1550 *Hwitenne*) styrkes medelst angifvande af att på platsen ymnigt med hvita blommor förekomma". Det har emellertid icke ett ögonblick fallit kommittén in, att det för tolkningen av ett namn på urspr. *-vini*, således stammande från den gråa forntiden, skulle vara av betydelse om på ort och ställe nu förekomme än så många "hvita blommor". Vårt yttrande lyder: "Namnet har väl sålunda [= eftersom det är ett urspr. *Hwitvini*] betytt 'vit betesmark' (jfr no. *Hvitvang* 'vit vall'), kanske i anledning av där ymnigt förekommande vita blommor". Vi uttala sålunda en gissning om ortens utseende i förkristen tid.

S. 197: "*Björndalen*, 1584 *Biördellera* (XII, 40) [skall vara V, 40] säges utgå från ett 'urspr. *däll*". Nej, våra ord lyda: "s(enare) led(en) [i *Björndalen*] är urspr. ett *däll*" [dvs. icke *dal*, efter vad äldsta citatet *Biördellera* utvisar], som emellertid sedan "utbyttis mot det besläktade *dal*". Att detta i förhållande till *dal* ursprungliga *däll* icke därför är från språkhistorisk synpunkt ett "urspr. [dvs. fsv.] *däll*", utan (om det skall motsvara engelskans *dell* av urgerm. **daljo*) självt utgår från 'ett urspr. *däl*', torde åtminstone den ene av kommitténs ledamöter få antagas känna till. Jag medger att kommitténs här som alltid av utrymmesskäl eftersträva och kanske någon gång för långt drivna knapphet i uttryckssättet kan ha skuld till Rec:s missuppfattning av våra ord, men dessa hade dock bort citeras fullt exakt, i vilket fall kanske åtskilliga läsare av Rec:s anmälan varit mäktiga att utlägga dem på ett för kommitténs grammatiska insikter gynnsamt sätt.

S. 197: "I fråga om härledningen af *Läppesås* (XII, 62)

[skall vara III, 62], hvars första led lemnas oförklarad, hade bort hänvisas till Rygh¹⁾. En sådan hänvisning hade enligt vår mening varit vilseledande, emedan Rygh på alla ifrågakommande ställen — vilka icke voro oss obekanta — talar om namnen *Leppi* och *Leppa*, vilka icke kunna ligga till grund för *Läppesås*. Detta kräver naturligtvis, såsom ock Rec. nämner, ett stamord *Læppir* eller *læppir*, som kanske icke har någonting alls att göra med de Ryghska namnen.

S. 197: "*Immeråsen* (XII, 65) [skall vara III, 65] lemnas alldeles oförklaradt". Ja, emedan kom. principiellt undvikit att meddela gissningar som — i likhet med den av Rec. här framkastade — syntes sakna en större grad av sannolikhet. Vi äro nämligen övertygade om att med ledning av vårt material den kunnige språkhistorikern kan lika väl som vi producera en eller flera dylika, sig till nöje och ingen till skada; men vi befara att om dylika lösa gissningar av oss förevigades i tryck, den okritiska allmänheten med sin benägenhet att "tro" lätt toge för kontant även sådant som av oss uttryckligen angivits såsom blotta abstrakta möjligheter. Härmed vare icke förnekadt, att vi ej stundom upptagit förklaringsförsök, som förefallit oss sannolika, under det andra forskare kanske komma till en annan uppfattning. Så t. e. har Rec. funnit att vissa av våra förklaringar, som innebära ett "ratande" av de av honom själv i 'De sv. sjönamnen' framställda, äro "sämre, ja mycket sämre" (orden läsas s. 208).

S. 198 kritiserar Rec. vår uppgift att i *Gundlebo*, *Gunnlebo* "f(ör)ra led(en) är namnet *Gundla*, *Gumla*, biform till *Gunhild(a)*" på så sätt, att han påpekar, det vår egen namnformlista visar namnet vara "sammansatt just med den fullare formen". Den som vill tyda allting till det bästa inser utan vidare, att något annat kan kom., som väl måtte kunna läsa innantill i sin egen bok och då finner att namnet från 1550 ända till 1665 skrivits *Gunellebo* (*Gunnillebo* o. d.), omöjligen ha menat. Och den som håller sig till bokstaven finner å sin sida, att vi sagt, det förra ledet i *Gundlebo* är *Gundla* — vilket är ett faktum — icke att namnet är ursprungligen sammansatt med den sammandragna formen, vars inom själva gårdsnamnet¹⁾ försiggångna utveckling ur den fullare av vår exempelsamling klarligen ådagalägges.

S. 199 påstår Rec., att mot en tolkning av *Gautelfr* såsom "Götarnas älv" icke kan invändas, att namnet i så fall äldst bort heta *Gauta-elfr*. Jo, detta både kan och bör invändas, så länge

¹⁾ Rec. använder med förkärlek (4 gånger s. 198, 199, 208; i 'De sv. sjönamnen' som det tycks konsekvent) den halv norska formen *gårdnamn* (jfr no. *gaardnavn*), blott en gång (s. 201) den svenska *gårdsnamn*. För den händelse detta hans språkbruk icke avser att göra propaganda för en norvagism, utan beror på förbiseende, vill jag påpeka, att Tamm, *Sammansatta ord* s. 66, med rätta upplyser, att *gård* i alla nutida sammansättningar antar *s* och saknar det blott i de båda gamla *gårdvar(d)* och *gårdfari*. Så ock Sv. ak:s ordlista.

icke ett enda säkert exempel framdragits därpå att inhemska folknamn ingå sammansättning under annan form än gen. pl. (jfr Recs egna exempel *dana syo*, *dana bæc* och *Jydebæk*). Jag hänvisar till vad jag senast härom yttrat hos Schück, Folknamnet *Geatas*, s. 5 f., i sammanhang med min förklaring av namnet *Jutland*, som icke är sammansatt med ordet *jutar*, utan tvärtom detta folknamn bildat på grundval av landets (en förklaring som nu vunnit ytterligare stöd genom vad Björkman, *Englische Studien* 39, s. 356 ff. i anslutning till min etymologi av *Jutland* andragit). För övrigt delas som bekant min uppfattning bl. a. av v. Grienberger, som i hithörande frågor ju är väl bevandrad.

S. 200 bygger Rec. vittgående resonemanger med mytologisk innebörd på namnet "*Odens damm*, hvilken — hvad som är viktigare — äfven burit den folkligare benämningen *Onskälla*, ett namn, som efter alla analogier att döma är uråldrigt". Vad nu först uråldrigheten beträffar så meddelar mig dr Lampa, vår utmärkte kännare av Västergötlands folkliv, folkspråk och folktro, att en ännu levande landtbrukare i orten upplyst honom om att båda namnen i nämnde lantbrukares ungdom av denne själv och några hans jämnåriga sattes i omlopp, sedan de uppsnappat dem i något gammalt topografiskt arbete — en auktoritet som jag förmodar Rec. lika litet som någon annan tänkande människa nu för tiden vill sätta högt. Att åter *Onskälla* är den "folkligare" benämningen av de båda, är en uppgift som Rec. fabricerat alldeles på egen hand. Ur vårt arbete kan han inhämta, att den tvärtom är i den grad ofolklig, att den numera ej ens är av allmogen känd, under det att dock *Odens damm* förekommer i folkspråket, ehuru det av oss anförda uttalet, som icke är västgötamål utan riksspråk, tydligen visar att uttrycket upptagits ur litteraturen, såsom ock av nämnde landtbrukare vitsordats.

S. 201 anser Rec. vår förklaring av *Irska* såsom adjektivbildning till det fsv. mansnamnet *Iring* vara "högst betänklig", eftersom han anser "den parallell kommittén anför", nämligen *När-ska skogsbygd* (annex) till (moderförsamlingen) *Närunga* böra falla inför den av honom själv föreslagna "mycket naturligare" förklaringen, att "*När-ska* helt enkelt är en sammandragning af *Närunga skoga*". Vad nu först detta Recs förslag beträffar, så upplyser mig dr Lampa om — vad man på förhand kunde inse — att det är fullkomligt oantagligt efter allt vad man känner om Västergötlands språk i äldre eller nyare tider, och någon parallell har Rec. ej heller mäktat anföra. Vad åter kommitténs parallell beträffar, så tycks Rec. tro, att den är den enda som står oss till buds, och att om den förfölle, vi saknade stöd för vår mening. Nu är emellertid saken den, att dylika adjektiviska *sk*-bildningar äro i äldre och yngre västgötska synnerligen vanliga vid sidan af primärare ortnamn både av typen *Närunga* (och det **Iringe* som kanske utgjort ett mellanled mellan *Irska* och *Iring*) och av

många andra. I de redan utgivna delarna av vårt arbete hade han kunnat finna: X, 190 *Bredska kvarn* till *Brede(ne)*, X, 143 *Träska högar* till *Trüdet*, XIII, 131 *Torska kvarn* (och *Torska botten*) till sjönamnet **Torren*; och i fortsättningen kommer han att finna många flera. För resten är ju bildningsprincipen urgammal, t. e. fsv. *skanisker* till *Skanungar* (såsom *Närska* till *Närunga*) och *Skáney*, *nærisker* till *Nærikiu*, isl. *Gerþskr* till *Garþaríke* osv.

S. 202 säges, att "*Lipered* hör väl på ett eller annat sätt tillsammans med den personnamnsstam, som omtalas i mina Ortnamn på *-inge*". Ett sammanhang är visserligen icke alldeles otänkbart, men tills det ifrågavarande "sättet" påfunnits, återstår ju för Kom. intet annat än att sanningen likmätigt säga som den gjort, att härledningen av namnets förra del är obekant. Skulle Rec. ha citerats, som han tycks önska, så hade detta ej kunnat ske i annan form än en varning för att tro, det förra leden vore det av Rec. uppkonstruerade namnet *Lippe* (som bort ge ett *Leppered*), men en dylik varning syntes vara för fackmän överflödigt och för allmänheten, som väl icke kommer på denna idé, obehövlig. Av ett möjligen med **Lippe* på långt håll besläktadt **Lipe*, som kräves av *Lipered*, finnes intet spår.

S. 203 läses: "*Tösslanda* (V, 20) [skall vara V, 24], *Thosslanda* [skall vara *Thoslanda*] 1372, *Tyslanda* 1550 anses möjligen kunna vara sammansatt med fsv. *thut*, *thot*, n. 'tjut' eller isl. *þytr* m. Det sista kan genast afskiljas, då det är en gammal *i*-stam och *sälunda* icke haft *s* i genitiven". Här är mycket att korrigera: för det första ha *i*-stammar, såsom redan den elementäraste isl. eller fsv. grammatik upplyser om, mycket ofta och tidigt *s* i genitiven (t. ex. alternativt *burs*, *mars*, *muns*, *sals*, *skriþs*, *vins* osv.), ja i paradigmet *gestr* (urn. *gastix*) med ett par tjug representanter är ju *s* den enda brukliga ändelsen; för det andra är det mycket möjligt, att *þytr* icke ursprungligen är *i*-stam, utan *-es*, *-os*-stam (se vidare nedan); för det tredje är det alldeles likgiltigt vad ändelsen varit, eftersom det här icke är fråga om någon genitiv. Jo, säger Rec., annars "kan intet *s* tänkas: namnet borde då lyda *Thutlanda* (eller möjligen *Thytlanda*)". Ja under förutsättning att man har att göra med en ursprunglig *i*-stam. Men nu tyder här som i så många andra fall genusmotsatsen fsv. *thut*, *thot* n. : isl. *þutr* (se Falk, Arkiv III, 296), *þytr* m. snarast på att ordet från början är en *-es*, *-os*-stam (liksom *sig* n. : *sigr* m. o. d.). I så fall är det möjligt — och något annat har Kom. aldrig sagt — att ordet ägt en synkoperad stamform *þuz-* (*þoz-*) — jfr fda. *Thutsøy* — som förhölle sig till *þut(i)R* liksom *hux* (i *huxa*) till *hugr*, *ax* : fht. *ehir*, *sax* : fht. *sahar*, *hónsn* : fht. *huonir*, *ax* : got. *aqiz*- m. m., m. m. (se min Urg. lautl. s. 136). En sådan detaljerad grammatisk utredning som denna torde emellertid Rec. medge ha varit omöjligt att belamra vårt arbete med, helst då fråga blott var om ett såsom en vag möjlighet framkastat förslag. Och för övrigt an-

sågo vi det vara för fackmannen obehörligt, enär väl varje person som något sysslat med fornnordisk (och urgermansk) ordbildningslära kunde lätt själv tänka ut, hur etymologien skulle i detalj utföras. Men Rec. har i detta avseende bragt våra förhoppningar på skam. Han antar utan vidare, att vi här tro oss ha att göra med en genitiv och anser alltså — såsom han också uttryckligen framhåller — att vi förbisett den "viktiga skillnad" som däremot Rygh iakttagit i sitt arbete, nämligen att ortnamn av typen *Steinland* äro sammansatta med appellativet *steinn*, under det att typen *Steinsland* innehåller propriet *Steinn*. Och detta förbiseende, till vilket väl ingen, som ens i minsta mån sysslat med ortnamnsforskning, kan göra sig skyldig, tilltror han oss, som vid tidpunkten för Rec:s uppträdande redan publicerat 742 kvartsidor ortnamnsforskningar. Hade han med obehörighet öga läst eller åtminstone bläddrat i vårt arbete, skulle han ha funnit, att den ifrågasvarande distinktionen där konsekvent iakttagits.

S. 204 vill Rec. förklara *Fräcksjön*, vars härledning vi sagt vara "obekant", ur isl. *frekr* 'glupsk'. Detta ord var oss icke obekant, och sammanställningen kräver intet större mått av djupsinne, men vi ansågo föga sannolikt, att denna icke vidare betydande sjö skulle ha framför andra kännetecknats som den glupska, helst som efter vad Rec. själv medger "*fräck*- har för öfrigt, af mina samlingar att döma, ingen motsvarighet i svenska vattendragsnamn". Tillägget "däremot förekomma [läs: förekommer] i Vstml. ett *Frärentjärn* (: *fräkne* 'ormbunke')" visar bäst, hur osäker saken är.

S. 204. Rörande *Smörsämlingen*, för vilken alla äldre former saknas, ha vi inskränkt oss till att säga: "Namnet är till sin förklaring ovisst". Rec. förmodar, att *smör* avser vattnets färg, och att *-ämlingen* betyder 'vattensamling'. Om sammanställningen av *Smör-* och *smör* gäller, vad jag nyss yttrat i anledning av *Fräcksjön*. Kom. har principiellt undvikit dylikt även med risk att i åtskilligt gott folks ögon få gälla som mindre uppfinningsrik och lämnat åt den intresserade läsaren att själv fundera ut, om han det gitter, vad en "Smörsamling" rimligtvis kan tänkas vara för något såsom sjönamn betraktat, om han nu verkligen i likhet med Rec. tror sig kunna sammanställa *-ämlingen* med *samling*, något som jag av vissa skäl icke anser rådligt. Rec. anser, att "en hänvisning till Rygh Elven. s. 326 hade varit på sin plats". Men Rygh säger ju liksom vi, att betydelsen av *smör* (i *Smöraaen* och *Smörbækken*) är "usikker", en uppfattning till vilken vi verkligen kommit alldeles oberoende av Rygh, på vars av oss så högt hållna författareära vi hoppas icke ha inkräktat genom underlåtenheten att här citera honom. Att åter citera honom för att styrka förekomsten av *smör* i ortnamn ansågo vi alldeles överflödigt, då denna företeelse här i Sverge är så allmän, t. ex. *Smörmyr*, *-sund*, *-by*, *-hult*, *-höga*, *-kullen*, *-tvet*, *-åker* m. m.

S. 204. Vid *Häggsjön* anser Rec., att "den närmast till hands liggande härledningen ur trädnamnet *hagg* hade därför icke bort förtigas". Just därför att denna härledning ligger så nära till hands, att väl varje normalt begävad svensk är i stånd att åstadkomma den, synes en tänkande läsare ha skäl att anta, det vi ha tungt vägande skäl för att visserligen icke absolut förkasta — vi säga, att "härledningen är oviss" — men dock icke förorda den. Då vi i stället med en tvekan, som numera i hög grad minskats, framkastat den gissningen att i namnet ingår ett *häg*, biform till *hög* (varvid vi hänvisat till v. Friesens utredning av detta ords historia), så beror detta icke i nämnvärd mån på några skrivningar med enkelt *g* — som Rec. förmodar utgåra vårt enda skäl — utan därpå att vi på andra håll (även i Västergötland) funnit ortnamn (bl. a. *Häggsjö*, t. e. i Kilanda sn, Ale hd)¹⁾, som dels med säkerhet, dels med största sannolikhet innehålla detta *häg*. Jag vill tillägga, att fil. lic. H. Geijer, som bekant en grundlig ortnamnsforskare, upplyst oss om, att i Norrland finnas *Häggsjöar*, som avgjort icke äro att tolka som *hagg-sjöar*, bl. a. därför att *häggen* där i nejden är ytterst sällsynt.

S. 204. Även i fråga om *Vågsjön* har kom. med sedvanlig och som kunde tyckas prisvärd försiktighet yttrat, att "härledningen är oviss". Att så är, lär icke kunna bestridas, då de äldsta beläggen (från 1600- och 1700-talen) lyda *Vaasiön*, *Vagasiön* och *Wåge siön*, under det att *Wådg-sjön* träffas först 1740. Att denna lilla göl eller snarare av mossar omgivna sumpsjö ($\frac{1}{2}$ kilometer lång och $\frac{1}{6}$ kilometer bred) skulle vara uppkallad efter sina *vågor*, såsom Rec. antar under hänvisning till sina Sjönamn (där det heter: i "*Vågsjön*"²⁾) . . har man . . att utgå från betydelsen 'våg, bölja'), är en åsikt som vi icke kunnat finna sannolik och därför som vanligt underlåtit att giva spridning. Däremot ha vi ansett oss skyldiga att omnämna, att i den ifrågavarande nejdens egen dialekt förekommer ett ord *våg* 'varig vätska', och genom denna nakna upplysning onekligen antytt som en avlägsen möjlighet, att detta ord här föreläge. Emellertid förklarar Rec. oss härtill icke "ha anledning".

S. 205 läses på tal om fsv. *Lyniendi*: "Sjön identifieras af Schlyter med Hornbergasjön [skall vara: Hornborgasjön]". Här borde för fullständighetens skull i stället för Schlyter stå: "Schlyter och Rec." Detta så mycket hellre som Rec. annars på grund av det följande lätt kan råka ut för den fatala situationen att bli

¹⁾ Jfr ock *Högsjöhult* i Ale-Skövde sn vid *Häggsjön*.

²⁾ Denna mindre exakta form har Rec. hämtat från Generalstabskartan, en av våra i onomatologiskt avseende allra mest otillfredsställande källor, detta på grund av sättet för namnens upptagande, nämligen genom icke språkvetenskapligt utbildade personer; varför ock numera alla nya kartblad före utgivandet granskas av Ortnamnskommittén. Icke desto mindre har Rec. lagt just detta kartverk till grund för hela materialsamlingen i Sjönamnen (se s. 11).

ansedd som upptäckare av det faktum, att fsv. *Lyniendi* icke är Hornborgasjön utan *Lönern*, något som kom. först uppvisat, liksom ock hur den förra formen utvecklats till den senare. Utan att nämna detta kom:s lilla bidrag till ett topografiskt och språkligt problems lösning fortsätter nämligen Rec. med en upplysning om att han i sina sjönamn påpekat "att det formellt sedt ligger närmare till hands att sammanställa *Lyniendi* och *Lönern*", men glömmar eller anser överflödigt att nämna, det han darsammastädes förklarar sig "akceptera hans [= Schlyters] mening" och detta "icke blott på Schlyters auktoritet", varpå han ägnar en hel sida åt att söka uppvisa, det *Lyniendi* är *Lonen* (ett binamn på Hornborgasjön) och på grund af sin betydelse mycket bättre passar in på *Lonen* än på *Lönern*". Då saken förhåller sig så, är det ock oförsiktigt av Rec. att säga: "Den anförda härledningen finnes redan i mina Sjön." utan att precisera sin mening. Ty visserligen är påståendet, där det nu står, omedelbart efter "Fsv. *Lyniendi* (X, 270)" alldeles riktigt, i det att Rec. liksom kom. och möjligen tidigare¹⁾ gjort den för en språkman tämligen närliggande observationen, att det fsv. ordet *Lyniendi* måste vara participium av ett mot det ags. *hlynian* svarande verb. Men huru lätt kan icke en tanklös läsare komma att tro, att uttrycket "den anförda härledningen" avser hela den av kom. X, 270 förebragta utredningen rörande förhållandet mellan *Lyniendi* och *Lönern*, och då har Rec. ofrivilligt än ytterligare bidragit till att ställa sig i en skev dager.

S. 205 säges, att den betydelse 'snabb' hos fsv. *tidher*, isl. *típr*, som kom. utgår från vid sin med tvekan framställda (något som Rec. förtiger) förklaring av älvnamnet *Tidan*, är "af mycket sekundär natur och har i alla händelser säkerligen icke varit utvecklade vid den tid, då älvnamnet uppstod". Att denna betydelse är sekundär, må vara sant, men att den ej är mycket sekundär synes, såsom vi redan framhållit, av mlt. *tiden* 'skynda åstad, ila o. d.', varför den mycket väl kan ha funnits, då älvnamnet bildades. Visserligen icke på den tid Rec. antar, då han gör *Tidan* till "en *to*-bildning af ieur. *di* 'skina'". Till förmån för denna, för att tala med Rec. (s. 194), "bländande" härledning förklarar han vår — och väl även Bugges, som utgår från *tidher* i bet. 'olika på olika tider' — vara "förfelad".

S. 205 ff. meddelas rörande kom:s under egiden av ett blygsamt "troligen" framställda förklaring av *Sävelången*, att den är "orimlig", ja "vidunderlig". Det förhåller sig nämligen så "som jag [= Rec.] i mitt citerade arbete visat", och Rec. "vågar tro, att ingen befogad anmärkning kan göras mot de förklaringar jag

¹⁾ I anledning av Rec:s lilla uttryck "redan", som väl får tolkas som ett hävdande av prioritet, må nämligen påpekas, att kom., som började sitt arbete (1902) med Redväg (del X), gjort sin lilla upptäckt, redan innan det ifrågavarande häftet av Rec:s Sjönamn (1904) utkommit, och en dess ledamot då hållit föredrag om *Lönern* m. m. i en vetenskaplig förening i Uppsala.

[= Rec.] där lemnat". Varför kom. icke accepterat en så förmånligt vitsordad tolkning — som innebär, att Sävelången betyder "Säfvans långsjö" (där man således fått "sjö" alldeles på köpet) — och i stället proponerat, att namnet betyder 'sjölängd', dvs. Långsjön (såsom många andra sjöar heta), liksom *Veselången* är efter vår, icke Rec:s, mening 'sumplängd' (jfr ty. *wiese*), dvs. Långsumpen, och *Kärrlången*, *Mosslången* resp. 'Långkärrret', 'Långmossen' (under det att de för Rec. naturligtvis böra framstå såsom 'Kärrens', resp. 'Mossans långsjö', härflytande från uppkonstruerade älvnamn, liksom *Veselången*, "Vesans långsjö", från det obefintliga *Visa*, som Rec. öst ur för andra forskare okända källor och uppger ha "varit namn på *Viskan*", den där "enligt uppgift från orten" hetat *Vesan* "i äldre tid", en uppgift som visserligen av våra forskningar vederlägges): det skulle bli alltför vidlyftigt att här utreda, då jag redan tagit tidskriftens utrymme strängt i anspråk och ännu har ett och annat att tillägga, som icke utan våda kan uppskjutas. Om Rec. så önskar, kan jag ju vid tillfälle återkomma till *Sävelången*, om ej förr så då Rec. en gång kritiserar vår tolkning av *Veselången*, till vilken vi redan på förhand hänvisat. Men redan nu torde Rec. av hela min föregående framställning ha funnit sannolikt, att vi ej sakna skäl för våra åtgöranden, utan att vi efter bästa förstånd prövat både denna och andra Rec:s tolkningar, med vad framgång lämna vi åt den sakkunnige läsaren att avgöra.

Vad åter beträffar Rec:s tre gånger på samma sida (och för resten även s. 207, 208 m. fl. st.) upprepade klagan att hans tolkning ej citerats, att "ingen hänvisning beståts" osv., så är därpå att svara, det kom. principiellt ej hänvisar till sådana förklaringar, som vi anse oriktiga eller åtminstone osannolika. Vårt arbete, som har ett praktiskt syfte, måste undvika att bland allmänheten sprida vad vi anse vara villomeningar. Och varken Rec. eller fackmännen bli härpå lidande, enär bland de senare väl ingen är okunnig om tillvaron av Rec:s digra opus, där man tack vare den alfabetiska uppställningen ytterst lätt hittar vilket sjönamn som helst. För resten skulle det alltför mycket inkräkta på utrymmet, om vi under bifogande av vårt 'improbatur' skulle citera Rec. i fråga om allt i hans arbete som vi ogilla. Ty vart skulle dylikt leda? Vi kunna ju ej rimligtvis bereda Rec. någon undantagsställning, utan måste i så fall även citera många andra — flitiga och aktningvärda, men icke alltid såsom etymologer lyckliga — ortnamnsforskares förslagsmeningar; jag erinrar exempelvis om A. R. Bellander, A. Falkman, P. A. Kjällerström och V. E. Öman. Rec. medger själv (s. 207 f.), att vi ej kunna eller ens böra citera allt som vi ogilla, enär onekligen åtskilligt på grund av våra faktiska upplysningar visar sig "icke kräva någon vederläggning". Och han går till och med längre. Han anser, att "det må nu så vara", att kom. "i regel nöjt sig med att framställa sina egna

meningar utan att diskutera andras". Men när skola vi då ovillkorligen citera vad vi ogilla? Jo, enligt Rec. har man "anledning att vänta sig åtminstone en hänvisning" i de fall, då våra meningar äro "sämre, ja mycket sämre" än de som "ratats". Alldeles riktigt. Men, fråga vi av våra egna meningars förträfflighet förblindade: vilka äro dessa fall? Jo, upplyser Rec., de i vilka "jag [= Rec.] ej kan se, att kommitténs förslag äga något som helst företräde". Under sådana förhållanden synes saken ej kunna hjälpas på annat sätt än att Rec. inträder såsom vår kollega i Ortnamnskommittén.

Kom:s hittills följda citeringsprincip är klar och torde, innan kom. hinner bli på annat sätt sammansatt, icke komma att ändras: så ofta vi av en förf. lärt oss något, hos honom funnit vad vi ansett vara en för vårt ändamål viktig upplysning, en god idé, en värdefull motivering, så ha vi citerat honom, annars icke. Därför är Rec:s å s. 208 fällda yttrande, att "å dessa af kommittén förtegnare litteraturställen läsaren i allmänhet kunnat erhålla ytterligare upplysningar om namnet eller utförligare motivering af den framställda härledningen", icke med verkliga förhållandet överensstämmande. Ty den av oss "framställda härledningen" upplyses och motiveras icke, utan fördunklas och motsäges genom citerande av de litteraturställen — alla ur hans egen bok — varmed Rec. exemplifierar sitt påstående. Det första gäller *Sävelången* (och *Sävedån*), varom se ovan; de nästa två *Mjörn* och *Ömmern*, varom se nedan. Komma så ytterligare trenne, som var för sig äro förtjänta att särskilt skärskådas:

"*Lärje* (s. 10). Redan Sjön. XX. 3: 66 har jag förklarat *Lerjeån* ur **Lerigha* (ä). Kommittén använder samma förklaring för bynamnet *Lärje*, hvilket dock sannolikt har sin rot i ånamnet". Uppgiften är icke med verkliga förhållandet överensstämmande. Vi ha varken för ån eller byn använt samma förklaring som Rec. Bynamnet uppvisa vi vara oblik form av det i nejdens dialekt förekommande ordet "*lärja* 'lergrund', urspr. en bildning av adj. *lerig*", och *Lärjeån* anse vi vara uppkallad efter byn.

"*Sturfsven* [skall vara *Sturven*] (s. 123 [skall vara 122]). Sjönamnet sammanställes med isl. *stirfinn*. Härledningen finnes redan i mina Sjön. s. 123 [skall vara 585]". Icke heller denna uppgift är med verkliga förhållandet rätt överensstämmande. Rec. konstruerar i Sjön. "ett fsv. sjönamn *Sturve*" och anser "sannolikt", att dess stam är besläktad med isl. *stirfinn*. Vi ha däremot uppvisat att namnet på för dialekten fullt regelbundet sätt utvecklats ur det å äldre kartor förekommande *Störffuan* och *Styrfuen*, som klarligen visar hän på ett med *stirfinn* intimt förbundet *Stirven*. Hur Rec. vid så fatta omständigheter kan tillägga: "Att det i gammal tid fanns en form med ö, som var mig obekant [bör tilläggas: liksom den ännu viktigare med y], förändrar intet i saken", återstår för honom att förklara, om han det kan.

"*Torskabotten* (s. 131). Att kvarnamnet *Torska* innehåller

ett gammalt sjönamn, har jag antagit i Sjön. s. 634". Detta är sant, men bevisar ej vad det uppges skola bevisa, nämligen att vi tillägnat oss Rec:s förklaring. Ty Rec. har sagt, att *Torskabotten* "betyder 'viksjön vid *Torska*'. Men detta gårdnamn innehåller själfvt utan tvifvel sjöns äldre namn **Torske*", under det att där- emot kom. sagt: "F. led är knappast namnet på kvarnen *Torska*" och antagit detta gårdnamn vara en *-sk*-bildning till sjöns urspr. namn **Torren*.

Och detta är vad Rec. har att andraga såsom hufvudsakligt stöd för sitt kraftiga uttalande: att kom:s "underlåtenhet att citera den egentlige upphofsmannen till härledningen rent af satts i system". Uttrycket är oförsiktigt stiliserat, ty den som ej så väl som jag känner till Rec:s gamla tillgivenhet för och välvilliga uppskattning av åtminstone den ene av kommitténs ledamöter, kan lätt falla på att anse det vara en smula — smådligt.

En i viss mån likartad beskyllning är den, att vi "mångenstädes" ej citerat, då "särskildt undertecknad [= Rec.] tidigare framställt just den härledning, som kommittén gjort sig till målsman för". Exempel anföras icke i detta sammanhang, men de hit hänförliga påståenden av Rec., vilka jag i det föregående kritiserat, tala icke för uppgiftens riktighet. Då det är mig omöjligt att nu utan ett kolossalt arbete kontrollera ett så allmänt hållet påstående, vill jag icke bestrida möjligheten av att någon enda gång Rec. kan ha i tryck tidigare än vi framställt en åsikt, och att detta förhållande av oss kan vid vårt arbetes tryckning av förbiseende ha underlåtit att anmärkas. Men Rec. är naturligtvis i sin egenskap av gentleman den förste att inse, att om så skett, detta berott på att vårt arbete till stora delar varit i manuskript utarbetat, innan vi stiftat bekantskap med Rec:s bok eller ifrågakommande häfte därav.

Emellertid är Rec. inte heller alltid belåten med att vi citera honom. Det pikerar honom, att vi hänvisat till Sjön. s. 44 för en så "själfklar" sak som att *Aspen* kommer av trädnamnet *asp*. Men han underskattar sina egna förtjänster. Litet eftertanke torde kunna säga honom, att nämnda ställe citerats, emedan det lämnar en hop paralleller till både detta speciella sjönamn och öfverhuvud sjönamns bildning av trädnamn, sålunda just meddelar de "ytterligare upplysningar" och "den utförligare motivering", som han och kom. i skön endräkt anse böra citeras.

Sin långa klagovisa över vårt sätt att citera eller rättare sagt icke tillräckligt citera honom slutar Rec. (s. 208) med följande passus, inför vilken mitt förstånd står stilla: "Jag kan inte gärna förutsätta, att ej kommittén studerat det enda arbete öfver de svenska sjönamnen, som finnes". Han använder här den retoriska figur, som de gamle kallade *præteritio*, dvs. under formen av att man icke gör ett visst antagande, ingjuter man i läsarens själ den misstanken, att detta antagande dock är befogat. I föreliggande

fall innebär det, att jag och kommitténs högra hand dr Lampa icke skulle ha studerat Rec:s Sjönamn (ty att min kollega Kammarrådet Thulin skulle, ehuru icke fackman på språkområdet, ha grundligare penetrerat Rec:s mycket speciellt språkligt hållna arbete, begär väl ej ens Rec.). Och denna tanke framkastar Rec., ehuru han vet (eller emedan han glömt?) följande faktum: att jag för tre år sedan såsom utsedd sakkunnig bedömde — förmånligare än jag efter arbetets fullbordande och nu vunnen större erfarenhet skulle ha kunnat göra — de då utgivna 418 sidorna av Rec:s bok, och att jag redan dessförinnan två särskilda gånger rekommenderat arbetet till statsunderstöd för fortsatt utgivande, allt åtgärder som en hederlig karl icke kan ha företagit utan att ha studerat och grundligt studerat corpus delicti. För resten har Rec. själv några gånger (t. e. s. 208 och två gånger å s. 199) i sin anmälan råkat omnämna, att vi citerat honom, något som väl ej lär vara möjligt, utan att vi läst honom. Faktum är, att vi åberopat hans Sjönamn på minst 14 ställen i de recenserade delarna, något som han borde ha märkt, därest han verkligen "studerat" och ej blott recenserat vårt arbete.

S. 207 yttrar Rec. om vårt som en blott möjlighet framställda förslag till tolkning av *Mjörn*, att "denna etymologiska hypotes är af den art, att den icke kan försvara sin plats ens som en lös gissning och i alla händelser icke bort föredragas framför de tolkningsförslag, rec. framställt s. 406 och som ej ens i en hänvisning antydts". Härtill är att svara: För det första, att det [icke "de"] tolkningsförslag, Rec. framställt s. 406 — att namnet utgår från fsv. *mio* 'smal', ehuru, såsom förf. själv medger, någon form med *r* av detta ord "icke är belagd i fsv." och sjön "icke är smalformig" — har han själv i sitt arbetes tredje avdelning s. 73 noten återtagit till förmån för en annan, s. 407 framställd förslagsmening. För det andra, att Rec:s nya tolkning utgår från en ad hoc uppfunnen rot *mer* 'vatten' (som skall stå i något slags avljudsförhållande till den bekanta roten *mar*: *mör* 'vatten'), under det att kom. gissat på den kända roten *mer* 'söndersmula, splittra'. För det tredje utlägger Rec. alldeles oriktigt vår mening, då han anser oss ha sagt, att sjön har sitt namn på grund av "ett splittradt [av Rec. t. o. m. spärradt] utseende", varigenom vi enligt hans mening tagit "splittra" i en helt annan mening än roten medger. Men vi ha endast sagt: "Mjörn är uppfylld av större och mindre öar" och mena därmed, att den företer en söndersmulad, virvarrartad anblick, dvs. att ordet betyder ungefär detsamma som t. ex. det av roten *mer* härledda lit. *marva* 'mischmasch'.

Samma sida få vi höra, att "ingen uppmärksamhet fästs" vid det förhållande, att huvudhandskriften av VGL IV har vissa former, som bevisligen äro felaktiga, och denna förebråelse motiveras därmed, att vi (X, 280) icke framhållit detta rörande skrivningen *Brangiri*, som vi till på köpet lämnat "utan försök till förklaring".

Anmärkingen är betecknande för den grad av "uppmärksamhet", varmed Rec. "studerat" vårt arbete. Han har icke märkt, att vi aldrig lämna någon förklaring på sådant, som vi anse vara odisputabel felskrivning, under det att vi rörande alla sådana — även nu icke längre i bruk varande — former, som kunna anses representera ett verkligt uttal och behöva en förklaring, antingen framställt ett tolkningsförsök eller ock tillkännagivit vår oförmåga att åstadkomma ett antagligt sådant. I förevarande fall ha vi sagt, att namnet *Brängens* "härledning är obekant" (och artigt nog tillagt: "jfr ett par gissningar hos Hellquist, Sjön. s. 74"), men om *Brangiri* ej yttrat ett ord, vilket bevisar, att vi anse det för felskrivning, eftersom möjligheten, att vi ansett formen självklar, väl torde få anses utesluten.

S. 207 anser Rec. på tal om *Vittensjön* att "hänvisningen till verbet *hvitna* (!) hade såsom vilseledande ej bort anföras; att detta här kan ingå är ju ej blott "ovisst" utan omöjligt". Visst icke. Formellt sett kan participformen *vitnande* mycket väl här föreligga. Jag tror icke, att så är fallet, men "omöjligt" är det ingalunda.

S. 207 påstår Rec. ock, att *Ömmern* "förklaras ur *imma*, af *im-* (med långt *i*)". Denna uppgift är icke med verkliga förhållandet överensstämmande. Vad vi yttrat är: "Troligen är *Öm-* uppkommet av äldre *Ym-* och ännu äldre *Im-*, ss. i t. e. *bröms* av *bryms*, *brims*", och då nu *brims* har kort *i*, så ha vi alltså antagit detsamma för *Ömmerns* urform, och det är därför opåkallat av Rec. att "bestrida" vad vi aldrig sagt och än mindre menat, nämligen att "*im-* skulle ha kunnat utveckla sig till *ym-* > *öm-*". Vidare ha vi icke förklarat namnet "ur *imma*", utan sagt: "Det hör i så fall samman med ordet *imna*", vilket är något helt annat. Än vidare är att märka, att icke vi, utan Rec. förklarat *imma* "af *im-* (med långt *i*)". Jag har tvärtom i min Altschwed. Gramm. § 103 — ett arbete som Rec. åtminstone en gång i tiden "studerat" — förklarat (om med rätt eller orätt hör icke hit) *imma* ur *em-* under hänvisning till fsv. *ember*, isl. *eimr* 'imma'. Äntligen må påpekas att, även om man, såsom Rec. gjort, mot våra ords tydliga mening kommit till den tron, att vi velat förklara *Öm-* ur *im-*, t. e. så att det fsv. *Ömre(r)* vore att direkt avleda från det av oss till jämförelse framdragna frisiska *imer*, så fordras blott en minimal kunskap i fornnordisk grammatik för att inse, det *i* bör ha förkortats framför den genom synkope uppkomna konsonantgruppen (här *mr*) liksom i *litle* av *lättil*, *minn* jämte *min* osv. — Naturligtvis slutar även denna Rec:s anmärkning med en erinran — inalles den 40:de — om hans egen "icke citerade art. *Ömmeln*", där Rec. med vanlig idérikedom framställer icke mindre än fyra olika tydningförslag — den usla, den farliga, den ymniga, den larmande — av vilka han dock här blygsamt nog blott anför ett såsom det där "åtminstone förtjänt en hänvisning". Vi ha emel-

lertid av redan ovan utförligt framlagda skäl även här varit oartiga och helt enkelt framställt vad som synes oss tala för, att i förevarande fall "den dimmiga" är vad namnet "troligen" från början betytt.

Jag avbryter denna diskussion, som kunde förlängas i det oändliga, helst om jag ville antaga de inbjudningar till dryftande av Rec:s — och icke vår — bok, som han så frikostigt utfärdar; och efter att ha medgivit, att Rec. i sin anmälan, vars halt i det hela jag nu redan torde ha tillräckligt belyst, på ett par ställen framställt en åtminstone tänkvärd förslagsmening (t. e. om *Kakeliden* s. 197, *Huvudnäs* s. 198, *Kroppsjön* s. 199), skall jag till slut blott uttala en allmän reflexion, som efter skedd genomläsning av Rec:s anmälan med nödvändighet tvingar sig på den tänkande läsaren, och som kanske är av vikt för ett rättvist bedömande av Rec:s senaste inlägg i den ortnamnsforskning, till vilken han själv förut på vida värdefullare sätt bidragit.

Det är nämligen påfallande, i huru hög grad det till själva Anmälan fogade Tillägg i ton, saklighet och vederhäftighet avviker från den förra. Under det att denna t. e. säger (s. 195) att kom. "på det etymologiska området förfarit med en i det stora hela prisvärd försiktighet", och (s. 194) rentav kommer med en lätt antydning om att vi understundom bjudit på "sinnrika och bländande" ¹⁾ etymologier, så heter det i Tillägget, att "procenten af etymologiska svårare felaktigheter" ²⁾ eller smaklösheter ³⁾ synes väl stor", att vårt "afundsvärdt rika" material "kunnat berättiga till förhoppningar på ett något gedignare arbetsresultat" osv. Den lugnt hållna, om icke välvilliga — det vore väl för mycket begärt — så dock icke avoga Anmälan är daterad $\frac{7}{2}$ 1907 (och $\frac{27}{2}$ 1908), Tillägget, vars ton, syfte och grundstämning jag avhåller mig från att karakterisera, är daterat i maj 1908. Vad har under mellantiden tilldragit sig inom kom. eller Rec., som kan förklara omslaget? Inom kom. har ingen som helst annan förändring ägt rum än att förre riksantikvarien vid nedläggandet av sitt ämbete lämnade densamma. Men att denna förlust skulle vara den till-

¹⁾ Möjligen är dock uttrycket att fatta ironiskt.

²⁾ Av vilka dock Rec. underlåtit att uppvisa en enda. Att han försökt det, vill jag ej härmed ha bestridit. Men att han icke lyckats i fråga om våra (s. 208) såsom särskilt misslyckade framhållna tydningar av *Sävelängen*, *Mjörn*, *Tidan* och *Erska*, torde jag få anses ha i det föregående ådagalagt. I fråga om det femte (därsammastädes) anförda exemplet *Flundre* medger jag, att Rec. pekat på en svag punkt i vår bevisföring, men han har ej visat omöjligheten av vår hypotes. Också går han själv på ett lugnare stadium av sin recensentbana (s. 201) ej längre i opposition än att säga, det "senare delen" av vår tolkning är "riktig", under det att "den förra" delen "ej får betraktas som vetenskapens sista ord" — något som vi naturligtvis aldrig pretenderat.

³⁾ Jag tillåter mig i detta sammanhang erinra om ordspråket: "Den som sitter i glashus [och Rec:s Sjönamn är ett ovanligt stort sådant], bör ej kasta sten".

räckliga grunden till att kom. blivit rentav renons på icke blott snille och smak utan, vad värre är, även redbarhet, kan ej vara Rec:s mening, eftersom han (s. 192) själv säger att kom. "består af riksantikvarien H. Hildebrand, prof. A. Noreen och kammarrådet G. Thulin" och således ej tagit reda på att hr Hildebrand sedan år 1907 icke längre tillhör Kom. Alltså måste grunden vara att söka inom Rec. själv. Till denna slutsats kommer man ock då man tar i betraktande den omständigheten att i samma ödesdigra vårbrytning, då Rec. på sätt som här belysts — man kan väl säga — antastat en av sina äldsta och käraste vänner, har han i en särskilt utgiven skrift "Några anmärkningar om de nordiska verben med media geminata" riktat ett i ytterst irriterad och "hög" ton hållet angrepp mot en framstående vetenskapsman, som vederligen aldrig på något sätt förnämat, ja icke ens kritiserat honom. Detta från Rec:s föregående skrifställarevanor så bjärt avstickande skrivsätt tyder på en tillfällig indisposition, som i vår jäktande och jäktade tid ju är lätt förklarlig, och som är särskilt ursäktlig hos den som i likhet med Rec. i sanning arbetat och arbetar mer än de flesta.

Under sådana omständigheter kan det icke ett ögonblick falla mig in att mot Rec. hysa annat än oförminskat vänskapliga känslor trots det sätt, varpå han nu behandlat mig och mina medarbetare samt, vad viktigare är, det allmännyttiga arbete, varåt jag vigt lejonparten av den arbetskraft, som ännu kan vara mig beskärd, och trots de skarpa ord, jag här stundom nödgats använda. Ty dessa äro föranledda icke av Rec:s anmärkningar i vad de avsett mig personligen, utan av min skyldighet att tillse, det ett stort fosterländskt företag icke genom en oförstående och missriktad kritik onödigtvis försvåras.

Uppsala julafton 1908.

Adolf Noreen.

Svar på "Några antikritiska anmärkningar".

På grund af hufvudredaktörens tillmötesgående har jag satts i tillfälle att besvara de "antikritiska anmärkningar", som prof. Noreen framställt mot min recension af de hittills utkomna häftena af K. Ortnamnskommitténs arbete.

Emellertid får jag så godt först som sist tillstå, att det endast är motvilligt, som jag ingår på detta svaromål. Redan innehållet i genmälets näst sista stycke borde egentligen berättiga mig att afstå härifrån. Jag förstår visserligen ej till fullo innebörden

i de där framkastade antydingarna, men så mycket däraf står dock klart för mig, att jag genom dem blifvit djupare förolämpad, än säkerligen min motpart i hastigheten afsett. Att på det sätt som skett söka misstänkliggöra en anmälares uppsåt¹⁾, är i alla händelser förkastligt. Men hvad härtill hörer, går utanför ämnet. Endast så mycket må här nämnas, att den olikhet i ton, som föreligger mellan min hufvudrecension och tillägget, uteslutande beror därpå, att jag vid författandet af den förstnämnda ännu hopades på att den flyktighet, som föreföll mig känneteckna den etymologiska afdelningen, skulle visa sig vara af tillfällig eller öfvergående natur. Då min förhoppning i detta afseende sveks, kände jag mig upprörd — för arbetets skull —, och detta i förening med intrycket af den gjorda erfarenheten, att man på vissa håll har svårt att förstå 'halfkväden visa', vållade, att jag ansåg mig böra tala rent ut. Åtminstone den förra af dessa bevekelsegrunder synes mig prof. N. utan svårighet ha kunnat gissa sig till.

Ingenting har "händt" mellan hufvudrecensionens och tilläggets affattande mer än att häftet XIII föreföll mig sämre än de föregående. Ej heller tror jag, om jag också ej vågar förneka det, att jag lidit af någon "tillfällig indisposition", då jag skref vare sig recensionen eller mina anmärkningar mot boken om mediageminatorna — hvilka N. här på ett synnerligen olämpligt sätt inblandar²⁾. Åtminstone synes detta inte i någon högre grad ha varit fallet i fråga om de sistnämnda, att döma af de gillande och helt eller delvis instämmande omdömen, som jag om dessa mottagit från en mängd fullt sakkunniga fackkamrater i in- och utlandet. Och hvad recensionen beträffar, hade jag möjligen något brådtom — vid korrekturläsningen, att döma af några korrekturfel, som N. samvetsgrannt annoterat. Men dessa och anmärkningen nr 2, hvilken går ut på, att jag i st. f. 1550 borde ha skrivit "omkr. 1550", torde vara så godt som det enda i N:s långa antikritik, som kommer att äga bestående värde.

Men äfven af en annan anledning finner jag det motbjudande att närmare ingå på prof. N:s genmäle. Den som presterar ett sådant försvar, som det N. här på många punkter lämnar, han kan — och jag fruktar äfven vill — försvara nästan hvad som helst, det må nu i andras ögon vara aldrig så tvifvelaktigt eller oriktigt; och det känns i sanning hart när tröstlöst att under sådana omständigheter gripa till pennan.

Då jag emellertid nu anser mig böra af hänsyn dels till ar-

¹⁾ Jfr N.: "Tillägget, vars . . syfte . . jag avhåller mig från att karakterisera".

²⁾ Då prof. N. anmärker, att denna skrift är riktad mot en vetenskapsman, som aldrig kritiserat mig, så är ju detta — om det nu annars skall vara något skäl mot vetenskaplig kritik — oriktigt, då min bok just utgör ett försvar för en min mening i fråga om uppkomsten af vissa verb (*vagga* o. d.), hvilken nämnde förf. — såsom jag sökt visa med orätt — i sin afhandling om mediageminatorna angripit.

betet i fråga och dels till mig själf upptaga detta genmäle till bemötande, tillåter jag mig anhålla, att de af tidskriftens läsare, som det kunna, studera dessa anmärkningar i samband med icke blott N:s genmäle utan äfven med min egen recension och de arbeten jag där citerar. Jag måste af hänsyn till utrymmet fatta mig mycket kort och afhålla mig från upprepningar. Af bekvämlighetsskäl följer jag genmälet sida för sida och begagnar mig af den paginering från min egen recension, som N. använt.

(s. 193): Då N. upplyser, att de i afsöndringsnamnen ingående dialektorden skola i arbetets inledningsdel förtecknas och öfversättas och där eventuellt äfven andra upplysningar lemnas, vinner jag ju det önskemål jag vågat framställa. Men hur skulle jag kunna veta, att kommittén hade något sådant i sikte? Anmärkningen erkänner ju emellertid N. indirekt vara från min synpunkt fullt berättigad.

(s. 194): om årtalet 1550 se ofvan.

Min i följande stycke citerade uppgift är bokstafligen korrekt. Icke ens inom hvarje spalt, för sig räknad, har ju den kronologiska ordningen iakttagits. Men min afsikt var verkligen att säga detsamma, som genom N:s formulering uttryckts.

Men detta är ju småsaker, som N. kunnat bespara sig för att i stället söka något lugna allmänheten med hänsyn till de i min anmälan framställda farhågorna för arbetets omfång och dyrhet och kanske äfven upplysa densamma, om det också i framtiden blir nödvändigt, att hvar fjärde eller femte spalt står tom.

(s. 195): Komm. uttrycker sig XII, 8 så: "Namnet har väl sålunda urspr. betytt 'vit betesmark' . . , kanske i anledning av där ymnigt förekommande vita blommor". Denna formulering ger mig full rätt till det antagandet, att komm. velat säga, att sådana där för närvarande uppträda. Då detta icke syns ha varit meningen, är tanken mycket otydligt återgifven.

(s. 197): Då komm. påstår, att det *däll*, som enligt dess mening ingår i *Björdellera*, "torde vara en nordisk motsvarighet till engelska *dell* 'däld' och lågty. *delle* 'fördjupning'", kan jag — och förmodligen de flesta med mig — inte förstå annat än att man velat identifiera dessa nordiska och västgermanska ord. Hvarför skulle de annars ha anförts? Om komm. af dylika anledningar blir misskänd, får den skylla sig själf. I alla händelser bör väl allmänheten i all rimlighets namn bli underkunnig om, hur kommittén tänker sig uppkomsten af detta *däll*. Obetydligare upplysningar har sannerligen komm. på detta område bestått sig med. I öfrigt må jag här framhålla, att formen *däll* hänger på en synnerligen fin tråd. Det geminerade *l*-et finnes blott en gång uppvisadt (1584). 1590 och 1594 heter det *-delerne* (och sedan *-dal(l)*). Att dessa formers första led är oriktig, bevisar intet för den senare.

(s. 197): Att påstå, att härledningen af namnet *Läppesås* är 'obekant', då man har de fno. namnen *Leppi* och *Leppa*, synes

mig fortfarande väl blygsamt, och ingen tackar komm. för denna återhållsamhet. Jag anser alltjämt, att dessa ord nödvändigt bort åberopas, hvarvid en anmärkning kunnat göras om att ofta i personnamn *an-* och *ja-*stammar växla — ett sakförhållande, som N. tycks ha slutit till ögonen för, då han försvarar kommitténs uraktlåtenshetssynd.

(s. 197): Mitt anspråkslösa förslag till tolkning af *Immeråsen* (< **Īmar-äss* : **Īm*; jfr fno.) hade N. inte bort taga så svårt. Det var endast en möjlighet och alls ingen osannolik sådan, som jag ville framkasta, för den händelse komm. ej kommit att tänka på densamma, och jag har alls ej kräft dess upptagande.

Kommittén — eller prof. N., hvilka i språkliga frågor synas vara identiska — måtte väl kunna tåla, att en anmälare, som i betydligt större utsträckning än hans motpart sysslat med ortnamnsforskning, tillåter sig några "randanmärkingar" eller tillägg — i all välmening framställda — utan att därför obehag behöfva uppstå. Och hurusomhelst — dylikt måste prof. N. lära sig, om ej för annat, så åtminstone för det stora arbetes skull, åt hvilket han vigt en del af sina arbetskrafter.

Ett synnerligen godt föredöme i detta afseende erbjuder det norska verket, där man i den ena delen kan "polemisera" mot uttalanden, som gjorts i föregående partier af boken, och där "rättelser och tillägg", i hvilka nya forskningsresultat inarbetats, höra till ordningen för dagen.

Att kommittén uppställt den grundsatsen att undvika gissningar, "som synts sakna en större grad af sannolikhet", tror jag visst, men — såsom jag i min anmälan sökt visa — har den principen tillämpats på ett konstbesynnerligt sätt.

(s. 198): XII, s. 109 säger komm. om *Gundlebo*, att första leden "är namnet *Gundla*, *Gunnla*, biform till *Gunnhild(a)*", Här emot påpekar jag, att "efter namnformslistan att döma gårdnamnet är sammansatt just med den fullare formen". Riktigheten häraf medger N.; men komm. har ändå uttryckt sig korrekt, påstår han! För min del kan jag ej förstå annat, än att angifvandet af biformerna *Gundla* och *Gunnla* i detta sammanhang är lika vilseledande som oriktigt.

(s. 199): Att härledningen af *Göta älf* icke är "fullt säker", påstår jag fortfarande. Att den kan vara riktig, menar ju äfven jag och har också medgifvit det i rec. I öfrigt undras mig storligen, om icke — såsom prof. Lidén påpekat — ett *Gauta elfr* genom apokope just skulle ha utvecklats sig till *Gautelfr*; jfr *gutna alþing* > *gutnalþing* m. fl. I detta sammanhang må erinras om "*gauzkum . . at vági*" (Yngl.-tal; jfr Schüek Yngl. s. 50). Till detta namn (och folkslagsnamnet *Götar*) torde jag möjligen en annan gång återkomma¹⁾.

¹⁾ I Ortnamnskomm:s arbete 5: 67 och 12: 159 står (ZfdA) XIV, 158; läs XLVI, s. 158 eller N. F. XXXIV, s. 158.

I en not å samma sida klandrar mig N. för att jag oftast användt "den halv norska formen *gårdnamn*" i st. f. den enligt N. enda riktiga *gårdsnamn*. Han undrar, om jag härmed "afser att göra propaganda för en norvegism", eller om det beror på förbiseende. Hårtill må svaras, att jag på svenskspråkligt område ej saknar föredömen. Ex. (efter ett flyktigt bläddrande): R. Norrby "Ydre härads *gårdnamn*" (afhandling ventilerad under prof. N:s egid), Ralf Saxén "Svenska gårdnamn i finska Österbotten" (Finskt museum n:o 1, 1904), T. E. Karsten t. ex. Joukahainen XII s. 16 (separat), samt — horrible dictu — Adolf Noreen i Nord. Tidskr. 1900, s. 137 ("våra gårdnamn")¹). Kanske det rent af är min motpart själf, som börjat propagera denna form. I detta afseende följer jag emellertid afgjordt prof. N. från 1900: formen *gård*- synes bättre, bl. a. därför att den nära ansluter sig till *ort*- i ortnamn. Själf använder jag den i tal, och flera af mina bekanta göra så med.

(s. 200): Med tystnad förbigående min anmärkning mot komm:s behandling af bergnamnen *Häckle*-, där icke ens isl. *Hekla* ansetts förtjänt af ett omnämmande, kastar sig N. på mitt resonemang om *Onskälla*. Nu först får man den icke oviktiga upplysningen, att detta namn och *Odens damm* satts i omlopp af en ännu lefvande landtman i dennes ungdom; men — märk väl — från "något gammalt topografiskt arbete". Detta skulle emellertid tala emot, att namnet vore gammalt. Är det då omöjligt att tänka sig, att det förr i världen varit i bruk, sedan fallit i glömska och så åter upplifvats? Formen *Ons*- kan ju ej vara en blott litterär form, utan måste ha utvecklats sig inom det talade språket. Mitt uttryck, att *Onskälla* — i förhållande till *Odens damm* — är den "folkligare" benämningen, måste från denna synpunkt anses som fullt korrekt.

(s. 201): Utvecklingen *Närungaskoga bygd* till *Närska bygd* (och sedermera *Närska skogsbygd*, jfr tautologien i *Flundre härad*) anser jag alltjämt sannolik; jfr Aschw. gr. § 156. 1 (t. ex. *ku(nu)ng, mars(kal)k*). Att västgötskan skulle vara mera främmande än andra dialekter för dylika, särskildt i mångstaviga ort- och personnamn uppvisbara, ofta våldsamma synkoperingar, tror jag icke en smul på. Prof. Lidén påpekar för mig, att Kullings härad, där socknen är belägen, i dialekten heter *Kūs* h. Har komm. ett så stort förråd af goda analogier, som N. uppger, hade vid *Erska* dessa bort anföras i stället för den i alla händelser tvifvelaktiga parallell, som den bjudit oss. Möjligheten af kommitténs förslag kan emellertid naturligtvis ingalunda bestridas.

(s. 202): till *Lipered*. Prof. N. tycks ej ha sig bekant, att kortformer af samma namn, med och utan *geminata*, ofta uppträda sida vid sida. Min anmärkning åsyftade förresten endast att påpeka en möjlighet; om den accepteras eller ej är mig komplett likgiltigt.

¹) Oförändradt i Noreens Spridda studier 2: 90.

(s. 203): Om kommittén menat, att i *Tösslanda* en *s*-stam föreligger, hade detta bort med ett par ord anges ("stam **putis*-" l. ngt dyl.). Men jag medger, att jag är bortskämd af det Ryghska arbetets koncisa och innehållsdigra utredningar. Nu anser prof. N., att "väl varje person som något sysslat med fornnordisk (och urgermansk) ordbildningslära kunde lätt själv tänkt ut, hur etymologien skulle i detalj utföras". Härtill vill jag svara, att ett försiktigare uttryckssätt nog här hade varit på sin plats. Jag anser mig ha sysslat för mycket med hithörande saker, för att kunna dela prof. N:s förkärlek för att i dylika fall spåra *s*-stammar. Redan 1891 framhöll jag (Ark. 7: 25), att prof. N:s konstruktion ¹⁾ af ursprunglig *s*-stam för isl. *dyrr* m. och sv. *dån* "kanske" ej är riktig, utan att *dån* är en bildning till ett verb motsvarande isl. *dama*. Nu är jag öfvertygad om, att så ej är fallet. På samma sätt förhåller det sig med isl. *skellr* m. och sv. *skall*, där N. velat se en *s*-stam. Den som förblandar dylika företeelser med fall sådana som ags. *lemb* och isl. *lamb*, got. *riqis* och isl. *rökkr* m. fl. bör enligt min mening ej yttra sig så positivt som skett i genmålet om frågor, som tillhöra ordbildningsläran. Det är just fackmannen, som har svårt att här komplettera kommitténs tankegång, ty för honom är det ju omöjligt att med N. se en *s*-stam i *pytr* och *thut*. Hvad i all världen ha dessa verbalabstrakter med fht. *sahar*, *huonir*, isl. *øx*- (o. s. v.) att göra? Vill N. antaga *s*-stammar i isl. *bit* och ags. *bite*, isl. *blik* och ags. *blice*, isl. *flug* och *flugr*, isl. *grip* och ags. *gripe*, isl. *hlot* och *hutr*, isl. *los* och ags. *lyre*, isl. *skot* och ags. *scyte*, isl. *slit* och ags. *slite*, isl. *snid* och ags. *snide*, fht. *steg* och ags. *stige*, isl. *svik* och ags. *svice*, isl. *rit* och got. *vrits*, o. d.? Endast den, som sedan gammalt känner prof. N:s lilla mani för *s*-stammar, och den hade jag f. t. råkat lenna ur räkningen, kan begripa, att kommittén velat se en sådan i fsv. *thut*, *thot* och isl. *pytr*. Dessa äro ju bildningar af samma slag som de närmast ²⁾ ofvan uppräknade (*bit* o. s. v.), d. v. s. maskulina *i*-stammar, som — i regel på nordisk botten — ofta antagit neutralt kön och öfvergått till *a*-stamsdeklinationen. Detta är ett rätt elementärt faktum i ordbildningslära, hvarom alla "fackmän" torde vara eniga ³⁾.

Då jag förmodade, att man i *Tösslanda* tänkt sig en genitiv, gaf jag den för kommitténs insikter i ordbildningslära förmånligaste tolkningen.

För öfrigt tillåter jag mig i detta sammanhang att vördsamt protestera mot min motparts sätt att gång på gång gentemot mig

¹⁾ Språkv. sällsk. i Ups. förh. 1882—85, s. 114.

²⁾ Jag säger med flit "närmast"; ty *dån* och *skall* torde icke få bedömas på alldeles samma sätt som *bit*, *blik* och de öfriga uppräknade neutrerna. Men *s*-stammar äro de lika litet som dessa.

³⁾ Se t. ex. fackmannen v. Bahder Verb.-abstr. s. 25 f., 40 f. Germ. **puti*- anföres s. 28.

åberopa kommitténs grammatikaliska lärdom: det är en sak att känna en massa ljudlagar o. d. och en annan — att placera dem på rätt ställe.

(s. 204): Hvarför det "af vissa skäl" icke skulle vara rådligt att förbinda sjönamnet *Smörsämlingen* med stammen i *samling*, *samma*¹⁾ o. s. v., förefaller något dunkelt. Enligt min förmodan är anledningen helt enkelt den, att kommittén ej ännu öfverblickar de förklaringsmöjligheter, som i dylika fall äro tillättna eller antagliga. Det är ju heller ingen, som begär, men då kan man väl åtminstone taga ett vänligt påpekande med lugn. Om för öfrigt kommittén för första leden *Smör-* ej velat hänvisa till Rygh, så hade den ju haft goda analogier inom landet att åberopa.

(s. 204): I fråga om *Häggsjön* vill jag inskränka mig till att nämna, att just därför att härledningen från trädnamnet *hagg* ligger så nära till hands, det varit komms: ovillkorliga skyldighet att ge åtminstone en antydning om anledningen till att den ratats. Utrymme saknas för visso inte.

(s. 204): På samma sätt i fråga om *Vågsjön*. Denna är för öfrigt, enl. af N. först nu lemnad upplysning, en af mossar omgifven sumpsjö och har sålunda i äldre tider sannolikt varit betydligt större. Härledningen ur *våg* 'bölja' är alltså från betydelsesynpunkt ingalunda utesluten. Hvad de äldre formerna beträffar, tala de emellertid lika litet för kommitténs härledning (ur *våg* 'varig vätska'), som för den af mig föreslagna, hvilken dock — om grundordet verkligen är *våg* — synes mig böra föredragas.

(s. 205): På den passus, som hos N. handlar om sjönamnet *Lyniendi*, vill jag af hänsyn till min motpart ej inlåta mig. Faktum är, att jag i tryck först framställt den riktiga härledningen af detta namn, äfvensom påpekat den formella likheten mellan det och *Lönern*. Den muntliga andel N:s lärjungar i Uppsala taga i arbetet kan jag dock omöjligen här i Göteborg ha reda på.

(s. 205): Att N. verkligen har mod att försvara sin härledning af *Tidan* ur ett *tidher* 'snabb', som i en här användbar betydelseskiftning mig veterligen aldrig uppvisats på nordisk boten, får stå för hans egen räkning. Jag kan aldrig tro, att N. menar, det betydelsen hos mlt. *tiden* här skulle ha inverkat.

(s. 205): Lika litet hade jag ett ögonblick kunnat drömma om, att komms: förklaring af *Säfvälången* ännu en gång skulle våga sig fram i offentlighetens ljus. Jag kan ej här upprepa allt, hvad jag i recensionen och i Sv. sjönamn yttrat om detta namn. Men jag erinrar endast därom, att namnet, fsv. **Sævulanger*, af mig förklarats såsom bildadt af benämningen på den genom sjön flytande ån **Sæva*, gen. *Sævu* (i t. ex. *Sævudal*), nu *Säfveån* eller *Säfvån*, och det vanliga sjönamnet *Langer*, samt sålunda betydande 'Säfvans längsjö', för hvilken härledning jag anfört flera paralleller

¹⁾ Liknande betydelse uppträder sannolikt i flera andra sjönamn; se Sjönamn under *Sommen*.

(t. ex. *Strolången*: *Strö* i *Stro kvarn*, *Åmmelången*: *Åma* i *Åmo quærn*). Om denna härledning erinras i det recenserade arbetet icke ens med en hänvisning. I stället anses där *Säfvelången* vara sammansatt af gen. till *sær* 'sjö', *sævar*, och ett neutralt sbst. *lang* 'längd'. Namnet skulle betyda 'sjölängd'!

Men huru är det möjligt att ens antyda en härledning af namnet *Säfvelången*, som icke tar hänsyn till namnet på den å, *Sæva*, som går genom sjön, utan skiljer detta från sjönamnet? Och hvar finnes detta *lang* 'längd'? Och hvar ha vi för öfrigt analogier för en dylik besynnerlig namnbildning?

Som skäl mot min tolkning af detta sjönamn, **Sævulanger*, såsom "Säfvans långsjö" anser sig N. kunna anföra, att man genom densamma "fått sjö alldeles på köpet". Härtill erinras, att de hundratala sjönamnen af typen *Langer* betyda just precis detsamma som den yngre typen *Långsjön*. Det är en mycket känd historia.

Till *Veselången* skall jag återkomma, då komm. närmare utredt sin nu antydda förklaring, att detta annars fullt genomskinliga sjönamn skulle betyda 'sumplängd'! Att min ärade motpart kan sammanställa denna grupp af sjönamn med sådana namn som *Kärr-* och *Mosslången* bevisar — rent ut sagdt — hur mycket han ännu på detta område har att lära.

Om de förklaringar N. nu lemnar på kommitténs uraktlåtenhet att citera se närmare nedan. *Säfvelången* erbjuder ett talande exempel. Man kan visserligen skylla sig undan med "principer". Men det måste finnas förstånd i dessa, om de skola gillas.

(s. 207): Vill N. fortfarande hålla på sjönamnet *Mjörn* som betydande 'den söndersmulade', så gärna för mig. Åt den saken finns absolut ingenting att göra.

Beträffande *Brangiri*, om hvilken besynnerliga form komm. ej sagt ett ord, erhålla vi nu den upplysningen, att komm. "aldrig lämnar förklaring på sådant, som vi anse vara odisputabel felskrifning". Kommittén har inom parentes sagdt så många principer, att en stackars recensent blir alldeles yr i hufvudet. I fråga om etymologierna ser det t. ex. ena stunden ut, som om man principiellt ej meddelar det, som kan synas ligga nära till hands, utan i stället föredrar att meddela publiken aflägsna möjligheter, och den andra får man det beskedet att alla mera lösa gissningar principiellt undvikits. Ibland tycks man skriva för den stora publiken ("första ledet är *al*", "*eke*" o. s. v.), och ibland för den "kunnige språkhistorikern", som dock åtskilliga gånger torde känna sig förbryllad, då det gäller att tyda orakelspråket. Men detta mera i förbigående.

Brangiri slipper emellertid kommittén ej så lätt. Just den handskrift, som bjuder på denna form m. fl. svåra fel, har också namnformen *Miors*, och på denna bygger kommittén, åtminstone i någon mån, sin med förlof sagdt egendomliga etymologi af detta namn. Är det för mycket begärtd, att allmänheten erhåller en

aning om att denna — för öfrigt icke heller i uttalet uppvisade — form är misstänkt? Är det för mycket begärddt, att komm. åtminstone bestått en hänvisning till de ställen i mina Sjönamn, där detta påpekats?

(s. 207): Jag hade i rec. sagt, att för *Vittensjön* hänvisningen till verbet *hvitna* såsom vilseledande ej bort anföras. Visst icke, säger prof. N. "Formellt sett kan participiformen *vitnande* mycket väl här föreligga". Men, svarar jag, om detta varit komm:s mening, då häftet skrefs, hvarför ha då de no. namnen *Kvitnådalen* och *Kvitne* jämförts? Där föreligga ju inga participer (jfr Rygh Elven. s. 137: "Kunde være en Afledning med -n af *hvitr*"); och för att erhålla analogier till ortnamn på *hvit-*, behöfver man ju ej gå till Norge. Och i hvilket fall som helst — är det verkligen prof. N:s allvar, att *Vittensjön* går tillbaka till ett *Hvitnandesjö*? Ja, då får jag säga, att jag ännu mindre förstår, om denna boks härledningar skola vara afsedda för den stora allmänheten eller för den sakkunnige fackmannen. Väl ej för den sistnämnde?

(s. 207): N. framhärdar i att förklara *Ömmern* ur en stam *im* och förbinda det med *imma*, ehuru inte ett spår finnes af att en *i*-vokal uppträddt i namnet, och ehuru det alltjämt — trots N. — får anses afgjordt sannolikast, att detta ord har gammalt långt *i*¹⁾ — något som gör härledningen så mycket betänkligare, då jag åtminstone icke känner något fall, där betonadt *i* i dylik ställning (framför konsonantgrupp) öfvergått till *y* och *ö*. Naturligtvis går det något bättre, om man antar afljud, men icke blir denna etymologi solidare därigenom. Att N. förklarar *imma* ur *ember* borde han icke trott, att jag var okunnig om. Jag har tvärtom citerat det i en sjönamnsartikel, som upphofsmanen till härledningen af *Ömmern* kanske borde ha ögnat igenom, nämligen *Immeln*²⁾ (noten), dock som en aflägsen möjlighet (som jag själf icke tror på). Att jag skulle förbisett, att man här kunde tänka sig förkortning framför konsonantgrupp, kan väl N. ej heller på allvar tro. Men huru som helst — att det går betydligt lättare att förklara namnet ur en ursprunglig stam *ym* (jfr isl. *ymr* 'larm') eller *öm* — med motsvarigheter å annat håll — får allmänheten ingen hum om. Ty för denna är väl ändå ifrågavarande etymologi afsedd; "den kunnige språkhistorikern" torde betacka sig för dylika vinkar.

Om vi sålunda — prof. N. och jag — alltjämt äro oense om en hel mängd punkter i fråga om innehållet i de utgifna ortnamns-häftena, måste jag å andra sidan konstatera, att åtskilligt tyder på, att han inte alltid funnit mina förslagsmeningar oantagliga.

I själfva texten lemnas ett dylikt erkännande blott åt tre — de äro "åtminstone tankvärda" (det synes alltså ej mina ofvan

¹⁾ Jfr t. ex. isl. *imr*, adj., *ím* n., fno. älfnamnsstammen *Īm(a)* o. s. v.; se Tamm Et. ordb. och mina Sjön. under *Immeln*.

²⁾ Kanske t. o. m. en hänvisning hit inte varit alldeles ur vägen.

diskuterade förslag vara). Dessa äro bl. a. det beträffande *Hufvudnäs*, hvilket den benägne läsaren torde vara god jämföra med kommitténs eget.

I en not medger dock N., att jag i fråga om *Flundre* "pekat på en svag punkt i vår (= kommitténs) bevisföring". Men jag skulle enl. N. ej ha "visat omöjligheten af vår (= kommitténs) hypotes". Det är väl emellertid inte med hart när omöjliga hypoteser komm. skall röra sig: sådant strider ju mot en af de många principerna, om också ej alltid mot praktiken.

Jag måste vidare bekänna, att jag är nog förmäten att inte vara nöjd med detta erkännande.

Komm:s härledning af *Flundre*, som nu, citerad i ett vetenskapligt arbete, flyger landet omkring, kan helt enkelt ej vara riktig. Den faller nämligen på formen *Flodhowal* (den äldsta!), som kommittén — oförsvarligt nog — ej med ett ord omnämnt i sin förklaring af *Flundervalla*, och som stämmer förträffligt till *Flodnæheradh*; se närmare min anmälan. Men *Flodhowal* hör väl också, liksom *Brangiri*, till de "felskrifningar", som komm. principiellt icke förklarar?

Af prof. N:s tystnad får man väl också sluta sig till¹⁾, att han erkänt det befogade i mina små anmärkningar om t. ex. *Räp-pisbodha*, *Kätene*, *Tunhem*, *Naglum*, *Roxen*, **Yxne*, *Raholmen*, *Tannevallen*, *Tokebäcken*, *Fuxerna*, *Hanaström*, *Åtran*, (släktingar till) *Tidan*.

Det rör sig här hufvudsakligen om härledningar, sådana som t. ex. *Naglum* (ur *Naflem*), hvilket namn tydes som 'naflebygden' eller såsom vi (enl. N. i Julbok 1906, s. 116) nu skulle uttrycka oss "centralstationen".

Men äfven har jag i dessa af N. med tystnad förbigångna små artiklar meddelat åtskilliga fall af det slags underlåtenhets-synder, som äro så vanliga i detta arbete.

Beträffande citeringen och den egentliga anledningen till att jag i min anmälan — om ock motvilligt — berörde densamma, vore nog mycket att säga. Men det är ett särskildt kapitel. Här vill jag blott uttala den uppfattningen, att då komm:s etymologiska omdöme icke är mera utveckladt än hvad det h. o. d. enligt min mening visat sig vara, dess skyldighet ovillkorligen måste anses vara att till läsarens tjänst åtminstone med en sidhänvisning antyda, att äfven andra meningar framställts, n. b. då dessa ej äro uppenbart oriktiga.

Sturven har jag sammanställt med isl. *stirfinn* och anført betydelseanalogier. Min mening upphöjes till visshet genom en äldre form, som kommittén anför. Det här viktigaste — nämligen själfva betydelsehistorien — hade enligt häfdvunnen praxis

¹⁾ N. talar visserligen om att han kunde draga ut diskussionen i det oändliga, men af vissa tecken att döma synes han mig ha "utnyttjat" materialet så grundligt, som gärna varit möjligt.

bort citeras. Men komm. anser kanske ej, att denna min och dess egen idé höra till de goda idéer, som enl. N. böra citeras.

Här må inskjutas den anmärkningen, att prof. N. trott sig i min anmälan ha sett en antydning om, att komm. enligt min uppfattning understundom skulle ha bjudit på "sinnrika och bländande" etymologier. Detta är en fullkomlig missuppfattning. Till ett sådant omdöme har jag icke någonstädes funnit någon som helst anledning. Ej heller är uttrycket, såsom i noten antydes, att fatta ironiskt. Mitt resonemang (s. 194) afser helt enkelt ortnamnsforskning i allmänhet.

Prof. N. uttalar sig på ett par ställen om mitt sjönamnsarbete. Att han läst det, är ju själfklart, men man kan "läsa" på många sätt. Det vågar jag emellertid påstå, att det ej skett så grundligt, som af flera anledningar, n. b. enligt min uppfattning, varit hans skyldighet; och jag anser mig i min recension och äfven i detta genmäle ha gifvit bevis härpå. Hvad han personligen tycker eller inte tycker om detsamma, bekymrar mig numera föga, sedan jag närmare lärt känna hans egna etymologiska principer på detta område. Hvad jag vet, är att jag efter bästa förmåga, ärligt och oförtrutet, sökt — på grundval af de ofta mycket fattiga källor, som stått mig till buds, och som jag sträfvat att utvidga, så godt sig göra låtit — att fylla den uppgift jag i företalet sätter mig före. Men denna har varit af ett annat slag än den, som föreligger för Ortnamnskommittén. Och fordringarna borde väl också rätteligen ställas något olika på de båda arbetena: jag har sannerligen inte haft något kommittéarkiv, någon medarbetarstab eller något filologiskt seminarium till mitt förfogande.

Hade jag för öfrigt från vissa håll rönt det tillmötesgående jag hoppats på ifråga om uttalsuppgifterna¹⁾, hade det nog ställt sig litet svårare för N. och andra att erhålla material för deras kritik. Att min utgångspunkt Generalstabens karta nu af kommittén göres pålitligare, är ju glädjande; men af dessa korrigeringar kunde jag ju omöjligen begagna mig, då jag skref mitt arbete. I öfrigt har jag genom den mängd med sjönamn sammansatta fornsvenska gårdnamn, som stått till mitt förfogande, synnerligen ofta — för såväl härledning som grundform — gjorts alldeles oberoende af både uttalsuppgifter och kartformer²⁾; och det är dessa, i fsv. tid indirekt uppvisade sjönamn, som få anses utgöra undersökningens kärna.

Om det sätt, på hvilket kommittén i stort sedt hittills löst sin uppgift, har jag uttalat mig i Nordisk Tidskrift, och jag har

¹⁾ Ex. se min uppsats "Ydre härads gårdnamn" (Sv. landsmål 1905, s. 97), dit jag äfven för andra hithörande synpunkter kan hänvisa.

²⁾ Jag menar sådana fall som t. ex. *Holten* (enl. Höjer), om hvilket namn jag icke lyckats få några uttalsuppgifter: fsv. *Hulssaljungga*: sjönamnet **Hulse*.

ingen anledning att frångå det fördelaktiga omdöme jag där vågat fälla.

I vårt Arkiv har jag hufvudsakligen fäst mig vid den språkliga sidan — den enda, där jag kan betrakta mig som fackman. Vid hvad jag där sagt om denna, står jag fortfarande orubbligen fast. Men genom prof. Noreens genmäle ha mina där uttalade farhågor ytterligare — och i hög grad — stärkts: vissa af de fel och mindre tilltalande drag, som jag trott mig finna i arbetet, bero tydligtvis ofta ej, såsom jag svagt hoppats, på tillfällig brådska l. dyl. De bero på något annat, som tyvärr icke synes stå att ändra.

Det har vidare ej varit min afsikt att på något sätt komma arbetet till lifs. Tvärtom har jag kanske lifligare än mången önskat, att detsamma, såsom jag uttrycker mig i en anmälan af Norske Gaardnavne (Ark. XIX), "måtte komma att utmärkas af samma gedigna egenskaper som det Ryghska arbetet och besjålas af samma nobla anda som den, hvilken här öfverallt träder oss till mötes". Det är nämligen uppenbart, att det är sanningen för dess egen skull som där — utan andra hänsyn — sökes.

Mycket väl har jag kunnat förutse de stora obehag, som jag skulle utsätta mig för genom min kritik, och som antagligen ännu inte nått sin afslutning.

Men det stod klart för mig, att den panegyrik, som utstrålade från Uppsala till en stor del af landets dagliga tidningar och till vissa tidskrifter, icke var fullt rättvis och ej heller för arbetet enbart nyttig.

Att de anmärkningar jag tillåtit mig framställa, varit till dess fromma — därom är jag öfvertygad, kanske icke minst därigenom, att jag denna gång för ovanlighetens skull af förut angifna grunder kom att en smula "höja på tonen". Hade så ej skett, tror jag mig af erfarenhet känna, hvad följden blifvit. Det är emellertid för visso inte med någon synnerlig glädje jag i detta — lika litet som i ett annat af prof. N. berördt — fall ansett mig böra afvika från mina s. k. "skriftställarvanor".

Och jag vill ännu säga ett ord så godt som två. Hvad som skett, skall inte afskräcka mig från att äfven i framtiden, om jag får tillfälle därtill, framställa de anmärkningar och tillägg, hvartill arbetet i fråga kan föranleda. Det är i själfva verket förvånande, att sådant kan mottagas på det sätt, som skett, då ju komm. måste inse, att ett företags af detta slag alltjämt kräfver förbättringar och fortsatt forskning.

Jag har inte glömt den stora tacksamhetsskuld, i hvilken jag som gammal lärjunge står till prof. N. och som jag förut offentlig gifvit uttryck åt. Men att tåga, när jag anser mig böra tala, det får mig prof. N. inte till.

Göteborg i Jan. 1909.

Elof Hellquist.

Bibliografi for 1907.

Af B. Erichsen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

- Abeling, Theodor.* Das Nibelungenlied und seine Literatur. Eine Bibliographie und vier Abhandlungen. Ipz. 8:o. 7 + 258 s. (= Teutonia. H. 7.) 8 m.
- Almquist, Joh. Ax.* Sveriges bibliografiska litteratur. D. 2. Arkiv- och Biblioteksväsen. H. 1—2. Sthm. 1906—7. 8:o. 258 s. (Kungl. Bibliotekets Handlingar. 28—29.)
— Schweden. (Jahresb. d. Geschichtsw. 28. Jahrg. III, 140—54.)
- Andersen, D.* Nordgermanisch. Bibliographie der Jahre 1902—1904. (IFAnz. XXI, 28—42.)
- Collijn, Isak.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 24. 1905. (Samlaren XXVII.) 18 s.
— Svenska boksamlingar under medeltiden och deras ägare. 4. (Samlaren XXVII, 99—105.)
- Dahl, Frantz, Motzfeldt, U. A., og Schlyter, K. J. D.* Nordisk Litteraturfortegnelse 1906. (Tidsskr. f. Retsvid. XX, 439—98.)
- Erichsen, B.* Bibliografi for 1905. (Ark. XXIII, 289—318.)
- v. Fischer-Benzon, R.* Literaturbericht für 1906—07. (Ztschr. d. Ges. f. Schl.-Holst. Gesch. XXXVII, 478—515.)
- Grén Broberg, Sven A.* Ormr Snorrasons bok. (Ark. XXIV, 42—66.)
Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie hrsg. von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 27. jahrg. 1905. Lpz. 8:o. 8 + 177 + 213 s. (I, 59—70: S. Feist, Skandinavisch.)
- Krarup, Alfr.* Fortegnelse over historisk Litteratur fra Aaret 1905, vedrørende Danmarks Historie. (HTda. 8. R. Bd. 1. H. 2.) 56 s.
- Leijonhufvud, Sigrid.* Malin Stures bönbok. (Fornvännen 1907, 145—59.)
- Olsen, Fr.* [Arkæologisk] Bibliografi [for 1906]. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1906, 376—93.)
- Regesta diplomatica historiæ Danicæ. Chronologisk Fortegnelse over hidtil trykte Diplomer og andre Brevskaber til Oplysning af den danske Historie. 2. R. 2. Bd. 6. (Slut-)H. 1644—60. S. 1437—1793 + 22 s. Kbh. 4:o. 6,50 kr.
- Setterwall, Kristian.* Svensk historisk bibliografi 1875—1900. Systematisk förteckning öfver skrifter och uppsatser, som röra Sveriges historia, utkomna från och med 1875 till och med 1900. Sthm. 8:o. 6 + 439 s. (Skr. utg. af Svenska hist. föreningen. 2.) 9 kr.

- Setterwall, Kristian.* [Svensk historisk] bibliografi 1906. (HTsv. XXVII. Bilaga. S. 39—73.)
- Ammundsen, Valdemar.* Anders Sunesen. Foredrag ved det kirkehistoriske Selskabs Møde i Lund 21. Sept. 1906. (Kirkehist. Saml. 5. R. III, 650—64.)
- Andersen, J. Oskar.* Den tyske Original til "Peder Smid oc Atzer Bonde". (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 152—77.)
- Andersen, Vilh.* Tider og Typer af dansk Aands Historie. 1. Række: Humanisme. 1. Del: Erasmus. 1. Bog: Tiden indtil Holberg. Med en Indledning om at skrive den danske Aands Historie. Kbh. 8:o. 278 s. 4,75 kr. (Anm. Danske Studier 1907, 227—28 af I. Falbe-Hansen.)
- Boer, R. C.* Die Dichtungen von dem Kampfe im Rosengarten. (Ark. XXIV, 103—55 (forts.))
- Bugge, Sophus.* Nyere Forskninger om Irlands gamle Aandskultur og Digtning i dens Forhold til Norden. (*Sophus Bugge*, Populærvidenskabelige Foredrag. Efterladte Arbejder. S. 1—23.)
— Braavalla-Slaget. (Smst. 24—64.)
— Nordboerne i Irland. (Smst. 65—97.)
- Böök, Fredrik.* Romanens och prosaberättelsens historia i Sverige intill 1809. Diss. Lund. Sthm. 8:o. 15 + 497 s. 8,50 kr.
- Castrén, Gunnar.* Stormaktstidens diktning. Studier. Sthm. 8:o. 220 s. 4 kr.
- de Flavigny, C., née Moitessier.* Sainte Brigitte de Suède, sa vie, ses révélations et son oeuvre. Nouv. éd. revue et corr. Paris. 1906. 8:o. 12 + 643 s.
- Geete, R.* Om Olaus Magnus och hans nordiska kulturhistoria från 1555. (Svenska Kalendern för 1908, 174—76.)
- Golther, Wolfgang.* Tristan und Isolde in den Dichtungen des Mittelalters und der neuen Zeit. Lpz. 8:o. 465 s. [S. 182—91: Die norwegische Saga und ihre Bearbeitungen.]
- Hansen, Olaf.* Islandsk Renæssance i Hundredeaaret for Jónas Hallgrímssons Fødsel. Et Stykke Litteraturhistorie. Kbh. 8:o. 123 s. 2 kr. (Anm. Skírnir. LXXXI, 373—74 af G. Finnbogason.)
- Heusler, Andreas.* Are's Íslendingabók und Libellus Islandorum. (Ark. XXIII, 319—37.)
- Jónsson, Finnur.* Den islandske litteraturs historie tilligemed den oldnorske. Kbh. 8:o. 453 s. 7 kr.
- Kålund, Kr.* Studier over Crymogæa. (Ark. XXIII, 211—34.)
- Ker, William Paton.* Sturla the Historian. (The Romanes Lecture 1906.) Oxford. 1906. 8:o. 24 s. 1 sh.
- Krogh-Tønning, K.* Die heilige Birgitta von Schweden. Mit 2 Vollbildern und 18 Abbildungen im Text. Kempten. 8:o. 8 + 142 s. (Sammlung illustrierter Heiligenleben. Bd. 5.) 4 m.
- Meyer, Richard M.* Runenstudien. II. Die altgermanischen runengedichte. (Beitr. XXXII, 67—84.)

- Paludan, J.* Societas indagantium. (HTda. 8. R. I, 292—99.)
- Rørdam, H. F.* Et lille Bidrag til Salmedigteren Arvid Pedersens Historie. (Kirkehist. Saml. 5. R. III, 805—7.)
- Steenstrup, Johannes.* Nogle Bemærkninger om historisk Sandhed i Visedigtning. (HTda. 8. R. I, 138—52.)
- Stefánsson, Jón.* Biarne Kolbeinsson, the Skald, Bishop of Orkney, 1188—1223. (Orkney & Shetland Miscellany I, 43—47.)
— The Authorship of Orkneyinga Saga (Jarla sögur). (Smst. I, 65—71.)
- Steitz, Karl.* Zur Textkritik der Rolandüberlieferung in den skandinavischen Ländern. Bonner Inaug.-Diss. Erlangen. 8:o. 44 s. (Anm. DLz. 1907, 2335—36 af E. Mogk.)
- Tank, Roar.* Et Bidrag til Peter Dass' Biografi. (HTno. 4 r. IV, 427—36.)

Bugge, Sophus.

- Danske Studier 1907, 177—92 af *Marius Kristensen* og *Axel Olrik*.
Ark. XXIV, 222—30 af *Hjalmar Falk*.
For Kirke og Kultur XIV, 385—91 af *Andreas Brandrud*.
HTsv. XXVII, 179—81 af *K. H. Karlsson*. Jvf. *Otto von Friesen*.
En anmærkning. — *K. H. Karlsson*. Förklaring. (Smst. Bilagor.)

Þorkelsson, Jón.

- Ark. XXIII, 382—84 af *Finnur Jónsson*.

II. Tidsskrifter og lærde selskabers skrifter.

- Aarbog udgivet af Randers Amts historiske Samfund. 1907. (Fra Randers Amt. I.) Randers. 8:o. 148 s. 2,50 kr.
- Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udgivne af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1907. 2. Række. 22. Bd. Kbh. 8:o. 381 + 4 s.
- Árbók hins íslenska fornleifafélags. 1906. 58 s. + 2 kortbl. — 1907. 68 s. Rvík. 8:o.
- Arkiv för nordisk filologi utg. genom *Axel Kock*. Bd. 23. (Ny följd bd. 19.) H. 3—4. S. 211—384. — Bd. 24. (N. f. bd. 20.) H. 1—2. S. 1—230. Lund. 8:o. 6 kr.
- Bornholmske Samlinger. 2. Bd. Udgivet af Bornholmsk Samfund. Rønne. 8:o. 204 s.
- Danske Studier udgivne af *Marius Kristensen* og *Axel Olrik*. 1907. Kbh. 8:o. 236 s.
- Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift utgifven af *Bernhard Salin*. 1907. Sthm. 8:o. 256 + 46 s. 5 kr.
- Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1906. 62. aarg. Kria. 8:o. 2 + 419 s.
- Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets

- Akademien. 1907. Under redaktion af *Emil Ekhoff*. H. 1—4. Sthm. 8:o. 208 s. 5 kr.
- Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi udg. af Østifternes historisk-topografiske Selskab. Bd. 3. H. 3—4. S. 177—376. Kbh. 8:o.
- Fra Frederiksborg Amt. Aarvog for 1907 udg. af Frederiksborg Amts historiske Samfund. Helsingør. 8:o. 120 s.
- Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt. 1907. Kbh. 8:o. 116 s.
- Fra Ribe Amt udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt. V. 1907. Kbh. (tr. Esbjerg.) 8:o. 224 s.
- Hardsyssels Aarvog udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Bd. 1. 1907. Kbh. 8:o. 174 s.
- Historisk Tidsskrift, udgifven af Svenska Historiska Föreningen genom *Torvald Höjer*. Årg. 27. 1907. Sthm. 8:o. 264 + 93 s. + Bilagor.
- Historisk Tidsskrift, 8. Række, udg. af den danske historiske Forening. Redigeret af *J. A. Fridericia*. Bd. 1. H. 1—4. S. 1—326 + 56 s. Kbh. 8:o.
- Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. 4. R. 4. Bd. 3—4. H. S. 283—454. — 5. Bd. 2—3. H. S. 81—256. Kria. 8:o.
- Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift. Bd. 4. H. 2. S. 49—96. Östersund. 8:o.
- Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Månadsblad. Årg. 32—34. 1903—1905. Sthm. 8:o. 491 s. 6 kr.
- Hufvudsakliga innehållet i årg. 1872—1905 (bd. 1—10). (VHAAkM. 1903—05, 475—91.)
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsq. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. 28. Jahrg. Lpz. 4:o. 30 + 432 sp. 11 m.
- Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju, gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. IV. 1. Kphfn. 8:o. 96 s.
- Saga-Book of the Viking Club. Vol. 5, Part 1. April 1907. London. 8:o. 196 s.
- Samfundet S:t Eriks Årsbok. 1907. Utg. genom *Gustaf Upmark*. Sthm. 8:o. 150 s. + s. xlix—lxxiv. 5 kr.
- Samlaren. Tidsskrift utg. af Svenska Litteratursällskapetets arbetsutskott genom *Aksel Andersson*. Årg. 27. 1906. Upps. 8:o. 8 + 120 + 18 s.
- Samlinger utg. af Svenska Fornskriftsällskapet. 131—132. Sthm. 8:o.
- Samlinger til jydsk Historie og Topografi udg. af Det jydsk historisk-topografiske Selskab. 3. Række. Bd. 5. H. 3. Redigeret af *Villads Christensen*. S. 229—368. Kbh. (Aarhus.) 8:o. 2 kr.
- Skrifter udgivne af Bergens historiske Forening. No. 13. Bergen. 8:o. 5 + 9 + 2 + 6 s.
- Språk och Stil. Tidsskrift för nysvensk språkforskning. Utgiven av

- Bengt Hesselman, Olof Östergren, Ruben G:son Berg.* Årg. 7. 1907. H. 1—2. S. 1—168. Sthm. 8:o.
- Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom *J. A. Lundell*. 1907. 110 s. + Bilagor. Sthm. 8:o.
- Vejle Amts Aarbøger udgivne af Vejle Amts historiske Samfund. 1907. Kbh. 8:o. 256 s.
- Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. Bd. 2. H. 6—7. Utgivfware: *F. Ödberg*. Sthm. 8:o. 8 + 160 + 8 + 4 + 5 s. 4 kr.
- Østsjællandiske Aarbøger. Bd. 7. Udgivet af *Frederik Opffer*. Kjøge. 8:o. 128 s.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

- Brugmann, K.* Die distributiven und kollektiven Numeralia der indogermanischen Sprachen. Mit einem Anhang von *Eduard Sievers*: Altnordisch *tvenn(i)r*, *þrenn(i)r*, *fernir*. Lpz. 8:o. 80 s. (= Abb. d. philol.-hist. Kl. d. k. sächs. Ges. d. Wiss. Bd. 25. No. 5.)
- Bugge, Sophus.* Om nordiske Folkenavne hos Jordanes. (Fornvännen 1907, 98—101.) — *Löffler, L. Fr.* Anmärkningar. (Smst. 102—12.)
- Feist, S.* Die sogenannten reduplicierenden verba im germanischen. (Beitr. XXXII, 447—516.)
- Kock, Axel.* Etymologiska anmärkningar om nordiska ord. (Ark. XXIV, 179—98.)
- Kr[istensen], M[arius].* Fra de sidste års sprogranskning. (Danske Studier 1907, 127—36.)
- Lidén, Evald.* Zur germanischen Wortgeschichte. (IF. XIX, 335—59.)
- Loewe, Richard.* Das starke präteritum des Germanischen. (KZ. XL, 266—351.)
- Meyer, Richard M.* Die germanische Sprachbewegung. (IF. XXII, 116—33.)
- Mikkola, Joos. J.* Om några ortnamn i Gardarike. (Ark. XXIII, 279—81.)
- Olsson, Emil.* Några ord med bet. "slå dank". (Språk och Stil VII, 66—80.)
- Osthoff, H.* Gab es einen Instr. Sing. auf *-mi* im Germanischen? (IF. XX, 163—218.)
- Röhrig, E. W.* Studien über einen Einzelnamen. (I: Der Name Rorich. II: Die Haraldiden.) Barmen. 8:o. 88 s.
- van Wijk, N.* Germanisches. (IF. XXII, 250—66.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Hægstad, Marius, og Torp, Alf.* Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding. H. 5. S. 257—320 [*lífr—ofr—hugi*]. Kria. 8:o. 0,80 kr.

- Jónsson, Finnur.* Tilnavne i den islandske oldlitteratur. (Aarb. 1907, 161—381.)
- Kristensen, Marius.* Skjaldenes sprog. Nogle småbemærkninger. (Ark. XXIII, 235—45.)
- Lind, E. H.* Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. H. 2. Sp. 161—320 + 2 bl. Upps. 8:o. 2 kr. (Anm. DLz. 1907, 2468—70 af G. Neckel.)
- Mikkola, Joos. J.* Fornry. Poromoní dvorü, fisl. farmaðr. (Ark. XXIII, 281.)
- Neckel, Gustav.* Hundum verpa. (Ark. XXIV, 199—200.)
— Aisl. edda "urgrossmutter". (ZfdA. XLIX, 314—20.)

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

- Clári Saga. Hrsg. von *Gustaf Cederschiöld*. Halle. 8:o. 38 + 74 s. (= Altnord. Saga-Bibliothek hrsg. von G. Cederschiöld, H. Gering und E. Mogk. Heft 12.) 3 m. (Anm. DLz. 1908, 481—82 af G. Neckel. — Revue critique LXIV, 210—11 af L. Pineau.)
- Den islandske lægebog Codex Arnamagnæanus 434 a, 12mo. Udgivet af *Kr. Kålund*. (Vidensk. Selsk. Skr. 6. R. Hist.-filos. Afd. VI. 4.) Kbh. 4:o. 46 s. 2,15 kr.
- Die geistlichen drápur und dróttkvættfragmente des Cod. AM. 757 4:to. Diss. Lund von *Hugo Rydberg*. Kph. 8:o. 74 + 60 s.
- Diplomatarium Færoense. Færoysk fodnbrévasavn. I. Midaldarbrev upp til trúbótarskeiðið við söguligun rannsóknun av *Jakob Jakobsen*. Tórsh. & Kbh. 4:o. 108 s. 6 kr.
- Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. Bd. 7. H. 4. S. 815—993 + 34 s. [Register + Indholdsfortegnelse.] — Bd. 8. H. 2. [1512—1513.] S. 385—464. Rvík. 8:o.
- Hugsvinnsmál. Eine altisländische Übersetzung der Disticha Catonis. Hrsg. von *Hugo Gering*. Kiel. 8:o. 13 + 39 s. (Festschrift d. Univ. Kiel zur Feier des Geburtsfestes Sr. Maj. Wilhelm II.) 0,60 m. — *H. Gering*. Zu den Hugsvinnsmál. (ZfdPh. XXXIX, 238.)
- Íslenskir sagnaþættir. II. Sérprentun úr Þjóðólfi (1902—1907). Rvík. 8:o. 80 s.
- Rímnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udgivet for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. H. 3. S. 209—72. Kbh. 8:o. 1,75 kr.
- Sagan af Þjalar-Jóni. 2. útgáfa. Rvík. 8:o. 67 s.
- Snorri Sturluson*. Edda. *Finnur Jónsson* bjó til prentunar. Rvík. 8:o. 7 + 429 s. 2,50 kr.
- Soga um Eirik raude. Gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing ved *S. Eskeland*. (Gamalnorske bokverk utg. av det norske samlaget. 2.) Oslo. 8:o. 62 s. 0,25 kr.

- Soga um Ramnkjell Frøys-góde. Gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing ved *Torleiv Hannaas*. (Gamalnorske bokverk utg. av det norske samlaget. 4.) Oslo. 8:o. 65 s. 0,25 kr.
- Soga um Volsungarne. Gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing ved *Torleiv Hannaas*. (Gamalnorske bokverk utg. av det norske samlaget. 1.) Oslo. 8:o. 184 s. 0,60 kr.
- Volsunga saga ok Ragnars saga loðbrókar. Udgivet for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Magnus Olsen*. H. 2. S. 97—231. Kbh. 8:o. 4 kr.
- Die Geschichte von Gisli dem Geächteten. Aus dem Isländischen des 12. Jahrhunderts deutsch von *Friedrich Ranke*. (Statuen deutscher Kultur. Bd. 13.) München. 8:o. 95 s. 1,60 m.
- Die Geschichte von den Lachstälern. Laxdœla-Saga übertragen durch *S. Rüttgers*. (Die Wanderer. 7. Folge, 1. Bd.) Düsseld. 8:o. 17 + 180 s. + 1 kort.
- Laxdœla eller saga um laksdølerne. Fraa gamalnorsk ved *Stefan Frich*. Ny og umvølt utgaava. (Gamalnorske bokverk utg. av det norske samlaget. 3.) Oslo. 8:o. 192 s. 0,90 kr.
- Gaertner, Kurt Hugo*. Zur Fóstbrœðrasaga. T. 1. Die vísur. Lpz. diss. Halle. 8:o. 148 s. (= Beitr. XXXII, 299—446.)
- Helm, Karl*. Die germanische weltschöpfungssage und die Alvismål. (Beitr. XXXII, 99—112.)
- Hjelmqvist, Theodor*. Var Hallfredr vandræðaskáld arian? (Ark. XXIV, 155—79.)
- Jónsson, Finnur*. Völuspá. (Skírnir LXXXI, 326—41.)
- Neckel, G.* Zu den Eddaliedern der Lücke. (ZfdPh. XXXIX, 293—330. XL, 219—20, 372—73.)
- Niedner, Felix*. Ragnarök in der Völuspá. (ZfdA. XXXIX, 239—98.)
- Schiück, Henrik*. Studier i Ynglingatal. [3.] S. 91—135. 1 kr. (Upps. univ. årsskr. 1907. Progr. 1.)

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Byskov, J.* Bestemmelsen af Grundledet i Sætninger af Formen Navneord + uselvstændigt Udsagnsord + Navneord. (Danske Studier 1907, 231—35.)
- Dahl, B. T.*, og *Hammer, H.* Dansk Ordbog for Folket. H. 17—20. Bd. 1. S. 513—628. Bd. 2. S. 1—8. [*Krigsklogskab—Mand.*] Kbh. 8:o. Hv. h. 0,30 kr.
- Dahlerup, Verner*. Principer for ordbogsarbejde. (Danske Studier 1907, 65—78.)
- Jessen, E.* Etymologiserende Notitser. III. (TfF. 3 r. XV, 131—47.)
- Kalkar, O.* Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). H. 44. [Bd. 4.] S. 833—912. [*Vinde—Værje.*] Kbh. 8:o. 2,50 kr.

- Kr[istensen], M[arius]*. Globist. (Danske Studier 1907, 140.) *Adolf Hansen*. Globist. (Smst. 235—36.)
- Kristiansen, V.* [o: *Viggo Fausbøll*]. Ordbog over Gadesproget og saakaldt daglig Tale. 2. meget forøgede Udg. H. 12—15. S. 353—480. Kbh. 8:o. Hv. h. 0,50 kr.
- Severinsen, P.* Fornæs—Faarenæs. (Danske Studier 1907, 236.)
- Steenstrup, Johannes*. Ere Bornholms Stednavne danske? (Fædrelandet 1907, 16. Febr.)
- Danske Stednavne, spredte lagttagelser. (Flensborg Avis 1907 Nr. 112, 126, 135, 148, 230, 277.)
- Weitemeyer, H.* Klingklanegeri—Quincaillerie. (Danske Studier 1907, 236.)

b. Tekster.

- Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660. Udg. ved *V. A. Secher*. Bd. 6. H. 1. Kbh. 8:o. 160 s. 2 kr.
- Biskop *Laurits Jacobsen (Hindsholms)* Dagbog fra 1651 til 1663. Ved *H. F. R[ørdam]*. (Slutning.) (Kirkehist. Saml. 5. R. III, 703—40.)
- Norske Herredags-Dombøger. Udg. af Det Norske Historiske Kildeskriftfond. 2. Række (1607—1623). III. Dombog for 1613. 1. Herredagen i Skien ved *E. A. Thomle*. Chria. 8:o. 215 s.

4. Norsk.

- Falk, H. S.,* und *Torp, Alf*. Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch. Mit Unterstützung der Verfasser fortgeführte deutsche Bearb. von *Hermann Davidsen*. Lief. 1—2. S. 1—160. [*A—Drævla*.] Heidelberg. 8:o. [Germanische Bibliothek. I. Sammlung german. Elementar- und Handbücher. IV. Reihe: Wörterbücher. Bd. 1.] Hv. lev. 1,50 m.
- Larsen, Amund B.* Kristiania bymål. Vulgærsproget med henblik på den utvungne dagligtale. Utgit av Bymålslaget. Kria. 8:o. 11 + 131 s. 1,50 kr. (Anm. Danske Studier 1907, 229—31 af *Marius Kristensen*.)
- Olsen, Magnus*. Bidrag til forklaring af norske stedsnavne. (HTno. 4. r. V, 154—76.)
- Rygh, K.* Nogle Bemærkninger om Gaardnavne. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1906. No. 7.) Trondh. 8:o. 38 s.
- Rygh, O.* Norske gaardnavne. Oplysninger samlede til brug ved matrikelens revision. Efter offentlig foranstaltning udg. med tilføjede forklaringer. Bd. 6. Jarlsberg og Larviks amt. Bearbejdet af *A. Kjær*. Kria. 8:o. 16 + 446 s. 2,80 kr.
- Schjøtt, S.* Dansk-norsk ordbog. H. 1—8. S. 1—512. [*A—Materiale*.] Kria. 8:o. Hv. h. 0,50 kr.
- Vidsteen, Chr.* Dansk-norsk Ordbog. Lervik paa Stord. 8:o. 6 + 539 s. 2 kr.

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Arbetsplan för undersökning af svenska ortnamn. (VHAAkM. 1903—05, 395—416.)
- Geijer, Herman.* Om sättet för dialektala ortnamns upptagande i riksspråket. (Forts.) (Språk och Stil. VII, 13—65).
- Hellquist, Elof.* Våra sjönamn. (NT. 1907, 352—65.)
— Några anmärkningar i svensk namnforskning. (Ark. XXIV, 83—89.)
- Hjelmqvist, Th.* Till Heming Gadhs bref. (Ark. XXIII, 337—57.)
— *Ofredad* i betydelsen oantastad, i fred m. m. (Språk och Stil. VII, 83—84.)
— *Gilboa berg* om gäldstugan. (Smst. 84.)
— Små kritiska anmärkningar till editioner av nysvenska texter. (Smst. 116—26.)
- Kjellberg, O. C.* "Det står i tidningen". Praktisk hjälprea för svenska män och kvinnor, innehållande de svåraste felen mot svenska språket jämte uppgift å deras ursprung och rätta uttryck. Sthm. 8:o. 99 s. (Svenska Riksspråkförbundets skr. 10.) 2,50 kr.
- Kock, Axel.* Till frågan om fornsvenska adjektiv på *-likin*. (Ark. XXIII, 357—66.)
- Lampa, Sven.* Versarterna i Olaus Petris psalmbok (1536). (Kult och Konst 1907, 12—28, 219—30.)
- Leksell, L. J. Z.* Svenskt rimlexikon. Med förord af Ad. Noreen. Valskog. 8:o. 299 s. 4,75 kr.
- Lidén, Evald.* Fornsvenska *aldare*. (Ark. XXIII, 256—58.)
— Om några ortnamn. (Smst. XXIII, 259—63.)
- Lindqvist, Axel.* *Bokunge*. (Språk och Stil. VII, 167—68.)
- Ljungstedt, Karl.* Modersmålet och dess utvecklingsskeden. 2 genoms. uppl. Sthm. 8:o. 42 s. (Studentföreningen Verdandis småskr. 46.) 0,25 kr.
- Lundberg, Oskar.* Nsv. *Glüttesås*. (Språk och Stil. VII, 81.)
— Nsv. *Flåbacka* och *Bastholmarna*. (Smst. 82—83.)
- Lyttkens, Aug.* Namnlista över svenska växtnamn på gagn- och ogräsväxter. Sthm. 8:o. 43 s. 1 kr.
- Läffler, L. Fr.* Medeltidssvenska former af namnet Svithiod. (HTsv. XXVII, 169.)
- Mjöberg, Josua.* Rydbergs dikt Längtan. En stilstudie. (Språk och Stil. VII, 85—107.)
- Noreen, Adolf.* Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 9—10. Bd. 1. S. 469—579. 1,75 kr. Bd. 2. S. 1—128. 2 kr. Lund. 8:o. (H. 1—8 anm. GgA. 1907, 880—900 af Holger Pedersen. — Bd. 1: DLz. 1908, 737—39 af B. Kahle.)
— Våra familjenamn. Grundlinier till föreläsningar. Upps. 8:o. 18 s.
— K. Ortnamnskommitténs arbeten. (Ymer XXVII, 228—38.)

- Noreen, Erik*, och *Noreen, Adolf*. Svenska familjenamn vid början av 1900-talet. Alfabetisk förteckning jämte statistiska och andra bilagor. Sthm. 8:o. 127 s. 3 kr.
- Ordbok öfver svenska språket. Utg. af Svenska Akademien. H. 34—35. B, ark. 121—30. [*Betacka—Beträda.*] D, ark. 15—24. [*Dam—Darwinism.*] Lund. 4:o. Hv. h. 1,50 kr.
- Ortnamnen i Älvsborgs län. Utg. av Kungl. Ortnamnskommittén. Del 10. Redvägs härad. Sthm. 8:o. 288 s. 4,50 kr.
- Risberg, Bernhard*. Den svenska versens teori. Prosodiska och metriska undersökningar. II. Metrik. S. 77—259. Sthm. 8:o. 3,50 kr. (I—II anm. NT. 1907, 609—14 af G. Kallstenius.)
- Ordet "Bält, Bälten" i svensk poesi. (Språk och Stil. VII, 1—12.)
- Sahlgren, Jöran*. Om svenska apiko-gingivaler. (SvLm. 1907, 13—16.)
- Stenhagen, Alfred*. Tvenne uttryk från de vandrande gesällernas tid [fileis, slå fåkt]. (Språk och Stil. VII, 165—66.)
- "Ros i runa". (Smst. 166—67.)
- Vantmakeri. (Smst. 167.)
- Tiseliu, G. A.* Familje- och firmabeteckningarna på ~s i nutida svenskt riksspråk. (Språk och Stil. VII, 127—60.)

b. Tekster.

- Fornhandlingar rörande Jämtlands län. [Forts.] (Jämtlands läns fornm. tidskr. IV, 61—63.)
- Guta lag och Guta saga jämte ordbog utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur af *Hugo Pipping*. 3. (slut-)h. S. I—CXV. [Inledning.] Kbh. 8:o. 4 kr.
- Stadga af år 1443 för Vadstena klosterns ekonomi. Efter en upsala-handskrift utg. af *Robert Geete*. Sthm. 8:o. (Bilaga till Sv. fornskr.-sällsk:s årsmöte 1907. S. 153—72.)
- Svenska böner från medeltiden. Utg. af *R. Geete*. H. 1. Sthm. 8:o. 192 s. (Samlingar utg. af Sv. fornskriftsällskapet. 131.) 3 kr.
- Svenska stads-privilegier. 1. Uppsala stads privilegier jämte dit hörande handlingar 1314—1787. Utg. af *Carl M. Kjellberg*. Upps. 8:o. 232 s. 5 kr.
- Upplands lagmansdombok 1490—1494. Efter en Uppsala-handskrift utg. af *Karl Henrik Karlsson*. Sthm. 8:o. 14 + 138 s. (Samlingar utg. af Sv. fornskriftsällskapet. 132.) 2,25 kr.
- Äldre handlingar angående Västergötland. [Forts.] (Västergötl. FmfT. II, h. 6—7, s. 108—45.)

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

- Bennike, Valdemar*, og *Kristensen, Marius*. Kort over de danske folkemål med forklaringer. H. 6. S. 89—96 + kort 45—52 samt

- 4 "særkort". Kbh. 4:o. 2,50 kr. (Anm. Tff. 3. r. XVI, 177—78 af Holger Pedersen.)
- Boëthius, Johannes.* Oremålets ställning inom dalmålet. (SvLm. 1907, 65—73.)
- Danell, G.* Nuckömålets fiur "fyra". (SvLm. 1907, 11—12.) [Svar til O. F. Hultman; se Bibliogr. for 1906, 315.]
- Feilberg, H. F.* Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 30—31. [Bd. 3.] S. 481—640. [*spejl-støve.*] Kbh. 8:o. Hv. h. 2,50 kr.
- Kallstenius, Gottfrid.* Värmländska bärgslagsmålets formlära. (SvLm. 1907, 17—64.)
- Martinussen, Birger.* Maalet i Bø i Vesteraalen. Oslo. 8:o. 32 s. (= Norske maalføre 3.)
- Ross, Hans.* Norske Bygdemaal. III. Oust-Telemaal o Numedalsmaal. IV. Hallingmaal o Valdresmaal. V. Gudbrandsdalsmaal. VI. Upplandsmaal. Kria. 8:o. 73 s. 2 kr. (= Chria. Vid.-Selskabets Skr. II. Hist.-filos. Kl. 1907. Nr. 5.)
- Støren, E.* Medicinske udtryk i Meldals-dialekten. (Tidsskr. f. d. no. Lægeforening. XXVI, 756—61, 787—96.)
- Vendell, Herman.* Ordbok över de östsvenska dialekterna. 4. (slut-)h. S. 901—1215 + 6 s. (= Skr. utg. af Svenska Litteratursällskapet i Finland. LXXIX.) 5 m.

b. Tekster.

- Albert Bayers jyske Bibliothek. Aarhus. 8:o. Nr. 13. *Fritz Reuter.* Munter Histørier, omarbejde aa øwersat paa Vendelbomoel aa Frands Vendelbo. 48 s. 0,60 kr.
- Andersen, Nikolaj.* E Natue gær öwer e Optugtels. (Sprogforeningens Almanak for 1908, 64—68.)
- Braset, Karl.* Annvakkjin. Dikt paa Sparbumaal. Oslo. 8:o. 90 s. 1,50 kr.
- Christiansen, N.* Maaten Sme. En lille Karakterskildring paa Jydsk. Kbh. 8:o. 32 s. 0,25 kr.

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

- Bohlin, G. A.* Fragment av en ny runsten, funnen i Hools kyrka, Elfsborgs län. (Västergötl. FmfT. II, h. 6—7, s. 101—02.)
- Brate, E.* Runinskrifterna på ön Man. (Fornvännen 1907, 20—34, 77—95.)
- Bugge, Sophus.* Piræus-Løven i Venedig og dens Indskrifter. (*Sophus Bugge.* Populær-videnskabelige Foredrag. Efterladte Arbeider. S. 98—109.)
- von Friesen, Otto.* Runorna i Sverige. Grundlinier till föreläsningar. Upps. 8:o. 24 s.
- Gering, H.* Die germanische Runenschrift. Vortrag. (Archiv f. Anthrop. u. Geol. Schleswig-Holsteins. V, 10—23.)

- v. Grienberger, Th.* Neue beiträge zur runenlehre. 2. folge. (ZfdPh. XXXIX, 50—100.)
- Konstmann, F.* Die historischen Runensteine aus der Umgegend Schlesiens. (Die Heimat 1907, 153—67.)
- Kristensen, Marius.* Fra de danske runestene. (TfF. 3 r. XV, 148—55.)
- v. List, Guido.* Das Geheimnis der Runen. Mit einer Runentafel. Berlin. 8:o. 6 + 70 s. 1 m.
- Löffler, L. Fr.* Ytterligare om de fyra danska dopfuntinskrifterna. (Fornvännen. 1907, 19.)
- Om Sparlösa-stenen, dess två runinskrifter och dess bildfält. (Västergötl. FmFt. II, h. 6—7, s. 81—100.)
- Olsen, Magnus.* Valby-amulettens runeindskrift. Kria. 8:o. 19 s. (= Chria Videnskabs Selskabs Forhandl. for 1907. No. 6.) 0,50 kr. (Anm. TfF. 3 r. XVI, 89—90 af Finnur Jónsson. — Zentralbl. f. Anthrop. XII, 355 af L. Wilser.)
- Runeindskriften paa en guldrakteat fra Overhornbæk (Stephens nr. 28). (Aarb. 1907, 19—44.)
- Ambrosiani, Sune.* Odinskultens härkomst. Sthm. 8:o. 44 s. 1 kr.
- Boer, R. C.* Untersuchungen über den Ursprung und die Entwicklung der Nibelungensage. Bd. 2. Halle. 8:o. 6 + 224 s. 8 m. (Anm. Zbl. 1907, 865—66 af W. G.)
- Brate, Erik.* Nyare forskning i nordisk mytologi. Föredrag. Sthm. 8:o. 30 s. (Svenska humanistiska förbundets skr. 11.) 0,60 kr.
- Krohn, Kaarle.* Lemminkäinenens tod < Christi > Balders tod. (Finnisch-ugrische Forsch. V, 83—138. Ref. Danske Studier 1907, 141—42.)
- Lappische beiträge zur germanischen mythologie. (Finnisch-ugrische Forsch. VI, 155—80.)
- Meyer, Richard M.* Beiträge zur altgermanischen Mythologie. (Ark. XXIII, 245—56.)
- Mogk, Eugen.* Germanische Mythologie. Der 2. verbess. Aufl. 2. Abdruck. (Sonderabdruck aus Paul's Grundriss d. germ. Philol., 2. Aufl.) Strassb. 8:o. 6 + 177 s. 4,50 m.
- v. Schroeder, Leopold.* Germanische Elben und Götter beim Estenvolke. (Sitzungsber. d. Akad. d. Wiss. Wien CLIII, 1. Abt. 92 s. Ref. Danske Studier 1907, 142—43: A[axel] O[lrik], Nordiske og estniske myter.)
- Schütte, Gudmund.* Oldsagn om Godtjod. Bidrag til estnisk Kildeforsknings Metode med særligt Henblik på Folke-Stamsagn. Kbh. 8:o. 11 + 204 s. 4 kr. (Anm. Danske Studier 1907, 193—201 af Axel Olrik.)
- En historisk Parallel til Nibelung-Sagnet? (Ark. XXIV, 1—41.)
- Siecke, Ernst.* Drachenkämpfe. Untersuchungen zur indogermanischen Sagenkunde. Lpz. 8:o. 123 s. (Mythologische Bibliothek hrsg. v. d. Gesellsch. für vergleich. Mythenforschung. 1. Bd. 1. Heft.) 3 m. (Anm. Zbl. 1907, 803—4.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og folkløse.

- Almgren, Oscar.* Vikingatidsgrafvar i Sagån vid Sala. (Fornvännen 1907, 1—19.)
 — Nordiska stenåldersskulpturer. (Smst. 113—25.)
- Arne, T. J.* Stenåldersundersökningar. I. Hällkista vid stenbrottet i Söndrums socken, Halland. (Smst. 139—44.)
- Augestad, Arent.* Ringlestaven og Redskab til ukjendt Brug, Rygh's N. O., N. 460—63. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 364—68.)
 — Røiserne paa Mølen. (Smst. 368—70.)
- Brøgger, A. W.* Norges Vestlands Stenalder. Typologiske studier. (Bergens Museums Aarbog 1907. No. 1. 114 s.)
 — Elg og ren paa helleristninger i det nordlige Norge. (Naturen. XXX, 356—60.)
 — Træk af Norges ældste bebyggelse. (Naturen XXXI, 1—18, 41—56.)
- Collingwood, W. G.* Some Illustrations of the Archæology of the Viking Age in England. (Saga-Book. V, 111—41.)
- Frödin, Otto.* Ett graffält från den yngre järnåldern vid Östveda i Hedesunda socken, Gestrikland. (VHAAkM. 1903—05, 452—74.)
- Hallström, G.* Nordskandinaviska hällristningar. (Fornvännen 1907, 160—89.)
 — Hällristningar i norra Skandinavien. (Ymer XXVII, 211—27.)
- Hansen, Andr. M.* Oldtidens nordmænd. Ophav og bosætning. Med 207 billeder og 3 karter. (Gammel norsk kultur i tekst og billeder utgivet av Norsk folkemuseum.) Kria. 4:o. 138 s. + 12 bl. 10 kr.
 — Forhistoriske oplysninger fra sammensatte gaardnavn. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 1—48.)
- Helliesen, T.* Oldtidslevninger i Stavanger amt. (Stavanger Museums Aarshefte 1906.)
 — Fortegnelse over oldsager indkomne til Stavanger Museum i 1906. (Smst.)
- Kjær, Hans.* Om Bornholm i Jernalderen. Bemærkninger i Anledning af Knut Stjerna: Bidrag till Bornholms Befolkningshistoria. (Bornh. Saml. II, 111—53.)
- Kupka.* Das Campignien im nordeuropäischen Glazialgebiet. (Ztsch. für Ethnol. XXXIX, 192—224.)
- Mestorf, J.* Depotfunde aus der Bronzezeit in Schleswig-Holstein. (Archiv f. Anthrop. u. Geol. Schleswig-Holsteins V, 42—61.)
- Much, Mathäus.* Die Trugspiegelung orientalischer Kultur in den vorgeschichtlichen Zeitaltern Nord- und Mitteleuropas. Jena. 8:o. 144 s. (= Mitt. d. anthrop. Gesellsch. Wien XXXVI, 57—91.) (Anm. Ztschr. f. Ethnol. XXXIX, 433—34 af Lissauer. — L'Anthropologie XVIII, 181—82 af L. L.)
- Müller, Sophus.* Nye Fund og Iagttagelser fra Sten-, Bronze- og Jernalderen. (Aarb. 1907, 75—160.)

- Nicolaissen, O.* Undersøgelser i Nordlands amt 1906. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 327—40.)
 — Fortegnelse over oldsager indkomne til Tromsø museums oldsamlings 1906. (Smst. 371--73.)
- Nordin, Fredrik.* En stenåldersboplats vid Öxnered. (Västergötl. FmfT. II, h. 6—7, s. 103—07.)
- Petersen, Th.* A Celtic Reliquary found in a Norwegian burial-mound. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1907. No. 8.) Trondh. 8:o. 21 s.
 — Fortsatte Udgravninger i Namdalen. IV. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1906, 341—61.)
- Rydbeck, Otto.* Ett graffält i Skåne från äldre järnåldern. (Fornvännen 1907, 125—38.)
- Rygh, K.* Videnskabselskabets Oldsagssamling. Tilvækst i 1906 af Sager, ældre end Reformationen. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1906. No. 5.) Trondh. 8:o. 32 s.
 — Oversigt over Videnskabselskabets Oldsagssamlings Tilvækst i 1907 af Sager, ældre end Reformationen. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1907. No. 9.) Trondh. 8:o. 44 s.
- Sandström, Josef.* Fornlämningar i Redvägs härad. Några anteckningar. (Västergötl. FmfT. II, h. 6—7, s. 49—56.)
- Saraauw, Georg F. L.* Le feu et son emploi dans le Nord de l'Europe aux temps préhistoriques et protohistoriques. (Annales du 20. Congrès archéol. et hist. de Belgique. I, 196—226.)
- Saxlund, H.* De gaadefulde Myrtpæle. Meddelelser om Fund gjorte i Akerø i Yttre Romsdalen 1906—07. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1907. No. 3.) Trondh. 8:o. 39 s.
- Schetelig, H.* Nye fund af hytter og bosteder fra stenalderen. (Naturen XXXI, 184—86.)
 — Ship-burial at Kiloran Bay, Colonsay, Scotland. (Saga-Book. V, 172—74.)
 — og *Brøgger, A. W.* Fortegnelse over de til Bergens Museum i 1906 indkomne sager ældre end reformationen. (Bergens Museums Aarbog 1906. No. 14.) 42 s.
 — Austreimstenen. En billedsten fra Nordfjord. (Bergens Museums Aarbog 1907. No. 11.) 12 s.
- Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Samlingarnas tillväxt år 1902. (VHAAkM. 1903—05, 1—66.)
 — — år 1903. (Smst. 66—126.)
 — — år 1904. (Smst. 126—189.)
 — — år 1905. (Smst. 189—254.)
- Stjerna, Knut.* Till de likarmade fibulornas typologi. (VHAAkM. 1903—05, 423—36.)
 — Arkeologiska anteckningar till Beovulf. (Smst. 436—51.)
- Ur främmande samlingar. 1. Diademliknande halsprydnad af brons, funnen på Gotland. (Fornvännen 1907, 96.) — 2. Bronsåldersfynd från St. Dalby, Öland. Hjälmsfragment från Gotland. Två bronsspånen från Hälsingland. (Smst. 205—08.)

- Vedel, E.* Bornholms oldtid. (Bornh. Saml. II, 157—92.)
- Wennersten, O. V.* En båtformig hällkista nära Visby. (VHAAkM. 1903—05, 417—20.)
- Ziegler, R., og Saxlund, H.* Indberetning til Oldsagsamlingen om arkæologiske Undersøgelser i 1906 paa Øen Tautra i Romsdalsfjorden. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1906. No. 6.) Trondh. 8:o. 9 s.
- Jørgensen, J. A.* De gamle bornholmske Herreds- og Sognesegl. (Bornh. Saml. II, 193—98.)
- Kålund, Kr.* Palæografisk Atlas. Ny serie. Oldnorsk-islandske skriftprøver c. 1300—1700. Kbh. fol. 16 s. + 37 tavler. 30 kr.
- Norström, Rosa.* Romerskt myntfynd från Sigdes i Burs s:n, Gotland. (Fornvännen. 1907, 202—03.)
- Ahlberg, K.* Den svenska farmaciens historia. H. 1—2. Sthm. 8:o. 128 s. + 1 pl. Hv. h. 1,25 kr.
- Alkær sig, Søren.* Fra den store Smuglertid. (Fra Ribe Amt. V, 124—56.)
- Ambrosiani, Sune.* Kakelugn med Karl XI:s namnchiffer i Stralsund. (Fataburen 1907, 1—6.)
- Andresen, Ludwig.* Geschichte des tondernschen Fastnachtsgelags und des Schützenkorps. (Ztschr. d. Ges. f. Schl.-Holst. Gesch. XXXVII, 375—459.)
- Bergström, Otto.* En maskeradbal på Stockholms slott 1692. (Personhistorisk Tidskr. IX, 21—29.)
- Bergwitz, Joh. K.* Kulturtræk fra Middelalderen, særlig Norge. Mindre Afhandlinger. Kria. 8:o. 40 s. 1,20 kr.
- Branting, Agnes.* Drottning Margaretas klädning. Studie i Uppsala domkyrka. (Ord och Bild XVI, 581—87.)
- Bruns, Friedrich.* Die Lübeckischen Pfundzollbücher von 1492—1496. (Hans. Geschichtsbl. 1907, 457—99.)
- Cederblom, Gerda.* Från Nordiska Museets leksaksafdelning. (Fataburen 1907, 47—53.)
- Linnedamast i Nordiska Museet. (Smst. 243—56.)
- Collijn, Isak.* Ett fornsvenskt recept mot ögonvärk. (Samlaren XXVII, 107—09.)
- Eliassen, P.* En Bydemand. (Vejle Amts Aarbøger 1907, 250—51.)
- En Begravelses-Anordning for Nykøbing [Sjælland] 1683. (Fra Holbæk Amt. 1907, 108—111.)
- Eneström, F. J. E.* Gnosjöborna, deras hemslöjd, seder och lefnads-sätt, skrock och vidskepelse m. m. Halmstad. 1906. 8:o. 5 + 123 s. 0,75 kr. (Ann. Fataburen 1907, 60—61 af —a—i.)
- Frásagnir um skólalíf á Íslandi um aldamót 18. og 19 aldar. (Safn til sögu Íslands IV, 74—96 (fortsattes).)
- Grøn, Fredrik.* Bidrag til den norrøne lægekunsts historie. De ældste sygdomsforestillinger og hedendommens folkemedicin. (Tidsskr. f. den no. lægeforening 1907, nr. 3—8.)

- Grøn, Fredrik.* Altnordische Heilkunde. (Janus XII, 665—79 [fortsættes].)
- Hallman, Mila.* Målare och urmakare, flickor och lösdrivvare. Historier från gamla Stockholm. Sthm. 8:o. 217 s. 2,75 kr.
- Hammarstedt, N. E.* Några forntida julseder. (Svenska Kalendern för 1908, 152—56.)
- [—] Bistockar. (Fataburen 1907, 22—26.)
- [—] Några konfektens förfäder. (Smst. 179—84.)
- Hastig, Johannes.* Katedralskolan i Åbo 1722—1806. Diss. Hfors. 8:o. 6 + 247 s.
- Hermelin, O.* Från svenska bygder. Kulturbilder och minnen. Sthm. 8:o. 4 + 202 s. 2,50 kr.
- Holm, Teodor.* Sveriges allmänna postväsen. Ett försök till svensk posthistoria. II. 1643—1662. Sthm. 8:o. 11 + 247 s. 3 kr.
- Jakobsson, Jón.* Yfirlit, yfir muni, selda og gefna Forngripasafni Íslands árið 1905. (Árbók h. ísl. fornleifafélags 1906, 50—53.)
- — árið 1906. (Smst. 1907, 47—49.)
- Jfensen, C. A.* Om jernkakelovne. (Fra Arkiv og Museum. III, 374—75.)
- Jónsson, Jón.* Gullöld Íslendinga. Menning og lífshættir fedra vorra á söguöldinni. Alþýdufyrirlestrar. Rvík. 1906. 8:o. 4 kr. (Anm. Skírnir LXXXI, 82—87 af B. Bjarnason.)
- Jørgensen, J. A.* To gamle bornholmske Skrifter. (Bornh. Saml. II, 33—56.)
- Lagergren, Helmer.* Från det forna Kristinehamn. Kulturbilder. Kristinehamn. 1906. 8:o. 196 s. 1,50 kr.
- Kristinehamn fordومتima. Kulturbilder. Kristinehamn. 8:o. 172 s. 1,50 kr.
- Lampa, Sven.* Anteckningar rörande äldre bygdelif i Västergötland. I. (Västergötl. FmfT. II, h. 6—7, s. 57—77.)
- Levring, A.* En Bedemand og Skaffer. (Fra Randers Amt. 1907, 139—41.)
- Lindbæk, Johs.* Biskop Niels Skave i Roskilde og Sorø kloster. (HTda. 8. R. I, 254—83.)
- Lithberg, Nils.* Bröllops seder på Gottland. (Forts.). (Fataburen 1907, 144—78.)
- "Gräupacken". (Smst. 236—41.)
- Lönnerberg, Einar.* Något om färgning för 100 år sedan. (Fataburen 1907, 219—30.)
- Nandrup, Oscar.* De norske Vikingskibe. (Gads danske Magasin 1906—07, 907—14.)
- Nielsen, L. Chr.* Fra Johan Snell til vore Dage. Skildringer af Bogtrykkerkunstens Historie i Odense. Et Mindeskrift i Firehundredeogfemogtyveaaret for Trykningen af den første Bog i Danmark. H. 1. Odense. 4:o. 32 s. 1,50 kr.
- Noraskogs arkiv. Kulturhistoriska samlingar och anteckningar om Örebro läns bergslager. Utg. af Johan Johansson. Bd. 5. H. 3. S. 225—337. Sthm. 8:o. 2 kr.

- Nordlander, Johan.* Om birkarlarne. IV. (HTsv. XXVII, 92—101.)
- Norlind, Tobias.* Musiken i Västerås under 1600-talet. (Kult och Konst 1907, 97—110.)
- Nutzhorn, H.* Fæstebonden Peder Smed i Bukkerup. (Fra Holbæk Amt. 1907, 62—107.)
- Nyrop, Kr.* Norske forhold i det 13. århundrede efter en samtidig fransk kilde. (Aarb. 1907, 1—18.)
- Olvrik, Axel.* Nordisk Aandsliv i Vikingetid og tidlig Middelalder. Kbh. 8:o. 108 s. 2,50 kr. (= Verdenskulturen red. af Aage Friis. III, 253—352.) (Anm. NT. 1907, 528—30.)
- *Svinefylking og "hamalt".* Et par bemærkninger til Saksens sagnverden. (Danske Studier 1907, 214—20.)
- Olsen, J.* En Hekseproces i Varde paa Christian IV's Tid. (Fra Ribe Amt. V, 71—92.)
- Rasmussen, Sara.* Tønderske Kniplinger. (Tidsskr. f. Industri 1907, 28—36.)
- Roede, H. C.* Danske Skomagerlav. (Tidsskr. f. Industri 1907, 97—105, 128—34, 158—62.)
- Sandvig, Anders.* De Sandvigske samlinger i tekst og billeder. Et bidrag til Gudbrandsdalens kulturhistorie. Med 616 billeder. Lillehammer. 8:o. 304 s. 7,50 kr.
- Schetelig, Haakon.* Oversigt over den kulturhistoriske samlings tilvekt i 1906. (Bergens Museums Aarbog 1907. No. 10. 16 s.)
- Schirmer, Herm. M.* Fakkeltene. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 362—64.)
- Severinsen, P.* Fra Landsbyskolens Barndomstid i Ringkøbing Amt. (Hardsyssels Aarbog I, 79—108.)
- Sjöberg, N.* En germansk julfest i Konstantinopel på 900-talet. (Fataburen 1907, 31—35.)
- *Konung Gustaf I:s fatbur på Gripsholms slott.* (Smst. 79—104.)
- *Från ett julgille i början af 1500-talet.* (Smst. 241—42.)
- Skar, Hans.* Snaasens kulturhistorie til aaret 1907. H. 1—2. S. 1—112. Kria. 8:o. Hv. h. 0,50 kr.
- Skogsarbetarkoja från Hälsingland.* (Fataburen 1907, 35—40.)
- Skraa for St. Hansgilde i Uggeløse.* Oversat af *Alfr. Krarup.* (Fra Frederiksborg Amt. 1907, 98—102.)
- Storgaard Pedersen, P.* Om Fortids Lægevæsen og overtroiske Lægemidler. (Hardsyssels Aarbog I, 22—39.)
- *Fra Løbedegnenes Tid. Smaatræk af Skolens Historie.* (Smst. 40—51.)
- *Degnenes økonomiske Tilstand i Hammerum Herred for omtrent 200 Aar siden.* (Smst. 52—58.)
- Swederus, M. B.* Boklådorna i Uppsala 1616—1907. Ett bidrag till den svenska bokhandels historia. Upps. 8:o. 110 s. 1,50 kr.
- Tjøtta, L. A.* Fortegnelse over gamle ovne indkomne til Stavanger museum i 1906. (Stavanger Museums Aarshefte 1906.)
- Ussing, Henrik.* Nogle gamle "Testimonier". (Vejle Amts Aarbøger. 1907, 202—25.)

- Wallem, Fredrik B.* Lys og Lysstel i norske kirker og hjem. Med 248 billeder. Kria. 4:o. 67 s. 6 kr. (Gammel norsk kultur i tekst og billeder udg. af Norsk folkemuseum.)
- Wieselgren, Oscar.* Gnideld som preservativ. (Fataburen 1907, 29—31.)
- Wistrand, P. G.* Svenska folkdräkter. Kulturhistoriska studier. Med 30 färgtryck efter original af E. von Waltersdorff. Utg. genom Nordiska Museet. Sthm. 4:o. 160 s. + 30 pl. 20 kr.
- [—] "Stämnenklubbor" från Elfdalens socken, Dalarna. (Fataburen 1907, 184.)
- Vogel, W.* Nordische Seefahrt im früheren Mittelalter. Berlin. 8:o. 40 s. (Meereskunde. 1. Jahrg. H. 7.) 0,50 m.
- Zur nord- und westeuropäischen Seeschiffahrt im früheren Mittelalter. (Hans. Geschichtsbl. 1907, 153—205.)
- Zetterqvist, E. A.* Minnen från Gärdslösa. (SvLm. 1907, 74—105.)
- Ahrenberg, Jac.* Några meddelanden om "Sigtunaportarna" i Nowgorod. (Fornvännen 1907, 35—43.)
- Beckett, Francis.* Malerkunst fra Reformationen til Kristian IV. (Kunstens Historie i Danmark, red. af Karl Madsen. Kbh. 1901—07. S. 31—66.)
- Bendixen, B. E.* Kirkerne i Søndre Bergenhus amt. Bygninger og inventarium. H. 3. S. 169—309. Bergen. 8:o.
- Branting, Agnes.* Textilkonst i Vadstena kloster och kyrka. 1—2. (Sv. Slöjdföreningens tidskr. 1907, 1—11, 33—41.)
- Knytning, knypling och språngning. (Fataburen 1907, 105—18.)
- Medeltida stola med knyplad ornering. (Smst. 231—35.)
- Bruun, Daniel.* Gammel Bygningsskik paa Færøerne. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 85—264.)
- Ekhoff, Emil.* Snidad bänk från Kungsåra kyrka i Västmanland. (Fornvännen 1907, 49—76.)
- Bromma rundkyrkas ursprungliga takanordning. (Smst. 189—201.)
- Fett, Harry.* Bänk og stol i Norge. I. Tekst. 111 s. II. 330 billeder. Kria. 8:o. 4 kr. (Norsk folkemuseums særudstilling nr. 4.)
- Søndre korportals mester. En nordenfjelds gruppe unggotisk skulptur. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 258—78.)
- Hahr, August.* Studier i Johan III:s renässans. I. Arkitektfamilien Pahr. Upps. 8:o. 4 + 192 + 10 s. (= Skr. utg. af K. Human. vet.-samf. i Uppsala. XII, 2.) 4,50 kr.
- Hildebrand, Hans.* Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid. En kortfattad öfersikt. 2. omarb. uppl. Sthm. 8:o. 195 s. 8,50 kr.
- Janse, Otto.* Medeltidsminnen från Östergötland. (Kyrkohist Årskrift. VIII, 1—180.)
- Jensen, Chr. Axel.* Fra Skt. Nikolaj i Køge. Studier under Kirkeinventarets Istandsættelse. (Fra Arkiv og Museum. III, 341—74.)

- Kornerup, J.* Middelalderens Fresko- og Kalkmalerier. (Kunstens Historie i Danmark, red. af Karl Madsen. Kbh. 1901—07. S. 7—30.)
- Lorenzen, V.* Églises à plan rayonnant en Danemark. (Revue de l'art chrétien 1907.)
- Läffler, L. Fr.* Svenska grafstenar. 22. Grafsten, Vårdnäs kyrka i Östergötland. (VHAAkM. 1903—05, 420—22.)
- Mackeprang, M.* Middelalderlige kirkelige monumenter, mindre meddelelser. (Aarb. 1907, 45—56.)
- Roosval, J.* Silfveraltaret i Storkyrkan. Ett hamburgsarbete af Eustachius Erdmüller(?) och Johan Georg Hertel. (Samf. S:t Eriks Årsbok 1907, 76—84.)
- Rydbeck, Otto.* Kung Hans och "drottning Kristine". Två bildstenar från Kjöbenhavns slott. (Aarb. 1907, 57—74.)
— Adam van Düren. Föredrag. (Kirkehist. Saml. 5 R. III, 625—49.)
- Schirmer, Herm. M.* Horg og hov. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 49—84.)
- Sjöberg, N.* Gustaf I:s söner. En porträtthistorisk studie. (NT. 1907, 489—98.)
- Svendsen, Reinert.* Beskrivelse af Mariatavlen i Balke kirke samt de paa universitetet beroende billeder fra samme kirke. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 279—92.)
- Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *H. Storck*. 5. Saml. 1. Række. H. 2—5. Kbh. fol. Hv. h., 3 tvl., 1,25 kr.
- Wrangel, E.* Medeltidskyrkorna i Småland. (Jönköpings och Kronobergs län.) (Meddelanden från Norra Smålands Fmf. I, 43—78 + 10 pl.)
- Andersson, Nils.* Skånska melodier [fortsat]. (SvLm. XIV. 1, s. 133—228.)
- Aubert, Karl.* Grönlandsverset. (Danske Studier 1907, 228—29.)
- Bing, Just.* Sagnet om Jostedalsrypen. (HTno. 4. r. V, 252—56 (forts.))
- Bornholmiana. Ved *M. C. Koefoed*. (Bornh. Saml. II, 199—204.)
- Cederschöld, G.* Språkliga nötter. (Språk och Stil VII, 161—62.)
- Danmarks gamle Folkeviser. Danske Ridderviser. Efter Forarbejder af *Svend Grundtvig* udgivne af *Axel Olrik*. Bd. 3. H. 2. S. 129—256. Kbh. 4:o. 2 kr.
- Feilberg, H. F.* The Corpse—Door: a Danish Survival. (Folk-Lore XVIII, 364—75.)
- 1500- och 1600-talens visböcker. Utg. af *Adolf Noreen* och *J. A. Lundell*. VI. Kungl. bibliotekets visbok i 8:o. H. 2. S. 175—269, s. 107—109. Upps. 1906. 8:o. (Skr. utg. af Sv. Litteratursällskapet. VII: 6.)
— — — (SvLm. Bih. III. 2, s. 191—269.)

- Flentzberg, Ant.* Föreställningar om älfvorna. (Fataburen 1907, 7—17.)
- H. & E.* Folkminnen [fortsat]. (SvLm. IX. 1, s. 375—532.)
- Hammurstedt, N. E.* Striden om vegetationsstången. (Fataburen 1907, 193—98.)
- Ker, W. P.* Om de danske Folkeviser. (Danske Studier 1907, 1—24.)
- Kr[istensen], M[arius].* Abbeden og hans kok. Et kendt æventyr i gammelt klædebon. (AM. 1056, 4to, XXXIX.) (Danske Studier 1907, 145—46.)
- Kristiansen-Tårup, A. Kr.* "Printzenskjoldsvisen". (Bornh. Saml. II, 1—32.)
- Krohn, Kaarle.* Första meddelande från förbundet F. F. (Danske Studier 1907, 221—26.)
- Lundell, J. A.* Norrländska sagor. Upps. 8:o. 48 s. (Småskr. utg. af Norrländska studenters folkbildningsförening. 6.) 0,50 kr.
- Mestorf, J.* Die Sage vom Oldenburger Horn und Verwandtes. (Archiv f. Anthrop. u. Geol. Schleswig-Holsteins V, 81—92.)
- Moc, Moltke.* Eventyrlige sagn i den ældre historie. (Norges Land og Folk. XX. Finmarkens Amt. II, 565—665.)
- Nielsen, H. Grüner.* Føroyjakvædi. (Danske Studier 1907, 165—67.)
- Nyrop, Kr.* Fortids Sagn og Sange. Bd. 1. Toves Tryllering. Kbh. 8:o. 110 s. 3 kr. Bd. 2. Den evige Jøde. Med Billeder. Kbh. 8:o. 134 s. 3 kr.
- Olrik, Axel.* Hagbard og Signe. (Tilskueren 1907, 57—64.)
- Olrik, Hans.* En folkeviser om en adelsmands kvinderov og henrettelse. (Fra Frederiksborg Amt. 1907, 92—97.)
- Olrik, Jørgen.* Skåningeverset. (Danske Studier 1907, 140.)
- von der Recke, Ernst.* Folkevisestudier. Vestnordisk Indflydelse i Dansk. (Danske Studier 1907, 79—120.)
— Om Folkeviseredaktioner. (Smst. 167—72.)
- Stenhagen, Alfred.* Språkliga nötter. (Språk och Stil VII, 162—64.)
- Storckensfeldt, Elin.* Västgötasägner, upptecknade i Åsaka s:n (Vartofta här.). (SvLm. 1907, 5—10.)
- Sveinbjörnsson, Sveinbjörn.* Northern Folksongs: Danish, Icelandic, Norwegian, and Swedish. (Saga-Book. V, 151—71.)
- v. Sydow, C. W.* Studier i Finnsägner och besläktade byggmästasägner. (Fataburen 1907, 65—78, 199—218 (forts.).)
- Thuren, Hjalmar.* Das dänische Volkslied. (Ztschr. d. intern. Musikgesellschaft. IX, 13—18.)

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

- Beauchet, L.* Loi d'Upland. [Forts.] (Nouv. Revue hist. de droit franç. et étr. XXXI, 645—93.)
- Berg, R.* Den danske Købstadsforfatning og dens sociale Baggrund. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 127.) Kbh. 8:o. 16 s. 0,20 kr.

- von Brünneck, Wilhelm.* Der Schlossglaube. (Zts. d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte. Germ. Abt. XXVIII, 1—62.)
- Karlisson, K. H.* Jönköpings stadga af år 1352. (HTsv. XXVII, 167—69.)
- Lehmann, K.* Sachsenspiegel I, 35, und das altnordische schatzregal. (ZfdPh. XXXIX, 273—81.)
- Lie, Mikael H.* Lensprincipet i norden. Bilag til "Tidsskrift for Retsvidenskab" 1907, 1. hefte. Kria. 8:o. 102 s. 1,50 kr.
- Lundbye, Jørgen.* Nogle Afgifter i den ældste danske Kirke. (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 1—18.)
- Maurer, Konrad.* Vorlesungen über altnordische Rechtsgeschichte. Aus dem Nachlasse des Verfassers hrsg. von der Gesellschaft der Wissenschaften in Kristiania. Bd. 1, 2. Abt.: Altnorwegisches Gerichtswesen. 13 + 260 s. — Bd. 2: Über altnordische Kirchenverfassung und Eherecht. 8 + 678 s. Lpz. 8:o. 8,50 + 22 m. (Anm. DLz. 1907, 3256—58 af K. Lehmann.)
- Rietschel, Siegfried.* Untersuchungen zur Geschichte der germanischen Hundertschaft. T. 1. Die skandinavische und angelsächsische Hundertschaft. (Zts. d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte. Germ. Abt. XXVIII, 342—434.)
- Schlüter, W.* Zwei Bruchstücke einer mittelniederdeutschen Fassung des Wisbyschen Stadtrechts aus dem 13. Jahrhundert. (Mitteil. d. Gesellschaft f. Geschichte u. Altertumsk. d. Ostseeprovinzen Russlands. XVIII, 487—553.)
- von Schwerin, Claudius.* Die altgermanische Hundertschaft. Breslau. 8:o. 215 s. (Untersuchungen z. Deutschen Staats- u. Rechtsgeschichte hrsg. v. O. Gierke. H. 90.)
- Taranger, Absalon.* Udsigt over den norske rets historie. IV. Privatrettens historie. Kria. 8:o. 399 s. kontratryk. 6,60 kr.
- Tunberg, Sven.* De äldsta världsliga privilegierna i Sverige. (HTsv. XXVII, 157—66.)
- Acta pontificum Danica.* Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark 1316—1536. Bind 2. 1378—1431. Udgivet af *Alfr. Krarup* og *Johs. Lindbæk.* Kbh. 8:o. 4 + 467 s. 4,75 kr.
- Augustad, Arnt.* Hvor paa Nesjar stod Søsletet mellem Svein Jarl og Olaf den hellige. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 247—57.)
- Bugge, Alexander.* Sandhed og digt om Harald Haarfagre. (Samtiden XVIII, 640—55.)
- Daas, Ludvig.* Nogle Bidrag til Erkebiskop Olaf III Engelbrektsøns Historie. (HTno. 4. r. IV. 283—98.)
- Diplomatarium Norvegicum.* Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. 17. Saml. Romerske Oldbreve udg. af *H. J. Hvitfeldt-Kaas* og *Alexander Bugge.* H. 3. S. 481—770. 3,60 kr. — H. 4. Udg. af *Alexander Bugge* og *Chr. Brinch-*

- mann.* S. 771—1224. 5,80 kr. — .18. Saml. 1. Halvdel. 432 s. 4 kr. Kria. 8:o.
- Fosterländska bilder. 1. Ett storverk utan like. [Engelbrekt Engelbrektsson.] (Läsning för Svenska Folket. 1907, 140—60.)
- Hansisches Urkundenbuch. Bd. 10. 1471 bis 1485. Bearb. von W. Stein. Mit einem Sachregister. Lpz. 4:o. 14 + 796 s. 27,40 m.
- Jónsson, Jón. Ragnarr loðbrók og ætt hans (Ark. XXIII, 264—79.)
- Ker, W. P. Gudmund Arason. (Saga-Book V, 86—103.)
- Kylenstierna, A. Kristina Gyllenstierna försvarar Stockholm. (A. Kylenstierna, Svenska bragder och stordåd, s. 25—35.)
— Sten Sture i slaget vid Brunkeberg. (Smst. s. 46—59.)
- Lindbæk, Johs. Pavernes forhold til Danmark under kongerne Kristiern I og Hans. Kbh. 8:o. 308 s. 5 kr. (Anm. HTsv. XXVII. Öfvers. 49—55 af T. Höjer.)
- Meissner, Rudolf. Eine isländische Urkunde. (Hans. Geschichtsbl. 1907, 245—64.)
- Melsteð, Bogi Th. Íslendinga saga. Gefin út af Hinu íslenska bókmentafjelagi. 2. b. 2. h. S. 161—272. Kphöfn. 8:o. 1,50 kr.
- Nielsen, Yngvar. Slaget i Hafrsfjorden 872. Med umskrift til landsmaal av Jens Tvedt. Stavanger 1906. 8:o. 38 s. Ikke i bogh.
— Nesjar. (Slutn.) (HTno. 4. r. V, 81—100.) — Kjer, A. Nesjar og Nesit. (Smst. 204—31.)
- Saxo Grammaticus, Danmarks Krønike. Oversat af Fr. Winkel Horn med Illustrationer af Louis Moe. Del 1—2. Kbh. 4:o. 16 + 427, 330 s. + 4 bl. facsimiler. 7 kr.
- Schück, Henrik. Folknamnet Geatas i den fornengelska dikten Beowulf. (Ups. Univ. Årsskr. 1907. Program 2.) Upps. 8:o. 45 s.
- Steenstrup, Johannes. Biskop Vilhelm og Kong Svend. (HTda. 8 R. I, 1—64.)
- Steidl, P. D. Hvornaar blev Knud Konge skrinlagt? (Varden 1907, 391—97.)
- Svensk historia enligt samtida skildringer. Utg. af P. G. Berggren. Ser. 3: 1. Ur "Gamla- eller Erikskrönikan". 2. Ur Vadstena klostrets dagbok (Diarium Vazstenense). Med 3 bilagor. Progr. Linköping. 4:o. 67 s.
- Sæter, Ivar. Kardinaler i Norge. (Varden 1907, 541—49.)
- Thiset, A. Nogle Slægtbogs—Uddrag. I. Uddrag af Fru Jytte Gyllendstiernes Slægtbog. (Personahist. Tidsskr. 5. R. IV, 1—31.)
- Tidander, L. G. Franska trupper i hjärtat af Sverige. [1520.] (Vårt fosterland och dess försvar 1907, nr 16, s. 12—14.)
- Verrier, P. Érik de Poméranie d'après un ouvrage récent. (Revue hist. XCIII, 262—69.)
- Ödberg, F. Fru Anna Hansdotter Tott och hennes tid (1478—1549). (Västergötl. Fmft. II, h. 6—7, s. 1—48.)
- Ambrosiani, Sune. Från 64 Västerlånggatan, Stockholm. (Fataburen 1907, 119—27.)

- Ambrosiani, Sune.* Hvarför och när uppstod Stockholm? Några synpunkter. (Varia 1907, 65—74.)
- Andersson, William.* Gammalsvenska kyrkor. (Varden 1907, 49—54.)
— Öländska kyrkor. (Smst. 265—67.)
— Medeltidens Öland. (Smst. 465—68.)
- Berg, Lorenz.* Om jordegodsets fördelning i Brunla len (det senere Larvik grevskab) omkring 1650 og 1700. (HTno. 4 r. V, 175—203.)
— Gaarden Aker i Sem. En gaardhistorie. (Smst. 232—51.)
- Berggren, Per Gust.* Kalmar stad och dess historia. Kalmar. 8:o. 171 s. + 23 pl. 6 kr.
- Bidrag till Åbo stads historia. 1. serien. XIV. Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1701—1735. Utg. af *Åb. Håsteko.* Hfrs. 8:o. 176 s. 6 m.
- Blümcke, Otto.* Zur Topographie der Stettiner Fittte auf Falsterbo. (Hans. Geschichtsbl. 1907, 439—55.)
- Carlsson, Fr.* Gamla Lund. Med 42 illustr. Lund. 4:o. 70 s. 2 kr.
- Eliassen, P.* Fra de 8 Sogne. Bidrag til Tyrstrup Herreds Historie. (Vejle Amts Aarbøger 1907, 69—133.)
- Estrup, J.* Sønder-Haldherreds Thingsteder. (Fra Randers Amt. 1907, 17—68.)
- Graarud, G.* Holmestrand og omegn. En historisk oversigt. D. 1. S. 129—272 + 4 s. D. 2. 36 s. Kria. 8:o.
- Gravlund, Thorkild.* Reersø. (Danske Studier 1907, 25—58.)
- Hahr, August.* Kalmar slott. (Sv. Turistfören:s Årsskrift för 1907, 99—113.)
- Hall, Frith.* Jönköpings kloster. (Meddelanden från Norra Smålands Fmf. I, 22—42 + 3 pl.)
- Hansen, H. J.* Af Maribo Klosters Historie. (Fra Arkiv og Museum. III, 298—304.)
- Hansen, S.* Mellem Mølle i Voldum Sogn. (Fra Randers Amt. 1907, 81—114.)
- Herrmann, Paul.* Island in Vergangenheit und Gegenwart. Reise-Erinnerungen. T. 1—2. Lpz. 8:o. 12 + 376, 6 + 316 s. 15 m. (Anm. DLz. 1907, 2862—64 af B. Kahle. — Skírnir LXXXI, 273—75 af B. M. Ó[lsen]. — ZfdPh. XL, 374—77 af H. Gering.)
- Huss, Gunnar.* Luleå socken på Gustaf Vasas tid. (Småskr. utg. af Norrländska studenters folkbildningsförening. 4. S. 33—67.)
- Jónsson, Brynjúlfur.* Fornleifafundur. (Árbók h. ísl. fornleifafélags 1906, 28—35. 1907, 39—43.)
— Fornleifafundur á Gýgjarhóli 1906. (Smst. 1907, 23—25.)
— Fornleifar í Landsveit. (Smst. 1907, 26—28.)
— Rannsókn í Norðurlandi sumarið 1905. (Smst. 1906, 1—27.)
— Rannsókn í Vestmanneyjum sumarið 1906. (Smst. 1907, 1—15.)
— Rannsókn í Þórsmörk sumarið 1906. (Smst. 1907, 16—21.)
— Athugasemdir við Árbók Fornleifafélagsins 1905. (Smst. 1907, 29—38.)

- Jönköpings stads tänkebok. Utg. af *A. Ramm*. [H. 1.] 48 s. (Bilaga till Meddelanden från Norra Smålands Fmf. Årg. 1.)
- Karlberg, Gustaf*. Bidrag till Skanörs och Falsterbo historia under 17- och 1800-talen. Skanör 1906. 8:o. 57 s. 0,75 kr.
- Kjelland, Jens Z. M.* Haakonshallens gjenreisning 1518—1520. (Bergens Museums Aarbog 1906. No. 10. 11 s.) — *N. Nicolaysen*. Om Haakonshallen. (Bergens Museums Aarbog 1907. No. 5. 6 s.)
- Jens Z. M. Kjelland*. Haakonshallens gjenreisning. Svar. (Smst. No. 6. 4 s.)
- Kiesselbach, A.* Schleswig als Vermittlerin des Handels zwischen Nordsee und Ostsee vom 9. bis in das 13. Jahrhundert. (Ztschr. d. Ges. f. Schl.-Holst. Geschichte XXXVII, 141—66.)
- Koren, Kristian*. Trondhjem i gamle Dage. Billeder i Lystryk udg. af Trondhjems historiske Forening. Trondh. 4:o. 14 s. + 12 pl. 4 kr.
- Kvalheim, Wilh.* Moldøen. Enkelte træk af stedets historie. (Skr. udg. af Bergens hist. Forening. No. 13. I. 5 s.)
- Lind, H. D.* Kristian den Fjerde og hans Baadsmændsboder. En historisk-topografisk Oversigt. (Fra Arkiv og Museum. III, 177—203.)
- Ljungdahl, D.* Torpet Sola, Mellösa socken, Villättinge härad, Södermanland. (Fataburen 1907, 41—44.)
- Marquard, Emil*. Et gammelt Brev om Kristiansø. (Fra Arkiv og Museum. III, 290—97.)
- Meyer, Hilbrandt*. Samlinger til den Berømmelige og Navnkundige Norske Handel Stad Bergens Beskrivelse. Bd. 1. Skrevet udi Aaret 1764. Udg. af Bergens historiske Forening ved *B. E. Bendixen*. H. 4. S. 341—436. Bergen. 8:o.
- Nicolaisen, Chr.* Amagers Historie. Bilagt med de vigtigste Breve og Aktstykker om Øens Forhold. D. 1. Kbh. 8:o. 182 s. 3 kr. (Anm. Fra Arkiv og Museum. III, 218—22 af *M. Mackeprang*.)
- Nielsen, N. P.* En gammel katolsk Landsbykirke [St. Michaelskirke i Højelse ved Kjøge]. (Varden 1907, 365—69.)
— Franciskanerklosteret i Kjøge. (Smst. 593—97.)
- Nordlander, Johan*. Om Norrlands urgamla kulturbygd. (Ymer XXVII, 49—74.)
- Nygård, S.* Bidrag til nogle jydsk hovedgårdes historie i nyere tid (1660—ca. 1850). III. Vadsøkærgård. (Saml. t. jydsk Hist. 3. R. V, 283—346.)
- Olafsen, O.* Ullensvang. En historisk-topografisk statistisk Beskrivelse af Ullensvang Herred. Bergen. 8:o. 5 + 628 s. 5 kr.
— Era Hardangerviddens Fortid. (HTno. 4. r. V, 101—20.)
- Olrík, Hans*. Helene-Kilde og Helenes Grav. (Gads danske Magasin 1906—07, 889—94.)
— Gurre. (Fra Frederiksborg Amt. 1907, 103—10.)
- Ramsing, H. U.* Fra Udgravningen af Absalons Borg og Københavns Slot. (Gads danske Magasin 1906—07, 737—47.)

- Richter, J.* Trondhjemsbilleder fra Reformationstiden. Trondh. 8:o. 99 s. 1,50 kr.
- Ruuth, J. W.* Viborgs stads historia. Bd. 2. S. 987—1236 + 4 pl. Hfrs. 1906. 8:o.
- Ryjord, Nils, og Rygh, K.* "Munkeby" kirke ved Levanger. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 293—301.)
- Sach, August.* Das Herzogtum Schleswig in seiner ethnographischen und nationalen Entwicklung. 3. Abt. Halle. 8:o. 8 + 510 s.
- Samlinger af Stavangers historie. Udg. ved *A. E. Erichsen*. Bd. 2. Stavanger 1906. 8:o. 600 s. 3 kr.
- Schiött, Fr.* Nogle Blade af St. Annæ Kvarters Historie. III. Sophiae Amalienborg. (Architekten IX, 245—53, 257—65, 281—90, 312—18, 323—29.)
- von Schubert, Hans.* Kirchengeschichte Schleswig-Holsteins auf Grund von Vorträgen an der Kieler Universität. Bd. 1. Kiel. 8:o. 16 + 419 + 17 s. (= Schr. d. Vereins für schl.-holst. Kirchengeschichte. 1. R. 3. H.) 7,50 m. (Anm. DLz. 1908, 139—46 af H. G. Voigt.)
- Sinding-Larsen, H.* Fjære Kirke. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1906, 302—26.)
- Smidt, C. M.* Karup og dets Helligkilde. (Saml. t. jydsk Hist. 3. R. V, 347—66.)
- Steenstrup, Johannes.* Danmarks Tab til Havet i den historiske Tid. (HTda. 8. R. I, 153—66.)
- Stemann, G.* Ribe i Stiftamtmand Moltkes Tid. (Fra Ribe Amt. V, 157—212.)
- [*Sundström, J.*] Kort begrepp af Gefle stads historia. (Meddelanden af Gestríklands Fmf. 1906, 1—34.)
- Sæter, Ivar.* Hovedøens kloster (1147—1532). (Varden 1907, 316—22.)
- T[allgren], J. M. M.* Hvar låg Åbo dominikanerkloster? (Finskt Museum XIII, 59—68.)
- [*Trolle-Bonde, Carl.*] Trolleholm förr och nu. III. Hufvudgården och skogarna samt godsförvaltningen. 530 s. 10 kr. — IV. Godsets tillkomst och dess ägare från äldsta till närvarande tid jämte diverse förhållanden, hufvudsakligast från förgångna tider. 708 s. + 25 pl. 18 kr. Sthm. 8:o.
- Wrangel, E.* Om Lunds Domkyrkas äldsta byggnadshistoria. (Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 19—23.)
- Wählin, Theodor.* Valleberga kyrka. (Kult och Konst. 1907, 198—211.)

Tillæg.

Anmeldelser af tidligere udkomne arbejder.

- Bang, Gustav.* Kirkebogstudier. Kbh. 1906. 8:o. (Anm. NT. 1907, 303—06 af P. Munch.)

- Bang, Nina Ellinger.* Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497—1660. D. 1. Kbh. 1906. 4:o. (Anm. Hist. Ztschr. C, 638—41 af D. Schäfer. — Engl. hist. rev. XXII, 581—82 af W. F. Reddaway.)
- Berg, Wilhelm.* Bohusläns forntid. Gbg. 1906. 8:o. (Anm. HTno. 4. r. IV, 439—40 af Osc. Alb. Johnsen.)
- Berge, Richard.* Norsk Visefugg. Kria. 1904. 8:o. (Anm. Danske Studier 1907, 137—39 af Amund B. Larsen.)
- Boden, Fr.* Die isländische Regierungsgewalt in der freistaatlichen Zeit. Breslau. 1905. 8:o. (Anm. Tff. 3. r. XV, 167—68 af Finnur Jónsson. — GgA. 1907, 331—37 af F. Philippi. — Litbl. XXVIII, 362—63 af B. Kahle.)
- Boer, R. C.* Untersuchungen über den Ursprung und die Entwicklung der Nibelungensage. Bd. 1. Halle. 1906. 8:o. (Anm. AfdA. XXXI, 77—102 af W. Wilmans.)
- Brøgger, A. W.* Studier over Norges stenalder. I. Chria. 1906. 8:o. (Anm. Zbl. f. Anthrop. 1907, 39—40 af H. Kjær.)
- Brøgger, W. C.* Strandliniens Beliggenhed under Stenalderen i det sydøstlige Norge. Kria. 1905. 8:o. (Anm. Zbl. f. Anthrop. 1907, 172—74 af H. Kjær. — L'Anthropologie XVIII, 393—95 af L. L.)
- Bugge, Alexander.* Vesterlandenes indflydelse paa Nordboernes og særlig Nordmændenes ydre kultur, levesæt og samfundsforhold i vikingetiden. Kria. 1905. 8:o. (Anm. Danske Studier 1907, 146—60 af H. Ussing. — Saga-Book V, 186—87 af A. F. Major.)
— Die Wikinger. Aus dem Norwegischen von Heinz Hungerland. Halle. 1906. 8:o. (Anm. ZfdPh. XL, 109—19 af B. Kahle.)
- Daenell, E.* Die Blütezeit der deutschen Hanse. Bd. 1—2. Berlin. 1906. 8:o. (Anm. GgA. 1907, 337—87 af W. Stein. — Hist. Ztschr. C, 378—81 af O. Meltzing.)
- Danske vider og vedtægter eller gamle landsbylove og byskræer. Udg. af *Poul Bjerge* og *Thyge J. Søgaard*. I. Kbh. 1904—06. 8:o. (Anm. NT. 1907, 482—88 af Alf Larsen. — ZfV. XVII, 241—42 af A. Heusler.)
- Deutschbein, Max.* Studien zur Sagengeschichte Englands. T. 1. Cöthen. 1906. 8:o. (Anm. Anglia. Beiblatt XVIII, 1—13 af G. Binz.)
- Diétrichson, I.* Monumenta Orcadica. Kria. 1906. 4:o. (Anm. Saga-Book V, 185—86 af A. W. Johnston.)
- Fabricius, Knud.* Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige. I—II. Kbh. 1906. 8:o. (Anm. NT. 1907, 265—72 af M. Mackeprang.)
- Gustafson, Gabriel.* Norges oldtid. Kria. 1906. 4:o. (Anm. Ymer XXVII, 94—95 af O. A[]lmgren]. — Fataburen 1907, 56—59 af Kn. Stj[]erna]. — FT. LXIII, 256—60 af A. Hackman. — Saga-Book V, 189—90 af A. F. Major. — Naturen XXX, 349—52 af A. W. Brøgger.)

- Hackman, A.* Die ältere Eisenzeit in Finnland. I. Hfrs. 1905. 8:o. (Anm. Anz. d. Finn.-ugr. Forsch. VI, 32—35 af H. Appelgren-Kivalo.)
- Hazelius, Gunnar.* Om handtverksämbetena under medeltiden. Sthm. 1906. 8:o. (Anm. HTsv. XXVII. Öfers. o. granskn. 1—8 af K. G. Wn.)
- Helms, Jacob, og Amberg, H. C.* Ribe Domkirke. Kbh. 1906. 8:o. (Anm. NT. 1907, 331—51 af Vilh. Lorenzen. — Architekten. IX, 293—306 af C. A. Jensen.)
- Heusler, Andreas.* Lied und Epos in germanischer Sagedichtung. Dortmund. 1905. 8:o. (Anm. DLz. 1908, 133—39 af Fr. Panzer.)
- Hoops, Joh.* Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum. Strassb. 1905. 8:o. (Anm. Arch. CXVIII, 431—41 af E. Björkman.)
- Hultin, Arvid.* Finlands litteratur under frihetstiden. D. 1. Hfrs. 1906. 8:o. (Anm. FT. LXII, 234—41 af M. G. Schybergson.)
- Janse, Otto.* Medeltidsminnen från Östergötland. Sthm. 1906. 8:o. (Anm. Ord och Bild XVI, 363—67 af O. Sirén.)
- Jespersen, Otto.* Modersmålets fonetik. Kbh. 1906. 8:o. (Anm. Tff. 3 r. XV, 170—71 af Marius Kristensen.)
- Karsten, T. E.* Österbottniska ortnamn. Språkhistorisk och etnografisk undersökning. I. Hfrs. 1906. 8:o. (Anm. FUFAnz. VI. 41—53 af R. Saxén.)
- Kristensen, Marius.* Nydansk. En kort sproglig-geografisk fremstilling. Kbh. 1906. 8:o. (Anm. Tff. 3. r. XV, 61—62 af A. Pedersen. — Neuphilol. Mitteil. IX, 63—65 af H. Pipping.)
- Kristinisaga.* Þáttur Þorvalds ens vídförla. Þáttur Ísleifs biskups Gízurarsonar. Hungrvaka. Hrsg. von B. Kahle. Halle. 1905. 8:o. (Anm. AfdA. XXXI, 107—13 af G. Neckel.)
- Le Romancero Scandinave.* Choix de vieux chants populaires. Traduction par Léon Pineau. Paris 1906. 8:o. (Anm. Danske Studier 1907, 160—65 af E. v. d. Recke.)
- Lindbæk, J., og Stemann, G.* De danske Helligaandsklostre. Fremstilling og Aktstykker. Kbh. 1906. 8:o. (Anm. NT. 1907, 220—22 af L. Moltesen.)
- Montelius, Oscar.* Kulturgeschichte Schwedens von den ältesten Zeiten bis zum 11. Jahrh. nach Christus. Lpz. 1906. 8:o. (Anm. Hist. Ztschr. XCIX, 176—77 af R. H. — Hist. Vierteljahrschrift X, 515—17 af R. Much.)
- Olrik, Axel.* Om Ragnarok. (Aarb. 1902, 157—291.) (Anm. AfdA. XXXI, 153—63 af R. Much.)
- Olsen, Magnus.* Det gamle norske ønavn Njardarlog. Kria. 1905. 8:o. (Anm. Danske Studier 1907, 144—45 af Alf Larsen.)
- von der Recke, Ernst.* Nogle Folkeviseredactioner. Bidrag til Visekritiken. Kbh. 1906. 8:o. (Anm. Revue critique LXII, 70—73 af L. Pineau.)

- Schetelig, Haakon.* The cruciform brooches of Norway. Bergen. 1906. 8:o. (Anm. Saga-Book V, 188—89 af H. J. D. Astley.)
- Sveriges historia intill 20. seklet. Afd. 2. *H. Hildebrand.* Medeltiden. Sthm. 1904—05. 8:o. (Anm. HTsv. XXVII. Öfvers. o. granskn. 23—33 af T. Höjer.)
- Sveriges Ortnamn. Ortnamnen i Älfsborgs län. Utg. av Kungl. ortnamnskommittén. Sthm. 1906. 8:o. (Anm. HTsv. XXVII. Öfvers. o. granskn. 75—78 af O. v. F.)
- Trautmann, Reinhold.* Germanische Lautgesetze in ihrem sprachgeschichtlichen Verhältnis. Inaug.-Diss. Königsb. 1906. 8:o. (Anm. IFAnz. XIX, 41—47 af J. Janko.)
- Uldall, F.* Danmarks middelalderlige Kirkeklokker. Kbh. 1906. 4:o. (Anm. DLz. 1907, 2920—22 af J. Ficker. — Zbl. 1907, 1298—99. — Architekten IX, 112—14 af C. A. Jensen.)
- Weibull, Lauritz.* Studier i Lunds domkyrkas historia. Lund. 1906. 8:o. (Anm. NT. 1907, 290—98 af C. R. af Ugglas. — Fataburen 1907, 62—64 af —a—i.)
- Vogel, Walther.* Die Normannen und das Fränkische Reich (799—911). Heidelb. 1906. 8:o. (Anm. Hist. Vierteljahrschrift X, 404—06 af A. Werminghoff.)

Rättelse till Ark. nf. XX, 60.

Å sid. 60,²⁶ f. (högra kolumnen) läses: *s. 6^a f. af sinumm Riddarskap ok Jpröttumm.* Detta bör ändras till: *s. 7^a ff. af sinumm yfvirvættis Jpröttunm ok fräbærum Riddaraskap.* Jón Vigfússon's text öfverensstämmer här således ord för ord med det i Verelii Index befintliga citatet från Ormr Snorrasons bok.

Sven Grén Broberg.
